

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Anton Antonov SIMEONOV

BULGAR ULUSAL KİMLİĞİNİN PSİKOLOJİK İNŞASINDA OSMANLI İMGESİ VE
BULGARİSTAN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ: OSMANLI EGEMENLİĞİNE
GİRİŞİNDEN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Anton Antonov SIMEONOV

BULGAR ULUSAL KİMLİĞİNİN PSİKOLOJİK İNŞASINDA OSMANLI İMGESİ VE
BULGARİSTAN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ: OSMANLI EGEMENLİĞİNE
GİRİŞİNDEN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA

Danışman

Prof. Dr. Şenol KANTARCI

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2022

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Anton Antonov SIMEONOV'un bu çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler
Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hayati AKTAŞ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Şenol KANTARCI (İmza)

Üye : Doç. Dr. Güven DİNÇ (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Gözde TURAN (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat KASAPSARAÇOĞLU (İmza)

Tez Başlığı: Bulgar Ulusal Kimliğinin Psikolojik İnşasında Osmanlı İmgesi Ve Bulgaristan Dış Politikasına Etkileri: Osmanlı Egemenliğine Girişinden Birinci Dünya Savaşı'na

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 20 / 01 / 2022

Mezuniyet Tarihi : 03/02./ 2022

(İmza)
Prof. Dr. Ebru İÇİGEN
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Bulgar Ulusal Kimliğinin Psikolojik İnşasında Osmanlı İmgesi ve Bulgaristan Dış Politikasına Etkileri: Osmanlı Egemenliğine Girişinden Birinci Dünya Savaşı’na” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

28/01/2022

(İmza)

Anton Antonov SIMEONOV

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

28 / 01 / 2022

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Anton Antonov SIMEONOV
Öğrenci Numarası	20155239002
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Şenol KANTARCI
Doktora Tez Başlığı	Bulgar Ulusal Kimliğinin Psikolojik İnşasında Osmanlı İmgesi Ve Bulgaristan Dış Politikasına Etkileri: Osmanlı Egemenliğine Girişinden Birinci Dünya Savaşı'na
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1749913673
Rapor Tarihi	28/01/2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 1 Alıntılar dahil: % 2
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 240 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Prof. Dr. Şenol KANTARCI (İmza)	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: POLİTİK PSİKOLOJİ VE İNŞACILIK SENTEZİ KAPSAMINDA ARAŞTIRMANIN TEORİK PERSPEKTİFİ

1.1. İnşacılık Akımı ve Politik Psikoloji: Benzerlik ve Farklılıklar	9
1.1.1. İnşacılık ve Temel Varsayımları.....	10
1.1.2. Politik Psikoloji	17
1.2. Politik Psikoloji ve Nesne İlişkileri Kuramı	24
1.3. Araştırmanın Teorik Perspektifi	29
1.3.1. Yeni Bir Sentez: İnşacı Psikoloji.....	30
1.3.2. Ontolojik ve Epistemolojik Boyut.....	35
1.3.3. Metodoloji: Tarihi Söylem ve Eylemlerin Rasyonel Analizi	35
1.4. Ulusal Kimliğin Psikolojik İnşası	36
1.4.1. Ulusal Kimliğin Yapısal Özellikleri	38
1.4.2. “A Priori” Kalıtımsal Kimlik ve “Psiko-İnşa Edilen” Sosyal Kimlik	38
1.4.3. İnşacı Psikoloji Kavramları	39
1.4.4. Ulusal Kimliğin “Yeniden Düzenlenme” (“Reformation”) İmkânı	42
1.4.5. Çatışma Çözümlerinde İnşacı Psikoloji, Yeni Bir Model Olabilir Mi?	44

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİ BULGAR ULUSAL KİMLİĞİNİN PSİKOLOJİK İNŞASI

2.1. Birinci Bulgar Krallığı ve Doğu Roma Hatırası	48
2.1.1. Bağımsızlık Mücadelesi	54
2.1.2. Doğu Roma ve Egemenliğin Kaybı.....	61
2.1.3. Ulusal Kimliğin Psikolojik Durumu.....	64
2.2. Osmanlı Egemenliği Dönemi (1393 - 1878).....	68
2.2.1. Siyasi Elit ve Kilisenin Durumu: Bölünmüşlük ve İç Siyasi Çekişmeler	72

2.2.2.	Osmanlı Devleti ve Egemenliğin Kaybı: “Beş Asır Kölelik” Travması	80
2.2.3.	Halkın Öğretisi: Folklor	112
2.2.4.	Türk İmgesi ve İnşa Edilen Ulusal Kimlik Psikolojisi: Büyük Travma “Osmanlı Boyunduruğu” (“Osmansko igo”).....	124
2.3.	Yeniden Diriliş Dönemi (1762 - 1877).....	136
2.3.1.	Milli Tarihçi: Paisiy Hilendarski ve “Slav-Bulgar Tarihi” (1762).....	141
2.3.2.	Diriliş Dönemi Yayınlarında Türk İmgesi.....	146
2.3.3.	İsyân ve Kalkışmalar: Voyvodaların Doğuşu.....	154
2.3.4.	İnşacı Psikolojinin Büyük Travması: Levski’nin İdamı.....	162
2.3.5.	Nisan Ayaklanması (1876) (“Aprilsko Vîstanie”).....	172

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK PSİKOLOJİ EKSENİNDE OSMANLI-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ VE DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

3.1.	Bulgar Prensliği Dönemi (1878 - 1908).....	184
3.1.1.	Seçilmiş Zaferler: “Beş Asırlık Esaretten Kurtuluş” ve “Sîedinenie” (“Birleşme”)	186
3.1.2.	Osmanlı (Türkiye) ile İlişkiler: Megalomani ve Agresif Psikoloji.....	196
3.1.3.	Bir Paradoks: “Kölelik Sendromu” ve Osmanlı ile Yakınlaşma.....	204
3.2.	Bağımsız Üçüncü Bulgar Krallığı (1908 - 1944).....	208
3.2.1.	Ulusal Gurur ve Hazin Sonuçları: İki Büyük Felaket.....	214
3.2.2.	Türk Azınlık: Seçilmiş Travma ve Seçilmiş Zaferin “Bağlantı Nesnesi”	222
3.2.3.	“Beş Asırlık Esaret” Algısı ve Post Travmatik Stres Bozukluğu (PTSB).....	227

SONUÇ	233
KAYNAKÇA.....	240
EK 1- GÖRSELLER.....	269
ÖZGEÇMİŞ	284

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Toplum Üyelerini Sosyalleştirme: Toplumsal Psikolojik Bariyerleri Aktive Etmek	134
Şekil 3.1 PTSTB Stres Tepkisine Dâhil Bazı Kimyasal Maddeler	230

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAN	: Bulgar Bilimler Akademisi
BMDK	: Bulgar Merkezi Devrim Komitesi
BNT	: Bulgar Ulusal Televizyonu
DNA	: Deoksiribo Nükleik Asit
EEG	: Elektro Ensofalo Gram
EMG	: Elektro Mio Grami
fMRI	: Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme
İP	: İnşacı Psikoloji
MS	: Milattan Sonra
NBKM	: Ulusal Kütüphane “Kiril ve Metodiy”
NİK	: Nesne İlişkiler Kuramı
PTSB	: Post Travmatik Stres Bozukluğu
TSDA	: Merkezi Devlet Arşivi (Tsentrallen Dîrzhaven Arhiv)
Uİ	: Uluslararası İlişkiler
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
VMORO	: Makedonya-Edirne Dâhili/İçerde Devrim Komitesi

ÖZET

Bu çalışma, Uluslararası İlişkiler ve Psikoloji bilimlerini nevi şahsına münhasır bir perspektifle bir araya getirerek genel olarak bir ulusal kimliğin oluşumunu ve daha sonra da ilgili ulus devletin dış politikasına etkilerini incelemiştir. Uluslararası İlişkiler biliminden İnşacılık yaklaşımı ile Psikoloji'den de ana akım perspektifi olarak ele alınan Nesne İlişkileri Kuramı *İnşacı Psikoloji* adı altında birleştirilerek düşünümsel bir ontoloji bağlamında değerlendirilen ulusal kimlik oluşumu analiz edilmiştir. Pozitif bilgi birikimi sağlanabilmesi için vaka çalışması yapılmış, bu bağlamda Bulgar ulusu, VII. yüzyıldaki bilinen geçmişinden XX. yüzyıl başlarına kadar etraflıca incelenerek ulusal kimliğini nasıl inşa ettiği ve hangi psikolojik dinamiklerden etkilendiği detaylıca aktarılmıştır. Bulgar ulusal kimliğinin, Bulgar devletinin dış politikasına hangi boyutlarda etki ettiği analiz edilmiştir. Bu kapsamda, Bulgar devletinin kuruluşundan I. Dünya Savaşı'na kadarki süreçte, Bulgar dış politikasında düşünümsel bir unsur olarak ulusal kimliğin maddi unsurlara yön verme kapasitesi aktarılmıştır. Özellikle Bulgar ulusunun Osmanlı ile tarihi etkileşimlerinin Bulgar milli kimliğinde Türkler ile ilgili agresif bir psikolojinin gelişimine sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu agresif ulusal psikolojinin ise Bulgar devletinin Osmanlı/Türkiye Devleti ile ilişkilerini geçmişten günümüze etkileyebilmesi açısından son derece önemli olduğu ifade edilmiştir. Sonuç itibarıyla, ulusal kimliklerin belirli psikolojik dinamiklerle inşa edilebildiği, a priori (önceden verili) olmadıkları ve öznel yapıları dışında kalan kısımların özne-nesne etkileşimleri bağlamında sürekli inşa edilip değişim ve dönüşüme açık oldukları görülmüştür. Aynı zamanda ulusal kimlikler hâlihazırdaki oluşmuş yapılarına uygun şekilde politik eylemi de etkileyebilmektedirler. Çalışmanın literatüre yaptığı katkılar bağlamında Uluslararası İlişkiler disiplinde ana akım teoriler dışında farklı yaklaşımların da ağırlığı olabileceği ve Politik Psikoloji'nin de disiplin içinde hak ettiği yerini alması gerektiği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Kimlik, İnşacılık, Psikoloji, Politik Psikoloji, Bulgaristan

SUMMARY

**THE OTTOMAN IMAGE IN THE PSYCHOLOGICAL CONSTRUCTION OF
BULGARIAN NATIONAL IDENTITY AND ITS EFFECTS ON BULGARIAN
FOREIGN POLICY: FROM THE BEGINNING OF OTTOMAN RULE TO THE
FIRST WORLD WAR**

This study combines the sciences of International Relations and Psychology with a unique perspective, examining the general formation of a national identity and then its effects on the foreign policy of the relevant national state. Object Relations Theory, which is considered as the mainstream approach in Psychology and Constructivism from the science of International Relations, were combined under the name of *Constructive Psychology* and therefore was analyzed the national identity formation which is evaluated in the context of reflexive ontology. A case study was conducted to provide positive knowledge, in this context, the Bulgarian nation was examined in details by its known history from VIIth Century until the beginning of the XXth Century, how the nation constructed its national identity and by which psychological dynamics it was affected. Then the effects of the Bulgarian national identity on the foreign policy of the Bulgarian state have been analyzed. In this context, in the period from the establishment of the Bulgarian state to the First World War, the capacity of a reflexive national identity to direct material elements in Bulgarian foreign policy was analyzed. It has been determined that especially the historical interactions of the Bulgarian nation with the Ottomans provided the development of an aggressive psychology about Turks in the Bulgarian national identity. It is stated that this aggressive national psychology is extremely effective and important in terms of the Bulgarian state's ability to conduct its relations with the Ottoman / Turkish State from past to present. As a result, it has been observed that national identities can be constructed with certain psychological dynamics, they are not a priori (pre-given), and the parts outside their subjective structures are constantly constructed in the context of subject-object interactions and are open to change and transformation. National identities also affect political action according to their formed nature. In the context of the work's contributions to the literature, it was stated that different approaches besides mainstream theories may have weight in the International Relations discipline and that Political Psychology should take its deserved place in the discipline.

Keywords: National Identity, Constructivism, Psychology, Political Psychology, Bulgaria

TEŞEKKÜR

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim sürecimin başladığı 2005 yılından bu yana Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora eğitimlerimi tamamlamak için akademik ekosistemi sağlayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve Türk milletine teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte emeği ve katkısı geçen, adlarını burada sayamadığım tüm hocalarıma da minnet ve teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Doktora eğitimim sürecinde bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayıp akademik yeterliliği kazanmamda bir baba şefkati ile her zaman ve her aşamada bana destek olan danışmanım sayın Prof. Dr. Şenol KANTARCI'ya büyük teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmam esnasında yönlendirme ve yorumlarıyla katkı sağlayıp çalışmanın bu noktaya gelmesinde destekleri olan sayın Prof. Dr. Tarık OĞUZLU, sayın Prof. Dr. Hayati AKTAŞ ve sayın Doç. Dr. Güven DİNÇ'e de teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Ayrıca tezlerimiz hakkında sık sık tartışma ortamları oluşturduğumuz ve bu sayede akademik anlamda motive olduğumuz arkadaşlarım Selçuk DEMİRKİLİNÇ ve Yusuf Kenan POLAT'a da teşekkür ederim. Son olarak eğitimim sürecinde sabır ve desteği ile her aşamada arkamda olan kıymetli ailem, annem ve dayıma da teşekkürlerimi belirtmek isterim. Tez çalışmamın en zorlu döneminde yeni doğan oğlumuz ailemize sevgiyi, şefkati ve sabrı tekrar hatırlattı bu meziyetlerin tez çalışmama olumlu etkileri olduğunu düşünerek bunlar için de teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Anton Antonov SIMEONOV

Antalya, 2021

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Uluslararası İlişkiler disiplini yoğun bir revizyona tabi tutulmuştur. Bu dönemde disiplin içinde ağırlığını hissettiren farklı görüşler yeni konjonktürü daha başarılı bir şekilde açıklayabilmiştir. Bu durumdan güç alan araştırmacıların literatüre yeni analizler katarak disipline daha “demokratik” bir görünüm sağladığı söylenebilir. Doktora Programı'na başladığım Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün kampüsünde akademik tartışmalar yaptığımız alan derslerinden birinde sayın Prof. Dr. Şenol Kantarcı, Politik Psikoloji'nin önemine dikkatimizi çekmişti. Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim sürecinde Politik Psikoloji hakkında pek fazla şey duyup okumadığım bir gerçektir. Sayın Prof. Kantarcı'nın akademik bilgi ve tecrübesiyle, Uluslararası İlişkiler disiplini tarafından uzun yıllar göz ardı edilmiş, ancak güçlü bir açıklama gücü olabilecek Politik Psikoloji alanında çalışmalar yapmamız konusunda bizi cesaretlendirmesi olmasaydı bugünkü bu çalışma da muhtemelen olmayacaktı. Doktora derslerimiz esnasında yaptığımız Türkçe literatür taramaları ile az da olsa bu alanda profesyonel şekilde ve akademik düzeyde çalışmış Prof. Dr. Vamık Volkan, Prof. Dr. Abdülkadir Çevik ve Dr. B. Sanem Çevik-Ersaydı gibi kıymetli bilim insanlarının çalışmaları ile karşılaşmamız söz konusu oldu. Yabancı kaynaklardan yaptığımız taramalarda ilk adımı atan Prof. Harold Lasswell'in çok kıymetli eseri *Psikopatoloji ve Siyaset*'in daha 1930'lu yıllarda literatüre katıldığını ancak disiplin gündeminde olan ana akım teorilerinin gölgesinde pek dikkate alınmamış olduğunu da fark ettik. Bu kapsamlı literatür taramalarından sonra Politik Psikoloji'nin hakikaten Uluslararası İlişkiler bilim dalında yeri olabileceği kanaati daha da kuvvetli bir şekilde düşüncemize yerleşti.

Tez konusu önerimle sayın Prof. Dr. Şenol Kantarcı ile görüştüğümde, kendisinin beni araştırma konumda cesaretlendirmesi, tez problematiğinin ve iddiasının oluşturulmasında her daim yol göstermesi, her türlü literatür kaynağına ulaşmakta destek olması benim için hiçbir zaman karşılığını veremeyeceğim çok kıymetli bir akademik yardımdı. Çalışmaya başladığımız günden tez çalışmamın bitimine kadar her aşamada titizlikle çalışmayı gözden geçirerek gerekli eleştiri ve katkıları yaparak tezin akademik tutarlılığa ve nesnel bütünlüğe kavuşmasını sağladığı çok değerli emeklerinden dolayı danışmanım sayın Prof. Dr. Şenol Kantarcı'ya minnet ve teşekkürlerimi içtenlikle ifade etmek isterim.

GİRİŞ

Bilimsel bilginin keşfinde Aristo'nun (Aristoteles) bilim insanlarına miras olarak bıraktığı “neden var” sorusu, tüm bilim dallarında önemli olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı sonrasında Uluslararası İlişkiler (UI) disiplinde de cevaplandırılmaya çalışılmış en temel sorulardan birisi olmuştur. Farklı ulusların meydana getirdiği uluslararası ortamda acaba savaş, anlaşmazlık ve çatışmalar neden var, barış ve işbirliği neden var, uluslar neden birbiriyle rekabet eder, neden işbirliği yapar ve benzeri sorular uzun yıllardan beri bilim insanlarını meşgul edip disiplinde kapsamlı araştırmaların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Organize olmuş siyasi bir yapı olan devlet, kurucu öge bakımından ulustan müteşekkildir, ulusu oluşturan çekirdeğin ise insan olduğu bilinen durumdan hareketle genellikle devletlerin oluşması ve fonksiyonel eylemlerinin temel nedenleri insan doğasına ilişkin yapılan meta teorik açıklamalar ile açıklanmaya çalışılmıştır.¹ Bunlara dayalı elde edilen varsayımlar ile de Uluslararası İlişkiler biliminde zamanla ana akım materya-list ve idea-list ontoloji şekillenmiştir. Bu iki bakış açısı birbirini tamamen yok saymamakla birlikte uluslararası ilişkileri öncelikli şekilde asıl belirleyenin maddi veya madde dışı fikişel unsurlar (idealar) olduğunu savunurlar. Bu doğrultuda bir değerlendirme yapıldığında insan doğasına ilişkin ortaya konulan yaklaşımların uluslar tarihinde çeşitli siyasi eylem ve oluşumları açıklama güçlerinin olduğu yadsınamaz.² Her ne kadar devlet denen mefhum insan olmasa da insanlardan müteşekkil kendine özgü siyasi bir yapı olarak düşünüldüğünde oluşum sebepleri ve eylemleri bakımından yukarıda insan doğasına ilişkin zikredilen ontolojik yaklaşımların doğruluğu büyük ölçüde siyasi tarih tarafından onanmaktadır. Kısaca, materya-list ve idea-list ontolojinin temellendiği esasların uluslar tarihinde geçerliliği bulunduğu dair ciddi referanslar bulunabilmektedir.³

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında, mevcut bu çalışmanın uluslararası ilişkiler evreninin neresinde durduğu konusunda aşağıdaki açıklamalar yapılabilir. Bu araştırma, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletlerin fonksiyonel eylemlerini belirlemede önem arz eden maddi unsurların ötesinde önemi olan “madde dışı unsurları” bir başka ifadeyle “düşünümsel/fikişel faktörleri” (idea-list ontolojiyi) incelemektedir. Yeri gelmiş iken belirtilmesi gerekir ki, bu çalışma hiçbir şekilde devletlerin oluşum nedenleri ve fonksiyonel eylemleri hakkında maddi unsurları yok saymamaktadır. Aynı şekilde maddi

¹ Hobbes, 1651: 62; Locke, 1689.

² Uçarol, 2015.

³ Reus-Smith ve Snidal, 2010:131-408.

unsurların ötesinde madde dışı fikirsel/düşünümsel faktörleri de daha üstün tutmamaktadır, bu doğrultuda bir araştırma ve bulgu elde etme çabasında değildir. Bu çalışma, devletlerin oluşum ve fonksiyonel eylemleri konusunda sadece bir ilave gerçeklik olan “idea-list ontolojiyi” araştırma kapsamına dâhil ederek asıl odaklandığı konu, devletlerin veya ulusların uluslararası ilişkilerine sebep olabilen ya da onları yönlendirebilen “düşünümsel bir faktör” olan ulusal kimliği incelemektir. Bir ulusun “ben” ve “öteki” hakkındaki sistematik düşünceler bütünü⁴ veya paylaşılan ortak hisler/duygular⁵ ya da ortak tarihi bir ülke bilinci, ortak mit, bellek, kamu kültürü, hak ve sorumluluklar sistemi⁶ olarak da tarif edilebilen ulusal kimlik esasında “zihinsel/düşünümsel bir yapıdır” ve ontolojik bakımdan idea-listtir. Çalışmanın araştırma konusu hakkında biraz daha detaylandırma yapılırsa denilebilir ki, bu çalışma ulusal kimliğin özellikleri ve yapısal düzenini araştırmamaktadır, bu konuda zaten geniş kapsamlı bir literatür mevcuttur.⁷ Ancak bu çalışmanın irdelediği mesele ulusal kimliğin oluşum doğasıdır. Bu kapsamda şekillendirilen problematik veya araştırma sorunsalı şöyledir: Ulusal kimlik önceden verili, değişmeyen ve hep aynı kalacak olan a priori bir ontolojik gerçeklik midir yoksa geçmişten geleceğe doğru bir şekilde değişip dönüşen, sürekli şekilde kendini yeniden oluşturan bir gerçeklik midir? Diğer taraftan “idea-list bir ontoloji” kapsamında değerlendirilen ulusal kimliğin idea düzeyinde şekillenen bir mefhum olduğu aşikârdır. Hâl böyle iken ulusun kurucu ögesi insan olduğuna göre insanların idea düzeyindeki fikirsel/düşünümsel/duygusal sistemlerini temel araştırma nesnesi edinen Psikoloji Bilimi ile ulusal kimliğin bir ilişkisi olabilir mi? Acaba psikolojik etkenler ulusal kimliğin oluşmasında rol oynamakta mıdır? Yapılan araştırmalarda bu soruya olumlu cevap verildiği gözlemlenmiştir, kısaca ulusal kimlik üzerinde yapılan bir dizi araştırmada ulusal kimliğin “psikolojik bir konu” olduğu açıkça ifade edilmiştir.⁸ İşte bu bağlamda, bu çalışma ulusal kimliğin oluşum doğasını psikolojik açıdan ele almakta, bu süreçteki dinamikleri, önemli faktörleri ve sistematik bilgiyi keşfetmeye çalışmaktadır.

⁴ Huntington, 2004: 12.

⁵ Hutchison, 2016: 4.

⁶ Smith, 1991: 14.

⁷ Smith, 1991; McCrone ve Bechhofer, 2015; Huntington, 2004; Gellner, 1987; Anderson, 1991; Miller, 1995; (Sosyal Kimlik Teorisi hakkında yapılan çalışmalar: Taifel ve Turner, 1986; Barret ve Davis, 2008; Tarrant vd., 2004; Morse, 1977; ulusal kimliğe aidiyet ile bağlanma konusunda çalışmalar: Mikulincer and Shaver, 2007; Davis, 1999; Mack, 1983, Herek, 1986; DeLamater vd., 1969.) Bu kaynaklar dâhilinde bulunan Benedict Anderson’un “Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism” (1991), “Hayali Cemaatler” çalışması esasında Tarihsel Sosyoloji’den destek alarak toplumların kendine ait hayal ve tasavvurlarını nasıl şekillendirdiğine yönelik bazı açıklamalar getirmiştir. İşbu çalışmanın özgünlüğü ise İnşacılık ile Nesne İlişkileri Kuramı’nı kendine özgü bir sentez ile (İnşacı Psikoloji kapsamında) bir araya getirerek vaka çalışması ışığında ulusal kimlik oluşumu ve politik eylem üzerindeki etkileri hakkında yeni bir anlatım yapmaktır.

⁸ McCrone ve Bechhofer, 2015: 12.

Kısaca, yukarıdaki değerlendirmeyi de dikkate alarak denilebilir ki, ulusal kimlik bu çalışmanın araştırma konusudur, bu bağlamda çalışmanın sorunsal veya problematik olarak ele aldığı mesele – acaba bu ulusal kimlik önceden verili, sabit, değişmeyen ve süreklilik arz eden bir gerçeklik midir? Yoksa idea düzeyinde şekillenen bu ontolojik yapı psikolojik bir etkileşim ve nedensellik kapsamında oluşum süreçlerine tabi midir? Eğer böyle bir psikolojik oluşum söz konusu ise bu nasıl olmaktadır, burada sistematik bir bilgi (bilim) var mıdır? Eğer var ise bunun devletlerarası ilişkilerle/etkileşimlerle bağlantısı nedir ve uluslararası ilişkilere nasıl etki eder? Ulusal kimliğin zihinsel/psikolojik boyutu devletlerin politik eylemlerini kontrol edilebilir mi bir başka ifadeyle dış politikayı yönlendirebilir veya etkileyebilir mi? Bu ve benzeri sorular çalışmanın problematik sorunsalları kapsamında cevaplanmaya çalışılacaktır.

Devletlerin politik tutumlarının, davranışlarının ve eylemlerinin psikolojik uyarıcı unsurlar tarafından da tetiklenebildiği yeni bir keşif değildir, bu doğrultuda kapsamlı ciddi bilimsel araştırmalar hâlihazırda mevcuttur.⁹ Bu araştırmanın konusu da zaten politik eylemlerin arkasında psikolojinin de bir sebep olarak var olabileceğini ortaya çıkarmak değildir, yukarıda zikredildiği şekilde bu türden çalışmalar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde zaten yapılmıştır.¹⁰ Ancak bu çalışma, yukarıda bahsi geçen araştırmalardaki bilimsel bulgulara dayanarak bunların ötesinde, fazla irdelenmemiş bir konuya odaklanmaktadır – ulusal kimliğin psikolojisi nasıl oluşur ve politik aktivitede nasıl yansıma bulur? Bu kapsamda, uluslararası ilişkiler sisteminin temel aktörü olan ve ulusun siyasi görünümü olan devlet, araştırmanın analiz düzeyi dâhiline alınarak bu aktörün politik eylemlerini uyaran ulusal kimlikteki psikolojik yapıların oluşum, fonksiyon ve etkileri çalışmaya münhasır bir teorik yaklaşım çerçevesinde gözlemlenerek sistematik bilgiler keşfedilmeye çalışılmıştır.

Yukarıda kısaca özetlenen araştırma konusu kapsamındaki hedeflere ulaşabilmek adına destek alınan temel teorik yaklaşımlar çalışmanın ontolojik özellikleri dikkate alınarak tercih edilmiştir. İrdelenen ulusal kimliğin psikolojik boyutu, ulusun “ben kimim” sorusuna verdiği cevabı ele aldığından ve de “psikolojik-düşünümsel”, “toplumsal-ortak” bir gerçeklik önerdiğinden çalışmaya uygun olacak şekilde idea düzeyinde oluşan “anamlara” ve “özneler arası” (toplumsal) yapılara odaklanan bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu doğrultuda Uluslararası İlişkilerin sosyal teorisi olarak da bilinen Sosyal İnşacılık’tan destek aranmıştır.¹¹ Diğer taraftan araştırma konusu olan ulusal kimlik “ben” ve “öteki” hakkında fikirsel bir yapı

⁹ Lasswell, 1951: 1-295; Huddy vd., 2013: 5-15; Nesbitt-Larking vd., 2014: 3-15.

¹⁰ Lasswell, 1930; Lasswell, 1936; Çevik, 2010.

¹¹ Wendt, 1999; Onuf, 1989; Onuf, 2013; Zehfuss, 2004; Reus-Smith ve Snidal, 2010: 298-326.

olduğundan veya bir başka ifadeyle “psikolojik” bir boyut içerdiğinden, Psikoloji¹² biliminden de destek aranmış ve bu kapsamda ilgili alanın temel açıklayıcı-kurucu teorik yaklaşımlardan esinlenilmiştir. Zihinsel-düşünsel (“cognitive”) ve bilinç ötesi uyarıların (“emotions”) oluşum süreçlerine öznenin nesne ile ilişkisi bağlamında odaklanarak ve böylece psişenin yani benliğin “kimlik inşası” konusunda sistematik bilgileri ortaya koyan Psikoloji biliminin Nesne İlişkileri Ekolü¹³ önemli noktalarda çalışmanın meta teorik temeline referans olmuştur.

Bu kaynakların ötesinde gerçekte çalışmanın teorik perspektifi kendine münhasır bir özellik de taşımaktadır. Şöyle ki, Uluslararası İlişkiler disiplininin “İnşacılık”¹⁴, Psikoloji biliminden de “Nesne İlişkileri Kuramı”¹⁵ (NİK) sentezlenerek “yeni bir yaklaşımsal perspektif” oluşturulduğundan çalışmaya özgü yeni kavramlar da geliştirilme ihtiyacı doğmuş ve bu doğrultuda şekillenen anahtar söylemler çalışmanın ortak meta teorik perspektifine yenilik katmıştır. Sosyal İnşacılık ile Nesne İlişkileri Kuramı aynı potada eritilerek çalışmada bütüncül bir meta teorik perspektif olarak *İnşacı Psikoloji* şeklinde ele alınması bile UI literatürüne katkısı açısından nevi şahsına münhasır – *sui generis* – bir özellik taşımaktadır.

Konu itibarıyla “idea-list” bir ontoloji üzerine odaklanılması çalışmanın bilgi kaynakları (epistemolojisi) konusunda dikkatli bir tutum sergilenmesini gerektirmiştir. Ontolojide sanının veya yorumun (doxa) bilgiye dönüşmesinde önemli bir faktör olarak devreye giren ampirik verinin önemi bu araştırmanın bilimselliği açısından da dikkate alınarak pozitivist bir epistemoloji benimsenmiştir. Bu nedenle araştırma perspektifini oluşturan meta teorik önermeler ve ortaya konulan iddiaların Bulgaristan örneği bağlamında vaka örnekleri irdelenerek böylece teorinin ve ampirik verinin karşılıklı tutarlılık sorgusuna maruz bırakılması plânlanmıştır. Bu doğrultuda bilgi kaynaklarına yönelik derinlemesine veri analizleri yapılabilmesi için ayrı bir bölüm oluşturulmuştur.

Çalışmanın metodolojik perspektifi hakkında şunlar söylenebilir. Ulusal kimliğin psikolojik boyutunu araştırmak üzere uygun teknikleri seçmek ve böylece bilimsel bilginin ortaya çıkartılmasını sağlamak sosyal bilimlerde doğa bilimlerinde olduğu kadar kolay olmamaktadır. Ancak yine de Uluslararası İlişkiler disiplininin idea-list gerçeklikleri analiz etmek üzere kabul görmüş yöntemler az da olsa mevcuttur. Ulusal kimliğin psikolojik unsurlarını ve bunların dünya politikasına etkilerini analiz edebilmek adına aşağıdaki metodolojik yaklaşımlar bu çalışmada dikkate alınarak uygulama alanı bulmuştur. Fakat yeri

¹² Psikoloji: psiko+loji: ψυχή [Yun. psukhê – “benlik”] + λογία [Yun. Logia – “bilim”]
<https://dictionary.apa.org/psyche>, (erişim tarihi: 10.11.2018).

¹³ Scharff, 1996; Holmes, 2015; Senfeliu, 2014.

¹⁴ Wendt, 1999; Onuf, 1989; Onuf, 2013.

¹⁵ Hamilton, 1999.

gelmişken ilk etapta şu durumun da belirtilmesi gerekir ki bahse konu olan metodolojik yöntemlerden bir tanesi seçilip çalışma bütününde sadece o yöntem uygulanmamıştır: aksine bu çalışmanın metodolojisi plüralisttir. Şöyle ki: ulusal psikolojik yapının katmanına göre uyumlu olacak şekilde yarı-mülakattan (anketten) anlatım (söylem) analizine, etnografyadan semiyolojiye, görsel içerik analizinden süreç takibine kadar geniş bir metodolojik spektrum mevcuttur.¹⁶ Bu çalışma bilimsel bilgiye ulaşmak için rasyonel endüktif ve dedüktif teknikler kullanarak ampirik veriyi dikkate alan pozitivist bir epistemolojiye önem vermektedir. Bu kapsamda çalışmanın takip edeceği prensip ilgili ulusa ait tarihi söylem ve eylemlerin rasyonel (akılcı) analizi, semiyolojik inceleme (görsel içerik analizi) ve anket çalışmalarına dayalı plüralist karakterli bir yöntemin tercih edilmesidir.

Eylem ve söylem analizi yapmak üzere tarihsel verilerin seçimi konusunda sübjektif eğilim olabileceği konusunda bir tenkit oluşabilir. Ancak şu belirtilmelidir ki, fizik ve doğa bilimlerinde dâhi tam nesnellik hiçbir zaman mümkün değildir: zira öznenin nesne hakkında ürettiği bilgilerde değer yargılarından, fizyolojik sınırlarından ve bulunduğu zaman ve mekândan tamamen kurtulması böylece yüzde yüz objektif bilgi üretmesi mümkün değildir. Hâl böyle iken, sosyal bilimlerde evreninde analiz amaçlı tarihsel verileri seçmede sübjektif etki elbette olacaktır ancak temel prensip veya ana gösterge rasyonel düzeyde tarihin genel “eğilim” veya “trend” çizgisine bağlı kalınması olmuştur.¹⁷ İlaveten, analizi yapılan konunun güncel durum tespitinin yapılması amacıyla mevcut anket verileri de ölçme ve analiz yöntemleriyle ele alınarak bilgiye erişme olanakları değerlendirilmiştir. Nitekim bilimsel bilgiye ulaşmada anket çalışmaları özellikle sosyal bilimlerde epistemolojik bir araç olarak sıkça kullanılmaktadır.¹⁸

Buraya kadar çalışmanın araştırma konusu, problematik, teorik çerçeve, çalışmanın ontolojik ve epistemolojik boyutu, bilgiye erişmedeki metodoloji ve son olarak sübjektif eğilimin önlenmesi için takip edilecek prensipler kısaca ortaya konulmuştur. Bunların ötesinde bu çalışma kapsamında ortaya konulan iddiaların veya hipotezlerin ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Zira bilimsel sonuca ulaşarak gerçekliği açıklama ve anlamada hipotezler (iddialar) son derece önemli bir yere sahiptir.¹⁹ Bunlar aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

Çalışmaya esas teşkil eden denence hipotezi (H1, alternative hypothesis) veya temel iddia şöyledir: Devlete ait ulusal kimlik, esasında “değişken fikirseldüşünümsel bir yapıdır”.

¹⁶ Clement, ve Sangar, 2018.

¹⁷ Sander, 2013: 14-16.

¹⁸ Gideon, 2012; Büyüköztürk, 2005.

¹⁹ Yener, 2018: 109.

Bu yapı önceden verili (a priori), sabit ve değişmeyen bir unsur değildir. Ulusal kimlik, “idealist bir ontoloji” ve “değişken” düşünce sistematigi önermesi nedeniyle esasında Psikoloji ile ilişiktir. Bundan dolayı da ulusal kimlik psikolojik tabii süreçlere (kurallara) bağlı olarak aktörler arası (devletlerarası) tarihsel etkileşime dayalı olarak psikolojik düzeyde oluşur. Ulusal kimlik sürekli gelişir, dönüşür ve değişir; böylece psikolojik etkileşim neticesinde yeniden inşa edilir. Değişim esastır. Etkileşim öncesi ve etkileşim sonrası kimlik yapısı aynı değildir, mutlak olarak bir değişim-dönüşüm geçirmektedir. Ulusal kimlik, aktörün ortaya çıkışında yansıma bulan öznel yapısına içkin yansıması (self reflective) veya orijinal çekirdek yapısı (core) dışında tamamen yüzde yüz önceden verili değildir. Sosyal bir ortamda diğer devletler ile ilişkiler, etkileşimleri bağlamında²⁰ psikolojik tabii kurallar çerçevesinde²¹ sürekli olarak “katmanlaşılarak” inşa olur, anlam kazanır ve ilişkiler devam ettiği sürece bu ulusal kimlik üzerine (ben ve öteki hakkında) sürekli “iyi” veya “kötü” dürtülere yatırım yapılarak psikolojik imge (anlam) öğeleri inşa edilir. Bundan dolayı ulusal kimliğin ağırlıklı özelliği psikolojik imgelere dayalı düşünümsel-sosyal bir kurgulanma içermesidir. Devletlerarası etkileşim sonucunda önceki kimlik yapısı yeniden inşa edilmek için ilk etapta “parçalanabilir” veya doğrudan “katmanlaşan” imgeler sonucunda daha kuvvetli ve bütüncül bir görünüm (“kendilik ve nesne tasarımı”²²) kazanabilir. Bu şekilde inşa edilen ulusal kimlik devletlerin daha önce etkileşime girdiği veya girmediği aktörlere yönelik davranışlarını etkileyebilmektedir. Sosyal etkileşim neticesinde ulusal kimliğe bağlı olan aktör kendini toplumsal bir anlamlandırma içerisinde bulur, aynı şekilde kendisi de kendi ve öteki hakkında bir anlam inşa eder. Diğerlerinin düşünce, tutum ve davranışlarından etkilenip oluşan “anamlar” (sosyal psikolojik boyut)²³ ile bir devletin ötekiyle etkileşimi bağlamında kendiliği ve öteki için bizatihi kendisinin atfettiği “anamlar” (inşacı psikoloji) tek potada bütünleşerek psikolojik tabii kurallara bağlı olarak ulusal kimlik inşa edilir. Böylece aktör de bu kimliğine dayanan veya bu kimliği ile haklılandırılan (meşru görülen) eylemlerde bulunur.

Sonuç itibariyle temel iddia özneye (devlete) bağlı ulusal kimliğin tamamen önceden verili bir özelliğe sahip sabit ve değişmez (a priori) olmadığı, bir devletin diğer öznelerle etkileşimi sonrasında yapısal değişime uğrayıp sosyal ve *inşacı psikoloji* bağlamında oluştuğudur. Böylece ulusal kimlik önceki yapısına nazaran farklı özellikler kazanır ve bu farklılıklar temelinde de devletlerin (diğer aktörlere yönelik) dış politika eylemleri etkilenir. Ulusal kimliğin psikolojik inşası sonucunda devletlerin diğer devletlere yönelik eylemleri

²⁰ Wendt, 1999.

²¹ Scharff, 1996.

²² Çevik, 2010: 42.

²³ Chadee, 2011: 1.

farklılaşır. Bu noktadaki özneye ait eylemlerinin farklılaşması amaca giderken aracın değişmesi olarak düşünülmez aksine eylemlerin farklılaşması ulusal kimliğin farklılaşmasına yönelik açıklayıcı bir işaret taşır. Elbette realist tenkit bağlamında bunun tersi de mümkündür, ancak bu araştırma yapısal değişim ile eylemsel değişim arasındaki ilişkiye odaklanmıştır.

Bu konuda kısa bir örnek verilirse; geçmişte Bulgaristan'ın Türkiye'ye yönelik aldığı kararlarda ve güncel politik tutumunda tarihi etkileşimlerle inşa edilmiş olumsuz "Türk imgesinin" olumsuz psikolojik etkisi olmadığını iddia etmek Türkiye Kurtuluş Savaşı'nın yapılmasında İstanbul ve İzmir'in yabancı güçlerce zapt edilmesinin Türk ulusunu birleştirmede önemsiz olduğunu savunmakla eşdeğer olarak düşünülebilir. Burada Türk ulusunu uyaran birincil psikolojik dürtü aşîkârdır. Sahip olunan biricik toprak, tarih, kültür, emek ve halk kaybedilmek üzeredir, ulusu birleştirici bir psikolojik öğenin harekete geçip inşa edilmesi ve böylece politik eylemi uyarması söz konusu olmaktadır. Peki, bu tarihi tepkisel psikolojik öge yıllar önce doğup tarihte mi kaldı? Geçmişteki etkileşim sonucunda "öteki" hakkındaki imajlar, psikolojik anlamlar çağdaş Türk ulusal düşünce sisteminde yok mu oldu? Yoksa bunlar kalıcı bir şekilde güncel ulusal kimliğin bir parçası mı oldu? Güncel eylemlerin psikolojik motivasyonları arasında bu tarihi imgeler yer almamakta mıdır? "Öteki" hakkındaki bu imgelerin ulusal kimlikte canlı olmadıkları iddia edilebilir mi? Aksine bu hâlin günümüzde hâlâ devam ettiği anlaşılabilir bir aksiyomdur. Bulgar ulusu açısından da tarihi olaylar sonucunda siyasi ve dini bağımsızlığın kaybedilmesi ulusal kimlikte "Türk imgesi" hakkında köklü olumsuz temeller oluşturmak için yeterli olmuştur. Bu konu hakkında çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı bir inceleme yapılmıştır. Ancak Türk imgesinin ulusal kimlikteki kurucu psikolojik özelliği hakkında kısa bir örnek verilirse. Bulgaristan'ın bağımsızlığı için çalışmış ve siyasi bağımsızlığın öncü liderleri arasında kabul edilen ve Bulgar ulusunun "özgürlük havarisi" ("apostol na svobodata") olarak bilinen ulusal kahraman Vasil Levski'nin de üyesi olduğu gizli komite tüzük belgesinde geçen ifadeler dikkat çekicidir. Ulusa hitaben ortaya konulan psikolojik söylem şöyledir: "...atalarımızın kutsal kanı ile alınmış bu topraklarda bugün insanlık dışı bir öfke ile Türk keseciler (soyguncular) ve Yeniçeriler dolaşüyor..."²⁴ denilerek ayaklanmanın psikolojik temelleri agresif dürtülerle motive edilmektedir.

Türk imgesi hakkında bu türden agresif söylemlerle ulusal kimlikte geçmiş etkileşimlerden etkilenecek "olumsuz" yapılar şekillenmekte ve daha sonra da ulusun politik eylemini haklılandıran birleştirici psikolojik bir unsur/birim olarak görev görmektedir. İnşa edilen psikolojik unsurların politik eylemi aktive ettiğini ispat eden en önemli noktalardan

²⁴ Strashimirov, 1908: 88; Bulgar Devrim Merkezi Komitesi imzalı "Bulgar Milletini Kurtarmak İçin Çalışanların Tüzüğü" arşiv belgesi için bkz. Ek-2.1 NBKM-BIA, f. 85, II A 8107.

birisi de zaten yukarıda zikredilen komitenin kısa bir süre içinde ülke çapında büyük bir ulusal ayaklanmayı (1876 Nisan Ayaklanması) başlatabilmiş olmasıdır. Ulusal anlatımda bu ayaklanmanın Osmanlı (Türkler²⁵) tarafında çok sert bir şekilde bastırılması²⁶ ilave agresif imgeler inşa etmiştir. Bu olaydan sonra Avrupalı büyük devletler harekete geçmiş, önce İstanbul (Tersane) Konferansı toplanmış ancak bu da çare olmayınca sonuçta Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) patlak vermiştir. Çalışmanın teorik perspektifi bağlamında ulusal kimliğin psikolojik inşası ve sebep olduğu politik eylemler (Politik Psikoloji) ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Araştırmanın çalışma planı ise şu şekilde belirlenmiştir: Birinci Bölüm’de çalışmanın meta teorik çerçevesi çizilmiştir. Yaklaşımsal perspektif – *İnşacı Psikoloji* – İnşacılık ile Nesne İlişkileri Kuramı kapsamında sentezlenerek sunulmuştur. Çalışmaya özgü teorik perspektifin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik boyutları hakkında detaylı bilgiler verildikten sonra yukarıda bahsi geçen iki yaklaşımsal çerçeveden kısmen sentezlenerek kısmen de sui generis özelliklerle ortaya çıkan ve özgün bir yaklaşım olan *İnşacı Psikoloji*’nin algılanmasını kolaylaştıracak meta teorik kavramlar açıklanmıştır.

İkinci Bölüm’de sunulan iddiaların ispatı ve meta teorik perspektifin denenmesi için vaka örnekleri bağlamında bilgi kaynakları detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Bu kapsamda arşiv belgeleri ve resmi kayıtlar gibi birincil kaynaklar yoğunluklu olarak incelenmiştir. Bu şekilde pozitif verilerin rasyonel derlenmesi yapılarak bilimsel bilgiye ulaşmada sanı ve yorumlardan kaçınılmıştır. Bu bölümde Bulgaristan örneği bağlamında tarihsel etkileşimlerle şekillenen bir ulusal kimliğin psikolojik boyutu çalışmanın teorik perspektif ile harmanlanarak sunulmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde çalışmaya özgü geliştirilen *İnşacı Psikoloji*’nin denenmesi sağlanarak bilimsel bilgi (bilimsellik) sorgulaması yapılmıştır.

Üçüncü Bölüm’de ulusal kimliğin psikolojik inşası neticesinde bu ulusal kimlik psikolojisinin dış politikadaki etkileri Politik Psikoloji perspektifinden değerlendirilmiştir. İnşa edilen ulusal psikolojinin Bulgar devletinin özellikle Osmanlı / Türkiye devletine yönelik dış politikasında, ikili etkileşimlerinde ve üçüncü devletlerle olan çok taraflı ilişkilerinde ne gibi etkileri olduğu araştırılmıştır. Bu bölüm özellikle Bulgar devletinin Osmanlı İmparatorluğu / Türkiye Cumhuriyeti devleti ile olan ikili ve çok taraflı ilişkilerinin psikolojik motivasyonlarını kapsamaktadır.

²⁵ Bulgar tarihi, edebi ve sanat anlatımlarında Osmanlı yerine Türk/Türkiye ifadesi kullanılmaktadır. Bu kapsamda işbu çalışmada örneğin Osmanlı İmparatorluğu genellikle Türk İmparatorluğu olarak geçmektedir. Osmanlı Padişahları da Türk Kralları olarak ifade edilmektedir (Hilendarski, 2004: 36).

²⁶ MacGahan, 1876: 89-94; More, 1877: 136-194.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: POLİTİK PSİKOLOJİ VE İNŞACILIK SENTEZİ KAPSAMINDA ARAŞTIRMANIN TEORİK PERSPEKTİFİ

1.1. İnşacılık Akımı ve Politik Psikoloji: Benzerlik ve Farklılıklar

İnşacılık ve Politik Psikoloji alanında çalışma yapanlar genellikle hem kullandıkları farklı terminoloji hem de çoğunlukla aynı olan araştırma konuları hakkında paylaştıkları farklı ilgi alanları ile ayrılmaktadırlar. Oysa her iki grup araştırmacı da politik dünyayı anlamada merkezi olanın sübjektivite ve sosyal kimlik olduğunu savunur. Genellikle birbirleri hakkında konuşmaz ve karşılıklı atıf yapmazlar. İnşacılar kendi argümanlarını genellikle sosyolojik temellere oturtup psikolojiyi kişisel bir mesele olarak tanımlayarak sosyal psikolojiyi dahi dikkate almazlar. Diğer taraftan Politik Psikoloji alanında araştırma yapanlar İnşacılığın meta teorik meydan okumasının bilim felsefesinde yeni bir atılım olarak değerlendirilmesi konusunu görmezden gelirler. Bütün bunların sonucunda birbirine paralel fakat potansiyel olarak birbirini tamamlayan iki araştırma alanı ortaya çıkmaktadır, ne var ki pratikte her ikisi de karşılıklı sentezlenen bilimsel bilgidен faydalanırlar. Yapılan bir dizi çalışmada görülmüştür ki İnşacılık ve Politik Psikoloji sadece birbirini tamamlamakla kalmayıp doğal bir “fikirsел birlik” (“ideational alliance”) dahi kurmaktadırlar.²⁷ Psikoloji bilimi ile meşgul olan bazı araştırmacılar insan psikolojisinin organizasyonunda öznenin kendi çevresini açıklamak için kendi başına anlamlar inşa ettiğini ortaya koyarak inşacı psikolojiden bahsetmektedirler.²⁸ Diğer taraftan Uİ disiplinine domine eden ana akım yaklaşımlarının güç algısı, idea ve kimlik gibi değişkenleri açıklamada yaşanan zorlukları aşmak için bu değişkenlerin psikolojik boyutlarını da görerek psikolojik argümanların da kullanılması gerektiğini ifade eden Siyaset Bilimi ve Psikoloji Bilimi akademisyenleri de mevcuttur.²⁹

Göreceli olarak aynı tarihlere denk gelen iki önemli çalışma farklı alanlarda olsalar da esasında aralarındaki benzerlik şüphe götürmez derecededir. Yaacov Vertzberger’in *The World in Their Minds* (1990)³⁰ ve Nicholas Onuf’un *World of Our Making* (1989)³¹ adlı eserlerinin, her ikisi de iddialı bir şekilde karar alıcıların veya aksiyon sahibi aktörlerin dünyayı inşa edilmiş olarak nasıl algıladıkları üzerine görüşlerini sunmaktadır. İlk çalışma Politik Psikoloji alanında yapılmış iken ikinci çalışma İnşacılık hakkındadır ancak her ikisinin

²⁷ Shannon ve Kowert, 2012: v-vi.

²⁸ Raskin, 2002: 1-26.

²⁹ Goldgeier ve Tetlock, 2001: 67-92.

³⁰ Vertzberger, 1990.

³¹ Onuf, 1989.

de ortak noktası dünya politikasının öznelar arası (sosyal) doğasına vurgu yapmasıdır. Her ikisinin de ortak ilgi alanı insani sübjektivite ve kimlik politikası üzerine odaklanmış olmasıdır. Vertzberger'in çalışması dünya ile temasta deneyimlenen geçmişin insan/aktör zihninde yarattığı dünya algısına odaklanırken, Onuf'un çalışması soysal etkileşim sonucunda paylaşılan anlamların dünyayı nasıl inşa ettiğini anlatmaktadır. Böylesine benzerlik taşıyan bilimsel bulgulara sahip olsalar da çok ilginç bir şekilde bu iki alanda araştırma yapanlar genelde birbirinden bahsetmez, birbirinden pek fazla atıf yapmazlar. Fakat özünde, fikirsel paradigma bağlamında bu iki alan arasında "fikirsel bir bütünlük" söz konusudur denilebilir.³²

1.1.1. İnşacılık ve Temel Varsayımları

Uluslararası İlişkiler disiplinde İnşacılığın arkasında yatan temel anlayışın ne olduğunu anlamak için Alexander Wendt'in şu ifadesine hızlı bir göz atılması yeterli olabilir. Wendt'in ifadesiyle - "Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için 500 adet İngiliz nükleer silahı 5 adet Kuzey Kore nükleer silahından daha az tehdit edicidir".³³ Bu kısa cümle içinde İnşacılık anlayışını diğer Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarından ayıran izler gözlemlenebilir. Aynı zamanda yine bu cümle içinden İnşacılığın materyal ontolojiye getirdiği eleştiri, sosyal (paylaşılan) anlamlara yaptığı vurgu, yapı ve yapan arasındaki ilişki ile anarşinin farklı nedensellik kurguları hakkında da İnşacılık yaklaşımına ait bilgiler çıkartılabilir. Wendt, neden ABD'nin, İngiliz nükleer silahlarından daha az tehdit duyup Kuzey Kore nükleer silahlarından ciddi bir tehdit algıladığını "dost" ve "düşman" kategorileştirmesi ile açıklamaktadır.³⁴

Burada İngiltere, ABD ile "dost" olduğundan ve ABD de İngiltere'yi "dost" olarak gördüğünden kısaca karşılıklı aynı düşünceler paylaşıldığından ABD, İngiltere'nin sahip olduğu maddi kapasitelerden algıladığı tehdit çok az iken yüz kat daha az materyal kapasiteye sahip olmasına rağmen Kuzey Kore'den çok daha büyük bir tehdit algılamaktadır. Bu durum devletlerin "dost" veya "düşman" olma esasında paylaşılan anlamın (sosyal algının) bir fonksiyonudur.³⁵ Paylaşılan anlamlar diğer aktörün ne olduğu ne olmadığı konusunda yani kimliği konusunda bilgilendirme yapmaktadır. Anlaşılmaktadır ki, saf fiziki kapasitelerin dağılımından ziyade aktörler arası paylaşılan materyal olmayan bir unsur yani "dost" veya "düşman" anlamı aktörün politik tutumunda daha çok belirleyici olabilmektedir. Bu noktadan hareketle Wendt'in dünyasında uluslararası ilişkiler gerçekliği paylaşılan anlamlardan (ortak bilgilerden) müteşekkil idea-list bir ontolojidir denilebilir. Bundan dolayı da bir aktörün

³² Shannon ve Kowert, 2012: 1-29.

³³ Wendt, 1995: 73.

³⁴ Hurd, 2010: 298.

³⁵ Green ve Bogard, 2012: 277-314.

nelere sahip olduğundan ziyade kimin bu maddi kapasitelere sahip olduğu daha fazla önemli olmaktadır. Kratochwill'in de belirttiği gibi sosyal ortamda aktör, söylem temelinde acı veya hoşnutluk hissettirme doğrultusunda “iyi” (dost) ve “kötü” (düşman) olarak ayrıştırılır.³⁶ Bu bağlamda Wendt'in, aktör kimliğine vurgu yaptığı ortadadır. Bunun ötesinde Wendt'in görüşünde aktör kimlikleri özneler arası aktivite ile inşa edilip desteklenmektedirler.³⁷

Wendt'in bakış açısında sosyal yapılar paylaşılan anlamlar, beklentiler ve bilgiler ile belirlenmektedir. Bunlar aktörü bulunduğu ortamda belli bir pozisyona sokar ve kurduğu ilişkinin doğasını tespit eder, bu şekilde işbirliğine veya çatışmaya dayalı ilişki türleri ortaya çıkar. Mesela güvenlik ikilemi (security dilemma) sosyal bir kurgudur (yapıdır) ve oluşum sebebi de devletlerin birbirine karşı (özneler arası) duydukları yüksek dozda güvensizlikten kaynaklı karşılıklı niyetlerin en kötü ihtimal dâhilinde algılanmasından doğar. Bu durum da devletlerin kendi kendine yardım (self-help) veya kendi başının çaresine bakmak için bencil çıkarları peşinde koşmaları ile sonuçlanır. Benzer şekilde bir güvenlik toplumu (security community) oluşturmak da bir diğer farklı sosyal yapıdır. Bu da yine paylaşılan bilgilerden (anamlardan) oluşur ancak buradaki paylaşılan bilgi devletlerarasında karşılıklı duyulan güvendir bu da anlaşmazlıkların savaş yapılmadan çözülebileceğine duyulan güvene eşdeğerdir. Dolayısıyla sosyal yapıların idealara olan bağıntısı ile inşacıların yapı hakkındaki idea-list anlayışını ifade etmektedir. Burada “sosyallık” vurgusu özneler arası paylaşılan bilgileri (anamları) ifade eder. Yapılar bu paylaşılan bilgiler ile oluşur ve aktörlerin buna dayalı pozisyonları ve eylemleri şekillenir.³⁸ Sonuç itibarıyla aktörleri oluşturan paylaşılan anlamlar iken; yapıları oluşturan da aynı şekilde özneler arası paylaşılan anlamlardır. Üstelik “aynı ontolojik statülere” sahip aktör ve yapı da birbirini karşılıklı inşa etme özelliklerine sahiptir.³⁹

Bu açıklamalardan sonra tekrar yukarıdaki verilen ABD'nin iki farklı devlete ait fiziki kapasitelerden algıladığı tehdidin neden aynı olmadığı incelendiğinde, normal şartlarda “insan insanın kurdudur” (“homo hominis lupus”⁴⁰) nosyonundan hareketle tüm devletlerin aynı fiziksel askeri kapasiteye sahip olması durumunda karşı taraf için algılanan tehdidin de aynı olması gerekmektedir. Eğer ikisinden birinin sahip olduğu askeri kapasite daha yüksek ise ondan daha çok tehdit algılanması gerekir. Ancak yukarıda verilen örnekte ABD, 5 adet nükleer silaha sahip olan Kuzey Kore'den algıladığı büyük tehdit karşısında 500 adet nükleer silaha sahip İngiltere'den çok daha az tehdit algılamaktadır. Burada politik tutumu belirleyici

³⁶ Fierke ve Jorgensen, 2001: 18-19.

³⁷ Wendt, 1992a: 183.

³⁸ Wendt, 1995: 73.

³⁹ Wendt, 1987: 339.

⁴⁰ Hobbes, 1651.

unsurun fiziksel kapasite olmadığı aşikârdır. Kratochwill, buna rasyonel muhakeme faktörünün dışında paylaşılan değer/norm ile alâkalı inşa edilmiş unsurların neden olduğunu söylemektedir.⁴¹ Mesela İngiltere, ABD için dost bir ülkedir bu noktada paylaşılan anlamlar ile “güvenlik toplumu”⁴² oluşturulur. Ancak Kuzey Kore ABD ile çıkarlarının çatışması durumunda saldırmak için maddi kapasite peşinde olmakta ve bunu da açıkça beyan eden bir ülke olduğundan ABD’de yüksek dozda güvensizlik yaratmaktadır. Bundan dolayı Kuzey Kore’nin nükleer silah gibi ciddi bir askeri kapasiteye sahip olması karşılıklı yüksek dozda güvensizlik yaratacağından “güvenlik ikilemi”⁴³ doğurmaktadır. ABD, kıyılarında bir İngiliz denizaltısının nükleer silahlarla dolaşmasından tehdit algılamazken Kuzey Kore denizaltısının nükleer silahlarla dolaşması durumunda “casus belli”⁴⁴ kabul edip savaş alarmına geçecek kadar ciddi bir tehdit algılamaktadır.⁴⁵ İşte Wendt’in de paylaşılan anlamlara ve dolayısıyla aktör kimliklerine yapmak istediği vurgu bundan dolayıdır. Saf materyal kapasite dağılımından ziyade yapı ve aktörleri oluşturan “paylaşılan anlamlar” da önemli olabilmektedir.

İnşacılığın, Politik Psikoloji ile olan ilişkisine gelmeden önce Uluslararası İlişkiler disiplinde Realizm ve Rasyonalizm’den temel farklarına göz atılırsa şunlar söylenebilir: Realizm materyal ihtiyaçlara ve güce dayalı bir teorik bakış açısıdır. Benzer şekilde rasyonalizm de araçsallık üzerine kurgulanmış maliyet fayda hesabına dayalı bir uluslararası ilişkiler dünyası tasavvur eder. Bunlardan farklı olarak İnşacılık ise özneler arası (sosyal) etkileşime dayalı materyal olmayan oluşumlara vurgu yapar. Dolayısıyla realist ve rasyonalist yaklaşımlar materyal güce odaklanarak güç politikası, işbirliği, çatışma veya diğer uluslararası ilişkiler mefhumlarını kendilerine özgü bir şekilde açıklarken İnşacılık paylaşılan anlamların maddi kapasiteleri anlamlandırma gücüne dayalı bir bakış açısıyla aynı konuları açıklamaya çalışır. İnşacılık’ta, bir aktörün hareketi bir (materyal) nesne veya başka bir aktöre yönelik paylaştığı anlam temelinde tayin edilir. Bir başka deyişle, materyal nesneler (bombalar, insanlar, petrol ve benzerleri) politik eylemin doğrudan sebebi değildir asıl bu nesnelere yüklenen paylaşılan anlamlar politik eylemin sebebidir. Burada oluşturulan “anlamlar” tek taraflı ve sadece bir aktörün inanışlarına, düşüncelerine göre şekillenmez binaenaleyh diğer aktörlerin de bu anlamları paylaştıkları zaman sosyal yapıları oluşturuca güce eriştikleri kabul edilir.⁴⁶

⁴¹ Fierke ve Jorgensen, 2001: 26-27.

⁴² Adler ve Barnett, 1998.

⁴³ Herz, 1951.

⁴⁴ Latince kökenli bir terim olup “savaş sebebi” anlamına gelmektedir (Sönmezoğlu, 2017: 155).

⁴⁵ Wendt, 1995: 71-81.

⁴⁶ Hurd, 2010: 300-301.

Ayrıca Wendt, İnşacılık anlayışında ana akım literatüründe kimlik ve çıkarların uluslararası ilişkiler sisteminde “verili” argümanlar olarak değerlendirilmesine de karşı çıkarak alternatif bir görüş ortaya koymaktadır. Kimlik ve buna dayalı çıkarların sosyal süreçlerle “inşa” edilip “transformasyona” uğrayabileceklerini savunur. Aynı şekilde devletlerarası ilişkilerin de sosyal dinamiklerle kurulup dönüşüme uğrayabileceğini ortaya koyduktan sonra sosyal dinamiklerin uluslararası sistem üzerinde de kurucu ve böylece sistemi farklı bir yapıya dönüştürme güçlerinin olduğunu savunur.⁴⁷ Burada mesela kimlik, sosyal bir dinamiktir, nitekim Wendt’e göre kimliklerin gerçek doğası ilişkisel bir netice olmalarıdır: kimlik, uygun psikolojik gerçeklikler ile ilişkili bir şekilde her zaman özel koşullarda ve sosyal olarak inşa edilmiş bir dünya içinde kimlik olmaktadır. Bu noktadan hareketle sosyal ortam içinde aktörlerin birbiri için paylaştıkları ortak bilgiler kimlikleri oluşturmaktadır, dünya hakkında paylaştıkları ortak anlamlar da yapıyı oluşturmaktadır. Dolayısıyla mesela bir yapı olan anarşi verili olmayıp aktörlerin (devletlerin) yaptığı bir şeydir (“*Anarchy is what states make of it*”). Bu anlayışta eylemleri belirleyen çıkarlardır, çıkarların temellendiği nokta ise sosyal olarak oluşturulmuş kimlikler olmaktadır. Göreceli olarak istikrarlı kimlikler grubu veya istikrarlı kimliklerin yapısı kurumu oluşturur. Bu tarzdaki kurumlar ise genellikle kendine özgü kural ve normları ile ortaya çıkmaktadırlar.⁴⁸ Aktörler tarafından oluşturulan yapı ve bunun sahip olduğu kuralların özneyi etkilemesi söz konusu olabilir. Bu durum inşacı yaklaşımda Jean-Jacques Rousseau’nun sunduğu – insan özgür doğar ama her tarafından zincirlerle bağlıdır – ontolojik önermesine benzetilmektedir.⁴⁹

İnşacılık anlayışında önemli ve etkili düşünürlerden biri olan Prof. Onuf devletlerin insanlar tarafından yapıldığını söylemektedir. İnsan sosyal ortamda yaşar, sürekli sosyal bir ilişki içinde bulunurlar. Bu ortamda insanların birbirine karşı davranışlarıyla ve karşılıklı iletişimleriyle devletler oluşur. Fransa, ABD ve Zimbabwe bunlar hep insanların sosyal inşaları sonucundan yapılmıştır. Devletler insan topluluklarıdır, bu insan toplulukları ilgili müstakil bir yapı (devlet) hakkında konuşarak ve onun hakkında harekette bulunarak onun müstakil bir yapı (devlet) olarak kalması için çalışır. Daha sonra bu müstakil yapılar arasında ilişkiler gelişir – uluslararası ilişkiler – bunlar ise dünyayı oluştururlar. Onuf’a göre yapan (“agent”) olarak hareket eden insan ile onun oluşturduğu yapılan şey (institution, structure) arasında kurallar (“rules”) vardır. Bu kurallar bilinen yasal kanunlardan ziyade toplumda paylaşılan tüm kuralları kapsamaktadır. Kurallar insanlara toplumda ne yapmaları gerektiğini söyler. İnsanların bu kuralları takip etmeleri durumunda, kurallar fiziki gerçekliğe yani

⁴⁷ Wendt, 1999: 76.

⁴⁸ Wendt, 1992b: 391-425.

⁴⁹ Kolodziej, 2005: 273-274.

dünyaya pratikler (“practices”) olarak yansır. Bir insan kuralları bilmeseyse bile ilgili toplumda pratiklere bakarak kuralların ne olduğunu anlayabilir. Sürekli tekrar eden istikrarlı pratikler istikrarlı kuralların varlığını ispat ettiği gibi bu istikrarlı davranış kalıpları (pratikler) ise kurumları (“institutions”) oluşturur. İstikrarlı kurallar çerçevesinde kurumların varlığı eğer yapan tarafından istenmeyen sonuçlar doğurma noktasına gelebilmiş ise yapı (“structure”) oluşmuş demektir. Onuf’a göre UI’de yapı (“structure”) bizatihi “kural ve kaynaklar” (“rules and resources”) olmaktadır.⁵⁰ Yapı müstakildir, yapandan bağımsız sonuçlar doğurabilir. Bu yapı, insanların kendileri oluşturdukları kurallara uymasıyla ortaya çıktıktan sonra müstakil olarak yapı da kendi oluşturduğu kurallara uyarak insanları etkileyebilmektedir, onlar üzerinde istemedikleri sonuçlar oluşturabilmektedir. Bu bağlamda birçok analizde ontolojik olarak doğru şekilde algılanmasında karışıklık olan kavram “yapıdır”. Yapı gerçekten müstakil olarak var mıdır? Onuf’un görüşünde insanların düşüncelerinde oluşturdukları/inşa ettikleri yapıları daha sonra doğrudan değiştiremedikleri ve sonuçta müstakil olarak hareket edebildiği için insanları (yapanı, faili) etkileyebilen bir düşünce gerçekliği olarak anlaşılmaktadır. Bu kapsamda düşünüldüğünde denilebilir ki, aslında devlet de kuralların kurumsallaştığı (“institutionalized”) (istikrarlı pratikler içeren) müstakil bir yapıdır.⁵¹ İşte bu nedenle Onuf’a göre uluslararası ilişkileri anlama gayreti aslında “dil ve kuralları” anlamaya çalışmakla eşdeğerdir.⁵²

Yukarıda Onuf’un İnşacılık anlayışına göre aktarılan devletlerin oluşumuna kadar giden süreçte çok önemli bir yeri olan kurallar (“rules”) hakkında daha detaylı bilgilere göz atmak bu çalışmada amaçlanan yaklaşımsal sentezin daha iyi bir şekilde anlaşılmasında önemlidir. Peki, Onuf’a göre kurallar aslında nedir ve neye sebep olurlar? Kurallar insanların maddi dünyada hareket alanını belirler, neleri yapabileceklerini neyi yapamayacaklarını tespit ederler. Bu dünyadaki insanın (veya yapanın) eylemsel hareketleri materyal ve sosyal sonuçlar içerir. Bu hareketin ise ne şekilde olacağını tespit eden kurallardır ve kuralların ortaya konulması her şeyden önce bir *anlatımı* gerekli kılar. Ya diğerlerinin pratikleri gözlemlenerek kurallar anlaşılır ya da söylem (“speech”) takip edilerek kuralların ne olduğu tespit edilir. Sosyal ortamda öznelerin karşılıklı söylemleri ortak bir paydada buluşmaya başlayınca uzlaşma (“convention”) ortaya çıkar bu ise kurala oldukça yakın bir şeydir. Daha sonra sürekli tekrar eden ve karşı çıkılmayan uzlaşmalar kurallara dönüşür. Bunlar söylem ile ilân edilir ve eylemi hareket ettiren enstrümanlar olmaktadır.⁵³ Kurallar insanlara neleri

⁵⁰ Wight, 2006:139.

⁵¹ Onuf, 2013: 3-7.

⁵² Onuf, 1989: 30.

⁵³ Debrix, 2003: 11.

yapabileceğini neleri yapamayacağını ve eğer kurallara karşı gelirse sonuçların ne olacağını anlatır. Onuf'a göre, bazı kurallar sadece bilgilendirici olabilir, bunlar nelerin yapılması gerektiğini tavsiye eder, zorunluluk taşımaz; bazı kurallar yönerge içerir bu açıdan normatiftir ve nelerin yapılmasının öznenin iyiliği için iyi olduğu vurgulanır. Mesela avlanmak yasaktır. Bu kurala uyulmaması durumunda 6 gün hapis cezası vardır. Bu yönerge içerikli normatif bir kuraldır. Toplumu oluşturan özneler arasında karşılıklı taahhüt içeren söylemlerden ise taahhüt içerikli kurallar ortaya çıkar. Bunlar hak ve vazifeleri belirleyen kurallardır. Sonuçta bir özneye yönelik yapılan söylemlerde ("speeches") üç kategori kural ortaya çıkmaktadır. Özneyi "bilgilendiren söylemler" bilgilendirici kural, özneyi "yönlendiren söylemler" yönerge kuralları ve özneye hak ve yükümlülükler veren "taahhüt içeren söylemler" taahhüt içeren kuralları oluşturmaktadır. Burada *söylem* kuralların ifade ediliş biçimi olmaktadır.⁵⁴

Nicholas Onuf'un İnşacılık anlayışında kuralların önemi yukarıda ifade edildiği gibi özne (agent) ile yapı (structure) arasında karşılıklı bağlantıyı kurmaktan gelmektedir. Ancak bunun ötesinde kuralların çok önemli bir konu ile daha alâkası vardır. Şöyle ki, Onuf'a göre kimlik "öznenin (agent) kendisi hakkındaki tercihlerini ifade eden sosyal bir oluşum sürecidir".⁵⁵ Bu tanımdan hareketle yukarıda zikredilen bu tercihlerin özne tarafından aslında kurallar arasından yapılmasıyla, bir başka ifadeyle özne (agent) kurallar arasından yaptığı tercihlerin yan yana gelmesiyle daha bütüncül bir kurallar sistematiğine ulaşır ya da kendi kimliğini oluşturur. Buradan hareketle denilebilir ki, aslında özne kimliği, bir araya gelmiş kurallar bütününden başka bir şey değildir. Yine, Onuf'un İnşacılık analizinde tarihsel olarak farklı düşünürler tarafından değinilmiş kişisel kimlik algıları göz önüne alınırsa, hepsinde benliğin (kimliğin) ne olduğunu anlamak "dil" (söylem) ile olmaktadır. Mesela John Lock'un insan doğası ve davranışları hakkındaki⁵⁶ "dili" ile Hobbes'un aynı insan doğası hakkındaki⁵⁷ farklı "dili" özneye (agent) yönelik anlatım veya kuralların belirlenmesini sağlar, bir başka ifadeyle dil, özne kimliğinin bir dışavurumu, fonksiyonudur. Yeri gelmişken şu nokta da belirtilmelidir ki, dil öznelerin konuşma eylemine bağımlı sosyal bir aktivitedir, dilin yokluğunda hiçbir aktivite sosyal olarak değerlendirilemez. Bu da kimliğin aslında sosyal bir mefhum olduğunu onamaktadır.⁵⁸

Bir diğer örnek mesela Descartes'in "düşünüyorum, o halde ben varım" ("cogito ergo sum" - "I think, therefore I exist")⁵⁹ ifadesinden kimliğin düşünceler sistematiği ile kendini

⁵⁴ Onuf, 2013: 8-13.

⁵⁵ Onuf, 2013: 75.

⁵⁶ Locke, 1988.

⁵⁷ Hobbes, 2018.

⁵⁸ Onuf, 2013: 75-78.

⁵⁹ Descartes, 2006: lv.

belli ettiği ya da düşüncelerin bizatihi kimlik ifadesi olduğu anlaşılabilir. Düşünce ise “dil” ile açıklanır. Descartes, öznenin kim olduğunu onun hakkında yürütülen düşünce deneyiminden ve eyleminden çıkarmaktadır. Düşünme eylemi bilinçli bir olay olduğundan Descartes, kimliğin bilinç özelliğine işaret etmekle birlikte genel bir bilinçten ziyade kimliği güçlü bir farkındalık olarak değerlendirmektedir.⁶⁰

“Dilin” ve bunun bir fonksiyonel görünümü olan “konuşmanın” önemini analiz eden Kratochwill’in de bu konu hakkında düşünceleri dikkate değerdir. Bunlara da değinmek ve yaptığı bilimsel araştırmalarda ortaya çıkardığı bulgulara göz atmak bu çalışmanın referans aldığı bakış açısını daha anlaşılır kılmak için yardımcı olacaktır. Kratochwill’in bakış açısında iç siyaset ve özellikle de uluslararası ilişkilerdeki politik eylemlerin sebeplendirilmesi koşullarında “dil” çok önemli bir noktadır. Dilin işlevsel bir fonksiyonu olan konuşma ile özneler arası iletişim kurulmaktadır, bu konuşma eyleminde kullanılan soyut kavramlar özneler arası anlama kabiliyetini arttırdığı gibi esas itibarıyla çeşitli amaçlarla da kullanılabilir. Bazen konuşma eylemi bir toplumda “anlamları” öğrenme için olurken, bazen de geçmişi hatırlama ve böylece geleceği planlayabilme için olmaktadır. Bunun ötesinde bazen konuşma eylemi daha karmaşık ve çok boyutlu da olabilmektedir. İnsanlar kendi amaçları peşinde giderken özneler arası bir dizi konuşma ile muhatap olabilmektedir. Bu konuşmalar esnasında kurallar ve normlar bilindiği sürece rasyonel sebeplendirme çerçevesinde konuşma eylemi ile aktör istek, uyarı, tehdit, iddia, eleştiri, değerlendirme, rıza gösterme, öneri, özür dileme ve baskı gibi eylemsel görünüm içine girerek “hedefleri” peşinde koşmaktadır. Böylece kuralları konuşma ile ifşa etmektedir (“speaking of policy”).⁶¹ Kratochwill’in bulgularından biri kural ve normların (“rules and norms”) karmaşık dünyada “karar alma” (“decision-making”) eylemini kolaylaştırır olmasıdır. Özne, hedeflerine ulaşabilmek adına birdenbire kendisini karmaşık bir dünyada bulduğunda kural ve normlar onun için bir kılavuz cihazı (“guidance device”) olarak harekete geçer ve en temel işlevi de kararları basitleştirmek (anlaşılır kılmak) ve “rasyonelleştirmektir”. Kural ve normlar hangi seçeneklerin tercih edilmesi ve hangilerinin tercih edilmemesi gerektiği konusunda ya da kısaca “nedenleştirme işlevi” bağlamında etkinliğe sahip olurlar.⁶²

Bir başka ifadeyle özneler amaçlarına ulaşmada yaptıkları tercihlerde kendi kimliklerini ifade edip buna dayalı icra ettikleri eylemlerde kural ve normları söylem ile belirterek eylemin “düşünsel sebeplendirmesi” veya “psikolojik sebebinin” oluşturmaktadırlar. Kural ve normlar konuşma eylemi ile ifade edilen, esasında özneler arası

⁶⁰ Onuf, 2013: 78.

⁶¹ Onuf, 1989: 115-130.

⁶² Kratochwil, 1989: 6-11.

karşılıklı onaylanan idea-list (düşünsel-zihinsel) gerçekliklerdir, bu bakımdan değerlendirildiklerinde “psikolojik” özellikleri de olduğu ortadadır.

1.1.2. Politik Psikoloji

Bu noktaya kadar özet olarak aktarılmaya çalışılan inşacı görüş, temelde Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde ortaya çıkmış uluslararası politikanın nedenselliği veya uluslararası sistemde aktörler neden politik eylem içine girer sorusuna materyal unsurlar ile değil de fıkırsel, düşünümsel faktörlerle açıklama getirmeye çalışan bir perspektiftir. Politik Psikoloji ise Psikoloji biliminden faydalanarak politik eylemin psikolojik sebeplerini açıklamaya çalışan siyaset bilimcilerin bir çabası olarak değerlendirilebilir.⁶³ Peki, bu iki görüş arasında farklılıklar var mıdır yoksa aynı hedefe doğru yol alan birbirinden habersiz iki kardeş perspektif olarak değerlendirilebilirler mi? Bu sorulara cevaplar aramaya çalışmadan önce Politik Psikoloji’nin ne olduğuna bakmakta yarar vardır.

Politik Psikoloji’nin tanımına geçmeden önce şu nokta belirtilmelidir ki, bu alan üzerinde araştırma yapanlar farklı perspektiflerden konuları ele aldıklarından ve de farklı konular üzerine odaklandıklarından genelde Politik Psikoloji çok geniş bir spektruma sahip teorik yaklaşımlar, kantitatif ve kalitatif araştırma metotları ve neticede çok farklı bulgular içeren bir alan olmaktadır.⁶⁴ Buna rağmen en basit bir şekilde ifade edilirse Politik Psikoloji, aktörün politik karar ve eylemlerini belirleyen zihinsel-psikolojik süreçleri bilmeye çalışan bir alandır denilebilir.⁶⁵ Politik Psikoloji alanına giren konuları tek bir psikolojik teori açısından analiz etmek her zaman mümkün olmamaktadır. Mesela siyasi liderlerin politik eylemlerini analiz etmek için psikodinamik psikolojik teoriler daha uygun olurken, siyasi retorik ve iletişimi analiz etmek için psikolojik söylem teorisi ile analiz etmek daha uygun olmaktadır. Ancak yine de genel olarak bir ayrıştırma yapmak gerekirse Politik Psikoloji araştırmaları beş farklı psikolojik perspektif açısından şekillendiği söylenebilir. Bir başka ifadeyle tek bir Politik Psikoloji perspektifi yoktur, araştırmacılar politik eylemin arkasındaki psikolojik dürtüleri anlamlandırırken faydalandıkları psikolojik yaklaşımlar şöyledir: Rasyonel Tercih (“Rational Choice”), Bio-Politik (“Biopolitics”), Kişilik ve Psikodinamik (“Personality and Psychodynamics”), Bilişsel ve Duygusal Psikoloji (“Cognitive and Affective Psychology”), Gruplar Arası İlişkiler (“Intergroup Relations”).⁶⁶ Politik Psikoloji’nin ortaya çıktığı 1940’lı yıllardan 1990’lı yıllara kadar dikkate alındığında farklı konulara yoğunlaştığı söylenebilir. Bu kapsamda dört temel dönem: 1940-1950’li yıllarda kişilik analizi ve kültür konuları, 1960-

⁶³ Houghton, 2009: 22.

⁶⁴ Houghton, 2009: 22-23.

⁶⁵ Kuklinski, 2002: 2.

⁶⁶ Huddy vd., 2013: 5-15.

1970’li yıllar oy verme davranışı, 1980-1990’lı yıllar politik düşünce ve karar alma ve son olarak 1990’lı yıllar sonrasında dış politika ve uluslararası ilişkiler alanında sıkça kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁷ Bu en son dönemi yeni bir disiplinin, “Uluslararası Politik Psikoloji” (“International Political Psychology”) doğuşu olarak tarif eden araştırmalar da mevcuttur.⁶⁸

Bütün bu teorik yaklaşımlarda ve farklı kullanım alanlarında Politik Psikoloji disiplininin politik eylem üzerinde açıklayıcı gücü önemli görülmüştür. Ancak bu çalışmanın odaklandığı ve faydalandığı Politik Psikoloji yaklaşımları “Bilişsel ve Duygusal Psikoloji” ile “Gruplar Arası İlişkiler” perspektifi olduğundan bunlar hakkında biraz daha detaylı bir inceleme yapılması uygun olacaktır.

Bilişsel ve Duygusal Psikoloji’nin, Politik Psikoloji alanına çok ciddi bir etkisi olduğu söylenebilir. Elster, bu konuda zihnin adeta biliş ve duyguların çarpışma alanı olduğunu söylemektedir.⁶⁹ Esasında bilişsel psikoloji düşünceye dayalı bir nesneyi bilme, kavrama, anlama ile meşgul olan zihinsel bir sistem gibi görünse de bundan çok daha karmaşık prensipler dâhilinde çalışması söz konusu olmaktadır. Zihinde oluşan kavrama çok hızlı bir şekilde meydana gelse de bunun öncesinde veya sonrasında bir dizi karmaşık psikolojik işlevler nihai sonuç üzerinde etkide bulunabilmektedir. Zihinsel kavrama öncesinde, esnasında veya hemen sonrasında bilinç dışı alışılmış çağırışlar ve duygusal-bilişsel sistemin karşılıklı etkileşimi neticesinde elde edilen kavrama gibi süreçler ile karşılaşılan yeni bir bilginin algılanması/işlenmesi çeşitli psikolojik faktörlerin devreye girmesi ile meydana gelen son derece önemli bir psikolojik aşama olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde politik karar ve eylem üzerinde etkisinin olması açısından bilişsel ve duygusal etkileşimin kavrama üzerindeki etkisi Politik Psikoloji çalışmalarında son derece önemli bir konu olmaktadır. Özellikle öznenin karar alma ve bunu politik eyleme dökme sürecinde zihinsel sürece dahil olmaları nedeniyle Profesör Ted Brader ve Profesör George Marcus’un üzerinde çok durduğu *politik duygular* (“political emotions”) ile Profesör Leonie Huddy’nin odaklandığı *gruplar arası duygular* (“intergroups emotions”) kavramları son yıllarda Politik Psikoloji kapsamında yapılan araştırmalarda en azından bir satır ile de olsa bahse konu olan kavramlardır.⁷⁰ Bazı araştırmacılara göre ise son zamanlarda özellikle sosyal bilim araştırmaları ciddi bir “duygusal dönüşüm” yaşamaktadır. Sosyal bilimcilerin “duygu söylemi” konularına ilgisi ciddi oranda artmıştır.⁷¹

⁶⁷ Jost ve Sidanius, 2004: 28-38.

⁶⁸ Beyer, 2017.

⁶⁹ Elster, 1998: 239-244.

⁷⁰ Huddy vd., 2013: 9-13.

⁷¹ Lemmings ve Brooks, 2014: 3-17.

Gerek Siyaset Bilimi'nde gerekse de Politik Psikoloji alanında 1980'li yıllara kadar politik duygu, his gibi kavramlar araştırma kapsamında ya ihtiyatla ele alınmış ya da hiç değerlendirilmemiştir. Bunun sebebi bilimsel olarak analiz edilmelerinin zorluğundan ya da de ana akım araştırma paradigmalarının bu gibi konuları kapsam dışında bırakmalarından kaynaklı olabilir. Bu döneme kadar Politik Psikoloji genelde Lasswell'in ortaya koyduğu psikopatoloji (psikodinamik) ve siyaset arasındaki ilişkiyi (1930'lu yıllar) anlamaya yoğunlaşmıştır.⁷² Ancak 1990'lı yıllara yaklaşıldığında hem Politik Psikoloji alanında hem de Siyaset Bilimi araştırmalarında *politik duyguların* öneminden bahsedilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan teknolojik ilerleme ile birlikte yapılan nörobilimsel araştırmalarda elde edilen pozitif veriler kapsamında görülmüştür ki, duygular dikkat ve karar alma gibi nörolojik işlemlerin oluşmasında aktif olarak görev almaktadırlar. İlaveten, nöroloji alanındaki bulgulara göre duyguların “bilişsel” anlamlandırmadan ayrı ve doğal bir şekilde değerlendirilmeye tabi tutulması ile birlikte görülmüştür ki, karar esnasında bilişsel aktivitenin duygu üzerinde herhangi bir tesiri olamamaktadır; ancak duyguların bilişsel aktivite üzerinde tesiri söz konusudur.⁷³

Yukarıdaki pozitif bulgulardan da anlaşılabileceği gibi insanların bilişsel, düşünme, kavrama aktivitelerinde duyguların önemi ve etkisi bulunmaktadır. O halde acaba politik duygular denilen kavramın insanların siyasi eylemlerinde ne gibi etkileri olacaktır? Tabi, bu korelasyon daha büyük ve organize olmuş insan grupları (devletler) ile de yapılabilir, o zaman acaba devletlerin politik eylemlerini icra etmesinde politik duyguların önemi olabilir mi? Yaptığı araştırmalarda Marcus ve Brader tam da bu noktaya değinerek politik duyguların politik tutum üzerinde etkisi hakkında şunları söylemektedir:

Yapılan birçok araştırmada görülmüştür ki, mesela bir grup içinde paylaşılan endişe (“anxiety”) riskten kaçınma, izolasyona yönelme ve içine kapanma gibi politik tutumlara yol açarken öfke (“anger”) ise daha saldırgan bir şekilde cevap verme ve karşı koymaya yönelme gibi siyasi sonuçlar doğurabilmektedir.⁷⁴

Politik duyguların siyasi bir tutuma yol açacağı çok daha kolay bir şekilde tespit edilebilmesine rağmen politik duyguların ölçülmesi çok kolay olmamaktadır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte pozitif bilgi birikimi yapan birçok imkân da oluşmuştur. Ancak bunların da kendi açısından noksanlıkları yok değildir. Nitekim politik duygu ölçümü yapan bir analiz için laboratuvar ortamı gerekli olmakta, öznenin psikofizyolojik değişimlerinin gözlemlenebilmesi için yüksek kontrollü koşullarda deneklerin hazır bulunması

⁷² Jost ve Sidanius, 2004: 1-3.

⁷³ Brader ve Marcus, 2013: 165.

⁷⁴ Brader ve Marcus, 2013: 183.

gerekmektedir. Pozitif bilgi birikimi açısından son derece yararlı olabildikleri halde yukarıda zikredilen bu koşulların hazırlanması son derece zor olduğundan nörobilimsel teknikleri geniş bir kitleye yayarak deneme yapmak mümkün değildir. Bahse konu olan bu teknolojik metotlardan bazıları şöyledir – elektro ensofalogram (EEG), yüzeysel elektro miogramı (EMG) ve fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI). Bütün bu teknolojik metotların pratik bir şekilde uygulanması zor olduğundan yine de sosyal bilimlerde politik duyguları daha kolay bir şekilde değerlendirebilecek ölçme metotları mevcuttur. Bunlar arasında bireysel duygu raporlama, soru cevap formatı, bireysel duygu testleri gibi teknikler sayılabilir.⁷⁵ Bu metotların yanı sıra travma temsilleri olabilecek metin, sembol ve söylem gibi unsurların analizi de politik duyguların ortaya çıkartılmasında kullanılan teknikler arasında sayılabilir.⁷⁶

Politik duygu kavramını biraz daha detaylı bir şekilde incelemek araştırmanın perspektifi açısından önemli olacaktır. Politik duygu kavramı Politik Psikoloji alanının araştırma konularından birisidir. Siyasi eylem üzerinde etkisi olan politik duyguların araştırılması 1990'lı yıllar sonrasında ilk başta Atlantik Okyanusu'nun batısında başlamış daha sonra da doğusuna geçmiştir. Bu tarihten sonra gerek sosyal bilimlerde gerekse de siyaset biliminde politik duygu konusu hakkında yapılan araştırmaların arttığı gözlemlenmiştir. Aslında denilebilir ki, çok daha öncesinde bilim tarihinde iz bırakmış Aristoteles, Machiavelli, Spinoza, Hume, Smith gibi önemli teorisyenler dahi şu veya bu şekilde farklı tarihsel ve kültürel anlayışlar altında insan psişesinin/doğasının duygusal boyutu hakkında değerlendirmelerde bulunarak kendi teorilerine nedensellik kazandırarak açıklamalarda bulunmuşlardır. Peki, böylesine önemli bir konu olan politik duygu aslında nedir? Bu tanıma bakılmadan önce ilk etapta duygu nedir sorusuna cevap bulunması faydalı olabilir. Farklı açıklamalar olsa da Psikoloji ve Politik Psikoloji alanında araştırma yapanlar aşağıdaki tanımlar üzerinde ortak bir kanaate vardıkları söylenebilir. Duygu, 1) iç ve dış uyarıcıların sonucunda yapılan değerlendirme; 2) bir şeye karşı harekete geçmeye götüren psikolojik değişim; 3) konuşma eylemi içermeyen ifade; 4) ve kişisel bilinç dâhilindeki hissiyat olarak özetlenebilir.⁷⁷ Özellikle belirtilmesi gereken şudur ki, bu tanımlamalara ek olarak duygusal sosyoloji üzerine araştırma yapanlar bu tanıma şunu da ilave etmektedir – duygular, sosyal olarak inşa edilmiş kurallardır ancak bu kuralların daha önce “yaşanmış” ve “ifade edilmiş duygular” olması gerekir.⁷⁸ Bu tanımlardan sonra asıl politik duygunun ne

⁷⁵ Brader ve Marcus, 2013: 187-188.

⁷⁶ Hutchison, 2016.

⁷⁷ Fontaine vd., 2007: 1050-1057; Scherer, 2009.

⁷⁸ Turner ve Stets, 2005: 9.

olduğu hakkında şu söylenebilir: “Politik duygular, bir toplumun sosyal ve siyasi normlarınca karşılıklı desteklenip süregelen duysal eğilimlerdir, bunlar ilgili toplumun siyasi kültürünü oluşturmada ve kaynakların özgün bir biçimde tahsisinde anahtar bir rol oynarlar”.⁷⁹

Yukarıdaki bu tanıımı destekler vaziyette ve politik duygular hakkında daha geniş bir açıklama imkânı oluşturan Profesör Jon Elster, konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır. Elster’e göre politik duygular ilişkiye dayalıdır ve sosyaldır, toplumun sosyal normları ile ilişkilidir. Nitekim politik duygunun ortaya çıkması ya da oluşması sadece “öteki” kişinin var olması durumunda bir öznenin diğer özne hakkında tetiklenen düşünceleri ile olmaktadır. Bundan dolayı Elster, politik duyguları sosyal duygular olarak da tanımlamaktadır. Politik duygular karşılıklı etkileşim sonucunda oluşmaktadırlar (“emotions of interaction”) ve tarihsel bir bağlam (“historical context”) ile gündeme gelmektedirler. Politik duygularda tarihselliğinin önemini anlamak son derece elzemdir zira toplumlar farklı zaman dilimlerinde karşılıklı etkileşimlere maruz kaldıklarından aynı politik bir duyguyu (mesela “kızgınlık”) farklı tarihsel bağlam içinde değerlendirdiklerinden politik eylem bakımından aynı sonuçlara sebep olmadığı gibi aynı düzeyde anlamlara da sahip değildir. Dolayısıyla bir politik duygu Fransa için farklı bir anlam içerebilirken, aynı politik duygu İzlanda, Yunanistan veya Amerika için bambaşka anlamlar içerebilmektedir. Bundan dolayı da politik duygunun tarihsel bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Son olarak Elster, politik duygunun oluşması hakkında şu tespitlere vurgu yapmaktadır. Politik duygunun tetiklenmesindeki nesne, öznenin bizatihi kendisi veya diğer öznel/nesneler olabilmektedir. Politik duygunun temellendiği “düşünce” ya öteki öznenin bir eylemi sonucunda ya da öteki öznenin bir özelliği yüzünden oluşur. Bu süreç anlaşılabilirliği gibi etkileşime dayalıdır. Politik duygunun temellendiği değerlendirme pozitif olabileceği gibi negatif de olabilir⁸⁰. Bunun ötesinde politik duygular ve rasyonel tercih noktasına değinen Elster, duygular eğer rasyonel tercih yönündeki argümanları desteklemiyorsa, o zaman tetiklenen politik duygular rasyonel muhakeme fakültesi üzerinde “bulutlu” bir hava oluşturacaktır. Bu durumda askıya alınan rasyonel muhakeme fonksiyonunun görevini eşdeğer güçteki duygular yerine getirecektir demektir.⁸¹

Politik Psikoloji’nin bilişsel ve duysal psikolojik perspektifi hakkında pozitivist metodoloji kullanılarak yapılan araştırmalarda politik eyleme yönelten kararların alınma aşamasında zihnin kullandığı “şema” ve “sezgisel görünümünün” çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Bir bakıma şema ve sezgisel görünüm kullanılarak karar alınmaktadır

⁷⁹ Demertzis, 2014: 223-228.

⁸⁰ Elster, 1999: 139-143.

⁸¹ Elster, 1999: 291.

denilebilir. Bu noktada bahse konu olan bu zihinsel şema ve sezgisel görünümlemler ise “önceden var olan imajlar” (“preexisting images”) ve “geçmiş deneyimlerden alınan çarpıcı dersler” (“salient lessons of past experience”) ile oluşmaktadır.⁸²

Son olarak politik eylemi etkileyen Bilişsel ve Duygusal Psikoloji için şunlar söylenebilir. Yapılan bir dizi araştırmaya⁸³ göre anlama, kavrama, düşünce ve bilgi sistemi olan bilişsel sistem ile duygu ve hislerin birlikteliği olan duygusal sistem esasında insan beyninde bir “ağ” oluşturmaktadır. Önce hangisinin devreye girdiği tartışmalı bir konu olsa da bu iki farklı ve birbirinden ayrı sistem arasında bir bağın ve karşılıklı etkileşimin olduğu şüphesizdir. Bilişsel sistem öznenin etrafındaki bilgileri işleme ve anlama, kavrama ile meşguldür. Genel olarak bilişsel aktivite algılama, organizasyon ve bilgiyi kullanma işlemlerini içeren psikolojik bir süreçtir⁸⁴. Duygu ise öncelik, değerler ve duyu olarak tanımlanabilen genel tabirin ötesinde “yaşanmış hoşnutluk verici veya hoş olmayan psikolojik durumlar” olarak da tanımlanmaktadır.⁸⁵

Bilişsel ve Duygusal Psikoloji perspektifini yukarıda değerlendirdikten sonra Gruplar Arası İlişkiler bağlamında Politik Psikoloji çalışmalarına da bakılabilir. Bu yöndeki ilk kayda değer çalışma gruplar arası politik tutumu etkileyen sosyal kimliğin ne olduğunu anlamak üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda öncü bulgular bireysel kimliğin önemli bir parçası sosyal kimlikten oluştuğunu ifade eden Sosyal Kimlik Teorisi’nden gelmektedir.⁸⁶ Taifel’e göre sosyal kimlik bireyin bir sosyal topluluğa, o gruba ait yüklü haldeki bütün “duygusal değerleri” ile birlikte üye olduğunun bilincini taşımasıdır.⁸⁷ Bu tanımlı daha da geliştiren Conover, sosyal kimliği “bir öznenin gruba üye olduğunun objektif bilinci ve bir gruba bağlı olduğunun psikolojik duyusu”⁸⁸ olarak belirtmektedir. Bu tanımlarda sosyal kimliğin duygusal ve psikolojik yönlerinin olduğu ortadadır.

Daha güncel çalışmalarda ise gruplar arası ilişkiler ile şekillenen politik “grup duyguları” rasyonel zihinsel aktiviteyi kısıtlayarak gruba ait klişeler oluşturduğu ve gruplar arası ilişkilerde politik eylemi etkilediği belirtilmektedir.⁸⁹ Benzer bir dizi araştırmada mesela gruplar arası etkileşim ile grup içi oluşan “sosyal duygulardan” biri olan “önyargı” gruplar arası davranış eylemlerinde negatif bir etki göstermektedir denilerek toplumsal kimliğin duygusal boyutuna vurgu yapılmaktadır. Gruplar arası ilişkileri analiz eden çalışmaların

⁸² Cottam vd., 2004: 39-52.

⁸³ Stephan ve Stephan, 1993.

⁸⁴ Bullock ve Stallybrass, 1977: 109.

⁸⁵ Ottati ve Wyer, 1995.

⁸⁶ Taifel ve Turner, 1986: 7-24.

⁸⁷ Taifel, 1981: 255.

⁸⁸ Conover, 1984: 761.

⁸⁹ Kinder, 2013: 812-851.

büyük kısmı daha çok zihinsel süreçlere ve klişelere odaklanırken son zamanlarda yapılan çalışmalarda gruplar arası ilişkilerde politik tutumu etkilemede daha merkezi rol oynayan gruplar arası oluşmuş sosyal duygulara önem verilmeye başlanmıştır.⁹⁰

Gruplar arası ilişkilere dayalı Politik Psikoloji araştırmaları arasında son derece önemli bir diğer konu da etkileşim sonucunda oluşan sosyal politik duyguları uzun vadede sürekli besleyen “sosyal travmalardır”. Bu konuda önemli araştırmalarda bulunan Hutchison, savaş, terörizm, doğal afetler, açlık ve yoksulluk gibi unsurlarla ilişkisi olan duyguların çok güçlü bir şekilde toplumların oluşmasında ve siyasi eğilimlerinde etkili olabildiğini söylemektedir. Özellikle yaptığı araştırmalarda, Hutchison büyük bir travma sonucunda “duygusal toplumların” politik eylemin şekillenmesinde nasıl güçlü bir faktör olarak ortaya çıktığını ortaya koymuştur. Toplumların geçmişinde yaşanmış travmatik olaylar son derece önemlidir nitekim bunlar “topluma gömülü duygu anlamları” (“socially embedded emotional meanings”) üretmektedir. Daha sonra da bu “sosyal duygular” medyadan tarihi anlatım ve politik söyleme kadar birçok alanda yayılmış olarak sürekli toplumun politik aktivitesini duygusal yönden beslemektedir. Toplumun özüne gömülü ve travma sonucu oluşmuş sosyal duygular mağduriyet duygusunu şekillendirir ve böylece toplum fertlerinin (kolektif kimlik hasebiyle) acıyı paylaşması söz konusu olur. Travma sonucu oluşan “duygu anlamları” eski kalıpları içinde kalarak toplumun politik eylemini etkileyebilecekleri gibi yepyeni bir “duygusal kültür” (“emotional cultures”) de oluşturarak ulusal ve uluslararası toplumları dönüştürebilirler. Genellikle Siyaset Bilimi politik eylemleri duygudan arındırılmış, gerçekçi, hesaba dayalı bir şekilde görmeye eğilimlidir. Ancak birçok araştırma göstermiştir ki, duygulardan arındırılmış saf rasyonalite mümkün değildir. Politik karar alma işlevinin duygulardan arındırılmış şekilde yapılması oldukça zordur nitekim duygular insan hayatının merkezinde yer alırlar. Üstelik bu noktada bahse konu olan duygular travma sonucu oluşmuş “sosyal duygulardır” ve toplumsal politik eylem üzerinde etkisi kaçınılmazdır.⁹¹

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde örnek olaylar daha detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Ancak travma sonucu Bulgar ulusu bağlamında duygusal toplumun nasıl oluştuğuna bir örnek verilmesi gerekirse bu kategoride travmanın temsili bir görünümü olan tarihi bir arşiv belgesi ele alınabilir. Osmanlı egemenliğinde bulunan Bulgarların 1876 yılının Nisan ayında bağımsızlıkları için ayaklanmaları (“Aprilsko Vıstanie” - Nisan Ayaklanması) ile başlayan süreçte Türk devletinin (ilgili belgede Osmanlı yerine Türk Devleti ifadesi kullanılmaktadır) bu ayaklanmayı sert bir şekilde bastırması söz konusu olmuştur. İlgili belgede aralarında kadın ve çocukların olduğu on beş bin kişinin Başbozuk ve düzenli askeri

⁹⁰ Duckitt, 2003: 563-564.

⁹¹ Hutchison, 2016: xi-xiii.

birlikler tarafından öldürüldüğü söylenmektedir. Bu olay Bulgar ulusunda son derece güçlü travmatik bir politik ve sosyal duygu inşa etmiştir. İstanbul’da görev yapan ABD konsolosu Dr. Eugene Schuyler bizzat olay mahalline giderek bu durumu anlatan resmi bir rapor hazırlamıştır.⁹² Bu raporun Bulgar arşivlerinde ve ulusal hafızada hâlâ ciddiyetle muhafaza edilmesi ise günümüzde Bulgar ulusunda bu travmatik durumu hem canlı tutmakta hem de psikolojik inşa sürecinin devam ettiğini göstermektedir. Bu belge ile yaratılan politik duygu sadece Bulgar ulusunda duygusal bir toplum inşa ederek ötekine (Türklere) karşı birleşme fonksiyonunu icra etmeyip aynı zamanda Bulgar Meselesi’nin uluslararası boyut kazanmasına da vesile olarak diğer dünya uluslarının da Türk devletine yönelik politik eylemini motive edebilmiştir.⁹³ Binaenaleyh, bu olayların inşa ettiği güçlü soysal kimlik, öznenin politik eylemlerine tesir ettiği gibi Hutchison’un ifadesiyle Bulgarları “sosyal yapıya gömülü güçlü bir duygusal toplum” olarak da oluşturabilmiştir.⁹⁴

1.2. Politik Psikoloji ve Nesne İlişkileri Kuramı

Psikoloji Bilimi’nde kimliğin oluşumuna farklı açılardan yaklaşan farklı teorik/kuramsal perspektifler mevcuttur. Bu kapsamda çok fazla indirgemeci olsa da kişisel psikodinamik görüşler uzun yıllar Psikoloji alanında ana akım perspektif olarak değerlendirilmiştir. Ancak Psikoloji Bilimi’nde yapılan araştırmaların artmasıyla bir dizi konu mevcut görüşler kapsamında açıklanma yetkinliğini yitirmeye başlayınca buna alternatif olabilecek araştırmalar Melanie Klein ve Ronald Fairbairn’in gözlemlerinden ortaya çıkmaya başlamıştır. Öznenin ilk gelişim yıllarında etrafındaki canlı ve cansız her şey (nesne) ile kurduğu ilişkinin psikolojik anlamına göre (iyi, kötü, nötr) endopsişenin (benliğin) bir bütünlük kazandığı (kimlik geliştirdiği) iddiası üzerine kurulu olan “Nesne İlişkileri Kuramı” (“Object Relation Theory”) ortaya çıkmıştır.⁹⁵ Çocuk psikiyatristi Holmes, bu kuramı en basit şekilde iç dünyanın (psişe) dış dünya (özne etrafındaki her şey) ile ilişkileri olarak tanımlamaktadır.⁹⁶ Kısa bir not eklenirse ilk yıllardaki araştırmalarda bebek gelişimi (özne gelişimi) daha çok annesi (nesne) ile kurduğu ilişki bağlamında olduğundan araştırmalar genellikle bunun üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak bu kimlik gelişimi öznenin etrafındaki tüm nesnelerle kurduğu ilişkide de söz konusu olmaktadır. Bir başka deyişle öznenin dış

⁹² MacGahan, 1876: 89-94.

⁹³ Diplomat Eugene Schuyler’in hayatı ve Bulgar ulusu için yaptıkları ve diğer ulusları Bulgar Meselesi hakkında bilinçlendirme çalışması hakkında daha detaylı bilgi için bkz.

https://photos.state.gov/libraries/estonia/99874/History%20stories/The-Last-U_S_-Consul.pdf (erişim tarihi: 20.11.2018).

⁹⁴ Hutchison, 2016: xi-xiii.

⁹⁵ “Nesne İlişkileri Kuramı” ortaya çıkış tarihi hakkında detaylı bilgi için bkz. Sanfeliu, 2014.

⁹⁶ Holmes, 2015.

dünyadaki tüm nesneler ile yaşadığı deneyimlerin iç dünyaya (benliğe) aktarılması söz konusu olmaktadır ancak buradaki aktarma kopyalama şeklinde olmayıp iç psikolojik dinamikler tarafından bu deneyimler parçalanarak iç ve dış dünyanın dengeli gelişimi (şuurlanma) ile sağlanır. Zihin üç parça şeklinde gelişir “merkezi benlik”, ideal nesneyi temsil eden ve genellikle benliğin bilinçli ve rasyonel fonksiyonlarını icra eden kısmı olmaktadır. Bunun dışında “hoşnutsuzluk benliği” olarak anılan dış dünyada hoşnut olmadığı, acı, sıkıntı, üzüntü, travma yaşadığı nesnelerin imajlarını yerleştirdiği ikinci kısımdır. Bu bilinçdışı olarak gelişir ve merkezi kısma duyuşal imajlar gönderir. Üçüncü ve son kısım da “hoşnutluk benliğidir” öznenin dış dünyada nesne ilişkilerinde hoşnutluk verici tüm nesne imajlarını bu kategori altına toplar. Bilinçdışı olarak gelişir ve buradaki imajlar da merkezi bölüme duyuşal imajlar gönderir. Genellikle özne büyük acı veren nesne imajlarını eğer benzer güçte hoşnutluk veren imajlar varsa onlarla örtmeye/dengelemeye çalışır. Fakat bu gerçekleşmezse özneye tatmin edilmemiş acı ortaya çıkar bu da öznenin eyleme yönelmesini sağlayarak bunu tatmin etmeye çalışmasına sebep olur. Bunun tam tersi de olması mümkündür yani tatmin edemediği hoşnutsuzluk imajları olabileceği gibi tatmin edemediği hoşnutluk imajları da olabilir bu gibi durumlarda özne bunları tatmin etmek için eylem içine girmektedir.⁹⁷

İnsanların hem kendileri hem de etrafındaki her şey (kişi ve nesneler) hakkında şu veya bu şekilde güçlü bir şekilde ifade bulan dinamik imajlara sahip olduğu belirtilmektedir. Bu imajlar statik değildir; kurulan ilişkiler sürecinde sürekli bir değişim dönüşüm meydana gelebilmektedir. Bu şekilde sürekli biriken yeni imajlar ile hem özne (fail) hem de nesne hakkında daha bütüncül görünümeler elde edilir, bu ilişki türü Psikoloji’de Nesne İlişkileri Kuramı (NİK) olarak anılmaktadır. Bu kuramın dinamikleri hayat boyu aktiftir; bir başka deyişle sadece öznenin ilk gelişim yıllarında⁹⁸ değil yetişkinliğinde de fonksiyonel olmaya devam eder. Özne, yaşadığı sürece dünyadaki çevreden kopması mümkün değildir, ister istemez etrafındaki nesnelerle ilişki kurmaya ve etkilenmeye devam edecektir. Peki, bu kuramın dinamikleri nelerdir, nasıl çalışır, hangi faktörlerden etkilenir sorularına cevaplar bulmak kuramın doğru bir şekilde anlaşılmasında önemlidir.⁹⁹

Nesne İlişkileri Kuramı’nda ilk etapta iyi anlaşılması gereken kavramlardan birisi “nesnedir” (“object”). Bu, insanın (öznenin) etrafında hoşnutluk veya hoşnutsuzluk duyduğu diğer kişiler (öznelere), mekânlar, yerler, her türlü şey hatta hayalleri bile kapsıyor olabilir. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir nokta öznenin nesne hakkındaki “hoşnutluk veya hoşnutsuzluk duyuları” esasında nesne hakkındaki “duyuşal yatırımlarını” oluşturuyor

⁹⁷ Scharff, 1996: 3-10.

⁹⁸ Nesne İlişkileri Kuramı’na göre çocuk gelişimi hakkında özet bilgi için bkz. Çevik, 2010: 45.

⁹⁹ Hamilton, 1999: 3-4.

olmasıdır. Bir başka ifadeyle öznenin nesne imajlarında mutlaka duygu gömülüdür. Mesela bir kişi eğer “ülkesini sevdiğini söylüyorsa”, bu söylem belirli bir ülkesel toprak hakkında hoşnutluk verici “hissin” söylenmesini ifade etmektir. Burada ülke sınırlara sahip bir yer olabilir, evrak üzerinde bir ülke tanımı olabilir veya tamamen hayali de olabilir ama bütün bu durumlarda ülke nesne terimiyle anılabilmektedir zira öznedeki bir hoşnutluk veya hoşnutsuzluk duygusu oluşturabilmektedir. Kısaca nesne sadece diğer insanlar olmayıp cansız varlıklar hatta hayali varlıklar dahi nesne terimiyle anılabilmektedir. Nesne kapsamına giren şeyler her zaman “duygusal bir enerji” (pozitif veya negatif, acı veren veya hoşnutluk veren) ile gömülü olmaktadır. Son olarak nesne hakkında bilinmesi gereken şey de nesne “içsel nesne” ve “dışsal nesne” olarak iki kavramsal anlam taşımaktadır. Bir özne için içsel nesne, diğer kişiler ve şeyler hakkında özne zihninde bulunan imaj, his, görünüm vb. temsillerdir. Dışsal nesne ise hakikaten öznenin dış dünyasındaki gerçek nesnelerin kendisidir.¹⁰⁰ Özne nesne etkileşimi sonucunda içsel nesne oluşumu konusunda Profesör Kantarcı toplumsal kültür yapısının etkin rolüne işaret ederek şunu ifade etmiştir:

Kişinin / öznenin, dış çevre / kültür [nesne] ile ilişki kurması ve etkileşim sonucunda içinde bulunduğu kültür tarafından zihinsel anlamda şekillendirilmesi mümkün hale gelebilir [içsel nesne inşası ve özne kimliğine içselleştirme]. Böylece politik anlamda değerlendirme yapmak gerekirse uluslararası ilişkilerin İngiliz Okulu açısından en önemli aktörü olarak kabul edilen devlet adına karar verme pozisyonunda bulunan ve bir anlamda devletin öznesi diyebileceğimiz bireyin davranışlarının temelinde yatan nedenler (root causes) için açıklama şansı ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak insan içinde yaşadığı dönemin ve kültürün bir ürünüdür diyebiliriz. Koşullara itaat ya da isyan etmesi bu gerçekliği değiştirmemektedir. Kişinin fiziksel ortam içerisindeki algısı ve kabiliyeti biyolojik donanımları çerçevesinde açığa çıkmaktadır diyebiliriz.¹⁰¹

Nesne İlişkileri Kuramı’nda bir diğer kullanılan kavram “kendiliktir” (“self”). Kendilik kavramı tarihsel olarak bir dizi yardımcı tanımla ifade edilmeye çalışılmıştır. Öznenin kendisi hakkındaki tüm algıları (“bundle of perception”), us, zihin (“mind”), benlik (“soul”), hareketsiz hareket ettirici (“unmoved mover”), ruhsal madde (“spiritual substance”), iyi ve kötünün yeri (“the seat of good and evil”) ve benzeri ifadeler özneye ait kendilik algısını açıklamak için kullanılabilecek ifadeler olmuştur. Birçok araştırmacı kendilik kavramının zihinsel bir temsili olduğunu söylemektedir. Bu zihinsel temsil ise fikir, düşünce, hayal, imaj gibi şeylerle ifade bulmaktadır. Tıpkı nesne hakkında oluşan imajların pozitif ve negatif özellikte olanları olduğu gibi kendilik temsillerinin de zihinsel arenada pozitif ve

¹⁰⁰ Hamilton, 1999: 5-7.

¹⁰¹ Şenol Kantarcı ile Nesne İlişkileri Kuramı hakkında söyleşi, 11.08.2021, Şenol Kantarcı’nın çalışma ofisi, Antalya.

negatif özellikler/platformlar içeren fikir, düşünce, hayal, imaj gibi temsilleri bulunmaktadır. Kendilik (“self”) bilinçli ve bilinçdışı zihinsel temsillerle ifade edilebilir. Nesne içsel ve dışsal nesne imajlarıyla temsil edilebilirken kendilik sadece içsel kendilik imajlarıyla temsil edilebilmektedir.¹⁰²

Buraya kadar açıklanan nesne ve kendilik kavramları Nesne İlişkileri Kuramı’nda nasıl bir ilişki içinde olmaktadır? NİK, kendilik ile içsel ve dışsal nesne etkileşimi üzerine kurgulanmış bir teorik perspektiftir. Yapılan Psikoloji araştırmaları göstermiştir ki, kendilik ve nesne temsilleri kendi başına bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdürmemektedirler, bunlar nesne ilişkiler birimleri olarak adlandırılan bir ilişki ve etkileşim içindedirler. Bu birimler kendilik-temsilleri ve içsel nesne-temsillerinin birleşmesiyle oluşurlar ve birbirine hoşnutsuzluk veya hoşnutsuzluk içeren duygu bağları ile bağlıdır. Bu şekilde benzer ve yakın anlamların çok defa tekrarlanması sonucunda biriken nesne ilişkiler birimleri daha bütüncül ve sağlam temsiller oluşturarak özne benliğinin (kimliğinin) oluşmasına ve takip eden eylemsel aktivitede kurucu rol üstlenmesine sebep olur.¹⁰³

Kendilik ve nesne arasındaki bağın bütüncül görünümü olan ve yaşanmış deneyimsel imajlar içeren bu psikolojik birimler negatif veya pozitif duygulara içkindir. Bunlar ise genellikle söylem ve daha az da tutum ve davranış ile ifade edilirler¹⁰⁴. Peki, Nesne İlişkileri Kuramı’nda psikolojik mekanizma nasıl çalışmaktadır? Psikolojik mekanizmanın çalışmasında iki önemli fonksiyon ön plana çıkmaktadır. Bunlar “bütünleştirme” (“integration”) ve “ayrıştırma” (differentiation). Kendilikte, pozitif-libidinal (“libidinal”) ve negatif-agresif (“agression”) temsiller/platformlar zihinsel düzeyde psikolojik mekanizmalar tarafından nesne temsilleri (imajları) ile temas ederek birleşik ya da ayrışık psikolojik birimler inşa eder.¹⁰⁵ Pozitif kendilik temsillerinin hoşnutsuzluk veren nesne

¹⁰² Hamilton, 1999: 9-12.

¹⁰³ Kernberg, 1976; Rinsley, 1978: 45-54.

¹⁰⁴ Hamilton, 1999: 49.

¹⁰⁵ Bu noktada bir parantez açarak şunu belirtmek gerekir: libidinal veya agresif zihinsel platformun libidinal veya agresif nesne imajları ile birleşmesi sonucunda oluşan libidinal veya agresif psikolojik birimlerin özne eylemlerine etki ettiği daha önce belirtilmişti. Bu yaklaşım çerçevesinde bir devletin diğer devletler ile ilişkileri (dış politikası) açısından değerlendirilme yapıldığında şunlar söylenebilir: Libidinal veya agresif psikolojik birimlere bağlı olarak dış politika libidinal (yumuşak, diplomatik) dış politika ile agresif (sert, müdahaleci) dış politika şeklinde iki kategoriye ayrılır. Bu kapsamda libidinal dış politika daha çok yumuşak güç (soft power) dış politika enstrümanlarını kapsarken agresif dış politika daha çok sert güç (hard power) dış politika enstrümanlarını kapsamaktadır. Örneğin libidinal psikolojik birimler, her hangi bir öznenin nesne ile ilgili oluşturduğu pozitif imaj ve algıları neticesinde özne zihninde kendiliğin libidinal platformuyla etkileşimi sonucunda oluşur. Bu türden libidinal psikolojik birimler genel itibarıyla öznenin nesnelere yönelik agresif tutum içerisine girmelerini sınırlandırır ya da psikolojik haklılandırmadan yoksun bırakarak eylemi anlamsızlaştırır. Bunun temel nedeni libidinal psikolojik birimin agresif eylemi haklılandırmamasıdır. Bu bağlamda ele alındığında etkileşimde olduğu bir nesne hakkında libidinal psikolojik birimler inşa etmiş her hangi bir öznenin etkileşimde olduğu nesneye yönelik sert bir tutumdan ziyade daha çok yumuşak bir tutum ile eylemde bulunması söz konusu olmaktadır. Bu duruma devletlerarası ilişkiler bağlamında bir örnek vermek gerekirse, ABD’nin Rusya ve İngiltere hakkında inşa ettiği psikolojik birimler kategorileştirildiğinde denilebilir

temsillerini birleştirerek oluşturduğu psikolojik birimler, benlik kimliği ile “bütünleştirme” eylemini icra eder. Negatif kendilik temsilleri hoşnutsuzluk veren nesne temsilleri ile birleşip olumsuz psikolojik birimler oluşturur ancak bu birimler benlik bütünlüğüne dâhil edilmeyerek genellikle benlikten (kimlikten) ayrı tutularak “ayrıştırılır”. Bu şekilde aslında kendi benliğinde bulunan istenmeyen bir temsil dışsal nesne ile bağlanarak onun üzerine yansıtılır ve bu yolla tanımlanmış bir duygusal birim oluşturur. Bu istenmeyen kendilik temsili yansıtılması içsel nesne üzerine de olabilmektedir. Sonuçta istenmeyen kendilik temsilleri dışsal dünyaya (nesnelere) ya da içsel nesneler üzerine yansıtılır, bu psikolojik mekanizma “ayrıştırma” olarak anılmaktadır. Bunun dışında bir başka psikolojik mekanizma da “içselleştirme”dir. Burada nesne imajı önce içe alınır daha sonra da kendilik imajı üzerine içe-yansıtma (“introjection”) yapılarak kendilik içinde kaybolabilmektedir. Bazen de içselleştirilen nesne imajı ayrı bir şekilde ama kendilik sınırları dâhilinde nesne imajı olarak da tutulabilir. Bundan sonra ise birikmiş nesne imajı içselleştirmeleri daha bütüncül bir kendilik imajı oluşturarak kimlik tanımını (“identification”) oluşturmaktadırlar. Kimlik, “kendilik-temsilleri (libidinal ve agresif platformlar) ile nesne (pozitif ve negatif) imaj ve temsillerinin birleşmesiyle (“fusion”) oluşmuş” psikolojik birimlerden müteşekkil bir mefhumdur.¹⁰⁶

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere öznenin doğuştan gelen kendilik platformları pozitif ve negatif (libidinal ve agresif) olmaktadır. Ancak sosyal ortamda öznenin kendisi dışındaki her şey (tüm ilişik nesneler) ile kurduğu ilişkinin duygusal içeriğine (pozitif veya negatif) bağlı olarak kendilik platformları ile nesne imajları birleşerek psikolojik birimler oluşturur.¹⁰⁷ Bu psikolojik birimler pozitif veya negatif duygusal özelliklere haizdirler. Daha sonra bu psikolojik birimlerin birikmesiyle ve psikolojik mekanizmaların (“bütünleştirme”, “ayrıştırma”, “içselleştirme” vd.) devreye girmesiyle birlikte daha bütüncül kendilik ve nesne temsilleri ortaya çıkmaya başlar. Bu bütüncül temsiller ise zihinde kendilik ve öteki (içsel nesne) kimliklerini inşa eder. Bu şekilde öznenin zihninde kendisi ve onu

ki ABD’nin ulusal psikolojisinde, Rusya hakkında ağırlıklı olarak agresif psikolojik birimleri söz konusu olurken İngiltere hakkında daha çok libidinal psikolojik birimler söz konusudur. Yukarıda ortaya konulan çerçeve dâhilinde düşünüldüğünde denilebilir ki ABD’nin Rusya ile ilişkilerinde belirli bir noktada sert tutum (hard power) her zaman olası olarak düşünülebilirken İngiltere açısından sert tutum (hard power) oldukça uzak bir olasılıktır veya yok denilebilecek kadar azdır. Bu mantıksal çerçeveden yola çıkarak denilebilir ki özne nesne etkileşimi neticesinde inşa edilen libidinal psikolojik birimler öznenin nesne ile devam eden ilişkilerini daha yumuşak tarzda yürütmesini haklılandırırken, aksine nesne hakkında inşa edilmiş agresif psikolojik birimler öznenin nesne ile devam eden ilişkilerini agresif bir düzeye taşıma ihtimalini daha olası bir şekilde içermektedir. Bir başka deyişle devletler bağlamında değerlendirildiğinde, libidinal psikolojik birimler yumuşak güç (soft power) haklılandırmasında daha tutarlı olurken agresif psikolojik birimler sert bir tutum (hard power) seçeneğini daha olası kılmaktadır.

¹⁰⁶ Hamilton, 1999: 60-70.

¹⁰⁷ Psikolojik mekanizmanın çalışma prensibi için bkz. Holmes, 2015: xv-xviii

çevreleyen dünya hakkında eylemsel aktivitesini etkileyebilecek çok kuvvetli psikolojik temeller oluşmuş olmaktadır. Bu süreç (özne-nesne ilişkisi) öznenin ilk gelişim yıllarındaki fizyolojik gelişimi ile sınırlı olmayıp yetişkinlik evresinde de devam ederek sürmektedir. Prof. Çevik’e göre toplum bu etkileşimin devam ettirildiği en önemli alan olmaktadır.¹⁰⁸ Buna büyük gruplar arası (uluslararası) etkileşimin de etkili olabileceğini eklemek yanlış olmasa gerek. Zira özellikle bu küresel dünya düzeninde etkileşim kaçınılmaz olmaktadır. Bu şekilde inşa edilen psikolojik birimler oldukça güçlüdür, belirli psikolojik koşullar haricinde değiştirilmesi zordur ve eylemsel aktivitede olduğu gibi politik tutum ve davranış üzerinde de süreklilik arz eden bir etkiye sahip olabilmektedirler.

1.3. Araştırmanın Teorik Perspektifi

İlk bakışta Psikoloji ve İnşacılık arasındaki “fikirsellik birliği” fark etmek mümkün olmayabilmektedir. Ancak biraz daha yakından bakılınca genel anlamda “aynı gemide” yol aldıkları anlaşılabilmektedir. Her şeyden önce Psikoloji Bilimi idea-list bir ontoloji önermektedir. Aynı şekilde İnşacılık da “paylaşılan bilgilere, fikirlere” yaptığı vurgu ile gerçekliğin ağırlıklı yönünü idea-list bir okuma ile sunmaktadır. Bunun ötesinde failin (öznenin) eylemlerini belirleyen “ideallerdir” vurgusunu her iki alan da yaparak eylemin düşünümsele nedenselliği noktasında da birleşmektedirler. Diğer taraftan ilk bakışta Psikoloji Bilimi’nin analiz düzeyi bakımında bireye yoğunlaştığı düşünülüp bu bakımdan devlet düzeyinde bir analize yoğunlaşan İnşacılık ile ayrı düşünüyor gibi görülebilir. Ancak bu noktada amaç keskin farklılıkları değerlendirerek “fikirsellik birliğin” imkânsızlığını ortaya koymak olmamalıdır. Zira, Psikoloji her ne kadar birey seviyesinde oluşan düşünce, fikir ve çeşitli psikolojik dinamiklere odaklanan bir bilim olsa da bireysel psikolojinin daha geniş gruplar üzerinde de benzer mekanizmalar ile çalıştığı korelasyonunu bir çok Sosyal Psikoloji teorisyeni ispat etmiştir.¹⁰⁹ Sosyal Psikoloji araştırmacılarının duayenlerinden olan Profesör Gordon Allport’un tanımıyla Sosyal Psikoloji: “düşünceler, duygular ve davranışların diğer insanların mevcut, hayali ve ima edilmiş varlıklarından nasıl etkilendiğini”¹¹⁰ anlamaya çalışmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Psikoloji’de her ne kadar verili psikolojik dinamikler söz konusu olsa da zihindeki düşünce, fikir ve duygu oluşumunda diğer insanlara (ve dolayısıyla diğer tüm nesnelere) yaptığı vurgu ile aslında karşılıklı etkileşim ile (sosyal) inşa edilen bir idea-list ontolojiye yoğunlaştığı aşikârdır. Benzer şekilde Sosyal İnşacılık da gerek aktörün kimliği gerekse sistemin yapısı hakkında paylaşılan bilgilerin öznel arası

¹⁰⁸ Çevik, 2010: 46.

¹⁰⁹ Gilbert vd., 1998: 3-57; Gelfand vd., 2016: 273-301; Taifel ve Turner, 1986.

¹¹⁰ Gilbert vd., 1998: 3.

etkileşim (“interaction”) sonucunda oluştuğunu ifade etmektedir.¹¹¹ Bu açıdan değerlendirildiğinde her iki alan da öznelere arası bir bakış açısına sahip olmaktadır. Nasıl ki, bireyin ve oradan da toplumsal psikolojinin gelişmesi çevresel gerçeklik ile etkileşime girmeden mümkün değilse aynı şekilde İnşacılık anlayışında da paylaşılan anlamların, fikirlerin ve düşüncelerin sosyalliği yani aktörler arası etkileşim sonucu oluşmuş olmaları temel varsayımdır.

1.3.1. Yeni Bir Sentez: İnşacı Psikoloji

Bu çalışmada Bulgaristan örneği bağlamında ulusal kimliğin inşası psikolojik bir perspektiften analiz edilecektir. Bu psikolojik perspektif ağırlıklı olarak Nesne İlişkileri Kuram’ından destek alarak şekillenmektedir. Bu görüşe göre özneye ait kendilik (kimlik) esas itibarıyla etrafında olan diğer nesnelerle kurduğu ilişki boyutunun içeriğine (pozitif veya negatife) göre oluşturduğu psikolojik birimler ile anlam kazanır. Bir başka ifadeye göre özne kimliği etkileşimin anlamsal içeriği sonucunda sosyal ortamda oluşmaktadır.¹¹² İşte bu temel felsefi zeminden hareketle ve bir korelasyon kurarak bu mekanizmayı bireyden daha büyük insan gruplarına, Sosyal Psikoloji bağlamında büyük gruplara (ulusa) uyarlamak da mümkün olabilmektedir. Böylece bireysel bir özne için geçerli olan Nesne İlişkileri Kuramı daha büyük ve siyasi olarak organize olmuş insan topluluğu (ulus-devlet) için de geçerli olabilmektedir. Bu doğrultuda, devletin merkezi kurucu ögesi olan ulusu ve ulusal kimliğini ele aldığımızda Nesne İlişkileri Kuramı’nın bu seviyede de geçerli olduğu anlaşılır olabilmektedir.

Sosyal bir ortamda özne ile nesne arasında kaçınılmaz bir etkileşim her zaman söz konusudur. Ulusları dikkate aldığımızda Diplomasi Tarihi uluslar arasında çeşitli boyutlardaki etkileşim olayları ile doludur. Savaş, barış, ittifak, aldatma, güç dengesi kurma, kurumsal örgütlerde ortaklık ve benzeri çok farklı açılardan devletler karşılıklı bir ilişki ve elbette ki bir etkileşim içinde olmaktadır. Bu doğrultuda uluslar için bazen büyük zaferler olduğu gibi bazen de büyük ulusal travmalar olabilmektedir. Peki, bu tür etkileşimler tıpkı psikolojik bir varlık olan öznenin nesne ile ilişkilerinde olduğu şekilde ulusal kimlik üzerinde psikolojik bir iz bırakmamakta mıdır? Nesnenin travmatik etkileşimler sonucunda özne üzerindeki psikolojik inşa gücü olduğu halde uluslararası ilişkiler/etkileşimler sonucunda yaşanan travmatik olayların veya büyük milli zaferlerin ulusal kimlik ve akabinde politik eylem üzerinde etkilileri yok mudur? Diplomasi tarihine bakıldığında benzer etkileşimler sonucunda ulusların kendini yeniden tanımladıkları veya ulusal kimliklerinde değişim ve dönüşümlerin olduğu ve buna göre yeni politik eylemlerde bulundukları örnekler mevcuttur.

¹¹¹ Wendt, 1999: 21.

¹¹² Scharff, 1996.

Mesela, Norveç'in AB'ye katılma niyeti hakkında iki defa ulusal referanduma gidilmiş olması örneğini ele alırsak: ulusun çoğunluğunun AB'ye katılmayı kabul etmemiş olmasını “gerektiği kadar zaten geliştik AB'ye ihtiyacımız yok” söylemiyle açıklamak yeterli olur mu? Yoksa Norveç'te sayıları on binleri bulan *Lebensborn*'lardan kaynaklı bir söylem devletin bu kararı üzerinde etkili olmuş olabilir mi? “Lebensborn” (“hayat pınarı”) olarak anılan ve Nazilerin “yüce ırk” yaratma amacıyla, zorlama ve baskı ile Norveçli anne ve Nazi askeri Alman babadan doğma yüz elliden fazla Lebensborn çocuklarının anlattıkları dikkate değerdir. Strasbourg Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Lebensborn'ların anlattıklarına göre Norveç'in hem devlet düzeyinde, özellikle 1946-1958 arasında çıkardığı yasa ve düzenlemelerle sistematik ayrımcılık yapması, hem de ulus içinde çok şiddetli ve hâlâ günümüze değin süregelen bir toplumsal ayrımcılık içinde olmaları söz konusudur. AB'ye yönelik Norveç ulusunun antipatik tutumunu bu Lebensbornlar açıklayabilir mi? Lebensborn'ların mahkeme tutanaklarına geçen ifadelerinde bazı Norveçlilerin “Lebensborn derilerinde hâlâ Nazi kokusu olduğundan, üzerlerine asit dökülerek bu kokuyu temizleme girişimleri” dahi olması hiçbir şeyden haberi olmayan bu çocuklara yönelik “psikolojik travmanın” canlılığını açıkça göstermektedir.¹¹³ İkinci Dünya Savaşı işgali sonrasında Norveç ulusal kimliği üzerindeki bu etkileşimin sonucunda Almanlara karşı inşa edilen korku, endişe ve kızgınlığın¹¹⁴ psikolojik etkisinin AB'ye katılmak üzere yapılan 1972 ve 1994 yıllarındaki iki referandumda %53,5 ve %52,2 “hayır” oylarının çıkmasında etkisi yok mudur? Oslo Üniversitesi'nden antropolog Profesör Thomas Eriksen'in hazırladığı bir raporda Norveç ulusal kimliğinin bir parçası da Nazi Almanyası'nın ülkeyi işgal etmesi ile oluşan “yabancılar tarafından işgal edilme hissinin”¹¹⁵ (korkusunun) güçlü bir şekilde inşa edilmiş olduğu ifade edilir. Bu konuda ilave bir bulgu da kraliyet ailesinin elli beş yıllık halka hitap konuşmalarını bir bir derleyen ve analiz eden Demiri ve Fangen'den gelmektedir. Alman işgali yıllarından kalma sembolizmin ulusal kimliğin inşasında çok etkin olan kraliyet söylemlerinde son derece güçlü bir şekilde kullanıldığını tespit etmişlerdir.¹¹⁶

Yukarıdaki örneğe benzer şekilde Bulgar ulusal bilincinin oluşması ve akabinde ulusal kimlik psikolojisinin inşa edilmesinde Türk-Bulgar etkileşimleri son derece önemli olmuştur. Bu çalışmanın temel problematik noktasının yani ulusal kimliğin oluşmasında psikolojik boyutunun açıklanmasında Bulgar-Türk tarihsel etkileşimlerini Nesne İlişkiler Kuramı veya

¹¹³ “Living Hell of Norway's Nazi's Children”, *BBC News*, 8.03.2007.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6432157.stm> (erişim tarihi: 25.11.2018).

¹¹⁴ “Norway's Lebensborn”, *BBC News*, 05.12.2001.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/crossing_continents/1691452.stm (erişim tarihi: 25.11.2018)

¹¹⁵ Eriksen, 2013: 1-17.

¹¹⁶ Demiri ve Fangen, 2018: 1-20.

psikolojik perspektiften analiz etmek araştırmanın bir ayağını oluşturmaktadır. Diğer önemli referans noktası ise politik eylemin belirleyicisi materyal unsurlardan ziyade paylaşılan ideaların olduğuna odaklanan İnşacılık temelinde bir gözlemin yapılmasıdır. Bu iki perspektif, bu çalışmada *İnşacı Psikoloji* (İP) söylemi etrafında bütüncül bir yaklaşımda sentezlenerek sunulmaktadır. Bu tanım özünde bir öznenin etkileşim sonucunda oluşturduğu kendilik imajları ve nesne imajları (öteki imgeleri) etkileşimin özelliğine göre “hoşnutluk” veya “hoşnutsuzluk” uyandıran psikolojik birimler oluşturarak düşünümsel kendilik ve nesne temsilleri inşa ettiği üzerine kurgulanmıştır. Bu hoşnutluk veya hoşnutsuzluk uyandıran psikolojik birimlerin devam eden etkileşimler sonucunda birikerek pekişmesi ile daha güçlü ve bütüncül kendilik görünümüleri (kimlik) ve nesne görünümüleri (öteki kimliği) düşünsel platformda oluşur. Karşılıklı özne nesne ilişkisi sonucunda oluşan ben ve öteki hakkındaki güçlü psikolojik “anlamlar” daha sonra ise aktörün politik eylemini etkileyebilmektedir. Devletler birbirleri ile olan ilişkilerinde bazen rasyonel tercih nosyonundan hareket etmeyip “anlamlara” yaptıkları vurgular ile materyal unsurların etkisine değil de psikolojik olarak etkileşim sonucunda inşa edilmiş düşünümsel unsurlara rağbet edebilmektedirler. Bu kapsamda İnşacı Psikoloji bir taraftan “anlamların” (ulusal kimliğin) etkileşim sonucunda psikolojik dinamiklere (Nesne İlişkileri Kuramı’na) tabi olarak inşa edildiğini savunurken diğer taraftan da psikolojik inşa edilmiş bu düşünsel unsurların öznenin politik tutumunda materyal unsurlar üzerinde belirleyici (yönlendirici) bir etkiye sahip olduğunu veya onlara anlam yüklediğini ortaya koymaktadır.

Bulgar ulusal kimliğini özne kimliği olarak ele aldığımızda tarihsel temelde diğer uluslar (nesneler) ile yaşadığı etkileşimler ulusal hafızada günümüze kadar muhafaza edilmektedir. Bu olaylar travmatik olaylar içerebildiği gibi büyük zaferler de söz konusu olabilmektedir. Nesne İlişkileri Kuramı bağlamında ele alındığında mesela yaşanmış büyük travmalarda öznenin nesne ile kurduğu etkileşim hoşnut olmayan bir duygusal enerji içerdiğinde yukarıda bahse konu olan psikolojik birimler agresif (negatif) boyutta inşa edilir. Bu da olumsuz nesne imajlarını oluşturarak ulusal kimliğe olumsuz içselleştirme ile aktarılır. Benzer şekilde öznenin nesneler ile kurduğu tarihsel etkileşimler hoşnutluk verici duygusal enerjiye haiz olduğundan burada da özne kendiliğinin pozitif platformu ile hoşnutluk verici nesne imajı birleşerek bu sefer libidinal veya pozitif bir psikolojik birim oluşturulmaktadır. Anlam oluşumu sosyal bir etkileşimle olmaktadır ve kati psikolojik süreçler işlemektedir. Sonuç itibarıyla bu libidinal veya agresif psikolojik birimler içselleştirilerek özne kimliğinin (ve içsel nesne kimliğinin) bir parçası olabilmektedir. Bulgar ulusal kimliğinde tarihi etkileşimleri bağlamında bu durumlar son derece belirgin bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Bu da ulusal kimlikte *İnşacı Psikoloji* bağlamında psikolojik bir inşa sürecinin etkin olduğunu onayabilecek argümanlar sunmaktadır. İşte bu çalışma bu kapsamda bir psikolojik inşa dinamiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İnşacı Psikoloji'nin (İP) etkisiyle oluşturulan ve bütünleşik tarzda kendilikte (ulusal kimlikte) toplanan özne kimliği ve nesne (içsel nesne) kimliğinin gerçekten varlığının söz konusu olup olmadığı öznenin politik eylemlerindeki içerikten anlaşılabilir. Şöyle ki, eğer etkileşim sonucunda hoşnutluk verici kendilik imgeleri ve hoşnutsuzluk verici nesne (öteki) imgeleri yukarıda Nesne İlişkileri Kuramı açıklanırken aktarıldığı üzere bütünleştirme, içselleştirme (içe yansıtma) ve kimlikleştirme psikolojik süreçlerinden geçirilirse hem özne hem de nesne (öteki) kimliği inşa edilmiş olur. Bu durum ise öznenin eylemlerinden “ontolojik güvenlik” (“ontological security”) olarak adlandırılan bir savunma mekanizmasının varlığından anlaşılabilir. “Ontolojik güvenlik” inşa edilmiş gerçekliğin (bu çalışmada kast edilen özne ve nesne kimliklerinin) dış müdahalelerden korunması demektir. Yeri gelmiş iken ontolojik güvenliğin psikolojik bir savunma mekanizması olan “dışsallaştırma” ile eşdeğer olmadığı belirtilmelidir. Dışsallaştırma, öznenin kendiliğinden kaynaklı kötü bir durumunu dışsal bir sebep ile açıklamasıdır. Oysa ontolojik güvenlikte dışsallaştırma bitmiştir, bir başka deyişle özne kötü durumunu dışsal bir unsura çok önceden bağlamış, bunu artık içselleştirmiştir ve de bunun ötesinde bu dışsallaştırma eylemini çözümleyebilecek her türlü anlamlara karşı savunma yürütmesi anlamına gelmektedir. Ontolojik güvenlik dışsallaştırma sürecinin ötesinde dışsallaştırmayı savunan ikinci düzey bir savunma mekanizması olarak da değerlendirilebilir. Şu nokta da belirtilmelidir ki, ontolojik güvenlik sadece “dışsallaştırmayı” savunuyor anlamına gelmez, öznenin kendi libidinal psikolojik birimleri de ontolojik güvenlik mekanizması ile muhafaza edilebilmektedir. Bir başka deyişle ontolojik güvenlik, özne kendiliğine içselleşmiş hem libidinal hem de agresif psikolojik birimleri çözümleyebilecek anlamlara karşı çalışmaktadır. Ontolojik güvenlik, özne ve (içsel) nesne kimliğini “parçalayacak” karşıt anlamlara karşı geliştirilen psikolojik bir savunma ve akabinde çalıştırılan bir eylem mekanizması olarak da anılabilir. Bu noktada devletler sadece fiziksel güvenlik peşinde olmayıp ulusal kimliklerini çözümleyebilecek veya onları anlamsal olarak dönüştürecek idealara (her türlü fikrîsel, düşünsel, anlamsal tehditlere) karşı da çok güçlü bir duruş sergilerler. Nitekim böyle yapmazlarsa inşa ettikleri düşünsel ontoloji dağılacak ve varlıkları anlamsız kalacaktır. Bu iddiayı ortaya koyan “Ontolojik Güvenlik Teorisi” işbu çalışmanın teorik perspektifinde önemli bir yere sahiptir.¹¹⁷

¹¹⁷ Steele, 2008; Mitzen, 2006: 341-370.

Ulusal kimliğin, İP bağlamında oluştuğunu ispat eden en belirgin psikolojik mekanizma ontolojik güvenliğin çalıştığını “öznenin eylemsel aktivitesinde tespit etmek” ile mümkün olmaktadır. Bulgar ulusal kimliği bağlamında bir örnek vermek gerekirse 1762 tarihinde Paisiy Hilendarski adlı ünlü Bulgar keşiş tarafından kaleme alınan Bulgar tarih kitabı “*İstoriya Slavyanobilgarska*” (“Slav-Bulgar Tarihi”) ontolojik güvenlik sınırlarını belirlemesi anlamında dikkate değerdir. Bu eser ile çok güçlü bir şekilde özneye (Bulgar ulusuna) ait olumlu kendilik imgeleri ve çok kuvvetli olumsuz nesne (genelde Türk ve birazda Yunan-Doğu Roma) imgeleri yaratılmıştır. Olumsuz nesne imgeleri Türklerle bağlantılı olarak “zorba”, “barbar”, “bencil”, “çıkarıcı” “gasp eden” terimleriyle bütünleşerek ulusal kimlikte çok güçlü hoşnutsuzluk verici psikolojik birimler inşa etmiş durumdadır. *İstoriya Slavyanobilgarska*’da en agresif nesne Türk imgeleridir. Bu imgeler “pod tursko robstvo” (“Türk esareti altında”) agresif nesne temsilinde ulusal düzeyde mitleştirilmiştir.¹¹⁸

Yoğun politik duygu içeren “pod tursko robstvo” ifadesi Bulgar kendiliğinde çok şiddetli bir mağduriyet ve yoğun acıları çağrıştırmaktadır. Ulusal kimliğin en önemli kurucu anlamlarından birisi olduğu iddia edilebilir. Ulusun eylemsel tutumunda çok güçlü bir *politik duygu* olarak politik eylemin de birinci referansı olmaktadır. Aynı zamanda bu ifadede anlam bulan yaşanmış yoğun mağduriyet Türk nesnesi hakkında çok güçlü hoşnutsuzluk verici olumsuz (içsel) nesne kimliği (yani Türk/Türkiye kimliği) de inşa etmiş durumdadır. Ulusal psikolojide bu psikolojik birimlerin varlığına bir tehdit oluşması durumunda “ontolojik güvenliğin” devreye girdiğini ispat eden şey ulusta “korumacı tutumun” aktive edilmesidir. Mesela son yıllarda Türkiye’nin de girişimleriyle bazı Bulgar entelektüellerin toplumda başlattığı “Türk esareti değildi”, “Türklerle bir arada yaşandı” tartışmaları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Bulgar devletinin de devreye girmesiyle tarih kitaplarından bu savlara ters düşen ifadelerin çıkartılması çalışmaları başlatılmıştır. Ancak bu girişim çok güçlü bir şekilde hem kamuoyundan hem de devletin yerel yönetimlerinden (belediye başkanlarından) büyük tepkiler görmüş ve ironik bir şekilde ülke çapında “köleliği istiyoruz” sloganları atılarak protestolar yapılmıştır.¹¹⁹

İşte bu eylem “ontolojik güvenlik” kapsamında değerlendirilebilir. Zira, ulusal kimliğin son derece önemli, kurucu bir ögesi olan “Türk esareti altında” (“pod tursko robstvo”) anlatımı karşısında onu yerinden edici, alternatif bir anlam söz konusu olduğunda “köleliği istiyoruz” söylemi ulusal kimliğin ve nesne imgesinin kendilik düzeyinde artık

¹¹⁸ Hilendarski, 2004: 35-36

¹¹⁹ “Snimka na Denya: Kmetove v Nosii Nastoyaha Pred Borisov za ‘Turskoto Robstvo’”, *Dnevnik*, 05.02.2016. http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2016/02/05/2699597_snimka_na_denia_kmetove_v_nosii_nastoiaha_pred_bori_sov/ (erişim tarihi: 30.11.2018).

psikolojik bir birim olarak inşa edilmiş olduğunu ve ulusal kimliğin bir parçası olarak içselleştirilmiş olduğunu göstermektedir, zira bunu yerinden edici tehdit durumunda “ontolojik güvenlik” devreye girmektedir. Bu da ilgili anlamın İnşacı Psikoloji bağlamında artık içselleşmiş ve kimlikleştirilmiş olduğunu onamaktadır. Bu noktada şu da iddia edilebilir ki, çözümleyici anlamlar karşısında eylemsel tepkiler ne kadar güçlü olursa inşa edilen “anlam” o kadar “derin” bir boyutta içselleştirilmiştir.

1.3.2. Ontolojik ve Epistemolojik Boyut

İnşacı Psikoloji’nin odaklandığı gerçeklik veya varlık boyutu zihinde oluşan anlamlara yoğunlaştığından idea-list bir ontoloji önerdiği söylenebilir. Varlık bilimi kapsamında materyal gerçekliğin politik eylem üzerindeki etkinliğine odaklanan Realizm veya Rasyonalizm gibi yaklaşımları reddetme veya eleştirme amacı güdülmemektedir. Yeri gelmiş iken belirtilmesi gerekir ki, bu çalışma materyal ontolojiye kıyasla idealist ontolojiyi veya tam tersini üstün tutma hedefi de yoktur ve bu yönde bir bulgu elde etme emeli de gütmemektedir. İşbu çalışmaya esas olan ontoloji, düşünömsel unsurlardan müteşekkil bir gerçekliğin etkin olduğunu savunmaktır. Araştırmanın problematik alanı – ulusal kimliğin psikolojik inşa boyutu – idea-list bir ontoloji önerdiği savı, iki perspektifin (İnşacılık-Psikoloji) sentezi ile ispatlanmaya çalışılmaktadır. Bir başka deyişle İnşacılık ve Politik Psikoloji yaklaşımlarının ışığı altında ulusal kimliğin bilgi kaynakları bilinmeye çalışılmaktadır.

Çalışmada bilgi kaynaklarının ne olduğu veya nelerin çalışma kapsamında bilgi olarak kabul göreceği konusu veya işbu araştırmanın epistemolojik perspektifi ise argümanlara dayalı olacak şekilde pozitivisttir. Yorumlamacı ve eleştirel perspektifler bu çalışma kapsamında değerlendirilmemektedir. Temel epistemolojik eğilim, pozitif veriye dayalı ortaya konulan bulgular üzerinden rasyonel bilgi üretme anlayışıdır. Bu kapsamda endüktif ve dedüktif mantıksal/akılcı çıkarımlar yapma tekniklerinin de kullanıldığının özellikle belirtilmesi gerekir.

1.3.3. Metodoloji: Tarihi Söylem ve Eylemlerin Rasyonel Analizi

İnşacı Psikoloji perspektifinden analiz edilen ulusal kimlik, politik duygu örüntülü bir gerçekliğin analizi olduğundan bu tür araştırmalarda bilimsel bilgiyi ortaya çıkarmak için metodolojik araçlar genellikle metin, sembol ve söylem analizi (yazılı ve sözel tarihsel

anlatım, politik söylem, sembol vs. analizi) olmaktadır¹²⁰. Bunların yanında soru cevap formatlı (anket) teknikler de sayılabilir.¹²¹

Toplumlara arası ilişkilerde özellikle bir anlaşmazlık, ayrışma olduğunda eyleme dökülen davranış ve tutumların psikolojik nedeninin ortaya konulma ihtiyacı doğar. İşte bu noktada psikolojik motivasyonun ne olduğu topluma ait “anlatımlarla” anlaşılabilir. Burada anlatımlardan kastedilen birbiriyle ilişkili başı ve sonu olan olaylar dizisinin söylem ve yazıyla aktarılmasıdır. Bu “anlatımlara” genellikle tarih disiplininde, sosyolojide ve psikolojide sıkça başvurulur. Bu araştırmada Bulgar toplumunun anlatımları analiz edilmiştir. Bu anlatım veya söylemler toplumun kolektif tarihi deneyimini, paylaşılan kimliğin öznel içeriğini ve kültürel değerlerini birbiriyle ilişkili olaylar dizisiyle yansıtmaktadır. Anlatımlar, özel anlatımlar ve büyük anlatımlar şeklinde kategorileştirilebilir. Özel anlatımlar (“special narratives”) “öteki” (nesne) bağlamında özel tarihleri, kurguları, karakterleri ve olayları anlatır. Büyük anlatımlar (“metanarratives”) ise daha kapsamlıdır ve toplumun genel görünümünü ortaya koyar ve genellikle toplumun ahlâkına (“ethos of the society”) hâkim olan başat anlatımlardır.¹²² İlâveten birçok araştırmada görülmüştür ki “anlatım” veya “söylem” sonraki nesillerin ulusal kimlik inşasında son derece önemli fonksiyonel unsurlardan biri olmaktadır.¹²³

1.4. Ulusal Kimliğin Psikolojik İnşası

Buraya kadar bahse konu olan açıklamalar İnşacı Psikoloji bağlamında toparlanırsa şunlar söylenebilir: İnşacılık, bir aktör kimliğinin aktörler arası paylaşılan anlamlar ile etkileşim sonucunda oluştuğunu varsaymaktadır. Bunun ötesinde aktörlerin paylaştıkları ortak kurallar, pratikler ve kurumlar sonucunda yapılar meydana gelir, bunlar da verili olmayıp sosyal ortamda şekillendiği bilinmektedir. Üstelik hem kimliklerin hem de yapıların sabit olmayıp sosyal ortamda aktörler arası paylaşılan anlamlar ile sürekli değişebilecekleri de öngörülmektedir. Politik Psikoloji çalışma alanlarından biri olan Bilişsel ve Duygusal Psikoloji bağlamında analiz edilen Nesne İlişkileri Kuramı da benzer şekilde gerek özne kendiliğinin (kimliği) gerekse nesneler hakkındaki anlamlandırmaların (imajların) verili olmadığını, tarihsel bir bağlam ve özne-nesne etkileşimi sonucunda oluştuklarını ortaya koymaktadır. Öznenin nesnelerle maruz kaldığı deneyim ve etkileşimlerine bağlı olarak kendilik ve nesne bütünleşmesi sonucunda meydana gelen psikolojik birimler hem kendiliği

¹²⁰ Hutchison, 2016.

¹²¹ Brader ve Marcus, 2013: 187-188.

¹²² Oren vd., 2015: 215-217.

¹²³ Wodak vd., 2009: 7-48.

(özne kimliğini) hem de onu çevreleyen nesneler hakkındaki psikolojik imajları/temsilleri (içsel nesne kimliğini) oluşturur.

Bir başka ifadeyle özne kendiliği tamamen önceden verili, sabit ve değişmeyen bir düşünsel unsur olmayıp nesnelerle girdiği etkileşim sonucunda kendilikteki libidinal veya agresif platformlar vesilesiyle nesne etkileşim deneyiminden kaynaklı hoşnutluk veya hoşnutsuzluk veren psikolojik anlamlarla bağlanarak pozitif veya negatif psikolojik birimler oluşturmaktadır. Bunlar da hem özne kendilik imaj ve tasarımlarını (kimliğini) hem de onu çevreleyen nesne imaj ve tasarımlarını (kimliklerini) oluşturmaktadır. Politik Psikoloji'nin bir diğer bölümünü oluşturan gruplar arası ilişkilere¹²⁴ odaklanan Taifel ve Turner'in öncülük ettiği Sosyal Psikoloji¹²⁵ kapsamında bir değerlendirme yapılırsa; bireyde oluşan bu etkileşim sonucundaki kendilik ve nesne psikolojik birimlerini daha büyük gruplara da uyarlamak mümkün görülmektedir. Şöyle ki, tıpkı bireyin etrafındaki nesnelerle kurduğu etkileşim sonucunda kendilik kimliği ve nesneler hakkında oluşturduğu psikolojik imajlar nasıl şekilleniyorsa aynı şekilde uluslar da etrafındaki nesneler (diğer uluslar nesne hüviyetindedir) ile kurdukları etkileşim boyutuna (libidinal veya agresif anlamlar) bağlı olarak inşa ettikleri pozitif veya negatif psikolojik birimler oluşturmalar. Bu ise hem ulusal kendilik psikolojisi hem de nesneler (genellikle diğer uluslar) hakkında ulusal nesne psikolojisi inşa ettikleri mantıksal sonucunu doğurmaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplinde İnşacılık yaklaşımı aktör kimliklerinin sosyal çevrede diğer aktörlerle etkileşim sonucunda paylaşılan anlamlar ile oluşabileceğinin mümkünlüğünü ortaya koymaktadır. İnşacı Psikoloji yaklaşımı ise bunun ötesinde bu paylaşılan anlamların psikolojik mekanizmalarına odaklanmaktadır. Bu doğrultuda ele alınan konu, ulusal kimliğin psikolojik boyutu sosyal çevrede meydana gelen etkileşim ile psikolojik tabii süreçlere bağlı olarak inşa edilir önermesinden hareket etmektedir. İnşacı Psikoloji yaklaşımı ile kast edilen görüş, ulusal kendilik platformları ile ulusal nesne imajlarının etkileşiminden oluşan negatif (agresif) veya pozitif (libidinal) psikolojik birimlerinin ulusal kimliği ve ulusal nesne kimliğini psikolojik boyutta inşa etmesidir. Sosyal ortamda aktörler arası (özne-nesne) etkileşimlerinin inşa ettiği ortak anlamlar (psikolojik birimler) ve bunların oluşturduğu aktör kimlikleri (özne ve nesne kimlikleri) analiz edilmektedir. Bu temel meta teorik perspektif bu çalışmanın ana sorunsalını çözmek üzere nevi şahsına münhasır olarak geliştirilen disiplinler arası bir sentez yaklaşımdır ve bu çalışmanın konusuna teorik anlamdaki bakış açısını yansıtmaktadır.

¹²⁴ Brown ve Gaertner, 2002.

¹²⁵ Taifel ve Turner, 1986.

Yukarıda meta teorik boyutta özetlenen İnşacı Psikoloji yaklaşımı ile Bulgaristan ulusal kimliğinin psikolojik boyutta nasıl inşa edildiği vaka çalışması şeklinde analiz edilerek pratik anlamda teorik çerçevenin uygulamadaki görünümü yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Bulgar ulusal kendilik psikolojisinin tarihsel bağlam içinde diğer ulusal nesnelerle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan anlamlar ve bunların katmanlanarak oluşturduğu psikolojik birimlerin neler olduğu ve bu birimlerin ulusal kimliğin psikolojik boyutunu ve de etkileşime girdiği nesne kimliklerini kendilikte nasıl inşa ettiği aktarılmaya çalışılmıştır. Tarihsel düzlemde içselleştirilen bu psikolojik birimler aktörün özellikle dış politika eylemlerinde ne gibi sonuçlar doğurduğu da bu çalışma kapsamında araştırılan konular arasındadır.

1.4.1. Ulusal Kimliğin Yapısal Özellikleri

En basit şekilde tanımlanırsa ulusal kimlik bireylerden oluşan bir topluluğun ortak veya paylaşılan değerler bütünüdür ve bireyler bu paylaşılan değerlere aidiyet hissi ile bağlıdırlar.¹²⁶ Bir bireyin bir ulusun paylaşılan değerlerine aidiyet hissetmesi ilgili ulusal kimliğe sahip olması için yeterlidir vatandaşlık bağı gerektirmez.¹²⁷ Ulusal kimlik esasında psikolojik bir durumdur ve zihinsel düzeyde belirli değerlere aidiyet farkındalığını ifade etmektedir. Bu değerlerin sınırları vardır (“bize ait - diğerine ait” şeklinde) ve genelde anlatım (“narrative”) ile zihinde imajlar şeklinde canlandırılır.¹²⁸ Ulusal kimlik paylaşılan bir dizi unsurlardan kompleks bir şekilde inşa edilmiş bir olgudur. Kavramsal olarak ulusal kimlik iki boyuttan meydana gelmektedir – toplumsal ile etnik/genetik unsurlar. Toplumsal boyut daha çok kolektif paylaşılan değerler açısından grubun kendini tanımlaması olarak tarif edilebilirken etnik/genetik boyut daha çok ırksal ve kalıtsal faktörleri dikkate almaktadır.¹²⁹

1.4.2. “A Priori” Kalıtsal Kimlik ve “Psiko-İnşa Edilen” Sosyal Kimlik

A Priori veya önceden verili (kalıtsal) kimlikten kast edilen toplum üyelerinin doğuştan itibaren paylaştıkları ve “ötekilerden” onları ayırt eden özelliklere sahip olma durumudur. Bunlar daha çok a priori etnik/genetik özellikler olarak da değerlendirilebilir. Bu kategori altında örneğin fizyolojik görünüm (ortak genetik havuza ait özellikler: ten rengi, boy, yüz yapısı vb.) ile ortak ata, dil, kutsal değerler ve örf adet (etnik unsurlar) dikkate alınabilir.¹³⁰

¹²⁶ Ashmore vd., 2001: 74-75.

¹²⁷ Guibernau, 2004: 125-141.

¹²⁸ Lee, 2000: 26-30.

¹²⁹ Lee, 2000: 24-25.

¹³⁰ Omi ve Winant, 1986: 15.

Tarihsel düzlemde ve sosyal ortamda sonradan oluşturulabilen kimlik unsurları ise psiko-inşa edilen sosyal kimlik olarak tanımlanabilir. Bu psiko-inşa edilmiş sosyal kimliğin en önemli özelliği ulusun dışsal bir nesne ile etkileşimi sonucunda oluşan olumlu veya olumsuz anlamların kendiliğinden agresif veya libidinal platformu ile birleşmesi sonucunda inşa edilen psikolojik birimlerden oluşmuş olmasıdır. Örneğin spesifik sosyal kimlik unsurları (seçilmiş zafer ve travmalar gibi) tarih akışının belirli bir noktasında oluşarak ulusal kimliğe içselleştirilir ancak bu etkileşim meydana gelmeden önce ulusal kimliğin yapısında bulunmamaktadırlar. Bu çalışma kapsamında örnek verilecek olursa Bulgar psiko-inşa edilmiş kimliği Türklerle karşılaşmadan önce gerek Türklerle ilgili seçilmiş travmaları gerekse de seçilmiş zaferleri içermediğinden ulusal kimliğin bünyesinde Türklerle ilişkili psikolojik birimler mevcut değildir. Ancak XIV. yüzyılda Türklerle yaşadıkları etkileşimden sonra oluşan anlamlar zaman çizgisinde katmanlaşarak psikolojik birimler oluşturmuş böylece bunlar ulusal kimliğe içselleştirilerek psiko-inşa edilen ulusal kimliğin bir parçası olmuştur. Sosyal kültür alanında araştırmalar yapan Profesör Schlesinger'e göre sosyal kimliğin en önemli özellikleri toplum tarafından "oluşturulma, yeniden üretilme ve değiştirilme/düzeltilme"¹³¹ imkânlarına sahip olmasıdır.

Bu açıklamalar neticesinde psiko-inşa edilen sosyal kimliğin a priori kalıtsal kimlikten temel farklılığı ortadadır. A priori kimlik genetik boyutta değişmesi zor olduğu gibi benzer şekilde etnik boyutta da genelde oluşturulması, yeniden üretilmesi veya değiştirilme/düzeltilmesi oldukça zordur. Oysa psiko-inşa edilen sosyal kimlik ilk etapta toplumun diğer ulusal nesnelerle etkileşiminden doğan paylaşılan anlamlar çerçevesinde oluşur ancak etkileşimler devam ettikçe yeniden düzenlenebileceği gibi tamamen de değiştirilebilir. Bu çalışmanın araştırma konusu da tam olarak bu "oluşturulabilen, yeniden düzenlenebilen ve düzeltilip değiştirilebilen"¹³² sosyal kimliktir. Özellikle de ulusal kimliğin psikolojik boyutta hangi mekanizmalara tabi olarak inşa edildiği, düzeltildiği, değiştirildiği bu çalışmanın temel sorunsalı dâhilinde bulunmaktadır.

1.4.3. İnşacı Psikoloji Kavramları

Bu çalışmada "sui generis" olarak interdisipliner bir eğilim ile geliştirilen *İnşacı Psikoloji* (İP) yaklaşımı kolay bir şekilde anlaşılıp açıklanabilmesi için belirli kavramlardan yararlanmaktadır. Bu kavramlar teorik yaklaşımın temel parametrelerini ifade ettiği gibi araştırma içinde doğrudan uygulama bularak çalışmanın etkinliğini ve anlaşılabilirliğini arttırmaktadır. Bu başlık altında İP'nin kavramları tanıtılmıştır.

¹³¹ Schlesinger, 1987: 233-236.

¹³² Schlesinger, 1987.

Ulusal kendilik, tıpkı bireysel kendilikte olduğu gibi üç bölüme ayrılarak incelenebilir. Bu kavram bireylerden oluşan bir ulusun kendi üyelerince paylaşılan zihinsel yapısını ifade etmektedir. Bu paylaşılan zihinsel yapı daha önce incelenen bireysel kendilik gibi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, bilinçli ve rasyonel zihinsel boyut olan “ulusal merkezi benliktir”, burada diğer iki bölümden ulaşan uyarılar neticesinde rasyonel düşünce sistemi şekillenir ve eylemsel yapı açıklama bulur. İlaveten diğer iki bölümden gelen uyarılara bağlı olarak oluşmuş psikolojik birimler “merkezi benlikte” rasyonel çözümlemeye tabi tutularak kimliğe içselleştirilebilir veya etkisiz kalabilir. İkinci bölüm, bilinçdışı özelliğe sahip olup travma, acı, üzüntü vb. negatif nesne imajlarını belirleyebilen “ulusal hoşnutsuzluk benliği” veya “ulusal agresif platform” olarak tanımlanabilir. “Ulusal hoşnutsuzluk platformu” nesne imajlarının agresif anlamlara sahip olduğunu belirlemesi durumunda bunları psikolojik uyarılar olarak “merkezi benliğe iletir” burada rasyonel çözümleme ile psikolojik birimlere dönüşen uyarılar kimliğe içselleştirilebilir. Üçüncü bölüm zafer, coşku, sevinç vb. pozitif nesne imajlarını belirleyen “ulusal hoşnutluk benliğinden” veya “ulusal libidinal platformdan” oluşmaktadır. Etkileşim sonucunda oluşan libidinal anlamlı nesne imajları “ulusal libidinal platform” ile birleşerek hoşnutluk verici psikolojik birimler oluşur. Bunlar “merkezi benliğe” ulaşır, rasyonel çözümleme sonucunda ulusal kimliğin bir parçası haline getirilebilir.¹³³

Ulusal nesne, bu kavram öznenin (ulus) dışında olup da ulusal kendilik ile bir şekilde temas edip bir etkileşime giren bundan dolayı psikolojik anlamda nesne hüviyetinde olan diğer ulusu ifade etmektedir. Nesne İlişkileri Kuramı’nda olduğu gibi kimliği inşa edilen her özne bir kendiliğe sahiptir ve bunun oluşumunda etkileşime giren her türlü dışsal unsur nesne olarak kabul edilmektedir.¹³⁴ İnşacı Psikoloji yaklaşımında ise ulusal nesne bireylerden oluşan ulus olma özelliği kazanmış özne dışındaki sosyal bir grubu ifade etmektedir. En önemli özelliği ise ulusal bir kendilik ile etkileşimi sonucu bir öznde psikolojik birimler oluşturabilme özelliğidir. Bu bağlamda ulusal nesnenin, ulusal kendilik psikolojisinin (kimliğinin) oluşmasında rol alan dışsal unsurların toplumsal olanlarını ifade ettiği söylenebilir.

Ulusal nesne bağlamında öznenin ulusal nesne hakkında ulusal kendilikte inşa ettiği psikolojik birimlerin boyutuna bağlı olarak üç çeşit ulusal nesne türünden bahsedilebilir. Bu çalışmada bahse konu olan Bulgar ulusal kimliği bağlamında değerlendirilirse örneğin Türklerle etkileşimler sonucunda ulusal kimlikte genellikle agresif psikolojik birimler inşa edildiğinden Türkler negatif (hoşnutsuzluk verici) ulusal nesne (negatif öteki) olarak

¹³³ Scharff, 1995: 3-22.

¹³⁴ Hamilton, 1999: 5-7.

sınıflandırılabilir. Bunun karşısında çalışmada bahsedilen “kurtarıcı Çarlık Rusya” imgesi ise Bulgar kendiliğinde hoşnutluk verici olduğundan Çarlık Rusya pozitif ulusal nesne (pozitif öteki) sınıfında değerlendirilebilir. Diğer taraftan etkileşim olduğu halde her hangi bir politik duygu düzeyinde psikolojik birim inşası söz konusu olmamış ancak yine de özne için ulusal nesne konumunda olan nesneler de nötr ulusal nesneler (nötr öteki) olarak değerlendirilebilir. Kısaca libidinal (pozitif), agresif (negatif) veya nötr ulusal nesne sınıflandırmaları ulusal kendilikte inşa edilen psikolojik birimlerin politik duygu yüküne (pozitif, negatif, nötr) bağlı olarak ulusal nesne hakkında ek bir tür sınıflandırması olarak değerlendirilmektedir.

Psikolojik birim, öznenin (ulusal kendilik) ulusal nesne ile etkileşimi sonucu oluşan agresif veya libidinal nesne imajları ulusal kendiliğin agresif veya libidinal kendilik platformları tarafında belirlenir ve bütünleşerek merkezi benliğe gönderilen psikolojik bir uyarı olmaktadır. İşte bu uyarı merkezi benlik tarafından çözümlenip dikkate alındığında psikolojik birimler oluşur. Bu birimler ulusal kendiliğin hoşnutluk veya hoşnutsuzluk platformlarınca depolanarak ulusal kimliğe içselleştirilebilir. Psikolojik birimler rafine olmuş güçlü anlamlardır. İlk etkileşimde ortaya çıkan nesne anlamından çok daha güçlü ve dirençli anlamlar olup en temel özellikleri kimikleşmiş (içselleştirilmiş) olmalarıdır. Her şeyden önce etkileşimde ortaya çıkan ilk nesne anlamı kendiliğin agresif veya libidinal platformları ile birleşerek psikolojik birim olarak tanımlanabilen daha bütüncül ve daha etkin uyarılar oluşturmaktadır. Merkezi benliğe ulaşan bu uyarılar katmanlaşarak kendilik psikolojisinin (kimliğin) bir temel taşı olmaktadır. Böylece ulusal kendilik ne olduğunu ve ne olmadığını deneysel bir tecrübe ile tespit ettiği bu psikolojik birimler sayesinde belirlenir bu da ulusal kimliğin oluşmasına giden süreci oluşturur. Katmanlaşan ve tekrar eden psikolojik birimler özne için kim olduğunun ve kim olmadığının en temel göstergesi olmaktadır.

Politik duygu, esasında özne nesne etkileşiminden ortaya çıkan anlamların psikolojik birimlere dönüşmesi ve uzun süre tekrar etmesi ve bütünlük kazanması ile meydana gelir. Kendilikte depolanan agresif veya libidinal psikolojik birimler dengelenemediği zaman eylemsel aktiviteyi teşvik eder böylece yeni anlamlar oluşturarak dengelenememiş agresif veya libidinal psikolojik birimi dengelemeye çalışır. Bu noktada politik duygudan kast edilen toplum psikolojisinde (ulusal kendilikte) var olan çok güçlü ve katmanlaşmış bir agresif psikolojik birim (seçilmiş travma) veya çok kuvvetli ve katmanlaşmış libidinal bir psikolojik birimdir (seçilmiş zafer). Politik duygunun özelliği toplumu harekete geçiren ortak bir eyleme yönelten (genelde politik duyguyu dengeleyecek farklı bir psikolojik anlam mevcut değil ise) psikolojik bir motivasyon olmasıdır. Örnek vermek gerekirse, Bulgarların Türklerle etkileşime girdiği XIV. yüzyıldan bugünlere kalan ve uzun süre rafine olmuş en temel agresif

psikolojik birim kendilikte “aşağılanma/kurbanlık” uyandırmakta, ulusal nesneyi (Türkleri) ise “Bulgarları beş asır esaret altında tutan zorba Türkler” şeklinde içselleştirmektedir. Bu agresif psikolojik birim büyük bir travma hüviyetinde olup toplumsal psikolojide bunu dengelenecek farklı bir psikolojik birim bulamadığından ulusta psikolojik tatmini sağlayacak eylemsel aktiviteyi gerekli kılmaktadır. Bulgarların XVII. yüzyılda başlayan ulusal dirilişi ve bağımsızlık için mücadele etmeleri bu çerçevede yani tatmin edici eylemi oluşturma kapsamında değerlendirilebilir. Bir psikolojik birimin politik duygu olabilmesi için ulusun üyelerince paylaşılan ortak bir anlam olması gerekip toplumu tatmin edici eylemsel aktivite çerçevesinde birleştirip harekete geçirici olması lazımdır.

1.4.4. Ulusal Kimliğin “Yeniden Düzenlenme” (“Reformation”) İmkânı

Ulusal kimlik ulusu/devleti politik eylemlere yöneltebilen unsur olarak değerlendirilebilir. Tıpkı bireysel kimlikte olduğu gibi sosyal kimlikler de ulusun eylemlerini motive eden, onları nedenselleştiren, mantıklı ve anlamlı bir çerçeveye sokan anlamlardır. Nedensel motivasyon olmadığında eylem de anlamsızlaşır, neden yapıldığı cevaplanamaz. Bu doğrultuda Politik Psikoloji perspektifi politik eylemi sebeplendiren bir psikolojik boyutun olduğunu iddia eden bir yaklaşımdır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde bir ulusa ait kimliğin (ulusal kimlik) esasında politik eylemleri motive eden (sebeplendiren) zihinsel bir düşünce sistemi veya ulusal bir psikoloji olduğu söylenebilir. Bu noktadan hareketle ulusların politik eylemleri ulusal psikoloji veya ulusal kimliklerle motive edildiği, nedenselleştirildiği veya anlam kazandırıldığı yaklaşımı öne sürülebilir.

Bu çalışmanın temel hipotezi olan ulusal kimliğin önceden verili (a priori) ve değişmeyen (constant) bir olgu olmadığıdır. Bir başka deyişle temel iddia ulusal kimliğin (kalıtsal kimlik dışında) sosyal ortamda ve etkileşime dayalı olarak sonradan ortaya çıkan anlamlardan inşa edilen bir psikolojik yapı olduğudur. Psikoloji Bilimi’nden Nesne İlişkileri Kuramı çerçevesinde spesifik süreçlere tabi olarak özne-nesne ilişkilerinde ortaya çıkan agresif ve libidinal anlamlar hem özne kimliğini hem de nesne kimliğini ulusal kendilikte (ulusal kimlikte) inşa etmektedir. Bu oluşturulma eylemi son bulan veya bir noktada biten bir durum değildir. Nitekim özne-nesne etkileşimi devam ettikçe yeni agresif veya libidinal anlamlar ortaya çıkmaya devam edeceğinden ulusal kimlikte inşa edilme işlemi devam edecektir. Kısaca ulusal kimlik verili olmayıp oluşan bir yapı olduğundan değişip dönüşebilir. Dolayısıyla yeni etkileşimlerde ortaya çıkan yeni libidinal veya agresif anlamlar daha önceki anlamların ortaya çıkıp psikolojik süreçlerden geçerek psikolojik birim oluşturduğu gibi yeni psikolojik birimler (yeni kimlik yapı taşları) oluşturmaya devam edecektir. Eğer yeni oluşan

psikolojik birimler önce oluşan psikolojik birimlere benzerlik içeriyorsa (agresif-agresif veya libidinal-libidinal) yeni oluşan psikolojik birimler öncekilerini pekiştirerek ulusal kimliğin ilgili özelliğini daha da rafine edip güçlendirecektir. Ancak yeni oluşan psikolojik birimler önce oluşan psikolojik birimlerin zıttı ise (agresif-libidinal veya libidinal-agresif) bu sefer bir dengelenme oluşup önceki psikolojik birimler anlamsız (nötr) kılınabilmektedir. Aynı şekilde ilave etkileşimler ile zıt psikolojik birim oluşma durumu devam ederse (agresif-libidinal veya libidinal-agresif) bu sefer de psikolojik birimlerde yeniden düzenlenme, değişim ve dönüşüm meydana gelebilmektedir. Psikolojik birimler ulusal kimliğin yapısal unsurları olduğundan doğal olarak ulusal kimliğin de yeniden düzenlenme, değişim ve dönüşümüne sebep olabilmektedir. Bu süreç etkileşim devam ettikçe yeni anlamlar ve bunlara dayalı olarak yeni psikolojik birimler oluşacağından ulusal kimlikte kendilik ve nesne psikolojisinin pekişme veya yeniden düzenlenme, değişim ve dönüşümü devam edecektir. Basit bir örnek vermek gerekirse tarihi düzlemde yüz yıl boyunca A ulusu B ulusuna sürekli saldıran bir etkileşim içinde olmuş olsun. Bu durum B ulusu için hem kendiliği hem de nesne (A ulusu) hakkında anlamlar (imajlar) oluşturacaktır. Bu eylem devam ettikçe saldırgan ulus mağdur olan ulus için agresif anlamlar oluşturup agresif psikolojik birimler inşa edecektir. Ancak bu durum daha sonra değişip A ulusu saldırı ve zarar verme yerine B ulusuna fayda sağlayan eylemler içine girdiğinde bu sefer B ulusunun kendiliğinde A ulusu için libidinal anlamlar oluşacağından libidinal psikolojik birimler inşa edilecektir. Bu da A ulusu (nesne) hakkında B ulusunun kendiliğinde (özne) daha önce inşa edilen agresif anlam ve agresif psikolojik birimi dengeleyerek etkisiz (nötr) kılacaktır. Bu durum önce inşa edilen bütün agresif psikolojik birimlerin sonra inşa edilen libidinal psikolojik birimler ile eşitlenmesine kadar devam ettiğinde agresif psikolojik birimler etkisizleşecektir. Bu etkisizlik agresif eylemsel aktiviteyi de psikolojik zeminden yoksun veya anlamsız kılacaktır. Psikolojik birimler kimliğin yapı unsurları olduğundan kimliğin yeniden düzenlenmesi söz konusu olacaktır. Hipotetik olarak libidinal psikolojik birimlerin inşa edilmesi devam ettiğinde ulusal kimlikte de hem kendilik hem de nesne hakkında libidinal anlamlar ağırlık kazanacağından önceki agresif kimliğe kıyasla çok farklı libidinal anlamlar üzerine inşa edilmiş yeniden düzenlenmiş bir ulusal kimlik oluşacaktır.

Sosyal kimlik, toplumdaki bireylerin ortak paylaşılan anlamları bağlamında zihinsel düzeyde oluşturdıkları bir düşünce sistematiğidir. Bu düşünce sistematiğinde etkileşimlerde ortaya çıkan nesne anlamları rol almaktadır. Bu doğrultuda örneğin agresif nesne anlamlarının ağırlıklı olduğu düşünce sistematiğinin doğası travmatik psikolojik birimlerden oluşacaktır ancak libidinal nesne anlamlarının ağırlıklı olduğu düşünce sistematiği zafer ve hoşnutluk

verici psikolojik birimlerden oluşacaktır. Fakat bu süreç bitmediğinden etkileşim ile yeni agresif veya libidinal nesne anlamları düşünce sistematığıne içselleştirilmeye devam edecektir bu da mevcut düşünce sistematığını ya pekiştirip onaylayacak ya da düzeltme, değiştirme ve dönüştürmeye zorlayacaktır. Bu yaklaşımdan yola çıkarak denilebilir ki, ulusal kimlikler gerek pekiştirilsinler gerekse değişim dönüşüme maruz kalsınlar etkileşim devam ettikçe sürekli farklılaşırlar. Dolayısıyla ulusal kimlikler etkileşim devam ettikçe önceki durumundan farklılaştıkları için yeniden düzenlenme (“reformation”) özelliğine haizdirler. İşte bu hipotez/iddia bu çalışma kapsamında vaka çalışması ve spesifik teorik yaklaşım bağlamında denenmeye çalışılmıştır.

1.4.5. Çatışma Çözümlerinde İnşacı Psikoloji, Yeni Bir Model Olabilir Mi?

Çatışan uluslar siyasi tarihin neredeyse ana temalarından birisidir.¹³⁵ Uluslararası ilişkiler alanında çalışmalar yapan araştırmacılar bu çatışmaların kaynağını anlayıp bunları önlemeye çalışmak için farklı modeller önermektedir. Genelde insan doğasının yapısına dayalı olarak şekillenen yaklaşımlar ile uluslararası münasebetlerin nedenlerini anlamaya çalışan ana akım teorileri şekillenmiştir.¹³⁶ Bu temel yaklaşımların çıkış noktasında insan ve onun doğası olduğundan Psikoloji Bilimini de ilgilendirdiği ortadadır. İşte bu bağlamda uluslararası ilişkileri inceleyen Psikoloji içinde Politik Psikoloji alt disiplini doğmuştur.¹³⁷

Uluslararası ilişkilerin önemli bir bölümü çatışmayı içermektedir. Çatışan uluslar veya anlaşamayan büyük grupların çatışmayı sonlandırması veya barış durumuna geçişi nasıl sağlanır konusu güncel Uluslararası ilişkiler disiplinin önemli problematiklerinden birisidir. Psikolojik perspektifte, büyük grupların (ulusların) aralarındaki ilişkilerde neden çatıştıklarını açıklamaya çalışan bazı teorik görüşler mevcuttur. Bunlar genellikle bireysel yaklaşım (lider yaklaşımı), sosyal teoriler, sosyal yapı ve formel teoriler olarak sıralanabilir.¹³⁸ Çatışma nedenlerini anlamaya yoğunlaşan görüşlerin yanı sıra bunların çözümü için getirilen öneriler oldukça sınırlıdır ve halen bu alandaki literatürde boşluklar mevcuttur. Uluslararası ilişkilerde çatışmaları sonlandırmak için pratikte uygulanan teknikler şöyledir: zorlama ve baskı (“coercion”), müzakere ve uzlaşma (“negotiation and bargaining”), mahkeme yoluyla hüküm verme (“adjudication”), arabuluculuk (“mediation”), tahkim (“arbitration”) ve savaş dâhil zikredilen tekniklerin kombinasyonu.¹³⁹

¹³⁵ Uçarol, 2015.

¹³⁶ Gözen, 2017.

¹³⁷ Jost ve Sinadius, 2004: 2-3.

¹³⁸ Schellenberg, 1996: 39-116; Jost ve Sinadius, 2004: 6-15.

¹³⁹ Schellenberg, 1996: 119-214.

Bu çalışmada İnşacı Psikoloji (“constuctive psychology”) çatışma çözümlerinde uygulanabilecek yeni bir model olabileceği öne sürülmektedir. İnşacı Psikoloji, ulusal kimliğin sosyal etkileşimler neticesinde psikolojik dinamiklere bağlı olarak inşa edildiğini öne süren bir yaklaşımdır. Uluslar tarihsel düzlemde diğer uluslar ile bir şekilde etkileşimde bulunduklarında şekillenen agresif veya libidinal anlamlar ulusal kimlikte ulusal kendilik ve ulusal nesne hakkında psikolojik birimler inşa eder. Bunlar da ulusun diğerine yönelik eylemlerini motive eden zihinsel dayanaklar olabilmektedir. Dolayısıyla psikolojik dinamikler sabit olduğu halde psikolojik birimler değişkendir, nitekim etkileşim sürdükçe yeni anlamlar ortaya çıkacak bunlar da psikolojik süreçlerden geçerek yeni psikolojik birimler oluşturacaktır bunlar ise ulusal kimliği yeniden düzenleme, değişim ve dönüşüme maruz bırakabilecektir. Bir başka deyişle çatışmayı motive eden ulusal kimlik (doğal veya yönlendirilerek) yeniden oluşturulacak pozitif etkileşim anlamları ile libidinal psikolojik birimler inşa edebilir. Böylece ulusal kimlikte önceden inşa edilmiş agresif psikolojik birimler etkisizleştirilebilir (nötr) hatta libidinal etkileşim anlamları devam ettiği sürece libidinal psikolojik birimler agresif psikolojik birimleri aşır ulusal kimlikte ağırlık dahi kazanabilir. Dolayısıyla çatışmayı motive eden agresif ulusal kimlik libidinal ulusal kimlik yapısını kazanacağından çatışma çözümü ve uzlaşmaya (barışa) yatkın eylemsel bir aktivite sergileyebilir.

İnşacı Psikoloji çatışma çözümlerine tek başına ve kesin bir çözüm modeli sunduğunu iddia etmemektedir. Ancak yukarıda zikredilen mevcut çatışma çözümleri tekniklerine ilave bir yöntem sunmaktadır. Ayrıca yukarıda ifade edilmiş tekniklerden farklı olarak İnşacı Psikoloji “sonucu” düzeltmeye çalışan bir teknik olmayıp “farklı sonuç inşa etmeyi öneren” veya çatışma çözümlerinde “yeni psikolojik sebep” inşa eden bir teknik olarak da düşünülebilir. Uluslar ele alındığında çatışma konuları oldukça karmaşık olabilmektedir, İP saf kimliğe dayalı bir çatışma çözümü sağladığı iddiasında değildir. Ancak ulusal kimlikle ilişkili olan çatışma durumlarında “yeniden sebepler” inşa edebilir böylece sebep-sonuç ilişkisinde değişimler meydana getirilebilir önermesini sunmaktadır. Bir çatışmayı motive eden ulusal kimliğe içselleşmiş agresif psikolojik unsurlar zorlama, müzakere, mahkeme hükmü, arabulucu, tahkim ve güç kullanımı (çatışma/savaş) gibi tekniklerle yok olmamaktadır. Bu teknikler kısa vadede çatışmayı sonlandırıp başarı sağlıyor gibi gözükse de ulusal kimliğin yapısında agresif psikolojik unsurlar halen durmaya devam etmektedir. Bu da belli bir süre sonra imkân bulduklarında tekrar eylemi motive ederek çatışmaya sebep olabilecekleri anlamına gelmektedir. Psikoloji Bilimi’nin aktardığına göre eğer öznde travma sonrası yas tutma işlemi tamamlanmamışsa içselleştirilen agresif psikolojik unsurlar nesilden

nesile aktarılarak çok uzun vadede var olabilmektedir.¹⁴⁰ Ancak İnşacı Psikoloji modelinde ulusal kimliğin yapısında çatışmayı teşvik eden psikolojik unsurlar uzlaşmayı teşvik eden psikolojik unsurlar ile *dengelenme, değişim ve dönüşümü* önerdiğinden daha kalıcı bir çözüm sunabilmektedir. Dışsal unsurların (baskı uygulayan, arabulucu, mahkeme vs.) etkinliği ortadan kalktığında çatışmayı teşvik eden psikolojik unsurlar ulusal kimliğin yapısında mevcut olduğundan tekrar ortaya çıkması oldukça muhtemeldir. Ancak bu agresif psikolojik birimler İnşacı Psikoloji'nin önerdiği libidinal psikolojik birimler ile dengelenir ve hatta düzeltilip değiştirildiğinde dışsal unsurların etkinliği ortadan kalksa dahi çatışmaların tekrar ortaya çıkması psikolojik haklılandırmanın zayıflaması veya yok olması nedeniyle mümkün olmayabilir. Nitekim çatışmaya götüren agresif eylemi motive eden agresif psikolojik birimler libidinal psikolojik birimler ile dengelenip değiştirilmiştir. Doğal olarak çatışmayı teşvik eden psikolojik referans ortada yoktur, bu da çatışmaya daha kalıcı bir çözüm getirebilir.

Elbette yeri gelmiş iken şu nokta da belirtilmelidir ki, anlaşmazlık konuları özellikle devletlerarası ilişkilerde her zaman düşünsel boyutta olmamaktadır, bir başka deyişle anlaşmazlık konuları bazen maddi unsurları da içermektedir. Mesela bir devletin başka bir devlete ait bir bölgeyi işgal etmesi veya anlaşmazlık konusunu oluşturan devletlerarası sınır sorunları gibi konular psikolojik süreçlerle harmanlanmış maddi yönü de bulunan çatışma türlerindendir. Bu noktada Wendt'in "devletlerarası ilişkileri belirleyen maddi unsurlardan ziyade bu maddi unsurlara yüklenen düşünsel anlamlardır"¹⁴¹ tezi İP'nin bu tür çatışmalarda sunduğu çözümü anlamada katkı sağlayabilmektedir. Wendt, verdiği bir örnekte ABD için 500 nükleer silah başlığının maddi unsur olarak öneminden ziyade asıl bunların kimin elinde bulunduğu maddi unsurları anlamlandırmaktadır demektedir. Bu bağlamda Kuzey Kore ("negatif öteki") ve İngiltere ("pozitif öteki") elinde bulunan 500 adet nükleer silah, "bunlar kimin elinde" unsuruna bağlı olarak ABD'nin bu ulusal nesnelere yönelik eylemsel tutumunu belirlemektedir. İşte tam da bu noktada İP'nin sunduğu çözüm çatışma durumunda "pozitif öteki" inşa etme önerisidir. Maddi unsurlar içeren çatışma çözümleri elbette ki çok karmaşıktır ve sadece düşünsel (kimliksel) düzeye indirgenemez ancak çözümün bir noktasında kimliğin de hiçbir etkisi olmadığı söylenemez. Hal böyle iken İP, bir çatışma durumunda "negatif öteki" olan tarafın (doğal veya suni yöntemlerle) "pozitif öteki" olarak yeniden oluşturulabileceğini hipotetik olarak mümkün görmektedir. Öznenin nesne (öteki) ile etkileşim boyutuna bağlı olarak zamanla "pozitif" veya "negatif" öteki oluşur. Etkileşimler neticesinde inşa edilmiş "negatif öteki" anlamı teorik olarak yeni etkileşimler neticesinde "pozitif ötekiye" de dönüştürülebilir. Kabul edilebilir ki, bir öznenin (devletin) "negatif öteki"

¹⁴⁰ Çevik, 2010: 26.

¹⁴¹ Wendt, 1995.

ile maddi yönü bulunan (sınır sorunu, işgal vb.) bir çatışma durumunun çözümü “pozitif öteki” ile kıyasla daha zor olacaktır. Bir örnek vermek gerekirse Türkiye bir tarafta Azerbaycan (“pozitif öteki”) diğer tarafta Ermenistan (“negatif öteki”) ile hipotetik olarak aynı anda yaşayabileceği sınır sorunlarını aynı değerlendirmeyecektir. Maddi yön aynı olduğu halde bir özne için ulusal nesnenin anlamsal boyutuna bağlı olarak (pozitif veya negatif öteki olması durumunda) çatışma çözümüne yaklaşımı ve çözüm oluşturma ihtimali farklı olabileceği söylenebilir. Pozitif öteki ile çatışma çözümü daha yakın bir ihtimalken negatif öteki ile çatışmanın devam etmesi daha yüksek bir ihtimal içermektedir. İP, tam da bunu önermektedir – negatif ötekinin pozitif ötekiye dönüştürülmesi. Elbette çatışma çözümünü saf kimliğe indirgemek doğru değildir, İP bunun iddiasında da değildir. Yukarıda zikredildiği gibi maddi yönü bulunan çatışmalar karmaşıktır çok farklı yön ve boyutları vardır, sistemin diğer unsurlarından da etkilenirler ancak uluslararası çatışmaların boyutundan biri olan psikolojik sahada İP bir çözüm olasılığı sunabilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde bu modelin pratik uygulama alanı bulması mümkündür. Ulusların oluşturduğu devletler rasyonel bir eylemle libidinal psikolojik birimler inşa edecek libidinal anlam içerikli etkileşimlerde bulunabilirler. Bu daha önce bahse konu olan psikolojik dinamiklere tabi olacağından libidinal psikolojik birimler inşa edecektir. Bu şekilde hem ulusal kendilik hem de ulusal nesne hakkında yeni imaj ve tasarımlar oluşacağından çatışma yerine uzlaşmaya meyilli ulusal kimlik inşa edilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİ BULGAR ULUSAL KİMLİĞİNİN PSİKOLOJİK İNŞASI

2.1. Birinci Bulgar Krallığı ve Doğu Roma Hatırası

Birinci Bulgar Krallığı, M.S. 681 yılında Han Asparuh önderliğinde bugün Tuna nehrinin Kara Deniz'e dökülen güney düzlüklerinde kurulmuştur. Tarihi kayıtlarda Bulgarların bu bölgeye geliş nedenleri hakkında pek çok anlatımlar ve efsaneler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Doğu Roma İmparatorluğu ile doğrudan alâkalı olup dışarıdan gelen Ostrogot saldırılarına karşı korunmak maksadıyla bizzat Doğu Roma'nın, Bulgarlardan yardım istemesi ve sonuçta Doğu Roma İmparatoru Zeno ile ittifak kurulması (M.S. 480 yılı) söz konusu olmuştur. Ancak İmparatorluk Sasani-Avar tehdidini ortadan kaldırdıktan sonra artık müttefiki olan Bulgarlara ihtiyacı kalmamıştır. Bundan sonra İmparatorluk zaten Araplara da zengin güney topraklarının bir kısmını kaptırdığından azalan gelirleri ve savaşların sebep olduğu büyük masraflar nedeniyle Bulgarlar üzerinden desteğini çekerek onları bu sefer yok etmek için girişimde bulunmuştur. Batı Avrasya'nın yeni yükselen gücüyle yani Hazarlarla anlaşarak onları Bulgarların üzerine saldırtmıştır. Desteğin çekilmesi ve Hazarların saldırıları nedeniyle Kuzey Kafkasya'nın Azak Denizi ile İdil nehri civarında bulunan Bulgar toplumunda parçalanmalar meydana gelmiştir. Bundan sonra Bulgar lider Kubrat'ın beş oğlunun her biri farklı yönlerde doğru dağılmıştır. Kaanlığın bir kolu ise Asparuh Han önderliğinde Dinyeper ve Dinyester nehirlerini geçerek Tuna deltasının kuzey bucak topraklarına yerleşmiştir. Bir süre sonra da aslen Doğu Roma İmparatorluğu'na ait olan güney Tuna deltası topraklarına girmeye başlamışlardır.¹⁴²

Yukarıda bahse konu olan İmparator Zeno ile ittifakın (M.S. 480) İmparatorluk tarafından “sinsice” bozulması Bulgar ulusunda ilk Doğu Roma veya Bulgar algısında Yunan travmasının tohumlarını da atmıştır. Nitekim aşağıda aktarılan bütün diğer olaylarda ihtiyacı olduğunda Bulgarlardan yardım araması ancak ortadan ihtiyaç/tehdit kalkar kalkmaz onları ortadan kaldırmaya çalışması Doğu Roma'nın (Yunan) olumsuz imajını Bulgar algısında inşa eden en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Bulgar-Yunan ilişkilerini etrafıca analiz eden akademisyen Dr. Sanya Velkova-Kozhuharova iki toplumun birbiri hakkındaki görüş ve algıları genellikle tarihte yaşanmış çekişmeler ve çatışmalar sonucunda şekillenmiştir savını ortaya koymuştur. İki toplum uzun yıllar yan yana yaşamış olmaları ve kültürel “yakınlığa” sahip olsalar da ilişkilerin en iyi olduğu dönemlerde bile geçmişin “karanlık” gölgesi altında

¹⁴² Sophoulis, 2012: 105-112.

olumlu imajların oluşması mümkün olmamıştır. Geçmişte yaşanan olaylara benzer durumların sürekli tekrar etmesi Bulgar ulusunda Yunan algısını “ihamet” imajı etrafında konsolide etmektedir. En son Balkan Savaşları’nda bir kez daha ihanete uğramalarının bu algıyı daha da pekiştirdiği söylenebilir. Bağımsız Bulgaristan’ın ünlü yazarlarından Vasil Uzunov Yunanlılar hakkında şunları yazmıştır:

Ey Selanik, sen kalemimi ikinci kez cezp ediyorsun! İlkinde orada yaşarken beslediğimiz altın umutlar için yazmıştım; şimdi ise size o karanlık günler hakkında olanları anlatacağım, o zaman yeşeren umutlarımızı kötü rüzgârlar silip aldı, oysa bu umutlar ateşler arasından kandan nehirler akıtılarak alınmıştı ama ihanet en büyük cesareten bile güçlü çıktı.¹⁴³

Yukarıdaki pasajdan da anlaşılabileceği gibi Bulgar algısında güney komşusu “sinsi”¹⁴⁴ ve “ihamet” içinde bir görünüm sergileyen sadece kendi “çıkarı” peşinde koşan bir anlam inşa etmektedir. Bu algı sadece Balkan Savaşları’nda ortaya çıkmış ve günümüze ulaşmış bir anlam değildir. Tarihin akışı içinde iki ülke arasındaki etkileşimlerin içerik boyutuna bağlı olarak şekillenen bu nihai psikolojik birim aslında çok uzun bir geçmişe sahiptir.

Profesör Peter Mutaftchiev’in “Bulgar ulusunun İncili” olarak bilinen “Bulgar Milletinin Tarihi”¹⁴⁵ adlı eseri Bulgar ulusunun Doğu Roma (Yunan) devleti ile başından geçen bir olayı aktararak “sinsi” ve “ihamete” elverişli komşu hakkında çarpıcı özellikleri ortaya koymaktadır. Doğu Roma İmparatoru II. Justinian tahtından indirilmesi sonucunda burnu kesilerek sürgüne gönderilmiştir. Yönetimi geri kazanma çabası ile önce müttefiki Hazarlara sığınmış ancak bir yardım görememiştir. Oradan Bulgarların ikinci hanı olan Tervel’den (701-718) yardım istemesi sonuçsuz kalmamıştır. Bulgar hanı küçük bir devletin başında olmasına rağmen 705 yılında on beş bin kişilik ordusu ile cesur adımlar atarak tahtından indirilen II. Justinian’a yardım etmiş ve Bizans’ın (Byzantion, bugünkü İstanbul) surları önüne ordusuyla gelerek eski İmparatorun tekrar tahtını geri almasını sağlamıştır. Bu davranışı tahtını geri aldığı halde hâlâ zayıf durumda (!) olan II. Justinian tarafından oldukça cömertçe karşılık görmüş ve Bulgar devletine hediyeler yanında kızını da eş olarak vermeyi vaat etmekle kalmamış Bulgar hanı Tervel’i Sezar ilân etmiştir. Bulgar devleti de resmi olarak

¹⁴³ Velkova-Kozhuharova, 2014: 18-27.

¹⁴⁴ Yunan ve Bulgar milletinin ortak tarihi alanında çalışmalar yürüten ünlü tarihçi Strashimirov da benzer şekilde Yunan imajının psikolojik boyutunun “sinsi” özelliği etrafında güçlü bir şekilde Bulgar belleğinde yer ettiğini bildirmektedir. Bulgar ulusu için Yunanlı algısı: “dıştan bebek gibi, içi pis ve çirkin...” şeklinde özetlemektedir. Strashimirov’a göre Bulgar milli felsefesinde bir Yunanlı “boş yere kibirli”, “alçak şekilde şeytani” ve “sinsi acımasızdır”. Bir Bulgarın kalbinde Yunanlı “korkak ve alçaktır”, yazara göre bütün bu anlamlar karşılık etkileşimler sonucunda şekillenen “nefret” bağlamında uzun yıllar sonrasında oluşmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Strashimirov, 1918: 45-48.

¹⁴⁵ Mutaftchiev, 1986.

(de jure) bir kez daha devlet olarak tanınarak Zagore bölgesi (günümüzde Sliven, Yambol, Aytos-Burgas şehirlerini kapsayan bölge) kendisine hibe edilmiştir. Bu cömertlik esasında yardım anlaşmasının karşılığında hak olarak alınmış fakat bir kez daha Doğu Roma (Yunan) devleti ahde vefa ilkesini (“pacta sunt servanda”) çiğneyerek üç yıl sonra (708) aynı İmparator II. Justinian tahtını güçlendirince bu sefer Bulgar devletini ortadan kaldırmak üzere harekete geçmiştir. Ancak Bulgar topraklarına girdiğinde ordusunun umursamaz ve mutlak galibiyet tavırlarının verdiği rahatlık, disiplinli Bulgar hanı Tervel’in gözünden kaçmamış ve nihayetinde bu savaşı İmparator kaybetmiştir. Bu ikinci büyük “ihane” Bulgar ulusunun zihninde etkileşimde olduğu ulusal nesne Doğu Roma (Yunanlılar) hakkında kalıcı bir nesne imajı ve buna bağlı olarak da negatif/agresif bir psikolojik birim oluşturarak temellerini ikinci defa pekiştirmiştir. Bulgar hanı Tervel bu olanlara rağmen Araplardan gelen saldırılar karşısında barış teklif eden Doğu Roma-Yunan devleti ile 716 yılında barış anlaşması imzalamıştır. Üstelik bu barış anlaşması Orta Çağ Avrupa’sında uluslararası ticaret normları içeren nadir anlaşmalardan biri olması ile başlı başına ön Bulgarların “barbar” bir kavim olmadıklarını ortaya koymuştur. Bu anlaşma ile karşılıklı mal alışverişlerinde gümrük vergisi niteliğinde ticari mallara mühür vurulmaya başlanmıştır. Bu koşullar altında Bulgar hanı Tervel, Arapların saldırılarından usanan İmparatorluğa bir kez daha yardım ederek Trakya bölgesinde bulunan yirmi bin kişilik bir Arap ordusunu 717-718 yılında yenmiştir. Ancak bu yardım ve destek de Doğu Roma (Yunan) İmparatorları tarafından yine görmezden gelinmiştir. İmparator V. Konstantin Kopronim Bulgarları tamamen ortadan kaldırmak üzere adeta başlarına büyük bir belâ olarak İmparatorluk ordusuyla dokuz defa Bulgar Kaanlığı’na saldırmıştır.¹⁴⁶

Orta Çağ Bulgar Kaanlığı’ndan günümüze gelen doğrudan arşiv belgeleri mevcut değil veya çok nadirdir. Tarihi olaylar hakkında bilgi genellikle Doğu Roma İmparatorluğu’ndan kalan arşiv belgeleri veya Batılı yabancı kaynaklardan elde edilmektedir. Ancak son yüzyılda arkeolojik bulguların artmasıyla doğrudan Orta Çağ Birinci Bulgar Kaanlığı’ndan kalma son derece büyük öneme sahip “mermer ve taşlara yazılan kitabe” niteliğinde yazılar bulunmuştur. Bunlar günümüz Bulgar devleti tarafından Orta Çağ Bulgar Kaanlığı hakkında orijinal bilgi kaynakları niteliğinde değerlendirildiği söylenebilir.

Örnek olarak Madara Süvarisi (“Madarski Konnik” [“мадарски конник”]) (bkz. Görsel 1) doğrudan Orta Çağ Birinci Bulgar Kaanlığı’ndan kalma ve ilgili dönemin devleti için önemli olayları, Bulgar hanlarının genel durumunu, düşmanlarını, dostlarını ve eylemlerini resmeden son derece önemli bir arkeolojik kaynaktır. Zira etrafında bulunan

¹⁴⁶ Mutafchiev, 1986: 116-121; Guzelev, 2000: 72; Doğu Roma kronolojik kaynakları için bkz. Sophoulis, 2012.

kitabe ve yazılar bu konuda çok kıymetli bilgiler aktarmaktadır. Buradan elde edilen bilgilere çağdaş Bulgar devleti tarafından büyük önem atfedilmektedir. Çağdaş Bulgar devletinin buna verdiği önemi ispat eden bir örnek vermek gerekirse, Madara Süvarisi'nin sembolleştirilerek ulusal madeni paralarda kullanılıyor (bkz. Görsel 2) olması söylenebilir.¹⁴⁷

Madara Süvarisi 1, 2, 5, 10, 20 ve 50 stotinka nominal değere sahip tedavüldeki tüm madeni paralarda mevcuttur. Bu durumda Madara Süvarisi dâhil etrafındaki kitabenin ulusal devlet kimliğinin bir parçası olarak kabul edildiği söylenebilir. Nitekim daha önce Nicolas Onuf'un kimlik tanımı aktarılırken bildirildiği gibi aslında kimlik “öznenin (agent) kendisi hakkındaki tercihlerini ifade eden sosyal bir oluşum sürecidir”.¹⁴⁸ Bu noktadan hareketle denilebilir ki, günümüz çağdaş Bulgar devletinin geçmiş sosyal etkileşimleri arasından yaptığı bu tercih onun güncel kimliğinin içeriğine yönelik bir ifadedir. Diğer taraftan herhangi bir devletin egemen ve bağımsız ulus olma özelliğinin en önemli sembollerinden biri özgürce bastırabildiği ve hem kendi içinde hem de diğerleriyle mal ve hizmet değişiminde kullandığı resmi parasıdır.¹⁴⁹ Günümüz Bulgaristan devleti Madara Süvarisi sembolüne atfettiği önemi göstermekle bunun geçmişine (kimliğine) ait bir nişane olduğunu ilân etmekte ve bastırdığı madeni paralarda bu sembolü kullanarak aslında egemen ulusal kimliğinin içerdiği anlamlar hakkında net işaretler vermektedir.

Bulgar-Doğu Roma (Yunan) etkileşimlerinin taşıdığı anlamları anlamak için Madara Süvarisi son derece önemli bilgiler sunmaktadır. Zira bu kaynak sadece taş üzerine resmedilmiş bir Bulgar hanı içermeyip hemen yanında üç önemli kitabe de bulunmaktadır. Kitabeler zamanla erozyona uğrasa da arkeologlar tarafından orijinalliği ve ilgili çağ ile bağlantısı ispat edildiğinden günümüze ulaşan bilgileri Bulgar devleti tarafından orijinal kaynak olarak kabul edilmektedir. İlk kitabe Han Tervel dönemini ve Bulgarların Doğu Roma (Yunan) devleti ile etkileşimlerini anlatmaktadır, Profesör Beshevliev kitabeyi şöyle aktarmaktadır:

.....
... Bulgarların yanına ...
... Tervel'e
geldi. Burnu-
kesik İmpara-
tora inanmadılar

¹⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. “Bulgaristan Merkez Bankası Madeni Para Kataloğu”

http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_publication/pub_np_catalogues_coins_bg.pdf (erişim tarihi: 15.04.2019).

¹⁴⁸ Onuf, 2013: 75.

¹⁴⁹ Kapani, 2007: 62.

dayılarım
 Selanik'te ve gittiler
 Kisin (kasabalarına)
 - .. onun bir ...
 antlaşma ile Tervel başyargıç
 imparatora verdi ...
 5 bin ...
 (İmpara-)
 tor benimle iyi yendi.¹⁵⁰

Bu arkeolojik kaynak daha önce zikredilen Doğu Roma ve yabancı kaynaklar tarafından anlatılan Tervel hanın tahtından indirilmiş II. Justinian'a yardım ettiği olayı teyit etmektedir. Bu bağlamda kitabe ile Bulgar Kaanlığı'nın ulusal kimliğine yardımsever ve barış yanlısı pozitif anlamlar güçlü bir şekilde yansıtılmaktadır. Ancak Doğu Roma-Yunan ulusal nesnesi hakkında Madara Süvarisi yanındaki ikinci kitabe olumsuz anlamlar inşa ettiği görülmektedir. Arkeolog ve tarihçiler tarafından ikinci kitabenin Arap saldırılarına karşı Kaanlığın Doğu Roma'ya "yardım ettiği" ve bunun sonucunda Bulgarlarla yapılan anlaşma gereğince Doğu Roma'nın her yıl verdiği bir vergiden (haraçtan) bahseder ancak İmparatorluk tehlike ortadan kalkınca bu anlaşmayı bozduğu ve savaşın patlak verdiği de aktarılmaktadır. Bu kitabe Yunanlılar hakkında "vefasız" ve "ihanete" meyilli bir nesne anlamı (nesne imajı) resmettiği söylenebilir:

"... paraları ... o verdi ... paraları
 baş yargıç ... askerler ... baş yargıç
 - ... Yunanlılar ... sana ne veriyorsam, her yıl
 vereceğim, nitekim bana
 yardım ettin ... her yıl vereceğiz ve baş-
 ...yargıç ... İmparator ...
 ve Krumesis baş yargıcı davet etti ... baş yargıç...
 paraları paylaştırdığı zaman
 başladılar ... bu göl ...
 yaptı ... baş yargıç ...
 anlaşmaları bozdular ... savaş ... barış (?)
 o zaman ... isim.¹⁵¹

Bu noktaya kadar aktarılan önemli tarihi olaylarda Bulgar-Doğu Roma (Yunan) etkileşimlerinin anlamı Bulgarlar için olumsuz olduğu ortadadır. İmparatorluğun karşılaştığı

¹⁵⁰ Beshevliev, 1981: 57.

¹⁵¹ Beshevliev, 1981: 63.

zorluklar karşısında Bulgar Kaanlığı Doğu Roma-Yunan devletine yardım ederken karşılığında “ihamet” ve “vefasız” bir tutum görmesi ulusal hafızaya derin agresif nesne imajlarının yerleşmesine sebep olmuştur. Bu günümüze ulaşan Madara Süvarisi ve etrafındaki kitabeye Bulgaristan tarafından atfedilen derin anlamdan da anlaşılmaktadır. Bulgar ulusu, Doğu Roma-Yunan ulusal nesnesi hakkında resmettiği ilk psikolojik anlamlar olumsuz imajlar içerdiği aşikârdır. Bu durum kaçınılmaz olarak Doğu Roma-Yunan ulusal nesnesi hakkında Bulgar ulusal kendilik psikolojisinde olumsuz duygusal içeriğe sahip (iç) nesne imajları yaratmıştır. “Vefasız”, “ihamet eden”, “sinsi” anlamlarının ulusal nesne hakkında hoşnutsuzluk veren (agresif) bir içeriğe sahip oldukları ortadadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ilk olumsuz ulusal nesne imajı/temsiline oluşması bu olaylarda temellenmiştir denilebilir. Yine aynı dönemde Bulgar ulusunun “barbar” olmadığı, barış yapmak isteyenlerle ittifak kurmak isteyen “barış yanlısı”, müttefikine ihanet etmeyen “vefalı” bir ulus olduğu libidinal ulusal kendilik imajları da inşa edilip ulusal kimliğin pozitif (libidinal) psikolojik unsurlarla konsolide olmaya başladığı söylenebilir.

Büyük bir ulusal travma ve güçlü mağduriyet duygusu yaratan bağımsızlığın Doğu Roma-Yunan devletine kaybedilmesine kadar (1018 yılı) geçen süre zarfında Bulgar-Yunan etkileşimlerinde diğer önemli olayların da incelenmesi İnşacı Psikoloji bağlamında inşa edilen psikolojik birimlerin anlaşılabilmesi için isabetli olacaktır. Zira bunların gerek ulusal kendilik psikolojisinde gerekse ulusal nesne psikolojisi bağlamında kayda değer önemli anlamlar inşa ettikleri söylenebilir.

Yaşanmış önemli olayların tarihi anlatım, siyasi söylem ve eylemlerle anılması, literatür ve tarihi yazıda bunlara sıklıkla atıf yapılması söz konusu olurken Yunanlılar hakkında inşa edilen imajların pekişmesi sağlanmakta ve sonraki nesillerin eylemleri etkilenmektedir.¹⁵² Bu olaylardaki imaj ve temsilleri günümüzde de hatırlatıp anımsatan çeşitli dışsal nesneler zamanla sembolleştirilip anı nesneleri olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca “bağlantı nesneleri”¹⁵³ olarak da tanımlanabilecek bu dışsal nesneler tarihi etkileşimlerdeki anlamları canlı tutmaktadır. Mesela, örneği verilen Madara Süvarisi bu kapsamda bir bağlantı nesnesi olarak değerlendirilebilir. Bulgar ulusu tarafından kutsal bir sembol olarak kabul edilmektedir ve ulusal gayretler neticesinde 1979 yılında UNESCO tarafından dünya kültür

¹⁵² Danova, 2015: 888-925.

¹⁵³ Vamık D. Volkan’ın anlatımıyla birey veya grupların yaşadıkları travmatik olaylar sonucunda yas tutabilme veya yas tutamama gibi iki önemli psikolojik durum meydana gelir. Eğer birey veya gruplar geçmişin travmatik olayları hakkında yas tutma işlemini tamamlarlarsa yaşanan travmanın olumsuz psikolojik etkilerini atlatacak olumlu yönde değişim meydana gelir (uyum sağlanır) ancak yas tutma işlemi tamamlanmazsa birey veya gruplar değişimi inkâr ederek travmaya sebep olan nesne hakkında “öfke” duyarlar. Birey veya gruplar yaşanan bu acı olayların getirdiği kayıpları geri almak ister ve bu amaca takıntılı bir şekilde saplanır. Onlara bu travmayı hatırlatacak ve öfkelerini sürekli canlı tutacak her nesne ise “bağlantı nesnesi” olur. Detaylı bilgi için bkz. Volkan, 2008: 150-156.

listesine alınmıştır.¹⁵⁴ Genellikle bağlantı nesnelerinin taşıdığı kendilik ve nesne anlamlarına karşıt gelen anlamlar ise “ontolojik güvenlik” bağlamında tepkisel bir duruşa neden olmaktadır. Bu durum ise ilgili anlamların İnşacı Psikoloji bağlamında ulusal kendilik ve ulusal nesne kimliğinin bir parçası haline getirildiğini göstermektedir. Bunun en belirgin nişanesi ontolojik güvenlik mekanizmalarının devreye girmesidir. Örnek olarak 2008 yılında bir milyondan fazla Bulgar vatandaşın katılımıyla düzenlenen “Bulgaristan’ın Global Sembolü” kampanyasında gelecekte basılacak Bulgar Avro’suna konulacak sembol seçiminde Madara Süvarisi birinci olmuştur.¹⁵⁵ Bu ise hem ulusal nesne hakkında hem de özne kendiliği hakkında kalıcı psikolojik birimlerin artık inşa edilip içselleştirilmiş olduğunu açıklamaktadır.

2.1.1. Bağımsızlık Mücadelesi

Alelade bir insan topluluğunun sıradan bir insan topluluğu olmaktan çıkıp ulus olma yetkinliğine yettiği nokta siyasi anlamda bağımsızlığını kazanması ve bunun diğer aktörler (uluslar) tarafından tanınması ile olmaktadır. Bulgarlar için böyle bir bağımsızlık mücadelesi VII. yüzyılın son çeyreğinde başlayıp neredeyse dört yüz yıl devam etmiştir. Bu bağlamda genellikle mücadele Doğu Roma (Yunan) devletine karşı olmuştur. Dolayısıyla Bulgar ulusunun kimliğinin temellerini atan Doğu Roma’dır (Yunanlılardır) ve ulusal kimliği bu aktör ile sosyal etkileşimleri sonucunda meydana gelen kendilik ve nesne anlamları ile ilk yapısal temellerini şekillenmiştir denilebilir.

Doğu Roma ulusal nesnesi her ne kadar tarihi anlatımlarda Romalıların devleti olarak anılsa da Bulgar tarihinde ve Bulgarların algısında bu devlet aslında Yunanlaşmış bir devlettir ve gerçekte Yunanlıdır.¹⁵⁶ Hem ulusal kendilik psikolojisinde hem de ulusal nesne imajları Doğu Roma hakkında inşa edilmiştir ve tüm anlamlar esasında Yunanlılar hakkındadır. Nitekim ilgili dönemde var olan devlet ve tebaasının tamamen Yunanlaştığı önde gelen Bulgar tarihçiler tarafından da bildirilmektedir. Mutafov, Bulgar milletinın İncili olarak bilinen eserinde şunları söylemektedir:

(Yunanlılar için) ...Bizanslılar olarak isimlendirme günümüz bilim adamları tarafından suni olarak yaratılmıştır, ilgili dönemde yaşayanlar için bu bilinmeyen bir isimlendirmedir, sadece İstanbul’da yaşayanlar için, şehir Byzantion adıyla anıldığından bazen kullanılmıştır...¹⁵⁷

¹⁵⁴ Georgieva, 2017.

¹⁵⁵ “İzbrahme madarskiya konnik za globalen simbol”, *Dariknews*, 29.06.2008.

<https://dariknews.bg/novini/obshtestvo/izbrahme-madarskiq-konnik-za-globalen-simvol-267137> (erişim tarihi: 16.04.2019).

¹⁵⁶ Beshevliev, 1981: 63; Strashimirov, 1918: 5.

¹⁵⁷ Mutafov, 1986: 91.

Ticaret, eğitim, kültür ve devlet işleri Yunanca dili kapsamında olduğundan bu dili bilmeden devletin yüksek noktalarında görev almak mümkün değildir. Bundan dolayı da yazar Doğu Roma'nın eski ihtişamlı Roma'yı çoktan kaybetmiş Asyalaşmış bir Yunan devleti olarak tarif etmektedir. Yazarın Yunan (Bizans) devleti hakkında resmettiği tablo günümüze değin Doğu Roma (Yunan) ulusal nesnesi hakkında son derece etkili belirgin bir özellik (anlam) olarak kalmıştır. Profesör Mutafovchiev eserinde şunlara değinmektedir:

Antik çağlardan gelen gelenekler kararırp kaybolmuştur, Doğu Roma'dan miras alınan ahlâk sadece görüntüde kalmıştır. İkiyüzlülük ve yapmacık dindarlık, vefasızlık ve entelektüel zülüm/acımasızlık o dönemdeki dünyanın en belirgin özellikleridir, bunlar için (Yunanlılar için) amaç her türlü aracı haklı kılar, zafer ise bu uğurda işlenen her türlü suçu ortadan kaldırmaktadır.¹⁵⁸

Mutafovchiev, *Bulgar Milletinin Tarihi* adlı eseriyle sonraki tarih yazılarına ve çağdaş Bulgar tarih algısının oluşmasında son derece etkili olmuş bir bilim insanıdır. Eserinin devamında Yunanlılar hakkında detaylı olay anlatımlarıyla çizdiği görünümü yukarıdaki pasajla birkaç satırda özetlemiştir. “İkiyüzlülük” yani farklı davranıp aslında bambaşka niyette olma durumunun Yunan devleti için en belirgin anlamlardan biri olarak Bulgar belleğine yerleştiği aktarılmaktadır. “Yapmacık dindarlık” yüzyıllar boyunca Doğu Roma (Yunan) ulusal nesnesi hakkında Bulgar ulusal kendiliğinde tekrar eden birçok olay ile inşa edilmiş güçlü bir diğer anlamdır. Son olarak “vefasızlık” ve “acımasız” olma durumu da çeşitli tarihi etkileşimler sonucunda ulusal kendilik psikolojisinde yerini almış güçlü anlamlardandır.¹⁵⁹

Bütün bu anlamlar ulusal kendiliğin agresif/negatif platformu ile birleşerek hem ulusal kendilikte hem de ulusal nesne Doğu Roma-Yunanlılar hakkında çok güçlü olumsuz veya hoşnutsuzluk veren psikolojik birimler inşa ettiği söylenebilir. Bunun en belirgin tarafı ise günümüzde bu anlamların kıskançlıkla bağlantı nesneleri ile korunmasıdır. Yas tutma işleminin tamamlanmamış olduğunu gösteren en temel bağlantı nesneleri hâlâ özenle korunmaktadır. Bu ise ontolojik güvenlik mekanizmalarının devrede olduğunu ispat etmektedir. Örnek olarak Bizans'ın hükümlanlığına girmemek için son ana kadar mücadele etmiş Bulgar Kral Samuil'in, nihayetinde Doğu Roma'ya yenik düşmesi ile ulusal nesne hakkında agresif bir anlam¹⁶⁰ inşa edilmiştir. Bu agresif anlamı korumak amacı ile Kral Samuil olayını anımsatan heykeller -bağlantı nesneleri- yapılmıştır. Bunların açılışına devletin

¹⁵⁸ Mutafovchiev, 1986: 91.

¹⁵⁹ Mutafovchiev, 1986.

¹⁶⁰ Mutafovchiev, 1986: 229-230.

en üst düzeyinden devlet görevlilerinin katılması ilgili psikolojik birimlerin devlet kimliğindeki yerini göstermesi açısından dikkate değerdir.¹⁶¹

Günümüzde bu anlamlar geçmişten beri sürekli tekrar eden benzer etkileşimler sonucunda pekişmiş durumdadır. Bulunan bir arkeolojik kaynaktan, Bulgarlar Yunanlılar hakkında daha IX. yüzyılda şu kanaate sahip olmuştur: “Tanrı doğruyu arayanı biliyor, ama yalan söyleyeni de biliyor. Bulgarlar Bizanslılara çok iyilik yaptı ve Bizanslılar bunları unuttu ama Tanrı görüyor”.¹⁶²

Bu nesnel arkeolojik veri kaynağından da anlaşılabilceği gibi Bizans-Yunan nesnesi hakkında inşa edilen en belirgin anlamlar başta yalancı olma imajıdır yani yukarıda ifade edilen “ikiyüzlülük” ispat edilmektedir. Aynı şekilde bir diğer anlam da yapılan iyilikleri unutmak yani “vefasızlık”. Bütün bu nesne imajları tarihi olaylarda tekrar etmesiyle birlikte ulusal kendiliğin agresif platformu ile birleşerek güçlü psikolojik birimler inşa ederek ulusal kimliğin (kendiliğin) bir parçası olduğu gibi ulusal nesne (yani Yunanlılar) hakkında da nagresif içsel nesne imajları inşa etmektedir. Böylesi bir ulusal kimliğin şekillenmesi ister istemez ilgili ulusun eylemlerinde dikkate aldığı bir faktör olmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen bu anlamların oluşmasının iki ulus arasındaki meydana gelen etkileşimler sonucunda olduğu öne sürülebilir. Mesela bazı olaylar önem derecesi bağlamında çok çarpıcıdır. Dokuzuncu yüzyılın başında başa gelen güçlü Turan Beyi Han Krum zamanında Birinci Bulgar Devleti en güçlü dönemine ulaşmıştır kültürel olarak ise en çok kazanımlar elde ettiği bir zamana işaret etmektedir. Kronolojik belgelerden elde edilen bilgilere göre Doğu Roma-Yunan İmparatoru I. Nikiforos Abbasi Halifeliği’ni 806/807 yılında bertaraf etmesi sonucunda meydana gelen karışıklıklar Halifeliği iyice zayıflatmış ve Doğu Roma için tehdit olmaktan çıkmıştır. Bunun dışında I. Nikiforos taviz vererek de olsa Frank İmparatoru Şarlman ile yakınlaşarak Bulgarların arkasından onları vuracak bir müttefik kazanmıştır. Kısaca Bulgar Kaanlığı’nın ortadan kaldırılması amacı için her türlü hazırlık yapılmıştır. Elitleri dışlamadan yaptığı vergi düzenlemeleri ile de askeri kampanyası için büyük ekonomik fonların birikmesini sağlamıştır. Nihayetinde büyük bir ordu toplamayı başarmıştır. Fakat bütün bunlara rağmen Doğu Roma’nın 811 yılı kronolojisinde bildirildiği gibi büyük bir felaket yaşaması kaçınılmaz olmuştur. Bulgarlar taktiksel olarak başkentleri Pliska’nın alınması esnasında geri çekilmiş ancak İmparator ve ordusunun geri dönüşünde Balkan Dağı’nın Vırbitsa Geçiti’nde ağaçtan çok yüksek bir duvar inşa ederek İmparator ve

¹⁶¹ <https://www.president.bg/news2659/izkazvane-na-prezidenta-rozen-plevneliev-na-tseremoniyata-za-otkrivaneto-na-pametnik-na-balgarskiya-tsar-997-1014-g-samuil.html&lang=bg> (erişim tarihi: 18.04.2019).

¹⁶² Mutafchiev, 1986: 111; Beshevliev, 1981: 80.

ordusunu tuzağa düşürmüşlerdir. Tam da burada İmparator öldürülmüş¹⁶³, ordusu da imha edilmiştir. Savaş sonrası Trakya ve Makedonya ele geçirilerek burada yaşayan Yunan topluluklar Kaanlık içine göç ettirilmiştir. Doğu Roma o zamana dek tarihinde hiç rastlamadığı korkunç bir felaket yaşamıştır.¹⁶⁴

Bulgarların bu kazanımı basit bir zaferden öte ulusal kendilik psikolojisinde büyük bir “seçilmiş zafer”¹⁶⁵ yarattığı gibi Doğu Roma-Yunan ulusal nesnesi hakkında da önemli nesne imajları (nesne anlamları) inşa etmiştir. Bu zafer Bulgar ulusuna tam anlamıyla siyasi bağımsızlığı yanında askeri rüştünü de ispat etme olanağı vermiştir. İmparator I. Nikiforos öldürülmüş, başının derisi yüzüldükten sonra gümüş ile kaplanarak egemenlik nişanesi olarak Han Krum’un Turan beyleri ve Slav önderler ile kutlama toplantılarında bir kadeh olarak kullanılmıştır¹⁶⁶. Bu durum şüphe götürmez şekilde Bulgar devletinin siyasi bağımsızlık rüştünü ispat ettiği bir olay olarak görülmüştür.¹⁶⁷

Bu olay gerek arkeolojik kitabelerde¹⁶⁸ gerekse batılı ve Doğu Roma kaynaklarında detaylıca aktarılmaktadır. Bulgar devleti için Doğu Roma İmparatoru’nun öldürülmesi büyük bir kazanım ve ulusal psikolojide “seçilmiş bir zafer” olarak değer görürken Yunanlılar için bu olay “seçilmiş bir travmadır”. Örneğin bu olaydan sonra Doğu Roma kaynaklarında Han Krum “Korkunç Krum” lakabıyla anılmaya başlanmıştır.¹⁶⁹

Yukarıda aktarılan bu seçilmiş zaferin getirdiği anlatımlarla ulusal kendilik psikolojisinin önemli libidinal anlamları inşa edilmiştir. Mesela Han Krum’un tıpkı eski ataları gibi savaş yanlısı olmayıp aslında barış yapma arzusunda olan bir lider olduğu ve genel olarak Bulgar ulusunun barış ve huzur içinde ülkesinde yaşamaktan yana olduğu aktarılır. Buna karşı barışı bozan “alçak”, “sinsi”, “sözünde durmayan” ve “vefasız” Doğu Roma

¹⁶³ Guzelev, 2000: 72.

¹⁶⁴ Sophoulis, 2012: 192-230.

¹⁶⁵ Volkan, 2014: 17-31; Prof. Abdülkadir Çevik, Büyük Zaferleri (Seçilmiş Zafer) veya Büyük Travmaları (Seçilmiş Travma) bir grubun diğer bir grup ile etkileşiminde meydana gelen yoğun duygusal içerik olarak aktarmaktadır. Bir grubun diğeri üzerindeki büyük bir kazanımı genellikle seçilmiş bir zafer olarak belirlenerek grubun kendilik duygusunu yoğun bir şekilde beslediğini bildirmektedir. Bir grup için bir olay seçilmiş bir zafer olurken; diğeri için büyük bir felaket yani seçilmiş bir travmadır, büyük acı ve sıkıntılar içeren duygusal bir yoğunluğa sahiptir. Seçilmiş zafere benzer şekilde seçilmiş travma da grup tarafından özel bir ilgi gösterilerek, yoğun şekilde içselleştirilerek yaşanır. Genellikle seçilmiş zafer veya travmaların unutulması çok kolay değildir bunlar çok yoğun duygular olduğundan kendiliğın içine alınır ve bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde söylem, öykü, ritüel, gelenek, eğitim ve benzeri araçlarla nesilden nesile aktararak toplumun kendilik psikolojisinde etkin olmaya devam ederek kimliğin bir parçası olurlar. Bkz. Çevik, 2010: 71-72.

¹⁶⁶ Bu olay sonrasında Türkî bir halk olan Bulgarlarla Slav halklar daha da kaynaşmaya başlamış ve git gide bir bütün unsur olarak şekillenmiştir. Kısa bir süre sonra Slav dili ve Hristiyan inancı kapsamında daha güçlü bir birlik sağlamaları söz konusu olmuş ve nihayetinde bütünleşik bir ulusu doğurmuştur. Ünlü Bulgar tarihçi Profesör Anton Todorov Strashimirov günümüz Bulgarların Türkî bir kavim olan ön Bulgarlarla Slavların birleşmesinden oluştuğunu bildirmektedir. Ünlü Bulgar tarihçinin konu hakkındaki detaylı görüşü için bkz. Strashimirov, 1918: 6.

¹⁶⁷ Mutafchiev, 1986: 134-139; Angelov, 2013: 127-128; Zlatarski, 1918: 336.

¹⁶⁸ Beshevliev, 1981: 71-77.

¹⁶⁹ Sophoulis, 2012: 192-216.

(Yunan) İmparatorluğu'dur. İmparator I. Nikiforos'un Bulgar Kaanlığı'na saldırması esnasında Han Krum'un barış teklif edişi uzun ve detaylı bir şekilde işlenen bir temadır. Aynı şekilde 811 yılında I. Nikiforos ve ordusunun yenilmesi sonrasında yine barışı ilk teklif edenin Bulgar Kaanlığı olduğu ancak yine Doğu Roma (Yunan) tarafından geri çevrildiği detaylıca aktarılarak kendilik ve nesne anlamlarının önemli noktaları şekillenmektedir. Barış yanlısı olma anlamı ulusal kendiliğin libidinal/pozitif platformu ile birleşerek özne hakkında barış seven bir psikolojik birim yaratırken nesne hakkında da “kibirli”, “sinsi” ve “alçak” söylemleri ile ifade bulan anlamlar aktarılmaktadır bunlar ise ulusal kendiliğin agresif/negatif platformu ile birleşerek nesne hakkında olumsuz psikolojik birimler inşa etmektedir. Bulgar tarihinde çeşitli yazın ve anlatımlarla aktarılan bir olay yukarıda ifade bulan bütün anlamları doğrular niteliktedir. Han Krum'un barış teklifi kabul edilmeyince Bulgar hanı daha iyi şartlara ulaşmak için Doğu Roma başkenti Bizans (Byzantion, günümüz İstanbul) şehrini kuşatmıştır. Uzun bekleyişi sonrasında davasından vazgeçmemiş olması Doğu Roma (Yunan) İmparatorluğu'nun “sinsi” ve “alçakça” hazırladığı bir planı devreye sokmasına neden olmuştur. Doğu Roma İmparatoru ile sözde barış koşullarını görüşmek üzere silahsız bir şekilde Haliç önlerine davet edilen Han Krum, yakın korumaları ile buluşma noktasına geldiğinde önceden yerleştirilen okçu ve silahlı Doğu Roma askerlerinin saldırısına uğramıştır. Kendisi hafif yaralarla kurtulmuş ama kavhan (Bulgar Kaanlığı'nda handan sonra gelen askeri ve idari önder) ve askerler öldürülmüştür, oğlu ile birlikte bazı kişiler ise canlı yakalanmıştır. Bu olay bir kez daha Doğu Roma-Yunan ulusal nesne imajını “sinsi”, “yalancı” ve “ikiyüzlü” anlamları ile birleştirmiştir.¹⁷⁰

Bu “alçak”, “yalancı” ve “sinsi” hareket Doğu Roma-Yunan nesnesi hakkında çok güçlü olumsuz nesne imajları yarattığı ve bunların da ulusal kendilikle derin negatif psikolojik birimler inşa ettiği söylenebilir. En son Balkan Savaşları'nda eski hanların yaşadıklarına benzer bir “iharetin” tekrar vücut bulmasıyla¹⁷¹ birlikte bu nesne imajları kalıcı bir nesne anlamı oluşturmuştur denilebilir. Zira bu olay uzun yıllar Han Krum'dan sonra gelen diğer hanlar tarafından da çeşitli vesilelerle tekrar tekrar anlatılarak Onuf'un deyimiyile etkileşimin sonucunda kurallar ortaya çıkmış ama istikrarlı tekrarıyla da öznel arası pratikler şekillenmiştir bu ise zamanla daha kalıcı bir yapı olan devletle bütünleşerek kurumsallaşmıştır denilebilir.¹⁷²

Bulgar-Yunan (Doğu Roma) etkileşimleri söz konusu olunca bağımsızlık mücadelesi verilen bir diğer önemli alan da “dini mesele” olmuştur. Bulgarlar Tuna boylarına

¹⁷⁰ Mutafov, 1986: 136; Sophoulis, 2012: 252-254; Zlatarski, 1918: 351-354.

¹⁷¹ Velkova-Kozhuharova, 2014: 27.

¹⁷² Onuf, 2013: 3-13.

geldiklerinde kendi yerel kültürleri dışında o günün dünyasında var olan önemli dini akımlara mensup olmamışlardır. Doğu Roma devletinde hâkim olan Hristiyanlık ise başlangıçta Bulgarlar tarafından Yunanlıların diğer milletleri kontrol etmek ve egemenlikleri altına sokmak için kullanılan bir araç olarak görülmüştür. Bu nedenle başlangıçta İmparatorluk dinine mesafeli yaklaşan Bulgar hanları zaman geçtikçe kendi ülkelerinde artan Hristiyanlığın farklı mezhepleri hatta Musevilik ve İslâm'ın bile önem kazanmaya başlamasıyla birlikte ülkede kontrolü sağlamak için Doğu Roma ile bu konuda görüşmeye başlamıştır. Ancak İmparatorluk, dini konuları doğrudan Kaanlığın iç meselelerine karışmak için kullanması söz konusu olunca Bulgar önderleri ciddi bir şekilde rahatsız olmuştur. Zaten Doğu Roma'nın dini konular vesilesiyle Bulgar ülkesinin iç meselelerine müdahale etme politikası Mutaftchiev'in de dediği gibi nihayetinde Kaanlığın sonunu getiren bir uygulama olmuştur. Doğu Roma'nın bu tavırlarından rahatsız olan Bulgar Hanı I. Boris bu durumdan bir çıkış aramak için dönemin Papası olan I. Nikolay'a mektuplar göndererek Bulgarlar için “dini kanunlar” içeren bir kitap ve din adamları göndererek toplumun Hristiyanlaşmasına yardım etmesini istemiştir. Papa tarafından gönderilen mektupların orijinal kopyaları hala Vatikan Arşivleri'nde mevcuttur.¹⁷³ Doğu Roma (Yunan) Patrikliği ile Roma Kilisesi arasında gidip gelen I. Boris, ülkenin İmparatorluğa olan stratejik yakınlığını da düşünerek Doğu Kilisesi'ne daha fazla yaklaşma kararı almıştır. Bunun sonucunda İstanbul'dan (Byzantion) gelen din adamları vesilesiyle Bulgarlar resmen 865 yılında Hristiyanlığı kabul etmiştir. Ancak çok zaman geçmeden tedirgin olunan konular sorun yaratmaya başlamıştır. Doğu Roma'dan gelen Yunanlı din adamları çok hızlı bir şekilde toplumun iç işlerine karışmaya, birçok konuda Yunan kültürüne uygun şekilde hüküm vermeye başlamışlardır. İlaveten tüm dini ayin ve törenleri sadece Yunan dilinde gerçekleştirmeleri Mutaftchiev'in dediği gibi I. Boris'in bağımsız Bulgar devleti hanın gözleri önünde yabancı egemenliğine girerek Yunanlaşmaya başlamıştır. Yunanlıların bu hegemon tutumundan rahatsız olan Han'ın, ülkesini ve halkını korumak için farklı çözümler aramaya başlaması kaçınılmaz olmuştur.¹⁷⁴

Genel olarak Bulgar-Yunan toplumları arasındaki “dini mesele” veya “Kilise Sorunu” tartışmasının tohumları bu dönemde atılmıştır denilebilir. Bir taraftan Yunanlılar sahip oldukları dini otorite sayesinde Bulgar halkı üzerinde tam kontrolü sağlamaya çalışırken diğer taraftan da gerek Bulgar halkı gerekse siyasi otorite bu baskıdan kurtulma yolları aramıştır. Bulgarların isteği kendine ait bağımsız Patriklerinin olması, kendi dilinde ayinlerini yapmaları ama Yunan dini otoritelerinin buna izin vermemesi ulusal bellekte “dini mesele” ya da “Kilise

¹⁷³ Reg. Vat. 1 arşivi hakkında detaylı bilgi için bkz. Dzhurova vd., 1978:11.

¹⁷⁴ Mutaftchiev, 1986: 157-164.

Sorunu” olarak bilinmektedir.¹⁷⁵ İşte Bulgar-Yunan ulusları arasındaki “Kilise Sorunu” tartışması bu sebepten dolayı meydana gelmiş ve Osmanlı döneminde dahi iki ulusun bir türlü barışamamasına sebep olan bir problem olarak devam etmiştir. Batı dünyası Latin Kilisesi’nin egemenliği altında gelişirken Doğu Hristiyanları Doğu Roma’da bulunan (Yunan) Patrikliği’nin müsaadesi ve kontrolü altında yaşam bulabilmiştir. Bulgar Kaanlığı ise ilk etapta Doğu Kilisesi’ne daha yakın durmuş¹⁷⁶ ama ülkesinin çok hızlı bir şekilde Yunanlaştığını gören Bulgar siyasi otoritesi çözüm yolları aramıştır. Kısmen Batı ve Doğu Kilisesi’ni karşı karşıya getirerek tavizler alma çabası başarı sağlasa da nihayetinde bu iki kilisenin karşılıklı duydukları “tarihi düşmanlık”¹⁷⁷ neticesinde birbirinden daha da uzaklaşmasıyla Doğu Roma ve dolayısıyla Yunan hâkimiyeti daha da artmaya başlamıştır. Çözüm, Slav toplumuna mensup olan Aziz Kiril ve Metodiy kardeşleri Slav Alfabesi yapmaları için desteklemek olmuştur. I. Boris’in bu eylemi Bulgar ulusunun psikolojisinde dil ve yazıda “bağımsızlığın korunması” adına büyük bir zafer (seçilmiş zafer) olarak yer etmiş durumdadır. Nitekim bu özel dil ve yazı bağımsızlığı sayesinde sonraki yıllarda gelecek olan iki asırlık (1018-1185) Doğu Roma (Yunan) ve beş asırlık (1396-1878) Türk esaret yılları atlatılabilmektedir.¹⁷⁸

İşte bu noktada Doğu Roma’nın “dini kontrolü” kaybetmemek için askeri unsurlar dâhil (1018-1185 yılları arasındaki işgal) verdiği her türlü mücadele Bulgar ulusu tarafından “bağımsızlığa müdahale” olarak algılanmıştır. Bu bağlamda Bulgar ulusu, Doğu Roma’nın “Hristiyanlık dinini” ve “Yunan dilini” insani bir amaç için değil de siyasi hâkimiyet kurmak için kullandığı kanaatine varmıştır. Bu nedenle de “yapmacık dindarlık” ve buna bağlı “ikiyüzlü” imajlar (anlamlar) Yunan ulusal nesnesi ile ilişkilendirilmektedir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Zlatarski, 1918: 104.

¹⁷⁶ Bulgar Kaanlığı’nın Batı ve Doğu kiliseleri arasında gidip gelmesi ve nihayetinde Doğu Kilisesi’ne katılma lehinde bir karara varmasının sebepleri arasında coğrafi olarak Doğu Roma’ya yakın olmanın getirdiği doğal sonuç neden olarak düşünülmektedir. Ancak bazı araştırmacılar sundukları bulgular bağlamında bu kararın alınmasında asıl etkili olan faktör Moravya Slavlarının Knezi Rostislav’dır önermesini ortaya koyar. Frenk Kralı, Moravya Knezi ile yaşadığı sorunları aşmak için, müttefiki olan Batı Kilisesi vesilesiyle Bulgar Hanı I. Boris’in Batı Kilisesi’nden Hristiyanlığı kabul ederek taleplerinin karşılanmasını istemiştir. Bunun karşılığında ise ittifak kurulmuştur. Moravya Knezi Doğu Roma’yı Bulgar-Frenk ittifakı hakkında uyarmasıyla birlikte Doğu Roma harekete geçmiş bir taraftan Rostislav ve Sırları kışkırtarak diğer taraftan da bizzat kendisi Tuna deltasına ordusuyla gelerek Bulgarlara baskı kurmuştur. O dönemde yaptığı ittifak nedeniyle ordusunun önemli bir kısmının Frenk Kralı’nın yardımında olması I. Boris’i zor şartlarda hızlı bir karar almaya mecbur bırakmıştır. Ülkesinin Bizans tarafından kolayca ele geçirilme tehlikesini göze alamayıp Doğu Roma’nın kontrolünde olan Doğu Kilisesi’ne katılmayı kabul etmiştir. Doğu Roma’nın Kaanlığı kendine çekmek için “gizli anlaşmalar” ve “sinsi” bir askeri hareket ile bu kararı almaya zorlaması söz konusu olmuştur. Son yıllarda elde edilen belgeler bu önermenin daha sağlam argümanlara dayandığını göstermiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Zlatarski, 1927: 30-49; Mutaftchiev ve Mutaftchieva, 1995: 111-113. Bu durum ise Bulgarların algısında Doğu Roma (Yunan) ulusal nesnesi hakkında tarihsel bağlamda sahip olunan “sinsi”, “ikiyüzlü” ve “hain” anlamlarını bir kez daha teyit etmiş durumdadır.

¹⁷⁷ Zlatarski, 1927: 105-165.

¹⁷⁸ Panayotov, 1947: 7-8.

¹⁷⁹ Mutaftchiev, 1986: 91.

2.1.2. Doğu Roma ve Egemenliğin Kaybı

Bulgar ulusunun Doğu Roma (Yunan) devleti ile olan etkileşimlerinde “unutulmayan” büyük bir acı ve son derece güçlü seçilmiş bir travma olarak ulusal kimliğin bir parçası haline gelmiş son derece önemli olaylardan biri de devlet egemenliğinin tam anlamıyla kaybedilmesinden hemen önce gerçekleşmiştir. İmparator II. Vasiliy’in Bulgarları yok etmek amacıyla giriştiği savaşta (1014 yılı) yaklaşık on beş bin Bulgar askeri esir düşmüştür. İmparator II. Vasiliy Bulgar tarihinde unutulamayacak bir eylemde bulunarak bütün bu askerlerin gözlerini kızgın demir ile kör etmiş ve yüz askere önderlik edecek sadece bir tek asker bırakmış, onun da sadece tek gözünü sağlam bırakarak Bulgar Kralı Samuil’e göndermiştir. Askerlerini bu halde gören Bulgar kralı üç gün sonra (6 Ekim 1014) kahrından ölmüştür. Bu olay Bulgar ulusal kendiliğinde çok derin psikolojik bir “travma” bırakmıştır. Mutaftchiev bu olayda Bulgarlara yapılanları “tarihin en karanlık çağlarında iktidar elbisesi giymiş en azılı caniler bile savaş esirlerine böyle bir şey yapmamıştır, yapmayı bile düşünmemiştir”¹⁸⁰ diyerek travmanın “derinliğini” ortaya koymuştur. Bu dönemden sonra II. Vasiliy kaynaklarda “Bulgaroubiets” (“Bulgar-katili”, Yunanca “Voulgaroktonos”) olarak anılmaya başlanmıştır. Bu lakap Yunanlılar tarafından muhtemelen “Korkunç Krum’un” I. Nikiforos’a yaptığına karşılık olarak ortaya konulduğu anlaşılabılır. Bu durum karşısında Bulgarların Yunanlılara yönelik gelişen ve politik duygu bağlamında da değerlendirilebilecek olan ulusal düzeyde “kızgınlık ve öfke” duygusu doruk noktaya ulaşmıştır.¹⁸¹

Bu hadiseden sonra Kral Samuil’in varisleri bir süre daha direnmiş ancak Doğu Roma’nın “sinsi” bir planı sayesinde daha da zayıflayıp 1018 yılında teslim olmak zorunda kalmış ve böylece Birinci Bulgar Kaanlığı (915 yılı sonrası Krallık) Doğu Roma İmparatorluğu’nun egemenliği altına girmiştir. Bu noktada bahse konu olan “sinsi” plan Kral Samuil’den sonra yerine gelen oğlu Gavril-Radomir, amcasının oğlu ve kuzeni olan İvan Vladislav tarafından öldürülmüştür. Bu ise Doğu Roma İmparatoru’nun Gavril-Radomir’i öldürmesi için Vladislav’a vaatlerde bulunarak onu kışkırtması sonucunda olmuştur. Daha sonra Vladislav yeni Bulgar kralı olmuş ancak Doğu Roma (Yunan) devleti iyice zayıflayan Bulgarlara son darbeyi vurmak için tekrar saldırmıştır, zira verilen vaatlerden de artık vazgeçilmiştir. Böylece Doğu Roma (Yunanlılar) yine “sinsi” ve “haince” bir planı devreye sokmaktan geri durmamıştır. Bulgar tarih yazımında son derece etkili izler bırakan keşiş Paisiy Hilendarski’nin “*İstoriya Slavyanobylgarska*” [*“История славянобългарска”*] (1762) (“Slav-Bulgar Tarihi”) eserinde Vladislav’ın öldürülmesinden sorumlu olanların

¹⁸⁰ Mutaftchiev, 1986: 229-230.

¹⁸¹ Panayotov, 1947: 10; Zaimov ve Zaimova, 1970: 7-96; Zlatarski, 1927: 693-705; Tapkova-Zaimova, 2014: 79; Tapkova-Zaimova, 2014: 15; Stephenson, 2010: i.

Vladislav'ın Yunan olan eşi ve kayınbiraderi olduğunu bildirilmiştir. Bu bildirimin doğruluğunu Zlatarski'nin ortaya koyduğu arşiv belgeleri¹⁸² de teyit etmektedir. Aslen Yunanlı olan Kral Vladislav'ın eşi yine Yunanlı olan kayınbiraderine yardım etmiş ve o da av esnasında Radomir'in başını keserek öldürmüştür. Bu eylemleri nedeniyle Vladislav'ın Yunanlı eşi ve kayınbiraderi 1018 yılında Bulgar Krallığı tamamen teslim olduğunda Doğu Roma (Yunan) İmparatoru tarafından nezaket ve ödüllere karşılanmışlardır.¹⁸³ Bu olay ulusal bellekte bir kez daha Yunan ulusal nesnesi hakkında “ihnet” ve “sinsi” olumsuz psikolojik anlamları pekiştirmiştir. Bu durumun ulusal kendilik psikolojisinde kaçınılmaz olarak ulusal nesne (Yunan ulusu) hakkında güçlü bir agresif/negatif “öteki” inşa ettiğı söylenebilir.

Bulgar arşivlerinde ve bulunan Bulgar arkeolojik kitabe kaynaklarında Bizans kelimesi yerine genelde Yunan ifadesi kullanılmaktadır.¹⁸⁴ Böylece Bulgarların Yunan egemenliğine girmesi her ne kadar formalite olarak tarihi yazında Bizans esareti şeklinde anılsa da esasında ulusal kendilik psikolojisinde Yunan esareti olarak anlam bulmuştur. Örneğin Bulgar tarihine silinmez izler bırakan Paisiy Hilendarski bile ünlü “Slav-Bulgar Tarihi” (1762) eserinde sürekli olarak Doğu Roma yerine Yunanlılardan bahseder üstelik Doğu Roma İmparatorlarına da Yunan kralları diye hitap eder.¹⁸⁵ Bu İmparatorluk gerek Doğu Roma arşivlerinde “Romei”¹⁸⁶ gerekse batı dünyasında “Bizans”¹⁸⁷ (Byzantine) olarak anıldığı halde Bulgar tarihinde ve ulusal kendilikte “Yunan” hitabı ile yer etmiştir.¹⁸⁸ Bu durum kaçınılmaz olarak Bulgar kendiliğinin oluşumunda Nesne İlişkileri Kuramı bağlamında kurucu fonksiyonel işleve sahip sosyal etkileşim nesnesinin (yani ulusal nesnenin) Yunanlılar olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Dolayısıyla inşa edilen tüm nesne imajları ve temsilleri Doğu Roma hakkında gibi görünse de esasında Yunanlılar hakkında olmaktadır. Yukarıda ortaya konulan tüm etkileşim olaylarının Doğu Roma algısının inşası hakkında değil de Yunan algısının inşası bağlamında okunmalıdır.

Tarihi olayların içerdiği anlamların Bulgar ulusunun algısında Yunan imajını güçlü bir şekilde olumsuz nüanslar ile donattığı söylenebilir.¹⁸⁹ Bu etkileşimlerden ortaya çıkan “olumsuz” anlamlar sonucunda Bulgar ulusal kendiliğinin agresif platformu ve ulusal nesne anlamlarının “hoşnutsuzluk” veren imajları birleşerek kurucu olumsuz psikolojik birimlerin

¹⁸² Zlatarski, 1927: 733-734.

¹⁸³ Hilendarski, 2004: 22; Zlatarski, 1927: 712-715.

¹⁸⁴ Tapkova-Zaimova, 2014.

¹⁸⁵ Hilendarski, 2004: 11-27.

¹⁸⁶ Mutafovchiev, 1986: 91; Zlatarski, 1918; Zlatarski, 1927.

¹⁸⁷ Stephenson, 2010.

¹⁸⁸ Mutafovchiev, 1986.

¹⁸⁹ Strashimirov, 1918: 48.

inşa edildiği, gerek tarihi yazından gerekse günümüze aktarılan “bağlantı nesnelerinden” anlaşılabilir.

Egemenliğin kaybına yol açan Kral Samuil’in on beş bin kişilik ordusunun kör edilmesi ve böylece Birinci Bulgar Kaanlığı’nın (Krallığı’nın) Yunan esareti altına girme olayını “canlı” tutan bağlantı nesnelerinin korunması, yaşanan olayların yası tutulamadığı anlamına gelip derin bir psikolojik travma etkinliğinin göstergesi olarak okunabilir. Bu ise zamanla travmanın efsaneleşip benzer olayların tekrar gerçekleşmesiyle daha da pekişip kökleşmesine neden olabilmektedir. Nihayetinde de ulusal kendilikte kendine yer edinen “kronikleşmiş travma”nın¹⁹⁰ savunmacı eylemsel çıktıya sebep olduğu yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konulmuştur. Savunmacı eylemin ortaya çıkması bir bakıma ontolojik güvenlik mekanizmalarının da devreye girdiğini göstermektedir. Ontolojik güvenlik bir başka ifadeyle “var olmanın güvenliği” anlamına da geldiğinden bu mekanizmanın devreye girmesi bir özne kendiliğinin varlığı veya var olmaya devam etmesi için gösterilen çaba demektir. İlaveten buna karşı ortaya çıkan çözümleyici anlamlara yönelik de inşa süreci tamamlanmış “norm”, “rutin” ve “inançların” güvenli kabul edilip bunlara sığınılması söz konusu olur. Güvenli nesnelere sığınma “koruyucu kozaya” benzetilebilir. Travma, çatışma veya tehdit durumunda duygu ve imajların materyal bir objede manifesto edilmesi söz konusu olur. Bu fiziksel nesne bir bina, duvar veya bir anıt olabilir. Fiziksel nesne geçmiş siyasi etkileşim anılarını konsolide etmektedir. Duygu ve imajların materyal nesne üzerine yansıtılması ise daha sonraki politik eylemin argümanlaştırılmasında nesnel bir sebep olmaktadır.¹⁹¹

Kral Samuil ve ordusunun Yunan devleti ile etkileşimi neticesinde inşa edilen anlamları yukarıda zikredildiği gibi materyal bir objede konsolide eden bağlantı nesnelerinin günümüz Bulgar devletinde kullanıldığı söylenebilir. Yoğun travmaya neden olan olayların bininci yılında resmi bir tören ve Başbakan Prof. Bliznashki’nin katılımıyla Kral Samuil’in anıtının (bkz. Görsel 3) başkent Sofya’nın merkezinde inşa edileceği kamuoyuna bildirilmiştir. Törende Başbakan Prof. Bliznashki, “..bir ulusun oluşması için sadece zafer ve sevinçler yeterli değildir, acı ve kayıpları da hatırlamamız gerekiyor, işte tam da bu zafer ve yenilgi arasındaki diyalektik mücadele ile ulusal bilinç ve farkındalık şekillenmektedir..”¹⁹² demiştir. İlginç bir nokta da verdiği demecin hemen devamında ortaya çıkmıştır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere her ne kadar Kral Samuil Doğu Roma İmparatorluğu’na karşı mücadele vermiş olsa da bu noktadaki “öteki” algısı Yunanlıdır. Yine bu tören esnasında

¹⁹⁰ Çevik, 2010: 57.

¹⁹¹ Kinnvall ve Mitzen, 2018: 825-835.

¹⁹² “Premieryt: Pravilno e pametnikyt na tsar Samuil da e v syrtseto na Sofia – negoviya roden grad”, *Fakti*, 6.10.2014. <https://fakti.bg/kultura-art/115812-premierat-pravilno-e-pametnikat-na-car-samuil-da-e-v-sarceto-na-sofia-negovia-roden-grad> (erişim tarihi: 18.04.2019).

Başbakan Prof. Bliznashki bu tespiti teyit edercesine Bulgaristan ve Yunanistan'ın AB'ye üye olmalarının karşılıklı olarak “ötekinin” hassasiyetlerini anlamalarına yardımcı olduğunu söylemiştir.

Benzer bir ifadeyi de dönemin Cumhurbaşkanı Rosen Plevneliev anıtın açılışı hakkında yayımladığı resmi bildiride söylemiştir:

Bir yıl önce Yunan hükümetinin lideri ile birlikte Selanik'te bulunan Kral Samuil'in mezarı önünde saygı duruşunda bulunmuştum, bu iyi komşuluk ilişkisinin Avrupalı yöntemlerle ifadesidir. Samuil'in kemiklerini Bulgaristan'a geri getirmek birbiriyle savaşılmış ve kan dökmüş iki milletin - Bulgar ve Yunanlıların - tarihi barış sembolü olacaktır.¹⁹³

Devletin en üst düzeyinden gelen bu açıklamalar ulusal kendilikte inşa edilen psikolojik unsurların varlığını ve devamlılığını göstermesi açısından son derece önemlidir. Gerek söylemler gerekse “bağlantı nesneleri” olarak değerlendirilebilecek anıtların varlığının bir bakıma karşıt anlamlara karşı ortaya çıkan “ontolojik güvenlik” unsurları olduğu ifade edilebilir. Ayrıca ulusu politik eyleme yöneltebilecek güçte olduğu anlaşılabilen bu tutum ve davranışlar göstermektedir ki, iki ulusun tarihsel etkileşimlerinin izleri olarak da düşünülebilecek olan “politik duygular” ulusal kendilikte psikolojik bir birim olarak inşa edilip ontolojik anlamda da var olabilirler.

2.1.3. Ulusal Kimliğin Psikolojik Durumu

Birinci Bulgar Kaanlığı (Krallığı) yaklaşık dört yüzyıl boyunca bağımsızlık mücadelesini çoğunlukla Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı vermiştir. Bulgar ulusal belleği etkileşimler neticesinde zaferler içerdiği gibi büyük acılara da muhtevlidir. Nihayetinde ise bağımsızlığın yaklaşık iki yüzyıl (1018-1185) kaybedilmesi durumu ulusta unutulması zor hatıralar bırakmıştır. Böylece bu anılar sonraki nesillere hem Bulgar ulusunun kendisi hakkında fikir verdiği gibi “diğeri” hakkında da paylaşılan bilgiler sunmuştur. İşte toplumun paylaştığı ve iki öznenin etkileşiminden inşa edilen bu düşünsel anlamlar özne ve nesneyi tanımladığı gibi aktörler arası kuralların da neler olduğunu belirlemiştir. Zamanla bu kurallar “politik duygu” şeklini alıp Bulgar ulusunun siyasi eylemini etkileyebilmiştir. Buraya kadar aktarılan Bulgar-Yunan etkileşimleri neticesinde Bulgar ulusal kendiliğinde ulusal zaferlerin içerdiği “barış yanlısı”, “onurlu” ve “vefalı” gibi anlamsal içerikli pozitif psikolojik birimlerin inşa edildiği söylenebilir. Buna karşılık içsel ulusal nesne (Yunan ulusu) bağlamında ise

¹⁹³ “İzkazvane na prezidenta Rosen Plevneliev na tseremoniyata za otkrivane na pametnik na bylgarskiya tsar (997-1014 g.) Samuil”, *Prezidentstvo*, 8.06.2015. <https://www.president.bg/news2659/izkazvane-na-prezidenta-rosen-plevneliev-na-tseremoniyata-za-otkrivaneto-na-pametnik-na-balgarskiya-tsar-997-1014-g-samuil.html&lang=bg> (erişim tarihi: 18.04.2019).

etkileşimlerin çıktısı olan “sinsi”, “ikiyüzlü”, “hain” ve “sözde dindar” anlamlarına içkin negatif psikolojik birimler inşa edildiği anlaşılabılır. Daha önce de Elster’in ifade ettiği üzere “politik duygular” toplumların tarihsel bağlamda olaylar esnasında deneyledikleri duyuşal etkileşimin içeriğine göre olumlu veya olumsuz duygu yüklü anlamlar inşa edebilmektedirler.¹⁹⁴ Bu noktadan hareketle denilebilir ki, Bulgar-Yunan etkileşimi Bulgar ulusal kendiliğinde “onur” ve “bağımsızlık” için mücadele eden pozitif psikolojik birimleri inşa ettiği gibi ulusal nesne hakkında da negatif “politik duygular” inşa etmiştir.

İkinci Balkan Savaşı’na astsubay olarak katılmış ünlü yazar Nedelcho Benev’in Bulgar Askeri Arşivleri’nde muhafaza edilen ve günümüze ulaşan bilgilendirme notunda “..dokuz aydır askerlik görevimizi yapıyoruz ancak hâlâ bitiremedik, esaret altına alınmış toprakları bir esaret ediciden kurtardık [Osmanlı Devleti kast ediliyor] ama daha da tehlikeli bir diğer esirleştiriciye [Yunanlılara] teslim ettik..” diyerek XI. yüzyılda Bulgarların Yunan devletine esir düşmesi zamanındaki acı ve keder dolu esaret yıllarına ait anılara atıf yaparak Yunanlıları “esir eden” negatif nesne olarak anmıştır¹⁹⁵. Yine benzer bir şekilde Korgeneral Mihail Savov yapılan şiddetli muharebe esnasında Başbakan İvan Geshov’a gönderdiği telgrafta Yunanlılar için “vefasız” olduklarını yinelemiştir¹⁹⁶. “Vefasız” anlamı Yunanlılar hakkında tarihsel birçok etkileşimde inşa edilmiş bir anlamdır. Ancak II. Balkan Savaşı’nda bu negatif anlamın tekrar zihinlerde hatırlanmasıyla birlikte Bulgar ulusunda ulusal nesne (Yunan ulusu) hakkında daha bütüncül ve değişmesi zor bir temsilin inşa edilmesi söz konusu olmuştur. Bu noktadan da anlaşılabileceği üzere geçmiş acıların güncel bir olay ile tekrar hatırlanıp pekişmesi var olan nesne hakkındaki “olumlu umutları” yıktığı gibi tarihi etkileşimlerde inşa edilmiş psikolojik birimleri hatırlatıp pekiştirmiştir. Zaten bundan sonra gerek I. Dünya Savaşı’nda gerekse II. Dünya Savaşı’nda Bulgarlar Yunan devletine karşı mücadele ve savaşta Yunanlı ulusal (içsel) nesne kimliği bağlamında hiç tereddüt yaşamamıştır.¹⁹⁷

Örneğin Balkan Savaşları öncesinde Yunanistan ile ittifak kurma sürecinde “eski anıların” etkisiyle bu “vefasız” müttefik ile bir askeri harekâta girip girmeme konusunda ciddi tereddütler olmuştur. Roma’da yetkili Bakan görevini yürüten Dimitar Rizov Başbakan ve Dış İşleri Bakanı İvan Geshov’a gönderdiği bildirim notunda Yunan müttefikini hakkında “ciddi uyarı ve endişelerinin olduğunu” bildirmiştir. Bulgarların “ulusal hafızasındaki hatıraya” atıfta bulunarak “Makedonya onuru” bağlamında Bulgar milletinin Yunan ulusuna karşı

¹⁹⁴ Elster, 1999: 139-143.

¹⁹⁵ Detaylı arşiv belgesi için bkz. DA - Gabrovo, f. 525K, op.1, a.e. 108, L.108.

¹⁹⁶ Detaylı arşiv belgesi için bkz. TSDA, f. 176K, op.2, a.e.1380, L.1.

¹⁹⁷ Bkz. TSDA, f.3K, op.1, a.e. 213, L.3-3a.

güven zafiyetini hatırlatmıştır. Bulgar ordusu Doğu cephesinde Türkiye ile mücadele ederken “arkadan iş çevirme” olasılığından bahsederek milletin “kolektif zihnini” referans vermiştir.¹⁹⁸

Bu şekilde ulusal nesne hakkındaki imaj ve temsiller tarihsel bir bağlamda adım adım inşa edilerek daha da güçlü ve değişmesi zor bir seviyeye çıkmaktadır. Kolektif bellekte bulunan “eski hatıralar”ın benzer anlam taşıyan olayların tekrar etmesiyle karar alma aşamasında zihinde çağrışımda bulunduğu söylenebilir. Daha önce de değinildiği üzere politik duygular “önceden var olan imajlar” (“preexisting images”) ve “geçmiş deneyimlerden alınan çarpıcı derslerden” (“salient lessons of past experience”) oluşmaktadır.¹⁹⁹ Her yeni etkileşim benzer anlamlar içerdiği sürece daha da güçlenerek sonraki nesillere aktarılır ve böylece ulusal kendiliğin eylemsel politikalarını daha güçlü bir şekilde motive eder. Balkan Savaşları sonrasında “pekişen” ulusal nesne imajları Bulgar devletinin I. ve II. Dünya Savaşı’na katılma aşamasında politik eylemini güçlü bir şekilde motive etmiştir. Örneğin II. Balkan Savaşı sonrasında Bulgarların diğer Balkan devletleri ile istenmeyen barış anlaşmaları imzalamaları söz konusu olmuş ancak Bulgar kanaat önderleri Kral I. Ferdinand’a gönderdikleri bir teselli mektubunda yapılan antlaşmanın adaletsiz olduğunu ve hiçbir zaman ulusa yapılan şeyleri unutamayacaklarını söylemişlerdir.²⁰⁰

Geçmiş etkileşimlerin inşa ettiği anlamların “politik duygu” bağlamında geleceği etkileme projeksiyonları yukarıda ortaya konulmuştur. Bu noktadan tekrar Birinci Bulgar Kaanlığı (Krallığı) dönemine dönülürse denilebilir ki, VII-XI. yüzyıllar arasında özne kendiliği (Bulgar ulusu) ve nesne (Yunan ulusu) etkileşimleri zaferler neticesinde olumlu kendilik imajları oluşturduğu gibi yaşanan büyük hainlikler ve nihai büyük travma (bağımsızlık kaybı) karşısında olumsuz nesne imajları da inşa etmiştir. Bu bağlamda kendilikteki libidinal/pozitif platform ile olumlu imajların birleşmesinin pozitif psikolojik birimleri inşa ettiği söylenebilir. Bunlar zamanla ulusal kendiliğe içselleştirilmiştir. Nitekim keşiş Paisiy Hilendarski ünlü eserinde Bulgar milletini esir eden Türklere karşı topyekûn mücadeleye davet ederken “şanlı Bulgar tarihi ve Yunanlılara karşı zaferden zafere koşan Bulgar krallarına”²⁰¹ atıf yaparak etkileşimlerden kaynaklı “olumlu” anlamları ulusal kendilikte seçilmiş zaferler bağlamında şekillenen politik duyguyu kullanarak siyasi eylemi başlatmayı başarmıştır. Hilendarski, Bulgar ulusal birliğinin ideolojik babası ve ilham kaynağı olarak kabul edilip ondan sonra gelen dönem ise “Bulgar Milletinin Uyanışı”²⁰² (“Bilgarsko

¹⁹⁸ Detaylı arşiv belgesi için bkz. TSDA, f. 568, op. 1, a.e. 856, L. 2-13.

¹⁹⁹ Cottam vd., 2004: 39-52.

²⁰⁰ Mektup hakkında detaylı bilgi için bkz. arşiv belgesi TSDA, f.3K, op.1, a.e. 213, L.3-3a.

²⁰¹ Hilendarski, 2004: 50-62.

²⁰² Kaymakamova vd., 2006: 115-125.

Vızrajane” [“българско възраждане”]) olarak bilinir. Yine benzer şekilde Bulgar-Yunan etkileşimleri neticesinde ulusal nesne hakkındaki olumsuz imajlar kendilikteki agresif/negatif platform ile birleşerek negatif psikolojik birimler inşa etmiş ve ulusal bellekte “kötü” içsel nesne temsilleri oluşturulmuştur. Bunlar ise daha sonra Yunan esaretinden ulusu kurtarmak üzere bağımsızlık mücadelesi için ulusu konsolide ederek normal şartlarda uygun görülmeyecek sert güce dayalı bir politik eylemi haklı kılmıştır.²⁰³

İlk Bulgar Kaanlığı’nın (Krallığı’nın) bağımsız devlet dönemi XI. yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu’nun uzun yıllar süren askeri harekâtları neticesinde kapanmıştır. Bundan sonra Bulgar topraklarında kraliyet ailesi Doğu Roma içine alınıp eritildiği gibi, dini konularda ise Bulgar milletinin tamamen Yunan piskoposlarının kontrolüne girdiği söylenebilir.²⁰⁴ Böylece Bulgarların Yunan esaret yılları başlamıştır. Mutafovchiev, bu dönemin psikolojik havasını şu sözleriyle açıklamaktadır “tüm diyanet görevini yürüten yöneticiler Yunanlı olmuştur, bunlar sadece kan ve dil ile yabancı olmayıp ruh olarak da yabancı olmuşlar zira halkı yabani ve alçak bir sürü olarak görmüşlerdir”.²⁰⁵ Bu durum doğal olarak Bulgar toplumunda Yunanlılar hakkında “dini anlamda ikiye bölünmüş”, “kibirli”, “esaret edici”, “zorba” gibi nesne anlamları geliştirmiştir. Bunlar ise ulusal kendiliğin negatif platformu ile birleşerek olumsuz nesne psikolojik birimleri geliştirmiştir. Bir taraftan Yunanlılar hakkında agresif bir nesne psikolojisi gelişirken diğer taraftan da ulusal kendilikte “ezilen”, “esir edilen”, “mağdur edilen” ve “mahrum bırakılan” anlamları oluşarak kurbanlık (mağduriyet) psikolojisini besleyen psikolojik birimler inşa edilip bunların içselleştirilmesi söz konusu olmuştur.

Abdülkadir Çevik, “mağduriyet psikolojisinin” son derece güçlü bir travma olduğunu söyleyerek, mağdur olan toplumların “intikam” ve “karşılık verme” gibi eylemsel tutumlar geliştirdiklerini bildirmiştir.²⁰⁶ Bunun doğal sonucu ise her türlü şiddet içerikli savunma ve karşı koyma eylemlerinin “hakkaniyetli” görülmesidir. Yunan egemenliğinin sürdüğü 1018-1185 yılları arasında ulusun kendiliğinde yer bulan kurbanlık hissiyatı “esir düşme” ve “mağduriyet yaşama” olarak özetlenebilir. Bunlar ulusal nesne hakkında geliştirilen negatif anlamlar ile birleşerek kendilikte içsel nesne psikolojik birimleri olan “ikiyüzlü dindar”, “esir edici”, “kibirli” ve “zorba” gibi anlamları inşa etmiştir. Geliştirilen bütün bu psikolojik birimler Bulgar ulusu ile öteki arasına “psikolojik bir çit”²⁰⁷ örüp ulusu diğerinden

²⁰³ Kaymakamova vd., 2006: 71-74.

²⁰⁴ Mutafovchiev, 1986: 232.

²⁰⁵ Mutafovchiev, 1986: 239.

²⁰⁶ Çevik, 2010: 99-101.

²⁰⁷ “Psikolojik çit” (“fence”) Klar ve Baram’ın ortaya koyduğu bir Politik Psikoloji kavramıdır. Sosyal ortamda meydana gelen etkileşimler neticesinde oluşan travma veya zaferlere içkin anlamlar *anlatım* ve *söylem* ile sosyal

soyutlayarak ulusun kendi içinde konsolide olmasına ve nihayetinde politik ve dini bağımsızlığı için isyan ve şiddet içerikli mücadeleye girişmesine sebep olmuştur.

Bir başka ifadeyle, olumsuz nesne imajları siyasi eylemi destekleyen bir ulusal kendilik psikolojisi geliştirmeyi sağlamıştır. Sosyal psikolojik etkileşime dayalı İnşacı Psikoloji bağlamında inşa edilen ulusal kimlik psikolojisi ve ulusal nesne psikolojisi politik eylemi ilgili dönemde motive ettiği gibi Wodak'ın aktardığı gibi psikolojik birimler, *anlatımlar* sayesinde de nesilden nesile aktarılacak yüzyıllar sonra gelen nesiller tarafından da bu psikolojik birimler kullanılarak ulusal kimliğin inşası devam ettirilebilmektedir.²⁰⁸ Günümüz Bulgar devletinde bu dönemin olay ve etkileşimlerini anımsatan anlatımların hâlâ ciddiyle muhafaza edilmesi, bir taraftan ulusal kendilikte ilgili dönem anlamlarının içselleştirildiğini gösterdiği gibi inşa sürecinin devam edeceği aksiyomu da muhteva kapsamındadır. Aynı şekilde tarihte inşa edilen psikolojik anlamların karşıt anlamların çözümleyici etkisine karşı halen korunması “ontolojik güvenlik” bağlamında da değerlendirilebilir.

2.2. Osmanlı Egemenliği Dönemi (1393 - 1878)

Bulgar topraklarında Osmanlı hâkimiyetinin hüküm sürdüğü yıllar (1393-1878), bu günlere yansıyan şiddetli olumsuz nesne anlamları ve ulusal kendilikte gözlemlenen çok güçlü ontolojik güvenlik direnci bağlamında değerlendirildiğinde, Bulgarların ulusal hafızasında en derin travmatik izlerin bırakıldığı ve ulusal kimlikte en güçlü seçilmiş travmanın oluşturulduğu bir dönem olarak düşünülebilir.

Her devletin biricik değeri olan egemenlik hakkı, bir başka deyişle kendi siyasi, ekonomik, kültürel kaderini hiçbir tesir altında kalmadan kendisi tayin edebilme hakkı milletlerarası münasebetlerde son derece önemli bir yere sahiptir. Egemenlik kavramı altında değerlendirilebilecek siyasi, ekonomik ve dini egemenliğin Osmanlı Devleti tarafından Bulgar ulusunun elinden alınması ve Bulgarların Osmanlı hâkimiyetine girmesi büyük bir “seçilmiş travmanın” temel oluşum nedenidir. Bulgar tarihinde “büyük anlatım” (“metanarratives”) egemenliğin cebir yoluyla alınarak Bulgarların Türk esaretine düşmesidir. Bunun üzerine inşa edilerek ortaya konulan bütün diğer anlatımlar “özel anlatımlar” olarak değerlendirilebilir ve

ortamın üyelerine aktarılacak özne-nesne arasındaki düşünömsel sınırı belirginleştirmektedir. Bu sınır *psikolojik bir çit* olarak anılmakta ve gerek özne kendiliği gerekse nesne hakkındaki *anlamların* birbiriyle karışmasına engel olmaktadır. Bu psikolojik “çit” bir taraftan “sağlam ve kemikleşmiş yapıdaki anlatıma kapalı bir devre” oluştururken diğer taraftan da “karşıt anlatımlara açık olma isteksizliği” anlamına gelmektedir. Bu bağlamda daha önce bahse konu olan “Ontolojik Güvenlik Teorisi” ile de yakın bir ilişki içerisinde olduğu anlaşılabilir. Daha fazla bilgi için bkz. Klar ve Baram, 2016: 37-50. Benzer bir şekilde “görünmez duvar” kavramı için de bkz. Volkan, 2008: 94-102.

²⁰⁸ Wodak vd., 2009: 7-48.

genellikle bu “büyük anlatım” çatısı altında meydana gelen özel olayları, kişileri ve durumları aktarır.²⁰⁹

“Milli Psikoloji” adlı ilk ders kitaplarını üç cilt halinde yazarak günümüz Bulgar milli psikoloji literatürüne katkılar sunmuş ve alanında Bulgar akademik camiasında önemli bir yere sahip Sosyoloji Profesörü Marko Semov, ulusal hafızada milli psikolojinin şekillenmesinin dört dönemde incelenebileceği önerisinde bulunmuştur. Milli psikolojinin oluşmasında etkili olan ilk dönemde Bulgar devletinin Doğu Roma İmparatorluğu ile girdiği ve uzun yıllar süren mücadelesi kapsamında Bulgarların yeni bir ulus olarak kendilerini kabul ettirme çabasının ulusal kimlikte gurur duyulan bir psikolojik duruma sebep olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar bu dönemin sonunda Bulgar Krallığı İmparatorluğun bir parçası olsa da devletin gerçek anlamda yok olmadığı, bağımsızlık mücadelesinin sadece “dini bağımsızlık” çerçevesinde yürütüldüğünü öne sürmüştür. Milli psikolojinin oluşmasında etkili olan ikinci dönem, Semov’a göre “Türk esaretine düşme” yılları olmuştur. Semov, Bulgarlar için bu dönemin kelimenin tam anlamıyla “hayatta kalma” çabasından ibaret olduğunu söylemektedir. Siyasi ve dini bağımsızlık mücadelesi bir yana bu dönemde gündemde tek mesele ulusun “fiziksel olarak hayatta kalma” çabası olmuştur. Semov’a göre Milli Psikoloji’nin oluşmasındaki üçüncü dönem, “Türklerin kölesi olma” statüsünden çıkıp Komünizm’in ülkeye hâkim olmasına kadar süren kısmi bir özgür ülke olarak tanımlanabilecek dönemdir. Son olarak dördüncü dönemin ise Komünizm’in 1944’ten 1989 yılına kadar hâkim siyasi rejim olarak ulusal psikolojiyi etkilediği zaman zarfı olduğu savunulmuştur. Bu dört dönemden en dramatik ve en kritik olanın ise ikinci dönem yani Bulgar devleti ve halkının “Türlere esir düştüğü” dönem olarak tarif edilir. Bu zaman dilimi milli psikolojinin oluşmasında son derece güçlü etkilere sahiptir, Semov’a göre hiçbir zaman zarfında buna benzer böylesine derin ve kalıcı bir etkilenme söz konusu olmamıştır. Sadece bu dönemde gerçek anlamda “fiziksel” olarak var olma veya yok olma mücadelesi verilmiştir. Semov, ulusun varlığına yönelik verilen fiziksel tahribata şu örneği vermiştir: “Türk esaret yıllarının sadece son 130 yılında 680 000 kişi²¹⁰ yok edilmiştir”²¹¹, akademisyen Belevski’ye

²⁰⁹ “Büyük anlatım” ve “özel anlatım” hakkında detaylı bilgi için bkz. Oren vd., 2015: 215-217.

²¹⁰ Gerek bu noktada gerekse çalışmanın bütününde aktarılan tarihi verilerin tüm boyutlarıyla ortaya çıkartılması için Osmanlı Arşivleri dâhil ilgili bütün arşivlere bakılması, uzmanlar tarafından tartışılması nesnel bilgiye ulaşma bağlamında isabetli olmalıdır. Ancak bu işlem tarih araştırmaları ve tarihçilerin görevidir, işbu çalışmanın amacı ve kapsamı dışındadır. Bu noktada çalışmanın gayesi tarihi veri ve olayları ortaya koymak olmayıp Bulgar ulusal psikolojisine yer etmiş olay, kişi ve durumların ulusal bilinçte nasıl inşa edildiğini ve ne şekilde görüldüğünü açıklamaktır. Dolayısıyla olayların ontolojik gerçekliği odaklanılan konu olmayıp asıl mesele olayların psikolojik gerçeklik bağlamında nasıl işlendiği ve nihayetinde bu bilgilerin ulusal kimliğin bir parçası haline gelmiş görünümüdür. Nikolay Aretov’un da ifade ettiği gibi milli psikolojinin oluşmasına sebep olan olay ve kişilerin ontolojik gerçeklik ve nesnel boyutu önemli değildir. Dikkate değer olan kişi ve toplumun bir olayı nasıl gözlemlediği, algıladığı ve gelecek nesillere nasıl aktardığıdır. Zira olay ve kişilere belli bir şekilde “inanış” “gerçeklik” olmaktadır. Bir başka deyişle tarihte “inanılan şeyler” “tarihi gerçekler” olabilmektedir bunlar

atıf yaparak “Türk esaret yıllarının toplamında (yani beş asırda) yaklaşık 8 milyon kişi öldürülmüş veya kaybolmuştur... ...bir kısmı da Yeniçeri yapılmıştır...”²¹² denilerek Bulgar toplumunun fiziksel anlamda yok olmanın eşiğine geldiğini vurgulamıştır. Semov’a göre işte tam da bundan dolayı tek çaba ulus olarak hayatta kalma olduğundan halkta varlığını koruma temel içgüdüsünün uyandığını ve bunun da milli psikolojide son derece derin ve unutulmaz anlamlar oluşturduğunu ortaya koymuştur.²¹³ “Var olmak için, neredeyse yok gibi olmak” söylemi bu döneme ait bir atasözü olduğunu söyleyen Semov ilgili dönemden kalan folkloru şu şekilde aktarır:

Büyük bağ dikme,
Yüksek ev yapma,
Güzel eş gezdirme,
Güzel çocuklar besleme,
Böylece kafan rahat olsun,
Belâyı üzerine çekme...²¹⁴

Akademisyen ve Sosyoloji Profesörü Mincho Draganov, Osmanlı’nın hâkimiyeti altına aldığı milletleri ve özellikle de savaştan ve sayıca çok olanları doğrudan ve dolaylı yollarla yok etmek için hukuk çerçevesinde değil aksine acımasız bir içgüdüyle hareket ettiği iddiasında bulunmuştur. Bu bağlamda, Draganov’a göre ilk alınan önlemler Bulgarları Türkleştirmek olmuştur. Bunun hemen ardından da ulusal hafızada yer alan tarihi anılar ve tarihi bilgiler yok edilmeye çalışılmıştır. Hayatta kalma ve kendini korumak için bazı Bulgarların (özelde Pomaklar) Türkleşmeyi kabul etmesi ve böylece ilk kiliselerin camiye dönüştürülmesi söz konusu olmuştur. Aristokrasinin büyük bir kısmı ise öldürülmüş, ulusal semboller yok edilmiş her türlü eski Bulgar Krallığı’na ait izler silinmiştir. Draganov’a göre en kötüsünün ise Bulgarların elinden dini özgürlüğü alındığında bu değerlerin ikiyüzlü Yunanlılara teslim edilmiş olmasıdır. Bunlar ise Yunancayı kilise dili yapmış ve Bulgar dilinde yazılı kitap ve her türlü yazıyı yok etmiştir. İşte bundan dolayı da Draganov’a göre günümüzde Bulgar topraklarında eski Bulgar Krallığı’na ait dini anıt, yazı gibi izler pek

gerçekle örtüşün veya örtüşmesin önemi yoktur (Aretov, 1999: 141). Benzer şekilde Benedict Anderson’un (1991) da tabiriyle kurucu özellikteki anlatımların “kullanılabilir geçmiş” olarak dikkate alınması gerekir veya Vamık Volkan’ın (1988) ifadesiyle travma ve zaferlerin “seçilmesi” kimlik inşası için esas noktadır, bu şekilde “kullanılabilir” veya “seçilen” geçmiş anlatım sayesinde imaja yoğunlaşır olayın aktüel boyutuna değil (Chernobrov, 2016: 585). Dolayısıyla bu çalışma Bulgar ulusal bilincinin şekillenmesinde önemli olan olaylar, kişiler ve bilgiler hakkında ontolojik bir gerçekliği onama veya çürütme çabasında değildir aksine ilgili toplumun kimlik inşasında etkili olan olay, kişi ve bilgilerin nasıl ulusal psikolojiye içselleştirilip ne gibi kendilik ve nesne imajları inşa ettiğini göstermektedir.

²¹¹ Semov, 2001.

²¹² Semov, 2001.

²¹³ Semov, 2001: 242-262.

²¹⁴ Semov, 2001: 267.

bulunamamıştır. Osmanlıların Yunanlılar aracılığıyla Bulgar ulusuna vurduğu bu büyük darbe sayesinde Bulgarlar tam bir cahiliyet dönemine girmiş bu karanlıktan ise sadece bazı manastırlar korunabilmiştir. Draganov’a göre, karanlık ve cahiliyet içine itilen Bulgar halkı bir köleye dönmüştür, Türkler ise hiç çekinmeden canlarının istediği gibi halkın namusunu, malını, inancını, çocuklarını ve hayatını kullanmıştır. Cahiliyet, insanları hayvana dönüştürmüştür, hayvanın ise tek derdi hayatta kalmak ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaktır.²¹⁵

Bu anlatımlar Osmanlı egemenliği döneminde oluşan travmanın yarattığı “politik duygunun” acı veren derinliğini resmettiği gibi hâlâ son derece etkin olduğunu da ortaya koymaktadır. Soğuk Savaş sonrası Türkiye’nin de girişimleriyle başlatılan geçmiş tarihi olaylardan ayrılarak ikili ilişkileri iyileştirme çabaları tarihi hafızada bulunan kendilik ve nesne imajları nedeniyle ciddi bir dirençle karşılaşmıştır²¹⁶. Bazı genel antlaşmaların imzalanması dışında iki ulusun birbirine yakınlığını sağlayacak köklü etkileşimi muhtevasına alan işbirlikleri kurulamamıştır. Eski tarihsel etkileşimlerin yarattığı büyük travma ve negatif içeriğe sahip “politik duyguların” hâlâ güncel ve etkin rolü olduğuna dair ciddi argümanlar öne sürülebilir. Örnek olarak bir araştırma kapsamında üç farklı yılda yapılan anket çalışmasında “günlük hayatınızda kin ve nefret hitaplarınız kimleri kapsamaktadır” sorusuna ankete katılanların yaklaşık % 58’i “Türklere karşı kin ve nefret söylemlerimiz oluşmaktadır” demiştir. Bu aynı cevabı içeren oran 2014’te % 39 olurken, 2016 yılında % 36 olmuştur. İlginç olan bir diğer nokta da ankete katılanların % 8’i Türklere karşı öfke ve kin söylemlerini devlet memurlarından da duyduklarını ifade etmiştir.²¹⁷

Yukarıdaki anket sonucundan da anlaşılabileceği gibi tarihi travmanın hâlâ canlı olduğu ve toplumsal hafızada ciddi bir boyutta yer etmeye devam ettiği aşîkârdır. Diğer taraftan yukarıda zikredilen milli psikoloji alanında yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere Osmanlı hâkimiyet yılları ulusal hafızada olumsuz nesne anlamlarını “inşa eden” bir dönem olmuştur. Bu kapsamda değerlendirildiğinde tarihsel etkileşimlerin inşa ettiği negatif ulusal nesne imajının oluşum süreç ve dinamiklerini incelemek aktör eylemlerini etkileyen “anlamların” nasıl oluştuğunu anlamakta son derece yararlı olabilir. Ayrıca ilgili dönemdeki etkileşimlerin meydana getirdiği “anlamlar”ın sadece ulusal nesne imajı hakkında bilgiler vermeyip aynı zamanda ulusal kendilik imajı hakkında da son derece önemli bilgiler aktardığı söylenebilir. Bundan dolayı Osmanlı hâkimiyet yıllarını İnşacı Psikoloji bağlamında mevcut ulusal kaynak “anlatım ve belgeler” ışığında incelemek gerek inşa edilmiş ve günümüzde

²¹⁵ Draganov, 1984: 101-103.

²¹⁶ “Snimka na Denya: Kmetove v Nosii Nastoyaha Pred Borisov za ‘Turskoto Robstvo’”, *Dnevnik*, 05.02.2016.

²¹⁷ Ivanova, 2016: 13-16.

tesiri olan “politik duyguları”²¹⁸ anlamada, gerekse Türk/Türkiye ulusal nesnesinin Bulgar kendiliğinde hangi içsel nesne “anlamalarına” sahip olarak ulusal kimliği inşa ettiğini ortaya çıkarmada yardımcı olabilir. Bundan dolayı iki aktörün etkileşimi neticesinde ulusal kimliğin inşa edilmesi ve akabinde ulus eylemlerinde psikolojik motivasyona dönüşme süreci bu başlık altında takip edilmiştir. Bu ise çalışmanın temel araştırma konularından birisi olan ulusal kimliğin durağan olmayıp geçmiş etkileşimler neticesinde olumlu veya olumsuz anlamlar ile inşa edilerek politik eylemi haklılandırmak üzere psikolojik motivasyona dönüştüğünü ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

2.2.1. Siyasi Elit ve Kilisenin Durumu: Bölünmüşlük ve İç Siyasi Çekişmeler

İkinci Bulgar Krallığı’nın Osmanlı hâkimiyetine girdiği yılları aktaran Bulgar kaynakları oldukça sınırlıdır. Akademik neşriyatta Bulgar tarih yazılarına kaynak olan temel çalışmalar şöyle sıralanabilir - “XV. Yüzyıl Anonim Bulgar Vakayinamesi”²¹⁹, Paisiy Hilendarski’nin “Slav-Bulgar Tarihi” (1762), Grigoriy Tsamblak’ın çalışmaları, bazı kraliyet fermanları, Osmanlı tarih yazarı Mehmet Neşri’nin “Cihannüma” eseri (Bulgarca tercümesi “Dünya Aynası” (“Ogledalo na Sveta” [“Огледало на Света”])) gibi kaynaklar bu kapsamda değerlendirilebilir.

Başat akademik tarih yazılarına bakıldığında ise “XV. Yüzyıl Anonim Bulgar Vakayinamesi”nin temel kaynak olarak değerlendirildiği söylenebilir. Tarih Profesörleri Tyutyundjiev ve Pavlov’a göre Doğu Roma İmparatorluğu’nda ilgili dönemde iç savaş olduğundan iki tarafın da tahtı elde etmek için çeşitli entrikalar yürüttüğü ortadadır. Bulgar Kralı Aleksandır, taraflardan V. İoannis Paleologos’u desteklediği tarihi kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Fakat taht kavgasına tutuşan VI. İoannis Kantakuzenos, Osmanlı ile yaptığı anlaşma sayesinde İmparatorluk tahtını kurnazlıkla ele geçirilebilmiştir. Tyutyundjiev ve Pavlov’a göre, Kantakuzenos, taht kavgasında rakibini destekleyen Bulgar kralını zor durumda bırakmak için müttefiki Türkleri Bulgar topraklarına saldırtmıştır. İlk saldırı Umur Bey önderliğinde 1340 yılında deniz yoluyla gelmiştir.²²⁰ Bütün bu yardımlarına karşılık İmparatorluğa ait Çimpe Kalesi Osmanlı’ya verilmiş veya alınmasına göz yumulmuştur. Çağdaş Bulgar tarih yazımında Türklerin Avrupa kıtasında aldıkları ilk stratejik harekât merkezi olan Çimpe Kalesi’nin iç savaşta tahtın geri alınmasına yardım edilmesine karşılık

²¹⁸ Cottam vd., 2004: 39-52.

²¹⁹ Tyutyundjiev ve Pavlov’un (1992) çalışması *Bylgarska Dyrjava i Osmanska Ekspanziya /1369-1422/* yazarının belli olmadığı ama kendisine tarihi kaynak anlamında büyük önem atfedilen “XV. Yüzyıl Anonim Bulgar Vakayinamesi’ni” dikkate almaktadır.

²²⁰ Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 32-33.

ödüllendirme bağlamında verildiği bildirilir.²²¹ Zaten bundan sonra Bulgar Krallığı'nın içine doğru Türklerin ilerlemesi çok kolaylaşmış, kısmen Doğu Roma rahatlamış Bulgarların topraklarına ise saldırılar sıklaşmıştır. Nihayetinde 1377 yılında Bulgar Krallığı Türklere “cizre” ödemeye başlayarak Osmanlı derebeyine bağlanmıştır. Dolayısıyla Pavlov ve Tyutyundjiev'e göre iki temel problem yani bir taraftan Doğu Roma İmparatorluğu'nun sağladığı kolaylık diğer taraftan da İkinci Bulgar Krallığı'nın “üç Bulgaristan” şeklinde bölünmüşlüğü ve de bu topraklarda bulunan üç Bulgar lider arasındaki koordinasyon eksikliği nedeniyle Osmanlı'nın Bulgar topraklarına nüfuzu kaçınılmaz olmuştur.²²²

Her ne kadar Ortaçağ İkinci Bulgar Krallığı hakkında resmi belgeler çok sınırlı olsa da bu dönemden kalma üç kraliyet fermanı²²³ mevcut siyasi durum hakkında son derece kıymetli bilgiler aktarmaktadır. Bulgar Kralı İvan Aleksandır'ın vefatından sonra (1371) Bulgar Krallığı'nın tahtı oğlu İvan Şişman'a bırakılmıştır. Ancak kralın diğer oğlu da kendi bölgesinde sahip olduğu toprakları yönetmeye devam etmiştir. Dönemin feodal yapısına uygun şekilde Vidin bölgesi oğlu İvan Stratsimir, Dobruca bölgesi ise İvanko adında bir bolyar (Bulgar Krallığı'nda “önder”, “derebeyi”) tarafından yönetilmiştir. Bu noktada belirtilmesi gerekir ki, Arkeolog Profesör Atanasov'a göre Dobruca yöneticisi İvanko ile Tırnovo arasında ilişkiler kopma seviyesine gelmiştir. Buna, sosyal bir ihtiyaç olan ticari ilişkilerin dahi son derece azalmasını örnek göstermektedir.²²⁴ Bu noktada özellikle Vidin bölgesinde bulunan ve Duychev'in vurguladığı “farklı anneden doğma”²²⁵ Stratsimir (veya

²²¹ Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 39.

²²² Tyutyundjiev ve Pavlov: 1992: 12-15.

²²³ Bunlar, Kral İvan Şişman imzalı Rila Fermanı (1378) ile Vitoshka Fermanı (1382) ve Kral Stratsimir imzalı Brashovsko Fermanı'dır (1369). Fermanların tam metni için bkz. Ivanov, 1970: 597-602.

²²⁴ Atanasov, 2009: 139-140; Ayrıca Profesör Atanasov'a göre özellikle İvanko'nun 1387 yılında Cenevizliler ile yaptığı ticari antlaşma sonrasında Tırnovo ile bağları daha da zayıflamıştır. İlaveten Atanasov'a göre bulgular göstermektedir ki, her ne kadar tam anlamıyla taahhütlerini yerine getirmese de İvanko'nun Sultan I. Murad ile derebeylik ilişkisine benzer bir münasebette olabileceği de vurgulanmaktadır. Nitekim 1388 yılında “kutsal savaş” için Osmanlı'ya bağlı tüm derebeyleri çağırıldığında Hristiyan olanlar dâhil hepsi katıldıkları halde Kral İvan Şişman ve İvanko katılmamıştır. İvanko'nun katılmaması Kral İvan Şişman'ı desteklemek için olmayıp muhtemelen diğer hükümdarlar (Tatarlar) ile derebeylik ilişkisinde olduğundandır denilmekte (Atanasov, 2009: 183-194).

²²⁵ “Farklı anneden doğma” ifadesi milli tarihçi ve keşiş Paisiy Hilendarski tarafından Slav-Bulgar Tarihi adlı eserinde detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Hilendarski, İvan Straşimir'in babası Kral Aleksandır'ın “kötü huylu” Yunan olan eşinden doğduğunu bildirerek, tarihsel etkileşimlerde inşa edilen olumsuz Yunan imajına tekrar atıf yapmaya çalışmıştır. Hilendarski'ye göre Kral Aleksandır Yunan soylu olan eşinin “kötü huyunu” anlayınca ondan doğma oğlu Stratsimir ile birlikte onları Krallığın Vidin bölgesine göndermiştir. Zamanla annesinin telkinleri ile Stratsimir Vidin bölgesinin kralı olduğunu iddia ederek babasına karşı gelmeye başlamıştır. Ancak Kral Aleksandır oğluna olan sevgisinden dolayı ona hiçbir kötülükte bulunmamıştır. Babasının ölümünden sonra (1371) bu öfkesi kardeşlerine yönelmiş ve böylece Krallıkta siyasi bölünmeler meydana gelmiştir. Hilendarski'ye göre Türklere yenilmenin birinci sebebi budur, ikinci sebebi ise Doğu Roma (Yunan) İmparatorluğu'nun din kardeşi olduğu halde Türklerle anlaşarak onları Bulgarların üzerine saldırtmasıdır. Bu anlatım bağlamında Hilendarski bir taraftan Yunan imajı (ulusal nesne) tekrar olumsuz şekilde resmedilirken diğer taraftan da Yunan kanının kraliyet soyuna bulaşması sonucunda Bulgar Krallığı'nı çökertecek Prensler arasında iç siyasi çekişmeleri aktararak ulusal kendiliğin de bazı olumsuz özellikleri ortaya konmuştur (Hilendarski, 2004: 34).

Straşimir) Krallık tahtının bulunduğu Tırnovo'nun egemenliğine razı olmayıp ondan bağımsızlık kazanmaya çalışması ve bu yönde ciddi adımlar atması gerginliğe ve anlaşmazlıklara yol açmıştır. Tarih Profesörü İvan Duychev, ilgili dönem hakkında Kral İvan Şişman'ın 1378 tarihli altın mührünü taşıyan Rila Fermanı²²⁶ hakkında yaptığı araştırmada Vidin bölgesinde bulunan İvan Stratsimir'in 1369 yılında imzaladığı bir başka fermana atıf yaparak prensin kendisini - "İvan Stratsimir Bulgarların Kralı"²²⁷ ("Ivan Stratsimir tsar na bîlgarite") olarak tanıttığını söylemiştir. İşte bu bağımsızlık ve kendine buyruk tutum nedeniyle Tırnovo tahtının sahibi Kral İvan Şişman ve kardeşi İvan Stratsimir arasında sürtüşmeler meydana gelmiştir. Duychev, mevcut bu siyasi gerginlik ortamında Kral İvan Şişman'ın altın mührünü taşıyan Rila Fermanı'nda geçen "İvan Şişman... dindar Kral ve *tüm* Bulgarların... hükümdarı" ifadesinin Tırnovo Kralı İvan Şişman ve Vidin Kralı İvan Stratsimir'in (1356-1396) "Bulgar ulusuna kim varis olmalı" rekabetinin nişanesi olarak okunması gerektiğini söylemektedir. Nitekim hakkaniyet bağlamında Tırnovo tahtında bulunan kişi feodaller arasında birinci yani kraldır, bu kanuna Kral İvan Şişman Rila Fermanı'na atıf yapmaktadır.²²⁸

Tırnovo Kralı İvan Şişman Rila Fermanı'nda Rila Manastırı'nı Krallığın Manastırı ilân etmiş ve çevresindeki yerleşim yerlerini manastırın uhdesine vermiştir. Fermanın devamında "... Ne var ki, ölümden sonra, Tanrı - sonsuz Kral, eğer tahtıma birini koymak isterse - bu sevdiğim oğlum olsun veya *kardeşlerimden* (biri) veya soyumuzdan biri, kimi koyarsa verdiklerimi geri almasın..."²²⁹ ifadesi ile açık bir şekilde kardeşi İvan Stratsimir'in Bulgarların kralı olma iddiasını ilk hak olarak kabul etmediğinin göstergesidir. İlaveten, Duychev, Rila Fermanı'nın manastır papazlarına takdim edildiği yer olan Sredets (Sofya) bölgesinin tesadüfen seçilmediğini söylemiştir, nitekim özellikle Sredets bölgesi Vidin Kralı İvan Stratsimir tarafından hükümlanlık toprağı ilân edildiği için Tırnovo Kralı İvan Şişman ile ciddi sürtüşmelere neden olmuştur. Bu şehrin fermanın takdimi için seçilmesi de jure ve de facto hükümlanlık yetkisinin göstergesi olarak düşünülebilir. Zira İvan Stratsimir'in buna karşı koyamadığı anlaşılmaktadır ancak aradaki sürtüşmeyi de oldukça arttıran bir girişim olmuştur.²³⁰

Ortaçağ Bulgar Krallığı'nda siyasi erkin bölünmüşlüğü konusunda ve de ulusal kendilik hakkında imajlar sunan Tırnovo Patriği Evtimiy'in öğrencisi Grigoriy Tsamblak aynı

²²⁶ İvan Duychev, Rila Fermanı'nın (1378 yılı) Bulgar Krallığı hakkında günümüze ulaşan nadir resmi kraliyet belgelerinden biri olduğunu bildirmiştir. Günümüzde Zograf Manastırı'nda muhafaza edilmektedir (Duychev, 1986: 24). Fermanın orijinali ve tam metin için bkz. İvanov, 1970: 597-600.

²²⁷ Kral İvan Statsimir imzalı Brashovsko Fermanı için bkz. İvanov, 1970: 601-602.

²²⁸ Duychev, 1986: 24; 33; 40.

²²⁹ Duychev, 1986: 58.

²³⁰ Duychev, 1986: 40.

zamanda Türk ulusal nesnesi hakkında da dikkate değer nesne imajları sunmaktadır. Gerek edebi eserlerde gerekse tarih yazımında bu “anlatımların” ciddi etkileri söz konusudur. Bu anlatımların günümüz Bulgar ulusal kimliğinin bir parçasını inşa etmede etkili olduğu söylenebilir. Grigoriy Tsamblak’ın eseri özellikle ulusal kendiliği besleyen imajların bolluğu açısından dikkate değerdir. Aynı zamanda Osmanlı/Türk nesnesi hakkında da köklü imaj tohumlarını serpen bir anlatımı söz konusudur. Günümüze ulaşan “Kutsal Tırnovalı Petka’nın Kabir Kalıntıları Vidin ve Belgrad’a Taşınması Hakkında Anlatım” [“Razkaz za Prenasyane na Moshtite na Petka Tîrnovska vîv Vidin i Belgrad”] adlı eserinde bir taraftan Bulgar ulusunun politik bölünmüşlüğü aktarılırken bir taraftan da “kardeşler arasında bölünmüşlük” nedeniyle Tanrı’nın öfkesi resmedilmiştir. Tsamblak, Tırnovo’da bulunan Kutsal Petka’nın kabir kalıntıları yüzünden Türklerin bu şehri fetih etmesi imkânsız olduğunu söyler, Türklerin çabalarını “samanın ateşe kafa tutması” şeklinde tarif eder. Ancak Tsamblak’a göre Tanrı’nın emri gelmiştir, ama bunun icrasından önce kutsal Petka oradan çıkmalıdır, zira “... Bu şehirden çık çünkü sen orda oldukça benim öfkem baldan duvara vuruyor ...” işte bu emir geldiği için bir sebeple Kutsal Petka’nın kalıntıları önce “Vidin’de Krallığı olan Stratsimir’e” ordan da “daha iyi işler yapanların yanına” Belgrad’a gitmiştir. Bulgar topraklarını ele geçiren Osmanlılar ise “barbarların kralı”, “barbarlar”, “izmailler”²³¹ ve “dünya olduğundan beri sükûnete karşı savaş çıkaranlar” olarak tasvir edilmişlerdir.²³²

Günümüz Yunanistan’ın özerk bir bölgesi olan Kutsal Athos Dağı’nda Hristiyanlığa ait birçok dini ibadethane bulunmaktadır. Yaklaşık olarak VIII. yüzyılda inşa edilen ve Bulgarların 1169 yılından beri çoğunlukta olarak yaşadıkları mekân bunlar arasında olup “Zograf Manastırı” olarak anılmaktadır.²³³ Paisiy Hilendarski Bulgarlar için kutsal tarih kitabı olan “İstoriya Slavyanobılgarska” (“Slav-Bulgar Tarihi”) adlı eserini 1762 yılında bu manastırda yazmış ve Pavlikyanov’a göre Bulgar ulusunun Türk esaretinden uyanışını

²³¹ Gradeva’ya göre Bulgar algısında “İzmail” tabiri güçlü bir negatif nesne imgesi içermektedir. Atıf Hz. İbrahim ve Arap kavminden olan eşi Hacer’den doğan Hz. İsmail’e (İzmail’e) yapılır. Bu nesnenin içerdiği anlam ise “köle çocuğu” veya “köle soyu” olduğu gibi bir taraftan da Hacer ve oğlu İsmail’in (İzmail) Arap çöllerine terk edilmesi sonucunda “ensest bir ilişkiyi” de vurgulamaktadır. Bir başka deyişle Bulgar bilincinde “İzmaili” tabiri olumsuz, aşağılayıcı, iğrençlik çağrışımları içeren anlamlara sahiptir. Osmanlılar, XIV-XVIII. yüzyıl Bulgar edebi eserlerinde oldukça sık bir şekilde bu tabirle anılmaktadır. Burada inşa edilen imge agresiftir. Özellikle Hristiyan yazarların “Agaryan [Hacer’den olma anlamında] ve İzmail” tabirlerini kullanması dinine bağlı inançlı Hristiyan Bulgarlar arasında son derece büyük etki yaratmaktadır. Müslümanların sözde “düşük ve alçak geçmişlerine atıf yapılır” böylece Hristiyan dininin üstünlüğü de vurgulanır (Gradeva, 2001: 112-134).

²³² Dinekov vd., 1978: 441-442.

²³³ Zograf Manastırı’ı günümüzde Bulgarlar için son derece önemli olduğu gibi İkinci Bulgar Krallığı döneminde de kutsal bir mekân olarak görülmüştür. Krallığın son dini önderi Patrik Evtimiy, başkent Tırnovo, Osmanlı Devleti tarafından kuşatıldığında şehre hem dini önderlik yapmış hem de askeri kumandan olarak hareket etmiştir. Bulgar ulusal bilincinde Patrik Evtimiy’e olan saygı ve sevgi çok derindir. Kendisi de Zograf Manastırı’nda dini eğitim görmüştür. Bu durum, XIV. yüzyılın ortalarında Bulgar Krallığı’na Patrik olduğunda Zograf Manastırı’na gönderdiği ve üzerinde imzası bulunan Kutsal Kitap İncil’den anlaşılmaktadır (İvanov, 1970: 234-237).

başlatmıştır. Bu uyanışa tarih anlatımında “Bilgarsko Vızrajdane” [“българско възраждане”] (“Bulgar Uyanışı”) denir.²³⁴ Bundan dolayı eserin Bulgar ulusu için kıymeti tartışılmazdır. Eser, Bulgar tarihinde bilimsel bir kaynak olarak kabul edilmekte ve Bulgar bilim çevreleri tarafından tarih yazımında sıklıkla atıf yapılmaktadır. “Bulgar Uyanışını” başlatan şahsiyet olduğundan dolayı kendisine verilen önemi vurgulamak adına Paisiy Hilendarski’ye “Ata Paisiy” (“Otets Paisiy”) denilmiştir.²³⁵ Bulgaristan’daki yüzlerce okul ve kütüphanenin yanı sıra ülkenin ikinci büyük eğitim kurumu Ata Paisiy’in adını taşımaktadır - “Paisiy Hilendarski Plovdiv (Filibe) Üniversitesi”. Kısaca Bulgar bilincinde milleti uyandıran ve ulusal kimliği hatırlatan kişi bağlamında Paisiy ve eserine verilen önem son derece büyüktür. Aynı şekilde Slav-Bulgar Tarihi adlı eserindeki verdiği bilgiler de gerek sonraki tarih kitaplarının şekillenmesinde gerekse ulusal bilincin oluşmasında başat rol oynamıştır. Paisiy’in attığı ilk diriliş tohumları sayesinde Bulgarlarda milli uyanış süreci başlamış bu ise nihayetinde önce özerk Bulgar Ekzarhlığı (1870), sonra da bağımsız Patriklik elde edilerek halkın bilinçlenmesi sağlanarak nihayetinde Bulgar devleti kurulabilmiştir.²³⁶

Paisiy’e verilen bu önem bağlamında değerlendirildiğinde ilk Osmanlı-Bulgar Krallığı etkileşimleri hakkında verdiği temel ve “yönlendirici” bilgilerin dikkatle incelenmesi isabetli olur. Paisiy’e göre XIV. yüzyılın başlarında yani Kral Aleksandır’ın tahtta olduğu dönemde Bulgar Krallığı ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında barış oluşmuştur. Dönemin Osmanlı Padişahı I. Murad’la dahi kısa süreli de olsa barış sağlanmıştır. Ancak Bulgar Kralı Aleksandır ölünce devlet yönetimi üç oğlu – Stratsimir, Şişman ve Asen – arasında de facto bölüşülmüştür. En büyük oğlu Stratsimir Vidin bölgesine yerleşmiş, Şişman Tırnovo’da babasının kraliyet tahtına oturmuş, Asen ise Sultan Murad ile bir savaşta [Sredets (Sofya) Savaşı] Türkler tarafından öldürülmüştür. Büyük oğlu Stratsimir Vidin yönetimine razı olmayıp Şişman’ın sahip olduğu devlet tahtına talip olmuştur. Böylece iki kardeş arasında bir çekişme ve hasetlik başlamıştır. Hatta Osmanlı saldırıları başladığında Stratsimir nefret ve hasedinden dolayı kardeşi Şişman’ın yardımına gitmemiş böylece Edrene (Edirne) kaybedilmiştir. Bulgar topraklarında kardeşler arasındaki bu çekişme sürerken Yunan (Doğu Roma) İmparatoru Osmanlılarla anlaşarak onları Bulgarların üzerine denizden ve karadan saldırtmıştır. Paisiy’e göre bu eylem alçakça bir eylem olmuş ama yapılan kötülüğün karşılığında 1453’te kendileri de Türklere esir düşmüşlerdir. Kısaca, Paisiy’e göre Türklerin Bulgarları hâkimiyetine almaları “Tanrı’nın isteği üzerine” olmuştur zira bir taraftan Stratsimir öz kardeşi olan Şişman’a nefret ve hasetlik içindeyken diğer taraftan da dinen

²³⁴ Pavlikyanov, 2005: 17-24.

²³⁵ Genchev ve Daskalova: 1988: 489-490.

²³⁶ Sv. Vmchk Georgi Zograf, 2002.

kardeş olan Yunanlılar Bulgarların kötülüğünü istemiştir. Kandan kardeş ve dinde kardeş olanlar Tanrı'yı unutup kavgaya tutuşmuş. Paisiy'in düşüncesine göre bu durum Tanrı'nın yolundan ayrılmayı ifade ettiğinden hem Bulgarlar hem de Yunanlılar Türklerin gazabına uğramaları söz konusu olmuş, bu ise Tanrı'nın ceza verme isteği neticesinde olmuştur. Nihayetinde Paisiy şöyle devam etmektedir "...Türkler Tanrı'nın iradesi ile galip gelmişler Tırnovo'yu alarak bütün Bulgaristan'a hâkim olup onu köleleştirmişler. O günden bugüne Bulgar topraklarını esaret içinde tutuyor ve eziyet ediyorlar...".²³⁷

Ünlü Ortaçağ Bulgar tarihi Profesörü Vasil Gyuzelev, İkinci Bulgar Krallığı'nın eğitim, diyanet ve kültürel gelişimi hakkında yaptığı bir araştırmasında siyasi bölünmüşlüğü Bulgar ulusunun kültür ve diyanet hayatına da yansımaları olduğunu söylemiştir. Krallığın üç Bulgaristan şeklindeki de facto bölünmüş görünümü sadece siyasi bir parçalanma olmayıp dini ve kültürel anlamda da ayrışmanın oldukça belirgin olduğunu aktarmaktadır. Özellikle XIV. yüzyılın ikinci yarısında Vidin bölgesinin yöneticisi konumunda olan Stratsimir ve Dobruca feodali Tsarigrad Patikliği'nin (Konstantinopol Patrikliği²³⁸) yönetimine girmesiyle birlikte siyasi bölünmüşlük diyanet işlerinin de bölünmüşlüğü ile pekişmiştir. Buna rağmen Tırnovo'nun Krallık içinde "eşitler arasında birinci" konumu korunmuştur. Fakat nihayetinde parçalanma bu sayede kültürel boyuta da taşınmıştır.²³⁹

Pavlov ve Tyutyundjiev'e göre Vidin Kralı Stratsimir'in siyasi ihtirası öylesine güçlü olmuştur ki, Tırnovo Türkler tarafından kuşatıldığında yardıma gitmek bir yana Sultan Bayezid'in ordusu şehre yerleşince (1393) Vidin bölgesi dini önderi (Mitropolit) Yoasif Bdinski ve oğlu Prens Konstantin'i Tırnovo'ya gönderip başkentte bulunan "kutsal emanetlerin" almasını ve Vidin'e getirilmesini istemiştir. Bu talepleri Türk yönetimi tarafından oldukça iyi karşılanmış ve istekleri yerine getirilmiştir. Bu durum Bulgar Patrikliği'nin içinde bulunduğu ayrılığı göstermek için önemli veriler sunmaktadır. Tyutyundjiev ve Pavlov'a göre bu ziyarette genç Prens Konstantin'in de bulunmuş olması Vidin Kralı Stratsimir'in Sultan Bayezid'e bağlılığını ve bir çeşit siyasi tanıma işaretini de göstermiştir.²⁴⁰ Hatta Pavlov ve Tyutyundjiev, yıllar sonra siyasi ortam değiştiğinde ve Sultan Bayezid Vidin kralına ihtiyacı kalmayıp onu ortadan kaldırmak üzere buraya gittiğinde, Kral Stratsimir'in hiç korkup çekinmeden sultanın önüne çıkmasının ona verilen sözler nedeniyle olduğunu söylemektedirler. Bu kanaatlerine de Grigoriy Tsamblak'ın yazısını kaynak göstermektedirler – "...ve işte onurlu zaferlerle kibirlenerek İzmailli (Bayezid) Vidin şehrine

²³⁷ Hilendarski, 2004: 34-35.

²³⁸ Atanasov, 24 Temmuz 1370 yılında Konsantinopol Patrikliği tarafından alınmış kararın arşiv belgesi ile bu ayrılığı ispatlamıştır (Atanasov, 2009: 169-170).

²³⁹ Guzelev, 1985: 67.

²⁴⁰ Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 83.

ulaştı ve kralı bağlanmış şekilde Brusa'ya [Bursa'ya] gönderdi, oysa o onun önüne korkmadan çıkmıştı, nedeni ise (Sultanın) ona ilettiği, verilen sözler...”²⁴¹. Benzer bir sonu “XV. yüzyıl Bulgar Anonim Vakayinamesi” de teyit etmektedir. Buna göre Bayezid beklememiş ve Batıya geçerek Krallık ve toprakları almaya devam etmiş, Kral Stratsimir'i yakalamış ve itaat ettirmiş. Pavlov ve Tyutyundjiev'e göre kaynaklar kesindir – Stratsimir hinlikle yakalanmış ve şehirden çıkarılarak Bursa'ya götürülmüş orada da ölmüştür, bu hadiselerin olduğu zamanın ise 1397 / 1398 yılları olduğunu söylenmektedir.²⁴²

Bulgar Krallığı'nın hem siyasi hem de dini ve kültürel anlamda bölünmüşlüğü yukarıda da aktarıldığı üzere gerek resmi tarih yazımında gerekse edebi eserlerde geniş bir şekilde işlenmiştir. Bölünmüşlük İkinci Bulgar Krallığı'nın Osmanlı egemenliğine girmesinin temel sebebi olarak sunulmuştur. Bu anlatım ve tarihi etkileşim neticesi zamanla Bulgar ulusal kimliğine “birlik olamama veya bölünmüşlük travması” şeklinde olumsuz bir kendilik imgesi yerleştirmiştir. Geçmişte birliğin oluşamaması devletin yok olmasına ve nihayetinde esaret altına düşmeye neden olduğu imgesini bertaraf etmek üzere Bulgaristan kurulduğunda mitleştirilmiş libidinal bir slogan geliştirilmiştir. Profesör Aretov, İkinci Bulgar Krallığı'nın Türklerin esaretine girmesine neden olan temel sebebin birbirine darılmış ve bir türlü birlik ve beraberlik içinde hareket edemeyen Bulgar Prensları Şişman ve Stratsimir yüzünden olduğu inancı ulusal bilinçte hâkim negatif imge olduğunu söylemiştir. İşte bundan dolayı da Bulgaristan bağımsızlığını kazandığında (ayrıca 1885 yılında Bulgar Prenslığı ve Doğu Rumeli birleşmesine atfen) pozitif (libidinal) kendilik imgesi şeklinde mitleştirilen “Birlikten Güç Doğar” (“Siedinenieto pravi silata” [“Съединението прави силата”]) ifadesi şekillenmiştir. Bu mit Tanrı'nın isteği üzere birlik ve beraberlik içinde ulusun geri dönüşünü anlatır. Bir başka deyişle cezalandırmaya sebep olan eylem yani aynı millettten (ve dinden) olanların birlik olamaması aşılmış artık ulusun birlik ve beraberlik içinde Tanrı isteğine uygun hareket ettiği “Birlikten Güç Doğar” ifadesinde pozitif kendilik imgesi olarak mitleştirilmiştir.²⁴³ Günümüz Bulgaristan'da bu ifade Bulgar Millet Meclisinin giriş kapısında, en üstte yazılı durmaktadır. Ayrıca 1997 yılında kanunla kabul edilen resmi Bulgaristan devlet armasında da yer almaktadır.²⁴⁴

Yukarıda özetle aktarılmaya çalışılan kaynakların inşa ettiği kendilik ve nesne imgelerinin özenle dikkate alınması gerekmektedir. Zira bu etkileşimlerde inşa edilen imgeler yüzyıllar sonrasına taşınan kimliğin yapı taşları olmuştur. Bu dönemden ulusal kendilik

²⁴¹ Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995.

²⁴² Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 95-96.

²⁴³ Aretov, 2006.

²⁴⁴ “Gerb na Republika Bılgariya”, <https://www.parliament.bg/bg/20>, (erişim tarihi: 22.08.2019).

üzerinde etkili olan en belirgin imgenin “bölünmüşlük ve aşağılanma” imajları olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ilgili dönem Bulgar etkileşimleri iki ulusal nesne hakkında da köklü anlamlar inşa ettiği söylenebilir. Her şeyden önce belirtilmesi gerekir ki, Doğu Roma (Yunan) ulusal nesne imgesi olumsuz bir içeriğe sahip olsa da Türk ulusal nesnesinin içerdiği negatif anlam yanında oldukça sönük kalmaktadır. Türk nesnesi hakkında tasvir edilen olumsuz imaj çok daha kuvvetli ve kimliğin yapısında çok daha köklü izler bıraktığı iddia edilebilir. Bu bağlamda yukarıda özetle aktarılan tarih yazım kaynaklarının, Doğu Roma’yı yine “hain” ve “bencil” içsel nesne anlamı ile içselleştirdiği görülmektedir. Bu imajın elbette ki ulusal kendiliğin negatif/ agresif platformu ile birleşerek içsel nesne hakkında kalıcı olumsuz psikolojik birimler inşa ettiği öne sürülebilir. Nitekim ulusun, ilgili nesne hakkında takip eden politik eylemlerinde güvensizliği ve tedirginliği motive ettiği görülmektedir.²⁴⁵ Türk/Osmanlı ulusal nesnesi hakkında inşa edilen psikolojik birimlerin ise çok daha güçlü ve kalıcı olduğu söylenebilir. Ulusal psikolojide siyasi ve dini egemenliğin alınmasından sorumlu olan ulusal nesne Türkler/Osmanlılardır, bu durum doğal olarak nesne hakkında çok olumsuz bir anlam tasvirinde bulunmaya ve ulusu birleştirip eyleme sokan politik duygu oluşumuna sebep olmaktadır. Türkler hakkındaki agresif nesne anlamı kendiliğin negatif/ agresif platformu ile birleşerek sarsılması çok zor olan olumsuz içsel nesne imajları inşa etmektedir. Ulusun takip eden politik eylemlerinde bu içsel nesne anlamlarının etkisinin çok belirgin olduğu söylenebilir.²⁴⁶ Türk/Türkiye ulusal nesnesi bağlamında bütün bu içsel nesne imajları son derece agresiftir ve her şeyden önce oldukça kalıcı oldukları nesilden nesile aktarılma durumlarından anlaşılmaktadır. İnşa edilen bu psikolojik anlamların neler olduğu izleyen başlıklarda gösterilmiştir.

²⁴⁵ Balkan Savaşları döneminde Roma’da yetkili Bakan görevi yürüten Dimitır Rizov Başbakan ve Dış İşleri Bakanı İvan Geshov’a gönderdiği bir raporda Yunan müttefikleri hakkında arkadan iş çevirebileceği konusunda ciddi endişeleri olduğunu bildirmiş bu kaygılarına referans olarak da “milli hafızayı” göstermiştir. Raporun yer aldığı arşiv belgesi için bkz. TSDA, f. 568, op. 1, a.e. 856, L. 2-13.

²⁴⁶ Örnek olarak 1930’lu yıllarda Balkan Paktı kurulması girişimlerinde Bulgaristan’ın temel endişeleri II. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı’ndan kalma özellikle de Yunanistan ile sınır sorunlarının çözülmemesidir. Ancak bununla beraber Bulgaristan içinde çok ciddi bir tartışma daha söz konusu olmuştur. Bulgar ulusunun Türkiye ile geçmiş tarihine atıf yapılarak gündeme alınan Türk azınlık meselesi. Şöyle ki bu paktın imzalanması ile Türkiye’nin Bulgaristan’daki Türk azınlık üzerinde etkisi ve tesiri artacağı vurgulanarak neticede geçmiş tarihi imajlar hatırlatılarak korku ve endişe ön plâna çıkartılmıştır. Bir devlet politikası olarak Bulgaristan’ın Balkanlar’daki mevcut statükoya razı olmayıp revizyonist bir pozisyonda bulunmasını ve Balkan Paktı’na katılmak istememesini kamuoyu nezdinde haklılandıran veya bunun daha kolay bir şekilde kabul edilmesini sağlayan Türk azınlığı ve geçmiş imajlar üzerinden yürütülen tartışmalar olmuştur (Petrov, 2001: 64-69; Stoyanov, 1998: 82-91).

2.2.2. Osmanlı Devleti ve Egemenliğin Kaybı: “Beş Asır Kölelik” Travması

Bulgar tarih yazımında İkinci Bulgar Krallığı’nın topraklarına Türklerin akın etmesine Doğu Roma İmparatoru Kantakuzenos’un sebep olduğu konusunda ortak bir kanaat mevcuttur. Hem Bulgarlardan korunmak hem de taht kavgasında İmparator’a sağlanan destek karşılığında Türklerin Avrupa kıtasına geçmelerine göz yumulduğu aktarılır. Ne var ki, bu akınlar zamanla Doğu Roma’nın da kontrolü dışına çıkıp Türklerin kendi başına hareket etmesi ile sonuçlanmıştır anlatımı mevcuttur. Daha 1340’lı yıllarda deniz yoluyla düzenlenen akınlarda Bulgarlar, uçbeyi Umur Bey ile tanışmışlardır. Onun hemen arkasından yerine gelen Gelibolu yarımadasının fatihi Şehzade Süleyman ve Hacı İlbegi ile Evrenos Bey Doğu Roma Trakya’sına ve Bulgar Krallığı’nın uç topraklarına karadan öncü akınlar düzenleyen ilk Osmanlı akıncı güçleri olarak bilinir.²⁴⁷ Kendini Doğu Roma İmparatoru ilân eden Kantakuzenos’un, düşmanı olan Bulgarların üzerine işbirliği yaptığı Türklerin gitmesinde sakınca görmemesi ve nihayetinde Türklerin Gelibolu yarımadasına geçmelerine yardım etmesi/göz yumması Bulgar tarihinde “Doğu Roma/Yunan ihaneti” olarak anılır. Sonraki yıllarda büyük bir travma yaratacak olan kölelik ve esaret anlamlarının daha Umur Bey’in denizden düzenlediği ilk akınlar döneminde şekillenmeye başladığı söylenebilir. Tuna deltasına 1340’lı yıllarda düzenlenen akınlardan bir sahne Bulgar tarih literatüründe ilgili döneme ait yazarların eserlerinden şu şekilde aktarılır:

Önlerinde ölümlerden dağlar oldu ve esir topladılar, sayısız ganimet aldılar! Bütün esirleri sıralar halinde getirdiler - yüzler ve binler... Sayısız! ... Bayır ve köylere girdiler evlenecek kadın, bakire kız, çocuk aramak için ve her biri kadın seçti, bazıları ikişer, hepsini ağılama ve bağrışma içinde götürdüler. Köyleri yaktılar, büyük bir gürültü ile Kiliya şehrini ve kalesini yıktılar. Gemileri ganimet ve kadın ile doldurdular, hızlı bir şekilde dalgalar içinden gittiler.²⁴⁸

Osmanlı Devleti Gelibolu yarımadasına sağlam bir şekilde yerleştikten sonra İkinci Bulgar Krallığı ile temasları daha da sıklaşmıştır. Bu noktada önemli bir olay olarak Sredets (Sofya) kuşatması anılmaktadır. Lala Şahin önderliğindeki bu akınlarda Sredets alınamamış ancak her iki taraftan da çok ciddi kayıplar verildiği bilinmektedir.²⁴⁹ Yine Krallık döneminden kalma İvan Şişman’ın Rila Fermanı ve folklordaki bir dizi anlatım Bulgar kralının Sredets (Sofya) Kalesi’nin direnişi için verdiği zahmetli mücadeleyi anlatır.²⁵⁰ O dönemden ulusal hafızada kalan Türkler hakkında oldukça fazla olumsuz nesne imajları

²⁴⁷ İnalçık, 2016: 15-17.

²⁴⁸ Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 32-36.

²⁴⁹ Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 71-72.

²⁵⁰ Ihchiev, 1907: 3-9.

mevcuttur.²⁵¹ Stratejik anlamda Orta Avrupa'ya ilerleme, Edirne-Filibe-Sofya-Niş-Belgrad hattı üzerinden planlandığından Sofya Kalesi Osmanlı Devleti için önemli olmuştur. Bulgar tarihinde Sofya kuşatmasının üzerinde önemle durulmasının bir diğer nedeni de bu savaşta Bulgar Kralı İvan Aleksandır'ın iki oğlu İvan Asen ve Mihail Asen'in öldürülmüş olmasıdır. Yine bu savaşta çok sayıda Bulgar esirinin de toplanarak Edirne'ye götürüldüğü Bulgar tarih yazımına esas kaynak teşkil eden "XV. Yüzyıl Bulgar Anonim Vakayinamesi'nde" şöyle aktarılmaktadır:

"Ve Amorat [Murad], Orkan'ın [Orhan] oğlu Türklerle birlikte... Sredets'e doğru yürüdü. Bulgar askerleri toplandı, onlarla birlikte Asen de, Aleksandır'ın oğlu. Savaş oldu ve Asen'i öldürdüler ve Bulgarlardan çok kişiyi de. Bulgarlar Mihail ile yine toplandı, Aleksandır'ın oğlu. Onu da öldürdüler. Çok insanı esir aldılar ve Gelibolu'ya götürdüler..."²⁵²

Bu anlatımlar kaçınılmaz olarak ulusal kendilikte ulusal nesne (Türkler) hakkında ciddi ve çağdaş zamanlarda dahi etkinliği devam eden anlamlar inşa etmektedir. İnşa edilen anlamların içeriğini anlamak için kendilikte şekillenen içsel nesne imajlarının neler olduğunu anlamak son derece önemlidir. Buna göre ulusal kendilikte şekillenen anlamlar şöyle sıralanabilir. Bulgar milletin vatanına saldıran, üyelerini esir eden, biriken zenginlikleri alan "saldırgan", "zorba" ve "zalim" nesne Türklerdir. Milletin ulusal değerlerini ve inşa edilen kültürel mirasını yok eden "kaba", "barbar" ve "acımasız" olan yine Türk nesnesidir. Millet ve ailenin değerleri olan kadın ve kızları zorla alıp götüren, yeniçeri yapmak için küçük çocukları ailelerinden koparan "krıven danık" ("kan vergisini") toplayan nesne yine Türklerdir. Neslin ve krallığın devamı için önemli olan prensleri öldürerek "krallık" (yani devlet) olgusunu tehlikeye atan nesne yine Türklerdir. Doğal olarak bu etkileşimin ortaya çıkardığı anlatımların ürettiği anlamlar kendiliğin agresif platformu ile birleşerek negatif anlamlı psikolojik birimler inşa etmesi kaçınılmaz olmuştur.²⁵³

Profesör Tsvetkova, Türklerle yaşanan ilk münasebetlerde Bulgar Kralı İvan Aleksandır gerginliğin dozunu düşürmek için çeşitli girişimlerde bulunduğunu aktarır. Kral Aleksandır siyasi uzlaşmaya varmak adına kızı Kera Tamara'yı [Tamara Hatun (Gülçiçek Hatun)] feda ettiği anlatılır. Bulgar Patrikliği bu fedakârlığından dolayı Kera'yı manen yüceltirken, Bulgarların uzlaşma meyline rağmen Türklerin 1371 yılındaki ani işgalini dehşet ile hatırlamaktadır, bu durum Patrikliği'nin bir mensubunca tarihi bir din kitabına şu şekilde not

²⁵¹ Tsvetkova, 1979: 60-61.

²⁵² Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 43.

²⁵³ Tsvetkova, 1979: 26; Gradeva, 2001; Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 75.

edilmiştir: “Tanrı, İzmailleri²⁵⁴ yeryüzünün her yerine gönderdi ve böylece yola çıktılar, esir ettiler, yakıp yıktılar”.²⁵⁵ Benzer şekilde Tyutyundjiev ve Pavlov da Mehmet Neşri’nin kronoloji kaynaklarına atıf yaparak Sultan Murad’ın Ali Paşa’ya verdiği emri şöyle aktarır: “Sosman’ın [Şişman’ın] topraklarını yık, yak ve gasp et eğer kolaylık bulursan kalesini de kuşat ama kendileri (Bulgar önderler) sana teslim olursa diğerleri ile birlikte onları düşman sayma...”.²⁵⁶

Yukarıdaki bu anlatımlar ulusal kendilikte uysal ve vatanını korumak için büyük fedakârlıkta bulunan Bulgar milletini tasvir ederken bütün bu uzlaş ve iyi niyet karşısında yakıp yıkmak ve zenginlikleri gasp için gelen öteki Türk nesnesi olumsuz anlamlarla aktarmaktadır. Bu süreç doğal bir psikolojik inşa süreci bağlamında ulus hakkındaki anlamlar ulusal kendilikte (pozitif platform ile temas neticesinde) olumlu birimler inşa ederken yine ulusal kendilikte agresif platform ile etkileşim kuran agresif nesne anlamları ise olumsuz içsel nesne anlamları oluşturmaktadır. Metodolojik açıdan İnşacı Psikoloji olarak anılabilecek olan bu psikolojik dinamizm farklı zamanlarda ortaya çıkmış benzer etkileşim anlamları ile sürekli katmanlaşarak daha da pekişir ve sonuçta içselleştirilerek eylemsel aktiviteyi motive eden, nesilden nesile aktarılan ve ontolojik güvenlik mekanizmaları çalışan psikolojik birimlerden müteşekkil bir ulusal kimliğe dönüşür.

Bulgar tarih yazımında Osmanlı Devleti’nin ilerleme stratejisinden bahsedilirken buna engel olmak bir yana ilerlemeyi oldukça kolaylaştıran Balkan milletlerinin bir türlü birlik olamama özelliğine de eleştiri getirilmiştir. Tsvetkova’ya göre Osmanlı’nın ilerleme stratejisi açıktır – belli bölgelerde konuşlanmış güçlü feodallere topyekûn akınlar düzenleyerek Osmanlı’ya derebeyi olarak bağlanmasına mecbur bırakılmak. Bu akınlar esnasında bölgenin güçlü feodal veya kralları aralarındaki çeşitli husumet veya diğerine zarar verme isteği yüzünden saldırı zamanında birbirlerine bir türlü yardım edememesi büyük bir eksiklik olarak aktarılmıştır. Tsvetkova’ya göre bu şekilde Osmanlı’ya bağlanan Hristiyan feodaller (krallar vb.) “haraç” ödemekle mesul olmalarının yanı sıra sonraki akınlar esnasında Türklere askeri

²⁵⁴ Daha önce “İzmail” ifadesinin Bulgarlar için ne anlama geldiği aktarılmıştır. Bu noktada dikkat çekilmek istenen konu bu ifadenin Türk nesnesi ile sürekli birleştirilerek Osmanlı’nın mensup olduğu din hakkında güçlü olumsuz imgelerin nasıl inşa edildiğine değinmektir. Tsvetkova, Bulgar tarih yazımında kullanılan kaynaklara atıf yaparken Osmanlı tarihçilerinin yazdıklarına da değinmiştir. Giese’ye (1929) atıf yaparak sunduğu bir Osmanlı kaynağında [Aşıkpaşazade] detaylıca aktarılan Osmanlı fetihlerinde acımasızca yakıp yıkmamanın, esir alıp, hükmedilen halkların öldürülmesinin tamamen doğal karşılanma sebebini İslâm’daki “dar-ül cihat” (Bulgarca, “v sveta na voynata”) kavramı olduğunu söylemektedir (Tsvetkova, 1979: 34-35). Bu anlatım Bulgar ulusunun bilincinde Türk nesnesi hakkında inşa edilen olumsuz imgenin aynı güçte ve aynı anda mensup oldukları İslâm dini hakkında da inşa edildiğini göstermektedir. Bundan dolayı Türk nesnesi hakkında inşa edilen anlamlar aynı anda mensup oldukları din hakkında da inşa edildiği iddiası Türk nesnesi ile özdeş anlamda kullanılan “İzmail” ifadesinden anlaşıldığı söylenebilir.

²⁵⁵ Tsvetkova, 1979: 26.

²⁵⁶ Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 75.

olarak da destek olmuşlardır. Eğer bu “kutsal” savaşlarda destek verilmezse “cezalandırma” hakkı doğacağından birçok Hristiyan derebeyi bu akınlara katılmak zorunda kalmıştır. Tsvetkova, bu durumu son derece dikkat çekici bulmaktadır. Örnek olarak 1388 yılında Sırbistan bölgesinde Kral Lazar’a karşı düzenlenen “cezalandırma” kampanyasında, diğer Hristiyan derebeylerinden istendiği gibi, yaklaşık 1376/1377 yılında Osmanlı vasalı olmuş²⁵⁷ Bulgar Kralı İvan Şişman’dan da askeri olarak destek verilmesi istenmiştir. Ancak kralın buna olumsuz cevap vermesi neticesinde birkaç sene sonra (1393) Tırnovo’ya “cezalandırma” girişiminde bulunulmuştur. Derebeylikten doğan sorumlulukları yerine getirme konusunda direnen Bulgar kralı ve halkına şiddetli bir ultimatoma verildiğini Ortaçağ Bulgar yazarı Tsamblak şöyle aktarmaktadır. “[Sultan Murad] Direnmeye devam ederlerse bu halkı yakacağını, ince parçalara keseceğini ve başka türlü türlü ölümlere maruz bırakacağını söylüyordu...”²⁵⁸

Tsvetkova’nın aktardığı bu anlatımın, ulusal kendilikte ciddi etkiye sahip olumsuz psikolojik birimler inşa ettiği söylenebilir. Bölünmüşlük ve parçalanmışlık sadece bir ulusta olmayıp aynı dine mensup (hatta bazıları akraba) feodal ve krallar arasında da oluşu, birbirlerinden sürekli şüphe içinde olmaları ciddi şekilde eleştirilmiştir. Bir bakıma daha önce bahse konu olan “Birlikten Güç Doğar” mitinin bu anlatımın yarattığı negatif imaja cevaben geliştirildiği de söylenebilir. Diğer taraftan bu anlatım ile Osmanlı’nın mutlak bir güç olmadığı, aslında, çok zekice düzenlenmiş bir strateji ile aynı yörenin insanlarını birbirine karşı örgütlemeyi başardığından başarı elde ettiği ima edilir. Bu elbette ulusal kendilik üzerinde bir nebze de olsa “olumlu” bir imge yaratmaktadır. Evet, cephenin biri dağınık ve bölünmüş durumdadır ama diğer cephe de üstün olduğundan dolayı değil “kendilerinden birini” kullandıkları için galip geldikleri imgesi yaratılarak kendilikteki birlik olamama özelliğinin yarattığı olumsuz anlam yumuşatılmaya çalışılmıştır. Tsvetkova, yaşanan bütün acılara, halkın esir alınarak götürülmesine ve nihayetinde Bulgar Krallığı’nın Osmanlı derebeyi olarak haraç ödemeye maruz kalmasına rağmen Osmanlı kaynaklarından İdris Bitlisi’nin eserine atıf yaparak Osmanlı’nın Bulgar hükümdarı hakkında söylediğini - “Hristiyan kralların en güçlülerinden biri”²⁵⁹ - şeklinde aktararak olumsuz ulusal kendilik imgelerine olumlu nüanslar eklenmeye çalışılmıştır. Bu bir bakıma gerçeklikte aşağılanan kendiliği çağdaş bilinçte iyileştirme gayretleri olarak da okunabilir. Bu da psikolojik bir

²⁵⁷ Atanasov, 2009: 141. İlaveten Tsvetkova’nın iddialarına benzer şekilde Atanasov da Osmanlı’nın bu stratejisini teyit etmiştir. Verdiği örnekte, 1386 yılında Konya’daki muharebeye neredeyse Osmanlı’ya bağlanmış tüm Balkan (Hristiyan) derebeyleri katıldığını söylemiştir. Bulgar Kralı İvan Şişman, Osmanlı vasalı olduğu halde askeri destek göndermemesi çeşitli bahaneler ileri sürülerek destek ertelenmeye çalışılmıştır. (Atanasov, 2009: 186)

²⁵⁸ Tsvetkova, 1979: 58-62.

²⁵⁹ Tsvetkova, 1979: 62.

prosestir ve ulusal kendilikte biriken olumsuz imajların yarattığı psikolojik rahatsızlık ile negatif birimleri dönüştürme gayreti olarak görülebilir. Bu durum işbu çalışmada ortaya konulan ulusal kimliğin zamanla değişip dönüşebilme potansiyelinin bir boyutunu yansıttığından dikkate değerdir.

Tırnovo'nun düşmesi İkinci Bulgar Krallığı'nın siyasi ve dini egemenliğini kaybetmesi anlamına geldiğinden Bulgar bilincinde çok dramatik ve yıkıcı bir olay şeklinde aktarılır. Tarih Profesörü İvan Tyutyundjiev'e göre siyasi ve dini egemenliğin kaybedilmesinden bağımsızlığın tekrar kazanılmasına kadar geçen yıllar “karanlık yıllar” olarak tarif edilebilir.²⁶⁰ Bu savaşta aktarılan nesne imajları ulusal hafızada son derece güçlü ve köklü psikolojik birim anlamları inşa ettiği söylenebilir. Bundan dolayı da bunların üzerinde dikkatle durulup incelenmesi gerekir. Nitekim gerek ulusal kendilik üzerinde inşa ettikleri psikolojik birimlerin anlaşılması gerekse o dönemlerde inşa edilmiş ve hala günümüzde son derece etkin olan ulusal nesne hakkındaki psikolojik birimlerin iyi bir şekilde bilinmesi Bulgar ulusal kimliğinin kurucu öğelerini anlamakta son derece önemlidir. Profesör Aretov'un dediği gibi bir ulusun iki kıymetinin (siyasi ve dini egemenliği) bu dönemde kaybedilmesiyle ulusal psikolojide oluşan ulusal travma izleri Bulgar halkının yaşadığı hiçbir tarihi olay ile kıyaslanamaz derecede derin ve etkindir.²⁶¹

İkinci Bulgar Krallığı'nın başkenti Tırnovo'nun Osmanlı tarafından kuşatılması ve nihayetinde ele geçirilmesi ile krallığın hükümlanlığı sona ermiştir. Bu önemli olayı tasvir eden kaynaklar oldukça sınırlıdır. Ancak buna rağmen sınırlı kaynaklar üzerinden yapılan okumalar ile çağdaş Bulgar psikolojisinde gerek ulusal kendilik gerekse ulusal nesne (Türkler) hakkında son derece önemli anlamların bu dönemden geldiği söylenebilir. Bulgarların, Türklerin hükümlanlığına girdiği bu ilk yılların büyük bir zihinsel hezimet ve psikolojik hassasiyet yarattığı söylenebilir. Bu döneme ait sınırlı sayıdaki arşiv belgelerinin Bulgar tarihçiler tarafından büyük bir dikkatle incelendiği söylenebilir. Çağın görgü tanıkları ve Tırnovo Edebiyat Okulu olarak bilinen entelektüel çevre İkinci Bulgar Krallığı'nın son yılları hakkında eserler bırakmıştır. Bunlar başta Krallık Patriği Evtimiy, öğrencileri Grigoriy Tsamblak ve Yoasaf Bdinski olarak sayılabilir. Bunlardan Grigoriy Tsamblak'ın bıraktığı eserler gerek dönemin ruh hâlini yansıtmaları gerekse de Bulgar tarih yazımında sıklıkla kaynak olarak kullanılması açısından incelenmeye değerdir. Grigoriy Tsamblak, Bulgar Krallığı Türklerin hükümlanlığına geçmeden önce Tırnovo'da Patrik Evtimiy'in

²⁶⁰ “Prof. İvan Tyutyundjiev: Korektniyat nauchen termin e ‘vladichestvo’; Osmanskoto zaevovanie e beda ne prosperitet”, <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zaevovanie-e-beda-ne-prosperitet/>, (erişim tarihi: 13.07.2019).

²⁶¹ Aretov, 2006.

öğrencilerinden biri olarak yaşam sürmüştür, Tırnovo düşünce oradan ayrılmış önce Doğu Roma'nın başkenti Byzantion'a (İstanbul) gitmiş, 1401 yılında ise Doğu Roma tarafından Moldova'nın başkenti Sochava'ya gönderilmiştir, 1415 yılında Kiev Mitropolit'i (bölgesel dini yönetici) olmuştur. Ortaçağ İkinci Bulgar Krallığı hakkında günümüze dek muhafaza edilmiş birçok kaynak eser Tsamblak tarafından kaleme alınmıştır.²⁶²

Tsamblak, Tırnovo'nun Türkler tarafından alınması ile ulusun yaşadığı yoğun aşağılanma ve yoğun maddi manevi mağduriyet durumunu dramatik ve travmatik bir örüntü içerisinde şöyle aktarmaktadır:

Askeri kumandan Türktü - ki o, Türk²⁶³ kralı [Bayezid] tarafından şehri yönetmek için görevlendirilmişti. Bazı işler konusunda tavsiye almak için din adamlarını yanına çağırdı. Bu insanlar diğerlerinden isim, hayır ve kutsi soy bakımından üstündüler. Ve yürüdüler, boyun bükmüş vaziyette çağırılanları takip ederek, koyunların gittiği gibi kendilerini kesecek kişilerin peşinden yürüdüler ve her biri kendi kanını taşıyarak öldürücü sağ ele kendini teslim etmek için acele ediyordu. Kana susamış canavar onları avucunda hissedince kilisenin ortasında onları kesti, daha doğrusu onları kutsadı [şehit oldular], beyaz saçlardan utanmadı, gençlere acımadı, boğazlarını bıçağının eğlencesi yaptı... kilisenin ortasında kanlarını Peygamber Zekeriya'nın kanına akıttılar... şehitlik kadehinden içtiler... ...Zorba, onların cesetlerini gökteki kuşlara yem olsun diye attı, Tanrı ise ruhlarını en mülayim

²⁶² Kiselkov, 1935: 2.

²⁶³ Grigoriy Tsamblak'ın orijinal eserinde Osmanlı ifadesi yerine doğrudan "Türk" ifadesi kullanılmıştır. Gerek Bulgar tarih yazımında gerekse Bulgar algısında Osmanlı ifadesi ile Türk ifadesi eşdeğer kullanılır. Genellikle Osmanlı Padişahları Türk kralları olarak anılır, Osmanlılar ise Türkler olarak. Beş yüz yıllık travma olarak bilinen Osmanlı hükümrânlığının sürdüğü yıllar "Türk Esaret Yılları" şeklinde anılır. Dolayısıyla Bulgar ulusal bilincinde Osmanlı-Türk ayrımı yapılmaz Osmanlı Türklerle eşdeğerdir. Son yıllarda bazı entelektüellerin (Türkiye'nin de desteklediği) bir girişimle başlatılan Türk esareti değildi Osmanlı İmparatorluğu'nda beraber yaşamaktaki şekilde ilgili dönemden kaynaklanan algıların değiştirilme çabaları ile Milli Eğitim Bakanlığı ve Millet Meclisi'ne adresli "açık mektup" hazırlanmıştır. Ancak bu girişim akademik camiadan ciddi bir tepki görmüştür. Bu bağlamda Sosyal Psikoloji Profesörü Petar İvanov bu girişimleri aptal bir edebikelâmlık olduğunu bildirerek bu inisiyatifin Ulusal Kurtuluş Mücadelesi ve Diriliş sürecini yaraladığını söylemiştir. İvanov'a göre eğer öyle ise o zaman Botev, Levski, Rakovski ve Benkovski gibi kurtuluş mücadelesi vermiş ulusal diriliş için çabalamış bu kişiler ne için savaşmıştır diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Bu açık mektubun ifade ettiği gibi Bulgarlar, İmparatorluğu'n bir vatandaşı olmamıştır, İvanov göre, Kuran-ı Kerim'in 9:29 Sure ve ayetine atıf yaparak cizrenin dine inanmayan gavurlardan alındığını söyleyerek eğer vatandaş olsalardı eşit olurlardı oysa öyle değildiler, Bulgarlar inanmayanlar olarak kabul ediliyordu [cizre alınırdı] demiştir. Bundan dolayı Türkler Bulgarlarla savaşmışlardır, zorlayıp onları öldürmüşlerdir, sonra da Bulgarlar onlarca vergi vermiş, angarya çalıştırılıp çocukları alınmış, Yeniçeri yapılmıştır, güzel Yana'lar alınmıştır [bir Bulgar kızı, Türkler beğendiği kızları aldığını ifade eden bir anlatım]. İvanov, "bir arada yaşama" ifadesi rencide edici olduğunu söyleyerek Aprilsko Vistanie (Nisan Ayaklanması) yapanlar beraber yaşamaya karşı olduklarından mı ayaklandılar diye sorarak Tırnovo, Batak, Stara Zagora katliamlarını nereye koyacaklarını ve nasıl açıklayacaklarını da sormuştur. İvanov, "bu açık mektubun en kırıcı tarafı ise Türk esareti ifadesinin terminolojik olarak yanlış olduğunu söylemesidir" diyerek bunların tarih ile dalga geçtiklerini ifade etmiştir. "Velev ki öyle ise, o zaman milli ikonlar Ata Paisiy [Hilendarski] ve Rakovski'nin [eserlerini], Levski'nin defterinde yazanları, Diriliş yılları şarkılarını, Botev'in şiirlerini ne yapacaksınız [bu eserlerde geçen "Türk esareti" ifadesini ne yapacaksınız?]" diye soran İvanov'a göre "Osmanlı ifadesi kullanmak doğru değildir tam da Türk demek doğrudur", "Osman (1299-1314 arası), Türk İmparatorluğu'nun [sadece] ilk sultanıdır [Türktür]", "'Osmanlı esareti' dememiz mantıklı değil", "Türkiye nasıl isterse bunları o şekilde adlandırabilir ama bizim için bu insanlar Türktür ve bizi esir eden İmparatorluk da Türk İmparatorluğu'dur. Esaret, Türk esaretidir" (Bkz. "Uchen skochi sreshtu 'lipsvashtoto' tursko robstvo", *Standart*, 05.05.2019 <https://www.standartnews.com/balgariya-obshtestvo/uchen-skochi-sreshchu-lipsvashtoto-tursko-robstvo-391306.html> (erişim tarihi: 18.07.2019).

meleklerin arasına dâhil etti. Ey savaşçılar, ki sizler inancı korudunuz ve sayınızı azaltmadınız [korkup kaçmadınız]! Sayılarını da duyun: yüz on kişi idiler, kiliseyi kanlarıyla boyadılar, bu kadar çok olmalarına rağmen dine ibadet ağını koparmadılar. İşte mubarek Evtimiy'in öğrencileri böyleydi, öğretisini korudular oysa ona saygı uğruna mülk, ev, çocuk ve eşten yoksun kalmışlardı ...²⁶⁴

Bu anlatımdan anlaşılabileceği üzere ilgili dönemde iki ulus arasında etkileşim ile ulusal kendilik imgeleri şekillendiği gibi ulusal nesne hakkında da imajlar şekillenmiştir. Bu noktada inançları için ölmeyi göze alan korkup kaçmayan krallığın ileri gelen din adamları yüceltilip kutsal olanla özdeşleştirilir, ölümleri “şehitlik” makamı ile sonsuzlaştırılır. Buna karşın bir ulusun manevi değer yüklediği ve kutsal kabul ettiği kilise içinde yüz on din adamını “kesen” kutsal ve manevi değere saldıran Türk ulusal nesnesi ise “kana susamış”, “canavar”, “utanmaz”, “zorba” “kesici” anlamlarıyla aktararak negatif/agresif nesne imgeleri inşa edilmektedir. Bunlar elbette ki ulusal kendiliğin agresif platformu ile birleşerek negatif anlam yüklü psikolojik birimler inşa etmektedir. Bunlar da zamanla (tekrar eden anlatımlarla) daha bütüncül ulusal nesne tasarımlarına dönüşerek pekişir ve içsel nesne olarak kendilikte kümelenerek içselleştirilir. Bu noktadan sonra görülebileceği gibi tepkisel politik eylem kolaylıkla haklılandırılabilir. Politik duygunun şiddet ve gücüne orantılı ve paralel politik tepkisel eylemler haklı görüldüğü gibi psikolojik bir ihtiyacı da karşıladığından normalleşir, olağan kabul edilir. Böylece ulusal politik psikoloji oluşur.

Tsamblak'ın anlatımında Bulgar Patriği Evtimiy ile Türk askerleri arasında yaşanan olaylar da kendilik ve nesne imgeleri inşa etmeye devam etmektedir. Tırnovo kuşatıldığında Bulgar Kralı İvan Şişman orada olmayıp bölgeyi kontrol edebileceği en iyi yer olan Nikopol (Niğbolu) Kalesi'nde bulunduğu Tırnovo'da halkı ve askeri birlikleri yönlendiren sadece Patrik Evtimiy kalmıştır.²⁶⁵ Bundan dolayı Bulgar Patriğinin Türklerle yaşadığı olay son derece önemlidir. Günümüzde son derece güçlü etkinliği devam eden ulusal kendilik ve ulusal nesne anlamları inşa ettiği söylenebilir. Tsamblak, eserinde olayı şu şekilde aktarmaktadır:

Daha sonra [Türk] askerler tarafından tutulmuş olarak [Patrik Evtimiy] cesur bir şekilde zorbanın önüne dikildi, nefsinde bir korku yoktu, korkudan bir değişime uğramadı, yüzü sakin olarak duruyordu... Ölümü utanç verici olsun diye dini elbiselerini çıkarıp onu şehrin surlarına götürdüler, onu kesmek için her şeyi hazırladılar, yüzünü mü değiştirdi, titredi mi veya dünya hayatına yönelik bir sevgi mi gösterdi? Hiç de değil, çünkü [İsa'nın havarisi] Pavlus'un öğrencisiydi ve Pavlus gibi vücudundan ayrılp İsa ile yaşamak için acele ediyordu. Bu durum barbara söylediği sözlerden anlaşıldı: [Patrik Evtimiy:] “Ey, adaletsiz, neden benim yüce onurumu aptalca ve aşağılıkça düşürdün? İlk önce dini önder kurban edilmeliydi sonra diğerleri arkasından gelmeliydi. Çoban koyunların önünde, baba oğlunun önünde

²⁶⁴ Rusev vd., 1971: 111-233.

²⁶⁵ Tyutyundjiev ve Pavlov: 1995: 76.

gitmeliydi. Onların hepsi öncelikle bana emanetti, bu yüzden kesilme kadehinden ilk önce ben tatmalıyım. Çünkü herkesten önce, emek verip çalışan, tatlı meyveden yemelidir!” Yüce bilgin bunu söylüyordu ve cellâdı davet ederek boynunu uzatıyordu. O [cellat] geldi ve ölümcül darbeyi vurmaya hazırды. Ama bir zamanlar Peygamberi avlayan o kanunsuz kralın²⁶⁶ elini hareketsiz yaptığı gibi O [Tanrı], bu ölümcül sağ eli de aynı şekilde hareketsiz kıldı, sanki canlı ve hareket eden bir vücuda yapıştırılmış bir ölünün eliydi. Böylece Davut’un [Peygamber] duası gerçek oldu: “Ellerin yaptığının karşılığını onlara ver”. Bu durum o kibirliyi ve tüm İzmail topluluğunu dehşet içine düşürdü orada duramayıp kaçtılar, mübareğe ise elbiselerini atıp nereye istersen²⁶⁷ özgürce git dediler. Gördüğümüz mü – daha önce de söylediğim gibi – yüce şahsiyetleri öldürmeye çalıştıkları şeyle kötülüğü yenip yıktı... Söz yerine getirildi: “Kesildi ve kan akıtmadan şehit olarak ünlendi”... Kesicinin elinde meydana gelen mucize ile kanaate vardılar ki, Hristiyanlık inancı gerçektir. Bu onların oradan kaçıp gitmesinden anlaşıldı.²⁶⁸

Bu anlatım ile öncekilerinde olduğu gibi gerek ulusal kendilik hakkında gerekse ulusal nesne hakkında ciddi imgeler inşa edildiği söylenebilir. Bir tarafta Tanrı’ya yakın inançlı, onurlu, kutsal, cesur, keramet sahibi Patrik Evtimiy tasvir edilirken ulusal kendilik üzerine pozitif kendilik imajları yansıtılır. Diğer taraftan ulusal nesne (Türkler) hakkında da “zorba”, “kesici”, “adaletsiz”, “aptallık eden”, “onur kırıcı”, “cellat”, “kanunsuz”, “kibirli”, “İzmail”, “korkak” gibi negatif imgeler ile ulusal nesne anlamları kurgulanarak ulusal kendilikte içsel nesne olarak içselleştirilmiştir. Aynı şekilde yine bu anlatımda ulusal kendilik hakkında “cesur”, “onurlu”, “adaletli”, “bilgin”, “kutsal-mubarek”, “şehit derecesine sahip”, “keramet sahibi” gibi anlamlar da oluştuğu söylenebilir. Bu şekilde bir taraftan kendiliğin pozitif platformu ile olumlu kendilik imajları birleşerek pozitif/libidinal psikolojik birimler oluşurken diğer taraftan da kendiliğin negatif/agresif platformu ile olumsuz nesne imajları birleşerek negatif/agresif psikolojik birimler inşa edilir. Böylece elde edilen psikolojik birimler sosyal psikoloji ile ulusal kimliğin bir parçası haline gelmektedir. Sonrasında hem pozitif hem de negatif psikolojik birimler ulusun politik eylemlerini motive edip haklılandırıdığı söylenebilir. Bütün bu anlamların korunduğunu ortaya koyan ise “bağlantı nesnelerinin”²⁶⁹ titizlikle korunmasıdır denilebilir.

Tsamblak, anlatımının devamında oldukça dramatik sahneleri aktarmaktadır. Bunlar her ne kadar olağan gibi görülse de Bulgar psikolojisinde aile ve soy bağı duygudaşlığı

²⁶⁶ Grigoriy Tsamblak Eski Ahit’in Krallar Kitabı’na atıf yaparak bu sahneyi orada geçen bir olay ile ilişkilendirmektedir. Bu anlatıda Kral Yarovam, Peygamberi öldürmek üzere el kaldırdığı bir esnada mucizevi bir şekilde eli havada donup kalmıştır.

²⁶⁷ Yapılan bir dizi araştırma neticesinde elde edilen bulgular göstermiştir ki, bu olaydan sonra Patrik Evtimiy Trakya’da Filibe şehrine 30 km uzaklıkta bulunan Baçkovo Manastırı’na gitmiş ve orada vefat etmiştir (Bogdanov, 1987: 12-13).

²⁶⁸ Rusev vd., 1971: 111-233.

²⁶⁹ Patrik Evtimiy’in anısını canlı tutan başta Sofya’da olmak üzere ülkenin diğer şehirlerinde de anıt heykelleri mevcuttur. Bkz. Görsel 4 “Patrik Evtimiy Anıtı”, Yer: Sofya, Patrik Evtimiy Caddesi.

(empatisi) içinde geçmiş acıları tekrar canlandırmaktadır. Tırnovo halkının özellikle soy, zenginlik ve yüz güzelliği ile ön plana çıkan aile üyeleri birbirinden ayrılmaya zorlanarak göçe zorlanmış olması aktarılır. Bunların arasına Patrik Evtimiy'in de katılmak zorunda kalması Bulgar halkını inançta ümitsizliğe ve büyük acılara sürüklediği vurgulanmıştır. Tsamblak'ın ifadesiyle “şehrin taşları bile ağlamış” olması derin travmatik izlere yol açan anlamlar içermektedir. Bütün bunlara sebep olan ise “barbar” ve “acımasız” Türklerdir (ulusal nesne).²⁷⁰ Bu acılara sebep olan nesne hakkında agresif anlam inşa edilir, kendilikte içselleştirilerek ulusal kimliğin mağduriyet boyutunu teşkil eder. Mağduriyette ise hak doğar ve bu hakkın alınması için takip eden eylemler meşru olur. Psikolojik temelde bu son derece mantıksal bir sonuçtur.

İkinci Bulgar Krallığı'nın egemenliğini kaybettiği dönemde şekillenen ulusal kendilik ve nesne anlamlarını iyi bir şekilde anlamak için milli tarihçi Paisiy Hilendarski'nin kaleme aldığı “Slav-Bulgar Tarihi” [“İstoriya Slavyanobılgarska”²⁷¹] adlı eserine de bakılması gerekmektedir. Zira bu eser Bulgar tarih yazımında son derece önemli bir yere sahiptir, ilgili dönem hakkında birincil referans kaynakları arasında adeta bir merkezdir. Bundan sonra yazılan bütün tarih kitapları ve tarihe yönelik anlatımlar bu çekirdek etrafında kümelenmiş ve bir şekilde bu eserden referans almıştır. Bulgarlar tarafından günümüzde son derece önem verilen milli şair ve yazar İvan Vazov, Paisiy ve eserini Bulgar ulusu için “Paisiy” adlı şiirinde anlamlandırırken şunları söylemiştir: “..bugünden itibaren [Slav-Bulgar Tarihi eserinden sonra] Bulgar soyunun artık tarihi var ve artık ulus oluyor”.²⁷² Edebiyat Profesörü Trendafilov, tarihte Paisiy hakkında aktarılan anlatımların ulusal bilinçte güçlü bir şekilde mitleştirilmiş olduğunun altını çizerek Bulgar belleğinde Paisiy etkisinin çok büyük olduğunu söylemiştir.²⁷³ Basit bir gözlemlerle bu etkinin gücü Otets Paisiy (Ata Paisiy) adının verildiği bağlantı nesnelerinden²⁷⁴ de anlaşılabilir. Günümüzde Otets Paisiy ismi öncelikle eğitim kurumlarına verilerek zihinsel aydınlanma ve bilgi ile uyanış anlamları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ülkenin en büyük ikinci üniversitesinin yanı sıra yüzlerce okul ve kütüphane Otets Paisiy ismini taşımaktadır. Paisiy, Bulgar ulusu tarafından diriliş mücadelesini başlatan ve ulusal bilinci uyandıran ilk Bulgar ve diyanet aydını olarak büyük bir saygı görmektedir.²⁷⁵

²⁷⁰ Kiselkov, 1935: 21-22.

²⁷¹ Hilendarski, 2004.

²⁷² İvan Vazov'un “Epopeya na Zabravenite” [Unutulanlar Destanı] içinde bulunan “Paisiy” adlı şiirinin tam metni için bkz. <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=914&Level=2>, (erişim tarihi: 26.07.2019).

²⁷³ Trendafilov, 2005: 5-18.

²⁷⁴ Volkan, 2008: 150-156.

²⁷⁵ “Bansko otbelyaza tyrjstveno 296-ta godishnina ot rojdenieto na Paisiy”, *Darik News*, 19.06.2018, <https://dariknews.bg/regioni/blagoevgrad/bansko-otbeliaza-tyrzhestveno-296-ta-godishnina-ot-rozhdenieto-na-paisij-snimki-2104338> (erişim tarihi: 15.10.2019).

Bulgar ulusal psikolojisinde en dramatik seçilmiş travma – Bulgarların Türklerin esaretine girmeleri ve beş yüz yıl boyunca esaret içinde kalmaları anlatımıdır. Bu “büyük anlatım”²⁷⁶ Paisiy’in *Slav-Bulgar Tarihi* adlı eserinde şu şekilde aktarılır:

Bulgar kralları ve soylu isimlerinin sonu işte böyle bitmiş... agaryan [Hacer’den olan] ve İzmail çocukları zorlayıp, Tanrı da onlara izin verdiğinde birçok krallığı yok etmişler, Bulgar Krallığı’nın da sonu gelmiş ve [Bulgarlar] agaryan [Hacer’i] egemenliğine girmişler. Kısa bir Alman tarih notunda Türk Kralları için de yazılmıştır. Murat için orada şöyle yazıyor: Bulgar yurdunu aldığı anda, çok insan toplamış, genç ve güzel delikanlıları zorla gasp edip Edrene’ye (Edirne’ye) götürmüş, onları Türk ordusuna yazdırıp Yeniçeri yapmış ve zorla Türkleştirmiş. İşte böyle o zamanlarda insanlar keder üstüne keder, üzüntü üzerine üzüntü yaşamışlar. Acı ve üzüntü içinde Bulgar Krallığı için çok ağlamışlar. İşte böyle anne, baba ve soydaşlar teselli bulmadan ve iç çekerek çocukları için feryat etmişler. O zamanın insanları Türk yönetimi altında çok büyük üzüntü ve acılar içinde yaşamışlar. Güzel olan kiliseleri seçerek camiye çevirirlermiş; işte bu şekilde kilise ve manastır toprakları Hristiyanların elinden çıkmış; büyük evleri, tarlaları, bağları ve güzel yerleri, ne canları çekerse gasp ederlermiş. İşte bu şekilde ilk nesil ve öncü Hristiyanları öldürüp mülklerini gasp etmişler. Krallığı ele geçirilen bu ilk neslin çok büyük sıkıntı ve üzüntüleri, büyük ağıtları olmuş, ta ki bu birinci nesil gidene kadar. Sonraki nesil yavaş yavaş Türklerle yaşamaya alışmış. Türkler, ilk zamanlarda çok katı ve çok büyük hırsızlarmış. Tzarigrad’a [İstanbul’a] yerleştikten sonra Hristiyan düzeni ve hukukundan çok şey öğrenmişler ve bir süreliğine başta utandığından kanunsuzca Hristiyanların eşya ve mülkünü çalmayı bırakmışlar. Ancak şimdilerde [1760’lı yıllar] ağıtların yine bir hukuku yok, adliyesi de yok.²⁷⁷

Otets (Ata) Paisiy’in Bulgar tarihinde ve ulusal hafızadaki güçlü etkinliği dikkate alındığında bu anlatımla inşa edilen ulusal kendilik ve ulusal nesne imgelerini incelemek son derece önemli olmaktadır. Türk nesnesi hakkında oluşan anlamların günümüzde son derece etkin olan köklü psikolojik birimler inşa ettiği söylenebilir. Bunlardan günümüzde en “canlı” psikolojik birim olarak düşünülebilecek olanı “Türk esareti” anlamıdır. Paisiy, Bulgar ulusunun ve krallarının şanlı geçmişi hakkında seçilmiş zaferleri aktardıktan sonra Türk nesnesine yoğunlaşarak onun hakkında negatif/agresif dürtülere yatırım yapan çok güçlü nesne imgeleri aktarmaktadır. Kültürel ve dini “sapkınlığa” vurgu yapan “agaryan” ve “İzmail” ifadeleri ilgili ulusal nesne hakkında itibarsızlık ve dinsizlik vurgusunu içermektedir ve bunlar anlatımlarda sıkça başvurulan kavramlardır denilebilir.²⁷⁸ Bu durum psikolojik açıdan ele alındığında bir nevi dehümanizasyon süreci veya insandışılaştırma (itibarsızlaştırma) olarak da ifade edilebilir.²⁷⁹

²⁷⁶ Oren vd., 2015: 215-217.

²⁷⁷ Hilendarski, 2004: 36.

²⁷⁸ Gradeva, 2001: 112-134.

²⁷⁹ Çevik, 2010; Çevik 2012-2013:74-75.

Bu agresif anlamların ulusal kendiliğin dini ve kültürel değerlerini kutsarken ilgili nesnenin kültürel değerleri hakkında derin ve değiştirilmesi çok zor olan agresif imajlar inşa ettiği söylenebilir. Ulusal dirilişi başlatarak milli bilinci şekillendiren kesimin Bulgar Kilise erkânı olduğu düşünüldüğünde bu anlamın derin psikolojik etkisi (politik psikoloji kabiliyeti) anlaşılabilir görülmekte. Zaten Paisiy'in yazısında ikinci vurgu “kölelik” hakkındadır. Bu anlam ulusal psikolojinin Türklere yönelik ulusal nesne imajı algısında son derece önemlidir. Türk nesnesi güçlü ve güzel genç Bulgarları alıp köleleştiren, Edirne'ye götürerek onları Türkleştiren bir zorba ve gaspçı olarak tasvir edilir. Sadece ilk dönemlerde olmayıp bu eylemin daha sonraki yıllarda da devam ettiğini ifade edilerek “köleleştirme” fethin verdiği heyecan ve savaş tazminatı şeklinde değerlendirilmeyip bir devlet politikası olduğu anlamı vurgulanmaktadır. Bu portrenin inşa ettiği güçlü agresif nesne anlamları Bulgar tarihinde “beş yüz yıllık Türk esareti” ve büyük mağduriyetlerle söylemlerini mitleştirmiştir. Gerek Bulgar Dirilişi dönemi edebi ve tarihi yazılarda gerekse Kurtuluş Mücadelesi döneminde ortaya çıkan anlatılarda “beş yüz yıllık esaret” anlamı defalarca aktararak sarsılması çok zor olan ulusal nesne tasarımları inşa etmiştir. Ulusu bir araya getiren, herhangi bir topluluğu organize etmeyi başaran en güçlü motivasyon bu olmuştur. Bundan dolayı da ulusal kimliğin temel yapı taşı hüviyetindedir. Yukarıda aktarılan Paisiy'in anlatımı ile inşa edilen bir diğer anlam da “Türkler tarafından zorla gasp edilen maddi manevi değerlerdir”. Öncü Hristiyanların öldürülmesi, merkezi ve güzel kiliselerin camiye dönüştürülmesi, Hristiyanlara ait ekonomik değeri yüksek maddi kıymetlerin zorla alınması ve nihayetinde Bulgar Krallığı'nın (devlet olgusunun) ortadan kaldırılması gibi olaylar aktararak bir taraftan ulusal kendiliğin libidinal imgeleri “Hristiyanlık” ve “Bulgar Krallığı” pozitif anlamları ile içselleştirilirken, diğer taraftan da ulusal nesne hakkında bu kutsallara saldıran ve onları zorla gasp eden “zorba” ve “hırsız” (Türkler) anlamlı agresif nesne imgeleri oluşturulmaktadır. Bu anlamlar ulusal kendiliğin pozitif ve/veya negatif platformu ile birleşerek sarsılması çok zor ve ulusal kimliğe içselleştirilmiş psikolojik birimler inşa ettiği söylenebilir. Bunların etkinliği karşıt anlamların gündeme gelmesi durumunda ontolojik güvenlik mekanizmalarının devreye girmesinden anlaşılabilir. “Kölelik yoktu ancak bir arada yaşama vardı” şeklindeki girişimlerin büyük kamusal tepki ile karşılaşmış olması bunun göstergesidir.²⁸⁰

Bulgar mitolojisi konusunda bilim doktorası bulunan Profesör Aretov, Bulgar ulusunun uyanışında Paisiy'in başat bir röle sahip olduğunu söyleyerek Paisiy'in ulusal mitolojide bir merkez-çekirdek olduğunu vurgulamaktadır. Aretov'a göre Paisiy bir taraftan

²⁸⁰ “Uchen skochi sreshtu ‘lipsvashtoto’ tursko robstvo”, *Standart*, 05.05.2019

<https://www.standartnews.com/balgariya-obshtestvo/uchen-skochi-sreshchu-lipsvashchoto-tursko-robstvo-391306.html> (erişim tarihi: 18.07.2019).

ulusal mit kurucudur diğer taraftan da bizatihi kendisi yüceltilen ve mitleştirilen bir şahsiyettir. Aretov, “İstoriya Slavyanobylgarska” (“Slav-Bulgar Tarihi”) eserinin Bulgar ulusu için en “büyük anlatımlardan” biri olduğunu söylemektedir. Geçmişe yönelik bilgi edinme kaynakları arasında Kutsal Kitap’la birlikte birinci sırada yer almaktadır. Diğer taraftan bizatihi eserin içinde Bulgar ulusunun tarihi Kutsal Kitap’taki olayların akışına atıf yapılarak aktarılması esere farklı bir açıdan manevi değer kazandırmaktadır. Aretov, Paisiy’in eserini birkaç bölüme ayırarak incelemektedir. Bu bölümlerden birisi de “Bulgar devletinin travmatik sonu” kısmıdır. Aretov’a göre devletin yıkılış nedeni hakkında Bulgar ulusu Paisiy’in sunduğu versiyona büyük itibar göstermektedir. Paisiy, devletin yıkılış nedenlerini, Kral İvan Aleksandır’ın iki oğlu Straşimir ve Şişman’ın taht konusunda bir türlü anlaşamaması ve Hristiyanlığın emirleri olan “sevgi ve anlaşmadan” uzaklaşmaları ile Hristiyan oldukları halde “din kardeşinin” iyiliğini istemeyen Yunanlıların, Türk akınlarına göz yummaları olarak sıralar. Aretov, her ne kadar başka anlatımlar ortaya çıkmaya çalışsa da bu anlatımın daha güçlü ve etkin olduğunu söylemektedir. Türklerin gelerek devleti ortadan kaldırdıkları olayın, Bulgar ulusunda özellikle devlet konusunda, Türklerle ilişkili olarak ciddi travmalara yol açtığı söylenmektedir. Aretov, günümüzde bu dönemin ortaya koyduğu travmatik negatif anlamı bir nebze de olsa etkisizleştirmeye çalışan ve ilgili dönemle bir bağlantı olarak değerlendirilebilecek “Birlikten Güç Doğar” (“Syedinenieto Pravi Silata”) ifadesine de özellikle vurgu yapmıştır. Günümüzde bu ifade “devlet olgusunun” sembolleri arasındadır. Bulgar Millet Meclisi’nin kapısında, resmi devlet armasında ve yasaların mühürlendiği devlet mühründe (bkz. Görsel 5) bu ifade yer almaktadır.²⁸¹ Kısaca Aretov, Paisiy’i ulusal uyanışın en başat aktörü ve [bağlantı nesnesi olarak] eserini ulus olmanın en büyük manifestosu olarak görmektedir.²⁸²

Paisiy’in anlatımında devletin yıkılış nedenleri arasında Bulgar prenslerin Hristiyanlık inançlarından geri adım atmaları ve Doğu Roma’nın Hristiyanlığı temsil ettiği halde “din kardeşine” yardım etmemesi bir yana onu yok etmesi için Türkleri Balkanlar’a salıvermesi sıralanır. Bu ise ulusal kendilikte çok güçlü agresif bir kendilik ve nesne imgeleri inşa eder. Paisiy’e göre, “aralarındaki anlaşmazlık... Tanrı’nın öfkesini üzerine çekmiş, krallığını ve devletini kaybetmişler ve Türklerin en aşağılık köleleri olmuşlar... ta bugüne kadar...” diyerek, dini emirlerden uzaklaşma sonucunda ceza olarak bir diğer sapkın toplum tarafından hükümrانlık altına alınması temasını işlemektedir. Bir başka deyişle “dinsizin hakkından

²⁸¹ “Bulgaristan Cumhuriyeti Devlet Mührü ve Milli Bayrak Yasası” <https://www.lex.bg/laws/ldoc/213440102>, (erişim tarihi: 17.10.2019); Parlamento binasında “Syedinenieto Pravi Silata” ifadesi için bkz. <https://www.parliament.bg/en>, (erişim tarihi: 17.10.2019); Devlet armasında bu ifade için bkz. <https://identity.egov.bg/wps/portal/identity/government-symbols/emblem>, (erişim tarihi: 17.10.2019).

²⁸² Aretov, 2006: 102-122.

imansız gelir” söylemi ile özetlenebilecek olan negatif kendilik imgesi müsebbip nesne üzerine dışsallaştırılmakta, nesne hakkındaki imaj iki kat agresif olmaktadır. Paisiy’in bu vurgusu sonrakiler için kendiliğin tüm olumsuzluklarını dışsallaştırabilecekleri bir nesne imkânı sunmuştur. Paisiy’den sonra XIX. ve XX. yüzyılda neredeyse tüm tarihi ve edebi eserlerde ve halk öğretisi folklorda “inançsız”, “pagan”, “şeytan”, “Tanrısız”, “asırlık işgalci” nesne anlamları ile hep Türkler tanımlanmış ve işlenmiştir.²⁸³

Bulgar ulusu tarafından böylesine güçlü bir şekilde mitleştirilen Paisiy ve eserinin ortaya koyduğu nesne anlamlarının İnşacı Psikoloji açısından dikkate alınması gerekir. Zira ulusun kimliği üzerinde etkileri olduğu söylenebilir. Bu anlamların, bir taraftan ulusal kendiliğin özellikleri hakkında kurucu psikolojik birimler sunarken diğer taraftan da ilgili dönemde etkileşimde olduğu ulusal nesne (Türkler) hakkında son derece önemli “kurucu” nitelikte psikolojik birimler inşa ettiği iddia edilebilir. Bunun ötesinde ilgili etkileşimler sadece ulusun zihinsel boyutuna kendilik ve nesne anlamları bağlamında tesir etmekle kalmayıp ulusal psikolojinin Bulgar devlet eylemlerine de tesir ettiği görülmüştür. Bir ulusun en üst kıymeti arasında sayılabilecek devlet olgusunun bu etkileşimler sonucunda Bulgar ulus psikolojisinden tesir alarak şekillendiği söylenebilir. Bu konular detaylı şekilde çalışmanın üçüncü bölümünde işlenmiştir.

Bulgarlarla Türklerin tarihteki ilk etkileşimleri “birincil ve kurucu” kendilik ve nesne imgeleri oluşturmıştır. Bunlar zamanla tekrar eden olaylarda pekişerek nesilden nesile aktarılmış ve ilgili nesne hakkında sarsılması zor olan ulusal nesne tasarımları inşa etmiştir. Bu tasarımlar ulus üyelerinin agresif kendilik platformunda kümelenerek negatif anlam içerikli psikolojik birimler inşa etmiştir. Bu sürecin yaklaşık beş asır boyunca uzun soluklu devam etmesi, hem kendilik hem de nesne tasarımlarını zamansal boyutta da güçlü kılmıştır. Siyasi eylemi motive eden bu politik birimler veya politik duygular arasında en köklü olanı ve çağdaş Bulgar ulusunun zihninde en etkin olanı “beş yüz yıl” vurgusu bağlamında Türklere esir/köle olmuş Bulgarları anlatan “beş asır Türk esareti altında” (“pet veka pod tursko robstvo” [“пет века под турско робство”]) travmasıdır. Bu sadece bir esaret olayını anlatmayıp bunun çok uzun süre (beş asır) devam ettiğini vurgulayarak travmanın “çok büyük ve çok derin” oluşunu da vurgulamaktadır. Bu durum bir taraftan Vamık Volkan’ın tabiriyle “büyük” *seçilmiş bir travma*²⁸⁴ olarak değerlendirilebilir diğer taraftan da politik eylemi uzun soluklu motive eden çok güçlü bir politik duygudur. Nitekim ulusal travmanın “seçilmiş”

²⁸³ “Osmansko Vreme v Bylgarskite Tekstove Prez XIX-XX”, http://balkansbg.eu/bg/content/b-identichnosti/460-osmanskoto-vreme.html#_ftnref14, (erişim tarihi:19.10.2019).

²⁸⁴ Volkan, 2014: 17-31.

olmasının en büyük özelliği travmaya sebep olan nesneye karşı ulusal eylemi aktive etmede çok güçlü bir gerekçelendirme verebilmesidir.²⁸⁵

“Pod tursko robstvo” (“Türk esareti altında”) ifadesi sadece çok güçlü bir politik duygu olmayıp gerek tarih yazımı gerekse akademik tartışmalarda sık sık gündeme gelen bir olgu da olmaktadır. Birçok tarihçi ve akademisyen bu konuda ulusal bilinci şekillendiren “Türk esareti altında” konusunda fikirlerini ortaya koymaktadır. Ünlü Bulgar tarihçi Profesör Bojidar Dimitrov, son yıllarda ortaya çıkan kölelik miydi yoksa hegemonya mıydı tartışmalarına katılarak bu tanımlamaların her ikisinin de zamansal düzlemde doğru olduğunu iddia etmiştir. Çeşitli çağlarda esaret ve hükümlanlık (hegemonya) arasında gidip geldiğini söylemiştir. Her şeyden önce Bulgarların az da olsa bazı haklarının olduğunu belirten Dimitrov, bazen köleliğe yakın bazen de kısmen daha iyi ve göreceli özgür yaşadıklarını söylemiştir. Fakat şu noktayı da vurgulamıştır ki, Türklerin esaret/boyunduruğu yüzünden Bulgarların eğitimde, teknolojiye, ekonomide ve kültürde gelişimleri engellenmiştir. Batıda üniversiteler kurulurken Bulgarlar “kiliselerin bodrum dersliklerinde” (“kiliyni uchilishta”[“килийни училища”]) eğitim almak zorunda kalmışlardır. Bu yüzden Dimitrov’a göre kölelik/boyunduruk tartışmaları bir yana kesin olan şeyin 1396-1878 yılları arasında Türklerin gelişi “Bulgar ulusu ve devleti için bir felaket olmuştur” diyerek ulusal hafızada Türkler hakkındaki anlamları akademik tarih perspektifinden değerlendirmiştir.²⁸⁶ Böyle bir hal içinde bulunan çağdaş ulusal kimlik, psikolojik açıdan ele alındığında dışsallaştırma işlevini icra ettiği söylenebilir. Benzer ifadeleri tarih profesörü Tyutyundjiev de söylemiştir. Tyutyundjiev, Osmanlı İmparatorluğu’nda köle pazarları olduğunu ve buralarda Bulgarların da satıldığını belirtmiştir. Ancak bu durum halkın bütünü için geçerli olmamıştır. Bu dönemde Bulgar halkının siyasi ve dini hükümlanlık altında tam anlamıyla “karanlık yıllarda” yaşadığını belirtmiştir.²⁸⁷

Prof. Dimitrov’un ortaya koyduğu iddia sadece akademik camiada geçerli olmayıp yapılan araştırmalarda görülmüştür ki, ulusun hatta Balkanlardaki milletlerin büyük kesimi mevcut az gelişmişliğin ve halen var olan sorunların “beş yüz yıllık Türk esareti yüzünden” olduğuna inanmaktadır.²⁸⁸ Bu bağlamda bu politik duygunun geçmişte oluşup sadece tarih kitaplarında kalan bir olgu olmadığı ulusal zihne iyice yerleşmiş güncel bir nesne tasarımı olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle ulusal kendiliğin agresif platformu ile birleşerek oluşan

²⁸⁵ Volkan, 2014: 23.

²⁸⁶ Dimitrov, 2006; Snegarov, 1958.

²⁸⁷ “Prof. İvan Tyutyundjiev: Korektniyat nauchen termin e ‘vladichestvo’; Osmanskoto zaeovovanie e beda ne prosperitet”, <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zavoevanie-e-beda-ne-prosperitet/>, (erişim tarihi: 17.10.2019).

²⁸⁸ “Ako ne beshe turskoto robstvo”, *Fakti*, 22.03.2013. <http://fakti.bg/mnenia/62150-ako-ne-beshe-turskoto-robstvo>, (erişim tarihi: 17.10.2019).

bu psikolojik birim – “Türklerin esareti altında mazlum Bulgarlar” – anlatımının içselleştirildiği ve kimliğin bir parçası haline geldiği ifade edilebilir.

Bulgar tarih literatüründe “Türklere esir” (“tursko robstvo” [“типско робство”]) olgusunun Bulgar ulusu tarafından dramatik bir şekilde yaşandığı konusunda ciddi bir arşiv belgeliği mevcuttur. Bu arşiv belgelerine dayalı olarak Bulgar ulusunun tarih kitapları, edebi eserleri, folkloru ve sosyal hayatı oluşmuştur.²⁸⁹ Bu arşiv kayıtlarının konusu ise genellikle etkileşimde olunan Türk nesnesi bağlamında uygulanan dini ayrımcılık, devlet politikası olarak Bulgarları İslamlaştırma, rehin almalar ve kölelik, küçük çocukları alıp Yeniçeri yapma gibi konularla olumsuz/negatif anlamlı imgeler inşa etmiştir. Bu konuda detaylı bir inceleme mevcuttur. Bahse konu olan bu nesne imajları ilgili ulusun psikolojik kendilik boyutunda ulusal nesne hakkında çok derin ve çok etkin agresif anlamların oluşmasında temel rol oynamaktadır. Bulgar akademik camiasında saygın tarih profesörü Petrov, “Türk esareti” konusunda şunları söylemektedir:

Bulgar topraklarındaki beş asırlık Osmanlı egemenliği Bulgar tarihinde hakkıyla en ağır dönem olarak bilinmektedir. Zamanın en belirgin özelliği acımasız feodal istismarlar, tam bir siyasi ve ulusal hukuksuzluk, maksatlı ve sistematik ayrımcılık ve asimilasyon politikaları. Bu beş asırda Bulgarların maruz kaldığı acılar tasvir edilemez durumda. Öldürmeler, kaçırmalar, vatan topraklarından uzaklaştırma, Bulgarların namusu ve topraklarıyla alay etmek [dilediği gibi tasarrufta bulunmak] Osmanlı İmparatorluğu’nda normal şeylerdir. İşte bundan dolayı da Osmanlı yöneticileri hakkında en acımasız istismarcı ve asimilasyoncu tanımlarının yapılması tesadüf değil... Bir dizi belgede, özellikle Bulgar kaynaklı, İslam’ı kabul etmek “Türkleştirmek” olarak tanımlanmaktadır... Osmanlı İmparatorluğu’nda İslam’ı kabul ettirme resmi bir politika ve uygulama olarak her zaman olmuştur... Bir dizi belge vergi toplamada Osmanlı yönetici ve memurlarının keyfi tutumlarını göstermektedir... Birçok belge yargılama konusunda en basit adalet prensiplerinin yoksunluğunu açıklamaktadır... Arşiv kaynakları Bulgarların köleleştirildiği ile doludur, bu durum “tri sindeira robı” (“üç zincir esir”)

²⁸⁹ Bu noktada belirtilmesi gerekir ki, ilgili Bulgar arşiv belgelerinde geçen tarihi olay ve kişilerin gerçeklik boyutu tarih araştırmalarının konusu olup karşılıklı arşiv kaynakları ile onanması tarihçilerin işidir. Bundan dolayı olay ve olguların gerçekliğinin onanması araştırmanın kapsamı dışındadır. Bu çalışma tarihi olayların ontolojik gerçekliği konusunda bir iddiada bulunmamaktadır veya tarihi olay ve olgulara bir perspektif kazandırma çabasında değildir. Bu araştırmının konusu ulusal kimliğin psikolojik boyutta inşasında etkili olan psikolojik anlam ve imgelerin analiz edilmesidir. Nikolay Aretov’un da dediği gibi ulusal psikolojinin şekillenmesinde önemli olan olay, olgu ve kişilerin gerçek durumu değildir önemli olan ilgili ulusun bu olay, olgu ve kişilere nasıl baktığı, inandığı ve gelecek nesillere nasıl aktardığıdır. Nitekim ulusal psikolojide bir olaya belirli bir şekilde inanış, ilgili olayın gerçek boyutuyla uyumlu olsun olmasın ilgili ulus için bir gerçeklik olmaktadır (Aretov, 1999:141.) Benzer şekilde Abdülkadir Çevik de “geçmişe ait bilgilerin” ilgili dönemde yaşayan insanlar tarafından duygusal-psikolojik örüntü içinde ele alınarak diğer nesillere aktarıldığını söylemektedir. Bu noktada Çevik tarihi bilgileri “canlı bir organizmaya” benzeterek geçmişe ait bilgilerin sonuçta insanlar tarafından değerlendirildiğine bundan dolayı da duygusal bir örüntüyü aktardığına dikkat çekmiştir (Çevik, 2010: 26).

halk türküsünde de anlatılır. Kadı kayıtları, seyyah seyahatnameleri ve diğer belgeler Osmanlı İmparatorluğu’nda binlerce esir hakkında bilgiler vermektedir...²⁹⁰

Akademisyen Petrov’un aktardığı bazı belgeler şöyledir:

Selanik’teki Amerikan Konsolosunun Tsarigrad’daki (İstanbul’daki)
Amerikan Yetkili Bakanına İlettiği Telgraf, 7 Mayıs 1876

Dün akşam Voden’den geziden eve döndüm ve size feci haberler vermek için acele ediyorum. Cuma akşamı bir Hristiyan kız çocuğu yanındaki Müslümanlarla Bogdanitsa’dan trenle dönerken inancı konusunda kendisine yardım edilmesi için bağırmış. Durakta bekleyen Hristiyanlar yardıma koşmuşlar ve beni bekleyen bir arabayı, kızı şehre götürmesi için zorlamışlar. Cumartesi gecesi Türk serseriler yöneticinin sarayına gitmişler. Yönetici, kızın bizim konutta olduğunu düşünerek evi aramış, ama kızın başka bir yere sığındığını ona ispat etmişler. Türkler şehre koşup doğru inançta olanları silahlanmaya davet etmişler. Olup bitenleri merak eden Fransa ve Almanya konsolosları da oraya gitmiş ama 3000 Müslümanın toplandığı camiye zorla götürülmüşler. Yönetici de ordaymış fakat onları kurtaramamış ikisi de orada öldürülmüş.²⁹¹

Sofya kadısı defteri, 4 Ağustos 1550 y. – NBKM, Or. Otd. Kad. Reg.
No: 313, otk. 2, L. 13-b-III.

Kayıt yapıldı ki, Abdullah oğlu Yusuf, Hacı Rustem oğlu Hacı Mahmud’in kölesi olarak mahkemeye çıkıp şunu talep etti: “Ben özgür doğdum. İnançsız iken ismim Andrey idi, babamın ismi ise Milosh’tu. İzvornik Sancağı, Tuzla kazası Dumalefche köyünde Marineto adlı özgür bir anneden doğdum.” Hacı Mahmud beyan etti ki: “Dokuz yıl önce Yusuf adlı köleyi hazır bulunan Recep ve Kemal’den satın aldım. Yusuf kölelik durumunu biliyordu ve susuyordu.” Yusuf bu gerçeği kabul etti. Mahkeme özgür bir insan olduğuna dair belgeyi sunması için üç aylık süre verdi, bu belgeye yazıldı.²⁹²

Tuna Vilayeti’nden Sadrazam’a kayıt girişi (pusula), 5 Ağustos 1676
y. – NBKM, Op. Otd. OAK No: 1244.

Altı kadın köle satın almak için gerekli ücretinin gönderilmesi konusunda.²⁹³

Sofya kadısı defteri 31 Aralık 1680 y. – NBKM, Or. Otd., Kad. Reg.
No: 85, L. 29-b-III.

Süleyman oğlu alay komutanı Mustafa ağa Sofya’da Karagöz Bey mahallesinden, mahkemeye çıktı ve beyan etti ki, kölesi Abdullah kızı Şehbaz’ı – boy yüksek, kaş kara, esmer yüzlü, kaşlar birleşik değil – köle durumundan azat ediyor ve üzerinde sadece vasilik hakkını koruyor. Şehbaz’ın isteği üzerine bu kayıt hazırlandı.²⁹⁴

²⁹⁰ Petrov, 2012: 15-19.

²⁹¹ Petrov, 2012: 312.

²⁹² Petrov, 2012: 354.

²⁹³ Petrov, 2012: 430.

²⁹⁴ Petrov, 2012: 433.

Petrov, yaptığı arşiv araştırmasında Bulgarlara İslam'ı kabul ettirerek Türkleştirme çabalarının Osmanlı hükümlerinin sürdüğü XV-XIX. yüzyıllar arasında hep devam ettiğini söylemektedir. Sunduğu belgelerde Müslüman olmayanlara getirilen ağır vergi ve uygulanan ayrımcılıklar yüzünden birçok Bulgarın formalite icabı İslam'ı kabul ettiğini iddia etmektedir. Hatta bu konuda Osmanlı arşivlerine girmiş belgeleri dahi çalışmasında sunmaktadır:

Tsarigrad (İstanbul) Arşivi'nden belgeler, 5 Kasım 1568 y.,
Matkovska, A. Otporot, 4, s.161

Bu belgeden anlaşılmaktadır ki, İslam'ı kabul eden insanlar bunu haraç ve diğer vergilerden kurtulmak için yapıyorlar. Kamu alanlarında ve hükümet karşısında Müslüman olarak kendini tanıtır İslam-i isimlerle çağırılıyorlar ama evlerinde eski Hristiyan kültürüne ve isimlerine bağlanıyorlar. Karakteristik olan şudur ki, iki isimleri oluyor: biri Müslüman biri de Hristiyan ismi.²⁹⁵

Petrov, çalışmasında Hristiyanlara İslam'ı kabul ettirme ve böylece Türkleştirme eylemi bireysel veya kitlece yapıldığını aktarmaktadır. Bulgar isimleri taşırken din değişikliği nedeniyle isim değiştiren Bulgarların kayıtlarda baba isimleri hep Abdullah olduğunun göze çarptığını iddia etmektedir.²⁹⁶ Bu bağlamda çalışmasında sunduğu belgelerde çok sayıda Bulgarın bireysel veya kitlese girişimlerle Müslümanlaştırıldığını ve isim değişikliğine uğrayarak Türkleştirildiğini söylemektedir:

Tırnovo şehrinin İslamlaştırılması, Süleyman Paşa'nın feodal varlıkları hakkında açıklamadan, düzenlenme tarihi 1502 y. –
Bulgar Tarihi Arşivleri, XIII, s. 335-345.

Abdullah oğlu Hasan, Abdullah oğlu Ahmed, Abdullah oğlu İlyas, Abdullah oğlu Müslihedin, Abdullah oğlu Memi, Abdullah oğlu İbrahim, Abdullah oğlu İlyas, Abdullah oğlu Hacı Kemal, Abdullah oğlu Durşan, Abdullah oğlu Mustafa, Abdullah oğlu Behram, Abdullah oğlu Hayrullah, Abdullah oğlu Kara Hasan, Abdullah oğlu Hacı Mehmed... [Listenin devamında yetmişden fazla kişi "Abdullah oğlu" diye anılmaktadır].²⁹⁷

²⁹⁵ Petrov: 2014: 110.

²⁹⁶ Profesör Tsvetana Georgieva, Türkleştirilen Bulgarların hepsine "Abdullah oğlu" tabirinin getirilmesi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gelenek nedeniyle yapıldığını söylemektedir. Osmanlı Devleti'nde bireyler isminin yanında babasının adıyla da anıldığından mesela Türkleştirilen Nikola oğlu İvan adında bir Bulgara babasının ismi ile hitap edilemeyeceğinden Allah'ın bir kulunun oğlu anlamına gelen Abdullah oğlu Hüseyin denilmiştir. Georgieva'ya göre, "kan vergisi" ile toplanan birçok genç benzer şekilde adlarının Türkleştirilmesinin yanında "Abdullah oğlu" olarak da anılmaya başlamasıyla bu gençlerin geçmişinden, köklerinden, ebeveynlerinden kopması sağlandığını söylemektedir, böylece artık onlar soyu, geçmişi ve akrabası olmayan "sadece Hüseyin, Mehmed, Hamza" olarak anılan Osmanlı hükümetinin köleleri olmuşlardır (Georgieva, 1988: 88-89). İnalçık da, İslâmîyeti kabul eden yerel Bulgarlara baba ismi olarak Abdullah isminin verildiğini söylemektedir (İnalçık, 2016:25).

²⁹⁷ Petrov: 2014: 57.

İslamlaştırılan Sofya meskûnları XVI. Yüzyılın ortaları, Sofya kadısının defteri (protokol defteri), 7 Temmuz 1550 y. – Bulgar Hukuku Kaynakları, I, s. 201-202.

Kayıtlara alındı ki, Abdullah oğlu Davud, Atik Behrem subaşı, Sofya kadı bölgesinde bulunan Boyana köyünün meskunu, şeriat mahkemesine çıktı ... ve dedi.

Sofya kadısının defteri (protokol defteri), 14 Temmuz 1550 y. – Bulgar Hukuku Kaynakları, I, s. 203.

Kadı kayıtlarına yazıldı ki, Müslüman olmayan Marko oğlu Dimitar Abdullah oğlu Yahya'nın ayak hamili (hizmetçisi), [Yahya] Sofya bölgesindeki inançsızların Cizre mali gelirlerini elinde bulunduran olarak dağılmış olan (listelere yazılmamış olanların) gayri Müslimlerin şeriat mahkemesine çıkartılmasını istedi.²⁹⁸

Petrov, Hristiyanların küçük yaştaki çocuklarını İslamlaştırıldığını ifade eden kaynakları şu şekilde sunmaktadır:

Selanik kadısının 1829-1830 yılları defterlerinden – aynı yerde, s. 337-339, belge 115.

1244 ve 1245 yıllarında İslamlaştırılanlar. Luka merhum kasap Agrir'in oğlu, Selanik'ten, neredeyse on yaşında, İslam'ı kabul ederek Hasan adını aldı. Kukuş'tan Rado Katin, yüksek boylu, İslam'ı kabul ederek Ahmed adını aldı. Langada'dan Konstantin Pelo, neredeyse on yaşında, İslam'ı kabul ederek Osman adını aldı: Hüseyin'e (evine) verildi. Ormilya'dan Atanas'ın kızı Maruda, İslam'ı kabul etti ve ... [okunmuyor] adını aldı: Ömer binbaşının hizmetkârı İbros ile evlendi. Mariya Selanik'ten Yana.. 'nin kızı, İslam'ı kabul etti ve Fatime adını alarak onbaşının hizmetkarı Morali ile evlendi. Bosiko Avram Selanik'ten, neredeyse on beş yaşında, İslam'ı kabul etti ve Ahmed adını aldı. Samuil'in kızı Borika, İslam'ı kabul etti ve Ayşe adını aldı.... Yanina'dan Kosta Yoan, vilayetimizin efendisinin oğlu Mehmet İzet'in hizmetçisi, İslam'ı kabul etti ve Mehmed adını aldı... Sana'dan Mitre Teodor, neredeyse on iki yaşında bir erkek, adliyyede Hasan'ın hizmetçisi, İslam'ı kabul ederek Mehmed Ali adını aldı ve hala hizmet etmeye devam ediyor... Vasiliki'den Nikolay Polit, neredeyse on iki yaşında delikanlı, İslam'ı kabul ederek Süleyman adını aldı, sekreter Yahya Efendi'nin hizmetçisi oldu. Yanina'dan Nikolay'ın kızı Vasila, bakire, İslam'ı kabul ederek Fatime ismini aldı ve Bedreli Ali'yle evlendi...²⁹⁹

Bulgaristan'ın en büyük ve en saygın üniversitesinin kitap evi tarafından yayınlanan bu akademik çalışmalar, içerdiği kaynaklar ile sunduğu ulusal kendilik ve ulusal nesne anlamları ve inşa ettikleri politik duygular açısından değerlendirilmesi son derece önemlidir. Yukarıda aktarılan bu arşiv kayıtları akademik tarih kitaplarına kaynak olmaktadır. Bu da göstermektedir ki “Türk esaret yılları” akademik düzeyde işlenen bir tema olup etkinliği hala çok güçlü bir şekilde devam eden bir politik duygu oluşturmaktadır. Bu politik duygu ulusal

²⁹⁸ Petrov: 2014: 81-82.

²⁹⁹ Petrov: 2014: 317.

kendilik hakkında “mağduriyet”, “aşağılanma”, “siyasi ve dini yoksunluk” gibi anlamları inşa ederken bunlara sebep olan Türk ulusal nesnesi hakkında da çok güçlü agresif imgeler inşa etmektedir. Sonuçta bu kendilik ve nesne imgeleri agresif veya libidinal kendilik platformu ile birleşerek çok derin ve sarsılması çok zor olan güçlü psikolojik birimler inşa ettiği söylenebilir. Esasında bu “Türk esareti” anlatımının duygusal bir boyutu olduğu bilinmekle birlikte akademik düzeyde (eğitim camiasında) etraflıca ele alınması güçlü bir ulusal psikolojik birim (ulusal politik duygu) olduğunu onamaktadır.

Bulgar tarihçi ve Ulusal Tarih Müzesi başkanı Prof. Bojidar Dimitrov akademik düzeyde oldukça rağbet gören “Türk esareti altında” ifadesinin aslında “duygusal bir terim” olduğunu ama akademik açıdan doğru bir tanım olmadığını söylemektedir. Hiçbir zaman kölenin anlam karşılığı olan bir eşya gibi kullanılma eylemine Bulgarların tam maruz kalmadığını söylemiştir. Bu bağlamda ilgili dönemde Türklerin Bulgarlar üzerinde siyasi bir hegemonya kurduğunu ifade ederek bunu da en doğru şekilde tanımlamayı başaranın ünlü Bulgar yazar İvan Vazov’un “Pod İgotu” (“Hegemonya Altında”) ifadesi olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan “Türklerle Bulgarların bir arada yaşadığı yıllar” ifadesinin de doğru olmadığını söyleyerek mesela Batak Köyü yanında bulunan Müslüman köyleri Barutin ve Tımrej bir arada yaşamıştır ama uygun bir anda balta ve kılıçları alarak Batak’ta beş bin Bulgarı kesmişlerdir de, “bu bir arada yaşamak mıdır?” diye sormuştur. Aynı şekilde Stara Zagora’da (Eski Zağra) on dört bin Bulgar’ın kesildiğini ve ülkenin her yerinde böyle noktaların olduğunu ifade etmiştir. Son yıllarda gündeme gelen “esaret miydi?” yoksa “bir arada yaşama mıydı?” tartışmalarının tek bir amacı olduğunu ve bunun da Bulgarların hafızasını silmek olduğunu iddia etmiştir. Ancak bunun zihinsel düzeyde pasif direnci ortaya çıkardığını söyleyerek en güçlü milliyetçi duyguları canlandırıldığını söylemiştir. Tarih boyunca Bulgar bilincini silmek için çok çabaların harcandığını ama on dört asır başarısız oldukları gibi maddi kaynaklarla desteklenen bu hafıza silme işleminin de başarısız olacağını söylemiştir. Dimitrov’un hafıza silme çabası olarak gördüğü bu duruma yaklaşımı “Türk esareti altında” ifadesini kısmen yumuşatma eylemi olarak görmesidir. Ancak güçlü ontolojik güvenlik eylemlerinin sağlamlığına işaret ederek her ne kadar tam anlamıyla ilgili dönemin muhtevalarını yansıtmasa da “Türk esareti altında” ifadesinin aslında duygu yüklü bir terim olarak da olsa ulusal zihinde artık yerleşik olduğuna işaret etmiştir.³⁰⁰ Bu tartışmaların hararetli bir şekilde yapıldığı bir ortamda resmi ağızdan Eğitim Bakanı Todor Tanev şunları söylemiştir: “...doğru ifade veya milli önem kazanmış doğru terim ve hala da Bulgar ulusunu

³⁰⁰ “Prof. Dimitrov: “Tursko Robstvo” e emotsionalen termin, akademichno ne e veren”, *Dariknews*, 28.01.2016, <https://dariknews.bg/novini/obshtestvo/prof.-dimitrov-tursko-robstvo-e-emocionalen-termin-akademichno-ne-e-veren-1547329>, (erişim tarihi: 5.11.2019).

birleştirici bir unsur olarak görev yapmaya devam eden, etmiş, olmaya devam edecek ve böyle de kalacak olan terim esarettir...” Ancak bu açıklamaya rağmen eğitim öğrenim için hazırlanmakta olan Bulgar tarih kitabı taslağında geçen “bir arada yaşama” ifadesi her ne kadar farklı etnik unsurların Osmanlı içinde bir arada yaşayabilmiş olmalarını ifade ediyor denilse de bir türlü kamuoyu tarafından kabul görmemiştir. Kamuoyundan gelen şiddetli tepkiler neticesinde Bulgaristan Başbakanı, Eğitim Bakanı Todorov ve bu kargaşa yol açan ekibinin istifasını istemiştir. İstifa talebinin motivasyonu olarak da bu tartışmanın çeşitli çevrelerce “Bulgarlığı yerle bir etme” ve “ulusal kimliği çökertme” girişimleri için kullanılabilme ihtimali olmuştur.³⁰¹

Yukarıda aktarılan tepkisel eylemler, ilgili “Türk esareti altında” ifadesinin aslında kimliğin bir parçası olarak içselleştirilmiş çok güçlü politik bir duygu olduğunu onamaktadır. Nitekim ontolojik güvenlik mekanizmasının çalıştığı, “esaret” ifadesinin “bir arada yaşama” ile değiştirilme girişiminin “ulusal kimliği çökertme” tehdidi olarak görülmesinden anlaşılmaktadır. Bunun ötesinde gerçeklikle tutarlı olsun olmasın inşa edilen bu anlamın – “Türk esareti” – politik eylemi motive edebilme gücüne haiz olduğu çağdaş Bulgar siyasetinde de görülebilmektedir. Bütün bunlar etkileşim neticesinde inşa edilen ama bundan önce var olmayan kendilik ve nesne tanımları içeren zihinsel bir anlamın veya psikolojik bir birim olarak tanımlanabilecek bu politik duygunun ulusal kimlikteki varlığını (ontolojik boyutunu) onamaktadır. Bu da ulusal kimliğin durağan ve a priori olmadığını etkileşim neticesinde ulusal kendilik ve ulusal nesne imgeleri bağlamında oluşan psikolojik birimlerle şekillenen ve değişim dönüşüme her zaman açık olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ortaya konulan ulusal kimliğin psikolojik boyutta ulusal kendilik ve ulusal nesne etkileşimlerinde ortaya çıkan psikolojik anlamlar ile inşa edildiği iddiası güçlü bir temel kazandığı söylenebilir.

Bulgaristan’da bilimsel çalışmalar bağlamında etkin bir kurum olan “Bılgarska Akademiya na Naukite” (Bulgar Bilimler Akademisi) bünyesinde yapılan çalışmalarda da “Türk esareti” teması etraflıca ele alınmıştır. Bir dönem Bulgar Bilimler Akademisi’nde ulusal Tarih Kürsü’sünün başkanlığını da yürüten ünlü Balkan halkları tarihçisi Prof. Nikolay Todorov “Türk esaret yıllarını” ve Bulgar halkının yaşadıklarını arşiv belgeleri ışığında kitaplaştırdığı bir çalışmada konuyu detaylıca aktarır şu tespitlerde bulunmuştur. Todorov’a göre:

³⁰¹ “Premieryt poiska ostavkata na Todor Tanev zaradi skandalite s uchebnite programi”, Mediapool.bg, 28.01.2016, <https://www.mediapool.bg/premierat-poiska-ostavkata-na-todor-tanev-zaradi-skandalite-s-ucbebnite-programi-news244831.html>, (erişim tarihi: 5.11.2019).

Türkiye’de ve Batı’daki popüler tarih yazımı ve yayınları tam teşkilatlı tespit edilen belgeleri göz ardı etmektedir. Türklerin Balkanları istila etmesi işgal edilenlerle işgal eden-Türkler arasında bir çeşit karşılıklı anlaşma [bir arada yaşama] gibi gösterilmeye çalışılıyor, neredeyse bu durum Balkan halkları için bir bereket hali gibi gösteriliyor. İddialarına göre mesela Bulgarların şu anki mevcudiyeti Osmanlı sultanları ve feodallerinin “insani politikaları” yüzünden olmuş, nitekim bunlar beş yüz yıl önce Bulgaristan’a huzur, bereket ve kültür getirmişler. Ancak hiçbir şey tarihi gerçekleri gizleyecek güçte değildir. Her türlü kaynaktan gelen çeşitli arşiv kayıtları: Bizans arşiv kayıtları, Batılı gezginlerinin yazıları, resmi Türk arşiv belgeleri, Batılı ve Rus diplomatlarının kayıtları, Bulgarların tarihi not ve yazıları, Tsarigrad [Kralşehri (İstanbul)] basınında sansüre rağmen yazılanlar tartışılmaz bir şekilde Bulgar halkının beş yüz yıl boyunca hükümlanlığında yaşamak zorunda kaldığı, ağır ekonomik ve siyasi zulmü açıklamaktadır. Bu işgal esnasında hissedildiği gibi, sonrasında da özellikle XV-XVI. yüzyılda diğer ülke ve halklar da Türk işgalinin dehşetini yaşadıklarında Bulgar halkının durumu son derece ağırlaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü başladığında ise boyunduruk altına alınan halklar üzerindeki zulüm günden güne daha da artmıştır. Bu durum Türk feodal sisteminin karakteristik özelliği ve gelmiş geçmiş tüm asimile edicilerden en acımasız olanı Türk feodallerinin katı milliyet baskısı özelliği nedeniyle olmuştur. Türk hâkimiyet sınıfı fütursuz bir sömürüye sadece köleleştirilen halkları maruz bırakmayıp Türk köylülerini de buna dâhil etmiştir kısaca tüm İmparatorluğun eğitimsiz köylü sınıfı, din ve milliyet ayrımı yapılmadan sömürülmüştür... Zaten bu yüzden Bulgar Ulusal Devrim Harekâtı’nın fikir babaları hem kendi halkı olan Bulgarların tam siyasi ve sosyal özgürlüğünü hem de Türk halkının özgürlüğünü hedefleyerek bu bilinci en güzel şekilde ifade etmişlerdir. Levski: “Bizler ne Türk halkını ne de inancını kovalıyoruz ama kralı ve kanunlarını, bir kelimeyle – Türk hükümetini [istemiyoruz] ki o, sadece bizi değil Türkü de barbarca hükümlanlığında tutuyor.”³⁰²

Todorov’un üzerinde özellikle durduğu nokta ise ağır vergiler, feodallerin keyfi uygulamaları ve zulümlerin yanısıra Bulgar halkından kaçırılan kişilerin köle pazarlarında satılması temasıdır. Bu bağlamda çalışmasında çeşitli kaynaklar sunmaktadır. Örneğin Alman seyyah Hans Dernshvam XVI. yüzyılda Bulgaristan seyahatinde kaleme aldığı notta “Bütün Türkiye’de, köylerde ve kasabalarda, her kim korunamazsa bir yerde yakalanıp esir edilebilir ve sonra başka ülkelerde satılabilir. Bundan dolayı bizler de hiçbir yerde güvende değildik”³⁰³ sözlerini delil olarak sunmaktadır. Benzer şekilde Avusturya İmparatorluğu’nun diplomatik temsilcisi Busmek’in notlarında 1553 yılında Osmanlı’daki köle ticareti şöyle aktarılmaktadır: “Ben gözlerimle gördüm çeşitli yerlerde şanssız Hristiyanları zincirlere bağlı şekilde götürüyorlardı, aynen atları ardı ardına kuyruklarına bağlı şekilde pazara götürdükleri gibi..”³⁰⁴. Bütün bu alıntıları sunan Todorov, Türk İmparatorluğu’nun özellikle Balkan

³⁰² Todorov, 1953: VII-VIII.

³⁰³ Todorov, 1953: XI.

³⁰⁴ Todorov, 1953: XI.

yarımadasını fetih ettiği ilk yıllarda yıkıcı ve karanlık bir (esir) tablo(su) çizdiğini yabancı kayıtlara yaptığı atıflarla göstermeye çalışmaktadır.³⁰⁵

“Türk esaretinde” olmanın bir neticesi olarak Todorov’un dikkat çektiği bir diğer nokta Bulgarların zorla Türkleştirilmeleri³⁰⁶ konusudur. Todorov bunu acımasız bir tahammülsüzlük durumu olarak tanımlamaktadır. Türk esaret yılları devam ettikçe bu politikanın az veya çok bir şekilde mutlaka devam ettiğini söylemektedir. Todorov, önde gelen Türk yöneticilerin haremlerini doldurmak için zorla kadın ve kızları Türkleştirdiğini aktarmaktadır.³⁰⁷ Türkleştirme politikası [Yeniçeri Ocağı için] güzel ve endamlı erkekler üzerinde de uygulandığı bildirilmektedir. Todorov’a göre bu uygulama bireysel düzeyde olduğu gibi bazen de toplu şekilde gerçekleşmektedir. Ulusal bütünlüğü bozan bu uygulamanın en bariz örneği ise “kan vergisi” (“krıven danık” [“кръвен данък”]) olduğunu vurgulamaktadır. “Kan vergisi” uygulaması köle halklar için tam bir felaket (büyük bir ulusal travma) olarak anlatılmaktadır. Her beş yılda bir en kuvvetli ve en iyi şekilde gelişmiş (sağlıklı) çocuklar ailelerinden kopartılarak Müslüman yapıp çok özel bir askeri eğitime tabi tutulduğunu söyleyen Todorov, daha sonra ise bu fanatikleştirilen gençlerin Yeniçeri ocağının çekirdeğini oluşturduğunu söylemektedir. Bu acımasız asimilasyon sonrasında Türk hükümler sınıf sadece mevcut durumunu sağlamlaştırmakla kalmayıp yeni toprakların fethini de yine bu Balkan halklarının kanı ile yaptığını ifade etmektedir.³⁰⁸

Bu noktaya kadar aktarılan akademik düzeydeki çalışmalardan da anlaşılabileceği gibi “Türk esareti altında beş yüz yıl” söylemi güçlü kendilik ve nesne çağrışımlarında bulunmaktadır. Bu çağrışımlar, ise uzun yıllara dayalı etkileşimlerle katmanlaşarak pekişen güçlü kendilik ve nesne imgeleri oluşturduğu söylenebilir. Özellikle ilgili ulusal nesne hakkında inşa edilen negatif anlamlar sürekli tekrar etmesiyle birlikte kendilik platformu ile birleşerek inşa ettiği negatif anlam yüklü içsel nesne tasarımları zamanla psikolojik birimler inşa etmektedir. Bu birimler ise kimlikte içselleştirilerek politik bir duyguya dönüşür ve ilgili ulusun eylemlerini motive eden bir unsur olur. Bu durum gerek akademik düzeyde gerekse toplumsal kamu alanında açıkça görülen çağdaş tepkisel politik eylemlerden anlaşılabılır. Zira ortada ontolojik güvenlik mekanizmalarını çalıştıran bir unsur olduğu barizdir bu ise kimlik düzeyinde içselleştirilen bir anlama işaret etmektedir. Bu noktada iddia edilebilir ki özellikle

³⁰⁵ Todorov, 1953: XI.

³⁰⁶ Bu ifadeden kast edilen ilgili kişinin Türk gelenek ve göreneklerinin yanı sıra Türklerin mensup olduğu İslam dinini ve Türk (Osmanlı) dilini günlük hayatında kullanması durumudur.

³⁰⁷ Bulgar folklorunda bu temayı işleyen çok ünlü bir halk şarkısı (ağıtı) mevcuttur. “Davaş li, davaş, Balkandji Yovo hubava Yana na turska vyara...” [Verecek misin, verecek misin Balkancı (madenci) Yovo, güzel Yana’yı Türk inancına verecek misin...]. Bu konu işbu çalışmanın “Halk Öğretisi: Folklor” başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

³⁰⁸ Todorov, 1953: XV.

“diğerine” yönelik tutum, davranış ve eylemleri motive eden kimliğin kalıtsal özellikleri (kendiliğin pozitif ve negatif platformu, dil, morfolojik faktörler, coğrafi unsurlar vb.) dışında kalan büyük kısmı etkileşim ile inşa edilmektedir, a priori değildir ve değişim dönüşüme açıktır. Bir başka deyişle sosyal bir boyutu vardır. Nesne etkileşiminin inşa ettiği negatif veya pozitif nesne imgeleri sosyal kimliği belirleyicidir, onu lineer düzeyde inşa edebileceği gibi tersine de çevirebilir. Ancak bu tersine çevirme işleminin yukarıda aktarıldığı gibi mesela “Türk esareti yılları” ifadesini değiştirme teklifi ile oluşması pek mümkün değildir. Ontolojik güvenlik mekanizmalarının bu tarzdaki girişimleri çok hızlı bir şekilde düzeltereği ortadadır. Gerçek dönüşüm ancak kendilik ve nesne etkileşimi bağlamında “yeni” ve “aynı güçte” bir anlam inşa edilmesi ile mümkündür. Temel koşul bu yeni anlamın en az eski anlam kadar güçlü bir psikolojik etkiye sahip olması gerekliliğidir.

Tekrar Prof. Todorov’un çalışmasına dönülürse Bulgarlar için “tursko robstvo” (“Türk esareti”) iddiasını Todorov, şu arşiv belgeleri ile ortaya koymaktadır:

XIV. Yüzyıldan Bir İtalyan Belgesi

Girit adasında 1381-1383 yıllarında satılan Bulgar köleler hakkında noter Manoli Breshano’nun arşivinden alıntılar. Belgelerin tam metni ve kopyaları İv. Sakazov’un makalesinde yayınlanmıştır. “Makedonya’lı Bulgarların Köle Olarak Satılması Hakkında XIV. Yüzyıldan Yeni Bulunan Belgeler”, Makedonski pregled, VII, 2-3, 1932 y., s. 23-62.

- Kandiya, 2 Mayıs 1381 y. Doğum yeri belirtilmemiş, Roza isimli “Bulgar asıllı” bir köle kadının satışı hakkında noter huzurunda iki Giritli vatandaş arasında yapılan sözleşme.
- Kandiya, 14 Mayıs 1381 y. Debır adlı bir köyden “Kali adlı bir köle kadının satışı hakkında sözleşme.
- Kandiya, 11 Haziran 1381, Trilyap (Prilep) adlı bir köyden Mariya adlı bir Bulgar kadın kölenin satışı hakkında sözleşme.
- Kandiya, 19 Ekim 1381 y., Skofiya (Skopie veya Sofia) adlı yerden Kali adlı köle bir kadın ve kızı İrina, ikisi de Bulgar, hakkında yapılan sözleşme...

[Liste benzer şekilde devam edip toplamda 122 kayıt bulunmaktadır]³⁰⁹

Son yıllarda yapılan kölelik değildi Osmanlı egemenliğiydi tartışmaları, toplumsal düzeyde çok şiddetli bir tepki ile karşılanmaktadır. Yukarıda verilen örnekte olduğu gibi kölelik müessesesine Osmanlı İmparatorluğu’nda resmi olarak 1848 yılına kadar devam etmiş olması ve bu pazarlarda satılan Bulgar kölelerin varlığı örnek gösterilmektedir. İlaven siyasi yoksunluk, kan vergisi, angarya, kötü muamele, kaçırılma, ekonomik baskı ve istismarlar gibi iddialar öne sürülerek Bulgar ulusu üzerinde serbest iradeyi engelleyen unsurların varlığı köleliğin bir formu olarak değerlendirilmektedir. Tarihçi akademisyen Georgi Markov’a göre

³⁰⁹ Todorov, 1953: 17-24.

beş yüz yıllık Türk hükümlanlığı döneminde tüm Bulgar ulusu için tam hukuki anlamıyla bir kölelik olduğu söylenemese de manen böyle bir kölelik tüm Bulgaristan'da olmuştur. Kısaca “kölelik vardı ve üç zincir köle³¹⁰ de vardı” diyen Profesör Markov, her şeyden önemlisi de Bulgar halkı “kaderini bu şekilde görerek” geçmişini öyle (kölelik olarak) tanımlamıştır. İşte bundan dolayı da Bulgaristan'ın özgürleştirilmesinden (1878 yılı) bugünlere 3 Mart günü “Türk Esaretinden Kurtuluş Günü” olarak kutlanmaktadır diyen Markov, “Türk esareti” ifadesinin günümüz Bulgaristan Türkleri için hakaret içeren bir terim olmadığını, nitekim onların Türk sultanları ve yerel yöneticilerin kötü amellerinden sorumlu olmadığını söylemiştir. Diğer taraftan kamuoyunda “tursko robstvo” (“Türk esareti”) hakkında dolaşan ifadelerin bazen muğlak anlamlar içermesi toplum nezdinde tepkiyle karşılanmaktadır. Sofya Belediye'sinin 2018 yılında yayınlanan kutlama tebrik notu 3 Mart'ın “Bulgaristan'ın Osmanlı Esaretinden Kurtuluş Günü” olarak ifade edildiği halde bir sonraki yıl “Bulgaristan'ın Osmanlı Egemenliğinden Kurtuluş Günü” olarak ifade edilmesi tepkilere yol açmıştır. Benzer şekilde Plovdiv (Filibe) Belediyesi'nin 3 Mart 2018 tebrik notu “Türk Esaretinden Kurtuluş Günü” olarak çıkmış, 2019 yılında ise politik bir not düşölerek sadece “Kurtuluş Günü” denilmiştir. Parlamento'nun duyurusunda ise 3 Mart'ın “Osmanlı Boyunduruğundan Bulgaristan'ın Kurtuluş Günü” olarak belirtilmesi belki de tarihi gerçekliğe en yakın ifade olarak geçmektedir. Benzer şekilde Bulgaristan Başbakanı da Rusya hakkında “onlar bizi Türk esaretinden kurtardı” diyerek resmi söylemle de ilgili ifadeyi teyit etmiştir. Ancak bütün bu farklı açıklamalara rağmen sosyal zihinde güçlü kalan algı “tursko robstvo” (“Türk esareti”) olduğu söylenebilir. “Türk esareti” veya “Türk boyunduruğu” dışında kalan hükümlanlık, otorite, bir arada yaşama gibi ifadeler “tarihsel gerçekliği” ve “ulusal hafızayı” yaraladığı düşünölmektedir.³¹¹

Farklı söylemlerin kamuoyunda çeşitli tartışmalara yol açması dikkate alındığında “tursko robstvo” ifadesinin politik bir duygu olarak ulusal kimliğe içselleştirildiği karşıt anlamların olması durumunda ontolojik güvenlik mekanizmalarının işletilmesinden anlaşılabılır. Bu bağlamda denilebilir ki, iki ulusun tarihsel etkileşimlerinden ortaya çıkan ve tarihi düzlemde çeşitli vesilelerle katmanlaşarak pekişen ve tekrar eden kendilik ve nesne anlamları günümüzde psikolojik birimlere dönüşmüştür. Bu birimlerin ise toplumsal düzeni etkilediği kadar iç ve dış siyasi eylemi de etkilediği söylenebilir.

³¹⁰ “Üç Zincir Köle” Bulgar folklor tarihinde son derece önemli bir söylemdir. Bu çalışmanın 2.2.3. Halk Öğretisi: Folklor başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

³¹¹ “Za turskoto robstvo i osmanskoto vladichestvo: ofitsialno pazaryt na robi syshestvuva chak do 1848, no prodylzhava i sled tova”, *Trud*, 23.03.2019 <https://trud.bg/3a-tyrpskoto-robstvo-i-osmanskoto-vlad/>, (erişim tarihi: 25.11.2019).

Bulgar ulusunun Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde “kriven danık” (“kan vergisi”) olgusunun Türk esaret yılları söylemine çok güçlü agresif nesne anlamları yükleyen bir başka faktör olduğu söylenebilir. Yeniçeri Ocağı’na Bulgar ve diğer Hristiyan milletlerden asker devşirme eylemi olarak Bulgar ulusal hafızada tarif bulan bu eylem çağdaş Bulgar kimliğinde ciddi travmatik izlere sahiptir. Bu ise kendi başına ulusal kendilikte güçlü bir mağduriyet ve aşağılanma ile birlikte ilgili ulusal nesne (Türkler) hakkında da son derece olumsuz içsel nesne imgeleri inşa etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Profesör Todorov’un sunduğu bazı belgeler şöyledir:

Rapor, 1611 yılından.

Başpiskopos Marino Bitsi’nin raporlarından. Bulgaristan topraklarını 1610-1611 yıllarında ziyaret etmiş ve olanlara şahit olarak bilgiler vermektedir.

Bölüm Acta Bulg. Eccl. p. 14-15’ten alıntıdır.

Geçen yıl Yeniçerilerin önderlerinden biri gelmiş, Sultan tarafından Hristiyan halkların erkek çocuklarını toplamak için gönderilmiş. Kendisi ve saraya hizmet etmek üzere uzun yıllardan beri (çocukları) toplama konusunda bir gelenek mevcut. İşte bundan dolayı (piskopos Petır Solinat) büyük acılar çekti. Sofya’nın bahsi geçen piskoposu ve fakir Hristiyan halkı gençleri dağlara, ormana ve mağralara gizlediler, onları kutsal inançta koruyabilmek ve inançsızın eline vermemek için...

Geçen yıl, 1610 yılında, bahse konu olan piskopos Çiprovets’teyken bir sancak beyi yanındaki kanun çiğneyen kadı ile gelmiş, yanlarında ileri gelenler ve çok Türk ile önce piskoposu öldürmek için yemin etmiş, sonra yakaladığı Hristiyanları ve geriye kalanları da korkutmak gayesiyle mallarını almak üzere [yemin etmiş]... Türkler artık kazıkları hazırlamaya başladılar (kurbanlarını [kazığa] geçirmek için)...³¹²

Türk belgesi, 1621 yılından.

Yeniçeri için erkek çocukların toplanması hakkında Sultan fermanından bir kopya, Muharrem’in son on günü 1031 = 6-15 Aralık 1621 yılı. Belge A. Refik tarafından eski Türk devlet arşivinde taranmıştır. Burada verilen bölümler G.D.Galabov’un tercümesinden alınmıştır, “Osmanski İzvori za Bylgarskata İstoriya” (“Bulgar Tarihi Hakkında Osmanlı Arşivleri”), GSU, IFF, Sofia, 1938, s. 29-31.

Reaya’dan Yeniçerilik için erkek çocukların alınması İmparatorluk (Osmanlı İmparatorluğu) topraklarında eski bir kanun olduğundan, eskiden ve halâ takip edilen usuller gereğince emrim Yeniçeriliğe layık olan uygun gençleri toplayıp mutlu başkente gönderilmesi için gazi ve eski ağa, Turnacıbaşıyı görevlendirdim ki, bu ona benzerleri arasında onur verir, saygınlığı arttırılsın. Kendisi size bu dost ve içten mektupla beraber gönderilecektir. Onun gelmesiyle birlikte vilayetlerde, köyde, kasabada, yerleşim yerlerinde, şehirlerde, has topraklarında, vakıf köylerinde, zeamet ve tımarlarda ve de çiftliklerde bütün halkı bilgilendiresiniz ki, babalar, bir tane bile bırakmadan tüm çocuklarını toplayıp zikredilen ağaya götürsün. Bahsi geçen ağa bizzat kendisi inceleyip, çok çocuklu babaların

³¹² Todorov, 1953: 83.

evlatlarından on beş ila yirmi yaş arasında uygun ve olağandışı güzel olan bir tanesini seçsin ve Yeniçeri olarak alsın, listeye kaydedip onu alıkoysun...³¹³

Osmanlı tarihi konusunda kapsamlı araştırmalarda bulunmuş Bulgar tarihçi Prof. Tsvetana Georgieva, her beş yılda bir gayri Müslim çocuklarının alınması Bulgar tarihinde “çok ağır bir yük” (travma) olarak yer aldığını söylemektedir. Osmanlı devletinin askeri ihtiyaçlarını karşılamak için ilk yıllarda savaş esirleri olarak toplanan gençler, savaşların olmadığı zamanlarda Hristiyan toplumlarından (beşte bir) vergi olarak erkek çocukların alınması ile Yeniçeri Ocağı’nın doldurulduğunu söyleyen Georgieva, zamanla bu uygulamanın devlet politikası olarak “yasallaştığını” ve uzun yıllar devam edecek bir gelenek olduğunu ifade etmektedir. Georgieva, Bulgarlar tarafından “kriven danık” (“kan vergisi”) olarak anılan bu uygulamanın günümüzde kullanılan “diskriminasyon” ifadesiyle anlatılamayacağını, bunun aynı zamanda sosyal eşitsizliği çiğneyerek dini-etnik bir ayrımcılık çeşidi olduğunu da savunmaktadır. Georgieva, kan vergisine şahitlik eden bir dizi belgenin yanı sıra Osmanlı fermanlarının da varlığının, bu tarihi olayı onadığını ifade ederek “acem-i oğlan” devşirme eyleminin XVII. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiğini söylemektedir. Bazı bulgulara göre XIV. yüzyılın sonlarında başlayıp XVIII. yüzyılın başlarına kadar toplamda üç yüz yıl devam eden bu uygulama Georgieva’ya göre Bulgar gençlerinin bir kısmını zorla alan bir yasal sistem olarak on beş nesil boyunca Bulgarlara dehşeti yaşattırıştır. Georgieva, Bulgar halkına büyük acılar yaşatan bu olayın travmatik ve günümüzde dahi etkinliğini koruyan bir yönü daha olduğundan bahseder. Bulgar halkı bu çocukları “başka bir devletin silahı” olarak gördüğünden bunlardan öylesine nefret etmiştir ki, bu negatif imajın günümüzde halâ taşındığını ifade eden Georgieva, Bulgar halkının hafızasında kendi evlatlarının tekrar doğduğu topraklara Yeniçeri kumandanları olarak dönüp kendi halkına zorla İslâm’ı kabul ettirmeye çalışmasının vahim hatırasının unutulamadığını aktarmaktadır. Bazı kayıtların açık bir şekilde Yeniçerilerin doğduğu yerlere gönderildiğini ortaya koyduğunu söyleyen Georgieva, dini kabul ettirme uğraşlarında kardeş kesen Yeniçerilerin olduğu gibi annesini kesenlerin de olduğunu söylemektedir.³¹⁴

Yukarıda Georgieva’nın ifade ettiği üzere, Yeniçeriler ulusal hafızada sadece çocukların ailelerinden alınmasının acısı ile değil, asıl bu çocukların doğdukları topraklara, geçmişini unutmuş halde dönmeleri sonucu yaptıkları şeylerle hatırlanmaktadırlar. Bundan dolayı paradoksal bir şekilde her ne kadar Yeniçerilerin kendi kanından oldukları bilinse de çağdaş ulusal hafızada “zalim”, “nankör”, “kesici”, yabancılar için çalışan bizden ama “hain”

³¹³ Todorov, 1953: 84.

³¹⁴ Georgieva, 1988: 66-94.

imgeleriyle hatırlandığından hainliği ve döneçliği tasvir eden güçlü bir hakaret etme anlamı inşa etmiştir. Bu anlamın güncel Bulgar halk dilinde yeri olduğu kadar sıklıkla siyasi dalaşlarda da kullanılmaktadır. Mesela muhalefet lideri Sergey Stanishev, 2010 yılında Bulgar hükümetinde görev yapan Ekonomi Bakanı'na "O bir Yeniçeri, derhal istifasını vermelidir"³¹⁵ şeklinde çıkmıştır. Benzer şekilde Parlamento binası önünde hükümeti protesto eden Bulgar vatandaşları yöneticilerin uyguladığı politikalarla halkı öldürüp yabancılara hizmet ettiklerini ifade etmek amacıyla "Katiller! Yeniçeriler!"³¹⁶ sloganları atmıştır. Yeniçeri söyleminin "hakaret" içerikli bir tabir olduğunu teyit eden Meclis tutanakları dahi mevcuttur. "Hak ve Özgürlük Partisi'nin" başkanı hükümet ortağı "Birleşmiş Milliyetçiler" grubunun Neuilly Antlaşması'nı yakarak protesto etme girişimine tepki göstermiş, bunun açıkça demokratik değerleri ve bölgedeki barışı tehdit eden bir eylem olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık ise "Birleşmiş Milliyetçiler" grubu adına konuşan milletvekili, "Biz, sınırların arkasında kalan Bulgarları kurtarmaya çalışırken sizler fahri başkanınıza terlik götürüyordunuz, işte böyle sizin gibi Yeniçeriler de var!" diye hitap etmiştir. Salondan yükselen tepkiler üzerine Meclis Başkanı iç tüzük gereğince "Yeniçeri" ifadesi hakaret içerikli kelime olduğundan "Birleşmiş Milliyetçiler" grubu üyesine ceza vermiştir. "Birleşmiş Milliyetçiler" grubu adına cevaben konuşan bir milletvekili de "...belirtmek isterim ki, "yeniçeri" ifadesi Osmanlı ordusunda elit askerleri tanımlayan bir kelimedir hakaret bunun neresinde" diye alaylı bir şekilde grubunu savunmuştur.³¹⁷

Kültürel hayatta da ciddi bir şekilde gündemde tutulan "Yeniçerilik" konusu özellikle Anton Donchev'in "Vreme Razdelno" ("Ayrılık Zamanı") romanından uyarlanan 1988 yılı yapımlı "Vreme na Nasilie" ("Zulüm Zamanı")³¹⁸ filminde son derece etkili bir şekilde işlenmiştir. Filmin senaryosu, aslen Bulgar olan ancak Yeniçeri Ocağı'na alındıktan sonra geçmişini unutan Kara İbrahim adlı devşirme bir askerin kendi köyünde ailesi dâhil Bulgar halkına din değiştirmeleri konusunda şiddet uygulaması üzerine kurgulanmıştır. Film, 1988

³¹⁵ "Stanishev goni Dyankov, bil enicharin", *FrogNews*, 19.10.2010 <https://frognews.bg/novini/stanishev-goni-dyankov-bil-enicharin.html>, (erişim tarihi: 28.11.2019).

³¹⁶ "Politsaite ne sa enichari", *24 Chasa*, 25.07.2019 <https://www.24chasa.bg/Article/2174348>, (erişim tarihi: 28.11.2019).

³¹⁷ Bulgaristan Cumhuriyeti Meclis Tutanakları, "Yetmişdokuzuncu Oturum, Sofya, Çarşamba, 29 Ekim 2017, açılış 9,01", <https://parliament.bg/bg/plenaryst/ns/52/ID/6004>, (erişim tarihi: 28.11.2019).

³¹⁸ Bylgarska Sinematografiya Studiia za İgralni Filmi Boyana Kolektiv Hemus (Yapımcı), Staykov, L., Danailov, G., Kirkov, M., Spasov, R. (Senarist), Staykov, L. (Yönetmen).(1988). *Vreme na Nasilie* [Dram]. Cannes Film Festivali. Fransa; Filmi izlemek için bkz. "Time of Violence (Part 1)", <https://archive.org/details/TimeOfViolencePart1TheTrueStoryHowEuropeanChristiansLivedUnderIslamAndTurks>, (erişim tarihi: 29.11.2019); "Time of Violence (Part 2)", <https://archive.org/details/TimeOfViolencePart2TheTrueStoryHowEuropeanChristiansLivedUnderIslamAndTurks>, (erişim tarihi: 29.11.2019).

yılında Cannes Film Festivali'nin "Un Certain Regard" listesinde "Ayrılık Zamanı" adıyla³¹⁹ ve 1990 yılında "En İyi Yabancı Dilde Film" kategorisinde "Zulüm Zamanı" ismiyle gösterilmiştir.³²⁰ Çağdaş Bulgar kültüründe önemli bir yer ve etkiye sahip olmakla birlikte filmde gösterilen sahneler adeta ulusal bilinçte güçlü bir şekilde inşa edilmiş kendilik ve nesne anlamlarını açıkça ifade ettiğinden ulusal kimliğin ifşasında dikkate değer olduğu söylenebilir. Psikolojik boyutta kendiliğin agresif platformu ile birleşen güçlü nesne anlamları şunlar sayılabilir – zorla din değiştirmeye çalışan "zorba", itaat etmeyenleri acımasızca öldüren "katil-kesici", kendi kültürel geçmişini ve atasını unutan "nankör", hırsı yüzünden mensup olduğu dinin kurallarını dahi çiğneyen "sapkın", kendi vatanına zarar veren "hain" ve körü körüne bağlılık ifadesi "fanatik" olduğu söylenebilir.³²¹ Bütün bu imgeler her ne kadar kendi soyundan olan Yeniçeriler hakkında inşa edilmiş anlamlar olsa da esasında mensup oldukları sosyal grup Türkler olduğundan bu anlamlar doğrudan Türk ulusal nesnesi hakkında içsel nesne imajları olarak şekillenmektedir. Nihayetinde bu güçlü agresif nesne anlamları ulusal kendiliğin agresif platformu ile bütünleşerek negatif anlam içerikli güçlü psikolojik birimler inşa etmektedir. Bunlar da ulusal kimlikte içselleştirilerek kendilik ve ilgili nesne hakkında bir bilinç (kimlik) oluşturmaktadır. Tarihi etkileşim kaynaklı bu anlamlar geçmişe ait bir öge değildirler aksine halen Bulgar ulusal kimliğinde muhafaza edildiklerinden dolayı siyasi eylemi motive edebilmektedirler, bu da ilgili anlamların içselleştirme sürecinin tamamlandığı ve ontolojik güvenlik mekanizmalarının artık aktif olduğuna işaret etmektedir. Sonuçta tarihi bir etkileşim ile ortaya çıkan anlamların bu noktada etkileşimin taraflardan biri için travmatik anlamlar içerdiği söylenebilir. Ancak bu durum geçmişte kalmayıp nesilden nesile aktarılmış ve yüzyıllar dahi geçse varlığını koruması söz konusu olmuştur. Bu da ilgili anlamların kurucu anlamlar olduğu ve ilgili nesne hakkında kendilikte içsel nesne anlamları inşa ettiğini göstermektedir. İnşa edilen psikolojik birimlere gelince, ulusal kendilik hakkında derin bir mağduriyet, ulusal nesne hakkında da acımasız-zalim psikolojik birimini inşa ettiği söylenebilir. Bu politik duyguların çağdaş Bulgar iç ve dış siyasetine etki ettiği söylenebilir. Bu tesirin boyutları bu çalışmanın son bölümünde analiz edilmiştir. Yeri gelmiş iken belirtilmesi gerekir ki, Yeniçerilik hakkında aktarılan bilgiler tarihi gerçekliği belirleme çabası gütmemektedir. Bu noktada ifade bulan aktarım bu kavramın ulusal bilinçte nasıl algılandığı ve nasıl içselleştirildiğidir. Nitekim ulusal kimliğin inşasında önemli olan ilgili ulusun olaylara bakış açısıdır, bir tarihi algının ontolojik açıdan ulus için gerçeklik olup

³¹⁹ "Vreme Razdelno", <https://www.festival-cannes.com/en/films/vreme-razdelno>, (erişim tarihi: 28.11.2019);

"Vreme na Nasilie", <https://www.imdb.com/title/tt0096403/>, (erişim tarihi: 28.11.2019).

³²⁰ <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1990>, (erişim tarihi: 28.11.2019).

³²¹ "Vreme na Nasilie", <https://www.imdb.com/title/tt0096403/>, (erişim tarihi: 28.11.2019).

³²¹ <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1990>, (erişim tarihi: 28.11.2019).

olmadığının önemi yoktur. Aretov'un da dediği gibi, önemli olan olayın gerçekliği değil önemli olan ilgili ulusun o olaya nasıl baktığı ve algıladığıdır, bu ise gerçeklik olmaktadır.³²²

Yeniçeri Ocağı'nın Bulgar hafızasında bıraktığı anıların yukarıda da aktarıldığı gibi agresif çağrışımlara sahip olduğu ve Türk ulusal nesnesi hakkında agresif politik duyguların inşa edilmesinde rol oynadığı söylenebilir. Bir başka deyişle Yeniçeri olgusu Bulgar ulusunda siyasi eylemi motive edebilen bir anlam taşımaktadır (psikopolitik etkinliğe sahiptir). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kurucu Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün, Bulgar Kralı ve kanaat önderlerinin de bulunduğu 1914 yılında Sofya'da düzenlenen bir yeni yıl kıyafet balosuna Osmanlı askeri ataşesi sıfatıyla Yeniçeri kıyafeti (bkz. Görsel 6) giyerek katılması sonucunda bütün dikkatleri üzerine çekmeyi başarabilmesi bu psikopolitik etkinlik yüzünden olsa gerek.³²³ Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihsel düzlemde inşa edilen bu psikolojik anlamı okumayı başarıp politik arenada kullanması Politik Psikoloji araştırmaları açısından dikkate değerdir.

“Beş yüzyıl Türk esareti” travmasını inşa eden en önemli unsurlardan bir diğeri de Bulgar hafızasında “kırçaliysko vreme”³²⁴ olarak bilinen “kır” veya “dağlı”³²⁵ eşkıyalarının dönemidir. Esasında bunlar Osmanlıya bağlı askeri görevlerde yer almış veya yerel yöneticilere (ayanlara) bağlı hareket etmiş unsurlardır. Ancak özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII. yüzyılda durgunluk ve gerileme dönemlerine girmesiyle birlikte ortaya çıkan bir ayrışma ile başıbozuk hareketine dönüşmüşlerdir. Sadece yerel halka değil Osmanlı Devleti'ne de büyük zorluklar çıkartmışlardır.³²⁶ Her ne kadar Osmanlı Devleti itaat sorunu yaşadığı bu kendi unsurlarıyla mücadele etmeye çalışsa da neticede Bulgarların gözünde bunlar Türk olarak değerlendirildiğinden³²⁷ Kırçalılar ile Türkler arasında fark gözetilmeden zamanla bunların yaptıkları Türklerin yaptıkları olarak ulusal hafızaya yerleşmiştir. Osmanlı, bu unsurlarla mücadele etmeye çalışsa da uzun vadede tam denetim kuramaması, Mısır'da Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya benzer şekilde Balkanlar'da da merkezden bağımsız başıbozuk hareket eden güçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönem her ne kadar XVIII. yüzyılın ikinci yarısından XIX. yüzyılın başlarına kadar kısa bir süre devam etmiş olsa da Bulgar ulusunda bıraktığı izler son derece derin olduğu gibi bağımsızlık mücadelesini teşvik eden faktörlerden birisi olduğu da söylenebilir.³²⁸ Ünlü Bulgar tarihçi Prof. Vera Mutaftchieva'nın bilimsel uzmanlık araştırması olan Kırçalılar

³²² Aretov, 2006.

³²³ Hakov vd., 2002; Sarıkoyuncu vd., 2002: 157.

³²⁴ Mutaftchieva, 1993.

³²⁵ Özkaya, 1983.

³²⁶ Özkaya, 1994.

³²⁷ Mutaftchieva, 1993.

³²⁸ Stoyanov, 1999.

dönemini “tartışmasız bir şekilde kan ve ateş ile Bulgar topraklarının en feci şekilde sömürüldüğü zaman”³²⁹ olarak tanımlamış olması, Kırçalılar döneminin ulusal tarih belleğinde agresif psikolojik anlam ile anıldığına dair yeterli ipuçları vermektedir.

Kırçalılar döneminin Bulgar ulusal hafızasında güçlü agresif imajlar yarattığı söylenebilir. Kırçalılar, tarih yazımı dışında sık sık entelektüel edebi eserlere de konu olmaktadır.³³⁰

Mutaşchieva’ya göre, bu Kırçalılar döneminin ortaya çıkmasında Osmanlı Devleti’nin merkezi yönetimi de büyük oranda sorumludur. Esas itibarıyla eyaletlerde yerel halkın arasından önde gelenlerin seçilmesiyle ayanlar ortaya çıkmıştır. Ancak ayanlık sisteminde ikircikli bir durum oluşmuştur. Merkezi hükümet bir taraftan İmparatorluğun uzak topraklarını kontrol etmek için bu yerel kanaat önderleri ve maddi açıdan güçlü kişilere yani ayanlara ihtiyaç duyarken diğer taraftan da parçalanma ve adem-i merkeziyetçiliğin başlatıcısı olabilecek bu kişilere eyaletlerde icazet vermiştir. Mutaşchieva’ya göre, seferler için asker ihtiyacı XVI. yüzyıla kadar Timar sistemi ile karşılanabilirken XVIII. yüzyılda bu durum günden güne değişerek seferler veya savunma için asker ihtiyacı yerel ayanlara bel bağlanmakla çözülmeye çalışılmıştır. Bu ayanların ise askeri bir harekâta topladıkları askerleri sonrasında bozmayarak, bölgedeki gücünü korumak adına silahlı bir şekilde tutmaları zamanla merkezi hükümetle bağlarını zayıflatmıştır. Birçok olayda yerel ayanların bu askerlerin kendi geçimini sağlaması için “serbestlik” tanınması özellikle yerel Hristiyan halkın çok zarar görmelerine neden olmuştur. Genel çerçevede Osmanlı Devleti’nin bir sorunu olarak ortaya çıkmış, zamanla adem-i merkeziyeti, siyasi gücün bölünmesini, yönetimde çeşitliliği ve kendine buyruk düzeni getirmiştir. Bu da özellikle yerel Hristiyan halk üzerinde ciddi olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Nitekim savaş hallerinde geçimi doğal şekilde sağlanan ve ayanlara bağlı bu eyalet askerleri barış zamanlarında askeri açıdan bozulmadıklarından dolayı geçimini sağlamak için özellikle yerel unsurlara yönelmeleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda yağma, soygun ve adaletsizlik durumları oldukça artmıştır. Mutaşchieva’ya göre bazı durumlarda bizzat ayanlara bile karşı çıkan hatta bazı şehirlerin kontrolünü bile ele geçirebilen bu “özel (paralı) askerler” bazen de bölge ayanının kontrolünde yerel halk üzerinde büyük baskılara, merkezin dahi haberi olmadığı, yerel halkın maddi kazanımlarına vergi koymalara ve hukuksuzluklara neden olmuşlardır.³³¹

Mutaşchieva, Kırçalılar döneminin ilk eşkıyalıklarının 1780-1781 yıllarında başladığını fakat zamanla konjonktürel şartların elverişli olmasıyla çok daha arttığını söylemektedir.

³²⁹ Mutaşchieva, 1993: 5.

³³⁰ Gocheva ve Gocheva, 2006: 267-269;

³³¹ Mutaşchieva, 1993: 27-36.

Özellikle Osmanlı Devleti'nin 1787-1792 yıllarında muharebe yürütmesi sonucunda ciddi zayıflıklar meydana gelmesiyle Kırcalıların faaliyetlerini arttırdığını ifade etmektedir. Mutaçieva, bu yıllarda (1780-1781) Rusçuk kadısının defterlerinde³³² Kuzey Bulgaristan ve Dobruca bölgesinde ciddi eşkıyalık faaliyetleri yürütüldüğüne dair kanıtların olduğunu söylemektedir. Bulgar tarih anlatımında adına sıkça rastlanan ünlü Kırcalı Alemdar Mustafa veya tarihte bilindiği üzere Mustafa (Paşa) Bayraktar adının Rusçuk kadı defterlerinde geçtiği aktarılmaktadır. Mutaçieva'ya göre ilginç olan nokta ise Osmanlı merkezi hükümetinin bunlarla başa çıkamaması neticesinde yerel unsurlar üzerindeki eşkıyalıklarına “genel af” getirmesidir.³³³ Böylece Osmanlı devleti Kırcalıleri sözde merkeze borçlu kılıp bağılıklarını kazanmaya çalışmış ancak çabaları boşa çıkmış ve aksine bu eşkıyalarda devletin koruması altında oldukları hissi doğmuştur. Bu durum ise yerel unsurların devlet ile Kırcalıleri zamanla ayırt etmemesine yol açmıştır. Köylere yapılan saldırılar, gasp ve toplu öldürmeler bu Kırcalılar döneminde zirve yapmıştır. Mutaçieva, bu eşkıyalık faaliyetlerine katılanların sadece Türkler olmadığını bu eylemlere bazı Bulgarların da katıldığını söylemektedir. Ancak genel anlamda yerel halkın zihinsel hatırasında olup bitenlerin sorumlusunun Türk yöneticiler ve genelde Türk eşkıyalar olarak kaldığı söylenebilir.³³⁴

Bulgar tarih profesörü İvan Stoyanov, Bulgar Ulusal Diriliş Dönemi hakkında yaptığı araştırmada Kırcalılar dönemine özellikle değinerek bu zaman diliminin Bulgar ulusal diriliş sürecinin başlamasına da etki ettiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Stoyanov'a göre Kırcalılar dönemi hakkında en iyi tanımı aynı dönemde yaşamış ve Rus-Osmanlı Savaşı (1806-1812) esnasında Rusya'nın Moldova Ordusunda yer almış Knez Mihail S. Vorontsov'un verdiğini söylemektedir. “Rusya'nın Babıali ile Savaşı'ndan Notlar” adlı anı defterinden şunları aktarmaktadır:

Bulgaristan, halkında (arasında) İzmail'den Vidin'e kadar Kırcalılar var, bunlar bir çeşit milis gücü, başlarında ise eşkıya çete başları var, bunlar çeşitli zamanlarda Türk ordusundan kaçarak bir araya gelip organize olmuş gruplar. Aralarındaki sürekli mücadele bu milis gücünü oldukça savaştan yapmış. Hakikaten bunların temel ayırt edici özellikleri savaşma becerileri ve başlarındaki deneyimli önderlere itaatleridir. Bu yeteneklerini soygun ve yağmaları yapmak için büyük bir başarı ile kullanıyorlar. Bu önderlerinin büyük kısmı şu veya bu şekilde dramatik bir biçimde atılmışlar [ordudan ayrılmış kişiler]. Son zamanlarda bunlardan en ünlüleri şunlardır: Pazvantoğlu, Mustafa Bayraktar ve aynı zamanda esir

³³² Arşiv belgesi için bkz. Orientalski Otdel NBKM (Natsionalna Biblioteka Kiril i Metodiy), signatura RS 57/6.

³³³ Mutaçieva, 1993: 122-125.

³³⁴ Mutaçieva, 1993: 56-61.

de düşen Pehlivan, Belgrad'a Sırlar tarafından kovulmuş Kuşak-Sale, Sırlara karşı savaşmış Topal Hafız ve son olarak Rusçuk'tan Ahmed Efendi'yi kovmuş olan Boşnak Aga.³³⁵

Mutafçieva'ya benzer şekilde, Stoyanov da bu eşkıyaların özellikle 1791 yılında Osmanlı'nın Almanlarla (Avusturya) savaşından sonra parçalanarak birliklerle beraber ortaya çıktığını ve giderek büyük bir güç kazandığını söylemektedir. Ve özellikle Bulgaristan topraklarında son derece güçlenip büyük yağma ve soygunlar meydana geldiğini aktarmaktadır. Stoyanov, Kırcalıların bir ara öylesine güçlendiklerini hatta merkezi hükümetin gönderdiği askerleri dahi püskürterek (Osman) Pazvantoğlu'nun³³⁶ Kuzey Bulgaristan'ı tamamen kontrolü altına aldığını ve dilediği şekilde yönettiğini bildirmektedir.³³⁷ Mutafçieva da aynı görüşü teyit ederek özellikle Kuzey Bulgaristan'da Bulgar yerleşim yerlerinin ciddi şekilde yağma, soygun ve hukuksuzluklara maruz kaldığını da aktarmaktadır.³³⁸ Stoyanov, genellikle Türklerden oluşan bu Kırcalılar, aralarına her ne kadar Hristiyan kişileri almaktan geri durmasalar da genelde bu eşkıyaların yaptıkları Türklere atfedilen bir eylem olduğunu söylemektedir.³³⁹ Mutafçieva ise merkezi hükümetin bu Kırcalı eşkıyası ile baş etmekte güçsüz kaldığını söyleyerek döneme ait bir fermana³⁴⁰ atıf yapmaktadır, ilgili fermana yerel halkın Kırcalılarla mücadele için teşkilatlanması istenmektedir. Benzer şekilde ünlü Bulgar tarih Profesörü Strashimir Dimitrov da Nisan 1786 yılından olan bir fermanı aktararak Osmanlı merkezi hükümetinin Kırcalı eşkıyası ile mücadelede etkinliği yüksek olmayan çabalarla zayıf kaldığını ifade etmektedir. Nitekim fiziki müdahale yerine hukuksal ve ideolojik bazı tedbirler almaya çalışılmıştır demektedir. İlgili fermana:

Nitekim bu artık ün kazandı, gaspın tamamen ortadan kaldırılması icap eder ki fakir-fukara suç eylemlerine maruz kalmasın. İşte bundan dolayı bundan sonra İmparatorluğu'mun kasaba ve kazaalarında âyân kelimesi kaldırılmıştır. Yerel işlere bakmak ve halkın vergilerini paylaşmak için reaya ne zaman isterse aralarından yaşlılardan birisini şehir kâhyası olarak seçsin...³⁴¹

Kırcalılar dönemi her ne kadar kısa bir süre sürmüş olsa da Trakya'dan Kuzey Bulgaristan Vidin'e kadar bir dizi yağma, soygun ve hukuksuzlukları meydana getirmiştir.

³³⁵ Stoyanov, 1999: 50-51.

³³⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nda Pazvantoğlu sayısız eşkıyalık faaliyetinde bulunup merkezi hükümete karşı defalarca isyanlar yürütmüştür. Devletin taşrada zayıflaması nedeniyle yumuşak bir politika izlenerek çok defa affedilmiş ancak bununla yetinmeyip vezirlik talep etmiştir. İlk başlarda geri çevrilen bu talebi askeri unsurlarla bile zapt edilemeyince mecburiyetten dolayı kendisine vezirlik verilmiştir (Yavuz, 2010).

³³⁷ Stoyanov, 1999.

³³⁸ Mutafchieva, 1993: 92-95.

³³⁹ Stoyanov, 1999: 51-52.

³⁴⁰ Ferman hakkında arşiv belgesi için bkz. Orientaliski Otdel NBKM (Natsionalna Biblioteka Kiril i Metodiy), signatura f. 38, ed. 378, f. 96, ed. 55, f.96, ed. 215 (Mutavchieva, 1993: 63).

³⁴¹ Dimitrov, 1981; Mutafchieva, 1993: 66.

Merkezi hükümet ise çeşitli yöntemler denese de bunlarla bir türlü baş edememiştir. Sonuçta, Kırcalıların yaptıkları yerel halk üzerinde ciddi travmalara yol açtığı söylenebilir. Nitekim bu dönemde meydana gelen olaylar Stoyanov'un da aktardığı gibi Bulgar ulusunda “uyanış” sürecini daha da çok tetikleyen unsurlar barındırmıştır.³⁴² Benzer bir görüşe tarih Profesörü Hristo Gandev de sahip olup, ulusal dirilişi başlatan bir dizi doğal ve organize edilmiş süreçlerle beraber Kırcalılar döneminin getirdiği büyük telaşın ve kargaşanın da etkili olduğunu söylemektedir.³⁴³ Yine İnalcık da çok farklı bir şey söylememektedir. Rusya ve Habsburglarla yapılan savaşlarda hudut bölgesinden hazineye para aktarma ve devlete asker sağlamanın tek yolu Balkanlar'daki bu ayân ve onlara bağlı paralı askerlere, Kırcalılara çoğu zaman ayrıcalık tanıyıp toprak köylüsü üzerindeki keyfi hâkimiyetlerini onaylamakla olmuştur. Bu ise doğal olarak yerel Hristiyan halkın tepkisine yol açıp gizli komite ve organizasyonlar kurarak daha önce hiç yaşanmamış derecede kapsamlı Bulgar Hristiyan köylü ayaklanmalarına neden olmuştur.³⁴⁴

2.2.3. Halkın Öğretisi: Folklor

Folklor, özünde halkın nesilden nesile aktardığı öğreti olarak tanımlanabilir. Bu öğreti kendi içinde hikâye ve anlatıdan özel ritüellerin yapılmasına kadar geniş bir yelpaze içerebilir ancak hangi formatta olduğu ve ontolojik gerçekliği çok da önemsenmeden nesilden nesile aktarılma ve sosyal psikolojide derin kalıtsal etkiler yaratma özelliği dikkate alındığında ulusal kimlik ve bunu inşa eden psikolojik temellerin ortaya çıkarılmasında önemli ipuçları içerdiği söylenebilir. Bulgar tarih hafızasının korunmasında folklor son derece önemli bir yere sahiptir. Halk öğretisinin çağdaş Bulgar bilincine taşıdığı çeşitli tarihi örnekler beş asırlık esaret yılları ve nihayetinde özgürlüğe kavuşma hakkında günümüz ulusal kimlik bütünlüğünde önemli imajlara sahip olduğu gibi ulusal bilincin canlı kalmasını sağlayan nadir araçlarından biri olarak da görülmektedir.³⁴⁵ Folklor, tarihi olay ve olguları tarihi kaynaklarda nasıl yer bulduğuna bakmaksızın halkın anladığı şekilde sosyal bir duygu da katarak aktarır ulusal bilincin ve ulusal kimliğin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Çağdaş Bulgaristan'da farklı etnik gruplar arasında sosyal ilişkileri düzenlemek adına tarihsel etkileşimlerin negatif boyutunu aktardığı ve bu nedenle sosyal ilişkileri olumsuz etkilediği gerekçesiyle, halk öğretisi metinlerinin, resmi ders kitaplarından kaldırılma

³⁴² Stoyanov, 1999.

³⁴³ Gandev, 1943: 184.

³⁴⁴ İnalcık, 2016: 31.

³⁴⁵ “Osvobojdenieto v bylgarskiya folklor”, BNR, 26.02.2010,

<https://www.bnr.bg/radiobulgaria/post/100225510/osvobojdenieto-v-bylgarskiya-folklor>, (erişim tarihi: 25.12.2019).

girişimleri tepkisel bir halk direnişi ile karşılaşmıştır. Bu bağlamda Bulgaristan’da en yüksek izlenme reyting oranına sahip ulusal bir televizyon kanalı, halkın sesi olduğunu iddia ettiği “Silinmiş Hafıza” adlı bir proje başlatarak ulusal bilincin kaybedilmesini önlemek amaçlı halk öğretisi (folklor) eserlerini her gün aktaran düzenli bir televizyon programı kuşağı yapmıştır. Bu kuşağın ilk gösterimi de ulusal hafızaya yer etmiş son derece ünlü bir folklor metni ile başlamıştır. Programa katılan ve altıncı sınıfa giden bir öğrencinin ezberinden okuduğu “Balkandji [dağlı] Yovo güzel Yana’yı Türk inancına veriyor musun” (“Davash li davash, Balkandji Jovo, hubava Yana na turska vyara” [“Даваш ли даваш Балканджи Йово хубава Яна на турска вяра”]) şiiri sonrasında, program moderatörü öğrenciye bir soru yöneltmiştir. “Peki, bu halk öğretisi senin ders kitaplarından kaldırılırsa ne olur” diye soran moderatöre, öğrenci “neden Bulgar olduğumu unuturum, kim olduğumu bilemem...”³⁴⁶ diye cevap vermesi son derece dikkate değerdir bir husustur. Ulusal televizyonda öğrencinin ezberinden okuduğu ünlü halk öğretisinin tam metni şöyledir:

- Balkandji Jovo, güzel Yana’yı Türk inancına veriyor musun?
- Kafamı veririm ama Yana’yı Türk inancına vermem!

İki elini kestiler ve tekrar sorup soruşturdular.

- Balkandji Jovo, güzel Yana’yı Türk inancına veriyor musun?
- Kafamı veririm ama Yana’yı Türk inancına vermem!

İki ayağını da kestiler ve tekrar sorup soruşturdular.

- Balkandji Jovo, güzel Yana’yı Türk inancına veriyor musun?
- Kafamı veririm ama Yana’yı Türk inancına vermem!

İki gözünü de oyduklar ve (artık) tekrar sorup soruşturmadılar.

Yana’yı aldılar hızla ata bindirip aşağı ovaya,
Tatar köyüne götürdüler.

Yana sessizce mırıldandı:

- Güle güle kardeşim Yovane!
- Sağlıcakla kal güzel Yana! Gözlerim yok seni görmek için,
Kollarım yok sana sarılmak için, ayaklarım yok seni göndermek için!³⁴⁷

Bu ünlü halk öğretisinde aktarılan anlatım ile ulusal kendilik ve ulusal nesne arasında geçen etkileşimin hangi boyutta olduğu gösterilmektedir. Bir tarafta Bulgar ulusu “mazlum”

³⁴⁶ “Zalichena pamet, ‘Davash li, davash, Balkandji Yovo?’”, BTV, 26.01.2016, <https://btvnovinite.bg/videos/tazi-sutrin/davash-li-davash-balkandzhi-iovo.html>, (erişim tarihi: 25.12.2019).

³⁴⁷ “Zalichena pamet, ‘Davash li, davash, Balkandji Yovo?’”, BTV, 26.01.2016, <https://btvnovinite.bg/videos/tazi-sutrin/davash-li-davash-balkandzhi-iovo.html>, (erişim tarihi: 25.12.2019).

politik duygu örüntüsüne bürünürken diğer taraftan da Türkler “zalim” konumunda aktarılmaktadır. Türkler, ulusal nesne kapsamında olup cebir yoluyla güzel kızları din değiştirmeye zorlayan “dinci zorba” ve yine güzel kızları zorla alan ve “namusa el atan” biri olarak anlatılırken Bulgar milleti de din değiştirilmeye zorlanan, buna karşı çıktığında ise öldürülen mazlum bir toplum olarak anlatılır. Bu etkileşimin yarattığı mağduriyet ve mazlum psikolojisi oldukça güçlüdür ve de “beş yüz yıllık Türk esareti” politik duygusunu güçlü bir şekilde beslemektedir. Bu sebeple farklı bir anlamın ortaya çıkma potansiyeli ontolojik bütünlüğün bozulması anlamına gelmektedir, bu durum bariz bir şekilde yukarıda zikredilen folklor metninin kitaplardan kaldırılma durumunda ne olur sorusuna verilen “kim olduğumu bilemem” cevabında görülmektedir. Bunun da tarihi etkileşimden çıkarılan anlamın kendilik ve nesne anlamları içeren psikolojik birimlere dönüşüp ulusal kimliğin bir parçası şeklinde içselleştirildiğini onayan bir durum oluşturduğu söylenebilir. Yukarıda bahsi geçen görsel işitsel medya kanalıyla halkın tepkisel duruş sergilemesi ulusal bilincin korunması için ontolojik güvenlik mekanizmalarının devrede olduğunu göstermesi adına son derece önemlidir. Nitekim “Türk esaret yılları” temasının ulusal kimlikten çıkartılması üzerine kimlik inşa edilmiş “ötekinin” kaybedilmesi olacağından etkileşim neticesinde oluşturulan bir dizi anlamın da ortadan kaldırılması söz konusu olacaktır. Böylece kendilikte oluşturulan psikolojik birimlerin de anlamsızlaşması söz konusu olacaktır. Oysa halk öğretisi ve folklor alanında uzman akademisyen Prof. Dinekov’a göre ulusal bilinçte yer bulan Bulgar halk öğretisinin çok önemli bir kısmı Türklerin işgalleri ve bununla bağlantılı olaylar, halkın zor durumu (esaret yılları) ve nihayetinde bir ulusun Türklerden bağımsızlığını kazanma mücadelesi hakkındadır. Bu nedenle, ilgili anlamların ulusal hafızadan silinmesi Bulgarların ulus olma bilincinin yok olması anlamına geleceğinden bunun mümkün olmadığını ifade etmektedir.³⁴⁸

Dolayısıyla ulus olma bilincini şekillendiren anlamları aktaran halk öğretisi (folklor) metinlerini ortadan kaldırma girişimi halktan şiddetli bir tepki ile karşılaşmaktadır. Bu ilgili anlamın ulusal kimliğin bir parçası olduğunu ve ontolojik güvenlik ile ilgili bir mesele olduğu onamaktadır. Daha da önemlisi ontolojik güvenlik eyleminin sonuç verdiği ve tekrardan ilgili anlamların devlet politikası olarak “resmi”³⁴⁹ himayeye alınması ile devlet düzeyinde de ilgili anlamların (psikolojik birimlerin) kimikleştirildiği iddia edilebilir. Halk öğretisi şeklinde

³⁴⁸ Koley, 1987: 261.

³⁴⁹ Folklor metinlerinin kaldırılması ile ilgili kamuoyunda oluşan tartışmalar neticesinde Milli Eğitim Bakanlığı’nın bildirimi ile “Davaş li davaş Balkandji Yovo” dâhil folklor metinleri tarih derslerinde öğretileceği karara bağlanmıştır. “‘Davaş li davaş Balkandji Yovo’ shte se izuchava po istoriya” <http://news.bnt.bg/bg/a/dvash-li-davash-balkandzhi-yovo-shche-se-izuchava-po-istoriya>, (erişim tarihi: 25.12.2019).

aktarılan tarihi etkileşimlerden inşa edilmiş ulusal kendilik hakkındaki anlamlar - mağdur, esir edilmiş ve mazlum Bulgar toplumu ile ulusal nesne (Türkler) hakkında inşa edilmiş zorba, acımasız ve katil anlamları Nesne İlişkileri Kuramı bağlamında değerlendirildiğinde ulusal kendilik ve ulusal nesne hakkında, günümüze aktarılmış psikolojik birimler oldukları söylenebilir. Kısaca, İnşacı Psikoloji mekanizmaları bağlamında ele alındığında psikolojik birimlerin güncel siyasi eylemleri motive edip yönlendirebilen politik bir duygu inşa ettiği ve ulusal kimlikte içselleştirildiği söylenebilir. Esir edilen mağdur Bulgar halk ve bunun müsebbibi ulusal nesne Türkler inşa edilen politik duygunun temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Ulusal nesneye yönelik tarihteki haksızlığın bedelini ödetme, adaleti tesis etme gibi eylemsel motivasyonların hep bu politik duygudan kaynaklandığı söylenebilir.

Tarihi etkileşimlerden ortaya çıkarılıp halk öğretisi ile aktarılan ve ulusal kimliğin bir parçası olarak içselleştirilen anlamları ortadan kaldırma çalışmalarına karşı güçlü bir ontolojik güvenlik direnci oluşmaktadır. Bulgaristan’da bir devlet politikası olarak okullarda öğretilen ancak bir dönem kaldırılmak istenilen folklor metinleri Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tekrar ders programlarına alınarak devletin “resmi” eğitim politikası yapılmıştır. Bu durumun, “Davaş li, davaş Balkandji Yovo tarih kitaplarında okutulacak” şeklinde müjdeli bir haber olarak ulusal devlet televizyonunda kamuoyuna duyurulması ise ilgili anlam ile ulusal hafızada özenle korunan politik duygunun (Türk esareti anlatımı) önemini göstermesi açısından dikkate değerdir.³⁵⁰

“Krali Marko üç zincir esir kurtarıyor...” (“Krali Marko spasyava tri sindjira robi...” [“Крали Марко спасява три синджира роби”]) halk anlatımı da her Bulgarın bildiği ve güçlü politik duygu yüklü son derece önemli bir diğer folklor metnidir. Arşiv araştırmaları ile ün kazanan tarih profesörü Petrov, beş asırlık Türk esareti yıllarında Bulgarların çok acılar çekip köleleştirme durumları söz konusu olduğunu ifade ederek bunun ise en güzel “tri sindjira robi” halk öğretisi anlatımı ile aktarıldığını söylemektedir.³⁵¹

“Tri sindjira robi” (“üç zincir esir”) anlatımı özünde Osmanlılar tarafından esir edilen bir Slav topluluğunu tasvir etmektedir. Bu anlatımın başrolünde olan Krali Marko ise Güney Slavları koruyup kollayan onları özgürleştirmek için mücadele eden bir halk kahramanı olarak ulusal hafızada yer etmiştir. “Krali Marko üç zincir esiri kurtarıyor...” anlatımı Bulgarlar için ulus olma bilincinin önemini ve geçmiş esaret yıllarını hatırlamada önemli bir halk öğretisidir. Esasında bütün Krali Marko anlatımları Osmanlılara karşı ezilen Bulgar halkının yardımına koşan cesur bir halk kahramanı teması etrafında dönmektedir. Krali Marko, Bulgar devletinin

³⁵⁰ “‘Davash li davash Balkandji Yovo’ shte se izuchava po istoriya”, <http://news.bnt.bg/bg/a/dvash-li-davash-balkandzhi-yovo-shche-se-izuchava-po-istoriya>, (erişim tarihi: 25.12.2019).

³⁵¹ Petrov, 2012: 15-19.

milli eğitim programlarında yer aldığı gibi yazılı ve görsel medyada da sıkça kendisine atıf yapılan bir anlatımdır. Krali Marko hakkındaki anlatımlar sıklıkla pedagojik açıdan entegre eğitim modeli³⁵² ile ulusal bilincin inşa edilip korunması ve esaret yıllarındaki acıların tekrar hatırlanması için özel ders programlarında işlenmektedir. ABD’de en çok Bulgar diasporasının bulunduğu Şikago şehrinde “John Atanasoff” Bulgar Okulu’nda öğretim üyesi olan Petrova’ya göre gurbetteki genç öğrencilere esaret yılları ve özgürlük için verilen mücadele en güzel interaktif bir tarzda sahnelenerek halk öğretileriyle olabileceğini söylemektedir. Petrova, özellikle de tarihi olay ve olguları en doğru bir şekilde aktaran halk öğretileri ele alındığında mesela “Krali Marko’nun Türk Yeniçerilerle Mücadelesi” gibi halk eserleri öğrenciler tarafından sahnelenmesi sayesinde tarihi duygu hissedilip tekrar yaşanabildiğini söylemiştir. Böylece ulusal kimlik bilincinin hatırlanıp korunması sağlanabilmektedir.³⁵³

Daha önceki folklor metinlerinin kaldırılma girişimlerinde olduğu gibi benzer şekilde bu halk öğretisinin de eğitim sisteminden kaldırılma girişimi şiddetli bir tepkiyle karşılaşmıştır. Görsel ve yazılı medyada çıkan bir dizi haberin yanı sıra Bulgar Eğitim Bakanlığı’nın bu girişimi siyasi olmakla suçlanmıştır. Buna göre sözde Rakovski, Levski ve Botev gibi şahsiyetlerin Osmanlı Devleti’nin getirdiği yasal düzene karşı savaşmış haydutlar olduğu ve ulusal bilincin unutturulmak istendiği, Türk esareti “arkaik bir kavram” olarak algılatılmaya çalışıldığı eleştirileri yapılmıştır. Sözde İslâmlaştırma (Türkleştirme de kast ediliyor) ara sıra olduğu ve gönüllülük esasına dayalı olduğu, Bulgarların çok istikballi bir meslek olduğu için çocuklarını Yeniçeri Ocağı’na sözde isteyerek verdikleri gibi söylemlerin doğru olduğu kabul ettirilmeye çalışıldığı konusunda ciddi eleştiriler yapılmıştır. “Üç zincir esir” o zaman nerede duracak diye sorularak hükümetin eylemlerinin Türk esaretini unutturmaya yönelik bir girişim olduğu söylenmiştir.³⁵⁴

Bu tepkisel duruş daha önce zikredildiği gibi ontolojik güvenlik bağlamında değerlendirilebilir. Bu noktada yeni bir anlam oluşturma gayreti tamamen sunidir, bir başka deyişle ulusal kendilik ve ulusal nesne etkileşimde oluşan bir anlam değildir dolayısıyla tarihi etkileşim neticesinde oluşan köklü kendilik ve nesne anlamlarını yerinden etmesi çok zordur. Bunun da ötesinde etkileşim neticesinde oluşan anlamlar kendiliğin negatif ve pozitif platformlarıyla bütünleşerek Nesne İlişkileri Kuramı bağlamında artık kurucu düzeyde

³⁵² Bu eğitim modelinde, öğrenci olayın içine konulur (canlandırma yapılır), uygulamada öğrenir. Büyük resim görülür, holistik bir modeldir, bilgi ile uygulama temas ederek (yaşanarak) öğrenilir. Uygulama ve bilgi beraber öğrenme modeli şeklinde de ifade edilir (Kanlı, 2008: 60-61).

³⁵³ Petrova, 2016: 167-173.

³⁵⁴ “Kade sa ‘tri sindjira robi’”, DUMA, 03.05.2019, <https://www.duma.bg/kade-sa-tri-sindzhira-robi-n191090?go=terms&p=gdpr>, (erişim tarihi: 20.12.2019).

psikolojik birimler oluşturmuş durumdadır. Dolayısıyla ilgili anlam kimlik tarafından yutulup içselleştirilmeye müsait bir noktaya ulaşmıştır. Hatta ontolojik güvenlik mekanizmalarının devreye girmiş olduğu dikkate alınırse ilgili anlamın içselleştirilip ulusal kimliğin bir parçası haline getirildiği de söylenebilir. Suni çabalarla yaratılmak istenilen yeni anlam ise ulusal kimliğe içselleşmiş ve çeşitli yazılı görsel materyallerde sembolleşmiş anlamın güvenliğini tehdit etmektedir. Michael Skey'e göre belirsizlik ortamında bir anlık da olsa karşıt bir anlamın gerçek olma ihtimali zihinsel düzeyde büyük bir endişe yaratmaktadır dolayısıyla böyle bir güvensizlik ortamında ulusal kimliğe bağlı olan psiko-sosyal (etkileşime dayalı) kaynakların inşa ettiği ulusal alışkanlıklar (ritüeller, söylemler vs.) içinde güvende kalma mücadelesi verilmektedir. Dışsal anlamlar itilmektedir.³⁵⁵

Psikolojik bir birim olan Bulgarın Türkler tarafından boyunduruk altında tutulması anlamı “üç zincir esir” söylemi ile ifade bulup nesilden nesile aktararak ulusal kendilik ve ulusal nesne bağlamında güçlü imajlar oluşturmuştur. Bunlara yönelik farklı anlamlar ise tepkisel bir direnç ile karşılaşmaktadır.³⁵⁶ Dolayısıyla ilgili psikolojik birimler artık içselleşmiş olup ulusal kimliğin bütünlüğüne yerleştiği söylenebilir. Resmi tarih kronolojisinde “tri sindjira robi” (“üç zincir esir”), “haydushka pesen” (“eşkıya şarkıları”), “Türkle zorla evlendirme” (mesela “davash li davash Balkandji Yovo..”), “anne/bacısını tanıyamayan bir Yeniçerinin onlarla (anne/bacısıyla) enest ilişki kurması” gibi folklor metinlerinin “öğretilen” tarihten çok daha güçlü bir şekilde ulusal kültüre katkıda bulunup ulusal bilincin agresif düzeyde güçlenmesinde ve ulusun kendine olan güvenini arttırmasında yardımcı olduğu bildirilmektedir. Bu folklor metinlerinin tarihte halkın mazlumiyet ve acılarını doğru bir şekilde yansıtmak gibi bir amacı olmadığı tam tersine yenilgiden kaynaklı acıları, yaraları iyileştirmek, ulusun kendine güvenini arttırmak ve direnci organize etmek gibi bir görevi olduğu söylenmektedir. Örnek olarak Krali Marko'nun “üç zincir esiri” kurtarması ve Hristiyanları korumaya çalışması her ne kadar Osmanlı Ordusu için savaşmış biri olsa da Bulgar halkında özgürlük ruhunu eğiten bir imaj olmaktadır. Benzer şekilde yine bu folklor metinlerinde anlatılan Bulgar kızları Türklerle zorlanarak evlenmek yerine ölmeyi tercih etmesi ulusal kendilikte “onur ve özgürlük” imajlarını ifade etmektedir. Bu temayı işleyen folklor metinlerinde genç kız ve kadınların Türkleştirilme çabalarına karşı halk tarafından ortaya konulan direnç ise psikolojik temelde rızanın ancak ve ancak “üç yüz domuzun Sultan Selim camiine koyulmasına müsaade edilmesi ile” veya “Sultan hanımının eş olarak verilmesi

³⁵⁵ Skey, 2013: 81-98.

³⁵⁶ “Nikolay Kalev, obshtestvenik: Ne moje taka da se otnasyame kym nashata istoriya, s takyv natsionalen nihilizm”, *Informatsionna Agentsiya Fokus*, 31.01.2016, <http://m.focus-news.net/?action=opinion&id=36710>, (erişim tarihi: 20.12.2019).

ile” mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Çok nadir de olsa kadınların Türkleştirilmeye rıza göstermeleri “zayıf cinsiyetin” doğasına verilerek affedilmekte ancak arşiv belgelerinde sıkça rastlanan “Abdullah oğlu” ifadesi ile anılan Türkleştirilmiş Bulgarların folklorda hoş görülmediği de aktarılmaktadır. Kısaca ifade edilirse folklor metinleri halkın geçmişine dair güncel anı ve hatırasını yansıttığı ve ulusal bilinci beslediği gibi ulusal nesne hakkında da imajları canlı tuttuğu söylenebilir.³⁵⁷

Ulusal bilinçte bir diğer güçlü halk öğretisi (folklor) metni de “Yeniçeriler geliyor anne, köyden köye...” (“Enicheri hodyat mamо, ot selо na selо...” [“Еничари ходят мамо от село на село...”]). Osmanlı Devleti’nde Yeniçeri devşirme olaylarını³⁵⁸ aktaran bu metinde oldukça güçlü ulusal kendilik ve ulusal nesne anlamları mevcuttur. Bulgar psikolojisine göre ilgili metinde zorla ailelerinden koparılan ve Yeniçeri yapılan erkek çocukları ve de ailelerinin acıları şöyle anlatılmaktadır:

Yeniçeriler geziyor anne,
köyden köye.
Erkek yavruları alıyorlar, anne,
Yeniçeri yapıyorlar.

Almışlar, onu almışlar, anne,
Stoil’i de almışlar.
Ve Stoil idi, anne,
Annesinin biricigi (tek oğlu).

Uzun yıllar ağlamış,
Stoil’in annesi...
Hep Stoil’i düşünüyor,
Damla gözyaşları döküyor...

Uzun yıllar ağlamış –
Üç kere yedi.
Saçları artık beyazlamış,
Gözleri akmış.³⁵⁹

Ulusal kimlik ve ulusal bilinç konusunda araştırmalar yapan Prof. Aretov, folklorda kullanılan Yeniçeri figürünün, “inanç değiştirme, dönme” imajını konu edinen halk öğretilerinin birçoğunda kullanılan bir anlam olduğunu ve Bulgarların çalınan inançlarına dair

³⁵⁷ Markov, 2004: 232-233.

³⁵⁸ Todorov, 1953: 83-84.

³⁵⁹ “İvan Panovski – Yanichari hodyat, mamо”, https://www.tekstove.org/song.119009-Ivan_Panovski-Qnichari_hodqt_mamo, (erişim tarihi: 22.12.2019).

köklü ulusal mitolojiler oluşturduğunu söylemektedir.³⁶⁰ Bu bağlamda değerlendirildiğinde denilebilir ki, Bulgar ulusal belleğinde Yeniçeri kavramı negatif çağrışımlara sahiptir ve halk öğretisi bu anlamı tam da bu yönde aktarmaktadır. Bir tarafta Bulgar ulusunun mazlum olduğuna dair anlamlar ulusal kendiliği beslerken, diğer tarafta da, buna sebep olan Türkler - ulusal nesne - hakkında negatif anlamları beslemektedir. Dolayısıyla inşa edilen imajlar ulusal kendilikte mağduriyet, ulusal nesne (Türkler) hakkında da “zalim”, “zorba” “acımasız” gibi anlamlar içermektedir. Bütün bu anlamların günümüzde ulusal kimlikte politik duygu olarak yer aldığı ve siyasi çekişmelerde ontolojik güvenlik bağlamında Yeniçeri olgusuna sıklıkla atıf yapıldığı³⁶¹ söylenebilir. Bu da geçmiş etkileşimlerin tarihi, edebi ve folklor eserlerinde inşa ettiği kendilik ve nesne hakkındaki psikolojik birimlerin nasıl nesilden nesile aktarıldığı ve tam da anıldığı şekilde çağdaş kimlikte nasıl kullanıldığını ifade etmektedir.

Yeniçeri figürünün Bulgar bilincinde çağrıştırdığı “din değiştirme, dönme” anlamı özellikle dini anlamda bir örüntüye sahip olması nedeniyle Hristiyan cemaatinde güçlü yankılara sebep olmuştur. Köklü olumsuz etkiler bıraktığı söylenebilir. Bu nedenle de özellikle Paisiy Hilendarski gibi din adamı-keşiş sembolüne sahip şahsiyetler Hristiyan camia tarafından önder kabul edilerek dini tepkisellik çok daha güçlü ve kalıcı olmaktadır. Prof. Danova’ya göre, Bulgaristan’da Gabrovo kentinde doğan ve bir din adamı-keşiş olan Spiridon’un bıraktığı 1792 tarihli “Slav Bulgar Halkının Kısa Tarihi”³⁶² adlı eser Paisiy Hilendarski ve eseri sonrasında Bulgar tarihi hakkında içerdiği bilgiler açısından dikkate alınmaktadır. Danova, Paisiy’in eserinde Bulgar Krallığı’nın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi ile son bulan anlatımın bu eserde devam ettirilip özellikle “Türk dinini kabul ettirme” konusunda yapılan baskı ve zulümlerin daha detaylı aktarıldığını söylemektedir. Danova’ya göre Spiridon, anlatımı Paisiy’in bıraktığı yerden alıp daha yakın tarihe doğru getirerek Türklerin zorbalıkları hakkında farklı detaylar yazmakta ve böylece çağdaş Bulgar ulusunun zihninde “mazlum ulus” - “kahraman ulus” matriksinin temellerini atmaktadır. Danova’ya göre, Türk inancını Bulgarlara baskı ile kabul ettirmek için “Bulgar topraklarının ikinci defa harap edilmesi” anlatımı Spiridon tarafından ortaya konulmuştur. Kaleme aldığı eserde teolojik bir bakış açısı ile olayları ele alması ise ilgili anlamların etkinliğini ve kalıcılığını ulusal bilinçte daha da arttırmaktadır.³⁶³

³⁶⁰ “Glasove ot minaloto: Fakti i mitove”. <https://aretov.queenmab.eu/archives/revival/132-voices-from-the-past.html>, (erişim tarihi: 22.12.2019).

³⁶¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Meclis Tutanakları, “Yetmişdokuzuncu Oturum, Sofya, Çarşamba, 29 Ekim 2017, açılış 9,01”, <https://parliament.bg/bg/plenaryst/ns/52/ID/6004>, (erişim tarihi: 28.12.2019).

³⁶² Spiridon, 1900.

³⁶³ “Osmanskoto vreme v bylgarskite tekstove prez XIX i XX vek”, https://balkansbg.eu/bg/content/b-identichnosti/460-osmanskoto-vreme.html#_ftn18, (erişim tarihi: 30.12.2019).

Benzer şekilde Bulgar Ulusal Televizyonu'nda (BNT) düzenlenen bir oturuma katılan akademisyen Prof. Pavel Pavlov, "...köyden köye Yeniçeriler geziyor, anne..." halk şarkısının unutulmaması gerektiğini nitekim bunun Bulgar folklorunun en hazin ve en üzüntü verici halk şarkısı olduğunu söylemiştir. Bulgarların çocuklarını kendi isteğiyle Yeniçeri Ocağı'na verdikleri iddiasının doğru olmadığı, bunun bazı fırsatçılar haricinde halkın genelinde yaygın görülen bir inanç hâli olmadığını söylemektedir.³⁶⁴ Programda atıf yapılan James Baker'ın "Turkey in Europe" (1877) eseri kapsamında:

"...Hristiyan çocukların alınması aileleri tarafından bir ızdırap olarak algılanmıyor, her ne kadar çocuklar İslâm dinini kabul etmeleri gerekse de. Hatta iyi bir şans olarak bile görülüyor nitekim böylece aileler bu toplanan Yeniçeriler sayesinde yüksek mevkilerde daha güçlü bir etkiye sahip olabiliyor ve en ilginç olanı da bunların (Yeniçeriler) Hristiyanlığın en büyük düşmanı oluyor olması..."³⁶⁵

Pavlov, bu ifadeye karşı çıkararak şunları söylemektedir:

...Böyle şeyler olmuş ama bunlar bireysel olaylardır, halkın geneline mal edilemez, kendi isteğiyle çocuklarını vermek diye genel bir uygulama yok, çocuklarını vermedikleri için o kadar çok eziyet edilen öldürülen var ki... Yeniçerilik kurumu gayri Müslimleri Müslüman yapmak için kullanılan bir araçtır... Henry Blount'un 1634'te dediğini hatırlatayım – çocuğunuzu aldıklarında siz Tanrı'ya ve genelde her şeye olan inancınızı kaybediyorsunuz ve İslâm'ı çaresiz kabul ediyorsunuz, hatta bazı bölgelerde insanlar çocuklarını almasınlar diye İslâm'ı önceden kabul etmişler. Sonra da birileri çıkıyor ve diyor ki İslâm gönüllü kabul ediliyor, birçok defa bu gönüllü kabul etme durumu genelde böyle bir sebep yüzünden olmuştur... ..Ailelerin kendi isteğiyle çocuklarını verdiklerini zannetmeyelim, hem pasif hem aktif direniş olmuştur. Sadece bir hayal edin çocuğunuzu alıyorlar, bundan daha büyük bir dehşet olamaz, üstelik bu çocuklar delikanlı, duyguları var, bağlanmış haldeler, ağlayıp bağıyorlar..."³⁶⁶

Bulgar tarihi hakkında uzman olan akademisyen Doç. Svetlana İvanova da söylenenlere katılarak Yeniçerilik hakkında şunları belirtmiştir:

...Bulgarlar çocuklarını gönüllü veriyorlarmış, rica ederim, nasıl olur? Burada şöyle bir şey var. Yüzlerce, hatta tam sayısını söylemek istemiyorum, büyük kitleler halinde insanlar Müslüman oluyor. Evet, tarih kayıtlarının söylediği şekilde Müslüman oluyorlar, ama statülerini ayarlamak için bunu yapıyorlar. Toplumda pozisyonunu düzeltmek için bunu yapıyorlar. Bir şekilde özel imtiyazlara sahip olmak istiyorlar, hatta bazıları da doğrudan sosyal asansöre çıkarak yükseklere fırlatılmayı bekliyor. Sonuçta bütün Vezir-i Azamlar bu ortamlardan çıkıyor. Bunun için bile hayâl etme şansınız var. Bu noktadan sonra bizler için şunu düşünmek zor değil: hırslı insanlar var... Hatta belgelerle tarihi kayıtlarımız ortaya çıkardı ki bu insanlar Müslüman olduklarında hak ettikleri elbiseleri sadece

³⁶⁴ "Enicharite", <https://www.bnt.bg/bg/a/enicharite>, (erişim tarihi: 30.12.2019).

³⁶⁵ Baker, 1877.

³⁶⁶ "Enicharite", <https://www.bnt.bg/bg/a/enicharite>, (erişim tarihi: 30.12.2019).

almıyorlar bunun ötesinde talepleri de oluyor doğrudan Yeniçerilik listelerinde hangi pozisyonları istediklerini belirtiyorlar ama bu şu anlama gelmiyor ki aileler kendi istekleriyle çocuklarını vermiş. Bunlar çok farklı şeyler, bu bir hırstır... ..Yeniçerilik, Osmanlı toplumunda bir vitrindir, göz önünde hep. Sınırları aşmaya hazır olduğunuzda yükselmek için bir fırsat. Özellikle kırsal kesimlerdeki kişiler için hızlı ve kolay bir şekilde durumlarını düzeltme fırsatı var. Tam da bu şekilde Yeniçerilik Ocağı Osmanlı İmparatorluğu’nda İslâm’ı kabul ettirmede en temel silaha dönüşmüştür...³⁶⁷

Osmanlı egemenliği hakkında Bulgar ulusal folklorunun önemli bir bölümü de özellikle XVIII. yüzyılda başlayıp XIX. yüzyıla kadar devam eden Bulgar Dirilişi hakkındadır. Bu dönemde özellikle Osmanlı yönetimine karşı şekillenen direniş Bulgarların başkaldırı ve isyan hareketleri bağlamında kendini gösterebilmiştir. Bağımsızlığını tekrar kazanabilmek için her alanda bir uyanış ve ulusal bilinci tekrar kurma dönemi olarak bilinmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan isyanları yansıtan folklor türkülerinden birinin ise özellikle anılması gerekir. Nitekim ulusal hafızada inşa ettiği derin kendilik ve nesne imajlarının çağdaş Bulgar kimliğine içselleştirildiği söylenebilir. “Bayrağı kim dikti...” (“Koy ushi bayryaka...” [“Кой уши байряка”]) folklor şarkısının derin ulusal mitolojik anlamı ve ulusal marş düzeyinde sahip olduğu önem açısından ulusal kimlikte etkinliği çok yüksektir.³⁶⁸ Folklor metni, gerçek bir olaya dayalı olarak 1876 yılı “Aprilsko Vıstanie” (Nisan Ayaklanması) döneminde “Ya İstiklâl Ya Ölüm” (“Svoboda ili Smîrt” [“Свобода или Смърт”]) yazan isyan hareketinin bayrağını diken Rayna Popgeorgieva (“Rayna Knyaginya”³⁶⁹) adlı genç bir kadın ve sonrasında onu tutuklayan Osmanlı (Türk) kolluk kuvvetlerini anlatmaktadır. Paisiy Hilendarski ile XVIII. yüzyılda başlayan Diriliş hareketi nihai noktada Nisan Ayaklanması ile kendini gösterebilmiş, Bulgar ulusu Osmanlı’dan ayrılarak tekrar bağımsızlığını kazanmak için silahlı mücadele başlatmıştır. Bulgaristan’ın birçok bölgesinde eş zamanlı silahlı isyanlar patlak vermiştir.³⁷⁰ İşte bu isyanlardan biri de Panagyurişte kasabasında geçmekte olup Rayna Knyaginya’nın diktiği “Ya İstiklâl Ya Ölüm” bayrağı ve verilen bağımsızlık mücadelesi halk öğretisi ile (folklorla) anlatılmıştır. Bu olayı aktaran folklor şarkısı “Koy ushi bayryaka...” ulusal bir sembol kabul edilmektedir. Bulgar

³⁶⁷ “Enicharite”, <https://www.bnt.bg/bg/a/enicharite>, (erişim tarihi: 30.12.2019).

³⁶⁸ <https://btvnovinite.bg/tazi-sutrin/razgovori-s-gosti/chovekat-izpjal-pesenta-za-rajna-knjaginja-na-turski-veche-njama-da-smesva-dvata-ezika.html>, (erişim tarihi: 30.12.2019).

³⁶⁹ “Knyaginya” – “Kraliçe” anlamına gelmektedir ve kendisine bu isim halk tarafından verilmiştir. Ulusal tarihte halen o şekilde anılmaktadır. Panagyurişte’de isyanın başlayıp kısa süreliğine başarılı olmasıyla birlikte, Rayna Popgeorgieva bir ata bindirilmiş ve eline de kendi diktiği “Ya Ölüm Ya İstiklâl” yazan bayrak verilerek şehir meydanında dolaştırılmıştır, bunu gören halk “beş asırlık Türk esareti son buldu” diye büyük sevinç çığlıkları atarak “Knyaginya!” (“Kraliçe!”) tezavuratları yapmıştır (Zafirov vd., 2007: 231; <https://bulgarianhistory.org/raina-kniaginia-benkovski-sreshta/>, (erişim tarihi: 02.01.2020)).

³⁷⁰ Zafirov vd., 2007: 303-321.

Dirilişi'ni aktaran en derin anlamsal imajlardan biridir.³⁷¹ Bulgar tarihinde aktarıldığı üzere, isyanın Başbozuk ve Osmanlı Ordusu tarafından sert bir şekilde bastırılması,³⁷² Rayna Knyagina gibi genç bir öğretmenin isyancıların bayrağını dikip taşıması nedeniyle hapse atılması³⁷³ Bulgar ulusunda ciddi kendilik hezeyanlarına (aşırı mağduriyet duygusuna) ve derin olumsuz ulusal nesne imajlarının inşa edilmesine neden olmuştur. Bu kendilik ve nesne imajları ise ilgili folklor şarkısına yansıtılarak ulusal kimliğe içselleştirilen psikolojik birimleri inşa etmektedir. “Koy uşi bayryaka...” folklor şarkısının metni şöyledir:

“Hadi” diye seslendi Panagyurişte'den Türk Paşası,

- Hadi, gidin ve Rayna Popgeorgieva'yı (“Knyaginyayı”) yakalayın.

Hadi, gidin ve Rayna Popgeorgieva'yı yakalayın.

Ne kesin, ne de asın ancak yanıma getirin.

Ona soracaklarım var, sorup soruşturacağım, bayrağı kim dikti?

Bayrağı kim dikti, kim ya ölüm ya istiklâl işaretini koydu?

“Hadi” diye seslendi Panagyurişte'den Rayna Popgeorgieva:

- Bayrağı ben diktim, ya ölüm ya istiklâl işaretini de ona ben koydum.

İsterseniz beni kesin, isterseniz asın, ben Rayna Popgeorgieva'yım.³⁷⁴

Bu folklor şarkısının Bulgar ulusal birliğinin kurulmasına etki eden anlamlara haiz olduğu söylenebilir. Bir taraftan ulusal birliği ve mücadeleyi inşa eden kendilik anlamları anlatılırken diğer taraftan da ötekini (düşmanı) aktaran imgeler mevcuttur. “Birlik bilincine ulaşmış”, “özgürlüğü için mücadele eden” bir ulusal görünüm (Bulgar birliği) pozitif ve büyük bir kendilik anlatımı (“metanarrative”³⁷⁵) ile olumlu psikolojik birimler inşa etmektedir. Bunun karşısında yüzyıllardır zorla siyasi ve dini bağımsızlığını kısıtlayan ulusal nesne (Türkler) hakkında ise olumsuz bir büyük anlatım (“metanarrative”) mevcuttur. Bunun doğal sonucu ise Türkler (ulusal nesne) hakkında olumsuz psikolojik birimlerin inşa edilmesidir. Bulgarların bağımsızlığını kazanması için her alanda mücadele etmesi zamanla silahlı direnişe dönüşmüş ve Nisan Ayaklanması (“Aprilsko Vıstanie” [“Априлско въстание”]) olarak bilinen geniş çaplı bir isyan patlak vermiştir.³⁷⁶

³⁷¹ <https://btvnovinite.bg/tazi-sutrin/razgovori-s-gosti/chovekat-izpjal-pesenta-za-rajna-knjaginja-na-turski-veche-njama-da-smesva-dvata-ezika.html>, (erişim tarihi: 02.01.2020).

³⁷² Mishlyakov, 2016; Zafirov vd., 2007: 321; Jelavich, 1983: 347-348; MacGahan, 1876.

³⁷³ MacGahan, 2002: 56-84.

³⁷⁴ http://www.balkanfolk.com/bg/lyrics.php?lyrics_id=3101, (erişim tarihi: 02.01.2020).

³⁷⁵ Oren vd., 2015: 215-217.

³⁷⁶ Burmov, 1954-1956.

İşte folklor metni de tarihi, edebi ve resmi söylem (devlet ideası/ideolojisi) kulvarında olduğundan halk kitlelerinin ulusal kimliği anlamalarını kolaylaştıran bir araç olmaktadır.³⁷⁷ Bulgar diriliş (birlik) ve bağımsızlık mücadelesine ilişkin anılar ve o dönemde inşa edilen kendilik ve nesne anlamları çağdaş Bulgar ulusal kimliğine içselleşmiş durumdadır. Örnek olarak “Koy ushi bayryaka...” folklor şarkısı sanatsal icraat kapsamında bir Türk sanatçı tarafından bir kısmı Bulgarca bir kısmı da Türkçe olmak üzere yeni bir metin şeklinde kurgulanarak söylenmesi Bulgaristan’da infial yaratmıştır. Çok ciddi siyasi tartışmalara neden olmuştur. Bunun sanatsal maksatla yapıldığı söylene de ulusal marş düzeyinde kabul edildiğinden son derece rencide edici görülmüştür.³⁷⁸

Bu da göstermektedir ki, karşıt olarak değerlendirilebilecek her türlü “çözücü anlam” şiddetli bir direnç (ontolojik güvenlik) ile karşılaşmaktadır. Bulgar varlığını (ulusunu) tanımlayan anlamların karşısına farklı bir tanımlamaya götürecekt karşıt anlamlar çıktığında buna direnildiği görülmektedir. Zira bu çalışmanın da iddiası arasında yer alan – anlamların psikolojik süreçlere dâhil olabilmeleri için karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkmış olması gerekir. Ancak o zaman inşa edilen anlamlar bir önceki anlamları geliştirici, düzeltici veya değiştiren olabilir. Kendilik veya nesne hakkında suni yaratılan, bir başka deyişle etkileşimden yoksun anlamlar ise psikolojik birimlere dönüşmemekte ve ulusal kimliğe içselleştirilmemektedir. Aksine karşıt anlama yönelik ontolojik güvenlik devreye girmektedir. Bu tür durumlarda kimlikleşmiş anlamı (psikolojik birimi) düzeltmek veya değiştirmek bir tarafa onu daha da güçlendirdiği söylenebilir. Çünkü bir tehdit halinde bilinmeyeni kabul etmek yerine tekrar eden ve alışlagelmiş rutinler (özümsemiş anlamlar) daha güvenilirdir.³⁷⁹

Benzer şekilde “Koy ushi bayryaka...” folklor şarkısı hakkında farklı anlam yükleme girişimi kimlikleşmiş anlamı yerinden etme tehdidi içerdiğinden saldırgan görülmüştür. Bu girişime cevaben antropolog Aleksandrov³⁸⁰ “...ulusal kimliğe yerleşmiş anılara yönelik söylemler ortaya çıktığında bir saldırganlık olarak değerlendirilmekte ve savunma ihtiyacı doğmaktadır, ilgili anlamın ulusal kimlik inşasındaki önemi büyük olduğundan saldırı acı vericidir...”³⁸¹ diye görüş bildirmiştir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, ulusal kimliğin bir parçası olmuş anlamlar veya bir başka deyişle kendilik ve nesne anlamları güçlü psikolojik birimler inşa etmiş durumdadır. Bunlar da nesilden nesile aktarılıp daha da pekişerek ulusal

³⁷⁷ Balaban, 2017: 617-627.

³⁷⁸ “Skandalnata pesen bila plod na ‘kulturna intimnost’ prez Vyzrajdaneto”, <https://www.vesti.bg/vicove/bulgaria/skandalnata-pesen-bila-plod-na-kulturnata-intimnost-6043097>, (erişim tarihi: 03.01.2020).

³⁷⁹ Mitzen, 2006: 341-342.

³⁸⁰ Doç. Dr. Haralan Aleksandrov, Sofya’da Nov Bylgarski Universitet’te (Yeni Bulgar Üniversitesi’nde) antropoloji bölümünde bilimsel çalışmalarda bulunmaktadır.

³⁸¹ “Chiya e pesenta ‘Koy ushi bayryaka?’”, <https://btvnovinite.bg/videos/tazi-sutrin/chija-e-pesenta-koj-ushi-bajrjaka.html>, (erişim tarihi: 03.01.2020).

kimlikte içselleştirildiğinden, bunlara yönelik her türlü farklı görüş bir saldırı olarak değerlendirilmekte ve doğal olarak savunma eylemini doğurmaktadır. Bu durum Volkan'ın bildirdiği üzere “görünmez duvarlar” kavramıyla da açıklanabilir, buna göre “kendiliğin görünmez duvarları” bütün korkutucu şeyleri dışarda tutup hem kendilik kavramına sınır inşa etmekte hem de kendiliğin içindeki (anlamsal) tutarlılığın (zararlı dışsal anlamların girişini engellenerek) devamını sağlamaktadır.³⁸²

2.2.4. Türk İmgesi ve İnşa Edilen Ulusal Kimlik Psikolojisi: Büyük Travma “Osmanlı Boyunduruğu” (“Osmansko igo”)

Osmanlı İmparatorluğu'nun Bulgarlar üzerinde hâkimiyet sağladığı yaklaşık beş yüz yıllık zaman (1393-1878) Bulgar ulusal psikolojisinde her şeyden önce siyasi ve dini bağımsızlığın kaybedildiği ve Bulgarların devlet (krallık) sahibi iken Türklerin tebaası konumuna düştükleri “Türk esareti altında” geçirilen yıllar olarak bilinmektedir. Bu bağlamda şekillenen büyük anlatımın (“metanarrative”³⁸³) “beş asır Türk esareti/hegemonyası altında Bulgarlar” şeklinde ulusal kimliğe içselleştirildiği söylenebilir. Bulgar tarih anlatımı Türklerin egemenlik yıllarında Bulgarların statüsünü pazarlarda satılan gerçek anlamıyla köleler³⁸⁴ şeklinde ifade ettiği gibi mecazi anlamda yüksek ve çeşitli vergiler ödeyen (kan vergisi dahil), ayrımcılığa maruz kalan, angarya çalıştırılan siyasi-ekonomik esaret altında yaşayanlar olarak da tanımlamaktadır.³⁸⁵ Gerçek anlamda köle olma ile hegemonya altında zorluk içinde yaşama arasında gidip gelindiği görüşünde olan tarihçiler mevcuttur. Ama bunların ortak görüşü Bulgarların zorluk içinde siyasi, dini ve sosyal haklardan yoksun yaşadığıdır.³⁸⁶ Diğer

³⁸² Volkan, 2008: 94-95; Prof. Kantarcı, “görünmez duvarlar” kavramının ulus devletlere yönelik bir açıklama getirebileceğini vurgulamıştır. (Şenol Kantarcı ile Nesne İlişkileri Kuramı hakkında söyleşi, 11.08.2021, Şenol Kantarcı'nın çalışma ofisi, Antalya). İşbu çalışma kapsamında ele alınan ulusal kendiliğin veya bir ulusun nasıl oluştuğu dikkate alındığında – (kalıtsal yapısı dışında) tarihi etkileşimler bağlamında özneyi çevreleyen nesnelerle etkileşimler neticesinde ulusal kendilikte libidinal ve agresif anlamların birikmesiyle oluştuğu söylenebilir. A ulusu için ulusal kendilikte gerçekleşen bu tarzda bir “birikim” elbetteki B ulusu için farklı olacaktır. Bu doğrultuda ulusların şekillenmesi ve aralarında “görünmez duvarların” inşa edilmesinin esasında “psikolojik boyutta” söz konusu olduğu söylenebilir. Zamanla düşünsel boyutta birbirinden ayrılan ulusların “hukuksal” bir zemine kavuşmaları ile ulus-devletlerin varlığı söz konusu olmaktadır. Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde “görünmez duvarların” işlevi bir ulus kimliğinde yer alan ve de kimliğe içselleşmiş her anlamı diğer bir ulusun karşıt (çözücü) anlamlarına karşı korumasıdır, “görünmez duvar”, savunmacı ve tepkisel bir fonksiyon icra etmektedir. Dolayısıyla ulus devletlerin hukuksal temelde çizilmeye çalışılan coğrafi sınırları esasında “psikolojik boyutta” çizilen “görünmez duvarlara” bir atıftır da denilebilir.

³⁸³ Oren vd., 2015: 215-217.

³⁸⁴ Kolev, 2008: 85-111; “Krayat na ‘Turskoto Robstvo’ v Sledosvobodenska Bylgariya”, http://anamnesis.info/fonts/versiq.1.3/journal/flash_journal/broi7-Kolev/Kolev.html, (erişim tarihi: 03.01.2020).

³⁸⁵ Ihchiev, 1907: 42.

³⁸⁶ Petrov, 2012; “Prof. İvan Tyutyundjiev: Korektniyat nauchen termin e ‘vladichestvo’; Osmanskoto zaeovanie e beda ne prosperitet”, <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zaeovanie-e-beda-ne-prosperitet/>, (erişim tarihi: 04.01.2020); “Prof. Dimitrov: ‘Tursko Robstvo’ e emotsionalen termin, akademichno ne e veren”, *Dariknews*, 28.01.2016, <https://dariknews.bg/novini/obshtestvo/prof.-dimitrov-tursko-robstvo-e-emocionalen-termin-akademichno-ne-e-veren-1547329>, (erişim tarihi: 04.01.2020).

tarafından başıbozuk ve Yeniçerilerin yerel halk üzerinde kurduğu baskılar birçok kez Osmanlı yönetimini zor durumda bıraktığı halde Bulgarların zihinsel algı düzeyinde oluşan anlam, zulümlerin kaynağının Türkler olduğudur. Özellikle düzensiz ordunun (başıbozuklar) yaptıklarının, Bulgarların algısında son derece olumsuz imajlar inşa ettiği söylenebilir. Bu durum “Türk esareti altında zorluk içinde yaşanan yıllar” büyük anlatımını daha da güçlendirmektedir. Bazı resmi konsolosluk raporları kaynak olarak gösterilerek Bulgar tarihinde yaşanan başıbozuk zulümlerine dikkat çeken arşiv araştırmalarının mevcut olduğunu bildirilmektedir. Bunlar zikredilen agresif imajları çok güçlü bir şekilde inşa etmektedir.³⁸⁷

Ünlü Bulgar tarih profesörü Bojidar Dimitrov Osmanlı hâkimiyetinin yaklaşık olarak sürdüğü beş asırlık dönemi “Bulgar halkı ve devleti için felaket yılları” olarak tanımlamıştır. Bulgarların fiziki köle olarak satılma ile hegemonya altında olma arasında gidip geldiğini ifade eden Dimitrov, her şeyden önce Bulgar ulusunun özgürce ve dilediği şekilde yönlendireceği siyasi, ekonomik ve kültürel gelişimi engellenmiştir demektedir. Avrupa’nın batılı devletleri teknolojiye, ekonomide, eğitimde gelişip asırlık üniversiteler kurarken Bulgarlar “kiliselerin bodrum katlarında” (“kiliyni uchilishta”) okumak mecburiyetinde kalmıştır. Dimitrov’a göre halkın geneli bir eşya gibi (köle anlamında) kullanılmamış ve az da olsa hakları olmuş ancak kesin olan devlet ve halka Türklerin siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda hâkim olduğu yıllar Bulgarlar için felaket dönemi olduğudur.³⁸⁸ Yapılan bazı araştırmalar göstermiştir ki halkın büyük kesiminde Bulgarların batılı devletlerden teknolojik ve ekonomik geri kalmışlığı “beş yüz yıllık Türk esareti yüzünden” olduğu kanısının oluştuğu yöndedir.³⁸⁹

Bulgar tarih otoritelerinin ortaya koyduğu anlatımlardan görülebilmektedir ki, tarihi etkileşimlerden kaynaklı anlamlar psikolojik boyutta ulusal kimliği inşa edip şekillendirmiştir. Özellikle de Vamık Volkan’ın tanımladığı şekilde kimlik inşasında, kendiliğin aşağılayıcı yönleri dışsal bir nesneye yansıtılmaktadır.³⁹⁰ Bulgarların Batılı devletlerle kıyaslandığında daha az gelişmişliği yani kendilikteki olumsuz durumun, dışsal unsur kaynaklı yaşanan mağduriyet ve kurbanlık sebebiyle oluştuğu düşünülmekte ve dışa yansıtılarak “Türkler yüzünden”³⁹¹ şeklinde formüle edilmektedir. Bu da göstermektedir ki, Bulgar kendiliğinde içselleşen agresif anlamlar olduğu gibi bunların oluşma sebebi de dışsal ulusal nesne Türkler yüzündendir. Böylece agresif anlamlar Türk ulusal nesnesine yansıtılmakta bu şekilde

³⁸⁷ Hristov ve Paskaleva, 1963: 186-190.

³⁸⁸ Dimitrov, 2006.

³⁸⁹ “Ako ne beshe turskoto robstvo”, *Fakti*, 22.03.2013, <https://fakti.bg/mnenia/62150-ako-ne-beshe-turskoto-robstvo>, (erişim tarihi: 04.01.2020).

³⁹⁰ Volkan, 2008: 81-91.

³⁹¹ “Ako ne beshe turskoto robstvo”, *Fakti*, 22.03.2013, <https://fakti.bg/mnenia/62150-ako-ne-beshe-turskoto-robstvo>, (erişim tarihi: 04.01.2020).

kendiliğin acı veren durumu nedenselleştirilmekte ve bu olumsuz yönler dışsallaştırılarak iyileştirilmeye tabi tutulmaktadır. Her şeyden önce kabul edilemeyen (yas tutulamayan) kendilikte acı veren unsurlar bir savunma mekanizması olarak dışsallaştırma yani agresif psikolojik birimler dışsal nesne üzerine yansıtılması söz konusu olur. Bunlar zamanla ilgili nesneyi psikolojik düzeyde “insanlıktan çıkarmakta (dehümanizasyon)”³⁹² ve değersizleştirmektedir. Bu ise zamanla agresif politik eylemin psikolojik motivasyonunu oluşturmaktadır. Bulgarların tarihi etkileşimlerden oluşturdukları anlamlar ile zihinsel düzeyde şekillenen büyük acıları (seçilmiş travma: “Osmanlı/Türk Boyunduruğu”) etkili bir agresif nesne yansıtmasına sebep olmaktadır. Bu anlatımın her düzeyde: sosyal hayattan akademik ve siyasi alana kadar devam ettirilmesi yas tutmanın bitmediğini gösterdiği gibi acı veren psikolojik birimin ulusal kimliğe içselleştiğini de göstermektedir. Ulusal kimlikte mağdur kendilik ve agresif nesne imajları olduğu sürece psikolojik bir ihtiyaç olarak dışsallaştırma (yansıtma) nesnesine ihtiyacın da devam edeceği dolaylı yoldan anlaşılabilir. Bu sürecin güncelliği yukarıda örneği verilen çağdaş tarih söylemlerinde görülebilmektedir: Bulgar kendiliğinde Osmanlı/Türk boyunduruğu aşağılayıcı bir unsur olarak var olmaya devam ettikçe, psikolojik olarak bunu dışsal bir nesneye (Türklere) yansıtma ihtiyacı da sürecektir.

“Beş yüz yıllık Türk esareti altında” anlatımı son derece ciddi bir mağduriyet ve güçlü bir politik duygu yaratmıştır. Kendilikteki bu mağduriyet siyasi hareketleri psikolojik anlamda motive edip siyasi eylemsel aktiviteyi teşvik etmektedir. Genchev’e göre “Bulgar Dirilişi” (“Bilgarsko Vızrajane” [“българско възраждане”]) olarak tanımlanan dönemde (1762-1876) her alanda bağımsızlık ve özgür Bulgaristan için “asırlarca (Bulgarları) esir etmiş Türk İmparatorluğu’na” (“vekoven porobitel Turska imperiya”) karşı verilen mücadeleyi besleyen en önemli psikolojik motivasyon “askeri yöntemlerle zorla kabul ettirilen (esarete)” karşı Türklerden “bağımsız olma duygusu” (esarettten kurtulma) olmuştur.³⁹³ Burada zorla alınan siyasi ve dini bağımsızlık Bulgar algısında büyük bir mağduriyet yaratmaktadır. Politik bağımsızlığın kaybı ulusal onuru rencide etmiş, dini baskılara maruz kalması ise milletin şerefine yönelik bir saldırı olarak düşünülmüştür.³⁹⁴ Bunlar ise kendilikte ciddi bir mağduriyet/kurbanlık psikolojisi inşa etmektedir. Klinik psikolog Jeanne Knutson kurbanlaşma ve mağdur olma psikolojisi hakkında şunları söylemektedir:

Kişi kendisinde olan kurban kimliğini uzun süre silemez... Ortam değişse ve tehdit unsurunun etkinliği azalsa da, kurbanın endişesi eski gücünde olmasa da yine de devam eder. Bireyin kendilik güvenliğine

³⁹² Çevik, 2010: 60-62.

³⁹³ Genchev, 2010.

³⁹⁴ Hilendarski, 2004.

yönelik değerleri yıkılmıştır. Kurban hem geçmişte olanlar için derin yas tutar hem de gelecekte olacaklar için endişe duyar...³⁹⁵

Bulgarların geçmişi için yas tutmaya devam etmesi ve gelecek konusunda Türk/Türkiye ile ilgili her konuda endişe duyması bu bağlamda değerlendirildiğinde anlaşılabilir bir durumdur. Güçlü bir mağduriyet algısı ve bunun siyasi, tarihi, edebi, folklor, eğitim gibi bir dizi alanda anlatımı ulusal bilinçteki kurbanlık psikolojisini canlı tutmaktadır. Volkan'ın da aktardığı gibi bir ulusun “seçilmiş travması” yas tutma tamamlanmamışsa nesilden nesile aktararak yaşatılır.³⁹⁶ Geçmişle hesaplaşamama konusu Osmanlı egemenlik yılları hakkında kölelik miydi hâkimiyet miydi tartışmalarından bile belli olmaktadır. Bu türden tartışmalar hem akademik hem de popüler camiada sıklıkla gündeme taşınmaktadır. Bu dönemdeki Bulgarların gerçek durumu hakkında daha bilimsel yaklaşan akademik camiadan Profesör Tyutyundjiev – Osmanlı’da köle pazarlarının olduğu ve buralarda Bulgar kölelerin alım-satımı yapılmış olduğunu ancak bunun genele yaygın bir durum olmadığını söylemektedir. Bu açıdan “Türk esareti altında” ifadesinde geçen esaret/kölelik durumunun bilimsel olarak doğru olmadığını savunmaktadır. Ancak Bulgarlara yönelik uygulamaların siyasi ve dini anlamda bağımsız ve özgür olan kişilere yapılan muamele olmadığını da arkasından vurgulamaktadır. Tyutyundjiev’e göre siyasi bağımsızlığı elinden zorla alınan Bulgarlar baskı ve zorluk içinde “karanlık” olarak tanımlanabilecek beş asır boyunca yaklaşık üç yüz bin ila beş yüz binlik nüfusunu kaybetmiştir; Tyutyundjiev, bu durumun bir buçuk milyonluk toplam nüfusa sahip Bulgar milleti için ciddi bir rakam olduğunu ifade etmiştir. Bu önermeyi dolaylı yoldan destekleyen Dimitrov’a göre ise eğer Türk esaret yılları yaşanmasaydı bugün Bulgar nüfusu İngiltere, Fransa ve Almanya’nın nüfusları gibi 60-80 milyon olacaktı diyerek demografik zararlara dikkat çekmiştir.³⁹⁷ Tyutyundjiev’e göre sadece siyasi boyunduruk değil Rum Patriğine bağlanan Bulgarlar dini anlamda da esir edilmiştir. Bulgar milletin ulus olarak kendini muhafaza edebilmesi ise Ortodoks Hristiyanlık inancı sayesinde olabilmektedir. Rumların (Yunanlıların) birçok dini baskılarına rağmen manastır ve kiliseler Bulgar ulusal bilincini muhafaza edebilmiştir. Sonuçta Tyutyundjiev’in deyimiyle ulusal kurtuluş savaşı “Türk esaretini” reddederek yapılmıştır. Buradaki esareten kasıt siyasi köleliktir. Tyutyundjiev’e göre Bulgar ulusunun böylesine hassas olduğu esaret/hâkimiyet tartışmalarının çağdaş Türk tarih biliminde hiç gündeme gelmemesinin nedeni ise, daha çok Osmanlı medeniyeti öneminin ortaya çıkartılmaya çalışılması, toplumsal gelişim araştırmaları

³⁹⁵ Volkan, 1993: 17.

³⁹⁶ Volkan, 2008: 212-213.

³⁹⁷ “Bojidar Dimitrov: Turskoto igo stopi bylgarite do 2,5 mln.”, <https://www.24chasa.bg/mnenia/article/3497131>, (erişim tarihi: 04.01.2020).

ve Osmanlı'nın dini hoşgörü uygulamalarının aktarılmaya çalışılması nedeniyle olduğunu söylemiştir.³⁹⁸

Tyutyundjiev'in Türk tarih yazımı hakkında yukarıda zikredilen görüşü Politik Psikoloji alanında ciddi araştırmalara sahip Profesör Abdulkadir Çevik'in Türk ulusal kimliğinin ve ulusal psikolojisinin daha çok ulusal zaferlere (seçilmiş zaferlere) dayalı bir şekilde geliştiği fikriyle de örtüşmektedir.³⁹⁹ Oysaki Bulgar ulusal kimlik ve milli psikoloji inşasında daha çok ulusal travmalara (seçilmiş travmalara) dayalı olduğu söylenebilir. Bazı tarihçilerin özellikle "esaret/kölelik" terimini "hâkimiyet/egemenlik" şeklinde düzeltme ve ulusal onuru tekrar geri kazandırmaya yönelik girişimleri ("yas tutma ve uyum sağlama"⁴⁰⁰) şiddetli bir dirençle karşılaşmakta ve "Bulgarlar Türk esareti altında yaşadılar" anlatımı konusunda sadece popüler kesim⁴⁰¹ değil akademik camia⁴⁰² da şiddetle ısrar etmektedir. Türk esareti ifadesinin tarih, edebi ve kültürel hayattan kaldırılma girişimleri ise ulusal kimliğe yönelik bir saldırı olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla mağduriyet/kurbanlık psikolojisine dayalı ulusal kimlik yapısı muhafaza edilmektedir. Bu da göstermektedir ki, Çevik'in ifade ettiği gibi mağduriyet ve mazlumluk üzerine kurulu bir ulusal kendilik/kimlik söz konusu olduğunda tarihi travmatik yaşantılar çok kolay bir şekilde ulusal düzeyde seçilmiş travmaya dönüşebilmektedir.⁴⁰³ Bazı sosyal (ulusal) psikoloji profesörleri bu travmatik psikoloji ile inşa edilmiş ulusal kimlik yapısından rahatsız olarak bunun toplumsal gelişimi etkileyen agresif tutum ve eylemleri teşvik ettiğini düşünmektedir. Bulgarların "esaret sarhoşluğundan" çıkmalarını tavsiye etmektedir.⁴⁰⁴

Bulgarların Türklerle olan tarihi etkileşimi ve bunun yarattığı büyük anlatımın - "Türk esaret yılları" - ulusal mağduriyet/kurbanlık duygusu inşa ettiği söylenebilir. Bu mağduriyetin içeriği kendilikte mazlum bir anlam inşa ederken ulusal nesne hakkında ise olumsuz imajlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda "Türk esaret yılları" söylemi Bulgar bilincinde ve ulusal hafızasında mağduriyet/kurbanlık içerikli güçlü bir merkezi çekim alanına sahiptir. Bulgar ulusal hafızasında Türk algısı konusunda araştırmalarda bulunan Profesör Nadya Danova ve

³⁹⁸ "Prof. İvan Tyutyundjiev: Korektniyat nauchen termin e 'vladichestvo'; Osmanskoto zaevovanie e beda ne prosperitet", <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zaevovanie-e-beda-ne-prosperitet/>, (erişim tarihi: 04.01.2020)

³⁹⁹ Çevik, 2010: 72.

⁴⁰⁰ Volkan: 2008: 150-153.

⁴⁰¹ "Kmetove v nosii pri premiera, ne iskat tursko syjitelstvo", *BGNES*, 05.02.2016.

<http://www.bgn.es.com/bylgariia/obshchestvo/4406298/>, (erişim tarihi: 05.01.2020).

⁴⁰² "Ucheni skochiha sreshtu 'lipsvashtoto' tursko robstvo", *STANDARD*, 05.05.2019.

<https://www.standartnews.com/balgariya-obshtestvo/uchen-skochi-sreshchu-lipsvashtoto-tursko-robstvo-391306.html>, (erişim tarihi: 05.01.2020).

⁴⁰³ Çevik, 2010: 72.

⁴⁰⁴ "Bylgariynt se opiva ot tova, che e bil rob", *Duma*, 10.06.2015.

<https://duma.bg/?go=news&p=detail&nodeId=102304#f2e62c09e444ad4>, (erişim tarihi: 07.01.2020).

Profesör Rositsa Gradeva'ya göre gerek Osmanlı hâkimiyetinin sürdüğü yıllarda gerekse Bulgar Prenslığı ve bağımsızlık sonrası dönemlerde şekillenen siyasi söylem, tarih, edebiyat ve kültür unsurları hep bu mağduriyet psikolojisi etrafında dönmüştür.⁴⁰⁵ Yapılan araştırmalarda “Türk esareti” anlamının bir politik duygu bağlamında siyasi eylemi motive edebildiği ve Bulgar ulusu tarafından paylaşılan/ortak bir zihinsel duygu veya paylaşılan psikolojik bir durum olduğu ortaya konulmuştur. Nitekim tarihi anlatımlar, tam da bu siyasi mağduriyet (“Türk esareti”/”tursko robstvo”) sayesinde ulusal birliğin kurulabildiği konusunu işlemektedir. Bu mağduriyetin, Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı başlatarak Osmanlı/Türk devletinin hâkimiyetinden kurtulmak için “ulusal özgürlük fikri” (“natsionalna osvoboditelna ideya”) oluşturduğu aktarılmaktadır.⁴⁰⁶

Yeri gelmişken belirtilmesi gerekir ki, kurbanlığı yaratan olayın ontolojik gerçekliği nerede başlayıp nerede bittiği önemli değildir. Bir başka deyişle ilgili anlatımın tarihi gerçekliği hangi ölçülerde yansıttığının önemi yoktur; zira psikolojik süreçlerde esas olan ulusun bir olayı nasıl anladığı ve onu nasıl sunduğudur.⁴⁰⁷ Grubun üyeleri paylaşılan anlamlar ile kolektif hafızaya, hem etkileşimdeki sorunlu anlamı (haksız mağduriyete uğrama durumu: Osmanlı/Türk boyunduruğunda kalmayı) hem de buna sebep olan nesne (Türkler) hakkında imajları zihinsel düzeyde inşa ederler. Zihinsel düzeyde inşa edilip ulusun üyelerince paylaşılan bu anlamlar ulus psikolojisinde büyük ve kapsamlı bir anlatıma (“metanarrative”) dönüşerek siyasi ve toplumsal araçlar vasıtasıyla sürekli gündemde tutulup nesilden nesile aktarılır. Vamık Volkan, ağır travmaya maruz kalan toplumun üyelerinin kendi kişisel kimlikleri dışında, toplumsal (ulusal) kimlikte içselleşen anılar yüzünden de uzun yıllar acı çektiklerini belirtmektedir. Genel anlamda Psikoloji’de Post Travmatik Stres Bozukluğu (“post traumatic stress disorder”, PTSD) olarak tanımlanan zihinsel durum, bireysel tepkiyi aşarak siyasi ve kültürel alanda daha büyük grupları da kapsayabilen ortak toplumsal (ulusal) tepkilerin ortaya çıkmasına sebep olur.⁴⁰⁸ Volkan’a göre bu psikolojik durum aşağıdaki unsurlarda ifade bulur:

- 1) Ortak utanç duygusu, aşağılanma ve kurbanlaşma.
- 2) Başkalarının öldüğü [mensup olduğu ulusa ait diğer üyeler] bir durumda hayatta kalmanın getirdiği suçluluk duygusu.

⁴⁰⁵ “Osmansko vreme v bylgarskite tekstove prez XIX i XX vek”, https://balkansbg.eu/bg/content/b-identichnosti/460-osmanskoto-vreme.html#_ftn57, (erişim tarihi: 06.05.2020); “Turtsite v bylgarskata knijnina, XV - XVIII v.”, <https://balkansbg.eu/bg/content/b-identichnosti/140-turtzite-v-balgarskata-knizhnina-hv-hviii-v.html>, (erişim tarihi: 06.01.2020).

⁴⁰⁶ Doynov, 2003.

⁴⁰⁷ Volkan, 2008: 202.

⁴⁰⁸ Friedman-Peleg, 2017.

- 3) Baskı kuranla ortak (savunmacı) özdeşleşme.
- 4) Kayıplar için yas tutmada zorluk çekme, hatta yas tutamama. Bu tür deneyimler devam ettiği ve insanlar uyum sağlayacak bir çözüm bulamadığı takdirde ortak bir beşinci deneyim yaşanır:
- 5) Travmanın kuşaktan kuşağa aktarımı.⁴⁰⁹

Volkan'ın bu önemli tespitlerinden yola çıkılırsa ve Bulgar ulusunun “beş yüz yıllık Türk esaret yılları” söyleminin ifade ettiği agresif anılar hâlâ ulusal hafızada mevcut olup kuşaktan kuşağa aktarıldığı düşünülürse denilebilir ki, bu durum ağır ulusal bir travma veya PTSD kategorisinde değerlendirilebilir. İlâveten yukarıda zikredilen dört psikolojik aşamayı da içerdiği ortadadır. Yapılan araştırmalarda travma sonrası toplumun davranış ve tutumunda ciddi değişimler söz konusu olmaktadır. Şiddetli bir travmaya maruz kalanlar üzerinde yapılan araştırmalar göstermiştir ki, travmatize olmuş bireyler tedavi ihtiyacı duyulan psikolojik bozukluklar (kızgınlık, düşmanlık, şiddet çıkışları, endişe vb.) yaşamakta ve tepkisel bir hâl içine girmektedirler. Bu psikolojik durumların nedeninin de travmayı atlatamamaları olduğu söylenebilir.⁴¹⁰ Benzer şekilde Volkan, yaptığı araştırmalarda göstermiştir ki, travma sonucu toplumlar tepkisel psikolojik süreçlerden geçer. Toplumsal değişim (kültür sisteminde değişim) meydana gelir. Ortak bağlantı nesneleri (anıt ve abideler) ile travmaya ait anılar ifade edilip canlı tutulmaya çalışılır. Travma sonrası yas tutma işlemi tamamlanmadığı durumda ilgili travma kuşaktan kuşağa aktarılır, bağlantı nesneleri ile hatırlanır.⁴¹¹

Bu bağlamda Bulgarların Türklerle etkileşimi sonrasında inşa ettikleri anlamlar dikkate alındığında bunların kuşaktan kuşağa siyasi söylem, kültür ve edebi eserler ve de toplumsal tercih gibi faktörlerle aktarıldığı görülmektedir. Buraya kadar Bulgar ulusal hafızasında yer alıp analizi yapılan gerek tarihi anlatım gerekse kültürel unsurlar göstermektedir ki, “Türk esaret yılları” travması halen çözümlenememiştir ve bundan dolayı da sonraki nesillere, onlar tarafından çözümlenmek üzere aktarılmaktadır. Travmanın aktarımı ile birlikte aynı zamanda sonraki nesile onu çözme ödevi de verilmektedir. Eğer onlar da çözemezse aynı toplumsal sorumluluk ile onlar da sonraki nesillere aktaracaktır. Sosyoloji, Etnisite ve Politik Psikoloji alanlarında uzman olup Sofya Üniversitesi'nde dersler veren Prof. Lyudmil Georgiev'e göre Bulgar ulusunun yas tutamadığı ve bir türlü atlatamadığı en önemli konu “kölelik duygusudur”. Bunun en bariz göstergesi örnek olarak 2015 yılında Bulgar Ulusal Televizyonu'nun (BNT) düzenlediği “en iyi Bulgar filmi” seçmelerinde Bulgarların Osmanlı/Türkler tarafından eziyet ve sıkıntılar içinde yaşadığı dönemi anlatan “Ayrılık

⁴⁰⁹ Volkan, 2008: 212-213.

⁴¹⁰ Corales, 2005.

⁴¹¹ Volkan, 2007.

Zamanı” (“Vreme Razdelno”⁴¹² [“Време Разделно”]) filmini seçmeleridir. Georgiev’e göre bu durum Bulgarların tarihin yüklediği olayı hâlâ yaşadıklarını göstermektedir. Benzer şekilde 2009 yılında yine ulusal televizyon BNT tarafından düzenlenen “en iyi Bulgar romanı” yarışmasında da ünlü Bulgar edebiyat yazarı İvan Vazov’un Osmanlı döneminde Bulgarların zor hayatını tasvir eden “Esaret Altında” (“Pod Igoto” [“Под Игото”]) romanının seçilmesi de tesadüf değildir. Georgiev, esaret yıllarına olan bu bağlılığın ağır travmanın atlatılamamasının göstergesi olduğunu söylemektedir. Diğer toplumlar buna benzer olayları bir şekilde atlatırken Bulgar ulusunun özelliğinde tam tersi söz konusu olmakta ve esaret/kölelik anlatımı mevcut tüm kendilik sorunlarının açıklaması (dışsallaştırma ihtiyacı) olmaktadır.⁴¹³ İlaveten Georgiev, Politik Psikoloji’de “kölelik sendromu” diye bir terim olmadığını ancak Bulgar ulusunun tutum ve eylemleri tanımlanması gerekirse böyle bir sendromun ulusal psikolojiyi belirleyen en temel ve en belirleyici unsur olduğunu iddia etmiştir.⁴¹⁴

Balkan devletlerinin ulusal kimlikleri ve çatışma nedenleri hakkında araştırmalar yapmış Roudometof, bir ulusun geçmişine dair anlatıların ve yaptığı tercihlerin onun kimliğini ifade ettiğini söylemektedir. Bu bağlamda özellikle resmi ulusal günler (resmi tatil günleri) geçmiş olayların hatırlanmasına yönelik yapılan tercihleri ifade ettiği gibi ilgili ulusun kimliği hakkında da ciddi açıklamalarda bulunmaktadır. Örnek olarak ABD, 4 Temmuz’u (“the Fourth of July”) kutlamakta (Britanya İmparatorluğu’ndan bağımsızlığını kazandığı gün: Bağımsızlık Günü); Fransızlar, 14 Temmuz Bastille Günü’nü kutlamakta (1789’da Bastille hapisanesine saldırma ve nihayetinde Fransız Devrimi’nin gerçekleşmesi). Bu şekilde uluslar kimlikleri için “temel bir nokta” belirlemektedirler. Bunlara benzer şekilde Bulgarların da belirlediği 3 Mart (“Osmanlı hâkimiyetinden kurtuluş günü”: Özgürlük Günü) ve 22 Eylül (“1908 yılında Osmanlı’dan tam bağımsızlığın ilanı”: Bağımsızlık Günü) ulusal kimliklerinin “temellerini” ifade etmektedir.⁴¹⁵ Roudometof’un dikkat çektiği toplumsal hatıra tercihleri kimlikleri ifade eder söyleminden hareketle denilebilir ki “Türk esareti altında” anlatımı kimliğin “kurucu ve temel” unsurlarındandır, nitekim gerek 3 Mart Özgürlük Günü gerekse 22 Eylül Bağımsızlık Günü Osmanlı (Türk) ulusal nesnesine karşı oluşturulan tepkisellik ile ilgilidir. Ulusal kültür alanında araştırmalar yapan akademisyen Tsanov’a göre “Türk esareti” söylemi ulusal kültür hafızasından silinemez çünkü bu söylem günümüzden

⁴¹² Daha önceki bölümlerde Yeniçerilik konusu altında bu film hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

⁴¹³ “Bylgarinyt se opiva ot tova, che e bil rob”, *Duma*, 10.06.2015.

<https://duma.bg/?go=news&p=detail&nodeId=102304#f2e62c09e444ad4>, (erişim tarihi: 07.01.2020).

⁴¹⁴ “V bylgarskata natsionalna psihika e dramatichno otsystvioto na chuvstvoto za obshtnost”, *Memoria de Futuro*, 23.05.2015. <http://www.memoriabg.com/2015/05/23/v-bulgarskata-nacionalna-psihika-e-dramatichno/>, (erişim tarihi: 07.01.2020).

⁴¹⁵ Roudometof, 2002: 10-11.

tarihe bakış ve değerlendirme kapsamında oluşturulan bir kavram değildir aksine 3 Mart 1878 yılı (Özgürlük Günü) gerçekleşebilsin diye çağın önderleri tarafından Ulusal Diriliş döneminin temellerini oluşturmuştur. Kısaca ilgili çağın temel düşünce sistematığının özetidir. “Türk esaret yılları” metaforunun hukuksal bir statüyü/durumu ifade etmediğini belirten Tsanov, bu kavramın Bulgar ulusunu ve Bulgar tarih kaderini oluşturan en temel ulusal psikolojik hâli özetlediğini söylemektedir. İlâveten XIV. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Bulgar topraklarında mevcut olan yabancı hâkimiyetini tanımlamak için kullanılan “Türk esareti” metaforunun Diriliş döneminde oluştuğunu belirten Tsanov, bu kavramın bilimsel ve akademik eserlerde bir terim olarak da kullanılmasında bir sakınca olmadığını söylemektedir. Tsanov’a göre “Türk esareti” söylemi Diriliş çağında ortaya çıkmadan önce tarih yazımında kullanımı ile geleneksel olmuş bilimsel terim “Osmanlı hâkimiyeti” söylemidir.⁴¹⁶

Yukarıda ifade edilen ulusal tercihlerden de anlaşılabilceği gibi Bulgarların kolektif hafızasında “Türk esareti” veya “Osmanlı boyunduruğu” anlamı seçilmiş bir anlatım (seçilmiş bir travma) olarak ulusal kimliğe içselleştirilmiştir. Yaklaşık beş yüz yıllık bir zamanı tanımlamak için kullanılan bu anlatım bir taraftan kendilikte sürekli kanayan bir yara olarak ciddi bir mağduriyet/kurbanlık psikolojisi oluştururken diğer taraftan da ulusal nesne (Türkler) hakkında son derece köklü agresif imajlar inşa etmektedir. İlâveten ulusal kimliğin de kurucu öğelerindendir. Bütün bu anlamların ulusal kendilikte rafine olmuş psikolojik birimler ile ulusal kimliğe yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Gerek ontolojik güvenlik mekanizmalarının devreye sokulması ve bağlantı nesnelerinin varlığı gerekse de büyük anlatımın (“Osmanlı/Türk boyunduruğu”) nesilden nesile aktarılması dikkate alındığında kimlikleşmiş psikolojik birimlerin varlığı söz konusudur. Bu oluşmuş kimliğe dayalı şekillenen toplumsal tutum, davranış ve eylemler ise ulusal kendilikteki mağduriyet/kurbanlık ve dışsal nesne hakkındaki agresif imajlardan etkilenip sürekli beslenmektedir, bir başka deyişle agresif ulusal kendilik ve ulusal nesne anlamları toplumun tutum, davranış ve eylemlerini motive edip sebeplendirmektedir.⁴¹⁷

⁴¹⁶ Tsanov, 2017: 256-257.

⁴¹⁷ Bu noktada bir parantez açarak, Bulgar ulus fikrinin gelişimi, uluslararası sistemin etkisi ve Bulgar ulusçuluk fikrinin önce Osmanlı İmparatorluğu daha sonra da nihayetinde bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti ile karşılıklı algılamaları hakkında bazı bilgiler verilebilir. Her şeyden önce Fransız Devrimi (1789) ve ortaya çıkardığı fikirler “İmparatorlar dünyasının” kâbusu olmuştur, 1815 Viyana Kongresi’nin toplanıp geleneksel düzenin “muhafaza” edilmesini istemesi bir bakıma bu sebeptendir de denilebilir. Ancak Fransız Devrimi’nin yaydığı fikirler Avrupa’da durdurulamadığı gibi Osmanlı Devleti’nin Balkanlar coğrafyasında da engellenememiştir. Bulgar ulusçuluk fikrinin gelişiminde en önemli faktör Bulgar zanaatkâr ve tüccarların (“çorbacı” - “çorbacı”) ortaya çıkması ve ciddi şekilde zenginleşmeleri ile kazançlarının önemli bir kısmını Bulgar okullarının açılması (bkz. Görsel 8) ve Bulgar çocuklarının eğitilmesi için harcamış olmalarıdır. Bu şekilde okuma yazma oranının artışı ile Bulgarların sadece geçimini düşünmekten öteye siyasi konumu, millet olarak tarihi, dinde özerklik, Avrupa’da meydana gelen değişimler ve yeni fikirleri öğrenme gibi konulara da

Çatışma ve anlaşmazlıklara sebep olan toplumsal düzeyde algılanmış kolektif mağduriyet/kurbanlık duygusu konusunda araştırmalar yapan bazı Psikoloji uzmanlarına göre bireysel düzeyde yaşanan acı veren olaylar sonucunda zihinsel düzeyde oluşan mağduriyet ve kurbanlık psikolojisi Kriminoloji alt bilimi kapsamında geniş bir bilgi birikimine sahiptir. Bütün bu bireysel mağduriyete dayalı şekillenen bilgi birikimi rahatlıkla benzer dinamikler bağlamında daha geniş gruplarda (uluslarda) da uygulama alanı bulabilmektedir. Bir başka deyişle uluslar da bireylere benzer şekilde kurbanlık ve mağduriyetten acı çekebilirler, sosyal psikoloji düzeyinde mağduriyet ve kurbanlık algısına sahip olabilirler. Bu durum Turner’ın ortaya koyduğu Sosyal Psikoloji Teorisi⁴¹⁸ bağlamında değerlendirilebilir. Bir ulusa mensup olan bireyler, ilgili olaya doğrudan muhatap olmasalar da sosyal düzeyde paylaşılan toplumsal kurbanlık ve mağduriyet duygusunu bireysel kimliklerine indirebilir ve bu şekilde topluma aidiyet kazanırlar. Sosyal psikoloji düzeyindeki bu kurbanlık ve mağduriyet durdukça sosyal gruba üye olanlar bu aidiyet unsurlarını nesilden nesile iletmeye devam edecektir. Paylaşılan mağduriyet toplum üyelerince suçluluk duygusu oluşturduğundan agresif tutum, davranış ve eylemin motive edilmesi söz konusu olabilmektedir.⁴¹⁹

Tarihi etkileşimlerde ortaya çıkan anlamların inşa ettiği mağduriyet ve kurbanlık algısı nesillere anlatım ile aktarılmaktadır. Kurbanlığın anlatımı (“narrating victimhood”) ulusun bellek temsili (“representations of memory”), tecrübe ve geleceğe yönelik niyetlerini ifade etmektedir.⁴²⁰ Mağduriyetin toplumsal anlatımı esasında ulusların inşa edilmiş karakterini

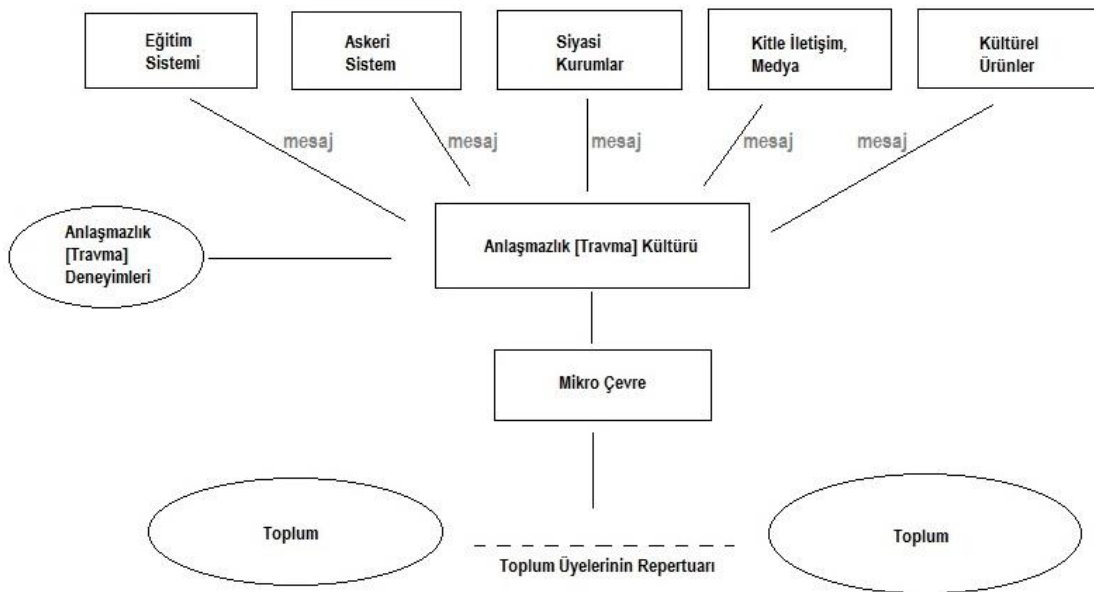
ilgisi artmıştır (Kosev, 2000; Manchev, 2001; Hristov, 1968). Bulgar Keşiş Paisiy Hilendarski ve eseri “Slav-Bulgar Tarihi”, Bulgar ulusçuluğunun doğuşu olmuştur denilirse, Bulgar ulusçuluğun gelişimi de bu Bulgar okulları sayesinde olmuştur denilebilir. Bu süreçte Bulgar ulusçuluğunda iki ana akım söz konusu olmuştur – “devrimciler” ve “reformistler (evrimciler)”. “Devrimciler” silahla ve ayaklanma ile ulusçuluğu ifade etme eğiliminde olmuşlardır. Gizli örgütler kurarak gerilla taktikleri ile mücadele etmişlerdir. Osmanlı Devleti tarafından bunlar İmparatorluğa bir tehdit olarak algılanıp kovuşturmaya tabi tutulmuştur. Diğer taraftan “reformistler” Bulgar ulusunun haklarını eninde sonunda İmparatorluk nezdinde reformlarla kazanacağını savunmuştur. Bu bağlamda milletin okuma yazmasının geliştirilmesi, normlara dayalı ulus inşası, dini ve siyasi özerkliği/hakların reformlarla kazanılması düşüncesinde olmuşlardır. Osmanlı Devleti bu akıma belirli ölçüde müsaade etmiştir. Kısaca Fransız Devrimi’nin fikirleri Bulgar ulusçuluğunda etkili olmuştur ancak en başat rolü oynamamıştır. Bulgar ulusçuluğunda, psikolojik düzeyde kölelik algısı, baskılanmış yaşam tarz (kurban psikolojisi), dini özerklik talebi ve eski Bulgar devletinin tekrar diriltilmesi gibi talepler başat rol sahibi olmuştur denilebilir (Hristov, 1968). Diğer taraftan Osmanlı’nın dağılmasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Bulgar algısında çok ciddi bir farklılık olarak algılanmamıştır. Nitekim zaten o döneme kadar Osmanlı İmparatorluğu algısal düzeyde aslında hep Türk-Müslüman İmparatorluğu olarak algılanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Bulgar algısında sadece bir rejim değişimi olarak görülmüştür. Elbette ki, Cumhuriyetin yapısal olarak İmparatorluktan oldukça farklılaşması, ulusçuluk, Batıcılık gibi fikirleri benimsemesi tarihi agresif algının epey yumuşamasına sebep olmuştur ancak yeni Türk devletinin aslında eski Türk İmparatorluğu’nun çağın gerekliliklerine uyarlanmış versiyonu olduğu fikri de terk edilememiştir. Sosyal Psikoloji Profesörü İvanov, güncel bir tartışmada “Türkiye [geçmişinden] ayrılmak için ne derse desin aslında bizi esir eden Türk İmparatorluğu’ydu...” demesi yukarıda anılan düşüncüyü teyit eder vaziyettedir. (Bkz. “Uchen skochi sreshtu ‘lipsvashtoto’ tursko robstvo”, *Standart*, 05.05.2019 <https://www.standartnews.com/balgariya-obshtestvo/uchen-skochi-sreshchu-lipsvashtoto-tursko-robstvo-391306.html> (erişim tarihi: 18.07.2019).

⁴¹⁸ Turner, 1999: 6-34; Turner vd., 1987.

⁴¹⁹ Bar-Tal vd., 2009: 229-258; Bar-Tal, 2013.

⁴²⁰ Schauble, 2014.

izah etmekte olup ulusların kendini nasıl gördüğünü “belleğin aracı” olan anlatım ile yapmaktadır. Mağduriyeti hatırlama ve bunun anlatımı toplumun ahlaki bir normu (pratiği) haline gelmektedir. Anlatımın olmaması toplumsal ahlâkın çökmesi olarak algılandığından anlatımın devam etmesi sosyal ahlâkın yaşatılması sayılmaktadır. Geçmişin kusurunu (mağduriyet/kurbanlık) hatırlama ve anlatım yolu ile acıların yatıştırılması ve sosyal ahlâkın korunması söz konusu olmaktadır.⁴²¹ Bu önermelerden hareketle çağdaş zamanlarda Bulgar ulusunun geçmişte Türkler tarafından mağdur edildikleri ve acı çektikleri imajı, “Osmanlı Boyunduruğu / Türk Esareti” bağlamında sürekli hatırlanıp anlatıldığı düşünüldüğünde denilebilir ki, toplumsal bellekte ciddi bir haksızlığa uğrama psikolojik unsuru mevcuttur. Bu da kendi açısından kurbanlık psikolojisini inşa edip “inatçı anlaşmazlıkların” (“intractable conflicts”) temelini oluşturup travmaya dayalı “anlaşmazlık kültürünü” doğurmaktadır. Akabinde ulusun kurumları (devlet kurumları) tarafından nesilden nesile aktarılıp ayakta tutulmaktadır. Bununla birlikte toplumsal anlatım psikolojik kapalı devre oluşturmakta bu ise ulusun kurumları tarafından toplum üyelerine aktarılır. Bu zihinsel kapalı devre güçlü psikolojik sınırlara sahip olup dışsal anlamlara karşı oldukça dirençlidir.⁴²²

Şekil 2.1 Toplum Üyelerini Sosyalleştirme: Toplumsal Psikolojik Bariyerleri Aktive Etmek⁴²³

Buraya kadar aktarılan Bulgar ulusunun tarihi, edebi ve kültürel değerlerinde “Türk esareti” veya “Osmanlı Boyunduruğu” anlatımı güçlü bir şekilde yer almaktadır. Dolayısıyla

⁴²¹ Lambek, 1996: 235-254.

⁴²² Bar-Tal, 2013: 281-283.

⁴²³ Bar-Tal, 2013: 282.

bir taraftan bu travmanın ulusal kimliğin bir parçası olduğu anlaşılırken diğer taraftan da güçlü bir travma (anlaşmazlık) kültürünün var olduğunu göstermektedir. Bu travma kültürü ise kendi açısından zihinsel düzeyde korku, nefret, kızgınlık gibi “toplumsal duygular” oluşmasını sağlamaktadır. “Toplumsal duygular [politik duygular] ise grubun uyanık kalması ve uzun vadede toplumsal hedeflerine ulaşması için gerekli eylemlerin başlatılması için elzemdir.”⁴²⁴ Bir başka ifadeyle bu travma kültürü şiddet dâhil her türlü eylemin meşrulaştırılıp sebeplendirmesi için yeterli psikolojik motivasyondur.⁴²⁵ Travma kültürünün seçilmiş bir acı olarak sürekli yası tutulmakta ve gerek anlatım gerekse eylem ile devamlı “yeniden diriltilmektedir”.⁴²⁶

Geçmiş travmaların “yeniden diriltilmesi” ve tekrar tekrar toplumun zihinsel boyutuna getirilmesi “bağlantı nesneleri” (“linking objects”) sayesinde de olabilmektedir. “Bağlantı nesneleri” geçmiş travmaya bağlanmak ve onları tekrar hatırlamak için acı ve travmanın nesnelere dışsallaştırılmasıdır (“object externalization”). Travmanın “kilitlendiği” bu nesneler canlı nesneler olabileceği gibi cansız nesneler de olabilir.⁴²⁷ Volkan’ın bu tespitinden yola çıkarak denilebilir ki, Bulgar ulusu “beş asırlık Türk hâkimiyetinde” yaşadığı döneme yönelik ağıt ve tamamlanamayan yasları çeşitli “bağlantı nesneleri” ile ayakta tutmaktadır. Bu bağlamda bu noktaya kadar ortaya konulan tarihi, edebi ve kültürel unsurların hepsi “Osmanlı/Türk esaret yılları” travma anlatımı için birer “bağlantı nesnesi” olarak değerlendirilebilir. Geçmiş acıları hatırlatan bütün bu unsurların devam eden nesillerde ulusal kimliğin kendilik ve nesne imaj ve temsillerini de inşa ettiği söylenebilir. Dolayısıyla iki yönlü görev gören bir psikolojik sürecin söz konusu olduğu ortadadır: bir taraftan ulusal kimlikteki acı ve travmanın, dış nesnelere yansıtılarak “bağlantı nesneleri” oluşturarak tamamlanamayan yasin ağıt yakması yapılırken; (bu işlem aynı zamanda ulusal kimliğin ifadesidir) diğer taraftan da topluma katılan “yeni” üyelerin, sosyal (ulusal) kimlik inşa etmelerinde gerekli olan kendilik ve nesne anlamlarını vermektedirler.

Bulgar-Türk etkileşiminde her bir taraf için farklı anlamların inşa edilme ihtimali yüksektir. Bazen taraflardan biri için “seçilmiş travmalar” oluşturan olaylar diğer taraflar için “seçilmiş zaferler” inşa edebilmektedir.⁴²⁸ Çalışma kapsamında analiz edilen Bulgar ulusunun Türklerle/Osmanlılarla karşılaşması neticesinde güncel ulus kimliği yapısında daha çok “seçilmiş travmaların” hâkim olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda beş yüz yıllık Osmanlı hakimiyeti Bulgarlar için mazlum (mağdur) bir kendilik ve agresif bir nesne imaj ve temsili

⁴²⁴ Niedenthal ve Brauer, 2012: 269.

⁴²⁵ Apter, 1997; Volkan, 2006.

⁴²⁶ Volkan, 2014: 89-102.

⁴²⁷ Volkan, 2013: 84-100.

⁴²⁸ Çevik, 2010: 71.

çağrıştırdığı söylenebilir. Buna bağlı olarak da inşa edilen ulusal kimlik psikolojisi ağırlıklı olarak agresif anlamlı “Osmanlı/Türk boyunduruğu” veya “Osmanlı/Türk esaret yılları” travması şeklinde olduğu ifade edilebilir. Bu durum elbette ki, Bulgarların Türklere karşı olan toplumsal (ulus düzeyinde) ve bireysel eylemlerini dahi etkilemektedir. Büyük anlatım “Osmanlı/Türk boyunduruğu” eğitim, askeri, siyasi sistem, kitle iletişim araçları medya ve her türlü kültürel ürünlerle yapılan iletilerde bir travma kültürü inşa etmektedir, bu ise ulusal kimliği ve eylemleri besleyen bir unsur olmaktadır. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu’nun ve sonradan Türk Devleti’nin ise bu aynı zaman dilimine olumlu bir perspektifle yaklaşarak daha çok seçilmiş zaferler inşa ettiği iddia edilebilir. İki toplumun aynı dönem hakkında farklı tanımlamaları (“seçilmiş travmaya” karşı “seçilmiş zafer” ifadeleri) ise başlı başına bir anlaşmazlık ortamının temellerini atmaktadır.

2.3. Yeniden Diriliş Dönemi (1762 - 1877)

Bulgar Krallığı için siyasi ve dini egemenliğini Osmanlı Devleti ile karşılaştığında kaybettiği XIV. yüzyılın sonundan XIX. yüzyılın sonlarına kadar geçen süre zarfı Bulgar tarihinde “Osmanlı/Türk egemenliğinin” hâkim sürdüğü yıllar olarak bilinmektedir. Bazı Bulgarların bireysel düzeyde diğerlerinden (Türklerden) farklı olduğunun farkına varmasıyla siyasi ve dini egemenliklerini tekrar geri kazanmak üzere verilen ulusal mücadelenin, kitleleri harekete geçirecek düzeye yayılmasıyla Bulgarlar için “Diriliş” (“Vyzrajdanе” [“Възраждане”]) başlamıştır. Genel hatlarıyla “Slav-Bulgar Tarihi’nin” yazılıp dağıtılmaya başlandığı XVIII. yüzyılda 1762 yılı ile 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) arasındaki zaman Bulgarlar için “uykudan uyandıkları” “Ulusal Diriliş” (“Natsionalno Vyzrajdanе” [“Национално Възраждане”]) dönemi (1762-1877) olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte Bulgarlar için önemi olan “diriltici” şahsiyetler başta Paisiy Hilendarski, Vasil Aprilov (1842), Georgi Rakovski (1860), Marko Balabanov (1870) ve Neofit Rilski gibi kişiler olarak sayılabilir.⁴²⁹ Tabi bunların arasına “özgürlük havarisi” (“apostol na svobodata” [“апостол на свободата”]) ünvanını almış Vasil Levski de katılmalıdır.⁴³⁰ Silahlı ayaklanma ve isyanlar dönemlerinde Bulgarlar için milli kahraman olan başta Georgi Rakovski, Lyuben Karavelov, Vasil Levski, Georgi Benkovski ve Hristo Botev gibi ulusal bilincin oluşmasında son derece etkili olan kişilerin de anılması gerekir. Bunlar dışında Bulgarların özgürlüğü için çalışan farklı büyüklükte “silahlı çeteler” (“viorijeni cheti” [“въоръжени чети”]) de olmuştur.⁴³¹ “Diriliş” mücadelesi üç alanda meydana gelmiştir: Her şeyden önce dini boyutta, Bulgar

⁴²⁹ Daskalov, 2004: 1-8; Kosev, 2001: 50-60.

⁴³⁰ Burmov, 1952: I.

⁴³¹ Zafirov, 2007: 260-318.

Kilisesi'nin Yunan etkisinden kurtularak otonom bir yapı kazanması için verilen mücadelede yani kültürel boyutta Bulgarca eğitimi, edebiyat, sanat ve benzeri alanlarda yapılan çalışmalarda; son olarak da silahlı devrimler (ayaklanma, kalkışma) düzenlenerek Bulgarların tekrar devlet kurarak ulusu diriltmelerinde.⁴³² Bu “Dirilişi” zihinsel düzeyde motive eden en önemli faktör ise “Türk esaretinden” kurtulma arzusu olmuştur. Bundan dolayı da Osmanlı hâkimiyetinin başladığı XIV. yüzyılın son çeyreğinden “Slav-Bulgar Tarihi'nin” (1762) ortaya çıktığı XVIII. yüzyıla kadar olan zaman, milli hafızada Bulgar ulusu için “karanlık çağlar” olarak bilinmektedir.⁴³³

Bu “karanlık çağlardan” Bulgar aydınlanması veya Bulgar Rönesans'ı olarak bilinen ulusal “Diriliş” (“Vızrazjdane”) yıllarına geçişi başlatan en önemli faktör hiç şüphesiz Bulgar keşiş Paisiy Hilendarski'nin kaleme aldığı “Slav-Bulgar Tarihi” (“Istoriya Slavyanobylgarska”) (1762) eseridir.⁴³⁴ Bilimsel tarih yazımında ilk Bulgar tarih bilimci olarak bilinen, Prof. Marin Drinov'a göre, Bulgarlar için “karanlık, ızdırap ve eziyet” içinde geçen XV., XVI. ve XVII. yüzyıllardan sonra halkın “her türlü umudu kaybettiği” bir dönemde ortaya çıkan Otets (Ata) Paisiy sadece “tek bir kişi olduğu halde bütün bir ulusun bilincini uyandırmayı” başarmış çok büyük bir şahsiyettir. Drinov'a göre, “Bulgarların faydalanması için” yazılan bu eserle ulusal özsaygı bağlamında eşi benzeri olmayan bir hizmette bulunulmuştur. Ata Paisiy, bir taraftan şanlı geçmişi (seçilmiş zaferleri) anlatarak Bulgarları, kendi kendini aşağılama ve Bulgar olarak anılmaktan çekinip utanma durumundan kurtarmış; diğer taraftan da şanlı geçmişi hatırlatarak “karanlık” durumundan kurtulup “özgürlük” için vereceği savaşı besleyecek çok büyük bir umut vermiştir.⁴³⁵ Paisiy, Bulgarların geçmişteki ulusal zaferlerine atıflarla başlayan anlatımından sonra iki yüzyıllık “Doğu Roma (Yunan) boyunduruğundan” bahsetmekte, daha sonra da “beş asırlık Osmanlı/Türk boyunduruğu” ile ulusal travmalara dramatik bir şekilde dikkat çekerek ulusun “esaret altında” durumu hakkında detaylı bilgiler vermektir.⁴³⁶ Prof. Konstantin Kosev'e göre, Otets (Ata) Paisiy eserinde Bulgarların “şanlı geçmişi” (seçilmiş zaferleri) ile mevcut “ızdırap dolu esaret yılları” (seçilmiş travmaları) arasındaki uçurumu apaçık göstererek Bulgarlara kendi ulusları hakkında derin bir özsaygı ve idrak sunmakta ve vatanına düşman olanlara karşı mücadelede cesaret ve sebat sağlayacak içsel (psikolojik) bir enerjiyi motive etmektedir.⁴³⁷ Bundan dolayı da Cumhurbaşkanı vekili Margarita Popova'ya göre “Slav-Bulgar Tarihi”

⁴³² Daskalov, 2004: 5.

⁴³³ Gandev, 1943: 17.

⁴³⁴ Kosev, 2001: 58-60.

⁴³⁵ Zlatarski, 1909: 115-137.

⁴³⁶ Hilendarski, 2004.

⁴³⁷ Kosev, 2001: 59-60.

Bulgar bilincinde ulusal diriliş ve farkındalığın ana “kodlarını” içeren “kutsal” ve “milli kurum” niteliklerine haiz bir eserdir.⁴³⁸ Her şeyin ötesinde geçmişe dayalı büyük bir özlem ve özsaygı uyandıran “Slav-Bulgar Tarihi” Bulgarların gelecek için algılarını “önden yazmaktadır”.⁴³⁹

“Bulgar Dirilişi’nin” (“Bilgarsko Vızrajane”) boyutlarından birisi Bulgar Kilise’sinin otonom bir yapı kazanması için verdiği mücadeledir. Bu bağlamda Osmanlı’nın Millet Sistemi’nde, Bulgarların Yunanlılardan ayrılmak için başlattıkları kültürel mücadele bir dizi alanda vuku bulmuştur. Bulgar ulus bilincinin oluşmasında Bulgar Kilisesi’nin başat düzeyde etkili olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmalar işaret etmiştir ki, bu dönemde Bulgarca okuma ve yazmaya ilgi oldukça artmış buna bağlı olarak da gazete, dergi ve edebi eserlerin basımında artış söz konusu olmuştur. Bütün bu eğitim öğrenim kapasitesindeki artış Bulgarların mevcut durumları ve yöneticileri olan Türkler hakkındaki imajlarını/temsillerini daha da netleştirip pekiştirmiştir. Nihayetinde Bulgar Ekzarhlığı’nın otonom bir yapı olarak ortaya çıkması (1870) söz konusu olmuştur. Ulusal dirilişin en önemli itici güçlerinden biri Bulgar Kilise’si olmuştur. Bir bakıma keşiş olan Paisiy Hilendarski’nin başlattığı süreci din adamları devam ettirip ilk olarak kendi hürriyetlerini kazanmayı başarmışlar daha sonra da ulusa yardım etmişlerdir.⁴⁴⁰

Bulgar Ekzarhlığı’nın ortaya çıkmasına paralel olarak ulusal zihin düzeyinde Türkler hakkında inşa edilmiş agresif imaj ve temsiller daha da güç kazanmıştır. Bulgar tarihçi Prof. Kosev’e göre özellikle Osmanlı Devleti’nin XVIII. yüzyıldan sonra savunmaya geçmesi ile gelirlerinde yaşadığı ciddi düşüşler söz konusu olmuştur. Bunları telafi etmek için savaşımlardan elde ettiği gelirler olmadığından kendi kendine yetebilmesi için yeni bir ekonomi politikası (Tımar-Sıpa sistemi’nin kaldırılması gibi) uygulamaya başlanmıştır. Buna göre İmparatorluk dâhilindeki reyanın olabildiğince fazla üretmesi için bir takım reformlar düşünülmüştür. Böylece yeni fırsatlar elde eden Bulgarlar, zanaatkarlık ve ticaret ile maddi zenginlik birikimi sağlamıştır. Bulgar Kilisesi’nin otonom yapı kazanması ile de manevi ilerleme kaydedilmiştir. Özsaygı ve kendine güvenin gelmesiyle politik durum hakkında daha çok kafa yorulmaya başlanmıştır. Bu biriken maddi zenginlikten desteklenen Bulgar Diriliş Okulları⁴⁴¹ kurularak Bulgarca eğitim ve öğretiminin yaygınlaşması sağlanmıştır.⁴⁴² Bütün bu gelişmeler ulusta

⁴³⁸ “Tyrzhestveno Chestvane na 250-godishninata ot Napisvaneto na ‘Istoriya Slavyanobylgarska’”, *Plovdivski Universitet*, 30.11.2012. https://uni-plovdiv.bg/uploads/site/vestnik/2012/vestnik_br_8-9-2012-ok.pdf, (erişim tarihi: 15.01.2020).

⁴³⁹ Crampton, 2007: 31.

⁴⁴⁰ Crampton, 2007: 23-24; Daskalov, 2004: 5.

⁴⁴¹ Bulgarların “Ulusal Diriliş” döneminde halkın ve varlıklı Bulgarların desteğiyle kurulan okullar için bkz. Görsel 8 “Ulusal Diriliş Dönemi Bulgar Okulları”

⁴⁴² Kosev, 2001: 50-57; Crampton, 2007: 25-26.

psikolojik motivasyonu arttırmış, ulusal çevrelerde “Türklerin politik esaretinden kurtulma” zamanı geldi bilincini besleyerek silahlı kalkışma ve ayaklanmaların ivedilikle organize edilmesine sebebiyet vermiştir.⁴⁴³ Böylece “Ulusal Dirilişin” kültürel ve devrimsel boyutları da tamamlanmıştır.

Kısaca akademisyen Konstantin Kosev’in belirttiği üzere çağdaş Bulgar ulusu ve devletine ulaşan kaynaklar açısından değerlendirildiğinde “Vızrajane” çağı Bulgar tarihinin en verimli çağıdır. Çağdaş ulus kimliğinin ana unsurları bu dönemden beslenmektedir. Ulusal bilinç bu dönemde sağlamlaştırılmış ve günümüz Bulgar edebiyatı bu dönemden kaynak kullanmaktadır. Kosev’e göre “Vızrajane”, Bulgar ulusunun bir bilince ulaşıp Batıya benzer şekilde Bulgar Rönesansı’nı başlatabildiği bir dönemdir.⁴⁴⁴

Bulgar tarih bibliyografyasında “Diriliş” (“Vızrajane”) dönemi hakkında oldukça geniş bir kaynak mevcuttur.⁴⁴⁵ Bütün bu kaynakların ana teması “Türk esaretinden kurtulma mücadelesi” etrafında dönmektedir. Bu perspektiften ele alındığında özellikle Politik Psikoloji bağlamında ulusal nesne (Türkler) hakkında ulusal kendilikte inşa edilen nesne anlamları (imaj ve temsilleri) son derece olumsuz içeriklere sahip olup son derece önemli olmaktadır. Bulgar Prenslığı ve Bulgar Krallığı kurulduğunda verilen mücadelenin başarıya ulaşmış olması ulusal kendilik hakkında köklü libidinal psikolojik birimleri güçlü şekilde pekiştirirken ulusal nesne (Türkler) hakkında da tarihi düzlemde inşa edilmiş agresif psikolojik birimleri aynı derecede etrafıca pekiştirmiştir. Bu noktalar iyice anlaşılıp ortaya konulmadan çağdaş Türk-Bulgar ilişkilerinin temel parametrelerini anlamak zor olabilir nitekim taraflarca ortaya konulan tutum ve davranış politikalarını besleyen psikolojik motivasyonlar anlaşılammış olacaktır bir başka deyişle milli DNA kodları okunmadan ulusal kimliğin teşhisi yapılamayacaktır.

Vamık Volkan’ın ortaya koyduğu görüşe göre gerek bireyler gerekse toplumlar travma sonrası geçmişi hatırlamak ve yas tutmaya devam etmek için “bağlantı nesneleri” oluştururlar. Bir başka deyişle geçmişteki travmayı psikolojik düzeyde bir nesneye dışsallaştırarak ilgili nesne ile travmayı canlı tutmaktadırlar.⁴⁴⁶ Bu durum Bulgar ulusu için de geçerlidir. Bulgar “Diriliş” döneminin “bağlantı nesneleri” çağdaş Bulgaristan’ın çeşitli alanlarında mevcuttur. Örnek olarak ulusal dirilişi başlatan en önemli şahsiyetlerden biri olan Paisiy Hilendarski’nin (Otets Paisiy) yazdığı eser ve modern döneme ulaştırdığı anlamları yaşatmak amacıyla Bulgaristan’ın en büyük ikinci üniversitesi⁴⁴⁷ Paisiy’in adını taşımaktadır. İlâveten

⁴⁴³ Zafirov, 2007: 260-318.

⁴⁴⁴ Kosev, 2015.

⁴⁴⁵ Strashimirov, 1908; Georgov, 1908: 1-47; Ivanov, 1905: 1-111.

⁴⁴⁶ Volkan, 2013: 84-100.

⁴⁴⁷ <https://uni-plovdiv.bg>, (erişim tarihi: 25.01.2020).

yurtdışında⁴⁴⁸ ve ülke çapında yüzlerce okul⁴⁴⁹, onlarca kütüphane ve tarih-araştırma kurumu⁴⁵⁰ da yine onun ismini taşımaktadır. Bulgaristan'ın çeşitli şehirlerinde Paisiy'i ve yazdığı eser "Slav-Bulgar Tarihi'ni" anmak üzere meydanlarda heykel ve anıtlar da bulunmaktadır.⁴⁵¹ Ayrıca Bulgar para birimi olan levanın "2 leva" kupürü de Paisiy Hilendarski'ye atfedilmiş olarak basılmaktadır.⁴⁵² Bu da Bulgar devlet kimliği için Paisiy'in önemini gösteren bir diğer önemli noktadır. Nitekim Onuf'un deyimiyle kimlik öznenin (agent) kendisi hakkında yaptığı tercihlerden ibarettir.⁴⁵³ Bu tercihin para üzerinden yapılması ise devletlerin biricik egemenlik hakkı olan para basma yetkisi üzerinden değerlendirildiğinde kimliğin içeriğine yönelik sorgulamaya son derece önemli bir cevap sağlamaktadır.⁴⁵⁴ Benzer şekilde Ulusal Diriliş döneminin diğer önemli şahsiyetleri hakkında da sayısız "bağlantı nesnesi" örneği verilebilir. Bütün bunlar göstermektedir ki Ulusal Diriliş ("Vızrajane") döneminde ortaya çıkan etkileşim anlamları ulusal kimliğin psikolojik birimlerinin inşasında görev almışlardır.

Diğer taraftan ilgili dönemin etkileşimleri sadece kendiliğin psikolojik birimlerini değil aynı zamanda temel etkileşim nesnesi (ulusal nesne) hakkında da temel anlamları içermektedir. Bu kapsamda ulusal nesne hakkında agresif imajları dışsallaştıran "bağlantı nesneleri" de mevcuttur. Bu durum özellikle Diriliş edebiyatında Türk imgesi çerçevesinde değerlendirilebilir. Benzer şekilde Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığı kazanabilmek için özellikle XIX. yüzyılda Ulusal Diriliş döneminde başlayan gizli örgütlenmelerin silahlı mücadeleye dönüşme evresinde "küçük silahlı grup" ("çeta" ["чета"]) harp önderlerinin ("voyvoda" ["войвода"]) hatıraları ve bu imgelerin dışsallaştırıldığı kendilik ve "bağlantı nesneleri"nin de dikkate alınması önemlidir. Bunlar hem ulusal kendilik hakkında libidinal anlamların dışsallaştırıldığı "bağlantı nesneleri"ni oluşturduğu gibi ulusal nesne (Türkler) hakkında da agresif anlamların dışsallaştırıldığı "bağlantı nesneleri" ortaya çıkarmıştır.⁴⁵⁵ Buna ilave olarak Bulgarlar için "özgürlük havarisi ve ulusal kahraman" olan Vasil Levski bağlamında kendiliğin libidinal anlamları ile Türk ulusal nesnesi hakkında inşa edilmiş agresif nesne anlamlarının dışsallaştırıldığı "bağlantı nesneleri" de mevcuttur.⁴⁵⁶

⁴⁴⁸ Penchev vd., 2017: 113.

⁴⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. <https://registarnauchilishtata.com/отец-паисий>, (erişim tarihi: 25.01.2020); <https://registarnauchilishtata.com/паисий-хилендарски>, (erişim tarihi: 25.01.2020).

⁴⁵⁰ <https://chitalishta.com/index.php?act=community&do=list&special=1>, (erişim tarihi: 25.01.2020).

⁴⁵¹ Bkz. Görsel 9 "Otets (Ata) Paisiy Hilendarski Anıtı, Doğum Yeri Bansko Şehrinin Meydanı"

⁴⁵² https://www.bnb.bg/NotesAndCoins/NACNotesCurrency/NOTE_2005_02BGN_BG (erişim tarihi: 25.01.2020).

⁴⁵³ Onuf, 2013: 75.

⁴⁵⁴ Kapani, 2007: 62.

⁴⁵⁵ <https://haskovo.live/капитан-петко-войвода-българинът-с-на>, (erişim tarihi: 25.01.2020).

⁴⁵⁶ http://monuments.bg/monument/pametnik_na_vasil_levski, (erişim tarihi: 25.01.2020).

2.3.1. Milli Tarihçi: Paisiy Hilendarski ve “Slav-Bulgar Tarihi” (1762)

Günümüz Bulgaristan’ın muhtemelen Bansko⁴⁵⁷ şehrinde 1722 yılında dünyaya gelen Paisiy Hilendarski, Bulgar ulusu için yaptıkları dolayısıyla Bulgarlığın atası anlamına gelen Otets (Ata) Paisiy adını almıştır. Verdiği ulusal istiklâl mücadelesi nedeniyle Ata ünvanını taşıyan Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk ulusu tarafından onurlandırılmasına⁴⁵⁸ benzer şekilde Bulgarlar da onlara Bulgar olma bilinci ve özsaygısı kazandırıp tekrar özgür olmalarının yolunu açan Paisiy’i Otets (Ata) ünvanı ile onurlandırmışlardır. Otets Paisiy hakkında 1871 yılında ilk bilimsel araştırmayı kaleme alan Prof. Marin Drinov’a göre Paisiy “Bulgar Dirilişi’nin atasıdır” (“rodonachalnik [otets] na bylgarskoto vızrajane” [“родоначалник на българското възраждане”]). Drinov’a göre Paisiy bir bilim alanı yani “Paisioloji” (“Paisieznanie”) olarak analiz edilmelidir, Paisiy şahıs olarak “kutsaldır” ve eseri “Slav-Bulgar Tarihi” de bir tarih kitabı olmayıp Bulgar ulusunun “kutsal kitabıdır”.⁴⁵⁹ Sofya Üniversitesi’nin 1888 yılında kurucularından biri ve de aynı zamanda Eğitim Bakanı olan edebiyat Profesörü İvan D. Şişmanov’a göre Paisiy, Bulgar tarihinde kolektif bilinci değiştirebilen bir şahsiyettir. Avrupa’daki Diriliş ve Rönesans şahsiyetleri ile Paisiy Hilendarski arasında bir bütünlük olduğunu iddia eden Şişmanov, Bulgar Dirilişi’ni Pan Avrupai bir anlatım ile ortaya koyan Paisiy’in gerçek bir Avrupalı imajına sahip olduğunu iddia etmiştir. Şişmanov’a göre İtalyan Dirilişi’nin önderi nasıl Rönesans hümanisti Francesco Petrarca ise Bulgar Dirilişi’nin de önderi Paisiy’dir.⁴⁶⁰ Akademisyen Mihail Arnaudov ise Paisiy Hilendarski’nin Bulgar edebiyatının “kutsalı” (“kanoniziran”) olduğunu söyleyerek “bilgisiz bir toplumu yenileyip diriltten ilk programı” yazmış biri olarak Fransız Devrimi’nin babası sayılan Voltaire ile karşılaştırmış ve aralarındaki benzerlikleri ortaya koymuştur.⁴⁶¹ Bulgar tarihinde edebiyat duayenlerinden olan akademisyen Boyan Penev’e göre, Bulgar Diriliş çağında ortaya çıkan milliyetçi eserler ve özgürlük için verilen mücadele ciddi oranda Paisiy’in ortaya koyduğu eser ile doğrudan bağlıdır, büyük oranda bundan esinlenmektedir.⁴⁶² Edebiyat tarihi Profesörü Kiril Topalov, bir ulusun tarih hafızasından yoksun olmasının onu kaçınılmaz olarak “manevi ölüm ve köleliğe” götürdüğünü söyleyerek Paisiy’in ulusal kimliği başlangıç ve en belirgin argümanını verdiğini söylemiştir. Bulgarların ülkesine girip onları hükümlanlık altına alanları “barbarca nüfuz edip köleleştirenler” olarak tarif eden Topalov, Paisiy’in sadece bir tarihi kitabı yazmadığını bir ulusun ihtiyaç duyduğu

⁴⁵⁷ İvanov, 1938: 1-3; Boneva, 2011: 32.

⁴⁵⁸ Atabay, 2012: 230-247.

⁴⁵⁹ Drinov, 1871: 3-26.

⁴⁶⁰ Gospodinov, 2004: 7-19; Bushko, 2017: 393-397.

⁴⁶¹ Arnaudov, 1969: 20-54.

⁴⁶² Zarev vd., 1976: 534.

kültürel temelleri de atarak “manevi bir silah” ortaya çıkardığını ifade etmiştir.⁴⁶³ Siyaset bilimci Profesör Trendafil Mitev’e göre Paisiy Hilendarski modern Bulgar siyasetinin ilk teorisyenlerinden biridir. Paisiy’in ulus için “yararlı siyaset” üretenlerden biri olduğunu söyleyen Mitev, Bulgar ulusuna kendi kaderini eline alabileceğini gösteren ilk “nesnel kanıtları” ortaya Paisiy’in koyabildiğini belirtmiştir. Mitev’e göre modern Bulgar siyasi düşüncesinde Paisiy Hilendarski esasında Niccolo Machiavelli’nin iki asır öncesinde Avrupa siyaseti için üstlendiği rolü oynamıştır. Bu şekilde ulusal ideoloji oluşmuş ve stratejik hedefler belirlenebilmiştir: Seküler bir devlet kurmak, dini bağımsızlık elde etmek ve siyasi özgürlük için mücadele etmek.⁴⁶⁴

Güncel Bulgar bilincinde Paisiy’in nasıl bir anlama sahip olduğunu araştıran bir anket çalışmasında çıkan sonuçlar yukarıda bilimsel çevrelerce özetlenen Paisiy’in ulus ve devlet için anlamını pekiştirir düzeydedir. Ankete katılanların neredeyse tamamı Paisiy’in yazdığı “Slav-Bulgar Tarihi” adlı eserin “Bulgar ruhunun sembolü”; “Bulgar ulusunun geleceğe inancının kaynağı”; “Bugünün ve geleceğin geçmişe dair hatıra olmadan mümkün olmadığını öğreten” olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca ilgili anket sorularına verilen cevaplardan çıkan genel anlama göre Paisiy ve eseri “kutsallaştırma” (ve efsaneleştirme) gibi süreçlere de tabi olmaktadır. Paisiy’in kim olduğu sorusuna verilen çarpıcı cevaplardan bazıları şöyledir: “bir demet ışıık”, “onunla gurur duyulan”, “ulusun atası” ve “yeni Bulgaristan’ın atalarından biri”. Paisiy hakkında akademik düzeyde inşa edilmiş anlamların popüler seviyede de teyit edildiği söylenebilir.⁴⁶⁵

“Slav-Bulgar Tarihi’ni” Benedict Anderson’un “Hayali Cemaatler” (“Imagined Communities”⁴⁶⁶) iddiası perspektifinden ele alan Maragos, XIX. yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra hızla inşa edilen Bulgar ulusal bilincinde, Bulgarların kim olduğu hakkındaki “hayal ve tasavvurların” büyük bir kesiminin Paisiy tarafından önceden belirlendiğini söylemektedir.⁴⁶⁷ Paisiy, bu bağlamda Bulgar ulusunun ne olduğu ve ne olmadığı konusunda görüş bildiren, Bulgar dili ve soyuna vurgu yapan, ötekileri tespit edip Diriliş dönemi düşünürlerine önceden hayal ve tasavvur edilmiş ulusun düşünsel mihenk taşlarını sunan Güney Doğu Avrupa tarihinin önemli şahsiyetlerinden biridir. Maragos’a göre her ne kadar ilk yazıldığı yıllarda teknik imkânsızlıklar yüzünden “Slav-Bulgar Tarihi’nin” yayılması

⁴⁶³ Topalov, 2012: 9-14.

⁴⁶⁴ Trendafilov, 2012: 105-110.

⁴⁶⁵ Stoycheva, 2013: 148-157.

⁴⁶⁶ Anderson, 1991.

⁴⁶⁷ Bu noktada bir parantez açarak; “Osmanlı/Türkler hakkında inşa edilen olumsuz tasavvurlar acaba gerçekten bu kadar olumsuz muydu, yoksa ulus inşası için araçsallaştırılan negatif bir söylem miydi?” sorusuna “*The Balkans: From the End of Byzantium to the Present Day*” (2000) adlı eseriyle yanıt arayan Mark Mazower gibi tarihçilerin oluşturduğu farklı bir görüşün de olduğu belirtilmelidir.

kısıtlı olmuşsa da, XIX. yüzyılın ortalarına doğru, yüksek eğitim almış birçok Bulgarın düşünsel boyutunda bir ulus fikri oluşturarak hızla yayılmaya başlamıştır.⁴⁶⁸

Bulgar ulusunun kültürel ve yazılı eserler alanında yapı taşı hüviyetinde en önemli yazarlardan biri olan İvan Vazov'un Paisiy için söylediği sözler, Bulgar kimliğinin kurucu özelliğine dair çok şey anlatmaktadır. Paisiy ve eseri gerek İvan Vazov'un en ünlü romanı "Boyunduruk Altında" ("Pod İgoto") için gerekse de Bulgar edebiyatı için gerçek bir "merkezdir". Diriliş Çağı'nda ("Vızrajane") ortaya çıkan ve ulusal kimliğin inşa edilmesinde etkisi olmuş eserler bu merkez etrafında döner, bundan beslenir ve destek alır. Vazov'un "Slav-Bulgar Tarihi" hakkında sarf ettiği şu sözleri her Bulgarın sosyal kimliğinde kalıcı olarak yer etmiş durumdadır: "... Bugünden itibaren [Slav-Bulgar Tarihi'nden sonra] Bulgar soyunun tarihi var ve millet oluyor ...".⁴⁶⁹

Tarih Profesörü Vera Boneva'ya göre Paisiy Hilendarski ve eseri Bulgar ulusunun tercihini göstererek dünyadaki gelişmelere paralel olarak XVIII. yüzyılın Aydınlanma çağında ortaya çıkmış, XIX. yüzyıl Milliyetçilik çağında da işlevini tamamlamıştır. Boneva'ya göre Paisiy tartışmasız bir şekilde Bulgar ulusunun "manevi önderleri arasındadır". Paisiy'in eseri Bulgar tarih yazımında en az iki asır boyunca başvuru kitabı olmuştur, bir başka deyişle yazıldığı tarihten XIX. yüzyılın 60'lı yıllarına kadar başat ve referans kaynak niteliğinde bir görev görmüştür. Bulgarların ulusal ve tarih bilincini domine ettiği söylenebilir. Boneva'ya göre Paisiy hakkında anlatımların kuvvetli bir şekilde hayatın içinde çeşitli vasıtalarla – yazı, kitap, sergi, film, resim, konferans vb. var olması Paisiy'i banal yapmamakta. Aksine çağdaş entelektüel çevrenin ilgisi bağlamında değerlendirildiğinde tartışılmaz ulusal bir şahsiyet olduğunu teyit etmekte ve büyük bir saygı içeren babalık hitabını – "Otets (Ata) Paisiy" – tamamıyla hak etmektedir.⁴⁷⁰

"Slav-Bulgar Tarihi" adlı eser İnşacı Psikoloji (Psiko-İnşa) perspektifinden ele alındığında Bulgar kimliğinde ulusal kendilik hakkında ve ulusal nesne hakkında köklü psikolojik birimler inşa ettiği söylenebilir. Paisiy, eserinde dönemin en güçlü devletleri tarafından Bulgarların saygıdeğer ve egemen bir Krallık olarak tanındığı konusunu etraflıca işlemektedir. Bulgarların Balkan yarımadasına gelişi ile Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'yu ile verdiği tanınma mücadelesi neticesinde egemen bir devlet olarak çok büyük ve önemli bir Krallık kurabildiğini aktarmaktadır. Bu tarih kitapçığını yazma nedenini ise diğer ulusların sözde Bulgarların atası ve kralları olmadığı için alaya alınmasını engellemek ve Bulgarların kendi soyunu ve dilini bilmeleri için olduğunu söylemektedir. Bu

⁴⁶⁸ Maragos, 2012: 14-27.

⁴⁶⁹ Trendafilov, 2005: 5-18.

⁴⁷⁰ Boneva, 2011: 31-50.

bağlamda her Bulgarın sosyal kimliğine yer etmiş şu ünlü sözleri psiko-inşa edici anlamlar içermektedir: “Ey akılsız ve aptal! Bulgar olmaktan neden utanırsın, Bulgarca okumak ve yazmaktan?” (“O nerazumni yurode, zashto se sramuvash da se narechesh bylgarin i ne chetesh i pishesh na svoya ezik?”).⁴⁷¹ Paisiy bu sözleriyle Osmanlı egemenliğinde yaşayan Bulgarların kendi sefil ve esaret altında durumlarına razı olup diğer kültürlerle meyil etmesine ciddi bir eleştiri getirmektedir. Arkasından da “Veya Bulgarların Krallık ve devletleri yok muydu? Bunca yıl Krallık hükümlerinde bulundular ve tüm dünyada ün ve haberleri duyuldu...”⁴⁷² cevabı ile şanlı geçmişe atıf yaparak Bulgar kendiliğinin özsaygı ve ulus bilincine sahip olması için temel tezini ortaya koymaktadır. Bundan sonra Bulgar Krallığı ve hükümdarları hakkında detaylı anlatımlarda bulunmaktadır.⁴⁷³ Arkasından gelen bölüm ise “Slav-Bulgar Tarihi’nin” anlam ve önemini ortaya koyan en dramatik, nesillerce sürececek çok şiddetli mağduriyet ve çok güçlü agresif ulusal nesne imgelerinin yer aldığı Osmanlı (Türk) İmparatorluğu tarafından Bulgar Krallığı’nın yok edilişi temasıdır.⁴⁷⁴ Bu anlatımda İnşacı Psikoloji açısından ele alındığında ulusal kimliğe içselleştirilmiş güçlü psikolojik birimler inşa edildiği söylenebilir. Ulusal kendilikte agresif bir ulusal kendilik anlamı siyasi ve dini bağımsızlığını kaybeden acı ve zorluklar içinde kalan Bulgarların ağır mağduriyeti (siyasi ve manevi esareti) söz konusu iken buna sebep olan ulusal nesne Türkler hakkında da “zorba”, “katil”, “agaryan” (“Hacer’i”⁴⁷⁵), “barbar”, “esir edip Türkleştiren ve Yeniçeri yapan” gibi çok güçlü agresif nesne anlamları ortaya konulmuştur.⁴⁷⁶ Bütün bu anlamlar kendiliğin agresif platformu ile birleşerek hem kendilik hem de nesne hakkında köklü agresif içerikli psikolojik birimler inşa etmiştir. Bu psikolojik birimlerin ulusal kimliğe içselleştirildiği ise takip eden Bulgar Dirilişi (Vızrajane) çağında ortaya çıkan yazılı tarih eserlerinden⁴⁷⁷, Kilise’nin ulusal mücadelesi⁴⁷⁸ ve silahlı kalkışmaların program ve içeriğinden anlaşılabilmektedir.⁴⁷⁹

Devletlerin sert güç ile değişimlere uğraması neticesinde yaşanan büyük travmaların ilgili ulusun sosyal kimliği üzerinde ciddi sonuçları olmaktadır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki travma sonucunda yaşanan mağduriyet ve kurbanlık psikolojisi (PTSD) toplumun eylem tercihini büyük oranda belirleyebilmektedir. Toplumun yeniden organize olmasından yeni model üretme ve büyük fedakârlıklarda bulunmaya varan geniş bir eylemsel

⁴⁷¹ Hilendarski, 2004: 9.

⁴⁷² Hilendarski, 2004: 9.

⁴⁷³ Hilendarski, 2004: 11-27.

⁴⁷⁴ Hilendarski, 2004: 33-36.

⁴⁷⁵ “Agaryan” veya “Hacer’i” anlamı ve detaylı bilgi için bkz. Gradeva, 2001: 112-134.

⁴⁷⁶ Hilendarski, 2004: 33-36.

⁴⁷⁷ Boneva, 2011: 40.

⁴⁷⁸ Boneva, 2010.

⁴⁷⁹ Strashimirov, 1908.

spektrum haklılandırılmaktadır.⁴⁸⁰ Bu perspektiften ele alındığında geniş çaplı toplumsal siyasi eylemi harekete geçirecek “büyük mağduriyet” tezini Paisiy’in eserinin başarılı bir şekilde sunduğu söylenebilir. Tarih Profesörü Nadya Danova, nihayetinde siyasi bir amaca hizmet edip ulusal kimliği beslemiş “Slav-Bulgar Tarihi” adlı eserin “duyguları” [politik duyguyu] kullanma açısından Bulgar tarihinin ilk örneği olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Bulgarların geçmişine bakarak gurur ve özsaygı duygusu güçlü bir şekilde işlenirken, Yunan (Romalı) ve Türklere yönelik de agresif duyguları uyandıracak anlatımlar yapılmaktadır. Özellikle Türklere yönelik inşa edilen duygu örüntüsü son derece agresiftir. Danova’nın tespitlerinde “Slav-Bulgar Tarihi’ne” göre Türkler “işgalcidir”, “zorbadır”, Orta Çağ Bulgar Krallığı’nın tüm kazanımlarını “yok edenlerdir”, bu noktada üzerinde özellikle durulan duygusal örüntü “Türkler, Bulgarları esir edip topraklarını da kendi hâkimiyetine zorla alan ve onları zulüm ile esarette tutanlardır”. Danova’ya göre Slav-Bulgar Tarihi titizlikle “belli başlı pozitif ve negatif duygular oluşturmaktadır”, bunların temel amacı ise Bulgar aydınlanmasına ışık tutup ulusal kimliği oluşturmak böylece Bulgarları mobilize edip harekete geçirmek. Danova’nın aktardığı bütün bu duygu inşa süreci en temel probleme yani “Türk esareti” konusuna yoğun duygu yüklemektedir. Bu durumun güçlü bir mağduriyet duygusu (agresif politik duygu) inşa ettiği söylenebilir. Danova’ya göre bu yoğun duygusal inşa eylemi takip eden yüzyıllarda “kahraman ulus”, “mağdur ulus” ve “mevcut başarısızlıklar/sorunlar” duygu üçgeni çerçevesinde “ötekini” [genelde Türkleri] sorumlu tutan Bulgar düşünce yapısını oluşturmuştur.⁴⁸¹

Bulgar ulusal mitolojisi ve ulusal kimliği alanında ciddi araştırmalar yapan Profesör Nikolay Aretov’a göre kimlikte duygusal motivasyon ile rasyonel motivasyon arasında fark birçok kez örtüşmektedir. Rasyonel olarak düşünülen ulusal kimlik motivasyonlarının arka planında büyük oranda duygusal sebeplendirmeler mevcuttur. Bunlar öylesine ustaca gizlenmiştir ki genelde süje bunları rasyonel ve akılcı sebepler olarak düşünür. Oldukça rasyonel görülen eylemler bazen geçmişine özsaygı ve düşmanına karşı kızgınlık duyguları yüzünden motive edilmektedirler. Bundan dolayı Aretov’a göre ulusal kimlikler analiz edilirken onların arka planında kalan duygusal içerikler de dikkatle analiz edilmelidir. Aretov’a göre ulusal kimlikteki bu duygusal oluşumların her biri “önemli bir tarihi olay ile ilişkilidir” veya çağdaş zamanda gelişen eylemlerin motivasyonu bu ulusal kimlikteki duygusal örüntü nedeniyledir. Bu duyguların yazılı halini günümüz Bulgar ders kitaplarında ve yayınlanmış eserlerde görmek mümkün olduğu gibi bunlardan çok daha önce [Türk

⁴⁸⁰ Withuis ve Mooij, 2010.

⁴⁸¹ “Upotreba na emotsiite: pogled varhu bylgarskite tekstove do sredata na XIX. vek”.
<https://balkansbg.eu/bg/content/e-sadarzhanie/269-upotreba-na-emotziite.html>, (erişim tarihi: 10.02.2020).

boyunduruğu'ndan] “Kurtuluş” (“Osvobojenje” [ot tursko igo]) öncesi bu duygusal örüntüyü belirgin bir şekilde Paisiy’de de görmek mümkündür.⁴⁸²

Yukarıdaki bu iki görüşten hareketle Paisiy ve eseri “Slav-Bulgar Tarihi”nin ulusal kimliğe ciddi duygusal içerikler ile katıldığını söylemek mümkün olabilmektedir. Bu duygusal içerikler bu çalışma bağlamında politik duygu terimiyle ifade edilebilir. Politik duyguların içeriklerinin iki yönlü olduğu görülebilir. Bir taraftan ulusal kendilik hakkında libidnal psikolojik birimler söz konusu olur iken ulusal nesne hakkında ise agresif psikolojik birimler inşa edildiği söylenebilir. Tarihi etkileşimleri ve bunların inşa ettiği politik duygular olarak da nitelendirilebilecek psikolojik birimlerin ontolojik temelleri çok başarılı bir şekilde Slav-Bulgar Tarihi ile ortaya konulabilmiştir. Paisiy, gerek Bulgar Dirilişi (Vızrajane) gerekse de Ulusal Kurtuluş mücadelesi (“Natsionalno Osvobojenje”) döneminde milli şuuru ve sosyal (ulusal) kimliği inşa etmiş bir ulusal kahramandır. Bulgarlığın Atası (“Otets na bylgarshtinata”) olduğu söylenebilir. Bu nedenle de ortaya koyduğu ulusal tez ulusal kimliğin ana parametreleri arasındadır. Geçmişte etkin olduğu gibi çağdaş ulusal kimlikte de etkin olmaya devam etmektedir.

2.3.2. Diriliş Dönemi Yayınlarında Türk İmgesi

Günümüze ulaşan Bulgar ulusal Diriliş dönemi yayınları 1806-1870 yılları arasında basılan yaklaşık iki bin kitap ile doksan altı süreli yayın ve gazeteden oluşmaktadır. Nicelik anlamında oldukça kısıtlı olan bu Diriliş dönemi yayın repertuarı ulusal kimliği oluşturan imajları içerme açısından son derece geniş ve güçlü bir sunuma sahiptir. Bulgar Dirilişi’nin özelliklerini göstermesi açısından zengin bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Tarih Profesörü Aleksandr Burmov’a göre bu yayınlarda “Türk feodal sınıfının acımasız boyunduruğunda”⁴⁸³ Bulgar halkının zor yaşam koşulları, eğitim öğretim adına mücadelesi, ulusal anlamda kendini belli etme çabası, Bulgar köylüsü ve esnafının bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi aktarılmaktadır. Burmov’a göre Diriliş döneminde Bulgarların hayatları oldukça zor olup Türk feodallerinin boyunduruğunda büyük eziyetler yaşamışlardır, Türk feodalleri ve Türk feodal devlet yapısı tarafından istismar edilerek her türlü siyasi haklardan mahrum bırakılmış ve dini ile milli ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Burmov’a göre Diriliş döneminde Bulgarların Bulgaristan sınırları içinde kendine ait matbaalarının olmadığı gibi bu yöndeki girişimler de Türk hükümeti tarafından engellenmiştir. Bundan dolayı da Bulgarca kitap ve süreli yayın ile gazeteler yabancı ülkelerde basılmak zorunda kalmıştır.

⁴⁸² “Emotsii, identichnost, literatura i natsionalna mitologiya: mnogoposochnost na vryzkite”.

<https://balkansbg.eu/bg/content/e-sadarzhanie/458-emozii-identichnost.html>, (erişim tarihi: 15.01.2020).

⁴⁸³ Burmov, 1957: III.

İmparatorluk içine sokulan yayınların ise acımasız bir sansüre tabi olduğunu söyleyen Burmov, yasaklı bir yayın okumanın ise ciddi sonuçları olduğunu söylemektedir. Burmov'un altını çizerek belirttiği üzere Bulgar Diriliş yayınları Bulgarların bir ulus olarak kendini tanımasında, "barbar Türk feodal sistemini"⁴⁸⁴ yıkmada, ulusal bağımsızlığı, demokratik gelişimi ve devrimi sağlamada büyük bir rol oynamıştır. Bulgar Diriliş yayınları ile bu dönemde Bulgar yazılı eser tarihinin devleri ortaya çıkmıştır: G.S. Rakovski, Hr. Botev, L. Karavelov, P.R. Slaveykov, V. Drumev ve İvan Vazov.⁴⁸⁵

İlk Bulgarca basılı kitap yayını 1806 yılında yapmayı başaran din adamı Sofroniy Vrachanski, Bulgar tarihinde Paisiy'den sonra gelen önemli bir ulusal diriliş kahramanı olarak bilinmektedir. Avrupa'da yaşanan gelişmelere paralel olarak Diriliş döneminde Bulgarların ulusal bilinç ve farkındalığa ulaşması için önemli çalışmalar yapmıştır. Kendi yazdıklarına ilaveten Paisiy Hilendarski'nin yazdığı "Slav-Bulgar Tarihi" adlı eseri kendi el yazısıyla iki defa çoğaltması (1765 ve 1781) da dikkate değerdir. Bu şekilde Bulgar ulusunun kendine ve tarihine özsaygı kazanmasını istemiştir. Sofroniy Vrachanski'nin ortaya koyduğu düşünce temellerinin Diriliş dönemi felsefesinin başlangıcı olduğu söylenebilir. Bulgarların dinine olan bağlılığını korumak adına kaleme aldığı eserlerde İmparatorluk dâhilinde bulunan inançları karşılaştırarak Hristiyanlık dışında olanlara ciddi eleştirilerde bulunmuştur.⁴⁸⁶ Aynı zamanda Bulgarların köle hüviyetindeki umursamaz, cehalet ve sefalet içindeki yaşantısına da eleştiriler getirerek bunlara çeşitli çözümler önermiştir. Hatta bir siyasetçi gibi bu uğurda çeşitli çalışmalarda da bulunmuştur. Bu nedenle Bulgarları bir amaç etrafında toplayıp ulus problemini çözmeye çalışan XIX. yüzyılın başlarındaki ilk Bulgar siyasetçi olarak da anılmaktadır.⁴⁸⁷

Sofroniy'in kaleme aldığı eserler özellikle Bulgar Dirilişi üzerinde ciddi tesirleri dikkate alındığında gerek ulusal kendilik psikolojisi gerekse de ulusal nesne psikolojisi hakkında inşa ettiği imajları ile önemlidir. Örneğin kendi hayatını felsefi ve edebi bir tavırla ele aldığı "Günahkâr Sofroniy'in Hayatı ve Acıları" ("Jitie i stradaniya greshnago Sofroniya" ["Житие и страдания грешного Софрония"]) eserinde Bulgar bilincine tesir eden son derece güçlü ulusal kendilik ve ulusal nesne imajları inşa etmiştir. Sofroniy, ortaya koyduğu anlatım ile kendi öz hayatı üzerinden örnekler vererek Türk İmparatorluğu'nda esaret altında Bulgarların acı ve sefaleti hakkında bilgiler vermiş ve Diriliş dönemi ulusal kimliğinin şekillenmesini etkileyebilmiştir. Eserinde tüm Bulgar halkına hitaben "Gece gündüz

⁴⁸⁴ Burmov, 1957: VII.

⁴⁸⁵ Burmov, 1957: III-VII.

⁴⁸⁶ Dankov ve Stoichev, 2014: 70-85; Angelov, 1969; Todorova, 2013: 234-250.

⁴⁸⁷ Mitev, 2013: 124-135.

çalışıyorum bizim dilimiz, Bulgar dilinde, bir iki kitap yazabilmek adına. Bunları ağızımla söyleyerek benden duymaları insanlar için mümkün olmaz, belki yazdıklarım okunur ve böylece faydalı olur ...”⁴⁸⁸ sözleriyle başlayan Sofroniy çağın mevcut baskı ortamına işaret etmektedir. Edebiyat Profesörü Nikola Benin’e göre Sofroniy’in hayat hikâyesi bir taraftan Osmanlı yaşantısını gösterirken diğer taraftan da Bulgarların Türklerle çarpıştıkları olayları bir araya toplamış ve Agaryan (Haceri)⁴⁸⁹ zalimliğinin tasvirini sunmuştur.⁴⁹⁰

Sofroniy kendi hayatını anlatırken bir taraftan Bulgarların Osmanlı İmparatorluğu’ndaki durumlarını bir taraftan da Türklerin Bulgarlara davranışını resmetmiştir. Osmanlı tarihini araştıran Dr. Mariya Şuşarova’ya göre Sofroniy’in hayat hikâyesinde reaya karşı Türklerin davranışlarını gösteren birçok olay mevcuttur. Verdiği bir örnekte yerel paşalar tarafından yeni vergilerin toplanması organize edilirken bir Türk paşasının reayayı temsil eden Sofroniy’e nasıl baskı yaptığını şöyle aktarmıştır:

Paşanın yanına gidince sordu: “Adamlarınız nerede, paraları getirsinler?” Ben dedim ki: “Efendim bu parayı üç günde nasıl toplayıp getirirler.” Bana şöyle cevap verdi: “Ey gâvur, hemen git yaz ki herhangi bir tüccardan vergiyi alsınlar şimdilik köylülerden toplamasınlar... Üç gün ve gece içinde gelmez ise, parayı alamazsak sizi keseceğiz...” Ben de bu şekilde yazdım ve bir adam gönderdik ama üç gün geçti [para] gelmeyince kesilmeyi bekleyen koyunlar gibi bakıyorduk...⁴⁹¹

Bu tarz olay anlatımları iki ulus arasında etkileşimleri göstermektedir. Bunlara bağlı olarak da libidinal ve agresif kendilik ve nesne imajları inşa edilmektedir. Bu şekilde Paisiy’in başlattığı kendilik ve nesne anlamları inşa süreci Sofroniy’in anlatımında bir kez daha pekişerek güçlü kendilik ve nesne tasarımlarına dönüşerek ulusal kimliğe içselleştirilmektedir. Nitekim Paisiy ve Sofroniy gibi şahsiyetlerin arkasından gelenler ve siyasi ile dini bağımsızlık için mücadele etmiş olan Bulgarların oluşturulmuş bu libidinal kendilik ve agresif nesne anlamlarının çerçevesinden genel hatlarıyla çıkmadığı söylenebilir. Mesela hayat hikayesinde Sofroniy, Türklere sıkça “Haceri” (“agaryan”) diyerek ötekine ait inanç sistemini agresif çerçevede anmıştır. Bu hitap şekli Paisiy’in eserlerinde de mevcuttur. Böylece bir taraftan ulusal kendilikte libidinal anlamlara göz kırılırken diğer taraftan da Türk ulusal nesnesi hakkında agresif psikolojik birimlerin oluşması için zemin hazırlanmaktadır. Bu durum zamanla mücadelenin aslında “inançlı” ulusal kendilik ve “inançsız” ulusal nesneye (öteki, Türklere) karşı yapıldığının psikolojik motivasyonunu oluşturmuştur. Diriliş döneminde her türlü araçla mücadele edip silahlı kalkışma dâhil önemli eylemlerde bulunmuş Milli

⁴⁸⁸ Sofroniy, 2015; Eserin Türkçe çeviri kitabı için bkz. Sofronii, 2003.

⁴⁸⁹ Agaryan (Haceri) kavramı için bkz. Gradeva, 2001: 112-134.

⁴⁹⁰ Benin, 2017.

⁴⁹¹ Shusharova, 2013: 95-96.

mücadeleci ulusal kahraman olarak bilinen Georgi S. Rakovski, Sofroniy'in bu hayat hikâyesinin kalkışma-devrim yayınlarının çıktığı “Dunavski Lebed”⁴⁹² gazetesinde 1861 yılında yayınlaması, bu libidinal kendilik anlamlarının ve agresif nesne anlamlarının korunduğunu ve içerdiği anlamların esasında politik duyguya dönüştüğünü gösteren açık bir argüman olarak değerlendirilebilir. Zira bu gazetede çıkan yayınların temel amacı Bulgarları ülkesi için mücadeleye yöneltmek, böylece nihayetinde Bulgaristan'ın kurtuluşu için tüm Bulgarları bir araya getirebilmek olmuştur.⁴⁹³

Sofroniy'in kendi hayat hikâyesinde kaleme aldığı gerek ulusal kendilik gerekse de ulusal nesne hakkında imajlar oluşturan bir diğer olayın anlatımı şöyledir:

1768 yılının yazıydı, Türklerin Moskof ile savaşı başladı; Ne diyeyim? Çok acımasız ve kaba agaryanlar geldiğinde Hristiyanlara ne kötülükler yapmadılar ki – akıllarına ne geliyorsa onu yapıyorlardı. Ne kadar da insan öldürdüler! Ve bizim köyümüz dörtyol ağzındaydı evim ise Kilise'ye uzaktı, ihtiyacımız için Kilise'ye her gün akşam ve sabah gidiyorduk, ne kadar da çok sokaktan dolaşıyordum Kilise'ye varabilmek için! Kaç keri beni yakaladılar, kaç kere dövdüler, başıma vurdular ve beni öldürmek istediler de Tanrı beni kurtardı!⁴⁹⁴

Bu olayda yine ulusal nesne “kaba”, “acımasız” ve “agaryan” olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan ulusal kendiliğe yönelik ise libidinal bir anlam yüklenerek mağduriyet durumu aktarılmaktadır - Kiliseye dua etmeye gitmek için çabalayan masum bir Hristiyan Bulgar Papaz agaryan Türkler tarafından dövülüyor. Burada Paisiy döneminde ortaya konulan imajların devam edip farklı olaylarla aynı imajların pekiştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu şekilde ulusal kendilikte libidinal psikolojik birimler, ulusal nesne hakkında da agresif psikolojik birimler pekişmektedir. Bir başka olayda Sofroniy bir Bulgar kadının Hristiyan biriyle nikâhını kıymış ancak bu esnada han zade Ahmet Giray Han'nın da bu kadına tutkun olması ile sonrasında gelişen olayı şöyle aktarmaktadır:

Atımı yönetmek için elime dizginleri verdiler, diğerleri ise boynuma ip geçirdi, han arkamda yemek yiyor ve bana söverek şöyle diyordu: “Ben seni öldürmeyeyim de kimi öldüreyim? Benim kadınıma gâvurla nasıl nikâhlarsın...” Ben susuyordum neredeyse tamamen hayatımdan ümidi kestim. Dizlere kadar ot ve çalı olan bir tarlada bulunuyorduk, yürüyemiyordum. Kaç defa yere düştüm, o ise ipi çekerek beni ayağa kaldırıyordu. Han arkamda yemek yiyerek bana sövüyordu. Bir an arkamda silah

⁴⁹² “Dragotsenni pametnitsi za bylgarskata nova istoriya: Jitie i stradaniya greshnago Sofroniya”, *Dunavski Lebed*, 17.11.1861.

⁴⁹³ Zafirov, 2007: 261.

⁴⁹⁴ Sofroniy, 2015.

patlattı ama silah ateş almadı. Sonra tekrar silahı patlattı bu sefer ateş aldı ve ya ıskaladı ya da bana ateş etmedi, neredeyse tam sarhoştı...⁴⁹⁵

Burada bahse konu olan olayın gerçeklik boyutu tarih araştırmalarının konusudur. Ancak İnşacı Psikoloji (İP) açısından önemli olan bu olayın inşa ettiği psikolojik birimlerdir, önemli olan olay ulusun sosyal kimliğine nasıl dâhil edilmiştir. Nikola Benin bu olayda negatif duyguların, korku ve hayatından umudu kesme ve Bulgarların Osmanlı'daki hayati ve politik pozisyonunu -köleliği- gösterdiğini iddia etmektedir.⁴⁹⁶ Bu da tarihi etkileşimlerin psikolojik dinamiklere bağlı olarak inşa ettiği psikolojik birimlerin ulusal boyuta aktarılacak politik duyguya nasıl dönüştüğünün en iyi göstergesidir. Hak ve hukukun olmadığı, güçlü olanın dilediğini yaptığı hatta temel yaşam hakkının dahi kolayca çiğnendiği bir anlam inşası söz konusudur. Doğal olarak mağduriyet psikolojisi inşa edildiğinden sonraki nesiller, sosyal kimlik üzerinden bu etkileşimlerde agresif nesne imajını temsil eden Türklere yönelik haksızlığa uğramaları nedeniyle öfke ve kızgınlık duymaktadır. Bu durum edebi eserlerde zaman zaman aşırıya kaçan agresif nesne (Türk) anlamlarının inşa edilmesine sebep olmaktadır.⁴⁹⁷

Silahlı Bulgar isyanlarını bir kurtuluş fikri olarak ortaya koyup Diriliş döneminin en önemli şahsiyetlerden biri haline gelen isim de Georgi S. Rakovski'dir. Onun çabalarıyla Sırbistan Knezliği Belgrad'ta yayınlanan "Dunavski Lebed" ("Tuna Kuğu") gazetesinin Sofroniy'in çileli hayat hikâyesini "Yeni Bulgar Tarihinin Kıymetli Dev Anıtları"⁴⁹⁸ başlığıyla alıntılıyıp 1861'de yayımlaması son derece önemlidir. Nitekim Vamık Volkan'ın belirttiği üzere "bağlantı nesnesi" geçmiş travmatik olayların yası tutulamazsa ve geçmişe yönelik acılar devam ediyorsa travmanın varisleri geçmişi hatırlayabilecekleri ve travmaya sebep olana karşı öfke duyacakları "bağlantı nesneleri" oluştururlar.⁴⁹⁹ Bu noktada Rakovski, Sofroniy'in hayat hikâyesini alıntılıyarak milli kurtuluş mücadelesinin argümanları arasına sokmaktadır. Bireysel acıların ulusal acılara dönüştürülerek ulusal kendilikte libidinal psikolojik birimler ve mağduriyet psikolojisi oluşturulurken, ulusal nesne hakkında da agresif psikolojik birimler ve öfke inşa edilmektedir. Bu acıların "bağlantı nesnesi" veya bağlantı anıtı ise Sofroniy'in çileli hayat hikâyesi olmaktadır. Böylece bu "bağlantı nesnesi" ulusal mücadeleyi motive edip ulusun üyelerini birleştirecek politik duyguların şekillendirilmesi anlamına gelmektedir. Kısaca tarihi etkileşimlerin ortaya çıkardığı libidinal ve agresif

⁴⁹⁵ Sofroniy, 2015.

⁴⁹⁶ Benin, 2017.

⁴⁹⁷ http://www.veramutafchieva.net/comment_bg.php?newsID=117, (erişim tarihi: 05.02.2020).

⁴⁹⁸ "Dragotsenni pametnitsi za bylgarskata nova istoriya: Jitie i stradaniya greshnago Sofroniya", *Dunavski Lebed*, 17.11.1861.

⁴⁹⁹ Volkan, 2008: 150-156.

anlamaların psikolojik süreçlere tabi olarak ulusal kimlikte psikolojik birimlere ve politik duygulara dönüştüğü söylenebilir.

Diriliş döneminde Bulgar Kurtuluş Mücadelesi için son derece büyük bir öneme sahip Georgi S. Rakovski'nin kaleme aldığı “Dağ Yolcusu” (“Gorski Pîtnik” [“Горски Пътник”]) eseri ilgili dönemin etkileşimlerini resmetmesi açısından dikkate değerdir. Bulgar ulusu için kurtuluşa giden yolun silahlı ayaklanmadan geçtiği fikrini ortaya koyması nedeniyle Bulgar ulusal kurtuluşunun kurucusu sayılmaktadır. On iki yaşında İstanbul Kuruçeşme’de bir Yunan okulunda [Fener Rum Lisesi ve Ortaokulu] eğitim görmüş, daha yirmi yaşında Atina’ya oradan da Eflak Prenslığı’nde Braile Ayaklanması’na katılmış, yakalanmış ve idama mahkûm edilmiştir. Ancak İstanbul yolunda kaçmayı başararak Bulgar topraklarına geri dönmüş ve ulusal bir ayaklanma için çalışmaya devam etmiştir. Tarih yazımında Bulgar Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’ni organize eden ilk fikir babası olarak bilinmektedir. Kırım Savaşı’ndan (1853-1856) sonra “gerilla grupları” (“haydushki cheti”) kurarak ilk ayaklanma programını yazmıştır. Böylece silahlı mücadeleyi içine alan “gerilla grupları” (“cheti”) ve “harp önderleri” (“voyvodalar”) dönemini başlatmıştır. Gerilla gruplarını, verdiği mücadeleyi ve Bulgarların esaret altındaki hayatını resmetmesi açısından 1854-1856 yıllarında kaleme aldığı “Gorski Pîtnik” (“Dağ Yolcusu”) eseri Bulgarlar tarafından büyük saygı görmekte ve Ulusal Tarih Müzesi’nde (“Natsionalen İstoricheski Muzei”) ulusal bir anıt [ulusal “bağlantı nesnesi”] olarak muhafaza edilmektedir.⁵⁰⁰

“Dağ Yolcusu” içinde aktarılan kendilik ve nesne anlamları İnşacı Psikoloji açısından değerlendirildiğinde dikkate değerdir. Nitekim bunlar ulusal kimlikte kendilik için çok güçlü libidinal psikolojik birimler inşa ederken ulusal nesne (Türkler) hakkında da çok güçlü agresif psikolojik birimler inşa etmektedir. “Dağ Yolcusu”, Bulgar ulusu için önsöz bölümünde şu dizelerle başlamaktadır:

Ey milletim, yaşlılığında cesaretlisin,
Bugün esareti artık zor taşıyorsun!
Özgürlüğün kaybolup gitti,
Türkler sana kötülüğü dayattı!

Krallık tahtını kaybettin!
Soyuna selam olsun!
Türk seni tamamen soydu,
Gökyüzünü kararttı!⁵⁰¹

⁵⁰⁰ Zafirov, 2007: 260-262.

⁵⁰¹ Rakovski, 1857: 1.

Benzer şekilde eserinin devamında da bir taraftan Bulgar ulusunun esaret durumunu ve onları kurtarmak için ölümüne ant⁵⁰² vermiş Bulgar voyvodaların onurlu hayatını aktarırken diğer taraftan da Bulgarların siyasi haklardan yoksun bırakılıp acı ve sefalette yaşamasına sebep olarak gösterilen Türkler hakkında da agresif nesne anlamları ortaya konulmaktadır.⁵⁰³

Bu libidinal ve agresif kendilik ve nesne anlamlarından bazıları, kendilik hakkında “dürüst eski Bulgar çocuklar”, “onurlu Bulgar kahramanlar”, “muhteşem cesaretli voyvodalar”, “cesaretli özgür kan” vb. şeklinde ulusal nesne olan Türkler hakkında ise, “kanlı zalim kötü Türkler”, “yok edici zorba Türkler”, “kan düşkün zalimler”, “pis inançsız yabaniler” vb. imajlarla aktarılmaktadır. Bütün bu anlatımın arkasından temel ulusal amaç ise “özgür bir şekilde ortaya çıkalım” formülü ile bağımsızlığa işaret edilerek “onurlu atalarımızın kanını yerde koymayalım” sözleriyle ise mağduriyete dayalı psikolojik motivasyon sunulmaktadır. Böylece “kutsalımızı ve kiliselerimizi kurtaralım” ifadeleriyle siyasi ve dini özgürlük hedeflenmektedir. Strateji ise “eğer cesaretle beraber kalkışırsak bize kim karşı koyabilir” ifadesinde yer bulup ulusal birlik ile hareket halinde “Batı [Avrupalı güçler] bize acıyacak” ve “Kuzey [Çarlık Rusya] bize yardım edecek, kardeş sevgisi gösterecek” denilerek Büyük Güçler’in yardıma geleceği düşünülmektedir. Tek yolun sert gücün kullanılması olduğu “millet kendi hakkını istiyorsa, özgürlük sevgili geliyorsa bunu silahla elde etmeli” ifadelerinden anlaşılmakta olup ulusal kurtuluş hedefi için mutlak şart olarak silahlı mücadele ortaya konuluyor.⁵⁰⁴

Rakovski’nin hayatı ve eserleri ulusal kimlikte ciddi bir etkiye sahiptir gerek Diriliş dönemi ulusal bilinçteki anlamları göstermesi açısından gerekse de Bulgar Prenslığı kurulduğundan çağdaş ulus devlet kimliğinin şekillenmesine kadar bu etki görülebilir. Bundan dolayı psikolojik atmosferinin anlaşılması açısından Rakovski’nin hazırladığı “Ayaklanma için Bulgarlara Çağrı” metni özellikle içerdiği ulusal kendilik ve ulusal nesne anlamları açısından son derece değerlidir. Bulgar Ulusal Arşivlerinde halen muhafaza edilen

⁵⁰² Gerilla gruplarına katılan Bulgarların ettiği yemin (ant) şöyledir: “Nefsimde ve Tanrı önünde yemin ederim ki, sevgili ve esir edilmiş vatanım Bulgaristan için kanımı dökeceğim, arkadaşlarıma ölünceye kadar sadık kalacağım, halkımın düşmanları ile cesaretle savaşıacağım, gök kubbenin altında nefes aldıkça geri çekilmeyeceğim, hiç kimseye hiçbir zaman, hiçbir yerde ve en büyük eziyet altında dahi ihanet etmeyeceğim, esarete olan anamız Bulgaristan’ın iyiliği için acı ve zorluklara sabırla katlanacağım, bu dünyadan vazgeçip onun (vatan) için öleceğim. Ana, eş ve çocuktan vazgeçtim Voyvoda’ya ve emrine itaat ettim. Eğer bu andımdan vazgeçersem başımın üzerinde olan bu kılıçlar beni kessin, dünyada nerede olursam olayım arkadaşlarım beni takip edip yok etsinler. Temiz bir niyetle ve özgür irade ile bu kutsal yemini kabul ediyorum kutsal haccı, kutsal İncil’i ve kılıcı öpüyorum.” (Zafirov, 2007: 263.)

⁵⁰³ Rakovski, 1857.

⁵⁰⁴ Rakovski, 1857: 14-18.

(Arşiv kaydı: NBKM, BIA f.1, a.e. 1922, L. 6440, 1811...1868)⁵⁰⁵ ve 1862 yılında el yazısıyla yazılmış Rakovski'nin halka yönelttiği ayaklanma daveti şöyledir:

Sevgili Bulgar kardeşlerim!

Artık zaman geldi, sadakatsiz zalim Türklerin ağır boyunduruğunu yıkalım! Bu haksız kölelikte hayatımızın ne değeri var? Her zaman ağır sıkıntılar yok mu? Bu acı Osmanlı hükümrانlığında bize hangi iyilik var? Kardeşlerim, bu insanlık dışı Türk zulümleri altında uzun-sonsuz bir kölelik hayatı olmasından daha iyisi bir an da olsa özgür ölümdür!

Kardeşlerim, kalkın özgürlüğümüz ve bağımsızlığımız için küçük büyük herkes silaha sarılın! Türk krallığı artık çöküyor! Bunlar artık savaşkan ruhunu kaybetmişler, bunlar artık zevk ve şatafata dalmışlar, bunlar öksüz ve çıplak kalmışlar; artık gümüş ve altınları yok; sayıları bizimle karşılaştırıldığında çok az; bir ihtiyaç durumunda ciddi sayıda askeri bir noktada toplayamazlar. Hersek ve Karadağ savaşları bize örnek olsun, ne zamandan beri orada hiçbir şey yapamıyorlar. Ey Bulgarlar, neden duruyoruz! Kimi bekliyoruz! Avrupa ve bütün kutsal dünya [Kilise] özgürlüğümüz için bize yardım etmeye hazırlar ama biz başlayıp göstermeliyiz ki halen damarlarımızda eski Bulgarların cesur kanı akıyor ve halen zalimler onu tam içememişler! Türkler, bariz çöküşlerini kendileri itiraf ediyor ve ilk vuruşta Asya'ya kaçmak için hazırlanıyorlar.

Beraber ve sert bir vuruş onurlu geleceğimizi belirleyecek böylece pis, kan emici Müslümanlar yerimizden kovulacak ve yok edilecek! Kardeşlerim, daha ne zamana kadar bu Türk vahşi inançsızlığının şiddetli baskısı, saygısızlık, soygun ve cinayetlerine sabredeceğiz. İşte Balkan yarımadasının tamamına ateş düştü. Soydaş ve dinde kardeş ve bacılarımız ve de komşularımız, cesur Karadağlı ve Sırp, hepsi cesurca ve zaferle eski ortak düşmanımız, kan emici Türkleri dövüyor, kesiyor ve öldürüyor. Bizim için bundan daha uygun bir zaman olabilir mi? Hiç kimse özgürlüğün kansız ve kıymetli bir fedakârlık olmadan kazanıldığını düşünmesin! Hiç kimse ötekenden onu kurtarsın diye beklemesin. Özgürlüğümüz bize bağlı! Herkes kalbinin derinliklerine coşkulu kutsal sözleri yazsın – ya istiklâl ya ölüm – ve parlak kılıçla, yenilmez Bulgar aslanı bayrakları altında cenk alanına yürüsün; her şeye kadir kutsal sağ el [Tanrı] bize yardım edecek!

Halkın voyvodası: G. S. Rakovski.⁵⁰⁶

Bu ayaklanma çağırısından da anlaşılabilceği gibi ulusal nesne hakkında ortaya konulan anlamlar son derece agresif bir içeriğe sahiptir. Bu kapsamda Türkler, Bulgarları zorla esaret altında tutan “zalim”; siyasi haklardan onları yoksun bırakan “baskıcı” ve “saygısız”; hak ve düzen tanımayan “vahşi”, “katil”; manevi değerler açısından “inançsız”; Bulgarları “haksız kölelik” altında tutup onlardan faydalanan “soyguncu”, “kan emici”; zorla aldıklarını “zevk ve şatafatta” değerlendiren kişiler olduğunu ortaya koyan imgelerle anılmaktadır. Diğer taraftan ulusal kendilik üzerinde etkisi olan imgeler soy bakımından “onurlu” ve “cesur kan”dır. Ancak mevcut durumda “acı” içinde olan mazlum ve “kölelik

⁵⁰⁵ Vasilev ve Vazvyzova-Karateodorova, 1963: 17.

⁵⁰⁶ Rakovski, 1980.

hayatı” yaşayan mağdur bir ulus olan Bulgar atalarının “yenilmez Bulgar aslanı” olduğu vurgulanmaktadır. Bundan dolayı eğer ulus topyekûn tekrar “beraber” olur ve “kıymetli bir fedakârlık” içinde “ya istiklâl ya ölüm” düsturuyla hareket edip asıl kendisine bağlı özgürlüğü için savaşırsa hem “Avrupa” hem “kutsal dünya” (Kilise) hem de “her şeye kadir kutsal sağ el”in (Tanrı) zafer vereceği aktarılmaktadır.

Bu idealar çerçevesinde şekillenen ulusal kendilik ve ulusal nesne psikolojisi gerek bulunduğu Diriliş dönemi gerekse de bağımsızlık döneminde ve sonrasında ulusal kimliğe içselleştirilmiş olmasıyla kendisini belli etmiştir. Bu dönemde ortaya konulan kendilik ve nesne anlamları önce temel psikolojik birimlere dönüşmüş daha sonra da edebiyattan siyasete, iç politikadan dış politikaya kadar hayatın her alanında ağırlığını hissettirmiştir. Volkan’ın işaret ettiği “bağlantı nesneleri”⁵⁰⁷ kapsamında değerlendirildiğinde geçmiş acıların nesnelere dışsallaştırılarak travmanın canlı tutulması işlevi Rakovski bağlamında da söz konusudur. Çağdaş Bulgar devletinin 1912 yılında kurulmuş en eski askeri eğitim okulu 1912 yılında kurulmuş olan Askeri Akademi, G. S. Rakovski adını taşımaktadır ve ulusal güvenlik alanında Rakovski’nin hatırasını yaşatmaktadır. Sadece subay yetiştirmeyip Avrupa değerleri doğrultusunda ulus devletin de temellerini atmıştır.⁵⁰⁸ Bulgaristan genelinde G. S. Rakovski’nin hatırasının yaşatıldığı (“bağlantı nesnesi” olan) çeşitli eğitim okulları ve kütüphaneler mevcuttur. Bu “bağlantı nesnelerinin” varlığı travmanın yaşatıldığının en belirgin göstergesidir. Yukarıda bahse konu olan libidinal kendilik ve agresif nesne anlamlarının libidinal ve agresif psikolojik birimler inşa ettikleri ve bunların da ulusal kimliğe içselleştirildikleri anlaşılabılır.

2.3.3. İsyân ve Kalkışmalar: Voyvodaların Doğuşu

Rakovski, kendi çabalarıyla Belgrad’ta kurduğu İlk Bulgar Lejyon’u ile Bulgaristan’da bir ayaklanma meydana getirerek ulusal kurtuluşa ulaşmayı amaçlamıştır. Ancak Osmanlı-Sırp anlaşması sonrasında Büyük Güçler’in de baskısıyla Sırp lar lejyona verdikleri desteği çekince oluşan baskı nedeniyle dağılmıştır.⁵⁰⁹ Ne var ki, Rakovski’nin ortaya koyduğu silahlı kalkışma ile ulusal kurtuluşun kazanılması fikri 1867 yılındaki vefatından sonra büyük bir şevkle diğer devrimciler tarafından kabul edilmiştir. Bu noktadan sonra Bulgarlar ortak bir hedef olan “esaretten kurtuluş” için gizli örgütler kurmaya başlamışlar ve böylece ulusal psikoloji üzerinde son derece etkili olan voyvodaların (harp önderlerinin) doğuşu başlamıştır. Bu kapsamda Rakovski’nin ayaklanmaya dayalı ulusal kurtuluş hareketi düşüncesini miras

⁵⁰⁷ Volkan, 2013: 84-100.

⁵⁰⁸ <https://rncd.bg/about-us/>, (eirişim tarihi: 15.02.2020).

⁵⁰⁹ Traykov, 1974: 245-255.

alan Bükreş merkezli ünlü Bulgar Merkezi Devrim Komitesi (“Bilgarski revolyutsionen tsentralen komitet” - BRTSK) Lyuben Karavelov ve Vasil Levski tarafından kurulmuştur.⁵¹⁰

Bulgarların Osmanlı hükümlanlığından kurtulma mücadelesi temelde Bulgar Merkezi Devrim Komitesi’nin (BMDK) kuruluşu ile farklı bir boyut kazanmıştır. Nihayetinde bu süreç “Nisan Ayaklanması” (“Aprilsko Vıstanie” [“Априлско въстание”]), Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve Bulgaristan Prensliği’nin kurulması ile sonuçlanmıştır. Esasında BMDK, Paisiy’in sivil olarak ortaya koyduğu mücadeleyi silahlı ve devrimci bir özellik ile devam ettirme çabasından ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Paisiy’in ortaya koyduğu kendilik ve nesne imajlarının BMDK kapsamında devam ettirildiği söylenebilir. Motivasyon ve hedefin ontolojik boyutu aynıdır: Türk esaretinden kurtuluş. Her ne kadar bu hedefe ulaşma konusunda BMDK organizasyonu içinde iki farklı düşünce tarzı – kademeli demokratik enstrümanlarla bir ulusal kurtuluşu savunanlar ile silahlı bir kalkışma ve devrim yoluyla ulusal kurtuluşun bir an önce elde edilmesini savunanlar – olsa da özünde Türk esaretini sonlandırma (agresif psikoloji) ve Paisiy’in hatırlattığı eski şanlı Bulgar devletini (libidinal psikoloji) tekrar diriltme konusunda birlikte ve özverili bir şekilde hareket edilmiştir.⁵¹¹

Rakovski’nin “Dağ Yolcusu” eserinde ortaya koyduğu Bulgarların, Türklerin hükümlanlığındaki çok zor hatta esaret özellikleri taşıyan yaşam şartları içinde oldukları, siyasi haklardan yoksun ve Fener Rum Partikliği’nin kontrolünde⁵¹² dini özgürlüklerini tam yaşayamamaları ideası voyvodaların doğuşunu motive eden en önemli etkenler olarak sayılabilir. Özellikle halk kitleleri üzerinde çoğu zaman İstanbul’daki merkezi hükümetin kontrolü dışında meydana gelen aşırılıklar Bulgar halkının devrimci gizli komitelere sempati duymasını büyük oranda teşvik etmiştir. Bulgar tarih yazımında bu konuda yapılan detaylı arşiv araştırmaları mevcuttur. Gerek Türk gerekse de yabancı resmi kaynakların tercüme edilerek hem Diriliş döneminde hem de Prenslik kurulduktan sonra yoğun bir şekilde yayımlanması ulusal kendilik ve ulusal nesne imajlarının inşa edilmesinde son derece etkili olmuştur. Bulgar halkının devrimci gizli komitelere sempati duymasının psikolojik motivasyonu bu yayınların içeriğinden kolayca anlaşılabilmektedir. Bulgar Bilimler

⁵¹⁰ Strashimirov, 2014.

⁵¹¹ Daskalov, 2004: 151-176.

⁵¹² Osmanlı İmparatorluğu’nda mevcut olan “Millet Sistemi” kapsamında tüm Ortodoks Hristiyanlar Rum Milleti çatısı altına alınmıştır. Fener Rum Patrikhanesi’nin Otodoks Hristiyanları temsil etme konusunda ağırlık kazanmasıyla birlikte Bulgarlar da Yunan papazlara itaat etmek durumunda kalmışlardır. Bulgarların kendi dilinde ayinlerini düzenlemesine izin verilmemesi, bölgesel yöneticilerin genelde Yunan toplumundan atanması gibi konular nedeniyle zamanla Bulgarlar özerklik istemeye başlamıştır. Verilecek özerklik Osmanlı Devleti’nin parçalanmasını hızlandıracakı düşüncesiyle Osmanlı tarafından özerklik verilmemesi üzerine Bulgarlar mevcut durumun sorumluluğunu daha çok Osmanlı’ya (Türlere) yöneltmesine sebep olmuştur. Esasında Fener Rum Patrikhanesi’nde Yunan papazların egemen tutumu ve yönetme arzusu nedeniyle Bulgarlar Fener Patrikliği’nin kontrolü altında kalmıştır ve esasında tüm problem ve sorunlar bu yönetimin başarısız olmasından kaynaklıdır da denilebilir.

Akademisi tarafından yayınlanan bir arşiv araştırmasında bir Fransız General ve Elçi Opika'nın raporu şu şekilde aktarılmaktadır:

Bulgaristan'ı görmek ve araştırmak için Tuna'yı geçtikten sonra devletin doğrudan yönetiminde bulunan bir ilde maalesef fakirlik ve sefahati görünce çok şaşırdım. Majesteleri Sultan'ın reayanın iyiliği için emir buyurduğu iyi uygulamalardan bir tanesi bile uygulanmıyor. Türk halk, vergi yükünü daha da ağırlaştırmak için Hristiyanlara zulüm ediyor. Bunun için Hristiyanların dinlenmesi gereken genelde boş ve bayram günlerini seçiyorlar ve onlara her türlü angarya işler yaptırıyorlar. Bir Hristiyan hiçbir zaman kendisine karşı yapılan bir kötülüğe karşı devlet tarafından bir karşılık bulamıyor. Bir suçlu ispat etmesi için buna iki Müslümanın şahitlik yapması lazım, bu ise kendisine yapılan adaletsizlikleri devlet önünde şikâyet etmek için önüne engel olarak geliyor.

Devam etmeyelim. Bulgarlar tamamen Müslümanların merhametine bırakılmış durumdalar. Bulgarlar çalışıyor ama evine korkusuzca gelmiş olan Müslüman kazandığı her şeyi yiyebilir [alabilir]. İşte bu tür şeyler onlarda büyük bir fakirlik ve sefahat yaratıyor...

Halkın bu durumu bir ülkenin bekası için zararlıdır. Osmanlı Devleti, her ne kadar bereketli toprakları varsa da, eğer bu hukuksuzluklardan kurtulursa hiç şüphesiz büyük bir fayda bulacak...⁵¹³

Fransız devletinin Osmanlı devletinin politikalarını desteklediği buna rağmen ciddi sorunlar olduğunu bildiren Fransız Dış İşleri Bakanlığı'nın İstanbul'daki Fransız Elçiliği'ne gönderdiği notanın tercümesi de arşiv belgeleri arasında yer almıştır:

Fransız Reform Projesi – Bulgar ve Sırları Korumak İçin

Sırbistan, Bulgaristan ve Bosna bölgelerine gelince, görünen o ki Türk devletine gelebilecek tehlike Avusturya tarafından görünmüyor aksine bizatihi bu üç bölgeden ve bu bölgelerin isyana meyil etme ihtimalini kullanmayı bekleyen Rusya'dan geliyor. Türk devletini bu konuya dikkat etmesi için sizi görevlendirdiğimizde, Osmanlı hükümetini yönlendirmenizi öğütlemiştik, bu bölgelerdeki Hristiyanların şikâyetlerine kulak vermesi, bunları tatmin edecek bir şeyler yapılması ve bir yere kadar tehlikenin bertaraf edilmesi için. Bu öğütlerimiz, siyasetimizi ve Türkiye'nin çıkarlarını korumaya yöneliktir, Türk devletinin parçalanması ve çöküşüne tam anlamda karşıdır...⁵¹⁴

Bir başka raporda Cambridge Duke'nün ordusunda bulunan İngiliz Albay Gordon, Bulgarların ulusal hafızasında son derece agresif imajlara sahip “başıbozuklar” hakkında 5 Ağustos 1854 tarihinde şunları aktarmaktadır:

Buradaki köylerin ahalisi çok sık bir şekilde civardaki Türk köylerinde toplanan haydutlar tarafından saldırıya uğruyor. Halkı başıbozuk saldırılarından koruyabilmek için bir şey yapabilir misiniz diye soruyorsunuz. Bu aşamada bu konu hakkında çok endişelendiğimizi [bir şey yapamadığımızı] bildiririz.

⁵¹³ Dorev, 1940: 305-306.

⁵¹⁴ Dorev, 1940: 304-305.

Buna ilaveten kati bir şekilde inanıyoruz ki buradan çekildiğimizde onlardan satın aldığımız yemekler karşılığında ödediğimiz paraları zorla vermeleri için Türkler köylülere baskı yapacak.

On beş gün önce dolaştığımız köylerden birinde, bunlar [başibozuklar] on beş yaşında bir Bulgar erkek çocuğunu kaçırmışlar. Oğluna karşılık kaçırana fidyeye vermek için babası hayvanları satın altı yüz akçe toplamış, fakat bunlar bin akçe istemişler ama babası bu kadar parayı verecek imkânı olmadığı için çocuğun başı ve bedeni parçalara kesilmişti. Nitekim Bulgarlar, Türklerin haklarının olduğu gibi silah ve kılıç taşımaya izni olmadığından bu haydutların saldırılarından kendilerini koruma imkânına sahip değiller. Diğer taraftan kanıtlanmıştır ki, köylerde ikamet eden Türk ordusu herhangi bir Hristiyana karşı suç işleme ile ithaf edilen herhangi bir Müslümanı tutuklamak için hiçbir şekilde müdahil olmuyor.

Bir çeşmenin suyu bile kesildi. Tahmin ediliyor ki bu çeşme suyunun kesilme sebebi askeri teçhizatlarımızın bulunduğu yeri değiştirmeye bizi zorlamaktı...⁵¹⁵

Osmanlı arşivlerinden bazı belgelerin de tercüme edilerek arşiv araştırmalarında yer alması şekillenen ulusal kendilik ve ulusal nesne imaj ve tasarımların ulusal zihinde tarafsız ve objektif olduklarına dair pekişmesinde son derece etkili olmuştur. İlgili araştırmalarda aktarılan bir belge şöyledir:

Saygıdeğer Rumeli Paşasına,

Rumeli ilinin birçok yerinde önderler ve yardımcıları reayaya sanki satın aldıkları bir köle gözüyle bakıyorlarmış ve çiftlik ilâ diğer işlerinde zorla ve parasız çalıştırıyorlarmış, aynı zamanda özel ilişkilerine de müdahil olup onlara zulüm ediyorlarmış. Yukarıdaki istihbarat kontrol edilmiş doğru olduğu anlaşılmıştır bu tür eylemlerin kaldırılması için gereğini yapınız.

1 Rebiulevvel 1255 [15 Mayıs 1839].⁵¹⁶

Bütün bu belge ve raporlardan da anlaşılabilceği gibi merkezi devletin buyrukları dışında hareket eden taşra unsurları Bulgarların ciddi sosyo-ekonomik zorluk ve akabinde ciddi umutsuzluklar içine düşmelerine neden olmuştur. Böyle bir durumda ulusal kendilikte ulusal nesne hakkında agresif anlamlar da inşa edilmiştir. Bundan çok daha önemlisi kendiliğin agresif platformu ile birleşen bu agresif anlamlar ulusal nesne (Türkler) hakkında çok güçlü agresif psikolojik birimleri şekillendirmesidir. Akabinde psikolojik birimler ise ulusal kimliğe içselleştirilip takip eden ulusal eylemleri anlamlandırmaktadır. Bu haklılandırma durumu devrimci gizli komitelerin organizasyon tüzüklerinde yer alan motivasyon ve amaçlar bölümlerinde açıkça görülebilmektedir. Bulgar arşivlerinde NBKM-BIA, f. 85, II A 8107 numarası ile muhafaza edilen çok kıymetli bir belge mevcuttur. Bulgar Merkezi Devrim Komitesi'nin (BMDK) organizasyon ve amaçlar bölümünü içeren bu belge

⁵¹⁵ Dorev, 1940: 350.

⁵¹⁶ Dorev, 1940: 241.

takma adı Aslan Dervişoğlu Kırçalı⁵¹⁷ olan ulusal kahraman Vasil Levski tarafından hazırlanmıştır. İşbu “Bulgar halkının kurtuluşu için çalışanlar yönetmeliği” adlı belgenin içeriği şöyledir:

Motivasyon ve Hedefler

Motivasyon: Balkan yarımadasındaki tiranlık, insanlık dışı durum ve Türk hükümetinin devlet sisteminin bizatihi kendisi.

Hedef: Bir birleşik devrim ile şu anki despot-tiran devlet sisteminin köklü bir dönüşümünün yapılması ve bir demokratik cumhuriyet (Halk yönetimi) ile değiştirilmesi, yine aynı bu yerde [kurulmalı] dedelerimizin silah gücüyle ve döktükleri kutsal kanla hak ettikleri bu yerde, oysa bugün burada Türk kesiciler ve Yeniçeriler kuduruyor, gücün hukuku hüküm sürüyor. Gerçek ve haklı özgürlüğün mabedi yapılsın, Türk çorbacılık [önderler] rızaya, kardeşliğe ve tüm uluslar – Bulgarlar, Türkler, Yahudiler vs. arasında kusursuz eşitliğe yer versin. Her anlamda eşit olacaklar hem inanç hem milliyet hem vatandaşlık hem de her ne ise hepsi ortak bir kanun altında olacak, bu [kanun] tüm ulusların temsilcileri tarafından seçilecek [hazırlanacak].

Böyle bir devrimin yapılması için şunlara ihtiyaç duyulmaktadır: 1) örgüt; 2) para; 3) insan; 4) silah ve diğer askeri malzemeler.

Bütün bunların hazırlanması ve bizatihi devrimin gerçekleşmesi için insanlar sıraya girdi bunlar Bulgar ulusunun büyük kesimi tarafından rıza gösterilerek seçildi ve Bulgar Merkezi Devrim Komitesi’ni kurdular.⁵¹⁸

Yukarıda bahse konu olan rapor ve belgelerden de anlaşılabileceği gibi etkileşim neticesinde ulusal kendilik ve ulusal nesne hakkında oluşan anlamlar büyük çoğunlukta agresif psikolojik birimler inşa etmektedir. Ulusal kendilik mağduriyet psikolojisi çerçevesinde güç kazanırken ulusal nesne zalim ve tiran çerçevesinde agresif anlamlar içermektedir. Bulgar ulusu “fakirlik ve sefahat” içinde yaşayan “hiçbir iyi uygulamadan” faydalanamayan keyfe keder bir şekilde “tiran”, “insanlık dışı”, “kesici”, “Yeniçeri” ve “başbozuk” Türkler tarafından “angarya” çalıştırılan, “köleymiş gözüyle bakılan”, kazandıkları zorla “alınan”, adalete başvurma imkânı olmadan “kaçırılan”, “öldürülen” bir tablo içinde yer almaktadır. Bu etkileşimin yarattığı çok güçlü agresif bir Türkler hakkında nesne imajı vardır. Buna karşılık ulusal kendilik (Bulgar ulusu) imajı ise derin bir haksızlığa

⁵¹⁷ Vasil Levski Aslan Dervişoğlu Kırçalı takma adını kullanarak devrimle ilgili çeşitli evrak ve mektuplar imzalamıştır. “Levski” eski Bulgarcada “aslan” anlamına gelen “lev” kelimesinin sıfat hali olup “aslan gibi” anlamına gelmektedir. Asıl adı Vasil İvanov Kunchev olan Vasil, Sırbistan Belgrad’ta 1862 yılında Rakovski’nin Birinci Bulgar Lejyonu’na katılmıştır (Lejyon Üniformasıyla Vasil Levski için bkz. Görsel 10). Efsaneye göre askeri içtima esnasında sergilediği olağanüstü başarılı uzun atlama ve sportif aktivite nedeniyle devrimci arkadaşları onu “levski” (“aslan gibi”) takma adıyla anmaya başlamıştır (Undzhiev, 1947: 91-110). Çağdaş Bulgaristan’da Vasil İvanov Kunchev tam adından ziyade Vasil Levski takma adıyla ünlenmiştir. Bulgar ulusunun kurtuluşu için hayatı pahasına Bulgaristan’da organize ettiği gizli komiteler nedeniyle Bulgarlar için “özgürlük havarisi” olarak bilinen Vasil Levski tartışılmaz bir ulusal kahramandır (Argatski, 1997).

⁵¹⁸ Strashimirov, 1908: 88; https://www.europeana.eu/bg/item/9200368/BibliographicResource_3000113715655, (erişim tarihi: 20.02.2020).

uğramıştır, son derece güçlü bir mağduriyet ve kurbanlık anlamı inşa edilmiştir. Bu mağduriyet çerçevesinde inşa edilen psikolojik birimler silahlı “birleşik devrimi” haklı kılıp “güç hukukunun” hâkim olduğu bir “tiranlıktan” kurtulup, “gerçek ve haklı özgürlüğün” olduğu, “herkesin eşit” olduğu bir “Demokratik Cumhuriyet” kurmayı psikolojik bir aksiyom olarak sunmaktadır. Bu çerçevede inşa edilen politik duygu “tiranın esaretinden kurtulmak için birlik kurmak” olmuştur.

Ünlü Bulgar tarih Profesörü Straşimirov’un derlediği “Ulusal Dirilişin Siyasi Arşivi” adlı eserinde yer alan voyvodaların kendi aralarındaki yazışmaları ve çeşitli yazılı kaynaklar ulusal kimliğin psikolojik birimlerini keşfetmek için oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Bunlar bir taraftan ulusal kendilikteki mağduriyet psikolojisini (agresif anlamlar çerçevesinde) tasarlarırken diğer taraftan da bu mağduriyete sebep olan ulusal nesne (Türkler) hakkında da inşa edilen agresif anlamlar çerçevesinde haksızlığa uğrama nedeniyle kızgınlık ve karşı koymayı teşvik eden politik duygular (siyasi psikolojik birimler) inşa etmektedir. Bulgar Merkezi Devrim Komitesi’nin Bulgaristan topraklarında başkanlığını yürüten Vasil Levski’nin diğer voyvodalarla yaptığı yazışmalar gerek ulusal kendilik imaj ve tasarımlarını göstermede, gerekse de ulusal nesne hakkında şekillenen anlamları ortaya çıkarmada büyük bir öneme sahiptir. Daha önce Rakovski’nin ortaya attığı fikir, halkı önceden organize etmeden gerilla grupları ile Bulgaristan topraklarına sızarak 1867-1868’de Türk paşalarla savaşmak hezimet ile sonuçlandığından, Levski buna şiddetle karşı çıkmıştır. Halkın ayaklanma için hazırlığı devrimin mutlak ön şartı olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda “BMDK - Bulgaristan’da” örgütünü yönetme görevini üstlenerek halk ile beraber ayaklanmayı hazırlamıştır. Bu süreçte Rusya’nın yardımını bekleyip girişimlerde bulunmuş ancak Rus İmparatorluğu’nun kendi çıkarları için Bulgarları kullanma ihtimaline de karşı çıkmıştır. Nihayetinde 1876 Nisan Ayaklanması (“Aprilsko Vıstanie”) ile sonuçlanan bu girişimler sayesinde Bulgaristan’da çok sayıda gizli komite (bkz. Görsel 11) kurulmuştur. Bu komitelerde Bulgar halkının politik bir amaç – “ya temiz bir özgürlük ya da ölüm ” (“za chista svoboda ili smîrt”) – etrafında toplanması için daha önce bahse konu olan libidinal ulusal kendilik ve agresif ulusal nesne anlam ve tasarımları yoğun bir şekilde kullanılmıştır.⁵¹⁹

Paisiy ve Sofroniy’in ortaya koyduğu kendilik ve nesne anlam ve tasarımları Vasil Levski’nin arşivlenmiş mektuplarında da görülebilmektedir. Bu noktada bir süreklilikten bahsetmek mümkündür. Ulusal kimliğe içselleşmiş psikolojik birimlerin devam ettirilmesi söz konusudur. Mesela Bulgaristan’daki BMDK başkanlığını yürüten Vasil Levski Geçici Hükümet adına ihtiyaç duyulan işlerde kullanılmak ve devrim sonrası iade edilmek üzere Bulgar çorbacılarından (yerel iş yeri sahiplerinden) para istediği bir mektupta ulusal kendilik ve ulusal nesne tasarımları (psikolojik birimler) açıkça görülebilmektedir.

⁵¹⁹ Strashimirov, 1908: 16-17.

Bu şekilde ulus adına yapılan eylemi haklılandıran psikolojik motivasyon oluşturulmaktadır. Bu psikolojide Paisiy'in ortaya koyduğu psikolojik birimlerin de yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir. Bu durum tarihi etkileşim ile ortaya çıkan anlamlarının psikolojik birim inşa ettiği ve ulusal kimliğe içselleştirildiği nesilden nesile aktarıldığı ve yüz yıl sonra Levski tarafından da benzer şekilde kullanıldığını ispat etmektedir. Süreklilik arz eden bu ulusal kendilik ve nesne psikolojik birimleri Vasil Levski'nin mektubunda şöyle aktarılmaktadır:

Karlova'daki İvan enişte! Ve siz Petre ve Hristo!

Bu sadece size değil! Aynı zamanda mümkünse daha aşağıdakilere de. [İstedüğümüz] Bizim için değil! Sizin ve çocuklarınız için de! Tüm zamanlar için vereceksiniz. Aşağıda göreceğiniz her şey için konuşulması benzersiz utanç verici.

Diğer bütün şehirlerden en geride sizsiniz – Bulgaristan'daki birçok cahil [eğitimsiz] köyden bile, insanlık için yaptığımız genel ve Kutsal işlerden [geridesiniz]; Tanrı'nın da rızası var insan bu dünyaya geldiğinden ölünceye kadar biricik çabası onun [Tanrı] tarafından ona verilmiş tüm haklarına kendi hükümler olmaları. Kilise'nin görevi de halkı için düşünmesi! Biz, Bulgarların olduğu gibi eğer lanet olası Agaryan⁵²⁰ tarafından en ağır bir şekilde yola serildiysek ve en iğrenç bir şekilde kandırıldıysak onu [halkı] kendisine verilmiş yola [hak sahibi olduğu özgürlüğe] çıkarmak gerekir.

Bu yetimlerin kanlı gözyaşları kimin için akıyor! Her gün ağızlarından ekmeği gasp eden kirli elden onları kurtarsın diye bu gözyaşları her gün Tanrı'nın huzurunda akıyor, açlıktan ölüyorlar! Çocuklarını Türkleştiriyorlar [Yeniçeri yapıp asimile etmeyi kast ediyor], gençlerine ve kızlarına tecavüz ediyorlar! Bu masumlar bizim kardeş ve bacılarımız değil mi! Siz çorbacılar bütün bunların hukuksuzca olmasına sebep değil misiniz, bu lanetli görüntü size! Sizden başka kimleri var güvenecek! Onları kaparak asırlarca kendilerine kölelik yapmasını kim istemez ki! Acaba Tanrı'ya döktükleri kanlı gözyaşlarından bizler sorumlu değil miyiz? Eğer bizler, onların kardeşleri ve babaları, çocuklarımızı, bacılarımızı, annelerimizi kurtarmak için bir damla kan dökmeye atılmıyorsak! Eğer onlara yeni bir asır verirsek onlara sonsuz bir anı bırakacak olursak onların da bizim için anıtlar diyeceği, tarihte hatırlayacakları kişiler bizler, onların kardeşleri ve babaları değil miyiz? Bulgaristan'ın zincirlerini kırdığımız ve Tanrı'nın izniyle halkı cehennemden cennete çıkardığımız için Bulgarın namı sürdükçe Bulgaristan'daki Kiliselere adımızı verecekler. Şunu söylüyorum: bütün uluslar Bulgarlarla eşit haklara sahip olacak ve insana aynen Tanrı tarafından verildiği gibi temiz kutsal kanunlar altında yaşayacaklar. Hem Türk hem ecnebi için Bulgaristan'ımızda böyle olacak. Tek şart eğer yasaları Bulgarlarla eşit olarak görürlerse. Bizler milliyeti [Türklüğü] ve inancı [İslam'ı] kovalamıyoruz, Padişahı ve onun kanunlarını (hükümetini) istemiyoruz: Bulgaristan'da Kral olmayacak ancak Halk yönetimi kurulacak ve herkes kendi kendini [yönetecek]; herkes kendi inancına göre ibadet edecek ve hem Bulgarlar hem Türkler vs. [aynı] yasalarla yargılanacak. Kutsal ve Temiz Cumhuriyet...

Vasil Levski⁵²¹

⁵²⁰ “Agaryan” anlamı için bkz. Gradeva, 2001: 112-134.

⁵²¹ Strashimirov, 1908: 17-18.

Bu metinde ulusal nesne hakkında ortaya konulan imgelerin agresif içerikli olduğu söylenebilir. Ulusal nesne hakkında güçlü bir agresif psikolojik birim oluşturan dini atıf içerikli “lanet olası Agaryan” imgesi Paisiy’in ortaya koyduğu “Agaryan hükümranlılığı” (“agaryanska vlast”⁵²²) ulusal nesne imajı ile özdeşdir. Levski’nin yazısında Bulgarları “kölelik” içinde tutup kazanımlarını gasp eden “kirli el” *Slav-Bulgar Tarihi* ile ortaya konulan “köle edip yok etmişler” (“zarobili i pogubili”⁵²³) benzer nesne imajlarını tekrar etmektedir. Paisiy’in “Türk ordusuna Yeniçeri yapıp zorla Türkleştiriyordu” (“zapisval gi enichari v turskata voyska i gi turchel nasila”⁵²⁴) agresif nesne imajı Levski’nin ifade ettiği Yeniçeri yapmak için Bulgar çocuklarını zorla alıp “Türkleştiriyorlar” vurgusu ile tekrar pekiştirilmektedir. Vasil Levski’nin vurguladığı Türklerin insan onur ve namusunu hukuksuz bir şekilde çiğnediği “gençlerine ve kızlarına tecavüz ediyorlar” nesne imajı Paisiy’in ortaya koyduğu “zulme uğrayan umutsuzların ne hukuku var ne de adliyesi” (“okayanite pak nyamat nikakva pravda, nito sîd”⁵²⁵) nesne imgesi ile örtüşmektedir. Bütün bunlar göstermektedir ki tarihi etkileşime dayalı olarak Paisiy’in ortaya koyduğu ulusal nesne imge ve tasarımları psikolojik birimlere dönüşmüştür. Bu psikolojik birimler nesilden nesile aktarımı devam edip yüz yıl sonra Vasil Levski’nin siyasi hedefinin (bağımsız Bulgaristan) temel motivasyonunu oluşturabilmiştir. Nitekim bütün bu çabaları sonucunda Bulgar Prensliği’nin kurulmasıyla neticelenen 1876 Nisan Ayaklanması (“1876 Aprilsko Vîstanie”) patlak vermiştir. Dolayısıyla bu psikolojik birimlerin politik duygu hüviyetinde ulusal birliği sağlayabildiği söylenebilir. Bu da ilgili psikolojik birimlerin ulusal kimliğe içselleşmiş oldukları aksiyomunu sunabilir. İlaveten Bulgar Prensliği’nin kurulması ve kısa süre sonra Bulgar Devleti’nin tam bağımsızlığını kazanması (1908) ile ulusal kimliğin devlet kimliği olarak da aynı içerikli psikolojik birimler ile devam ettirildiği ifade edilebilir.

BMDK’ne bağlı ve Vasil Levski’nin yönettiği dâhili komitelerde hazırlanmış “Bölüm I BMDK Bulgaristan’da Geçici Hükümet” mührü taşıyan resmi bir arşiv belgesinde⁵²⁶ ulusal nesne hakkında yine benzer agresif imajlar sergilenmeye devam etmektedir. Bulgar tarihinde ilgili dönemin geçici hükümetinin resmi belgesi hüviyetinde olan bu dokümanda, Bulgarlar “agaryan köleliğinden kurtulmak isteyenler” olarak tarif edilirken ulusal nesne Türkler ise “agaryan”, “Türk cellatlar” ve “kan emiciler” olarak anlatılmaktadır. İsyanlarda kullanılmak üzere maddi yardıma davet edilen zengin Bulgarlardan “ya kara bir kölelik ya da altın bir özgürlük” (“cherno robstvo ili zlatna svoboda”) tercihinde bulunulması istenmektedir. Bulgar

⁵²² Hilendarski, 2004: 36.

⁵²³ Hilendarski, 2004: 36.

⁵²⁴ Hilendarski, 2004: 36.

⁵²⁵ Hilendarski, 2004: 36.

⁵²⁶ NBKM-BIA, f. 85, II A9171 sayılı arşiv belgesi için bkz. Görsel 12

ulusu “Türk boyunduruğundan” (“tursko igo” [“типско иго”]) kurtulmak istediği ve “kim ki Bulgar ise, Bulgar kadını onu doğurduysa ve Türkün kölesi olmak istemiyorsa her şeyi feda etmesi gerekiyor” denilerek “temiz bir hürriyet ya da delikanlıca ölüm” (“chista svoboda ili yunashka smîrt”) için davet söz konusudur.⁵²⁷ Yukarıda özetlenen agresif ulusal nesne anlamları bu belgede de söz konusudur. Bu durum bir kez daha ilgili agresif nesne anlamlarının, ulusal kimliğe artık içselleşmiş agresif içerikli psikolojik birimler olduğunu pekiştirmektedir. Ulusal kendilik için inşa edilen yoğun mağduriyet bir başka deyişle siyasi ve dini bağımsızlığın kaybı nedeniyle “kölelik hissi” politik bir duyguya dönüşmüş durumdadır. Ulusal birliğin sağlanması ve ötekine yönelik siyasi eylemlerin motive edilmesinde psikolojik bir dayanak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da Politik Psikoloji bağlamında değerlendirilebilecek ulusal psikolojinin oluştuğuna işaret etmektedir. Ulusal kimlik psikolojisinin öğeleri arasında olan ve yukarıda özetlenen bütün bu libidinal ve agresif psikolojik birimler, Bulgarlar ile Türkler arasında tarihi düzlemde meydana gelen etkileşimler ile ortaya çıkan anlamlar ile inşa edilmiş böylece “Psiko-İnşa” edilen bir ulusal kimlik şekillendirmiştir. Bu durum ulusal kimliğin (a priori) sabit olmadığını aksine dinamik bir psikolojik inşa içerdiğini veya etkileşimlere dayalı inşacı psikolojinin ulusal kimlik üzerindeki etkinliğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

2.3.4. İnşacı Psikolojinin Büyük Travması: Levski’nin İdamı

Bulgar Merkezi Devrim Komitesi’nin merkezinde şüphesiz Vasil Levski vardır. Levski’nin kişiliği, fikirleri, siyasi mücadelesi ve nihayetinde yakalanarak idam edilmesinin ulusal kimlik üzerinde son derece etkili ve kalıcı izler bıraktığı söylenebilir. Vasil Levski’nin siyasi mücadelesi ve fikirleri ulusal kendiliğin libidinal platformu ile birleşerek kendilikte libidinal psikolojik birimler inşa etmiştir. Bu libidinal psikolojik birimler Bulgar Prensiği’nin ve bağımsız Bulgaristan’ın devlet kimliği, tarih yazımı, edebiyat, sanat, resim ve folklora kadar geniş bir alanda yankı bulmuştur. İlgili libidinal psikolojik birimler ulusal kimliğin onurunu okşayarak ulusal motivasyonu Paisiy’in bahsettiği şanlı ve onurlu Bulgar Krallığı dönemlerine yaklaştırmıştır. Diğer taraftan Levski’nin ulusal kurtuluş, yani kutsal milli dava uğrunda mücadele ederken “öteki” (Türkler) tarafından yakalanarak engellenmesi ulusal bir hezimet ve derin bir mağduriyet psikolojisi inşa etmiştir. Buradaki etkileşimden ortaya çıkan çok güçlü agresif anlamların ulusal kendiliğin agresif platformu ile birleşerek çok güçlü agresif psikolojik birimler inşa ettiği söylenebilir. Bunların etkinliği geçmişte olduğu gibi çağdaş dönemde de görülmeye devam etmektedir. Bu durum nesilden nesile mağduriyetin

⁵²⁷ Sharova vd., 2000: 180.

aktarımı ve ontolojik güvenlik mekanizmalarının etkinliği bağlamında görülebilmektedir. Dolayısıyla ilgili agresif psikolojik birimlerin ulusal kimliğe içselleştiği onanmaktadır. Ulusal bilinçte bu etkileşimden kaynaklı güçlü bir mağduriyet psikolojisi inşa edilmiştir. Mağduriyeti anlamlandıran ve derin bir seçilmiş travmaya sebebiyet veren agresif psikolojik birimler ulusal nesne (Türkler) hakkında agresif nesne anlamlarına işaret etmektedir.

Bulgar siyasi düşünce sisteminde Vasil Levski tartışmasız “biricik ulusal kurtuluş kahramanı” statüsünde yer almaktadır. Bu konuyu dikkatle inceleyen Profesör Mariya Todorova’ya göre, Levski Bulgar kimliğinde mitleştirilmiş bir şahsiyettir, yapılmış (inşa edilmiş) ulusal bir kahramandır. Daha Prenslik döneminde çıkan tarih kitaplarında Levski’yi mitleştiren “milli şehit” yazıları görülmeye başlanmıştır. Her ne kadar Prensliğin ilk yıllarında Prenslik (1878-1908 arası) ve daha sonra da Krallık (1908 sonrası) müessesesi olan bir ülkede halktan bir şahsiyeti mitleştirme eylemi göreceli engellerle karşılaştıysa da zamanla bu aşılarak ulusal kurtuluş adına mücadele etmiş olan Levski devlet boyutunda çok özel bir noktaya erişebilmiştir. İlk etapta en yakın arkadaşları veya onu bilen entelektüeller tarafından ciddi bir tanıtım girişimi sağlanmıştır. Bunlar arasında Zahari Stoyanov⁵²⁸, Hristo Botev⁵²⁹ ve İvan Vazov⁵³⁰ gibi önde gelen kişiler sayılabilir. Böylece ulusal bir kahraman yaratmak üzere ilk tohumlar saçılmıştır. Şubat 1879 yılında başlatılan ulusal bir kampanyada şu ifadelerle “Levski hepimizin kalplerinde ve benliğinde bir anıt dikti gelecek kuşaklarda bu hatırayı yaşatmak için biz de onun anısına Soyfa yakınlarında, Orhaniye yolunda, asıldığı yerde bir anıt inşa etmeye giriştik...”⁵³¹ denilerek sonraki nesiller için yas tutma işlemine devam edebilmek üzere “bağlantı nesnesi”⁵³² olan bir anıt (bkz. Görsel 13) yapılma projesi duyurulmuştur. Todorova’ya göre Levski’nin ulusal hafızadaki önemli yeri yakın arkadaşları ve entelektüeller harici halkın çoğu tarafından bilinmediğinden başlarda güçlü bir etkileşim yaratmamıştır ancak kısa zamanda Levski anlatımı kitlelere yayılarak toparlanmış ve “milli şehit” (“national martyr”/“natsionalen mîchenik” [“национален мъченик”]) statüsünde tartışılmaz ulusal bir kahraman olmuştur.⁵³³

Osmanlı hâkimiyetinin sürdüğü yıllarda (XIV-XIX. yüzyıllar) Bulgarlar çeşitli vesilelerle ayaklanma ve isyana kalkışmışlardır. Milli duygu içerikli ilk gerilla türü

⁵²⁸ Kendisi de bir devrimci olup Prenslik döneminde aktif siyasetle ilgilenmiş ünlü Bulgar yazar Zahari Stoyanov Vasil Levski adına ilk biyografiyi 1883’te hazırlayıp 1884’te yayınlamıştır.

⁵²⁹ Hristo Botev, kendisi devrimci ve de yazar olarak Levski’nin ölümünü ünlü “Obesvaneto na Vasil Levski” (“Vasil Levski’nin Asılması”) şiirinde anlatmıştır. Bu şiirin ulusal bellekte kalıcı etkiler bıraktığı söylenebilir.

⁵³⁰ Ünlü Bulgar edebiyat yazarı İvan Vazov’un kaleminden çıkan “Nemili Nedragi” (“Dışlanmışlar”) ve “Epopeya na Zabravenite” (“Unutulanların Destanı”) gibi eserlerde Vazov, ulusal değerler uğruna mülteci hayatı süren ulusal kurtuluş kahramanlarının hayatını ve Vasil Levski’yi çok etkili bir şekilde anlatabilmiştir.

⁵³¹ Todorova, 2009: 230.

⁵³² Volkan, 2008: 150-156.

⁵³³ Todorova, 2009: 185-235.

ayaklanmalar XVII. yüzyılda olmuş ancak kısa sürede etkisizleşmiştir. Nitekim arka planda geniş kitleleri harekete geçirecek güçte bir akıma sahip olamamıştır. Tarih Profesörü Kosev, bunlardan önemli olanlarını Birinci Tırnovo Ayaklanması (1598), İkinci Tırnovo Ayaklanması (1686), Çiprovo Ayaklanması (“Chiprovsko Vîstanie”, 1688) olarak saymakta aralarında ortak olan noktanın ise düşman (Türkler) tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış olmaları olduğunu söylemektedir.⁵³⁴ Diğer hatırı sayılır ayaklanmalar XIX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bunlardan Kuzey Batı Bulgaristan Ayaklanması⁵³⁵ (1835) yerel Osmanlı Tımar sahiplerinin (Osman Pazvantoğlu gibi) merkeze itaatsizliği ile başlayan kargaşa, gasp ve zulümlere karşı yerel Bulgarların ayaklanması ile ortaya çıkmıştır. Aralıklarla 1841 yılına kadar devam eden bu ayaklanmalarda Kosev’in belirttiğine göre isyancılar ağır silahlı düzenli ordu ve başıbozuk birliklerle ezilmiştir.⁵³⁶

Ulusal kurtuluş mücadelesi fikrini ortaya koyan Rakovski’nin de dâhil olduğu bir diğer önemli ayaklanma Brail Ayaklanması’dır (1841). Ayaklanma Romanya (Eflak ve Boğdan) güçlerince Osmanlı’ya bağlılığının göstergesi çerçevesinde bastırılmış, Rakovski ise idama mahkûm edilmiştir ancak İstanbul yolunda kaçmayı başarmış ve Fransa’ya yerleşmiştir. Kırım Harbi (1853-1856) başlar başlamaz ise İstanbul’a gelmiş gizli bir örgüt kurarak bazı Türklerin de yardımıyla Osmanlı askeri birliğinde tercüman olarak çalışmaya başlamış bir taraftan Bulgaristan’ı gezerek Bulgarları örgütlerken diğer taraftan da Rus askeri birliklerle bilgi paylaşmıştır. Bir süre sonra yakalanmış fakat İstanbul’a götürülürken tekrar kaçmıştır bu sefer de Kırım Savaşı boyunca Balkan Dağı’nda gerilla gruplar örgütleyerek voyvodaların doğuşunu başlatacak faaliyetlerde bulunmuştur.⁵³⁷ Osmanlı Devleti’nin Bulgarlara dini özerklik vermesiyle (1870) sonuçlanan diğer önemli ayaklanma 1867’de Panayot Hitov ve Filip Totyu ile 1868’de Hadci Dimitir ve Stefan Karadca voyvodalarının önderliğinde gerilla düzeni grupların girişimleri olmuştur. Başarısızlığa uğramaları ile ulusal kurtuluşun küçük gerilla grupları ile oluşamayacağı; aksine tüm halkı içine alacak devrim planlarının hazırlanması ile olacağı anlaşılmıştır. Bu bağlamda Vasil Levski önderliğinde ülke çapında komitelerin kurulmasına yol açılmıştır.⁵³⁸

⁵³⁴ Kosev, 2001: 39-42.

⁵³⁵ Yerel Osmanlı Tımar sahiplerinin (Osman Pazvantoğlu gibi) merkeze itaatsizliği ile başlayan kargaşa, gasp ve zulümlere karşı yerel Bulgar halkının ayaklanması ile ortaya çıkmıştır.

⁵³⁶ Kosev, 2001: 100-101.

⁵³⁷ Kosev, 2001: 102-103; Rakovski, “Dağ Yolcusu” (“Gorski Pîtnik”) adlı ünlü eserini bu dönemde (1854-1856) kaleme alması böylece edebi eser ile gerçek hayatı birleştiren milli kurtuluş kahramanı olması açısından Bulgar ulusu ve akademik çevrelerde yüksek değer görmektedir. Yaptıkları öylesine önemli ve değerlidir ki Profesör Veleve göre eğer Rakovski olmasaydı Levski de olmayacaktı. Ulusal kurtuluş fikri ve bu uğurda her türlü aracı kullanarak direnme Rakovski’nin fikri olup Levski bunları daha da geliştiren kişi olmuştur diyen Veleve göre Levski, Rakovski’nin en değerli öğrencisidir, onun fikirlerini en iyi anlayan hatta mücadelede onu geçen bir diğer ulusal kahramandır (Veleve, 2017: 7-10).

⁵³⁸ Kosev, 2001: 117-119.

Bulgar Prenslığı'nin (1878) kurulmasına yol açan en önemli hadise ise 1866-1876 arasında komitacılık faaliyetlerinin bir sonucu olarak 1876 yılında meydana gelen Nisan Ayaklanması ("Aprilsko Vîstanie") olduğuna dair Bulgar tarih yazımında genel bir kanaat mevcuttur.⁵³⁹ Tarih Profesörü Pavlov'a göre Nisan Ayaklanması olmasaydı özgür Bulgaristan olmayacaktı bu ayaklanmanın var olması ise Vasil Levski'nin kurup yönettiği gizli komiteler sayesinde olmuştur. Pavlov'a göre Levski'nin yaptıkları ile ayaklanmanın meydana gelmesi arasında zorunlu ve tartışmasız bir bağlantı (sebeup-sonuç ilişkisi) vardır.⁵⁴⁰ Bir ulus için en büyük kıymet olan özgür ve bağımsız bir devlet olabilme Levski imajı ile özdeşleşmiş durumdadır. Profesör Pavlov "*V. Levski – Özgürlüğün Diğer Adı*" ("*V. Levski – drugoto ime na svobodata*") adlı tarihi-edebi eserinde ulusal özgürlüğü Levski ile anlamsal düzeyde özdeş tutarak bu psikolojik imajı detaylıca ortaya koymuştur.⁵⁴¹ Bu bağlamda Bulgar tarihçilerinin de birleştiği nokta özetle Bulgar ulus belleğinde Vasil Levski ulusu birleştirip özgürleştiren "Özgürlük Havarisi" ("Apostol na svobodata" ["Апостол на свободата"]) olarak bilinmesidir. Ulusal kimlik için Levski'nin anlamı, kendini Bulgar ulusu için feda etmiş özgürlük fedaisidir. Bu durumu mitleştiren: "...eğer kazanırsam tüm ulus kazanır, kaybedersem sadece kendimi kaybederim..." ("ako pechelya pecheli tseliya narod ako gubya, gubya samo sebe si") ifadesinin her Bulgarın sosyal kimliğinde sarsılmaz libidinal bir anlama sahip olduğu söylenebilir.⁵⁴²

Levski'nin ulusal bellekte sahip olduğu bu libidinal imaj ulusal kimlikte çok güçlü olumlu (libidinal) psikolojik birimler inşa etmiştir. Ulusal birliğin sağlanması ve beş asır sonra ulusun tekrar devlet kurabilmesi Levski ve arkadaşlarının mücadelesi sayesinde olduğu konusunda milli bir kanaat söz konusudur. Bulgar birliği ve özgürlüğüne giden yolda ortaya konulan politik duygunun Levski'nin fikirleri ve mücadelesi ile ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durum ulusal bellekte büyük bir coşku ve sevinç oluşturmuştur. Ulusal kendilikte libidinal psikolojik birimler inşa etmiş bunlar ise güçlü politik duygular olarak görev görmüştür (halen aynı görevi gördüğü iddia edilebilir). Fakat bütün bu libidinal anlamları sert bir şekilde kesen ve yoğun bir mağduriyet psikolojisine sebep olan olay – Vasil Levski'nin Osmanlı/Türkler tarafından yakalanması ve idam edilmesidir. Bu etkileşim ise libidinal psikolojik birimlere tam ters orantılı düzeyde çok şiddetli agresif nesne imajlarının oluşmasına neden olmuştur. Ulusal psikolojide son derece büyük bir mağduriyet ve haksızlık duygusu inşa etmiştir.

⁵³⁹ Strashimirov, 1907a; 1907b; 1907c.

⁵⁴⁰ <http://m.focus-news.net/?action=opinion&id=42657>, (erişim tarihi: 15.03.2020).

⁵⁴¹ Pavlov, 2017.

⁵⁴² Stoyanov, 1999: 132-142; Undzhiev, 1961; MacDermott, 1970; Genchev, 1987; Strashimirov, 2014.

Ulusun kahramanını yakalayıp idam eden nesne Türkler, son derece güçlü ve kalıcı agresif imajların inşa edilmesine neden olmuştur.

Yoğun mağduriyet ve buna sebep olana karşı agresif nesne imajlarını ifade eden bir çok anlatım mevcuttur. Örneğin, yoğun mağduriyeti kaleme alıp Bulgar ulusal bilincinde büyük önem atfedilen ve esasında Levski'nin yerine geçerek BMDK'nin başkanlığını da yürütmüş olan Hristo Botev'in şiiri bunlardan biridir. Botev, 12 Ağustos 1876 yılında "Yeni Bulgaristan" gazetesinde Levski'nin idam edilmesi anısına kaleme aldığı şiirinde ulusal mağduriyeti şöyle resmetmektedir:

Ah annem, canım vatanım,
Neden böylesine üzgün, sakince ağlıyorsun?
Karga! Seni lanet olası kuş,
Orada kimin mezarı üzerinde böyle çirkin ötüyorsun?

Ah, biliyorum biliyorum sen ağlıyorsun annem,
Çünkü sen kara bir esarettesin,
Çünkü senin kutsal sesin, anne,
yardımsız bir ses, çöldeki ses.

Ağla! Sofya şehrine yakın,
Orda duruyor, kara bir darağacı gördüm
Ve senin bir evladın, Bulgaristan'ım,
Üzerinde korkunç bir kuvvetle asılı duruyor.

Karga çirkin, korkunç şekilde ötüyor,
Kırda köpekler ve kurtlar uluyor,
Yaşlılar içtenlikle Tanrı'ya dua ediyor,
Kadınlar ağlıyor, çocuklar bağırıyor.

Kış kötü şarkısını söylüyor,
Kırda girdaplar diken kovalıyor,
Ayaz, don ve umutsuz ağlama,
Kalbine keder getiriyor.⁵⁴³

Bulgar psikolojisinde bu anlatım Bulgar ulusu ile Türkler arasında bir etkileşimin sonucunda ortaya çıkan anlamları aktarmaktadır. Bunlara göre "Bulgaristan evladı" olan Levski, ulusal kendilikte libidinal tarafta yer bulurken; Türkler ise onu "korkunç bir kuvvetle" darağacında sallandıran agresif anlamlara sahiptir. Oysa Levski, "kara esarete" olan vatani

⁵⁴³ <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&WorkID=3164&Level=1>, (erişim tarihi: 25.03.2020).

Bulgaristan için mücadele etmiş bir ulusal kahraman olarak görülmektedir o yüzden ulusun parçası görülen ve ana olarak tasvir edilen vatanın ağlaması haklı görülmektedir. Bu noktada Vamık Volkan'ın “yas tutma” konusunda ortaya koyduğu psikolojik süreçler önem kazanmaktadır. Volkan'a göre kendilik eğer travmaya maruz kaldıysa bunu atlatabilmesi için yas tutmaya ihtiyacı vardır eğer bunu başarabilirse travmayı atlatır ancak yas tutma tamamlanmazsa travmayı atlatamaz ve aynı acıları sonraki nesillere aktararak travmanın verdiği büyük ıstırapı onlara emanet eder. Travmadan dolayı meydana gelen değişiklik kabul edilirse yas tutma durumu tamamlanır ancak travmatik acı kabul edilmezse –yas süreci tamamlanmazsa- grup üzerinde oluşan acı inkâr edilerek, müsebbip de haksız görülerek acı yaşatılmaya devam eder. Yas tutamayan (ulusal) kendilik, kaybettiğini geri getirmek ister, ona sebep olana karşı ise negatif bir imaj oluşur, bu imaj genellikle kızgınlık ve öfkedir. Volkan kaybedilen şeylerle bağlantı kuran ve böylece geçmiş acıları mevcut zamana taşıyan şeylere bu kapsamda “bağlantı nesneleri” demektedir.⁵⁴⁴ Bu bağlamda Levski'nin arkadaşları arasında sayılan Hristo Botev de kabul etmediği travmatik durumu yani idam olayını büyük bir acı duyarak yaşamakta ve sonraki nesillerin de yas tutmaya devam etmesi için bu görevi vererek Levski'yi mitleştirmektedir.

Bu geleneğin ünlü Bulgar yazar İvan Vazov tarafından da devam ettirildiği söylenebilir. Diriliş dönemi ulusal kahramanlarını anlattığı “Unutulanlar Destanı” (“Epopeya na Zabravenite”[“Епопея на Забравените”]) adlı divan eserinde “Levski” hakkında yazdığı ağıtta ulusal kendilik için büyük bir mağduriyet psikolojisi inşa ederken ulusal nesne hakkında ise son derece agresif imajlar ortaya koymuştur. Oldukça uzun olan bu ağıtta Vazov'a göre Levski, ulusu esaretteyken – “kardeşlerim korkunç bir boyunduruk altındayken” – keşilikten vazgeçip “esaret yurdunda kör olan esirlere aydınlık bilinci” götürmüştür. Ulusal nesne (Türkler) ise “... fakat acımasız tiran, ruhu [özgürlük ruhunu] öldürmek için bir sabah Levski'yi idama mahkûm etti, krallar, kalabalık ve pis despotlar onurlu bilinci boğabilsin ...” dizeleriyle aktarılmaktadır. Levski'nin ulusal bilince getirdiği özgürlük fikri tüm Bulgarların bilincinde sonsuza dek yaşayacağını ifade eden Vazov, “... fikir, aydınlık saçıyor, sonsuz gerçek, bir balta uydurdular ölemeyen şeyi öldürmek için...” diyerek Bulgar bilincinde bu olayın unutulmazlığına işaret etmektedir. Vazov'a göre darağıcına asılan Levski, milli bellekte ulusal bir kahramandır (“geroy”) buna karşın “kölelik” (“robstvo”) diye bilinen zamanlarda bu acıya sebep olanlar “alçak, hain, pis” gibi imgelerle anılıp “küfür eden,

⁵⁴⁴ Volkan, 2008: 150-156.

eğlenen tiran” imajıyla anlamlandırılmaktadır, “öldürülemeyen şeyi öldürmek için balta uydurdular” sözüyle de milli bilinçte Levski’nin ilelebet yaşayacağına işaret etmektedir.⁵⁴⁵

Ünlü Bulgar yazar İvan Vazov’un bu dizelerle dile getirdiği anlamlar her ne kadar edebi bir esere ait olsa da sanattan siyasete, tarih yazımından toplumsal bilinç ve bağımsız Bulgaristan’ın kuruluş temellerine kadar geniş bir alanda çok güçlü etkileri olmuştur. Örneğin tarih Profesörü Plamen Mitev’e göre Bulgar Diriliş döneminde ulusu uyandırmak için önde koşanların hepsi çok değerlidir ancak bunlar arasından sıyrılıp en çok parlayan ve ulus için en önemli olan Vasil Levski’dir. Çünkü onun bağımsız, üniter ve güçlü Bulgaristan ideali on dört asırlık Bulgar tarihinde yer almış ulus tasavvurlarının en rafine edilmiş şeklini ifade etmektedir. Mitev’e göre olağanüstü zor koşullarda iki üç yıl gibi kısa bir sürede Bulgarların kalbini kazanarak “agaryan boyunduruğunu” (“agaryansko igo”) atmak için savaşmalarını sağlayabilmiştir. Bu şekilde verdiği kurtuluş mücadelesi ile günümüzde halen Bulgar siyasetçilere de örnek teşkil ettiğini söyleyen Mitev, Levski’nin sahip olduğu meziyetler sayesinde köle olan birisi ulusal hak ve özgürlük için mücadele eden bir savaşçıya dönüşmüştür.⁵⁴⁶

Benzer şekilde milli psikoloji konusunda uzman görüşü bildiren Prof. İvaylo Hristov’a göre Levski’nin Bulgarların en üstün ve ölümsüz ulusal kahramanı olması tesadüf değildir. Her Bulgar Levski’de “kendi Levski’sini” bulabilmektedir, Levski ulusal bilinçte kalıcı ve ölümsüz bir yere sahiptir. Hristov’a göre yüzlerce yıldır Bulgarların özgürlük ve bağımsızlık umudu Levski’nin aynı olan idealinde ifade bulabilmiş, diğer taraftan Levski Bulgarların düşünce dünyasında çağdaş önder siyasetçiyi temsil etmiştir ve her şeyden önemlisi ilk defa Levski kurtuluş ve özgürlüğün dışardan beklenilmemesi gerektiğini ulusun kendi başına bu hedefe ulaşması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle kıymeti çok büyüktür.⁵⁴⁷

Bulgar tarih yazımında derin izler bırakan ünlü tarihçi Prof. Strashimirov’a göre Levski ayaklanmanın (Nisan Ayaklanması’nın) ruhudur, eğer Levski olmasaydı hiçbir zaman ayaklanma ve özgür Bulgaristan olmayacaktı.⁵⁴⁸ Strashimirov’un görüşüne göre Lyuben Karavelov hayal edip fikir üretti ama Levski olmasaydı bir başka deyişle bu fikirleri alıp hayatı pahasına Bulgaristan’ı adım adım gezerek ulusu organize etmeseydi bu fikirler bir düştten öteye geçemezdi. Bu nedenle Levski ayaklanmanın ruhu, en yüksek hâkimi ve bilgesidir; şüphesiz Levski [ulus için] “apostoldur” (“havaridir”). Bulgar ayaklanmasının bu büyük mimarı ulusun gözünde “ölümsüzdür” diyen Strashimirov, ulusal tarihte çok büyük

⁵⁴⁵ <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=909&Level=2>, (erişim tarihi: 25.03.2020).

⁵⁴⁶ <https://www.24chasa.bg/mnenia/article/7302766>, (erişim tarihi: 25.03.2020).

⁵⁴⁷ Hristov, 2017.

⁵⁴⁸ Benzer bir görüşe tarih profesörü Undzhiev (2007: XXI) de sahiptir.

önem arz eden ve Levski'nin idamından (1873) üç yıl sonra patlak veren “Aprilsko Vîstanie”nin (“Nisan Ayaklanması”) (1876) hiç şüphesiz bizatihi Levski'nin inşa ettiği temellere dayandığını belirtmiştir.⁵⁴⁹

Aktarılan bütün bu entelektüel görüşler Levski'nin ulusal hafızada ya da ulusal kendilikte sahip olduğu libidinal imajların bir anlatımıdır. Bir başka deyişle bir korelasyon kurulursa Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş temellerini atarken Mustafa Kemal Atatürk'ün diğer milletlerin boyunduruğuna girerek manda sisteminde yaşamayı esaret içinde yaşamaya benzeterek ölümün daha şerefli olacağını belirttiği “ya istiklâl ya ölüm”⁵⁵⁰ parolası Türk ulusal kimliğinde nasıl libidinal imajlar içeriyorsa, Türk idaresinden ayrılarak özgür bir ulus kurmak için Levski'nin ortaya koyduğu “ya özgürlük ya ölüm”⁵⁵¹ parolası da Bulgarlar için benzer libidinal anlamlara sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve fikir babası olarak görülen Mustafa Kemal Atatürk'ün portresi saygı ve minnettarlık nişanesi olarak nasıl devlet kurumlarına asılıyorsa benzer şekilde Vasil Levski'nin de portresi saygı ve minnettarlık göstergesi olarak tüm Bulgaristan devlet dairelerine asılmaktadır. Bulgar ulusu için böylesine güçlü libidinal psikolojik birimler inşa etmiş Levski'nin idam edilmesi ise tam bir ulusal trajedi, ulusal hezimet ve milli çöküntüdür. V. Volkan'ın deyimiyle ifade edilirse, Levski'nin idamı büyük bir seçilmiş travmadır.⁵⁵² Bu yoğun travmanın ulusal kendilikte inşa ettiği güçlü bir mağduriyet psikolojisi mevcuttur. Diğer taraftan bu etkileşimde “öteki” rolünde olan Türklere yönelik de güçlü agresif psikolojik birimler inşa edilmiştir.

Tarihçi Profesör Udzhiev'e göre Bulgar özgürlüğü için Levski'nin katkısı devasadır. Bulgar tarihinin en kıymetli dönemi olan “Diriliş” (“Vîzrajane”) çağına ve sonrasında Bulgar tarihinin en önemli şahsiyeti Levski'dir. Udzhiev'e göre her bir Bulgar Levski'yi Diriliş çağına örnek sembolü olarak hissetmektedir, Bulgarların çok büyük bir çoğunluğu ona “temiz bir duygusallık” ile bağlıdır ve onu yüce bir insan olarak görmektedir. Tarihten sanata tüm alanlarda Levski adına yazılan en profesyonel yazılar dahi şu veya bu şekilde bir nebze de olsa “duygusallıktan kaynaklı hayranlık” içermektedir. Bu nedenle ulusal dava için gösterdiği adanmışlık diğerleri arasından en çok Levski'yi göz önüne taşımaktadır. Prof. Udzhiev'e göre benzer ama bu defa olumsuz bir duygusallığı Levski'nin yok edilişi de hissettirmektedir, işte bundan dolayı da ulus gözünde Levski milli bir “kahraman-şehit” olarak tanımlanmaktadır [Bu tanımla beraber ulusal nesne (Türkler) hakkında da “milli kahramanı şehit edenler” imajı içeren agresif bir anlamın tanımlandığı söylenebilir]. Sofya'da

⁵⁴⁹ Strashimirov, 1907a: 95-96.

⁵⁵⁰ <http://www.atam.gov.tr/nutuk/ya-istiklal-ya-olum>, (erişim tarihi: 27.03.2020).

⁵⁵¹ Strashimirov, 1908: 21-24.

⁵⁵² Volkan, 2014: 17-31.

Levski'nin darağıcında idam edilmesini İsa'nın çarmıha gerilişi ile kıyaslayan Undzhiev, oluşan hissiyatın hezimet ve dehşet verici olduğunu ifade etmektedir. Undzhiev, Levski'nin idam edilmesi her ne kadar fiziksel kayboluşu ifade etse de zihinsel düzeyde Levski'yi hızla Bulgarların tek ulusal idolü konumuna çıkardığını belirtmektedir.⁵⁵³

Ulusal kendilikte Levski'nin şahsiyeti hakkında oluşan libidinal imge – hayranlık – ne kadar güçlüyse benzer şekilde ulusal nesne hakkında da agresif anlam/imge – kızgınlık – aynı güçtedir. Bu doğrultudan hareketle denilebilir ki, ilgili etkileşim ulusal kendilikte hem libidinal hem de agresif anlamlar oluşturmuş buna bağlı olarak da ulusal psikolojide libidinal ve agresif psikolojik birimler inşa edilmiştir. Ulusal dava için büyük bir önem arz eden Levski'nin bağımsızlık mücadelesi Levski'nin idam edilmesiyle Bulgar ulusal düşünce sistematğinde dehşet verici seçilmiş bir travmaya dönüşmüştür. Yaşanan acı, geçmişte kalmayıp çağdaş Bulgaristan'da halen güncel kalarak travmanın yas tutma eylemi devam ettirilmektedir. V. Volkan'ın deyimiyle ilgili travmanın yarattığı büyük kayıp kabul edilip yas tutma işlemi tamamlanmadığından yoğun acı (travma) “bağlantı nesneleri” ile güncel tutularak nesileden nesile aktarılarak yaşatılmaya devam etmektedir.⁵⁵⁴

Bulgaristan ordusu için tarih boyunca en elit subay ve askerlerin yetiştirildiği ilk yüksek askeri eğitim kurumu önce 1878 yılında Sofya'da kurulup daha sonra adım adım Veliko Tırnovo'ya taşınmış Levski'nin anısına kurulup “Vasil Levski Ulusal Askeri Üniversitesi” olarak adlandırılmıştır. Bu köklü askeri eğitim kurumunun temelleri Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) döneminde Rus General Knez Dondukov-Korsakov'un talimatıyla atılmıştır. Buradan mezun olan subay ve askeri personel ise Bulgar siyasi tarihinde büyük öneme sahip 1885 Bulgar-Sırp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi önemli muharebelere katılmıştır.⁵⁵⁵ Ulus-devlet için Levski'nin sahip olduğu imge ve tasarımları yaşatan bu okul Volkan'ın terminolojisinde bir “bağlantı nesnesi” olarak değerlendirilebilir. Bağlantı nesnesinin varlığı psikolojik açıdan yas tutmanın tamamlanmadığının ve acının yaşatılmak istendiğinin göstergesidir. Psikiyatrist Prof. Vamık Volkan'a göre yüksek değer verilen şeylerin kaybedilmesi durumunda fiziksel olarak bir kayıp yaşanır ancak bu fiziksel kayboluş ilgili nesnenin yok olmasıyla sonuçlanmaz aksine ilgili nesne zihinsel temsille çok daha güçlü bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. Bu şekilde oluşan zihinsel nesne temsili fiziksel nesne imgesinden çok daha güçlü ve kalıcıdır.

⁵⁵³ Undzhiev, 2007: XXI-XXII.

⁵⁵⁴ Volkan, 2008: 150-156.

⁵⁵⁵ <https://www.nvu.bg/node/18>, (erişim tarihi: 01.04.2020).

Travmaya neden olan zihinsel nesne temsili bir ihtiyaç olarak dışsal nesnelere yansıtılarak yaşatılmaya devam etmektedir.⁵⁵⁶

Volkan'ın bu görüşünden hareketle denilebilir ki; Vasil Levski'nin psikolojik anısı bir başka deyişle Levski'nin ulusal kendilikte inşa ettiği libidinal imajlar ile yine Levski'nin ulusal nesne hakkında içsel nesne imajı olarak inşa ettirdiği imajlar “bağlantı nesneleri” vasıtasıyla yaşatılmaktadır. Bu yaşatılma eylemi “bağlantı nesneleri” sayesinde hem güncel tutulmakta hem de gelecek nesillere miras bırakılarak bir türlü tamamlanamayan yas tutma eyleminin devam ettirilmesi istenmektedir. Çağdaş Bulgaristan'da Levski'nin anısı her alanda yaşatılmaya çalışılmaktadır. Yaşamı, mücadelesi ve nihayetinde idam edilmesi hakkında yazılmış ve bir kütüphaneyi kolayca dolduracak kadar binlerce akademik ve popüler kitap mevcuttur.⁵⁵⁷ İlâveten Levski'nin hatırasını yaşatmak ve minnet duygusunun ifadesi olarak devlete bağlı yüzlerce ilk, orta ve lise seviyesinde okul onun adını taşımaktadır.⁵⁵⁸ Bulgaristan'da yükseköğretim kurumu statüsünde eğitim veren ve Krallık döneminde 1942 yılında kurulan tek ulusal spor akademisi “Milli Spor Akademisi Vasil Levski” olarak adlandırılmıştır.⁵⁵⁹ Her yıl Levski'nin idam edildiği gün ve yerde devletin üst düzey yönetim erkânı toplanarak resmi program düzenleyerek bildiriler okunmakta, idam edildiği noktaya veya Vamık Volkan'ın tabiriyle psikolojik anlam içeren bu “sıcak yere” çelenk bırakarak saygı duruşunda bulunmaktadır.⁵⁶⁰ Bunların yanı sıra Bulgaristan'ın ulusal para birimi “Lev” eski Bulgarcada “aslan” anlamına geldiği düşünülürse bunun ulusal kahraman Vasil “Levski” (“aslan huylu”) takma adı ile ilişkisi göze çarpmaktadır. Ayrıca Diriliş döneminde yazışma, belge ve bayraklarda aslan figürü yoğun olarak kullanılmıştır. Böylece milli para biriminin ne olacağı kararlaştırılırken Diriliş dönemi sembolü ve yine aynı dönemin tartışılmaz lideri olan Levski'nin hatırasını yaşatmak üzere Lev para birim adının seçilmesinin tesadüf olmadığı iddia edilebilir.⁵⁶¹ Bütün bu eylemlerin Levski ile ilişkili büyük anlatımdan (“metanarratives”) kaynaklı anlamların yaşatıldığını ve ulusal kimlikte önemi olduğunu gösterdiği söylenebilir.

Vasil Levski ile ilişkili Bulgar ulusal kimliğine içselleştirilen libidinal psikolojik birimler yetkin bir milli kahraman ile ilgili libidinal anlamları içerir. Bir tarafta ulusal onuru tekrar kazanarak milletin kendi devletine kavuşması için hayatını feda etmiş bir Bulgar evladı

⁵⁵⁶ Volkan, 2014: 65.

⁵⁵⁷ Todorova, 2009: 194.

⁵⁵⁸ <https://registarnauchilishtata.com/васил-левски>, (erişim tarihi: 05.04.2020).

⁵⁵⁹ <http://www.nsa.bg/bg/page.11>, (erişim tarihi: 10.04.2020).

⁵⁶⁰ <https://www.president.bg/news2433/slovo-na-prezidenta-rozen-plevneliev-po-povod-142-godini-ot-gibelta-na-vasil-levski.html?lang=bg&skipMobile=1>, (erişim tarihi: 05.04.2020).

⁵⁶¹ Para biriminin “Lev” olduğunu kabul eden ilgili kanun ve Resmi Gazete sayısı için bkz.

https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_pressrelease/pr_20200604_a2_bg.pdf, (erişim tarihi: 10.04.2020).

varken (libidinal kendilik), diğer tarafta bu milli kahramanı idam eden böylece güçlü agresif psikolojik imge ve tasarımlarla anılan ulusal nesne Türkler (agresif nesne) vardır. Bu dramatik etkileşimden ortaya çıkan anlamlar gerek Bulgar devletinin Prenslik statüsüyle kuruluşunda gerekse devamında sosyal psikolojiye etki etmiştir. Bu şekilde inşa edilen kurban/mağdur psikolojisi ile ulusal nesne anlamları geçmişte olduğu gibi çağdaş Bulgaristan’da “büyük bir travmaya”⁵⁶² dönüşmüş durumdadır.⁵⁶³ Bu psikolojik durum hem iç siyaseti hem de dış politika tercihlerini geçmiş Bulgar siyasi tarihinde etkilere sahip olduğu gibi çağdaş siyasi/siyaset tarihinde de etkileme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Bu durum çalışmanın üçüncü bölümünde detaylıca incelenip aktarılmaya çalışılmıştır.

Profesör Undzhiev’e göre ulusal diriliş hareketi için yaptığı fedakârlıklar ve nihayetinde hayatıyla ödediği bedel karşılığında Levski, Bulgarların zihninde ebedi olarak “ulusal özgürlük havarisi” olmuştur. Undzhiev, Levski için, onun her anlamda, maddi manevi, Orta Çağdan Modern Çağ’a geçmenin sembolü, çağdaş Bulgar milletinin kuruluş temellerini atan ve sağlamlaştıran tüm ulusun koşulsuz tanıyıp kabul ettiği ulusal, manevi bir değer olduğunu söylemektedir.⁵⁶⁴ Böylesine kıymetli bir yere sahip olan Levski’nin idamının ise aynı orantıda çok büyük bir travmaya sebebiyet vereceği ortadadır. Fiziksel kayboluşu devrim hareketini maddi olarak dağıtsa da zihinsel düzeyde olağanüstü güçlendirerek Nisan Ayaklanması’nda vücut buldurmuştur. Bu nedenle Bulgarlar, Nisan Ayaklanması’nda her ne kadar Levski yer almasa da onun bu ayaklanmanın tartışılmaz lideri olduğunu düşünürler. Ayrıca bu ayaklanma her ne kadar başarısız olsa da nihayetinde bir dizi çözümleyici olaylara sebebiyet vererek bağımsız Bulgaristan’ı doğurduğu için ulusal bellekte Levski ulusal özgürlüğün en büyük lideri, milli kahraman ve şehit sayılmaktadır.⁵⁶⁵

2.3.5. Nisan Ayaklanması (1876) (“Aprilsko Vîstanie”)

Levski’nin idam edilmesi Bulgar Dâhili Devrim Komitesi’ni lidersiz bıraktığında bu olay ulusal devrim hareketini hem psikolojik anlamda hem de maddi anlamda dağıtmıştır. Komitacılık faaliyetlerini devam ettirmek üzere bazı denemeler yapılmış olsa da toparlanma oluşamamış ve kısa bir süre sonra organizasyon tamamen dağılmıştır. Diğer taraftan Bulgaristan’ı hâkimiyet alanında bulunduran Osmanlı İmparatorluğu ve özelde de Türklerle karşı olan kızgınlık ise had safhaya ulaşmıştır, zira ulusal devrimin en kıymetli değerinin Türkler tarafından yok edildiği, ulusal bağımsızlığın Türkler tarafından sekteye uğratıldığı düşünülmüştür. Levski’nin idam edilmesine karşı duyulan kızgınlık bir tarafa, daha önemlisi

⁵⁶² Volkan, 2014: 17-31.

⁵⁶³ Todorova, 2009: 194.

⁵⁶⁴ Undzhiev, 2007: XV.

⁵⁶⁵ Undzhiev, 2007: XXI-XXII.

örgütün dağılması ulusal harekete vurulan büyük bir darbe olarak algılanmıştır. Ancak ateşlenen bağımsızlık umudu gerek bazı yerel komitelerde canlı kaldığı gibi ciddi oranda halktan da taraftar toplamaya devam etmiştir. Bu nedenle artık ulusal bir ayaklanmanın başlatılması Levski'nin ulusal hayallerini gerçekleştireceğinden gönüllere bir nebze de olsa su serpmekle eşdeğer görülmüştür. “Ya ölüm ya da özgürlük” sloganının hareketin sembolü olarak devreye girmesi ayaklanmanın ne pahasına olursa olsun başlatılmasına verilen önemi göstermesi açısından yeterlidir. Bulgar ulusal bilincinde bundan dolayı “Aprilsko Vîstanie” [“Априлско въстание”] (Nisan Ayaklanması) olarak bilinen kurtuluş hareketi, ulusal bağımsızlık savaşının toplumsal ifadesi ve millet kahramanı Levski'nin mücadelesi ile özdeşleşmiştir.⁵⁶⁶

Prof. Konstantin Kosev'a göre, ayaklanmanın patlak vermesi “Bulgar halkının zor hayat koşulları” yüzünden değil de daha çok maddi zenginlik birikimi, Bulgar okullarında ulusun yüksek eğitim alması ile manevi olarak da olgunlaşarak “maddi manevi güç kazanması” nedeniyle kendi onuruna yakışan, bağımsız bir ulus olma isteği nedeniyle gerçekleştiğini söylemektedir. Ayaklanmanın olduğu XIX. yüzyıl öncesinde ise böyle bir gelişimin engellenmesi nedeniyle Bulgarlar güçsüz bırakılmış olduğundan hükümrana karşı direnememiştir. Ancak “Vîzrazjdane” (“Diriliş”) ile pasif direnişin başlaması, Bulgar nüfusunun artması, Bulgarların kendi okullarını kendilerinin finanse etmesi ve buralarda yüksek eğitim alması ile de Kilise bağımsızlığı için mücadele etmesi söz konusu olmuştur diyen Kosev, Bulgar ulusunun maddi ve manevi güç kazandığında “Nisan Ayaklanmasını” gerçekleştirebildiğini söylemiştir.⁵⁶⁷

Yaklaşık beş asır boyunca Osmanlı hâkimiyetinde bulunduktan sonra Bulgarlar ilk defa uluslararası düzeyde bu denli geniş yankı uyandıran, kendine özgü kurallara göre organize edilmiş ve halkın da katılımını sağlayabilmiş bir ayaklanma başlatabilmişlerdir. Bu durum bir taraftan ulusal kendilikte Ata (Otets) Paisiy'in hatırlattığı onur duygularını ilk defa ortaya koymaya ve ulusal bilinçte yer alan şanlı Bulgar Krallığı dönemlerini ilk defa anımsatan seçilmiş bir zafere göz kırpmıştır. Nisan Ayaklanması, tamamlanmış ulusal bir zafer olarak değerlendirilmese de kısmen de olsa ulusal bellekte milli onuru okşayan bir seçilmiş zafer olarak anılmaktadır. Şöyle ki, ayaklanma fiziksel anlamda büyük bir hezimete uğrasa da nihayetinde uluslararası camiada yarattığı büyük tepkisel yankı ile İstanbul (Tersane) Konferansı toplanmış, baskılar sonucunda Rusların tüm istekleri karşılanamayınca Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) başlamıştır. Savaş, Ayestefanos ve Berlin Antlaşmaları ile Bulgar Prensiği'nin ortaya çıkmasına sebebiyet vererek yaklaşık beş asır sonra Bulgar ulusu tekrar devlet kurma düzeyine erişebilmiştir. Dolayısıyla 1876 yılı Nisan Ayaklanması

⁵⁶⁶ Undzhiev, 2007: XXI-XXII; <http://epicenter.bg/article/Prof--Plamen-Pavlov--Aprilskoto-vastanie-e-prodalzhenie-na-revolyuysiyata--gotvena-ot-Levski-/125629/11/34>, (erişim tarihi: 10.05.2020).

⁵⁶⁷ Kosev, 2000: 13-14.

(Aprilsko Vîstanie) sonuç itibariyle ulusal bir zafer olarak hatırlansa da askeri anlamda ayaklanma etrafında yaşanan olaylar (etkileşimler) değerlendirildiğinde Bulgar ulusu için travmatik yönleri de bulunmaktadır. Bu kapsamda seçilmiş travma algısının daha kuvvetli olduğu söylenebilir.

Bulgar tarih yazımında aktarıldığı üzere ayaklanmanın sert bir şekilde ve genelde düzensiz ordu birlikleri (başbozuklar) kullanılarak bastırılması Bulgar ulusal belleğinde derin agresif psikolojik birimler inşa etmiştir denilebilir. Zira, Bulgar tarih kayıtlarında başbozukların sadece ayaklanmaya katılanlar üzerinde değil halka yönelik de kapsamlı kırımlara neden olduğu aktarılmaktadır.⁵⁶⁸ Bu değerlendirmeyi destekleyen çağın görgü tanıkları tarafından düzenlenen yazı, rapor, konsolosluk notları gibi çalışmalar Bulgar tarih anlatımında kaynak-argüman olarak değerlendirilip ulusal tarih yazımında sıkça başvurulan referanslar olmaktadır.

Görgü tanığı yazılarından bir tanesi İngiliz Robert Jasper More'a ait olup kaleme aldığı "*Under the Balkans: Notes of a Visit to the District of Philippopolis in 1876*"⁵⁶⁹ (1877) seyahatname çalışması ile Filibe (Plovdiv) civarında Nisan Ayaklanması esnasında yaşanmış olayları aktarmıştır. More'un aktardığına göre sert şekilde bastırılan ayaklanma meydanlarından biri de Batak olup buradaki Bulgar katliamını Ahmet Paşa ve üç bin civarında kendisine bağlı başbozuk birliği yapmıştır. Her ne kadar Batak kasabasında ciddi bir ayaklanma olmamışsa da karışıklıkları fırsat bilen başbozuklar bazı şahsi sorunları da düzeltmek üzere kasabayı kuşatmıştır. Kasabanın önderini tuzak kurarak vahşice öldürmelerinin yanı sıra More'un aktardığına göre köyde bulunan silahsız insanlara önce eziyet edilmiş dehşetten kaçıp Kilise ve okula sığınan ahali ise acımasızca öldürülmüştür. Tam sayısı belli olmamakla beraber More'un bildirimine göre Kilise'ye sığınmış yaklaşık bin kişinin çoğu öldürülmüş olduğu, sokak ve evlerde öldürülenlerle beraber en az üç bin Bulgarın Batak kasabasında katledildiğini aktarmaktadır. Genç erkek ve genç kadın Bulgarlara ise Müslüman olma şartı ile köyden çıkmaya müsaade verildiğini söyleyen More, bu alternatifini tercih edenlerin sayısını iki yüz ilâ üç yüz arasında olduğunu bildirmektedir.⁵⁷⁰

Avrupa'da ve ABD'de Bulgar ayaklanmasının sert bir şekilde bastırıldığına olan kanaatin yerleşmesine sebebiyet veren en önemli yazılar görgü tanığı raporlarıdır. Bu kapsamda Batılı devletler adına kurulan araştırma komisyonunun raporları ve Londra'da yayın yapan Daily News gazetesine gönderilen rapor türünde mektuplar çok önemli bir yere sahiptir. Avrupa ve ABD'de kamuoyu kanaatinin Türklerin aleyhine ve Osmanlı Devleti'nin karşısında şekillenmesi için çok büyük oranda bu komisyon raporları ile gazeteye gönderilen

⁵⁶⁸ Traykov vd., 1987.

⁵⁶⁹ More, 1877.

⁵⁷⁰ More, 1877: 85-89.

mektuplar etkili olmuştur denilebilir.⁵⁷¹ Sadece gazeteci Januarius MacGahan'ın hazırladığı yazıdan iki yüz bin civarında kopya hızla satılmıştır. Bunlar İngiliz kamuoyunun Osmanlı hakkında görüş değiştirmesine yetmiştir. Hükümete muhalif olan William Gladstone'un güç kazanması⁵⁷² ve nihayetinde İngiliz Başbakan Disraeli hükümetinin de bir süre sonra düşerek İngiltere'nin Osmanlı politikasında değişimlerin başlaması söz konusu olmuştur. Rus Çarlığı Osmanlı'ya karşı savaş ilân ettiğinde İngiliz Başbakanı Benjamin Disraeli tam da bu kamuoyu kanaatinden dolayı tarafsız kalarak Bulgar meselesi konusunda "kamuoyu hassasiyeti"⁵⁷³ yüzünden bu kararın alındığını ifade etmiştir.

Bulgar ayaklanması ve akabinde yaşanan olaylar yüzünden uluslararası arenada yayılan duyumları incelemek üzere uluslararası nitelikte bir araştırma komisyonu şekillenmiştir. ADB Türkiye Tam Yetkili Elçisi Maynard'ın talebiyle Osmanlı hükümeti bir seyahat tezkeresi çıkarmış, ABD Konsolosluk personeli bölgeye gönderilmiştir. Bulgaristan'da Nisan Ayaklanması esnasında yaşanan olayları araştırmak için kurulan komisyonunda ABD İstanbul Başkonsolosu Eugene Schuyler, Kölnische Zeitung muhabiri Schneider ile Edirne-Plovdiv (Filibe) bölgesi Rus Çarlığı İstanbul Konsolosu ve İkinci Sekreter Prens Aleksey Tseretelev yer almıştır. İngiliz Daily News gazetesi için raporlar hazırlayan Amerikalı (İrlanda göçmeni) savaş muhabiri Januarius Aloysius MacGahan da bizzat bu komisyonda yer almıştır.⁵⁷⁴ Başkonsolos Schuyler'in komisyon çerçevesinde hazırladığı rapor dışında Tseretelev ile beraber bir de ortak bir öneri niteliğinde "Bulgaristan İdaresi İçin Yönetmelik" adlı çalışmaları da olmuştur. Bu çalışma büyük oranda yeni kurulması muhtemel Bulgaristan için taslak anayasa hüviyetinde olmuştur. Amerikalı diplomat Schuyler, Bulgarlar için Anayasa hazırlığı esnasında oldukça endişeli olduğunu ve Bab-ı Ali'nin "tek başına cesur adam" sözüne olan şaşkınlığını gizleyemediğini şu şekilde ifade etmiştir:

Bana söylenene şaşmaktan kendimi alamıyorum. Tribün [Bab-ı Ali] kitabımı gözden geçirdiğinde yaptığı yorum: 'tek başına cesur adam' [şaşkınlık sebebi]... Bir cesarete sahip olup olmadığımı bilmiyorum ancak kabul edilmez şeyleri söylüyorum ve işte tam da bu saygısızlık olarak adlandırılıyor... Bu günlerde çok yoğunum. Şu an Bulgaristan için Anayasa hazırlıyorum, General

⁵⁷¹ MacGahan, 1876.

⁵⁷² Liberal Parti başkanı olan William E. Gladstone, dört defa İngiliz Başbakanlığı yapmıştır. ABD Osmanlı Devleti için tam yetkili Elçi olan Horace Maynard'ın İngiliz Daily News gazetesine gönderdiği ADB Başkonsolosu E. Schuyler'in hazırladığı ön raporu dikkate alan Gladstone, İngiliz Parlamentosu'nda İngiltere Hükümetine Osmanlı Devleti ile yürüttüğü politika yüzünden benzeri görülmemiş eleştirilerde bulunmuştur. Daha sonra bu verileri dikkate alarak aynı yıl (1876) bir de kitap (Gladstone, 1876) yayınlamıştır.

⁵⁷³ <https://www.irishtimes.com/opinion/liberator-of-bulgaria-an-irishman-s-diary-on-the-journalist-januarius-alloysius-macgahan-1.3919647>, (eişim tarihi: 10.05.2020).

⁵⁷⁴ Traykov vd., 1987: 41.

İgnatiev bunu konferansta [Tersane Konferansı] sunacak ve eğer Rusya istediklerini alamazsa savaşmakla tehdit ediyor, bundan dolayı iyi bir tane [Anayasa] hazırlamakla uğraşıyorum...⁵⁷⁵

Hazırlanan bu Anayasa taslak metni daha sonra Rus Çarlığı'nın Generali ve İstanbul Elçisi olan Nikolay İgnatiev tarafından İstanbul (Tersane) Konferansı'nda sunulmuştur.⁵⁷⁶

Araştırma komisyonunda resmi görevlendirme ile yer alan ABD İstanbul Konsolosu diplomat Eugene Schuyler'in hazırladığı araştırma raporu resmi devlet otoritesi altında hazırlandığından devlet düzeyinde Avrupa ve ABD hükümetleri tarafından en çok dikkate alınan rapor olmuştur. Rapor, Batılı devletlerde ve ABD'de Osmanlı aleyhine kamuoyunun oluşmasında ve hükümetlerin politika değiştirmesinde (İngiltere gibi) etkili olmuştur. Bizzat ayaklanmanın olduğu yerleri ziyaret edip karşılıklı görüşmeler ve gözlemler neticesinde Schuyler'in hazırladığı rapor ABD, Osmanlı Devleti Tam Yetkili Elçisi Horace Maynard tarafından ABD Devlet Departmanı'na (Dış İşleri Bakanlığı'na) gönderilmiş⁵⁷⁷ buradan da Başkan'a iletilmiş onun emri ile de Kongre'de (Senato'da) görüşülmüştür.⁵⁷⁸ Burada oluşan Kongre dokümanları ABD'nin çeşitli çevrelerinde kullanılmıştır. Amerikan tarihçi Linus Brockett'in Doğu Sorunu hakkında kaleme aldığı çalışmasında Senato notlarında geçen bu rapor kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁷⁹ Böylece Amerikan kamuoyunda da İngiltere'de olduğu gibi güçlü kanaatlerin oluşması söz konusu olmuştur.

Batılı devletlerde şekillenen bu görüş farklılığı zamanla Bulgarların ulusal davasına destek olarak kendini daha da belli etmeye başlamıştır. Balkanlarda ayaklanmaların sert şekilde bastırıldığı ve bu olaylara ilişkin haberlerin Schuyler ve Macgahan gibi diplomat ve gazetecilerin raporları ile İngiltere ve ABD'de yayılması bu ülkelerdeki kamuoyunun Bulgarların lehine, Türklerin de aleyhine oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu ise büyük politikada yani Büyük Güçlerin tutumunda değişimleri zorlamıştır. İngiltere'de oluşan kamuoyu hassasiyeti ve Türk aleyhtarlığı nedeniyle İngiliz hükümeti istemeyerek de olsa geleneksel Doğu Sorunu politikasından – Hindistan yolunun güvenliği için Osmanlı Devleti'ni destekleme ve Rusya'ya karşı kollama politikalarından – vazgeçmeye zorlanmıştır. Bu bağlamda İstanbul (Tersane) Konferansı'nda İngiltere Osmanlı'yı tam desteklememiştir. İngiliz hükümetini konferansta temsil eden Hindistan Bakanı Lord Salisbury, Bulgar olayları

⁵⁷⁵ Schuyler, 1901: 85.

⁵⁷⁶ Traykov vd., 1987: 181. Hazırlanan rehberin tam metni (Fransızca, SSCB Bilimler Akademisi Yayını) için bkz. Nikitin vd., 1961: 489-495.

⁵⁷⁷ Hazırlanan 193 sayfalık raporun tam metni için bkz. National Archives. Records of the Department of State. Dispatches received from US Ministers to Turkey 1818-1906. Vol. 30. Film 1600. Roll 31. No 106. November 21, 1876. Mainard to the Secretary of State. Enclosure No 4, Mr Schuyler's Report of the Massacres and Atrocities in Bulgaria, p. 1-193.

⁵⁷⁸ Traykov, 1987: 117; Senato notları için bkz. 44th Congress. 2nd Session. Senate. Ex. Doc. No 24. Message from the president of the United States, communicating in answer to a Senate resolution of January 16, 1877, correspondence with diplomatic officers of the United States in Turkey in relation to the revolt in Turkish provinces. Washington. 1877. p. 11-31.

⁵⁷⁹ Brockett, 1877.

nedeniyle oluşan Türk aleyhtarlığını savunanlardan birisi olmuş ve Hindistan yolunun korunması için artık başka yolların aranması gerektiğini söylemiştir.⁵⁸⁰

ABD İstanbul Konsolosu Eugene Schuyler iki rapor hazırlamıştır. İlk raporunu “Ön Rapor” şeklinde 10 Ağustos 1876’da Filibe’den göndermiştir. Detaylı rapor ise 29 Ağustos’ta İstanbul’a geldiğinde hazırlanmaya başlanmış olup 20 Kasım’da tamamlanmıştır. Özet şeklinde olan “Ön Raporun” bazı noktalarına dikkat çekmek “Nesne İlişkileri Kuramı” bağlamında Bulgar psikolojisinde oluşan agresif psikolojik birimlerin anlamsal temellerini göstermesi açısından önemli olduğu söylenebilir. ABD İstanbul Konsolosu Eugene Schuyler’in resmi ön raporundan bazı bölümler şöyledir:

Filibe, 10 Ağustos 1876

Türkler tarafından Bulgaristan’da meydana gelen vahşet ve katliamlar sebebiyle bildirmek isterim ki şu yerleri ziyaret ettim: Edirne, Filibe [Plovdiv] ve Pazarcık şehirleri ve Stanimaka, Kadıköy, Krichim, Perushtitsa, Peshtera, Radilovo, Batak, Kalagları, Panagyurishte (Otlukköy), Koprivshitsa (Avratalan) ve Klisura (Persident veya Dervent) köyleri ile Filibe [Plovdiv] ve Pazarcık bölgeleri.

Bizzat gördüklerimden ve araştırıp öğrendiklerimden, topladığım verilerden şunları tespit ettim: En son Kış ve Bahar döneminde Bükreş’teki Bulgar komitesinden ajanlar gelip Türk hükümetine karşı bir ayaklanma için propaganda yapmışlar ve de halktan genç olanlardan ciddi bir destek bulmuşlar. İhanet nedeniyle ayaklanma erken başlayarak 1 ve 2 Mayıs’ta patlak vermiştir... Pazarcık ve Plovdiv’te [Filibe] büyük bir belirsizlik ve panik oluşmuş, Bab-ı Ali’den talep edilen düzenli ordu uzun gecikme sonrasında reddedilmiştir. Filibe ve Edirne’deki Beyler de facto iktidarı ele geçirmiş [olduğundan] ve kasaba ile köylerdeki Müslüman halkı silahlandırmışlar, silahlar ise Edirne ve İstanbul’dan gelmiş. Bu silahlanmış Müslümanlar, düzensiz ordu veya Başibozuk olarak adlandırılmaktadır, bunlar çok az sayıdaki düzenli ordu ile birlikte isyanı bastırmak ve Hristiyan halkı silahsızlandırmak için Bulgar köylerine gönderilmiştir. Bu dönemde biraz da Çerkezlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır... Ayaklanan köyler çok az veya hiç direnmemiş. Çoğunlukla ilk talepte silahlarını teslim etmişler. Başibozuklar tarafından saldırıya uğrayan ve ahalisi korkarak kaçan köylerin tamamı yakılıp yağmalanmıştır. Bazı köylerin halkı en sert acımasızlıklara maruz kalmış ve sadece kadın ilâ çocuklara değil aynı cinsiyette olanlara dahi tecavüz edildikten sonra katledilmişler. Bu suçlar Başibozuklar tarafından yapıldığı gibi düzenli ordu tarafından da yapılmıştır.

Plovdiv [Filibe], Rupchos ve Pazarcık bölgelerinde tamamen veya kısmen yakılan köylerin sayısı altmış beş olup isimleri burada sıralanmıştır:

Yerleşim yerinin adı	Evler	Kilise	Okul
Sincirli	200	1	1
...			

⁵⁸⁰ Cecil, 1923: 114-122; Stefanov, 1977: 84.

[Toplamda]

[8145]

[38]

[42]

... Kargaşalar devam ederken öldürülen Bulgarların tam sayısını bu birkaç günde tespit etmek oldukça zor, ama ben 15 000 sayısını vermeye meyilliyim ki bu saydığım bölgeler için en düşük rakamdır...

...Koprivshitsa'da yağma varken, Panagyurishte'de şehvet [tecavüz], Batak'ta ise anlaşılan en çok kana susamışlık olmuş. Bu kasaba bir kez bile silah [kurşun] atmadan Başibozuklar tarafından güvenlik teminatı verildikten sonra teslim olmuş. Başibozuklar, Barutino'dan olan köy polisi Ahmet ağanın emrindeymiş. Az sayıdaki silahı topladıktan sonra söz vermesine rağmen Ahmet ağa köyün yağmalanmasını ve halkının katledilmesi emrini vermiş, yaklaşık yüz kız bundan istisna tutulmuş, çünkü bunlar işgalcilerin şehvetini tatmin etmek için ayrılmış ki, onlar da sonradan katledilmiştir. Kemiklerini gördüm, bazılarının üzerinde hala et parçaları duruyor, köpeklerin kemirdiği tepeye nazır bir ovada biriktirilmişler. Bu muhteşem ovada bir tek ev bile sağlam kalmamış... Tümü yanmış, sekiz binlik nüfustan 2000 bile kalmamış. Burada 5000 kişiden fazla insan ölmüş, bunların büyük kısmı da kadın ve çocuk... Batak'ta görünenler Bulgar ayaklanmasının bastırılması esnasında Türklerin yaptıklarını kanıtlamak için yeterlidir...⁵⁸¹

ABD Devlet Departmanı'na sunulan bu raporda Schuyler, Plovdiv, Sliven, Tırnovo ve Sofya civarında ziyaret ettiği köy ve kasabaları tek tek sayarak orada olan olayları aktardıktan sonra tahminen 9000 evin yakıldığını yaklaşık 72 000 kişinin de evsiz kaldığını öldürülenlerin sayısını ise 15 000 civarı olduğunu ifade etmektedir. Schuyler, resmi makamlardan öğrendiği üzere ayaklanma esnasında 12'si kadın ve çocuk olmak üzere Çingeneler dahil 153 Müslüman'ın öldürüldüğünü ancak sadece 115 kişinin öldürüldüğüne dair kanıt bulabildiğini söylemektedir. Raporun sonunda ise Schuyler, katliam ve acımasız eylemlerin icra edilmesinden sorumlu olanların en ağır şekilde cezalandırılması gerektiğini söyleyerek bu kişileri tek tek saymakta ancak her ne kadar iddia edildiği gibi Abdul Kerim Paşa (Edirne'deki Serdarekrem), Hüseyin Avni Paşa (eski Savaş Bakanı) ve Mithad Paşa olanlardan haberdar olup söylendiği gibi bu katliamların emrini vermemiş olsalar da acımasızlık ve barbarlığıyla öne çıkanlar Bab-ı Alî tarafından ödüllendirilip terfi ettirilmiş demıştır. Son olarak Schuyler, masum insanları korumaya ve kanuna uygun şekilde hareket etmeye çalışan görevlileri ise Türk hükümeti cezalandırmaya çalışmıştır diyerek raporunu tamamlamıştır.⁵⁸²

Bulgar tarihinde büyük bir travma olarak hatırlanan Batak olayı nesilden nesile “bağlantı nesnesi” bağlamında aktararak hatırlanması için devlet düzeyinde girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan birisi de Batak kasabasında olayın gerçekleştiği yerde bir Batak

⁵⁸¹ Traykov vd., 1987: 121-127; Tam metin için bkz. National Archives. Records of the Department of State. Dispatches received from US Ministers to Turkey 1818-1906. Vol. 30. Film 1600. Roll 31. No 106. November 21, 1876. Mainard to the Secretary of State. Enclosure No 4, Mr Schuyler's Report of the Massacres and Atrocities in Bulgaria, p. 1-193.

⁵⁸² Traykov vd., 1987: 164-167.

Anıtı Tarih Müzesi'nin yer almasıdır. Yaşanan travmanın yas tutma eylemi tamamlanmadığı bu “bağlantı nesnesinin” yaşatılmasından anlaşılabilmektedir. Bu ise ilgili psikolojik birimin içselleştirildiğini ifade etmektedir. İlaveten bağlantı nesnesi kapsamında zihinsel düzeyde var olan ulusal kendilik ve ulusal nesne anlamları (veya psikolojik birimler) son derece canlı durmakta nesilden nesile aktarılmak üzere gerekli şartlara sahip olmaktadır. Bütün bunlar ilgili anlamların ulusal kimlikte psikolojik birimler inşa ettiğine ve bunların da ulusal kimliğin yapısına artık içselleştirildiğine işaret etmektedir. Nisan Ayaklanması esnasında Batak olayları hakkında Batak Müzesi'nin müdiresi Teodora Peychinova şunları söylemektedir:

Her bir millet tarihinde öyle olayları vardır ki onları kalbinin çok derinliklerinde muhafaza eder. Bu olaylar hakkında sesle konuşmaz aksine şapka çıkarır, boyun eğip diz çöker. İşte tam da bu olaylardan biri Batak'tır ve her Bulgar için burası kutsaldır. Burası kahramanlığın sembolüdür, özgürlük adına kendini feda edenleri temsil eder.⁵⁸³

Batak Müzesi'ne gelen ziyaretçilere Nisan 1876 yılında olanları anlatan Müze çalışanı Lyuba Stambolieva şunları söylemektedir:

Batak (kasabası) daha en başından ayaklanma planları yapılırken bir devrim komitesi oluşturabilmiştir. Buraya bizzat ünlü komite üyesi Panayot Volov gelmiştir. Batak'ta bin yüz erkek silahlanmayı başarabilmiştir. Ayaklanma başladığında kanlı mektubu [ayaklanma emri] Bataklılar alamamış çünkü Peshtera'da bu mektup ele geçirilmiştir. Böylece ayaklanmanın başladığını daha sonrasında buradan geçenlerden öğrenmişlerdir. Bataklılar yerel Osmanlı yönetimini ele geçirmeyi başarabilmişler ve Batak Cumhuriyeti ilân etmişlerdir. Bu özgürlük sadece on gün sürmüş, 30 Nisan'da beş bin kişilik Başibozuk birliği ve liderleri Paşa Ahmet ağa tarafından kuşatılmıştır. Bataklılar silahlı olarak sadece bin yüz kişi olduğundan çarpışmalar eşit düzeyde yürütülmemiş, kısa sürede geri çekilerek çarpışmalar kasaba içinde olmaya başlamış her sokak ve her ev için mücadele verilmiştir. Her evde bulunan insanlar dövülmüş, öldürülmüş evleri ise yağmalanmış ve yakılmıştır. Yaklaşık iki yüz kadın ve çocuk kasabanın okuluna sığınmışlar, Ahmet ağa ise, okulun her taraftan kapatılarak yakılması emrini vermiştir. Bütün bu iki yüz kadın ve çocuk canlı canlı içerde yanarak ölmüştür. Diğer Bataklıların en son sığınağı ise Kilise olmuştur. Buraya canlarını kurtarmak için yaklaşık iki bin kadın, çocuk ve yaşlı sığınmıştır. Tek umutları Tanrı'nın evinin onları kurtaracağı olmuştur. Burada üç gece yemek ve su olmadan kalmışlar. Bu esnada ise Ahmet ağa her ne şekilde olursa olsun Kilisenin açılması emrini vermiştir. Nitekim Kilise taştan inşa edildiğinden dışarıdan yakılması mümkün olamamıştır. Saman ve arı kovanları getirerek Kilise camlarından ateşlenmiş saman ve arı kovanlarını atarak insanların dışarı çıkmalarını sağlamaya çalışmışlar. Üst üste yer alan insanlar bir nebze hava alabilmek için dışarı çıkmak zorunda kalmışlar... Üçüncü gün kapılar açıldığında bütün bu kadın, çocuk ve yaşlılar aşırı acımasız şekilde idam sehpasında kesilerek öldürülmüştür. Kilise haremine idam sehpaları konulmuş yanlarına ise Türk fesleri. Kilise'den her çıkan bir tercih yapmak zorunda bırakılmış ya başını idam

⁵⁸³ <https://nova.bg/news/view/2020/03/02/279903/баташкото-клане-една-от-най-черните-страници-в-историята-на-българия/>, (erişim tarihi: 10.05.2020).

sehpasına koyacak ya da fesi başına koyacak. Ama bu insanlar çok onurlu olduğundan hiç biri canı pahasına da olsa inancını değiştirmemiş. Bütün bu korumasız insanlar idam sehpalarında kesilmiştir.⁵⁸⁴

Son olarak Batak Müzesi müdürü Peychinova ulusal televizyonda ulusa seslenerek şunları söylemektedir: “Her bir Bulgar Batak’a gelmelidir. Çünkü kendisine bir ders hediye etmesi gerekiyor, bir ders ki kan ve kemikle yazılmış. Bu bir tarih dersidir, bir inanç dersi, onur ve haysiyet dersi.”⁵⁸⁵

Yukarıdaki bu aktarımdan da anlaşılacağı üzere Nisan Ayaklanması’nın “bağlantı nesnesi” Batak olayı nesilden nesile aktarılmaya devam etmektedir. Devlet bütçesinden desteklenerek ayakta tutulan bu “bağlantı nesnesi” ulusal kimlikte içselleştirilmiş psikolojik birimlere işaret etmektedir. Bu da tarihi olaylarda meydana gelen etkileşimlerin “Psikolojik İnşa” çerçevesinde Bulgar ulusu için kurucu etkileri olduğunu ifade ettiği söylenebilir.

Akademik camia ve tarih literatüründe de bu psikolojik birimlerin “anlatımı”nın devam ettiği anlaşılmaktadır. Sofya Üniversitesi Tarih Fakültesi Dekanı Prof. Plamen Mitev, Nisan Ayaklanması (Aprilsko Vîstanie) hakkında şunları ifade etmektedir: “Nisan Ayaklanması Bulgar halkının ulusal özgürlük mücadelesinde en parlak kahramanvari ortaya çıkışıdır, aynı zamanda Beş asırlık yabancı, agaryan⁵⁸⁶ boyunduruğu boyunca en kitlesel ortaya çıkışıdır...”⁵⁸⁷

Akademisyen ve tarihçi Prof. Konstantin Kosev, Nisan Ayaklanması’nın sonuca götüren bir faktör olmasının uluslararası arenanın son derece olumlu koşullar sağlaması ve Büyük Güçlerin güç dengesinde değişimlere zorlanması olduğunu belirtmektedir. Aynı görüşe katılmakla beraber tarihçi Prof. Andrey Pantev’e göre ise ayaklanmanın başarısı Batılı devletlerdeki entelektüel çevre ve halkın banal Kraliyet görüşmelerinden bıkmaları ve muazzam bir şekilde ortaya çıkan o zamana kadar bilinmeyen bir halkın kanlı mücadelesi neticesinde ahlaki dürtülerin tetiklenmesinden kaynaklanmıştır.⁵⁸⁸

Nisan 1876 yılında olaylarının olduğu dönemin tarihçilerinden olan Prof. Dimitar Strashimirov, Nisan Ayaklanması’nın ortaya çıkışını uluslararası ve ulusal nedenlere bağlamaktadır. Strashimirov’a göre uluslararası ortamda İngiltere’nin Osmanlı’yı çıkarları nedeniyle desteklemesi, Bulgar ulusal özgürlüğünün kazanılmasında sorunlar yarattığı gibi Rus faktörünün, her ne kadar kendi İmparatorluk çıkarları için de savaşa, ulusal davanın

⁵⁸⁴ <https://nova.bg/news/view/2020/03/02/279903/баташкото-клане-една-от-най-черните-страници-в-историята-на-българия/>, (erişim tarihi: 10.05.2020).

⁵⁸⁵ <https://nova.bg/news/view/2020/03/02/279903/баташкото-клане-една-от-най-черните-страници-в-историята-на-българия/>, (erişim tarihi: 10.05.2020).

⁵⁸⁶ “agaryan” veya “Hacer’i” anlamı ve detaylı bilgi için bkz. Gradeva, 2001: 112-134.

⁵⁸⁷ <https://www.bgonair.bg/a/108-video/111424-prof-plamen-mitev-aprilskoto-vastanie-e-nay-geroichnata-proyava-na-nasheto-natsionalno-osvoboditelno-dvizhenie>, (erişim tarihi: 11.05.2020).

⁵⁸⁸ <https://bnt.bg/bg/a/svett-za-aprilskoto-vstanie-01052017?page=2>, (erişim tarihi: 11.05.2020).

başarıya ulaşmasında yardımcı olmuştur. Ulusal düzeyde ise çektiği acılar için intikam peşinde olan ve özgürlüğe susamış bir halk söz konusudur. Strashimirov'a göre asırlar boyunca Türk İmparatorluğu tarafından aşağı görülen ve hakarete uğrayan Bulgarlar doğal olarak bunu ödetmenin arzusu içinde olmuşlardır. Bulgarların sadece malı ve geçim kaynağı olan hayvanları ağır vergiye maruz kalmamış aynı zamanda namusu, ailesi ve her şeyi köle muamelesine tutulup yöneticinin arzusuna bırakılmıştır diyen Strashimirov, günlük hayatta hakaret, dayak, eziyet gibi şeyler ise hiç konuşulmasın [bunlar normal şeyler] demektedir.⁵⁸⁹ Aprilsko Vîstanie'nin temel nedenlerini bu faktörler çerçevesinde belirtten Strashimirov, Nisan Ayaklanması'nı bir ulusal destan olarak tanımlamaktadır. Paisiy ile başlayan özgürlük için siyasi uyanış Nisan Ayaklanması'nda zirve yapmıştır işte tam da bundan dolayı bu ayaklanmanın çağlardan beri gelen milli hayallerin tacı olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹⁰

Bulgar tarih anlatımında Nisan Ayaklanması'nın önemi seçilmiş bir zafer görünümünde yer alırken bunu sert bir şekilde bastıran Türkler hakkındaki anlatımlar ise seçilmiş travma çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu anlamların ulusal kendilikte inşa ettiği libidinal psikolojik birimler olduğu gibi aynı güçte ulusal nesne hakkında agresif psikolojik birimler de mevcuttur. Bunların ulusal kimliğe içselleştiği ilgili “söylem” ve “bağlantı nesnelerinin” yaşatılmasından anlaşıldığı söylenebilir.

Ulusal kimliğe içselleşen agresif psikolojik birimler devlet düzeyinde ulusal politikalarda etkili olduğu gibi devletin dış politikasında da tesirlerini hissettirmektedir. Devlet bütçeli anıt müzenin desteklenmesi, Nisan Ayaklanması'nı (Aprilsko Vîstanie) anmak için 20 Nisan'ın ulusal bayram ilân edilme girişimi⁵⁹¹, ulusal siyasette Batak olaylarının soykırım ilân edilip edilmemesi konusunda siyasi atışmalara⁵⁹² sebebiyet vermesi gibi durumlar bunu göstermektedir. Bulgar Kilisesi ise Batak'ta hayatını kaybedenleri “şehit ve kutsal Bulgarlar” ilân etmiştir.⁵⁹³

İçselleştirilen bu agresif psikoloji Bulgaristan'ın Türkiye'yle ilişkilerinde de etkili olmaktadır. Avusturya, Innsbruck Üniversitesi'nde görev yapan Bulgar asıllı sanat rehberi Prof. Martina Baleva ve Avusturyalı tarih bilimci Dr. Ulf Brunnbauer'ın Berlin Doğu Avrupa Enstitüsü için hazırladığı bir çalışma Bulgaristan'da adeta infial yaratmıştır. Buna göre Bulgaristan'ın Türkiye'ye karşı kin ve nefret duymasına sebebiyet veren olaylardan birinin Batak olduğu, 1876 Batak olaylarında gazeteci Macgahan'ın yaptığı röportajların abartılı

⁵⁸⁹ Strashimirov, 1907a: 262-289.

⁵⁹⁰ Strashimirov, 1907a: 1.

⁵⁹¹ <https://bnr.bg/post/101261768?forceFullVersion=1>, (erişim tarihi: 15.05.2020).

⁵⁹² <https://www.24chasa.bg/novini/article/6020012>, (erişim tarihi: 15.05.2020).

⁵⁹³ <http://archive.is/NZoQV>, (erişim tarihi: 17.05.2020).

olduğu gibi çıkarımlarda bulunulmuştur.⁵⁹⁴ Bu girişime Bulgar siyasetçiler, medya ve tarihçiler şiddetle tepki vermiştir. Cumhurbaşkanı dâhil devlet yönetimi tarihin farklı gösterilmeye çalışılmasına tepki göstermiş, tarihi gerçekleri korumak adına Batak şehrinde ulusal bir konferans düzenlenmiştir. Bizzat Cumhurbaşkanı burada konuşma yaparak bu projenin “provokasyon olduğu”, projenin tanıtım kısmında söylendiği gibi Avrupa tarihinde Bulgar tarihinin değiştirilmek istendiği belirtmiş ancak “Bulgar tarihi Avrupa tarihinin içinde dünden beri bulunmamaktadır” diye tepki göstermiştir. Projede söylendiği gibi “Batak’ın Türkiye’nin AB üyeliğine engel” olmadığını aksine Bulgaristan’ın komşularının ve Türkiye’nin AB üyeliğini desteklediğini belirtmiş ve “yeter ki üyelik kriterleri yerine getirsinler” diyerek devam etmiştir.⁵⁹⁵

Ulusal yazılı ve görsel basın da bu projeye şiddetli bir tepki göstermiş, yazılı basında bir numaralı gündem konusu olmuştur. Ulusal yazılı basında çıkan manşetler: “Batak Katliamı Olmamış”, “Biraz Para İçin Batak Kurbanlarıyla Oynadılar”, “2000 Euro İçin Batak’a Tükürmek”, “Başıbozuk Birliğinde Bulunanlar, Hoca Dedi Ki: ‘Kim Ne İsterse Yapsın’”, “Yine Batak’ı Kestiler”, “Bulgaristan’da Türk Katliamları”, “BAN (Bulgar Bilimler Akademisi) Sözde Projeye Ev Sahipliği Yapmayı Reddetti”, Eski Cumhurbaşkanı Stoyanov: “En Kıymetlimize Saldırıyorlar – Belleğimize”, Cumhurbaşkanı Pırvanov: “Bu Tarihimize Yönelik Keskin Bir Saldırıdır”, Ulusal Tarih Müzesi Başkanı Prof. Bojidar Dimitrov: “Batak’la Alay Etmeyi Finanse Eden Türkiye”, yeni kanun teklifi: “Tarih İle Şakalaşmaya 5 Yıla Kadar Hapis ve 50 000 Levaya Kadar Ceza”, “Batak’ta Öldürülenler Yeni Şehit Sayılsın”...⁵⁹⁶ Ulusal görsel medya da buna paralel şekilde adeta infial düzeyinde tepki göstermiştir. Özellikle projenin yazarlarına yönelik medya tehditleri neticesinde konu öylesine dallanıp budaklanmıştır ki, Avrupa Birliği Komisyonu Bulgaristan’ın devlet düzeyinde yasal kişi haklarını koruyup korumadığına dair araştırma başlatmıştır.⁵⁹⁷

Bu gelişmeler değerlendirildiğinde ontolojik güvenlik mekanizmalarının çalıştığı söylenebilir. Batak olayları hakkında oluşan psikolojik birimlerin ulusal kimliğe içselleştiği ifade edilebilir. Bu durum ilgili içselleşmiş psikolojik anlamlara yönelik farklı bir anlam kurma girişimine çok sert şekilde tepki gösterilmesinden anlaşılabilmektedir. Tarihi etkileşimlerin sadece geçmişte kalmadığı ulusal kimliğin parçası olduğundan ulusun psikolojik tutum ve eylemlerini gerek ulusal düzeyde gerekse de uluslararası arenada

⁵⁹⁴ Baleva ve Brunnbauer, 2007.

⁵⁹⁵ <https://www.mediapool.bg/prezidentat-dade-posleden-zalp-po-proekta-batak-news128651.html>, (erişim tarihi: 17.05.2020).

⁵⁹⁶ “Kitayskite hunveybini i bylgarskiyat Batak”, *E-vestnik.bg*, 2.05.2007, <https://e-vestnik.bg/topic/features/page/717/>, (erişim tarihi: 18.05.2020).

⁵⁹⁷ <https://www.lex.bg/bg/news/view/16924>, (erişim tarihi: 20.05.2020).

etkilemeye devam ettiği söylenbilir. Psiko-inşa edilen anlamlar, devletlerin kuruluşuna büyük katkı sağladığı gibi ontolojik güvenlik bağlamında kendi varlığını korumak için devletler ilgili “bellekle” kalmak için de oldukça kıskanç davrandığı anlaşılmaktadır. Bu durum Psikolojik İnşa perspektifi kapsamında değerdendirildiğinde, daha öncesinde a priori olmayan anlamların etkileşim sonucunda psikolojik düzeyde inşa edilip sonraki varlık sürecinde korunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla İnşacı Psikoloji, ulusal kimlik hakkında a priori, değışmeyen ve süreklilik arz eden unsur olma konusuna ciddi bir kırılma getirdiği söylenbilir. Ulusal kimliğin değışebildiği, etkileşimlere dayalı olarak örneğin Nesne İlişkileri Kuramı bağlamında inşa edilip önceden sahip olmadığı özelliklere sahip olabileceği anlaşılmaktadır. Ancak bu Psiko İnşa edilen psikolojik anlamların karşıt anlamlarla değıştirilemeyeceği de ontolojik güvenlik nedeniyle anlaşılmaktadır. Değişim ancak yeniden bir etkileşim olur da örneğin libidinal bir anlam inşa edilebilirse aynı güçteki agresif anlam etkisizleşebilir. Sonuç olarak, Psiko İnşa edilmiş kimliklerin değışip dönüşmesi ancak yeni etkileşimlerle yeni anlamların ortaya çıkması ile mümkün olabilir. Suni olarak etkileşim olmadan oluşturulan anlamların içşelleşmiş psikolojik birimleri değıştiremediği iddia edilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK PSİKOLOJİ EKSENİNDE OSMANLI-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ VE DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

3.1. Bulgar Prensliği Dönemi (1878 - 1908)

Bulgar ulusal belleğinde milli uyanışın başlangıcı hiç şüphesiz 1762'de Paisiy Hilendarski'nin ortaya koyduğu *Slav-Bulgar Tarihi* adlı eserledir. Bu çalışma eğer Bulgar ulusal uyanışının başlangıcı sayılıyorsa eserde ortaya konulan düşünce ve ülkelerin maddi vücut bulduğu noktanın Bulgar Prensliği'nin Ayestefanos ve Berlin Antlaşmaları ile ortaya çıktığı dönem olduğu söylenebilir. Uluslararası siyasi arenada beliren bu yeni otonom Prenslik temsil ettiği ulusun psikolojik unsurlarından bağımsız düşünülemez. Bir başka deyişle tarihin derinliklerinde kendisini çevreleyen nesnelerle etkileşimi neticesinde Bulgarların bir ulus olarak inşa ettiği psikolojik birimlerin yeni otonom Prensliği'nin de devlet kimliğine içselleştiği ifade edilebilir. Bu durum Prensliğin ülkesel politikalarında görülebildiği gibi uluslararası arenada izlediği dış politikadan da anlaşılabilir. Belirgin olan nokta Bulgarların özellikle beş asır boyunca Osmanlı/Türklerle etkileşimi neticesinde inşa ettikleri agresif psikolojik unsurların yeni devletin eylemlerini motive edip ulusal kimliğine içselleşmiş olmasıdır.

Yaklaşık beş asır boyunca Osmanlı hâkimiyetinde kalan Bulgarların Türk/Türkiye nesnesi çerçevesinde genelde agresyona yatırım yapan psikolojik birimler geliştirdiği söylenebilir. Bu noktaya kadar yapılan analizlerde temel hatları ile bu agresif unsurların neler olduğu ortaya konulmuştur. Türk/Türkiye'ye karşı inşa edilen agresif psikolojik unsurlar gerek Prensliğin gerekse daha sonrasında Bulgar Krallığı'nın ve hatta günümüzde Bulgaristan'ın Türk devletine karşı şüpheli ve savunmacı yaklaşımını büyük oranda açıklamaktadır. Bir başka deyişle Bulgarların Türk/Türkiye hakkında geliştirdiği seçilmiş travmalar geçmişte olduğu gibi günümüzde dahi eylemlerini açıklama gücüne sahiptir. Hatta bunun ötesinde ulusun mücadele ettiği güncel aksaklık ve sorunların bile müsebbibi Türk/Türkiye nesnesi olarak görülmektedir.⁵⁹⁸ Oysaki Türk ulusu açısından Osmanlı'nın/Türkiye'nin Bulgar ulusu ile etkileşimi oldukça olumludur ve genelde seçilmiş zaferler şeklinde ulusal kimlikte yer aldığı söylenebilir. Şöyle ki, ulusal psikolojide beş asır boyunca Osmanlı'nın Bulgar halkı ile ilişkileri çok olumluydu. Din, dil ve kültürel değerlere karışılmadı ve halkın özgürce gelişimi engellenmedi, Osmanlının (Türklerin) gelişi Bulgar

⁵⁹⁸ <https://news.bg/interviews/prof-evgeniy-gindev-ako-ne-beshe-turskoto-robstvo-sega-shtyahme-da-sme-30-40-mln.html>, (erişim tarihi: 21.05.2020).

çiftçileri için iyi sonuçlar doğurdu.⁵⁹⁹ Türk ulus algısında Bulgarlarla etkileşimden bu libidinal/olumlu psikolojik birimler inşa edilerek Osmanlı ile Bulgarların etkileşim yıllarının seçilmiş zaferlerin söz konusu olduğu dönemler olarak algılandığı ifade edilebilir. Buna karşılık Bulgarlar ise Osmanlıyla/Türklerle etkileşim yıllarını ulus için “karanlık yıllar”⁶⁰⁰ olarak algılayarak bu dönem hakkında büyük ve güçlü bir seçilmiş travma inşa etmiştir. Ulusal kimliğin psikolojik inşası bölümünde de analiz edildiği gibi ikili etkileşimlerde Bulgar ulusal kimliğine içselleştirilen psikolojik birimler genelde agresif içeriklidir. Türk ulusal kimlik psikolojisinde ise bu etkileşimlerin ulusal kimlikte inşa ettiği psikolojik görünüm libidinaldır. Bu zıtlık durumu ikili münasebetlerde kaçınılmaz bir psikolojik çatışma ve her iki ulus için de ontolojik savunmaya neden olmaktadır. Bu durum ise doğal olarak ikili münasebetlerde genelde ifade bulmayan ayrışma ve karşıtlığın temel kaynağı olduğu söylenebilir.

Böylesine derin bir travma inşa etmiş olan Türklerle etkileşim yıllarının Bulgar ulusal kimliğinin en önemli ve en hassas boyutunu kapsadığı söylenebilir. Bu noktada şunun da belirtilmesi gerekir ki, psikolojik birimlerin oluşması ve ulusal kimliklere içselleştirilmesi esnasında tarihi olayların gerçekliği veya “nesnel gerçeklik” nedir sorusu da gündeme gelebilmektedir ancak işbu araştırma kapsamında bunun pek önemi yoktur. Ulusal kimliğin psikolojik inşasında önemi olmayan tarihi olayların nesnel gerçekliği konusu elbette Tarih Bilimi açısından en temel problem ve araştırma odağıdır, bu yadsınamaz. Ancak işbu çalışma kapsamında olayların tam olarak nasıl gerçekleştiği araştırılmamaktadır. Bu çalışmanın dikkate aldığı şey tarihi olayların psikolojik birimleri inşa etmedeki rolü ve bunların ulusal kimliğe nasıl içselleştirildiğidir. Bulgar ulusal kimliğinde ulusal edebiyatın yansımaları konusunda detaylı araştırmalara sahip olan akademisyen Prof. Aretov’un da belirttiği gibi tarihi olayların gerçekten o şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğinin önemi yoktur, asıl hayati olan nokta ulusların bu olaylara ne şekilde inandığı ve onları ne şekilde içselleştirip ulusal anlatımlarla kimliğinde pekiştirdiğidir.⁶⁰¹

İkili etkileşim sonucunda Bulgar ulusu agresif içerikli ulusal kimlik inşa ederken Türk ulusal belleğinde ise inşa edilen kimliğin libidinal öğeler içerdiği söylenebilir. Böyle olunca iki ulusal kimlik zıt psikolojik kutuplarda yer alıp bu konumlanma ikili ilişkilerde etkili olabilmektedir. Gerek Bulgar Prensiği gerekse de Bulgar Krallığı ve günümüzde Bulgaristan’ın Osmanlı/Türkiye ile ilişkileri sonucunda geçmişte inşa edilen psikolojik

⁵⁹⁹ İnalçık, 1993: 292; İnalçık, 1943: VI; Bıçaklı, 2016: 36; Kumrular, 2008: 236-237.

⁶⁰⁰ “Prof. İvan Tyutyundzhiev: Korektniyat nauchen termin e ‘vladichestvo’; Osmanskoto zaevovanie e beda ne prosperitet”, <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zaevovanie-e-beda-ne-prosperitet/>, (erişim tarihi: 25.05.2020).

⁶⁰¹ Aretov, 2006.

unsurlar Bulgar ulusunun politik eylemlerini etkileyebilmektedir. Tarihi etkileşimlerin her iki ulusun kimliklerinde farklı psikolojik yatırımlara sahip olması farklı eylemsel sonuçlar doğurmaktadır, böylece mevcut ve potansiyel anlaşmazlıkların psikolojik kaynağı olarak görülebilir.

Bu ana başlık altında Osmanlı İmparatorluğu içinde otonom bir yapı olarak ortaya çıkan ve Tuna nehrinin güneyi ile Balkan Dağları arasında yer alan Bulgar Prenslığı'nin geçmişte ulusal düzeyde inşa edilen psikolojik unsurlarının genelde dış politikasına etkileri ve özelde Osmanlı Devleti (Türkiye) ile ilişkilerinde tesirleri analiz edilmiştir. Analize tabi tutulan dönem Prenslığın otonom bir yapı olarak ortaya çıkışından (1878) tamamen bağımsız bir devlet olarak ilân edildiği 1908 yılları arasını kapsamaktadır. İlgili dönemde Prenslığın iç siyasi motivasyonları ve dış politika çıktılarının ulusal kimlikte yer alan psikolojik unsurlarla teması ve etkileşimi çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu analizlerden amaçlanan psikolojik düzeyde tarihi etkileşimler neticesinde inşa edilen ulusal kimliğin gelecekte kaybolmadığını ilgili ulusun eylemlerini ve dış politikasını etkilediğini göstermektir. Bu durum Bulgar ulusu ve devleti açısından Politik Psikoloji ekseninde “psikolojik isteklendirme ve politik eylemin” neden-sonuç analizi olarak da düşünülebilir. Odak nokta devletlerin ezeli ve ebedi aynı ulusal kimliğe ve aynı dış politika çıktılarına sahip olmadığını göstermenin yanı sıra, etkileşimler neticesinde Psiko İnşa edilen ve etkileşimler devam ettikçe sürekli değişim dönüşüme açık olan psikolojik unsurların ulusal kimliğe içselleştikten sonra rasyonel çerçeve kapsamında devletlerin eylemlerini etkileyebildiğidir. Bu noktada belirtilmesi gereken farklılaşan eylemsel çıktıların amaca giden yolda araçsal farklılığı ifade etmeyip amacı motive eden ulusal kimliğin değişip dönüşmesi neticesinde bir eylemsel farklılığa işaret edildiği söylenebilir. Kısaca, Bulgar Prenslığı'nin, gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse de diğer devlet ve uluslarla olan temaslarında Psiko İnşa edilen psikolojik faktörlerin eylemlerine tesirleri bu ana başlık altında incelenmiştir. Bu çerçevede dış politikaya yön veren temel ulusal düşünce ve ülküler Psiko İnşa edilen psikolojik unsurlarla ilişkisi bağlamında ortaya konulmuştur. Aynı zamanda bu psikolojik faktörlerin Osmanlı/Türk ulusal nesnesine yönelik çatışma alanları gösterilmiştir.

3.1.1. Seçilmiş Zaferler: “Beş Asırlık Esaretten Kurtuluş” ve “Sîedinenie” (“Birleşme”)

Bulgar Prenslığı'nin kuruluşu iki temel faktörün bir araya gelmesiyle olmuştur denilebilir. Bir taraftan içsel faktör olan “ulusal özgürlük savaşları” (“natsionalno osvoboditelni voyni” [“национално освободителни войни”]) ağırlığını ortaya koyarken diğer taraftan da dışsal yardımcı unsur olan Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) meydana

gelmiştir. Bu iki unsurdan ağırlıklı etkiye sahip olanın Rus Çarlığı'nın desteği olduğu söylenebilir. İçsel faktörlerden Nisan Ayaklanması ("Aprilsko Vîstanie") ve onun uluslararası arenada yarattığı yankılar sonrasında İstanbul (Tersane) Konferansı'nda Bulgarlar adına Rus Çarlığı'nın derhal uygulanmak üzere Osmanlı Devleti'nden talepleri olmuş ancak bağımsız bir devletin kabul etmesi zor olan istekler Osmanlı Devleti tarafından reddedilince savaş patlak vermiştir. Bu dışsal koşulun meydana gelmesi iç ulusal özgürlük teşkilatının motivasyonunu yükselttiği gibi bu sayede ilk defa gerçek anlamda ulusal bağımsızlığı kazanabilme ihtimali de görülebilmiş olduğundan daha önce çok aktif olmayan normal halktan da doğrudan destek görülmüştür.⁶⁰² Bu iki faktörün bir araya gelmesinin Bulgar-Rus işbirliği bağlamında Rus/Rusya ulusal nesnesine yönelik Bulgar bilincinde oldukça güçlü libidinal psikolojik birimler de inşa ettiği söylenebilir. Bu birimler ulusal kimliğin yapısına içselleşmiş ve günümüzde dahi geçerliliğini korumaktadır. Bulgar bilincinde Ruslar/Rusya ulusal nesnesi tam da bu nedenle "Bulgarları Türk esaretinden kurtarmış ve bağımsızlığın temellerini atmış büyük ağabey" olarak yerleşmiştir.⁶⁰³ Benzer şekilde Bulgar bilincine yerleşmiş "Kurtarıcı Kral" ("Tsar Osvoboditel" ["Цар Освободител"]) ifadesi de Rus Çarı II. Aleksandr'a atfen Bulgarları Türk hükümlerinden kurtarmanın şerefine söylenmiş bir ifadedir. Bu durumu bir "bağlantı nesnesine" dönüştüren ise 30 Ağustos 1907 yılında açılışı yapılmış olup⁶⁰⁴ günümüzde ise halen Bulgar Parlamentosu'nun önünde bulunan "Tsar Osvoboditel" adını taşıyan bir anıt heykelin yapılması olmuştur.⁶⁰⁵ Geçmişe ait libidinal ve agresif imajları bir arada bulunduran ve nesilden nesile aktarmaya devam eden bu heykel V. Volkan'ın ifadesiyle tarihsel sevinci ve de travmayı hatırlatıp yaşatan bir "bağlantı nesnesi" konumundadır.

Başarıyla sonuçlanan mücadele ve Bulgar Prensligi'nin ortaya çıkışı Türk/Türkiye ulusal nesnesine yönelik agresif psikolojik birimleri kuvvetlendirmiştir. Nitekim bağımsızlık için verilen mücadelenin başarıyla neticelenme umudu bir taraftan ulusal kendiliğin libidinal öğelerini yoğun bir şekilde okşarken diğer taraftan da mücadeleyi motive eden agresif unsurlar Bulgar-Türk etkileşimi bağlamında daha da kuvvetlenip devletin "kurucu temellerine" yerleşmiştir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki Bulgar toplumu "beş yüz yıllık

⁶⁰² Osmanlı-Rus Savaşı'ndan önce de ayaklanma girişimleri bağlamında ulusal bir bağımsızlık peşinde koşmuş Bulgarlar *gönüllü birlikler* olarak Rus Çarlığı'nın ordusuna büyük bir istekle katılmışlardır. Çarlık Ordusu'na katılım için uygun yasal koşullar 29 Nisan 1877'de General Nikolayevich'in çıkardığı bir emir (yönetmelik) ile mümkün olmuştur (Mihov, 1956: 217-218). Bu durum Bulgar tarih anlatımında ulusal özgürlük için Bulgar ve Rusların birarada mücadele etmesi veya eşit ulus algısı içeren "müttefiklerin beraber mücadelesi" olarak algılanır (Hristov, 1968: 7).

⁶⁰³ <https://www.dw.com/bg/деп-щандарт-русия-никога-не-е-изпускала-българия/a-44067264>, (erişim tarihi: 27.05.2020).

⁶⁰⁴ Açılış tarihinde (30.08.1907) çekilmiş fotoğraf için bkz. Görsel 17 "Tsar Osvoboditel Anıtı".

⁶⁰⁵ <http://stara-sofia.com/pamcarosv.html>, (erişim tarihi: 06.07.2020).

esaret geçmişinden” oldukça çok etkilenmekte ve buna bağlı olarak sosyo-kültürel hayatında yönler belirlemektedir. Türk/Türkiye nesnesine yönelik “esaret geçmişinden” kaynaklı bu agresif psikoloji bazen Türk-Bulgar ilişkilerinde olumsuz etkiler gösterebilmektedir. Mesela bazen ikili ilişkileri düzenlemek adına bu agresif imajı düzeltme/düzenleme uğraşları meydana geldiğinde eğer “esaret geçmişi” gibi kurucu temellere temas ediliyorsa sert bir şekilde ulusal tepkiyle karşılaşmaktadır.⁶⁰⁶ Bu da ilgili psikolojik birimin devletin ve ulusal kimliğin “kurucu ögesi” olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Nitekim böyle “kurucu bir birimin” değişmesi ulusal kimliğin de kökten değişmesine yol açacağından “ontolojik güvenlik” mekanizmalarını çalıştırmaktadır.

Dışsal unsurun Bulgar devletinin ortaya çıkışında ve temellerinin oluşmasında iki yönlü tesiri olduğu görülebilmektedir. Bir taraftan Rus/Rusya nesnesi bağlamında libidinal bir psikoloji kurulurken diğer taraftan da Türk/Türkiye ulusal nesnesi bağlamında agresif psikolojiyi daha da pekiştirdiği söylenebilir. Normalde “sessiz sedasız” günlük hayatına devam eden normal halk dahi bulduğu cesaret ve biriken agresif imajların tekrar güçlenmesi nedeniyle mücadeleye yoğun bir ilgi göstermekle kalmamış aktif bir şekilde “gönüllü milisler” (“opılchentsi” [“опълченци”]) adı altında ulusal bağımsızlık mücadelesine katılmıştır da. Bu durumun daha sonra ulus adına kurulan devletin temellerine de yerleştiği söylenebilir.⁶⁰⁷ Osmanlı Devleti’nden kopuş ve ardı arkasına gelen milli zaferler ulusal kendilikte Paisiy’in inşa etmede önemli roller üstlendiği libidinal psikolojiyi büyük oranda destekleyerek *Büyük Bulgar Krallığı* hülyasını tekrar canlandırmış ama aynı anda Türk/Türkiye nesnesi hakkında da beş asırdan beri biriktirilen agresif imajlar bu zaferlerle beraber eyleme sokulma imkanına kavuşarak daha da pekişmiştir. Bu durum Bulgarları daha geniş kitleler halinde motive ederek ulusal mitoloji – Büyük Bulgar Krallığı, hedefine yöneltmiş ve “tam ulusal bağımsızlık ve tüm Bulgarları aynı devlet çatısı altında toplamak” üzere fiili mücadeleye sevk etmiştir. Bu dönemde dış politikayı motive eden en temel psikoloji Paisiy’in inşa etmede önemli rol üstlendiği libidinal ulusal kendilik ve agresif öteki (Osmanlı/Türkiye) olmuştur denilebilir. Bu bağlamda Psiko İnşa edilen ulusal bir kimliğin eylemi haklılandırması söz konusu olduğu ifade edilebilir.

Akademisyen Hristov’un yabancı Elçilik ve Konsolosluk arşivlerinde yaptığı araştırmalara göre Nisan Ayaklanması sonrasında Bulgarların siyasi ve ekonomik yaşamı oldukça zorlaşmıştır. Hristov’un anlatımında ayaklanmanın sert bir şekilde bastırılmasına katılanlar ödüllendirilmiş, sonradan suçlu bulunmalarına rağmen yargıları infaz edilmemiş,

⁶⁰⁶ https://www.dnevnik.bg/analizi/2016/02/13/2700866_robsko_samosuznanie_i_grajdansko_obshtestvo/, (erişim tarihi: 15.06.2020).

⁶⁰⁷ Stefanov, 1977: 48.

geçim kaynaklarından yoksun kalan halktan vergiler her şeye rağmen zorla toplanmaya devam etmiştir. Hristov'a göre özellikle Kırım Savaşı sonrası Bulgaristan'a getirilen Çerkez ve başıbozuk grupların ülkede her türlü zorbalık, insan kaçırma, tecavüz ve öldürmelere girişmesi ve bunun devlet yetkilileri tarafından görmezden gelinmesi Bulgarları tam anlamıyla bir umutsuzluğa itmiştir. Böyle bir durum dolayısıyla Bulgarlar kurtuluş için her türlü girişimde yer almaya hayatları pahasına dahi olsa hazır olmuşlar, Hristov'a göre adeta kaybedeceği hiçbir şeyi kalmayan bir ulus haline gelmişlerdir.⁶⁰⁸

Bulgarlar için ulusal bağımsızlık fırsatı Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesi ile doğmuş ve bu olay Bulgarları yoğun bir şekilde Rus Çarlığı'nın ordusuna katılmaya itmiştir. Çarlık ordusuna katılan binlerce Bulgar gönüllüsü ("opîlchentsi" – "gönüllü milisler") daha sonra gerek Prenslik yerel askeri birliğinin gerekse de 1885 yılı Bulgar-Sırp Savaşı'nda Prenslik Ordusu'nun⁶⁰⁹ temelini oluşturmuştur. Geçmişin yakın hatırasını ve ulusun belleğini taşıyan bu askeri unsurun gerek iç politikanın şekillenmesi gerekse de Prenslığın dış politikasını şekillendirmede etkili olduğu söylenebilir.⁶¹⁰

Rus Çarı II. Aleksandr 29 Ekim 1876'da Moskova'da yaptığı bir konuşmada Türkiye'deki (Osmanlı'daki) Hristiyanların haklarını korumak için gerekirse savaşa da girmeye hazır olduklarını söylediğinde gönüllü Bulgarlar ("opîlchentsi") kendi ulusal özgürlüğü için büyük bir umut görmüş ve Türkler bağlamında tarihi etkileşimlerin inşa ettiği agresif psikolojik birimlerden motive edilmiş, Rus Çarı'na yönelik ise libidinal içeriğe sahip şöyle bir telgraf çekmişlerdir⁶¹¹:

⁶⁰⁸ Hristov, 1968: 37-40.

⁶⁰⁹ Stefanov, 1977: 48; Ayestefanos Barış Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra Bulgarlardan oluşan yerel bir ordu kurulması için Çar II. Aleksandr talimat vermiş, bu plana göre daha önce Çar Ordusu'na katılan gönüllü Bulgarlar dâhil yerel Bulgar Ordusu 59 piyade bölüğü (her biri 1000'er kişi), 13 atlı birliği, 17 topçu bataryası ya da toplamda 84 750 kişiden oluşmuştur (Hristov, 1968: 185).

⁶¹⁰ Stelova vd., 1994: 1-18.

⁶¹¹ İnşacı Psikoloji yaklaşımının daha iyi anlaşılması için önceki bölümlerde açıklanan terimler kapsamında belirtildiği üzere ulusal kendiliğin oluşmasında etkili olan ulusal nesnenin etkileşim sonucuna bağlı olarak libidinal-pozitif ulusal nesne (pozitif öteki), agresif-negatif ulusal nesne (negatif öteki) ve nötr ulusal nesne olarak bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu bağlamda Bulgar ulusunun bağımsızlığı için Rus Çarlığı'nın önemli bir sebep olması (her ne kadar Rus Çarlığı'nın İmparatorluk heveslerinden haberdar olursa da) Bulgar ulusal psikolojisi kapsamında değerlendirildiğinde Rus/Rusya ulusal nesnesi güçlü bir libidinal-pozitif ulusal nesne veya pozitif öteki kapsamında değerlendirilebilir. Bu durum Bulgar devletin kuruluş temellerinde Rus/Rusya'yı rol model bir devlet olarak algılamasında son derece belirgin olduğu söylenebilir (dış politikata Rus Çarlığı'nın model olarak algılanması hakkında detaylı bilgi için bkz. Stelova vd., 1994: 5-6). Bu kapsamda devlet organizasyonundan sanat ve kültüre kadar yoğun bir Rus etkisi söz konusu olmuştur. Bu yönlendirme öylesine sınır aşan bir noktaya ulaşmıştır ki, bir noktadan sonra Bulgar siyasi elit tarafından ulusal tehdit olarak algılanarak kasıtlı bir şekilde Rus Çarlığı ile ilişkileri "soğutma" girişimleri olmuştur (Stelova vd., 1994: 91-125). Nitekim Rus Çarlığı'nın baskın yönlendirici etkisi öylesine güçlenmiştir ki gerginleşen durumda ilk Bulgar Prensi olan Batenberg dahi tahtı bırakmak zorunda kalmıştır. Bulgarlar için sadece devlet yapısının temellerini atarken değil özellikle Komünist rejim döneminde hatta çağdaş zamanda bile Rus/Rusya'nın "pozitif algı" etkisi sürdürülmüştür. Buna bağlı olarak Ruslar geçmişte olduğu gibi çağdaş ikili ilişkilerde de sürekli olarak Bulgarlara "minnet borcunu" hatırlatmaktadırlar. Bulgar ulusu ise bir taraftan "pozitif öteki" bağlamında Rus/Rusya'yı rol model olarak görürken diğer taraftan da ulus onurunu korumaya çalışarak Rus Çarlığı'nın

Sayın Majesteleri İmparator'un Moskova'nın temsilcileri önünde böylesine çarpıcı ve cömertçe yaptığı konuşma Bulgarların kalbine çok derin bir şekilde ulaştı ve güçlü elinizle *beş asırlık esaretten* yakın kurtuluşu için umut doldular. Tüm Bulgar halkı tek bir adam olarak ayaklanmaya ve onu özgürleştirenleri takip etmeye hazırdır.⁶¹²

Gönüllü birlikler olarak Çarlık Ordusu'na katılanların bu ifadesinden anlaşılabileceği gibi “beş asırlık esaret” anlamı daha önce inşa edilen agresif psikolojik birimlerin temeli olarak ilgili ulusun eyleminde ana motivasyon olarak göze çarpmaktadır. Bu birlikler 93 Harbi'nden sonra Bulgar Prenslik Ordusu'nun da temel omurgasını oluşturmuştur. Gerek iç siyasi organizasyonda gerekse de Prensliğin dış politikasında en etkili unsur olmuşlardır. “Bulgar Yerel Ordusu” gönüllü Bulgarların da içinde temel faktör olarak yer aldığı resmi bir kurum olarak 15 Temmuz 1878 tarihinde resmi olarak kurulmuştur.⁶¹³ Dolayısıyla Bulgarların (Bulgaristan'ın) Osmanlı/Türk (Türkiye) ile olan ilişkilerinde ulusal kimlikte yer alan geçmişin psikolojik unsurların daha en başında bile ortaya çıkarak ikili münasebetlerde etkinliği kaçınılmaz olacağı öngörülebilir. Nitekim daha Osmanlı Devleti'nin bir parçası olduğu dönemde dahi ulusal kurtuluş mücadelesi için Rus Çarlığı Ordusu'na katılma motivasyonunun agresif psikolojik birim olarak kodlanmış “beş asırlık [Türk] esaretinden kurtulma” psikolojisi olduğu söylenebilir. İlgili motivasyonun agresif bir psikolojik birim olması hasebiyle Türk/Türkiye nesnesine yönelik sadece Prensliğin kuruluşunda değil sonraki yıllarda da ikili ilişkilerde Bulgarların her daim temkinli ve çekingen olmasını haklılandırmış en temel dayanak olmuştur.⁶¹⁴

Böyle bir motivasyonla hareket eden Bulgar gönüllüleri gerek zihinsel gerekse de maddi bir karşıt kutup olarak algıladıkları Osmanlı Ordusu'na karşı çatışmışlar ve Çarlık

İmparatorluk heveslerini öne sürerek yarattığı “negatif algıyla” aşırı bağıllığı dengelemeye çalışmaktadır. Profesör Matanov, Bulgar devletinin Eğitim Bakanlığı nezdinde ilginç bir şekilde “toplumsal hassasiyetleri” dikkate alarak Ruslar hakkında birçok acı gerçeğin görmezden gelindiğini ve “dengeyi” korumak için özel bir çaba sarf edildiğini belirtmektedir. (Bkz. “Kogato Rusiya ‘osvobodi’ Bılgariya”, DW, 03.03.2016 <https://www.dw.com/bg/когато-русия-освободи-българия/a-19089020> (erişim tarihi 20.06.2020)).

⁶¹² Hristov, 1968: 45-46.

⁶¹³ Popov vd., 1959: 60.

⁶¹⁴ Bu noktada şunun da belirtilmesi gerekir ki, Bulgaristan-Osmanlı (Türkiye) ilişkilerinde Bulgaristan ulusal psikolojisi Türk/Türkiye nesnesine yönelik her ne kadar agresif kodlar içerse de Bulgar devletinin pragmatik yaklaşımları nedeniyle Osmanlı ile beraber aynı cephede I. Dünya Savaşı'na girebilmiştir. Daha iki üç yıl öncesinde Balkan Savaşları'nda düşman cepherde kıyasıya mücadele içinde yer alan iki ulusun askerleri sadece birkaç yıl sonra omuz omuza olmasa da aynı tarafta savaşmıştır. Bu durum her ulusun kendi çıkarları peşinde olması ile açıklanabilir ancak böyle olması agresif psikolojinin var olmadığı anlamına gelmemektedir (Kalchev, 2011). Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'na katılması daha çok bağımsızlık sonrası topraklarına katamadığı ve Balkan Savaşları'nda dahi bir türlü çözüme kavuşturamadığı Makedonya bölgesi yüzünden olmuştur denilebilir. Balkan Savaşları sonrasında Bulgaristan'ın hezimete uğraması Birinci Ulusal Kaza olarak tanımlanırken I. Dünya Savaşı sonrasında Neuilly Barış Antlaşması nedeniyle uğradığı kayıplar ise İkinci Ulusal Kaza olarak bilinmektedir. Bu iki ulusal felaket Makedonya ülkesinde yaşayan Bulgarları tek devlet çatısı altına katma gayretlerinin başarısız olması sonucunda olmuştur. Bu ulusal felaketlerin getirisi ise zihnin derinliklerinde “beş asır esarete kalmasaydık şimdi böyle olmazdı..” söylemini motive ederek Türk/Türkiye nesnesine yönelik agresif psikolojiyi pekiştirdiği söylenebilir (Dimitrov, 2006).

Ordusu'nun kritik muharebe zamanlarında çok önemli avantajlar sağlamışlardır. Örneğin Şipka Muharebesi'nde bu görülebilir: Plevne'de kuşatılmış vaziyette bulunan Osman Paşa'nın yardımına giden Süleyman Paşa birliğine Balkan Dağı'ndan ("Stara Planina") geçiş yolu vermeyen General Stoletov kumandası altında Bulgar gönüllüleri savaşın gidişatını belirlemiştir. Sonuçta Plevne Muharebesi'ni kaybeden Osmanlı Ordusu'nun geri çekilmesini gerektiren kritik dönemeçlerde Bulgar gönüllüler etkin olabilmışlardır.⁶¹⁵ Ünlü Bulgar milli yazar İvan Vazov bu gönüllü Bulgarların tarihte oynadığı rolü edebi bir üslupla göstermeye çalışmıştır. Ulusal kahramanlıklarını övmek için ulusal hafızada çok önemli bir yere sahip "Şipçenska Epopeya'yı" ("Şipka Destanı'nı") bu gönüllü Bulgarlar adına kaleme almıştır.⁶¹⁶ Bulgar devleti ise Şipka Muharebesi'nin yapıldığı yerde büyük bir milli anıt "Pametnik na Svobodata" ("Özgürlük Anıtı") ve "Şipka Müze-Parkı" inşa ederek Bulgaristan'ın özgürlüğü için savaşmış ulusal kahramanların anısını gelecek nesillere aktarmayı düşünmüştür.⁶¹⁷

Tarihi etkileşimlerde inşa edilen psikolojik birimleri içselleştirmiş, maddi anlamda savaşa katılmış ve daha sonra da yeni ortaya çıkan devletin temel taşı olmuş gönüllü Bulgarlardan ("opılchentsi") müteşekkil bu yerel ordu otonom Prensliğin (1878-1908) izlediği politikaları motive eden en önemli kaynak olmuştur. Çarlık Ordusu'nun yardımıyla ortaya çıkan yeni otonom Prensliğin vatandaşlarında gerekse de askeri ve idari unsurlarında yüzyıllar sonra gelen Osmanlı'dan kopuş büyük bir sevinç ve coşku yaratmıştır. "Esaretten kurtuluşun" ve "ulusal özgürlüğün" sembolü olan Şipka, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu psikolojik coşku durumunun maddi görünümü olmuştur.⁶¹⁸ Bugün dahi devam eden "Türk Esaretinden Bulgaristan'ın Kurtuluşu" kutlamaları ilk defa 1880 yılında başlamış 1890 yılında ise resmîyet kazanmıştır.⁶¹⁹ Her ne kadar Komünist rejim döneminde (1944-1978 yılları arasında) kutlamalar yasaklansa da Bulgar Meclisi'nin 1991 yılında aldığı bir kararla tekrar milli bir bayram olarak kutlanmaya devam etmiştir.⁶²⁰

⁶¹⁵ Mihov, 1959.

⁶¹⁶ <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=920&Level=2>, (erişim tarihi: 01.07.2020).

⁶¹⁷ <https://www.shipkamuseum.org/about/our-mission/>, (erişim tarihi: 01.07.2020).

⁶¹⁸ Günümüzde "Şipka Destanı'nı" anmak üzere her yıl Ağustos ayında "Ulusal Kutlama Şipçenska Epopeya" ("Natsionalno Chestvane Shipchenska Epopeya") adı altında Şipka Dağı'nda resmi protokol düzenlenmektedir. Her yıl bu kutlama gününde Şipka Dağı'na giden devlet erkânı konuşmalar yapmakta ülke çapından halk ise çatışmaların yaşandığı alanları ziyaret ederek ulusal gurur ve onur duymaktadır. İlgili haber ve detaylı bilgi için bkz. <https://bnr.bg/post/101329540/prezidentat-shte-uchastva-v-otbelazvaneto-na-143-godini-ot-shipchenskata-epopea>, (01.08.2020).

⁶¹⁹ <https://dariknews.bg/regioni/pleven/3-ti-mart-nacionalen-praznik-na-bylgariq-1402357>, (erişim tarihi: 02.08.2020).

⁶²⁰ "İş Kanunu" ("Kodeks na Truda") 154. Maddesi gereğince "3 Mart – Osmanlı Boyunduruğundan Bulgaristan'ın Kurtuluş Günü – ulusal bayram" olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede devlet düzeyinde ulusal bayram ilân edilen Bulgaristan'ın kurtuluşu bayramı Osmanlı/Türk boyunduruğu veya Türk esareti agresif hatırası çerçevesinde şekillenen bir psikolojik birim inşa ettiği ve devletin resmi kimliği içine alındığı söylenebilir. Detaylı bilgi için bkz. "İş Kanunu, 154. Madde" <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1594373121>, (erişim tarihi: 02.08.2020).

Ayestefanos Barış Antlaşması, esasında Rusların Osmanlı Devleti'ne yaptıkları baskılar neticesinde aceleyle imzalatırdıkları bir ön barış antlaşmasıdır. Bu antlaşma Büyük Güçler nezdinde daha en başından beri pek dikkate alınmamıştır. Zira bu antlaşma öncesinde Rus Çarlığı'nın Avrupa güçlerine verdiği söz gereğince Doğu Sorunu kapsamında Osmanlı ile yapılacak barış antlaşması Büyük Güçlerin de dâhil olduğu uluslararası bir konferansta ve Büyük Güçlerin onayı bağlamında yapılacaktır.⁶²¹ Elbette Çarlık açısından bunun temel nedeni Doğu Sorunu kapsamında Rus Çarlığı'nın aslan payı elde etmesine diğer güçlerin karşı çıkacağı ve kazanımların bile tamamen kaybedilmesi endişesi olduğu söylenebilir. Böylesine bir durumda 3 Mart 1878 yılında Rus Çarlık Ordusu Yeşilköy (Ayestefanos) yakınlarında bulunduğu esnada Osmanlı yöneticileri ön barış antlaşmasını imzalaması konusunda isteksiz davrandıklarında İstanbul'a doğru askeri yürüyüş ile baskı yapılmış⁶²² böylece Ruslar Ayestefanos Antlaşması'nı cebren imzalatırmayı başarmışlardır.

Bu antlaşmaya göre Bulgaristan toprakları Bulgarların yaşadığı üç bölgeyi de kapsamıştır Tuna ve Balkan Dağı ("Stara Planina") arası, Balkan Dağı'nın Güneyi ve Batı Trakya civarı, son olarak da Makedonya coğrafi alanı.⁶²³ Ancak bu sınırlara razı olmayan Avrupalı güçler daha sonra Berlin Antlaşması ile sınırları daraltıp özerk Prensliğin Tuna ve Balkan Dağı arasında Sofya vilayeti dâhil topraklarda kurulmasını sağlamıştır. Fakat Bulgarların zihninde Bulgaristan sınırları Ayestefanos Antlaşması'nın belirlediği sınırlar olarak kalmaya devam etmiştir. Bulgar devleti, adeta yazılı olmayan bir anayasal madde hükmünde olan Ayestefanos Antlaşması'nın belirlediği sınırlara ulaşmak için tüm maddi ve manevi gücünü ortaya koymuştur. Ayestefanos sınırlarına ulaşma ülküsü on yıllarca Bulgar iç ve dış siyasetini, sosyo-ekonomik ve kültürel düzenini belirleyebilen büyük bir efsane ve mutlak ulusal hedef olmuştur. Ayestefanos Antlaşması Bulgar milli meselesine büyük oranda cevap veren bir çözüm olmuştur.⁶²⁴ Ancak bu sınırlara sahip olma çabası büyük savaflara girerek çok kan dökmeye ve sonuçta iki ulusal felaketin yaşanmasına neden olarak Bulgar toplumunun "esaret geçmişinin" de beslediği kendi gücüne inanmama ve sürekli başarısız olmayı öngören güçlü bir ulusal Nihilizm durumunu kuvvetlendirmeye sebebiyet vermiştir.⁶²⁵

Bulgar ulusu Osmanlı'ya bağlı bir Prenslik yönetimi altında olsa da esasında beş asır sonra uluslar arenasına tekrar çıkması kendi görüşünde bir bağımsızlık zaferi olarak algılanmıştır. Bir başka deyişle dış politikada de jure bağımsız olmasa da de facto bağımsız olarak hareket etmiştir. Mesela dış ilişkilerde Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğu halde kendi

⁶²¹ Hristov, 1968: 140.

⁶²² Hristov, 1968: 153.

⁶²³ Hertslet, 1891: 2680-2681. Harita için bkz. Görsel 14.

⁶²⁴ Stefanov, 1977: 50.

⁶²⁵ Avreyski, 2019: 19-20.

başına hareket edip Osmanlı'yı bilgilendirmeden diğer devletlerle antlaşmalar imzalama ve dış temsilci gönderme gibi eylemlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin tepkisini çekecek yabancı devletlere temsilci göndermenin yanı sıra 1889 yılında İngiltere ile ilk İngiliz-Bulgar Ticaret Antlaşması'nı dahi imzalamıştır. İngiltere'nin baskıları sonucunda Osmanlı Devleti bu antlaşmanın yasallığını kabul etmek durumunda kalmış bu ise Prenslığın de facto bağımsız hareket etmesini teyit eden bir tanıma olarak algılanmıştır.⁶²⁶ Bu bağımsız hareket etme tutumunun arkasında geçmişte inşa edilen psikolojik birimlerin etkisi olduğu söylenebilir. “Esaretten kurtulma” dürtüsü o kadar güçlü olmuştur ki Prenslığın ilk yıllarında yaşanan iç siyasi kargaşa ve halkın siyasi süreçlere katılımının son derece az oluşu bu agresif psikolojik duruma bağlanmıştır. Bulgar siyasetçiler itiraf niteliğinde şunu söyleyebilmiştir:

Asırlar boyunca Türk yöneticilere karşı tepkisel özgürlük arayışı ve güçlü bağımsız hareket etme isteğine dayalı psikolojik dürtü öylesine halkın psikolojisine yerleşmiştir ki kendi ulusuna ait otorite ve siyasetçileri dahi Osmanlı idarecilerini hatırlayarak reddetmekte ve tam liberal bir siyasi rejimi güçlü bir şekilde istemekteler.⁶²⁷

Kısaca, “esaret psikolojisi” öylesine Bulgarların zihnine sinmiştir ki otonom Prenslik hâlâ Osmanlı'ya de jure bağlı olsa da tepkisel eylem olarak tam bağımsızmış gibi hareket etmeyi kendi ulusal kimliğine göre haklı bulmuş, halk ise Prens dâhil siyasi lider ve partilere bir köle gibi bağlanmayı reddetmiştir. Bu davranış durumunun Psikoloji’de Post Travmatik Stres Bozukluğu, PTSTB (“post traumatic stress disorder”, PTSD)⁶²⁸ kapsamında ifade bulduğu söylenebilir. Geçmişte yaşanan travmanın gelecekte belirlediği tepkisel davranış tutumları olarak özetlenebilecek bu psikolojik hastalık durumunun bir ulus olarak Bulgarların tutum ve eylemlerinde etkili olduğu görülebilir.

Çağdaş Bulgar ulus psikolojisinde dahi PTSTB olarak tanımlanabilecek psikolojik durumun halen var olduğu iddia edilebilir. Prof. Nikolay Danchev, milli psikoloji hakkında şunları söylemektedir:

“Bulgarlar, tarihsel geçmişlerinde *dramatik* bir şekilde şekillenmiş çok karmaşık psikolojik bir organizasyon olup... ..her zaman bu tarihi [agresif] ‘psikolojik depodan’ beslenerek kendine karşı olan

⁶²⁶ Stefanov, 1977: 72.

⁶²⁷ Blek, 1996: 199-200.

⁶²⁸ Travma Sonrası Stes Bozukluğu, psikolojik bir rahatsızlık olup genelde geçmişte yaşanmış çok ciddi bir travmanın yol açtığı psikolojik baskıyı, haricilik ve tedirginliği ifade eder. En sık belirtileri: 1) Yeniden Yaşama (Hatırlama) – travmayı hatırlama sonucu ciddi endişe ve sıkıntı yaşaması, yas tutma işlemini tamamlayamaması; 2) Kaçınma – travmayı hatırlatacak nesne, düşünce ve seslerden kaçınma durumu; 3) Aşırı Uyarılma – travmaya maruz kalanlar kendilerini sürekli tetikte tutup aşırı tedbirler almaya çalışırlar. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/28/travma-sonrasi-stes-bozuklugu> (erişim tarihi: 10.09.2020).

hor görüşlerini toplumsal önderlere ve özellikle de siyasi iktidara ve her türlü milli otoriteye yöneltmektedirler”.⁶²⁹

Bu eylemsel tutum ulustan devlete yansayıp yeni ortaya çıkan otonom Prensliğin de ilk dış politika deneyimlerinde kendini gösterdiği anlaşılabilmektedir. De jure Osmanlı İmparatorluğu’na halen bağlı olduğu halde kasten ve bilerek otoriteyi tanımayan eylemler içine girmiştir (örneğin yukarıda aktarılan yabancı devletlerle anlaşma yapması).

Diğer taraftan ulusal psikolojinin libidinal psikolojik birimlerinin Prensliğin ve Bulgar ulusunun ilk yıllarında çok etkili oldukları söylenebilir. Bulgaristan Prensliği’nin ortaya çıkışı ulusal hafızada yer alan Paisiy’in anlattığı görkemli Bulgar Krallığı zamanlarını anımsatarak yeni devlet bu tarihi Krallığın devamı olarak görülmüştür. Şanlı Bulgar krallarının hatırası canlanmış ve tüm Balkan coğrafyasında geçmişin görkemli Bulgar Krallığı’nın tam kudretiyle tekrar kurulabileceği umut edilerek tüm Bulgarları aynı devlet çatısı altında toplama ülküsü şekillenmiştir.⁶³⁰ Bu libidinal “psikolojik depodan” beslenen özne eylemleri zamanla potansiyel ile reel gücü veya özne potansiyeli ile özne kapasitesi arasındaki orantıyı kaybederek “Megalomani”⁶³¹ süreci yaşanmıştır. Bu tarihten sonra San Stefano Bulgaristan’ı olarak anılacak Büyük Bulgaristan ülküsü – Prensliği, Doğu Rumeli’yi, Ege Denizi’ne çıkışı olan Batı Trakya ve Makedonya bölgelerini kapsayan coğrafi alanlarda devleti bütünleştirecek Bulgar devletinin doğal ülkesel alanı olarak görülmüştür. Reel gücün unutulduğu psikolojik açıdan “Megalomani” sürecine sürüklenen Bulgar ulusu onlarca yıl bu uğurda mücadele etmiş, büyük acılar ve iki büyük milli felaket yaşamak durumunda kalmıştır. Ayestefanos Bulgaristan’ını kurma çabası Bulgar ulusunun “politik atar damarı” olmuş ve yaklaşık yarım asırlık bir maceraya dönmüştür. İlk çabalarda Doğu Rumeli ile Bulgar Prensliği’nin başarılı bir şekilde “Birleşmesi” (“Sîedinenie” [“Съединение”], 1885) çok büyük umutlar vermiş ancak sonrası milli hafızada “iki ulusal kaza” (II. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı’ndaki kayıplar) olarak bilinen sosyal, ekonomik ve askeri felaketler ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte “Sîedinenie” (“Birleşme”) ile elde edilen zafer Türk/Türkiye nesnesine karşı kaybedilen hakların geri kazanılması olarak görüldüğü halde takip eden kayıplar ve travmatik olaylar her

⁶²⁹ Danchev, 2009.

⁶³⁰ Stefanov, 1977: 89-90.

⁶³¹ “Megalomani”, psikolojik bir düşünce bozukluğudur. Anlamsal açıdan Megalomani, abartılı ve aşırı büyük benlik, yüce şeylere takıntılı bağlanma durumu olarak ifade edilebilir. Megalomani genellikle kendilik hakkında gerçek ile orantısız büyük ve yüce tasavvurlar kurmaya işaret eder. Ayrıca aşırı kendini beğenme (Narsisizm) veya kendine aşırı güvenme ile dolaylı şekilde anlamsal ilişki kuran Megalomani ihtişamlı hayalleri tasvir eder, bu kapsamda kurgulanan düşünce sistematğine aşırı anlam yüklenir psikolojik açıdan bu bir düşünce patolojisidir. Detaylı bilgi için bkz. Tillman, 2010.

ne kadar ulusun kendi başarısızlığı olsa da “Türk/Türkiye esareti olmasaydı bu durumda olmazdık”⁶³² düşüncesi bağlamında agresif psikolojiyi daha da pekiştirmiştir.

Otonom Bulgar Prenslığı Ayestefanos ülküsü bağlamında elde ettiği tek kalıcı ve önemli başarısı ulusal zafer “Sîedinenie” (1885) yani Bulgar Prenslığı’nin Doğu Rumeli ile “Birleşmesi” olmuştur. Rus Çarlığı bu duruma karşı çıkmasına rağmen⁶³³ sessiz sedasız Bulgar Prenslığı’nin Doğu Rumeli ile birleştirilmesi, dışardan bir askeri yardım olmadan Bulgar ulusunun kendi başına ve milli çabayla bunu sağlaması ulusta çok güçlü bir özgüven (libidinal öğelerin okşanmasını) sağlamıştır.⁶³⁴ Birleşmenin oluşması ile dış desteğe (Rus Çarlığı’na) ihtiyaç duyulmadan başarılı olabileceği görülmüş böylece ulusal zaferlerin tek başına da elde edilebileceği anlatımı ve coşkusu çok güçlü bir şekilde ulusal gündeme yerleşmiştir.⁶³⁵ İşte tam da bu noktadan sonra özne kapasitesi ile reel gerçeklik arasında kayıp yaşanmış, ancak libidinal psikoloji gerçekliği gizlemesi söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler Bulgar ulusunun zihninde Paisiy’in bahsettiği şanlı Bulgar Krallığı’nın tekrar ayağa kalkıp

⁶³² “Ako ne beshe turskoto robstvo”, *Fakti*, 22.03.2013. <http://fakti.bg/mnenia/62150-ako-ne-beshe-turskoto-robstvo>, (erişim tarihi: 17.09.2020).

⁶³³ Tashev, 2005: 24; Ayrıca “Birleşmeyi” savunmak üzere gönderilmiş Bulgar Meclis Delegesi’nin Bulgar Prenslığı Dış İşleri Bakanı Iliya Tsanov’a Rus Çarlığı Dış İşleri Bakanı N. K. Girs ile görüşmesini aktardığı raporda bu “Birleşme” eylemi için Rus Çarı: “garip ve haksız”, tepkisinde bulunduğu bildirilmiştir. Rusya’nın Bulgarlar için yaptığı bunca büyük fedakârlıklara karşılık Bulgarların halen Ruslara karşı şüpheli yaklaşımları ve şimdi de bu yaptıkları dolayısıyla Rusları düşürdükleri kötü durumdan dolayı serzenişte bulunulmuştur. Detaylı rapor için bkz. Merkezi Devlet Arşiv Belgesi: TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 181, L. 289-293.

⁶³⁴ Bu görüş Bulgar ulusunun ilgili dönemde bakış açısını ve kısmen de diğer devletlerin algısını yansıtmaktadır (Stelova ve Pantev, 2013). Fakat konjonktüre bakıldığında çok önemli bir Büyük Güç olan İngiltere bu olayda Rusya’nın desteğini Bulgarlardan çekmesiyle birlikte beklenmedik bir şekilde “Birleşmeyi” desteklemiştir (Pantev, 1972: 92-97). Gerginleşen Yunanistan-Osmanlı ilişkilerinde bir sorun olması durumunda Osmanlı Devleti’ne destek sözüne karşı Bulgarlara tavizde bulunulmasını istemiştir. Bu konuda Osmanlı Devleti’ne baskı yapıp avantajlı pozisyonundan da yararlanarak Osmanlı’nın “Birleşmeyi” tanımasını sağlayabilmiştir. İngiltere’nin bu tutumu esasında tamamen Emperyalist çıkarlarından kaynaklanarak Rusya’nın bıraktığı boşluğu doldurma çabası olarak görülmüştür (Stefanov, 1977: 67-68). İngiliz diplomatlarının önceliği Bulgarları Rus Çarlığı’nın nüfuzundan koparmak olmuştur (Pantev, 1981: 39-40). Daha “Birleşmenin” gerçekleştiği 6 Eylül 1885 tarihinden bir gün sonra – 7 Eylülde şiddetle bu eyleme karşı çıkan İngiltere, 12 Eylül’de Rusya’nın bu eylemi desteklemediğini anlamasıyla pozisyon değiştirip İstanbul’daki İngiliz diplomat W. Wight’a talimat gönderip Berlin Antlaşması’nın bozulmadığını ancak “Birleşmeyi” de desteklemesi emri verilmiştir. “Birleşme”, Berlin Antlaşması’nın hükümlerini ihlal etmeyecek şekilde Prens A. Batenberg’in şahsında gerçekleşmiştir ve böylece Prens İstanbul’daki Sultan tarafından atanmış Doğu Rumeli’nin idari sorumlusu (vali) olması plânlanarak sorunun aşılması düşünülmüştür (Arşiv kaydı için bkz. PRO, FO, 78/3746, №329). Bu dışsal konjonktürel unsur olmasaydı Kuzey Batı’dan Sırpların saldırısına uğramış Bulgarlar Güney’den de Osmanlı Devleti’nin askeri harekâtına maruz kalmaları ile iki cepheli bir savaş yaşamış olacağından muhtemelen “Birleşme”nin başarısızlıkla sonuçlanacağı tahmin edilebilir. Ancak Büyük Güçlerin aralarındaki rekabetin yarattığı konjonktürel avantaj sayesinde “Birleşme” başarılı olacağı hiç umulmasa da ilginç bir şekilde muazzam bir başarıyla sonuçlanmıştır. Bulgar Prenslığı’nin toprakları ikiye katlanmıştır. Ulusal ideal: tüm Bulgar ülkesini tek devlette toplamanın (Doynov, 2005: 9) ilk adımı gerçekleşmiştir.

⁶³⁵ Bulgar Prenslığı ile Doğu Rumeli’nin “Birleşmesi” (“Sîedinenie”) sonucunda Bulgar ulusunda büyük bir coşku yaşanmış, Kiliselerde birleşmeyi kutlama ayinleri düzenlenmiştir. Dış İşleri Bakanı Iliya Tsanov Knez Aleksandr’a gönderdiği telgrafın arşiv kaydı için bkz. TSDA, F. 176K, op.1, a.e. 181, L. 85. Sofya Belediye Meclis Başkanı I. P. Slaveykov’un Sofya sakinlerini “Sîedinenie” (“Birleşme”) kutlaması için “Tsar Osvooboditel” Anıtı (“Özgürleştirici Kral” Anıtı – Rus Çarı II. Aleksandr anısına yapılan anıt) önüne daveti ve ayrıca şehirdeki tüm dükkân ve evlere ulusal bayrakların asılması talimatı TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 1876, L.1.

eski görkemine tekrar ulaşmasının çok yakında tamamlanabilecek bir mesele olarak görünmesine neden olmuştur.

3.1.2. Osmanlı (Türkiye) ile İlişkiler: Megalomani ve Agresif Psikoloji

Tarihçi Prof. Pantev'e göre "Birleşme" beklenmeden ortaya çıkan bir olay değil aksine tarihi süreçte ulusal mücadelenin evrimsel zirvesi olmuştur. Pantev'e göre "Birleşme" olayı ulusal mitolojide⁶³⁶ çok önceden ifade bulmuş bir sonuçtur. Fakat sonraki süreçte ulus üzerinde olumsuz etkileri de olmuştur, bir şekilde Megalomani⁶³⁷ olarak ifade edilebilecek "kendi başımıza da yapabiliriz inancını besleyerek aşırı dozda güç ve yücelik duygusuna kaptırmıştır" diyen Prof. Pantev, İngiliz tarihçi Crumpton'un da ifade ettiği gibi bu durum Bulgar ulusunu "önce sarhoşluğa sonra da umutsuzluğa" götürmüştür.⁶³⁸ "Birleşme" eylemi sonrasında Bulgar-Sırp Savaşı'nda (1885-1886) elde edilen askeri galibiyet ise Crumpton'un ifade ettiği sarhoşluğu veya aşırı psikolojik uyanış olarak tanımlanabilecek Megalomani durumunu daha da sağlamlaştırmıştır. Bu ulusal zafer geçmişte Paisiy'in ulusal psikolojide inşa ettiği ulusal mit olan – Büyük Bulgar Krallığı ile özdeşleştirilmesi ise muazzam bir psikolojik yücelik enerjisi oluşturmuştur. Bu durumun inşa ettiği yoğun "politik duygu" ulusu sonraki hedefler için birleştirmeye fazlasıyla yetmiştir ancak ulusta şekillenen "Megalomani sarhoşluğu" reel gücünü görmeyi engellemiş ve devlet eylemlerini diplomatik gerçeklikten uzaklaştırmıştır. Psikobiyografisi ele alındığında Prens/Knez I. Ferdinand ise bu duruma adeta teşne olmuştur. Avusturya Koburg Gotha hanedanına üye olan ve devlet yönetiminde daha önce hiç yer almamış I. Ferdinand hem dışlanmış ailesinin hem de kendinin iktidar emellerini gerçekleştirmek için kendisine teklif edilen Bulgar tahtını büyük bir fırsat olarak görmüştür.⁶³⁹ Bir taraftan uygun bir liderlikten diğer taraftan da tarihsel düzlemde inşa edilen hem libidinal ("Büyük Bulgar Krallığı") hem de agresif ("beş asırlık Türk esareti") psikolojik birimlerinden yoğun bir şekilde motive edilen Bulgar devletinin dış politikası yaklaşık yarım

⁶³⁶ Bulgar ulusal mitolojisi denilince esasında ilk Bulgar Krallığı'nın kuruluşundan İkinci Bulgar Krallığı'nın yıkılışına, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet yılları ve nihayetinde Bulgar Diriliş dönemi gibi bir zaman çizgisi üzerinde yer almış olay, olgu ve algıların ulusal kimlikle bütünleşmiş düşünce sistematığı olduğu söylenebilir. Ulusal mitoloji konusunda detaylı araştırmalara sahip olan Prof. Nikolay Aretov, anlatımların gösterdiğine göre Bulgarlar tarih boyunca hep çok değerli şeylere sahip oldukları – kendi devletleri ve manevi değerleri olmuş – ancak bunların hep başkaları tarafından zorla alındığı söyleminin temel ulusal anlatım olduğunu söylemektedir. Buna bağlı olarak ulusal travmaların şekillendiği bunların ise ulusun düşünce sistematığını etkilediği belirtilmektedir. Ulusal mitoloji anlatımını detaylı ve kalıcı bir şekilde Paisiy'in sunduğunu ifade eden Aretov, keşiş Paisiy'in şekillendirdiği görkemli Bulgar Krallığı geçmişi, Yunan saldırıları ve nihayetinde ızdırap içinde Türk hâkimiyetinde yaklaşık beş asır yaşamış Bulgarların travmatik hayatları ulusal ideali tekrar dirilttiği ve böylece Bulgar Dirilişi'nin başlatılabildiği aktarılmaktadır. Aretov'a göre ulusal mitoloji bu çeşitli mitler (oyalar) ile şekillenip çağdaş Bulgar bilincinde son derece önemli etkileri olmaktadır (Aretov, 2006).

⁶³⁷ Tillman, 2010.

⁶³⁸ Pantev, 2005: 3-7.

⁶³⁹ Davcheva ve Ovcharov, 1994.

asır (1944'lere kadar) tek ulusal idea/mit – tüm Bulgarları ve ülkelerini aynı devlet çatısı altında birleştirme ve Büyük Bulgar Krallığı'nı Balkan yarımadasında tekrar kurma – peşinde koşmuştur. Fakat reel politik ortam Megalomani gözlükleri ardında görülemeyince iki ulusal travma kaçınılmaz olmuştur böylece ulusal psikoloji son derece depresif bir sürece girmiştir. Bulgar ulusunun yaklaşık yarım asırlık bir zamana yayılan bu hâl durumları bazen aşırı aktif dönemlerle tanımlanırken bazen de aşırı baskı ve stres halleri ile anılması söz konusu olmuştur. Bu durumlar psikolojik açıdan manik-depresif bozukluk⁶⁴⁰ psikopatolojisi ile tanımlanabilir. Dolayısıyla libidinal ve agresif psikolojiden tesir alan Bulgar ulusu manik-depresif dış politika dönemleri yaşamıştır denilebilir.

İlk zamanlarda otonom bir Prenslik olarak ortaya çıkarak elde ettiği ilk önemli başarısından sonra çok fazla zaman geçmeden yedi yıl gibi kısa bir sürede ulusal zaferlerini yaşaması (“Birleşme” ve Bulgar-Sırp Savaşı galibiyeti) Bulgar ulusunda büyüklük tasavvurları içeren coşkun bir hâle (manik döneme) sebebiyet vermiştir. Bu durum potansiyelin çok ötesinde güç değerlendirmesine girmesine sebebiyet vererek megalomanik eylem ve söylemler içine girmesi ile sonuçlanmıştır. Ancak kısa bir süre sonra reel gerçeklik ile yüzleşmesi neticesinde yaşadığı büyük ulusal travmaların ardı arkasına gelişyle büyük bir çöküntü durumu da gecikmeyip aşırı depresif bir psikolojik hâl içine girilmiştir. Megalomani hâli ve manik dönemde Türk/Türkiye nesnesine yönelik agresif psikoloji en üst düzeye çıkarken depresif dönemlerde ise agresif psikoloji dondurularak Türk/Türkiye ulusal nesnesi ile pragmatik bir ilişkiye yönelme söz konusu olmuştur.

Bulgar Prensi I. Aleksandr'a büyük bir coşku ile “Birleşme” (“Sîedinenie”) bildirildiğinde⁶⁴¹ enerjik bir duruş sergileyerek “Birleşme'yi” (“Sîedinenie”) tanımları için tüm Büyük Güçlere çağrı yapmış eğer ulusal birleşme tanınırsa Türk halkının malı, canı ve haysiyeti korunacağı aksi durumda ise ciddi kargaşaların meydana geleceğini şöyle bildirmiştir:

⁶⁴⁰ Manik-depresif bozukluk bir psikolojik düzensizlik olup, mani (taşkınlık) ve depresif (çöküntü) dönemleri diye iki farklı ve birbirine zıt hâl durumlarından müteşekkildir. Manik dönemde taşkınlık, aşırı coşkunculuk ve kuvvet, kendini potansiyelin çok daha üzerinde görme, gerçeklikten uzak projeler peşinde koşma, büyüklük-yücelik düşünceleri ile motive edilerek bunlarla orantılı eylemler içine girilmektedir. Depresif dönemde ise aşırı bir karamsarlık, kendine güvenmeme (özgüven kaybı) ve kendini değersiz görme (Nihilizm), aşırı suçluluk hissi, geleceğe dair yoğun bir umutsuzluk içinde bulunma gibi düşünce halleri ile karakterize olur. Bunlara dayalı olarak eylemsel ve söylemsel aktivite genelde aşırı durağanlaşır. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/22/bipolar-bozukluk-ikiuclu-bozukluk-manik-depresif-hastalik>, (erişim tarihi: 25.10.2020).

⁶⁴¹ Arşiv belgesi için bkz. Görsel 15 “Geçici Hükümetin Birleşmeyi Prens Aleksandr'a Bildirmesi” (TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 181, L. 6).

Sayın Başbakan Karavelov Bey,

... Düşüncem şudur ki, birleşmeyi kabul etmemezlik yapamam. Askeri seferberlik ilân edilmesini öneriyorum, asker sizinle birlikte Plovdiv'e gitsin, ülkenin yönetimini ele alın. Plovdiv'e vardığımda Büyük Güçler'e telgraf çekmek isterim – Türkiye'nin hükümrانlığında olanları tanıyorum, bu birleşme halkın birlik ruhundan doğmuştur ve Türkiye'ye karşı bir hasımlık hedefi yoktur. Büyük Güçler'den rica ediyorum Türk halkının malını, mülkünü ve haysiyetini garanti etmek için bu olupbittiyi tanısınlar aksi halde sonuç olarak *vahşi kesimler* olacak. Aleksandr [Prens I. Aleksandr].⁶⁴²

“Vahşi kesimler” olacağı söylemi ile şüphesiz halkın agresif psikolojisinin sonuçları kast edilmektedir. Bir başka deyişle umulan sonucun elde edilmemesi durumunda bu agresif psikolojinin “vahşi kesimlere” sebebiyet vereceği ima edilmektedir. Bu durum manik dönemde agresif psikolojinin hakim olduğunu gösteren önemli bir ifadedir. Sınırları aşarak güç peşinde koşulan dönemlerde bu hâli motive eden en güçlü psikolojik dayanak Türk/Türkiye nesnesine yönelik geçmişte inşa edilen agresif psikolojik birimlerin olması ve taşkınlık (manik) eylemleri motive edici/haklılandırıcı unsur olarak kullanılması söz konusu olduğu söylenebilir. Benzer psikolojik motivasyon 93 Harbi'nde de görülmüştür. Rus Çarlığı'nın ordusuna katılan gönüllü Bulgarlar Rus Çarı'na gönderdikleri mektupta “beş asırlık esaretten kurtuluş” için kendilerini özgürleştireceklerle beraber aynı safta yer almaya hazır olduklarını bildirmişlerdir.⁶⁴³ Manik eylem içine girilen bu dönemde yine agresif psikolojinin eylemi haklılandırıcı unsur olarak kullanılması Bulgar ulusunun manik dönemlerinde agresif psikolojinin etkili olduğu iddiasını teyit eden ilave argüman olarak değerlendirilebilir.

Depresif dönemlerde ise tam aksine agresif psikolojinin etkinliğini yitirdiği ve farklı bir psikolojik hâl durumuna girildiği iddia edilebilir. Örneğin Birleşme sonrası iki cephede savaş riskinin söz konusu olması ve bu bağlamda Bulgar-Sırp Savaşı'nın (1885-1886) patlak vermesi Bulgar ulusunu büyük bir tedirginlik içine sokmuştur. Özellikle Bulgar Ordusu Kuzey-Batı sınırında iken Güney sınırına Osmanlı Ordusu'ndan yaklaşık 35 bin askerin toplanmasına başlanarak savaş hazırlıkları yapılması⁶⁴⁴ iki cepheli bir savaşa girme riskini en üst düzeye yükseltmiştir. Böyle bir durumda Bulgarlar hem Kuzey Batıdan gelen Sırp'ları hem de Güneyden girecek Osmanlı Ordusu'nu durdurmak zorunda kalırlarsa askeri kapasite

⁶⁴² Arşiv belgesi için bkz. Görsel 16 “Prens Aleksandr, ‘Birleşmeyi’ Kabul Etmesi ve Tanınma İçin Büyük Güçler Nezdinde Yapılacak Girişimler”, (TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 181, L. 56).

⁶⁴³ Hristov, 1968: 45-46.

⁶⁴⁴ İstanbul'da bulunan diplomatik ajan Nikola Genovich'in Dış İşleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta Türkiye'nin (Osmanlı'nın) Doğu Rumeli'ye ordu gönderme kararı aldığını, Rusya'nın ise böyle bir hareketin kötü sonuçları olacağını bildirmiştir. Arşiv belgesi Telgraf için bkz. TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 181, L. 126; İstanbul diplomatik temsilcisi tarafından Başbakan P. Karavelov'a verilen bilgide yaklaşık 35 bin askerin Doğu Rumeli'ye girmek üzere Güney sınırına toplandığı telgrafla iletilmiştir. Arşiv belgesi için bkz. TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 182, L. 73.

açısından yetersiz olduklarından var olanları da kaybedebilme ihtimali üzerine çok ciddi bir psikolojik baskı yaşamışlardır. Dış İşleri Bakanı İliya Tsanov, “Birleşme” hakkında bildirdiği fikrinde “iş aceleye gelirse [ulus için] ölüm gelir”⁶⁴⁵ diyerek mevcut durumun oldukça hayati olduğu ve tüm kazanımları kaybetme riskinin mevcudiyetini vurgulamıştır. Buna ilaveten “Birleşmeye” karşı çıkan Rus Çarı verdiği emirle Bulgar Prensliği’nde bulunan tüm subay ve askerleri geri çekmiş böylece Bulgar Prenslik Ordusu oldukça genç ve deneyimsiz asker ve subayların komutasına bırakılmıştır. Bu durumda Doğu Rumeli’nin korunması bir yana sahip olunan otonom Bulgar Prensliği’nin dahi kaybedilme riski çok büyük olduğundan psikolojik açıdan çok yoğun depresif bir hâl içine girilmiştir.⁶⁴⁶ Bu psikolojik hâlin manik döneme ara vermesiyle birlikte Türk/Türkiye nesnesine yönelik agresif psikoloji dondurularak pragmatik bir yaklaşım benimsenmesi söz konusu olmuştur. Bükreş’te 1885 yılında diplomatik ajan görevi yapmış, daha sonra 1887 ve 1894-1899 yılları arasında Başbakanlık görevinde bulunmuş Konstantin Stoilov gönderdiği bir mektupta “Birleşme” neticesinde gerginleşen ortamda Türkiye (Osmanlı) ile en azından bir süreliğine de olsa anlaşmaya varılması hatta “askeri bir birlik” dahi kurulma ihtimalini önermiştir.⁶⁴⁷ Birleşmenin getirdiği iki cepheden işgale uğrama ve elde olanı dahi kaybetme riski arttığında birden bire manik hâlin sönerek depresif dönemin belirginleşmesi ile agresif psikoloji maskelenerek pragmatik ilişkilerin kurulması istenmiştir.

Bulgar-Sırp Savaşı’nın 19 Şubat 1886 Bükreş Antlaşmasıyla sona ermesiyle birlikte iki cepheli savaş tehdidi sona ermiştir. Bu durum Bulgar ulusunun özgüvenini arttırmasının yanı sıra Avrupa’da Birleşme’nin dış yardıma gerek kalmadan milli başarı olarak görülüp artık bozulma ihtimalinin pek olmadığı görüşü hâkim olmaya başlamıştır. Bu andan sonra iki cepheli savaş tehdidi sona erdiğinden Türkiye (Osmanlı) ile bir anlaşmaya varılması gündeme gelmiştir. Her ne kadar ilk etapta pragmatik duruş sergilense de kısa sürede tekrar agresif psikoloji devreye girdiği söylenebilir. Rusya’nın Bulgar Prensliği’nden desteğini çekmesiyle birlikte İngiltere, Rus Çarlığı’nın Balkanlar’daki olumsuz pozisyonunu daha da derinleştirmek adına beklenmedik şekilde Birleşme’yi desteklemeye başlayarak Osmanlı’ya da bunu tanınması için baskı yapmıştır. Bu kapsamda Osmanlı Devleti’ni Birleşme’yi çözüme kavuşturması için ikna etmek üzere 1886 Tophane Protokolü’ne eklenmek üzere savaş durumunda Türkiye’ye askeri yardımı ele alan “karşılıklı askeri yardım” maddesini gündeme getirmiştir. Ancak bu maddeye Bulgarlar karşı çıkmışlar ve büyük tartışmalar meydana gelmiştir. Nitekim Osmanlı’nın bir savaşa girmesiyle Prenslik Ordusu Osmanlı İmparatorluk

⁶⁴⁵ Bkz. TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 182, L. 183-187.

⁶⁴⁶ Stefanov, 1977: 65.

⁶⁴⁷ Arşiv belgesi için bkz. TSDA, F. 600K, op. 1, a.e. 227, L. 1-4.

Ordusu'na dâhil edilebilecek ve Osmanlı Padişahı da Bulgar askerilerinin Genelkurmay Başkanı olabilecektir.⁶⁴⁸

Birleşme öncesi Doğu Rumeli'nin ilk Bulgar valisi (1879-1884) olan Aleko Paşa (Aleksandr Bogoridi) Başbakan Karavelov'a gönderdiği bir mektupta 1886 tarihli Tophane Protokolü'ne eklenmek istenilen "karşılıklı askeri yardım" maddesi hakkında büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını bildirerek endişelerini aktarmıştır. Şipka ve Plevne muharebelerinde kan döken kardeşler ne olacak veya Bulgaristan'ı [Türk esaretinden] kurtaran Rusya'ya Türkiye savaş açtığı anda bizim askerlerimiz Türk askerleri ile beraber Slav kardeşlerimize karşı mı savaşacak diye sorarak, "karşılıklı askeri yardım" maddesinin ulusal değerlere [psikolojiye] ters bir durum oluşturduğunu ve kabul edilemez bir öneri olduğunu bildirmiştir.⁶⁴⁹ Benzer şekilde iki defa Başbakanlık yapmış (7 Nisan-10 Aralık 1880 ve 19 Eylül 1883-11 Temmuz 1884 arasında) Dragan Tsankov da Milli Parti Başkanı ve Başbakanlık yapmış (1887 ve 1894-1899 arasında) Konstantin Stoilov'a yazdığı bir başka mektupta büyük tedirginliğini itiraf etmiştir. Türkiye ile yapılmak istenilen antlaşmaya "karşılıklı askeri yardım" maddesinin eklenmek istenmesinin Bulgar ulusunun idealine – tüm Bulgarları bir yerde toplamaya – "mezar taşı koyduğunu ve ulusu asırlık düşmanının kucağına attığını"⁶⁵⁰ ifade etmiştir. Bir başka deyişle ulusal psikolojide inşa edilen en köklü agresif psikolojik birim olan "beş asırlık esaret" anlatımı "asırlık düşman" ifadesiyle ima edilerek Birleşme'yi tanımak için de olsa Tophane Protokolü'ne eklenmek istenilen maddenin kabul edilemez olduğunu bir başka deyişle pragmatik açıdan uygun olsa da milli psikoloji açısından büyük bir engel teşkil ettiğini aktarmıştır. Yukarıda bahse konu olan her iki arşiv belgesinde de ilgili protokole eklenmek istenilen maddeye en büyük engelin inşa edilen psikolojik birimlerden geldiği ifade edilmektedir. Bu arada iki cepheli savaş riskinin ortadan kalkması ile depresif dönem aniden sona ermiş pragmatik tutumun mantığı hemen kaybolmuştur. Tekrar agresif psikoloji devlet eylemlerini etkilemeye başlamıştır. "Karşılıklı askeri yardım" konusu ulusal psikolojide yer alan "asırlık düşman" engeline takılmıştır. Nihayetinde yapılan itirazlar sonuç vermiş ve Berlin Antlaşması'nın bazı maddelerini yeniden düzenleyen "karşılıklı askeri yardım" maddesi 5 Nisan 1886 tarihli Tophane Protokolü'ne eklenmemiştir.⁶⁵¹ Böylece Bulgar ulusu Bulgar Prensiği ile ortaya çıkmanın sevincine yedi yıl gibi kısa bir sürede Birleşme'yi ("Sîedinenie") de ilave ederek sevinç ve coşkusunu yeni ülke toprağı ve nüfusu ile birlikte ikiye katlamıştır.⁶⁵² Bu büyük başarı Bulgar zihninde son derece güçlü libidinal psikolojik

⁶⁴⁸ Stefanov, 1977: 67-68.

⁶⁴⁹ Arşiv belgesi için bkz. TSDA, f. 600K, op. 1, a.e. 623, L. 1.

⁶⁵⁰ Arşiv belgesi için bkz. TSDA, F. 600K, op. 1, a.e. 623, L. 2.

⁶⁵¹ <http://archive.org/stream/mapofeuropbytre04hert#page/3152/mode/2up>, (erişim tarihi: 30.10.2020).

⁶⁵² Stefanov, 1977: 68.

birimler olan Büyük Bulgar Krallığı'nı ve tüm Bulgarları tek devlette toplama ülküsünü mümkün kılmıştır. Bu ise yıllar sürececek manik dönemin başlangıcını güçlü bir şekilde teşvik etmiştir.

Bulgar halkında coşku öylesine büyük olmuştur ki, Makedonya coğrafi alanı ve üzerinde yaşayan Bulgarların da Prensliğe katılması için hiç zaman kaybedilmeden gerek organizasyonların oluşması gerekse de bu yönde propaganda yapılması gibi girişimlere başlanmıştır. Ancak böyle bir eylemin Birleşme'yi gölgeleyeceği ve Osmanlı Devleti'ni Büyük Güçler nezdinde haklı çıkaracağına Alman ve Fransız hükümetlerince Bulgar Prenslik hükümetine bildirilmesiyle frene basılmıştır. Bu uyarıları dikkate alan hükümet gerek ülke çapında gerekse de Makedonya sınırına yakın yerlerde olağanüstü yönetim tedbirleri alarak, Makedonya'nın Prenslikle birleştirilmesi ile ilgili her türlü faaliyeti yasaklamıştır, bu doğrultuda davrananlara en ağır askeri cezaların verilmesi talimatını vermiştir.⁶⁵³ Alınan bu önlemler esasında Makedonya'nın Prenslikle birleştirilmesinin istenmemesinden olmamıştır, aksine, gerek siyasi iradenin gerekse de halkın bu uğurdaki arzusu açıktır⁶⁵⁴ ancak Büyük Güçlerin uyarıları bağlamında Osmanlı'yı haklı duruma düşürüp Doğu Rumeli'den de olmamak adına daha yavaş hareket ederek Osmanlı lehine politikalar uygulandığını göstermeye çalışmıştır. Bu durum tabiri caiz ise “dereyi geçinceye kadar düşmanla dostluk kurmak” ifadesinde vücut bulmuştur. Zira çok kısa bir süre sonra de facto Birleşme'yi tanıyan Tophane Protokolü'nün (1886) imzalanması ile birlikte başlayıp bağımsızlık ilânı (1908) ile hızlanıp Balkan Savaşları'na (1912-1913) kadar Makedonya'nın Bulgar topraklarına katılımı için bazen gizli bazen de açık şekilde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Açıkça agresif psikolojiden motive olan manik dış politika süreci yaşanmıştır. Bu gayretlerinin önemli bir sonucu Selanikte kurulan “VMORO: Vîtrashno Makedono-Odrinska Revolyutsionna Organizatsiya” (“Makedonya-Edirne Dâhili/İçerde Devrim Komitesi”) olmuştur. VMORO, 1903 yılında İlinden Ayaklanması'nı çıkarmayı başararak Osmanlı'nın Balkan topraklarında çıkan yeni bir isyanın Osmanlı Devleti tarafından zor kullanarak bastırılmasına ve yeniden Büyük Güçlerin müdahalesine sebep olarak Mürzsteg Reformları'nın (veya Mürzsteg Programı'nın) devreye girmesine neden olmuştur.⁶⁵⁵ Diğer taraftan Bulgar Prensliği, Sırbistan ve Yunanistan'ın rahatsız olacağını bildiğinden resmi şekilde dillendirmese de el altından bölgenin bağımsızlığını desteklemeye devam etmiştir, elbette bir gün eninde sonunda birleşmenin geleceği umuduyla.⁶⁵⁶

⁶⁵³ Bilgarsko Knyazhestvo, 1886: 9-10, 13.

⁶⁵⁴ Doynov, 2005: 9; “Ulusal idea: tüm Bulgarların aynı devlet çatısı altında toplanması”, arşiv belgesi için bkz. TSDA, F. 600K, op. 1, a.e. 623, L. 2.

⁶⁵⁵ Gotsev, 2003.

⁶⁵⁶ Almendinger, 1927: 24.

İngiltere'nin Birleşme'yi desteklemesiyle Rus Çarlığı, Balkanlar'daki nüfuzunu kaybettiğini düşünmeye başlamıştır. Bu durumdan kurtulmak için Bulgar Prensi Aleksandr Batenberg'e karşı Rus Çarı'nın ve Rusofillerin (Rus seven) desteğiyle bir darbe girişimi olmuş ve nihayetinde Prens Batenberg ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bundan sonra Rus Çarlığı'nın İmparatorluk emellerine uygun bir Prens iktidara getirmek için çalışmalar başlamıştır. Fakat İngiltere'nin desteğiyle Bulgar askeri elitler darbeyi bertaraf edip Prensi seçmesi gereken komite acele ettirilerek Avusturyalı Koburg hanedanından I. Ferdinand'ı tahta getirmiştir. Bu durum Rus Çarlığı'nı oldukça tedirgin etmiş ve Bulgar Prensliği'nin "kurtarıcısı" ile ilişkileri oldukça bozulmuştur. I. Ferdinand, Rus Çarı'nın İmparatorluk heveslerinden uzak durmaya çalışan, özelde Avusturya genelinde Batı yanlısı, çok daha maceracı ve risk almaya yatkın biyografisi ile milli ideayı gerçekleştirmeye daha çok uygun görülmiştir. Rus Çarlığı'nın, Bulgarların genişleme taleplerine cevap vermeyip Balkanlar'daki pozisyonunu Büyük Güçlere ters düşerek kaybetmek istememesi ve kendi İmparatorluk hedefleri için Bulgarların ulusal hedeflerini dikkate almaması nedeniyle Bulgarlar, Rus Çarı'nın etkisinde bir Prens'in seçilmesini engellemiştir. I. Ferdinand maceracı ve Batı yanlısı özelliği ile kısa sürede Batılı ülkelerle ilişkilerini çok iyi düzeye getirmiş Sofya'da başta İngiltere, Avusturya-Macaristan ve İtalya gibi devletlerin diplomatik temsilci ofisleri açılmıştır. Hatta Osmanlı Devleti'nin itirazına rağmen sonradan ise İngiltere'nin baskıları nedeniyle Osmanlı'nın kabul etmek zorunda kaldığı İngiltere ile Bulgar-İngiliz Ticaret Antlaşması (1889) dahi imzalanmıştır. Bulgar Prensliği'nin bu tutumu ile Berlin Antlaşması gereğince dış ilişkilerde Osmanlı'ya verilen haklar de facto Prenslik tarafından kullanılmış, bir bakıma de facto bağımsız bir devlet gibi hareket etmiştir.⁶⁵⁷

Bir başka deyişle ulusal idea olan tüm Bulgarları tek devlet çatısı altında toplama hedefi için yoğun bir şekilde çalışmalara devam edilmiştir. Bu dönemde Bulgaristan'ın gerek iç devlet organizasyonunun tamamlanmamış olması gerekse de askeri anlamda tam gücüne kavuşmamış olmasının⁶⁵⁸ "maskelenmiş bir manik dönem" sürecinin yaşanmasına sebebiyet verdiği söylenebilir. Bu durum Makedonya ve Edirne-Trakya bölgelerinde "Osmanlı boyunduruğundan"⁶⁵⁹ ("Osmansko igo" ["османско иго"]) kurtulmak için Ulusal Diriliş Mücadelesi ve Merkezi Bulgar Devrim Komitesi devamı babında ayaklanma hazırlıkları yapan VMORO örgütü ile ilişkilerde de görülebilir. Bulgar devleti Makedonya ve Edirne civarı Trakya bölgelerini Prensliğe dâhil etmek istese de askeri, ekonomik ve sosyal organizasyonu tamamlanmadığından kendini yeterince güçlü hissetmemesi Osmanlı/Türkiye

⁶⁵⁷ Stefanov, 1977: 68-72.

⁶⁵⁸ Stefanov, 1977: 71.

⁶⁵⁹ Bilyarski vd., 1984: 5-6.

ile ilişkilerini pragmatik bir düzeyde yürütmesini gerektirmiştir. Bu nedenle VMORO'ya doğrudan açık şekilde destek vermekten kaçınmış ancak her türlü askeri ve finansal desteği vermekten de geri durmamıştır.⁶⁶⁰ Bu nedenle VMORO'nun organize ettiği “İlinden Ayaklanması”⁶⁶¹ (1903) gerçekleştiğinde Osmanlı Devleti Büyük Güçlere ve ilgili yerlere notalar göndererek Bulgar Prensliği'nin VMORO örgütüne ve ayaklanmaya desteğini çekmesini ve de Berlin Antlaşması'nın gerekliklerine uymasını istemiştir.⁶⁶² Yine aynı dönemde Osmanlı Devleti Büyük Güçlere başka bir nota daha çekerek (muhtemelen İlinden Ayaklanması'na hazırlık olarak) Müslüman halka yapılan eziyet, baskı ve katliamların söz konusu olduğunu bildirmiştir.⁶⁶³ Kalkışmayı düzenleyenlerin Türk köylerini yaktığı, köprü ve vagonları patlattığı, telgraf ve telefon tellerini kestiği arşiv kayıtlarına not edilmiştir.⁶⁶⁴ Bundan dolayı Osmanlı, tebaasını korumak için askeri tedbirler dâhil her türlü önlemlerin alınacağını bildirerek sayıca büyük ve iyi organize olmuş bir orduyu Makedonya'ya ve Bulgar sınırına göndermiştir.⁶⁶⁵ Bulgar Prensliği ise askeri anlamda Osmanlı Ordusu'na karşı yetersizliği nedeniyle sadece diplomatik kanalları kullanmayı tercih etmiştir. Bu kapsamda Makedonya ve Edirne-Trakya civarında isyan sonrasında sivil Bulgar halkına eziyet edildiğini, katliam ve yıkımların söz konusu olduğunu yurt dışındaki diplomatik temsilciliklere bildirmiştir.⁶⁶⁶ Büyük Güçler nezdinde Makedonyalı halk üzerinde Türk katliamlarının sonlandırılması ve mülteciler konusunda Türk hükümetine baskı yapılmasını istemiştir.⁶⁶⁷ Bir başka deyişle askeri, ekonomik ve sosyal organizasyonunun eksik olması nedeniyle Makedonya'da hayati çıkarları olsa da (ve bunları el altından desteklese de) doğrudan Osmanlı Ordusu'nun karşısına ordu çıkaramadığından “manik dönemi” pragmatik tutum ile maskeleyerek idare etmeye çalışmıştır. Ancak bunu yetersiz gören VMORO örgütü doğrudan Bulgar Prenslik Hükümeti'ne resmi bir mektup göndererek “ulusal bir borç olarak Bulgar hükümetinin kardeşlerine yardım etmesini”⁶⁶⁸ istemiştir, fakat çıkarlarına uygun olduğu halde yetersiz askeri gücü nedeniyle Prenslik hükümeti doğrudan yardım edememiştir.

⁶⁶⁰ Eldarov, 2002: 11- 30.

⁶⁶¹ VMORO'nun organize ettiği İlinden Ayaklanması'nın (1903) temel amacı Makedonya ve Edirne Trakya'sı bölgelerinde Berlin Antlaşması 23ncü ve 62nci maddeleri gereğince söz verilen reformların yapılmaması nedeniyle bölge halkının inisiyatifi ele alması ve bu bölgelerde önce “tam siyasi özerklik” kurulması daha sonra ise uygun konjonktürde Bulgar Prensliği ile federatif birliğin sağlanması istenmiştir (Bilyarski vd. 5-6; Gotsev, 1983).

⁶⁶² TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 2084, L. 1-76.

⁶⁶³ TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1863, L. 1-18.

⁶⁶⁴ TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1873, L. 1-151.

⁶⁶⁵ TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1870, L. 1-410; TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1867, L. 1-142.

⁶⁶⁶ TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1872, L. 1-307; TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1888, L. 1-372.

⁶⁶⁷ TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1887, L. 1-367.

⁶⁶⁸ Bilyarski ve Burilkova, 2007: 313.

Bulgar devletinin Prenslik statüsüyle ortaya çıkışından yaklaşık yarım asırlık dönemde dış politikasının gizli nesnesinin hep Makedonya olduğu söylenebilir. Gerek I. Balkan Savaşı'nda gerekse de I. Dünya Savaşı'nda dış politikayı her daim motive eden Makedonya'yı ve burada yaşayan Bulgarları tek devlet çatısı altına, Bulgaristan'a katmak olmuştur.⁶⁶⁹ Eylemdeki haklılandırma Türk/Türkiye nesnesi bağlamında agresif psikolojiden gelmiştir. Osmanlı/Türk hakimiyetinde Bulgar topraklarının parçalandığı, Bulgar ulusunun dağıtıldığı, Bulgarların beş asır boyunca Türk esaretinde yaşadığı anlatımı haklılandırıcı agresif psikolojinin temelini oluştururken temel hedef olan ulusal ve ülkesel birleşme manik hâlin temelini oluşturmuştur. Bulgar ulusu ve devletinde sezilen zayıflık anında depresif hâl hakim olduğundan realist bir çerçevede zaman zaman göreceli tehlike nedeniyle gerçek niyet gizlenmiş ve pragmatik bir politika yürütülmesi tercih edilmiştir. Birleşme ("Sîedinenie") sonrasında I. Dünya Savaşı'na kadar dış politikaya hakim olan ise manik halin agresif psikoloji ile motive edilerek revizyonist bir dış politika oluşturmasıdır. Amaç, (libidinal psikolojik birim olan Büyük Bulgar Krallığı'nin ihya edilmesi ile özdeşleşen) San Stefano Bulgaristan'ının kurmak, bu kazanımın elde edilişi ise doğrudan Osmanlı Devleti ile yüzleşme anlamına geldiğinden olumsuz eylemlerin haklılandırılması agresif psikoloji ile olmuştur denilebilir. Bu bağlamda Osmanlı/Türkiye ile yürütülen ilişkilerde agresif psikoloji ana motivasyon olduğu halde konjonktüre bağlı olarak manik-depresif hal durumları sıralanmıştır. Manik dönemde agresif politikalar, depresif dönemde ise pragmatik politikalar sıralanmıştır denilebilir.

3.1.3. Bir Paradoks: "Kölelik Sendromu" ve Osmanlı ile Yakınlaşma

Tarihi süreçte Bulgar-Türk etkileşimlerinin Bulgar ulusal psikolojisinde inşa ettiği en köklü ve etkili psikoloji "beş asırlık kölelik/esaret" algısı olduğu söylenebilir. Bu agresif psikolojik algı durumunun en ciddi yansıması ise Türk/Türkiye nesnesine yönelik tutumda her daim temkinli ve güvensiz yaklaşım sergileme eğilimin olmasıdır. Zaman zaman olumlu ilişkilerin yürütülmüş olmasının ise çoğunlukla pragmatizm ile açıklanabildiği söylenebilir. Fakat geçmişte olduğu gibi günümüzde dahi "beş asırlık Türk esareti" anlatımı halen ikili ilişkilerin olumlu yönde seyretmesine engel olan en temel unsurdur. Bu psikolojik birim öylesine kuvvetli bir şekilde ulusal psikolojiye yerleşmiştir ki "kurtarıcı, büyük ağabey"⁶⁷⁰ olarak tanımlanan Rus Çarlığı dahi bundan nasibini almıştır. Bulgar Prensiği'nin ortaya çıkışının oldukça taze olduğu, kurtuluş sevincinin halen sönmediği zamanda bile Rus

⁶⁶⁹ Genchev, 1998.

⁶⁷⁰ <https://www.dw.com/bg/деп-шандарт-русия-никога-не-е-изпускала-българия/a-44067264>, (erişim tarihi: 30.10.2020).

Çarlığı'nın İmparatorluk heveslerini tatmin etmek için Bulgarlar aleyhine attığı her adım “bir kölelikten kurtulurken başka bir köleliğe girmek” olarak algılanmıştır. Tarih Profesörü Hristo Matanov, Ayestefanos Antlaşması'nın “Bulgarlar için bağımsız bir devlet kurma amacını hedeflediği” sözü, söylenebilecek en son şeydir aksine bu antlaşmanın asıl gayesi Bulgaristan'ın Rus ordusu tarafından de facto işgalini yasallaştırmaktır diyerek Türk hükümranlığından çıkarken Rus hâkimiyetine girmeme konusuna dikkat çekmiştir.⁶⁷¹ Ünlü Bulgar antropolog ve akademisyen Haralan Aleksandrov, “Türk esareti” söyleminin ilgili dönemde Rus Emperyalizm'ini gizleyen oldukça uygun bir metafor olduğunu söylemiştir.⁶⁷² Benzer şekilde ulusal kurtuluş mücadelesinin tartışılmaz milli kahramanı Vasil Levski'nin de bu konuda ciddi bir uyarısı olmuş: 18 Nisan 1871 tarihli bir mektubunda Rusya'dan gelecek yardıma Rus çıkarlarına hizmet etmemek adına oldukça temkinli bir şekilde yaklaşılmasını ve Bulgar ulusunun kendi bağımsızlığını kendi başına kazanması gerektiğini savunmuştur.⁶⁷³ Bir başka deyişle “esaretten kurtulma” refleksi öylesine güçlü bir şekilde ulusun psikolojisine ve dolayısıyla eylemlerine işlemiştir ki, “büyük ağabeyin” yardımı olmadan aslında imkânsız görünen Bulgar devletini tekrar kurma durumu dahi Rus Çarlığı'na karşı agresif tutumda yumuşamaya sebebiyet vermemiştir. Rus Çarlığı'nın emperyalist hedefleri için Bulgar Prenslığı'ni kullanmaya çalıştığında geçmiş esaret psikolojisinin tesiri ile daha da güçlü bir şekilde tepki gösterilerek Rus Çarlığı'na karşıt politikalar üretilmiştir.⁶⁷⁴

İlginç bir nokta, hatta bir Paradoks⁶⁷⁵ olarak tanımlanabilecek durum ise Bulgar psikolojisinde “Kölelik Sendromu'nun”⁶⁷⁶ gelişmesine sebep olan Türk/Türkiye nesnesinin, Rus Çarlığı'na karşı politikalar üretilirken bir sığınak olmasıdır. Bir başka deyişle paradoksal

⁶⁷¹“Kogato Rusiya ‘osvobodil’ Bılgariya”, DW, 03.03.2016, <https://www.dw.com/bg/когато-русия-освободи-българия/a-19089020>, (erişim tarihi: 10.11.2020).

⁶⁷² “‘Turskoto Robstvo’ e metafora, istoricheskata istina e druga”, DW, 15.04.2019, <https://www.dw.com/bg/турското-робство-е-метафора-историческата-истина-е-друга/a-48327918>, (erişim tarihi: 10.11.2020).

⁶⁷³ Strashimirov, 1908: 15-17.

⁶⁷⁴ Stefanov, 1977: 68-69.

⁶⁷⁵ “Paradoks”, ilk bakışta mantıksal görünümü olan bir ifade veya durumun bunun ötesine geçerek kendi kendine çelişki oluşturması veya genel hissiyata karşıt bir durum oluşturması hâlidir. <https://plato.stanford.edu/entries/paradoxes-contemporary-logic/#Int>, (erişim tarihi: 28.12.2020); <https://www.lexico.com/en/definition/paradox>, (erişim tarihi: 28.12.2020).

⁶⁷⁶ Sosyoloji, Etnisite ve Politik Psikoloji alanında akademik çalışmalar yürüten Prof. Lyudmil Georgiev'e göre her ne kadar Politik Psikoloji'de “Kölelik Sendromu” diye bir sendrom olmasa da Bulgar ulusal psikolojisinde bu psikopatolojinin en temel psikolojik öge olduğunu iddia etmektedir. Bulgar ulusunun ve Bulgar milletin ayağa kalkıp kendine, dünyaya ve diğerlerine başka şekilde bakmasına her zaman engel olan şeyin bu “Kölelik Sendromu” olduğunu söylemektedir. Bu durumun en dramatik olan tarafı ise Bulgalar, atalarının köle olduğunu en hararetli şekilde savunan bir ulus olmuş olmasıdır. <http://www.memoriabg.com/2015/05/23/v-bulgarskata-nacionalna-psihika-e-dramatichno/>, (erişim tarihi: 28.12.2020). Georgiev'e göre bu psikolojik hâl durumunun geliştirdiği trajik sonuç Bulgarların mazlum olmayı çok sevmeleridir. Onlarca güzel Bulgar filmleri arasında “en sevilen film” olarak “Ayrılık Zamanı” (Vreme Razdelno) filminin seçilmiş olması tesadüf olmadığını söyleyen Prof. Georgiev, bunun bir bakıma milli başarısızlıkların bahanesi olarak sunulduğunu da iddia etmektedir. <https://chara.blog.bg/politika/2015/06/10/prof-liudmil-georgiev-bylgarinyt-se-opiva-ot-tova-che-e-bil-1367737>, (erişim tarihi: 28.12.2020).

bir şekilde agresif psikolojik birim olan “esaret algısının” inşa edilmesine sebep olan Türkiye/Osmanlı, Rus Çarlığı’nın estirdiği “yeni esaret” rüzgarlarından korunmak için kalkan olarak kullanılmış olmasıdır. Bu kapsamda “yeni esaretten” korunmak için Türkiye/Osmanlı ile yakınlaşma meydana gelerek ulusal zihinde “Stockholm Sendromu”⁶⁷⁷ olarak tanımlanabilecek bir ilişki türü şekillenmiştir. Rus Çarlığı’nın emperyalist politikaları sonucunda Prens Aleksandr Batenberg tahttan feragat etmek zorunda kaldığında (1886) onun yerine gelecek Prens, Rus etkisinde kalmayacak şekilde aceleyle seçilerek Avusturyalı Koburg Hanedanı’ndan I. Ferdinand (1887) tahta getirilmiştir. Prens, tahta geldiği günden itibaren pozisyonunu güçlü kılıncaya kadar Rus Çarlığı’nın adeta can düşmanı olan “aşırı ulusalcı Stefan Stambolov hükümetini”⁶⁷⁸ tercih ederek Prenslik’teki Rus Çarlığı’nın tüm emperyalist kılcal damarları kesmek istemiştir. Bu görevi lâıykıyla yerine getiren Stambolov’un politikaları sonucunda Rus Çarlığı’nın etkisi öylesine zayıflamıştır ki, bizzat Çarlığın Dış İşleri Bakanlığı’nda görevli diplomat Lamsdorf, Çarlığın Asya yöneticilerinden Zinoviev’in sözlerini şöyle not etmiştir: “bu şekilde giderse Rus kanıyla kurtarılan topraklarda Çarlığın rolü komik vaziyette kalacak... Rusya buralara geri dönmelidir, zira yokluğu düşmanlarını sevindirmektedir...”⁶⁷⁹ diyerek Çarlığın Balkanlar’daki zayıflığını göz önüne sermiştir. I. Ferdinand ülkedeki pozisyonunu iyice güçlendirip askeriyede rolünü kuvvetlendirdiğinde, 1894 yılında, önceden Avusturya-Macaristan’a bildirdiği askeri bir darbeyi gerçekleştirip Stambolov’u iktidardan düşürmüş akabinde Rus Çarlığı ile ikili ilişkileri düzeltme yönüne gitmiştir.⁶⁸⁰ Rusya ile ilişkiler “Kölelik Sendromu’ndan” etkilenerek gerginleştiği bu dönemde (1887-1894) paradoksal bir şekilde Osmanlı (Türkiye) ile ise oldukça olumlu yönde seyretmiştir. Bulgarlar, özellikle Türk azınlık haklarının ihyası konusunda çeşitli iyileştirmeler yapmıştır.⁶⁸¹ Stambolov hükümeti (1887-1894), I. Ferdinand’ın himayesinde Osmanlı (Türkiye) ile olumlu düzeyde ilişkiler kurmak için özel çaba sarf etmiş, bu dönemde Osmanlı’nın talepleri karşılanarak Prenslik ile İmparatorluk arasında yakınlaşma söz konusu olmuştur. Bu stratejisi özelde Rus Çarlığı’na karşı geliştirilmiş olmakla beraber Sırp ve Yunan devletlerinin Makedonya üzerindeki taleplerini frenlemek için de tercih edildiği söylenebilir.⁶⁸²

Türk-Bulgar ilişkilerinde tarihi etkileşimlerin inşa ettiği agresif psikolojik birim olarak tanımlanabilecek “beş asırlık esaret” duygusu ve bunun sonucu olarak gelişen “Kölelik

⁶⁷⁷ Jameson, 2010: 337-355.

⁶⁷⁸ Stefan Stambolov Hükümeti’nin uyguladığı “devlet milliyetçiliği” konusunda detaylı bilgi için bkz. Spasov, 2003: 269-278.

⁶⁷⁹ Stefanov, 1977: 73.

⁶⁸⁰ Stefanov, 1977: 73.

⁶⁸¹ Turan, 1998: 220-222.

⁶⁸² Pantev, 1983: 258-259.

Sendromu” mantıksal sonuç olarak “kurtarıcı ağabey” Ruslardan gelebilecek yeni esaretten uzaklaşmaya sebebiyet vermiştir ancak diğer taraftan paradoksal bir şekilde milli psikolojinin algısal düzeyinde “esaret edici” olarak görünen Türklerle de yakınlaşmaya neden olmuştur. İkili ilişkilerde psikolojik açıdan çelişkili görünen bu durum “Stokholm Sendromu” ile açıklanabilirken realist perspektiften pragmatik bir çıkar ilişkisi olarak okunabilir. I. Ferdinand tahta gelir gelmez ilk işi Osmanlı ile yakınlaşma yolları arayarak “Birleşme” (“Sîedinenie”, 1885) olsa da “de jure” halen Osmanlı’ya bağlı olan iki ülke (Prenslik ile Doğu Rumeli) arasında gümrüklerin kaldırılması için Bulgar-Türk (Osmanlı) Ticaret Antlaşması (1887) imzalamaya çalışmıştır. Osmanlı’nın verdiği bu taviz karşılığında Bulgar Prenslığı de Osmanlı’ya ödemekle yükümlü olduğu yıllık emaret harcını ödemeye başlamıştır.⁶⁸³ Her hangi bir ayrılık hareketine destek vermeyeceğini taahhüt eden Prenslığın talepleri doğrultusunda Osmanlı Devleti, Bulgar Kilisesi’nin Bulgar dini ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere de jure Osmanlı toprağı olan Makedonya’da faaliyet göstermesine izin verdiği gibi Makedonya ve Edirne’de Bulgar okullarının açılmasına da müsaade etmiştir.⁶⁸⁴ Kısaca karşılıklı tavizler verilerek ikili ilişkiler hızlı bir iyileşme sürecine girmiş, Bulgar ulusal psikolojisine etki eden agresif psikolojik birimler frenlenerek pragmatik bir ilişki düzeyi kurulmak istenmiştir. Bu durumun agresif psikolojinin yok olduğu anlamına gelmediği ise çok kısa bir süre sonra İlinden Ayaklanması (1903) patlak verdiğinde anlaşılmıştır. Osmanlı/Türkiye ile yakın ilişkiler kurulurken buna paralel “esaret ediciden” kurtuluş için Makedonya’nın özgürlüğü için çalışanlara el altından her türlü destek verilmekten de geri durulmamıştır. Ayaklanmaya en büyük destek I. Ferdinand ve hükümetinden gelmiştir.⁶⁸⁵ Kalkışma sonrası Osmanlı’nın gönderdiği resmi notalarda Prenslığın Makedonya bağlamında ayaklanma ile alâkalı örgütlere verdiği desteğinin çekilmesi istenmiştir.⁶⁸⁶ Bu argümanlardan da anlaşılabileceği gibi ayaklanmanın hemen öncesinde yaşanan “yakınlaşma” ilk etapta paradoksal gibi görünse de esasında ulusal psikolojiyle doğru orantılı bir süreç olup konjonktür gereği agresif psikolojinin bir süreliğine maskelendiği bir durumu oluşturmuştur denilebilir. Bir başka deyişle ulusal kimliğe içselleştirilen agresif psikolojik birimin koşullardan bağımsız ve doğru orantılı olarak agresif eylemi motive edip haklılandırıcı özelliğini koruduğu iddia edilebilir.

⁶⁸³ Stefanov, 1977: 71.

⁶⁸⁴ Özlem, 2019: 39.

⁶⁸⁵ Stefanov, 1977: 85.

⁶⁸⁶ TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 2084, L. 1-76.

3.2. Bağımsız Üçüncü Bulgar Krallığı (1908 - 1944)

Bulgar Prensiği'nin bağımsız bir devlet olarak uluslararası arenaya çıkışı uygun konjonktürün varlığı ve Rus Çarlığı'nın yardımı ile olduğu söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşruîyetin ilânı (1908) İmparatorluk içinde bir kargaşaya ve siyasi irade zayıflığına yol açmıştır. Yaklaşık otuz yıl İmparatorluğu bir şekilde idare eden II. Abdulhamid'i tahttan indiren Jön Türkler, Meşrutîyeti ilân edebilseler de alışılmamış yeni siyasi rejimin doğal sonucu olarak, yeni hukuksal düzen, siyasi bir karışıklığa yol açarak İmparatorluk idaresini zorlaştırmıştır.⁶⁸⁷

Bulgar gazetelerinde çıkan yazılarda Jön Türk iktidarı şu ifadelerle tanımlanmıştır: "...tahmin edildiği gibi tam bir anarşi söz konusu, en kötü dönemde Yeniçeriler gibi, askeriye hükümetleri sürekli düşürüp yeniden kuruyor, hükümler sınıf ise yaklaşan trajik sonu gördüğü halde kendi aralarındaki şüphe ve anlaşmazlıklar yüzünden birbirini yiyor..."⁶⁸⁸ Bu iç siyasi karışıklık durumuna ilaveten Makedonya ve Trakya'da İlinden Ayaklanması (1903) sonrasında Büyük Güçlerin Balkanlar'da reform baskısının da iyice kendini hissettirmesi ile meşgul olan Osmanlı Devleti, Balkan coğrafyasında kesişen çeşitli Büyük Güç çıkarlarıyla mücadeleden uzak kalmıştır. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'in ilhakına karşılık Rus Çarlığı'na Boğazlar konusunda destek sözü verirken. Benzer şekilde Bulgar Prensi I. Ferdinand, Avusturya-Macaristan Başbakanı ile anlaşarak Bulgaristan bağımsızlığının desteklenmesine karşılık Bosna-Hersek ilhakını kabul edeceği sözünü vermiştir. Bütün bunlara İngiltere'nin de Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumaya yönelik politika değişimi eklenince, 22 Eylül 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığının ilân edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Rus Çarlığı ilk etapta bu zamansız eylemi "akılsızlık" olarak tanımlasa da bu olay sayesinde Berlin Antlaşması bağlamında Osmanlı Devleti'ne baskı yaparak asıl hedefi olan Boğazlar konusunda avantajlar elde etmek için fırsat görmüştür. Rusya'nın talebi üzerine toplanan konferansta Osmanlı İmparatorluğu baskılar karşısında en nihayetinde bedeli ödenmek suretiyle bağımsızlığı kabul etmeye razı olmuştur. Böyle bir bedel ödeme imkânı olmayan Bulgar Prensiği'nin yardımına ise Rus Çarlığı yetişmiştir. Rusya'nın teklifi üzerine, 93 Harbi'nden (1877-1878) kalma ve Rus Çarlığı'na halen ödenmemiş Osmanlı'nın 125 milyon Frank savaş tazminatı karşılığında Osmanlı Devleti kendi egemenliğinde bulunan Bulgar Prensiği'ni bağımsız bir devlet olarak tanımıştır (1909). Böylece Bulgar Krallığı ortaya çıkmış, Bulgaristan ise bağımsızlığı karşılığında Rus Çarlığı'na 82 milyon Frank

⁶⁸⁷ Akşin, 2006.

⁶⁸⁸ "Novite obeshtaniya na turtsite i nashiya dilg", VARDAR, 05.09.1912, [http://digital.nationallibrary.bg/DWWWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_View_8018&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWWWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_View_8018&v=1796), (erişim tarihi: 10.01.2021).

borçlanmıştır. Akademisyen Stefanov’a göre Bulgarlar, Prenslik döneminde dahi gerek iç politikada gerekse dış siyasette aslında de facto bağımsız hareket etmişler ancak yine de *de jure* bağımsızlık ile birlikte “esaretin son kalıntısı”⁶⁸⁹ da atılmıştır.

Bir tarafta iç siyasi istikrarsızlık ve dış politikada Büyük Güçlerin baskıları ile boğuşan Osmanlı Devleti depresif bir süreç yaşarken diğer tarafta Bulgar ulusu kendi bağımsız devletine sahip olmanın büyük coşkusu ile libidinal psikolojinin kabarması söz konusu olup manik bir sürece girmiştir. “Birleşme” (“Sîedinenie”, 1885 yılı) sonrası “ulusal bağımsızlığın” kazanılması (“natsionalna nezavisimost”, 1909) ile ikinci büyük zaferini yaşayan Bulgarlar “taşkın-coşkulu” psikolojik hâl durumuna girerek yaklaşık çeyrek asır sürececek bir macerayı başlatmışlardır. Prof. Pantev’in ifade ettiği gibi “önce coşkulu sarhoşluk sonra da milli felaketler ile umutsuzluk”⁶⁹⁰ süreci bu dönemde yaşanmıştır.

Bu coşkulu dönemin başlarında Bulgar eylemlerini zihinsel düzeyde ağırlıklı motive eden kaynağın Türk/Türkiye nesnesine yönelik agresif ulusal psikoloji olduğu söylenebilir. Türk/Türkiye nesnesine yönelik eylem düzeyi agresif psikolojik birimler ile desteklenirken ulusal idea – tüm Bulgarları aynı devlette toplama – libidinal psikolojik birim (Paisiy Hilendarski’nin ulusal psikolojide inşa edip hatırlattığı Büyük Bulgar Krallığı) ile beslenmiştir. Bir başka deyişle uzun yıllar peşinden koşulan milli ideal esasında psikolojik temelde yoğun bir şekilde Paisiy’in başlattığı ve “Diriliş” dönemi ile zirve yapan Psiko İnşa edilen kimlikten motive edilmiş agresif dış politika ise Türk/Türkiye bağlamında oluşturulan agresif psikoloji ile haklılandırılmıştır.

Bağımsızlığın kazanılmasından hemen sonra Kral ilân edilen I. Ferdinand hemen anayasa değişimine giderek sadece Bulgaristan Kralı ilân edilmeyip aksine tüm “Bulgarların Kralı” (“Kral na Bîlgarite” [“Крал на българите”]) unvanını almıştır. Osmanlı Devleti bu hitabı kullanmaktan özellikle sakınsa da iç siyasette bu tabir büyük bir destek görmüş, ilaveten Avrupalı büyük devletler de “Roi des Bulgares” (“Bulgarların Kralı”) şeklinde hitap etmeyi tercih ederek bu libidinal psikolojiyi dolaylı yoldan desteklemişlerdir.⁶⁹¹ Bağımsızlığın getirdiği büyümlü coşku ile beslenen Bulgar ulusu bir an önce ulusal birliğin kurulması için Makedonya’nın Bulgar devletine katılması amacıyla elinden gelen tüm çabayı sarf etmiştir. Gizli ve açıktan yapılan destek ve yardımlardan elde edeceği sonuçlar tükendiğinde ise tek yol olarak savaşı görmüştür.

Birinci Balkan Savaşı’nın arifesinde halkın tek haber alma kaynağı olan gazetelerde sık sık Makedonya’nın birleştirilmesi çağrıları daha coşkulu yapılmaya başlanmıştır.

⁶⁸⁹ Stefanov, 1977: 84-89.

⁶⁹⁰ Pantev, 2005: 3-7.

⁶⁹¹ Avcı, 2005: 293-295; Stefanov, 1977: 89-90.

Bağımsız bir devlet olmanın gurur ve coşkusu ile bir an önce ulusal ideanın tamamlanması için yazılı neşriyat basımı artmıştır. Örneğin Balkan Savaşı'nın arifesinde, Ağustos 1912 yılında, "Halkın Çılgılığı" başlığı ile çıkan manşet haberine göre halk artık uykudan uyanmıştır, akli başında olan bir ulusun tek isteğinin "esaretten hâlâ kurtulmamış kardeşleri için özgürlük savaşı" vermek olduğu bildirilmiştir.⁶⁹² Aynı günlük gazetede, Makedonya'nın Koçani kasabasında gizli örgütlerin pazar yerinde bombalı saldırısını bastırmak ve asayişin tekrar tesis etmek için gönderilen Osmanlı kolluk kuvvetleri ve yerel başıbozuk grupların tutumları oldukça agresif bir perspektiften görülerek "kanun dışılığı ve esareti anımsattığı" şeklinde aktarılacak eski agresif psikolojinin tekrar devreye sokulması söz konusu olmuştur. Türklerin, Pazar yerinde kaçışan masum köylü Bulgarlara ateş edip öldürdüğü, Bulgar din adamlarına eziyet edildiği, kadınların önce tecavüz edilip sonra çocuklarının öldürüldüğü, evlere arama bahanesiyle girilip yağmalandığı aktarılmıştır.⁶⁹³ Bu kapsamda Bulgar Krallığı'nda ise Makedonya'ya destek mitingleri düzenlenerek Sofya hükümetine Makedonyalı kardeşlerine yardım etmesi için baskı yapılarak şu bildiri okunmuştur:

Ey özgür vatanın vatandaşları!

Koçani'de katliam oldu, Şipsko'da iki köy yok edildi! Yine kesim oldu, yine Bulgar adı çiğnendi, hem de gözlerimizin önünde, sınırimızdan kırk kilometre ötede. Sadece bu değil: tüm Makedonya ve tüm Edirne civarında kesim ve ölümler var. Daha neyi bekliyoruz?

Otuz beş yıldır halkın yüreği bir vicdan taşıyor – Makedonya, bir tek umudu var, bir tek hayali – Makedonya. Ne dedik: başaralım ama acı çeken vatan yarısını, paha biçilmez güzel Makedonya'yı düşünmedik? Trakya, küçük kız kardeş için de söz oldu bir zamanlar – onu geri alalım, acı içinde söylüyorduk – bekle ey Makedonya! Bağımsızlık için hazırlanıyorduk [önce], vicdanlarımız ise şunu mırıldıyordu – bekle ey Makedonya! Evimizde zenginlik, güzel hayat, huzur ve istikbal için hayal kuruyorduk ve hırslanıp Makedonya için daha çok fedakârlık yapalım diyorduk! Canımızdan her şeyi kopardık, emek ve acılar feda ettik, büyük ve düzgün bir ordu için borç içine girdik, başımız dik olsun – Makedonya için!

Ve şimdi bu Makedonya'yı gözümüzün önünde yok ediyorlar. Dün mahvediyorlardı, bugün de eziyorlar, yarın da mahvedecekler, onu silecekler... [Mitingte bulunan kalabalığın "Savaş! Savaş!" nidaları attığı belirtilmiştir.]

⁶⁹² "Narodniyat Vik", VARDAR, 01.08.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796), (erişim tarihi: 12.01.2021).

⁶⁹³ "Klaneto v Kochani", VARDAR, 01.08.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796), (erişim tarihi: 12.01.2021).

Eğer Bulgaristan gerçekten demokratik bir ülke ise, eğer halk gerçek iktidarın sahibi ise, Kral ve hükümet halkın iradesine boyun eğmeli; halkın sesini iyice işitmeli: “Vox populi, vox Dei!” [“Halkın sesi, Tanrı’nın sesi!”].⁶⁹⁴

Ulusal arşivlerde bu olay ile ilgili kayıt altına alınan bir telgraf da benzer şekilde Koçani, Makedonya’da Bulgar halka Türkler tarafından zulmedildiğini bildirmektedir.⁶⁹⁵

İlgili dönemde tarihi olay ve durumun gerçekliği konusunda bir iddiada bulunmadan, esas itibarıyla ulusun psikolojik durumunu aktaran bu anlatımlara göre ulusal eylemi motive eden en önemli faktör yine Türk/Türkiye nesnesine yönelik geliştirilmiş olan “esaret” psikolojisinden kaynaklanmıştır. “Vatan yarısı” Makedonya’nın ve orada bulunan Bulgarların Türk hâkimiyetinden kurtarılması halkın “tek hayali” olarak aktararak “otuz beş yıl” bekleyişin ise uygun konjonktürün oluşması için olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle Bulgar Prensliği’nin ortaya çıkışını motive eden psikolojik birimlerin aynısı “otuz beş yıl sonra” Makedonya ve “kız kardeş” Trakya konusunda da aynen gündeme gelmiştir. Dolayısıyla bir kez daha Türk/Türkiye nesnesine yönelik tarihsel düzlemde geliştirilen agresif psikolojik birimler devreye girerek “esaret anlatımı”nın bu dönemde de ikili ilişkilerde belirleyici rol üstlendiği söylenebilir. Uygun konjonktür oluşunca pragmatik siyasi duruş terk edilip agresif psikolojinin motive ettiği savaş (Balkan Savaşı) kaçınılmaz olmuştur. Diğer taraftan Makedonya ve Trakya konusunda geliştirilen anlatımlar benzer yeni psikolojik birimler inşa ederek eskiden var olanları pekiştirdiği de söylenebilir. Bunun ise ulusal kimlik psikolojisini daha da pekişmiş bir sonuca ulaştıracağı öngörüsü ifade edilebilir. Kısaca ulusal kimliğin psikolojik inşası durağan olmayıp dinamik, sürekli değişim dönüşüme açık bir şekilde sürekli ya pekişir ya da çözülür denilebilir. Bağımsızlık sonrası Bulgar ulusunu yaklaşık yarım asır meşgul eden milli kimlik psikolojisinin içeriğinin Türk/Türkiye nesnesine yönelik tarihsel düzlemde inşa edilen agresif psikolojik birimler olduğu söylenebilir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda meydana gelen Meşrutiyet ilânından kaynaklı siyasi istikrarsızlık iç karışıklığa sebep olurken diğer taraftan da Balkan devletleri Makedonya

⁶⁹⁴ “Impozanten miting za Makedoniy”, VARDAR, 01.08.1912. [http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796), (erişim tarihi: 12.01.2021).

⁶⁹⁵ Makedonya ve Trakya’da Bulgarlara zulüm edildiği konusunda kabarık bir arşiv kaydı mevcuttur. Örneğin 31 Temmuz 1912’de I. Ferdinand’a gönderilen bir telgrafta Bulgarlara eziyet edildiği, Türk hükümetinin ise Bulgarların canı, malı, haysiyet ve onuru için kesinlikle güvence veremediği gibi bunları korumak için de bir şey yapmadığı bildirilmektedir. Telgraf bitiminde Türk zorbalıklarına son verilmesi için I. Ferdinand ve Bulgar Krallığı’ndan yardım istenmektedir. TSDA, F. 3K, op. 1, a.e. 205, L. 38-42. Bu noktada şu da ifade edilmelidir ki, bu çalışma tarihi olay ve olguların gerçekliği konusunda herhangi bir şekilde tanım, imâ ve benzetme gibi amaçları olmayıp tarihi olay ve olguları ulusal psikolojide sadece nasıl algılandığı ve ne şekilde sonraki nesillere aktarıldığını gösterme çabasıdır. Tarihi olay ve olguların içeriği konusunda nesnel bilgiye ulaşmak için tüm arşivlerdeki kanıtların bir araya getirilerek tarih uzmanlarınca yorumlanması gerekmektedir. Bu çalışmanın böyle bir iddiası ve amacı yoktur. Bu çalışma, ilgili ulusun belirli olaylara bakış açısını, inancını ve dolayısıyla psikolojik boyutunu gösterme gayesindedir.

konusunda bir araya gelerek Balkan Savaşı'nı başlatmaları Osmanlı'nın Balkan yarımadasından ayrılışını hızlandırmıştır. Bu konjonktürde ardı arkasına gelen Bulgar ilerleyişi ulustaki coşkuyu son noktaya yükseltirken Osmanlı İmparatorluğu'nun ise Balkan coğrafyasından geri çekilişini pekiştirmiştir. Ancak Osmanlı'nın Balkanlar'daki bağı bir anda kopmamış burada kalan Türk nüfusu, idari ve dini-kültürel yapılar ile sosyo-ekonomik birikimi sonraki yıllarda ikili ilişkilere etki eden önemli unsurlar olmuştur. Özellikle bölgedeki Türklerin azınlık bir konuma düşmesiyle beraber Türkler için güvensizliğin artmasıyla başlayan göç olaylarının toplumsal düzeyde her iki ulusu derinden etkileyen unsurları oluşturduğu söylenebilir. İlaveten her iki ulusun diğer ulus topraklarında kalan sosyo-kültürel eserleri, birikim ve geçmişin de ikili ilişkilerde tesiri olan unsurlar olduğu ifade edilebilir. Kısaca yüzyıllar süren iki ulusun birbiriyle karışımı tam bu dönemde hızlı bir çözülme sürecine girerek gerek Balkan Savaşları'nda gerekse de Birinci Dünya Savaşı'nda ve de devamında en üst düzeye çıkarak ikili ilişkilerde Bulgaristan'daki Türk azınlık ve sosyo-kültürel eserler meseleleri son derece önemli bir konu haline gelmiştir.

Bulgar ulusu için Balkan Savaşı her ne kadar başarılı başlasa da devamında yaşanan müttefiklerin kendi aralarındaki savaşı ile tam bir milli felaket ile sonuçlanmıştır. Ancak bu dönemde ortaya çıkan depresif psikoloji uzun sürmemiş zira güçlü libidinal psikolojinin yine reel konjonktürü göz ardı etmesiyle Balkan Savaşı'nda kaybedilenleri kazanmak adına I. Dünya Savaşı'nda da Makedonya için eylemlere devam edilmiştir. Bu kapsamda ulusal psikolojide agresif nesne konumunda bulunan Türk/Türkiye ile dahi ittifak kurulmaktan kaçınılmamıştır. Rusya ise bu duruma “kurtarıcınız Rusya'yı bırakarak *asırlık esir ediciniz* Türkler ile mi ittifak kuruyorsunuz”⁶⁹⁶ sitemiyle son derece şiddetli bir tepki vermiştir. Tüm Bulgar halkına açık bir mektup yazan Rus Askeri Komutanlığı şunları söylemiştir:

Ey Bulgar!

Asırlar boyunca Türk esaret zincirleri altında yok oluyordunuz. Rus halkının geniş gönlü sayesinde, evlatlarının ülkenizi sulamış nehirler boyu akan kanı sayesinde özgür siyasi bir hayata başladınız.

O zamandan bu zamana sadece 38 yıl geçti. Sizin aranızda halâ destansı 1877/78 savaşını hatırlayanlar bile var. Hatta şu an Bulgar halkının kanı, onuru ve haysiyeti ile ticaret yapan siyasi liderlerinizi bile köle zincirlerinden güçlü Rus silahı kurtardı. Ama şimdi ulusların büyük savaşında SİZİN KURTARICINIZ RUSYA Avrupa kültürünün temsilcileri – İngiltere, Fransa, İtalya ile ittifak kurup Slavların en zalim düşmanları ile savaşırken, Slav ırkının kaderi belirlenirken, siz Almanların ve onların kiraladığı milletlerin – yakın zamana kadar size zulmeden Türklerin, müttefiki oluyorsunuz.

Büyük Avrupa savaşının başlangıcından beri, sizin hükümetiniz ve Alman hizmetçisi Ferdinand açıktan açığa Almanların ve Türklerin tarafında, onlara askeri malzeme gönderiyor, Bulgar demiryollarından

⁶⁹⁶ TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2064, L. 1

askeri mermi, top, mühimmat ve Türkler için Alman danışmanları geçiriyor... Özgür Bulgar halkının çocuklarına ihanet edip onları Töton ve Türklerin ayakları altına atıyor...⁶⁹⁷

Bulgar halkını Rusya'nın tarafına çekmek için kullanılmış bu propaganda mektubunda ikna için kullanılan psikolojik referans noktasının "Türk esareti" psikolojik birimi olması, ulusal psikolojide ilgili agresif psikolojinin ulusal eylemi motive etme gücünü açıklaması açısından son derece dikkat çekicidir. Rus karargâhının bastırdığı bu broşür içerik bağlamında incelendiğinde "köle zincirleri", "Türk esaret zincirleri", "zulmeden Türkler" gibi tarihsel düzeyde ikili etkileşimler kapsamında kodlanmış psikolojik unsurları referans olarak kullanmış olması tesadüf değildir. Bu unsurlar kullanılarak eylemi haklılandırarak psikolojik temel hazırlanmaktadır. İlgili dönemde ulusal psikolojiye hâkim olan agresif psikolojinin içerikleri olan bu psikolojik unsurlar toplumsal eylemi yönlendirebilecek güçte olduğundan Türk/Türkiye nesnesi ile muhtemel libidinal etkileşimin (müttefik olmanın) ulusal psikolojiye ters olacağı uyarısı yapılmaktadır. Aksine libidinal psikolojinin (özgür Bulgar devletinin) en büyük destekçisi ve müsebbibi olan "kurtarıcı" Rus Çarlığı'na minnet edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nda, Bulgaristan ile Osmanlı İmparatorluğu genel anlamda aynı tarafta bulunsalar da Bulgar askerleri Türk askerleri ile aynı cephede savaşmaktan özellikle kaçınmış ve amaçlar bağlamında birbirinden farklılaşmışlardır da denilebilir. Bulgaristan'ın amacı çok kısa süre önce Balkan Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan Makedonya'yı geri almak olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ise I. Dünya Savaşı'na katılmak için birçok nedeni olmuş ancak bunlar arasında sebeplerden biri de çok kısa süre önce Balkanlar'da kaybettiği toprakları geri almak olduğu söylenebilir.⁶⁹⁸ Bu durum değerlendirildiğinde esasında sıfır toplamli amaçlar bağlamında oldukça zayıf müttefiklik ilişkisinin tamamen konjonktürel olduğu söylenebilir. Böylece asıl eylemi motive eden gerçek çıkarların ise sıfır toplamli bir oyun kurduğu söylenebilir. İttifak Devletleri'nce savaşın kaybedilişi sonrasında Bulgar ulusu açısından ulusal hedefin (Makedonya'nın) Balkan Savaşı'ndan sonra şimdi ikinci defa ıskalanması, elinde bulunan Ege Denizi'ne çıkışın dahi kaybedilmesiyle böylece ikinci milli felaketin yaşanması söz konusu olmuştur. Bulgar siyasi tarihinde bu depresif dönemler "ulusal milli felaketler" ("natsionalni katastrofi") olarak anılmaktadır.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ Rus Askeri Karargâhı'nın çıkardığı ve Bulgarlara dağıtılan açık mektubun arşiv kaydı için bkz. Görsel 18. TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2064, L. 1

⁶⁹⁸ Biçici, 2014: 699.

⁶⁹⁹ "Sto godini ot "uzakonyavaneto" na vtorata natsionalna katastrofa", *TRUD*, 28.11.2019. <https://trud.bg/100-godini-ot-uzakonyavaneto-na-vtorat/>, (erişim tarihi: 20.01.2021).

Buna rağmen ulusal psikolojiye hâkim olan agresif psikolojinin motive ettiği revizyonist politikalar dinmemiş ağır Neuilly Antlaşması'nın kısıtlamalarına rağmen, Almanya'ya benzer şekilde Bulgaristan Krallığı da bu engellerden kurtulmak için mücadeleden ve her şeye rağmen Makedonya davasına devam etmekten vazgeçmemiştir. II. Dünya Savaşı'nda Hitler'in yönlendirdiği Almanya'nın Balkanlar kampanyası sayesinde Makedonya, Bulgar Krallığı'na ilhak edilmiştir. Bu durum Bulgar bilincinde hep istenilen “Birleştirilmiş Bulgaristan” (“Obedinena Bîlgariya” [“Обединена България”]) olarak bilinmektedir.⁷⁰⁰ Ulusal hedefin tamamlanması büyük ölçüde Paisiy'in inşa ettiği libidinal psikolojiyi tatmin edip Büyük Bulgar Krallığı ülküsünü neredeyse gerçekleştirmiştir, San Stefano Bulgaristan'ı veya Otets (Ata) Paisiy'in mitolojik anıları ile aktardığı Büyük Bulgar Krallığı böylece hayata getirilmiştir. Ancak bu durum kısa sürmüş, Almanya'nın yenilişi ile Bulgaristan Krallığı Sovyetler Birliği yörüngesine girmiş ve Kızıl Ordu Bulgaristan'a girerek Krallığa son vermiştir (1944). Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, dış politikada bu tarihten sonra Sovyetler Birliği'nin yüksek politika (high politics) eksenine girerek kısa bir zaman (1941-1944) için elinde tuttuğu Makedonya'yı kaybetmiş ve tamamıyla SSCB'nin talimatları kapsamında dış politikasını “büyük ağabeyin istediği” gibi şekillendirmiştir. Bu tarihten sonra (1944) büyük oranda sadece Sovyetler Birliği'nin izin vermesiyle milli dış politika yürütebilmiş, Türkiye'ye yönelik agresif psikolojinin devreye girmesi ise genellikle Sovyetler'in konjonktür gereği gerekli görmesi ve istemesi ile söz konusu olmuştur. Bu dönemde “milli” dış politika askıya alınmıştır.⁷⁰¹

3.2.1. Ulusal Gurur ve Hazin Sonuçları: İki Büyük Felaket

Profesör Marin Drinov'a göre Paisiy “kutsal bir şahsiyettir”, onun kaleme aldığı Slav-Bulgar Tarihi ise ulusun “kutsal kitabıdır”.⁷⁰² Bunun, milli bir iltifattan öte gerçekten de Bulgar ulusunun Paisiy ve eserini algılayış biçimi olduğu iddia edilebilir. Nitekim akademik çevrelerin bilimsel çabaları ile yapılan güncel anketlerde Paisiy ve eserinin ulus tarafından “kanoniziran” (“kutsal”) olarak kabul edildiği bizatihi Paisiy'in ise tartışmasız şekilde Bulgar ulusunun “atası” (“Otets”) olduğu sonucuna varılmıştır.⁷⁰³ Paisiy'in inşa ettiği ulusal kimlik psikolojisi Bulgar Prensliği'nin ortaya çıkışını hiç şüphesiz etkilediği gibi yeni Bulgar devletinin geleceğini de etkilemiştir. Ulusun ne olup ne olmadığı, ne olması gerektiği,

⁷⁰⁰ “Promenite v granitsite na Bîlgariya prez 40-te godini na XX vek”, *GEOPOLITIKA*, 3.11.2008.

<https://web.archive.org/web/20160313132828/http://geopolitika.eu/spisanie-geopolitika/338-promenite-v-granitsite-na-balgariya-prez-40-te-godini-na-xx-vek>, (erişim tarihi: 20.01.2021).

⁷⁰¹ Baeva ve Kalinova, 2003.

⁷⁰² Drinov, 1871: 3-26.

⁷⁰³ Stoycheva, 2013: 148-157.

düşmanları, dostları gibi temel problemler hakkında geliştirilen tasavvurların büyük ölçüde Paisiy ve eseri tarafından belirlenmiş olduğunu iddia eden Maragos⁷⁰⁴, bu konuda haksız da değildir.

Paisiy'in ulus zihninde inşa ettiği Büyük Bulgar Krallığı'nı tekrar ihya edip Balkan yarımadasında Bulgarların büyük bir ulus olarak tekrar yaşama ülküsü ilk etapta özerk Prenslığın ortaya çıkışı (1878), Doğu Rumeli'nin Prenslığe katılışı (1885), bağımsızlığın ilânı (1908), Birinci Balkan Savaşı'nda elde edilen başarılar ile gerçekleşiyor gibi görünmüş, ancak kısa bir süre sonra realite ortaya çıkmıştır. Potansiyelinin çok üzerinde amaçlar peşinde koşan Bulgar ulusu, güçlü libidinal psikolojinin oluşturduğu "Megalomani" gözlükleri ile gerçekliği görmekten uzak kalmıştır. Ancak Benedict Anderson'un "Hayali Cemaatler" ("Imagined Communities"⁷⁰⁵) tezinde olduğu gibi Paisiy'in inşa ettiği ulusun "hayal ve tasavvurlarını" ifade eden Büyük Bulgar Krallığı anlatımından da vazgeçemediğinden bunun faturasını çok ağır bir şekilde iki büyük ulusal felaket yaşayarak ödemek zorunda kalmıştır.

Birinci ulusal felaket – II. Balkan Savaşı'nda Makedonya'yı kaybetmek iken; ikinci ulusal felaket – Bulgaristan Krallığı'nın I. Dünya Savaşı mağlupları arasında yer alarak Makedonya kaybını telafi edememenin yanı sıra Ege Denizi'ne çıkış topraklarını da kaybetmesi olmuştur.⁷⁰⁶ Bu süreçte Türk/Türkiye nesnesi ile etkileşimler bağlamında inşa edilen agresif psikolojik birimlerin bu felaketlerin yaşanmasında etkili olduğu söylenebilir. Makedonya'nın Bulgar Krallığı'na ilhakını haklılandıran en temel unsurlar incelendiğinde "Türk esaretinden kurtulma"⁷⁰⁷, "kölelikten halâ kurtarılamamış kardeşler"⁷⁰⁸, "din kardeşler"⁷⁰⁹ gibi psikolojik referanslar dikkat çekmektedir. Bulgar Prenslığı'nin ortaya çıkışı ve akabinde Bulgar Krallığı'nın bağımsız bir devlet olarak uluslararası siyasete katılımını her daim psikolojik düzeyde motive eden Türk/Türkiye nesnesi bağlamındaki agresif psikolojik birimler hiçbir değişime uğramadan aynı şekilde Makedonya konusunda da gündemde kalmıştır. Bundan dolayı bu dönemde gerek Osmanlı Devleti gerekse de Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerin genel havasına göz atıldığında Bulgar ulusu için geçmişte olduğu gibi mevcut durumda da agresif dürtülere yatırım yapan eylemlerin ağırlıklı olduğu ifade edilebilir. Bu agresif psikolojiyi destekleyen psikolojik birimler yüzyıllar süren iki ulus etkileşimi bağlamında inşa edilip Paisiy ile ise belirginleştirildiği iddia edilebilir. Paisiy'in eseriyle

⁷⁰⁴ Maragos, 2012: 14-27.

⁷⁰⁵ Anderson, 1991.

⁷⁰⁶ Sazdov vd., 2003: 478-571.

⁷⁰⁷ Bilyarski vd., 1984: 5-6.

⁷⁰⁸ "Narodniyat Vik", VARDAR, 01.08.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796), (erişim tarihi: 22.01.2021).

⁷⁰⁹ Rakovski, 1980.

ulusun geçmişte ne olduğu, mevcut durumu, düşmanları ve ne olması gerektiği konusunda ortaya koyduğu düşünceler Bulgar ulusunun “kutsalı” sayıldığı düşünüldüğünde Paisiy’in, Türk/Türkiye nesnesi hakkında şekillendirdiği agresif psikoloji de aynı şekilde ulus için “kutsal” olmuştur. Bu bağlamda bağımsızlık sonrası Bulgar Devleti’nin Osmanlı/Türkiye Devleti ile ilişkilerini motive eden en temel unsur bu “kutsal” sayılan inşa edilmiş agresif psikoloji olmuştur denilebilir.

Tarih Profesörü Petar Konstantinov’a göre Bulgar ulusunu bu milli felaketlere götüren en temel motivasyon ulusal ideal olan “esir edilmiş tüm Bulgarları kurtarmak ve bütün ulusu tek bir devlette birleştirmek”⁷¹⁰ amacı olmuştur. Bu hedef Paisiy’in eserinde Bulgar ulusuna tanıttığı Büyük Bulgar Krallığı ile motive edilmiş ve şimdi olması gereken Bulgar Devleti ile uyumlu görülmüştür. Fakat bu milli ülküyü kendi kişisel ihtirası için reel konjonktürü çok da dikkate almadan kullanan Kral I. Ferdinand olmuştur. Bulgar devletinin maddi gücü Ferdinand’ın “görmekli” kalıbına küçük gelmiştir. Zayıflayan Osmanlı Devleti’nin oluşturabileceği güç boşluğunu devralacak büyük bir devlet kurma ihtirası peşinde olan Kral Ferdinand, ulusal ülkü olan Balkan yarımadasında Bulgarları tek devlette birleştirme hedefinden çok ötede amaçları olduğu halde bunları belli etmeden ulusal ülkü için çalışıyor gibi görünmüştür. Bu nedenle genel anlamda anayasaya bağlı kalıyor gibi görünse de Makedonya ve Trakya ile ilgili gizli antlaşmalar yapmanın önünü açan ve Krala bu konuda özel yetkiler veren anayasa değişikliği yapmaktan da geri durmamıştır. Profesör Konstantinov’a göre Bulgar Krallığı’nın Makedonya ve Trakya’nın “esir edicisi ile” [Türklerle] tek başına savaşmasının kaçınılmaz olarak ölümcül sonucu olacağı bilindiğinden diğer devletlerden müttefik aranmıştır. İlgili dönemin genel siyasi havasına bakıldığında, Makedonya ve Trakya’nın askeri müdahale ile alınma isteği sadece Kral ve hükümetinin talebi olmayıp ulusun da arzusunun bu yönde olduğunu söyleyen Konstantinov, Bulgarlar, Osmanlı Devleti’ne karşı kurdukları ittifakta müttefiklerine her ne kadar güvenmeseler de bunu “özgürlük” için tek çare olarak görmüştür.⁷¹¹

Tarih anlatımına göre, Makedonya ve Trakya bölgelerini “esaretten” kurtarmak için büyük bir risk alan Bulgarlar, çıkardıkları neşriyatla yoğun bir propaganda dönemine girmişlerdir. Osmanlı/Türkiye ile ilişkiler ise son derece gergin bir sürece girmiştir. Bulgar neşriyatında Osmanlı Devleti’ne gönderilen nota geniş yer bulmuştur:

... Meydana gelen olaylardan dolayı Karadağ hükümeti bu notaya katılmadığı için üzgün olarak Bulgar, Yunan ve Sırp hükümetleri, Bab-ı Ali’yi acilen Büyük Güçler ve Balkan devletleri ile

⁷¹⁰ Konstantinov, 2002:142.

⁷¹¹ Konstantinov, 2002:145-150.

anlaşmaya davet etmektedir. Şöyle ki, Avrupa vilayetinde Berlin Antlaşması'nın 23. maddesi kapsamında bir yapı oluşturulup onu yürürlüğe koyması istenmektedir. Bunu yaparken ise dikkate alınacak olan bölgenin milliyeti, yönetsel özerkliği, baş yöneticilerinin Belçikalı ve İsviçreli olması, vilayet seçim heyetlerinin kurulması, jandarma, serbest eğitim ve polis teşkilatı olmasının yanı sıra İstanbul'daki Büyük Güçlerin temsilcileri ile Balkan devletlerinin temsilcilerinden oluşan eşit sayıda Müslüman ve Hristiyan'dan oluşmuş bir komisyonun denetimlerine izin verilmesi...

Balkan devletlerinin notasına ilave edilen 30 Eylül 1912 tarihli açıklama notu:

1. Her türlü sonuçları ile beraber devletteki halklara özerklik verilmesi.
2. Osmanlı Parlamentosu'nda her bir halkın kendi nüfusuna göre temsil edilmesi.
3. Hristiyanların yaşadığı illerde tüm kamu kurumlarına Hristiyanların da alınması.
4. Farklı kategorideki Hristiyan okullarının Osmanlı okulları ile eşit kabul edilmesi.
5. Müslüman halkı Osmanlı İmparatorluğu'nun vilayetlerine göç ettirerek bu illerin etnografik yapısını değiştirmeyeceğine dair Bab-ı Ali'nin garanti vermesi.
6. Hristiyan kadrolu askeri birimlerin oluşturulması. Kadroların dolmasına kadar askere alımın durdurulması.
7. İsviçreli ve Belçikalı müfettişlerin kumandası altında Avrupa Türkiye'si vilayetlerinde jandarma teşkilatının görevine son verilmesi.
8. Hristiyanların yaşadığı vilayetlere İsviçreli ve Belçikalı yöneticilerin tayin edilmesi, [büyük] güçlerce onaylanmış ve bölgelerin seçtiği komisyonlarca desteklenmiş olarak.
9. Bütün bu oluşumların kontrolü için eşit sayıda Hristiyan ve Müslümandan oluşmuş yüksek bir komisyonun yüksek nazırlığı tayin edilmesi. Büyük Güçlerin ve Balkan devletlerinin temsilcileri bu komisyonun yaptığı işleri takip etme görevi üstlenecektir.⁷¹²

Osmanlı Devleti'nin kabul etmesi oldukça zor olan bu talepler Balkan devletlerinin mevcut statükoya karşı revizyonist hedefini haklılandırıcı ön sebepler olarak sunulmuştur. Şöyle ki, bu talepler ile Makedonya ve Trakya bölgelerinde yaşayan Hristiyan halkın haklı taleplerinin olduğu vurgulanarak bu haklı taleplerin Osmanlı Devleti'nce kabul edilmemesi durumunda meydana gelecek silah zoruyla "bu haklara" ulaşmanın tek çare ve tek seçenek olduğu açıklanacaktır. Diğer taraftan elde edilmeye çalışılan bu hakların çok ötesinde yer alan her bir Balkan devletinin esasında çok farklı amaçları olduğu kısa süre sonra II. Balkan Savaşı'nda anlaşılmıştır. Genel amaç, bu bölge ve halklarının Osmanlı Devleti'nden kurtarılması, tarihi anlatıma göre "doğu feodalizmin" sonlandırılarak Avrupa Türkiye'si adı altında siyasi ve coğrafi terimin gündemden tamamen kaldırılması olmuştur. Ancak bu noktadan sonra her bir Balkan devletinin amaçları farklı olmuştur. Örneğin Bulgaristan Krallığı'nın milli hedefi – önce özerklik sağlanması daha sonra ise ana vatana bu bölgelerin ilhak edilmesi olmuş. Fakat müttefikler arasında yapılan son derece muğlak ve tutarsız anlaşmalar ile ulusal ideadan büyük tavizler verildiği de görülmüştür. Tarih Profesörü Milço

⁷¹² "Notata na balkanskite dirzhavi", *VESTI*, 02.10.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9161&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9161&v=1796), (erişim tarihi: 23.01.2021).

Lalkov’a göre, Bulgarların ulusal birliğe olan arzusu bugüne kadar tarihte hiç bu kadar büyük olmamıştır ancak eksik ve kusurlu anlaşmaların oldukça zor bir gelecek vaat ettiğini diplomatik gözlemcilerin raporlarından alıntılar yaparak da ifade etmiştir. Lalkov’a göre son derece kritik olan bu askeri stratejiler konusunda çok az Bulgar kafa yormuş, ulusun büyük çoğunluğu ulusal, siyasi, dini ve ekonomik birliğin bir an önce sağlanması için kendini feda etmeye hazır olup “aklın duygular tarafından ele geçirildiğini” ifade etmiştir.⁷¹³

Bab-ı Ali, bütün bu talepler karşısında sert tepki göstermiş ve bu durum zamanın Osmanlı gazetelerine de yansımıştır. Örneğin İkdâm Gazetesi’nde, bu nota ile diplomatik yolların tükendiği tek çare savaşın kaldığı ve yakında Balkan devletleri Osmanlı’nın harap edici silahını tadacakları yazıları çıkmıştır. Benzer şekilde Sabah Gazetesi notanın zehirli ve can sıkıcı olduğunu söyleyerek Osmanlı Hükümeti’ne de bu notaya cevap verme tenezzülünde dahi bulunmamasını tavsiye etmiştir. Yayımlanan bu karşılıklı neşriyatlar ve ithamlar ortamında Bab-ı Ali’nin cevabı da gecikmemiş, nota ile – Balkan devletleri diplomatik temsilcilerine güven mektuplarını iade ederek bu koşul ve talepler karşısında barışın korunması mümkün olmadığı ve en kısa zamanda diplomatların ülkeyi terk etmeleri gerektiği bildirilmiştir.⁷¹⁴

Tüm Bulgar ulusunun “savaşmak için psikolojik açıdan hazır”⁷¹⁵ olduğunu söyleyen Lalkov, bu noktadaki “psikolojik hazırlığın” ortak düşman Türklerin bertaraf edilmesi olduğunu ifade etmiştir. Fakat Balkan devletlerinin savaş galibiyetinden hemen sonra gizlenmiş gerçek milli planlarının da ortaya çıktığını söylemektedir. Bu noktada Lalkov’un altını çizerek dikkat çektiği Osmanlı/Türkiye ile çarpışmak için Bulgar ulusunda “psikolojik” unsurun en başından beri hazır olduğudur. Bu ise işbu çalışma bağlamında incelenen tarihsel düzlemde inşa edilen ulusal psikolojinin devletin dış politikasına etki edebildiği iddiası için argüman olmaktadır. Tüm ulusun ortak bir amaç etrafında eyleme sokulabilmesinin “esaretin getirdiği psikolojik tepki” sayesinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Profesör Lalkov’a göre, 75 000 asker, 210 kale ve 450 açık alan top ve ağır silahı ile korunan ve açık hücum ile alınması imkânsız görünen Edirne kalesi, 12-13 Mart 1913 gecesini hücum ile alındığında bir askeri mit yıkılmıştır. Lalkov’a göre, Bulgar tarihinde, İlinden Ayaklanması (1903) döneminde esir edilmiş Bulgarlara yaşattığı zorbalıklar ile hatırlanan Şükrü Paşa, kılıcını teslim ettiğinde Bulgar askerleri halâ geçmişteki “köleliğin izlerini” yakinen

⁷¹³ Lalkov, 1998: 311-312.

⁷¹⁴ “Vrachvane na pasportite”, *VESTI*, 02.10.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_View_9161&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_View_9161&v=1796), (erişim tarihi: 23.01.2021).

⁷¹⁵ Lalkov, 1998: 313.

hatırlamaktadır.⁷¹⁶ Ulusal tarih anlatımına yön vermiş bu anlatım değerlendirildiğinde ulusal eylemi motive eden temel unsurun tarihi etkileşimlerde kodlanan “beş asırlık esaret” psikolojisi olduğu iddia edilebilir. Akademisyen Georgiev’in Bulgarlar için milli bir psikopatoloji olarak tanımladığı “Kölelik Sendromu”nun⁷¹⁷ bir ulusun dış politikada en son tercihi olabilecek savaş enstrümanını dahi kullanmak için en başat motivasyon olabilmesi son derece anlamlıdır. Bir başka deyişle tarihsel etkileşimlerde inşa edilmiş ulusal kimliğin dış politikayı etkilediği, ulusal kararların alınmasında psikolojik haklılandırma sağladığı, dış politikada en son çare savaşı motive ettiğinden ilgili psikolojinin oldukça derin bir şekilde içselleşmiş olduğu söylenebilir. Dış politikanın en son çare enstrümanlarından biri olan bir devletin savaşa girmesine “psikolojik hazırlığın” tam da Bulgar-Türk etkileşimlerinde inşa edilen agresif psikolojik birimlerle olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu ortamda benzer argümanlarla Bulgar Kralı I. Ferdinand, 5 Ekim 1912 tarihinde Stara Zagora (Eski Zağra) şehir katedralinde, Ordu Komutanlığı ana karargâhının önünde “esir edilmiş kardeşlerin”⁷¹⁸ kurtarılması için savaşı ilân eden manifestoyu okumuştur. Bu çalışma kapsamında “esaret psikolojisi”nin agresif psikolojinin en temel öğelerinden biri olduğu ortaya konulmuştur. Bulgar ulusu için Balkan Savaşı’nı başlatan en temel motivasyonun veya psikolojik anlamda eylemi haklılandırıcı psikolojik referans noktasının *resmi düzeyde* yine “esarettten kurtuluş” şeklinde kodlanmış olması son derece anlamlıdır. Bu bağlamda ulusun taze hatırası olan “beş asırlık esaret” psikolojisinin Krallık dışında kalan Bulgarları da “esarettten” kurtarmak için uyumlu bir motivasyon olması dış politik eylem üzerinde psikolojik unsurların haklılandırıcı etkisini göstermektedir. II. Balkan Savaşı’nın Bulgar Krallığı için bir felaket ile sonuçlanması ise “esir edilmiş kardeşlerin” kurtarılmasını engellediği gibi Türk/Türkiye’ye yönelik agresif psikolojinin daha da derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Bir başka deyişle post travmatik stres bozukluğu (sendromu) (PTSB) olarak tanımlanabilecek “beş asırlık esaret” psikopatolojisi daha güçlü ve derin etkileri olacak ikinci derecede PTSB’na yol açmıştır.

İkinci ulusal felaket olarak bilinen Birinci Dünya Savaşı’nın kaybedilmesi ile birlikte imzalanan Neuilly Antlaşması⁷¹⁹ (1919) kapsamında Bulgar Krallığı, Makedonya toprakları yanı sıra Ege Denizi’ne çıkış topraklarını (Gümölcine civarını) da kaybetmiştir. Savaştan önce Bulgar Krallığı, Makedonya konusunda Büyük Güçlerin vaat ettiklerini etraflıca analiz

⁷¹⁶ Lalkov, 1998: 314.

⁷¹⁷ “V bylgarskata natsionalna psihika e dramatichno otsystvieto na chuvstvoto za obshtnost”, *Memoria de Futuro*, 23.05.2015. <http://www.memoriabg.com/2015/05/23/v-bulgarskata-nacionalna-psihika-e-dramatichno/>, (erişim tarihi: 25.01.2021).

⁷¹⁸ Konstantinov, 2002: 155.

⁷¹⁹ https://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Neuilly, (erişim tarihi: 05.02.2021).

ettiğinden, İtilaf veya İttifak Devletleri cephelerinden hangisine katılacağı konusunda tereddütler yaşamış ve bundan dolayı tarafsız olduğunu ilân etmiştir.⁷²⁰ Fakat esasında savaşa katılma isteği olup gizli hesaplarında hangi tarafın Makedonya konusunda daha fazla garantiler verdiği önemli olmuştur. Yine bu ortamda bir taraftan Fransa, Rusya, İngiltere ve İtalya verdikleri ortak nota ile Bulgarları İtilaf Devletleri'ne davet edip düşmanı Türkiye'ye (Osmanlı'ya) saldırmasını istemiştir.⁷²¹ Bunu teyit eden Alman arşivlerinde İtilaf Devletleri'nin vaat ettiği toprakların tam ne olduğunun belirtilmediği ancak savaş bitiminde toprak verileceği, eğer Türkiye'ye ya da Avusturya-Macaristan'a saldırı düzenlenirse toprak kazanımlarının daha da çok olacağının vaat edildiği belirtilmiştir.⁷²² Ayrıca Rus Ordu Karargâhı yaydığı bir basılı broşür ile Rus Çarlığı Bulgar halkına hitaben “asırlar boyunca esaret zincirleri altında yok olduğunu”, “Bulgarlara zulmeden Türklerin müttefik olmamaları” gerektiğini, “KURTARICINIZ RUSYA” ifadesi ile Rusya tarafında büyük savaşa katılmaları gerektiğini ifade etmiştir.⁷²³ Aynı dönemde İstanbul'daki Bulgar diplomatik delegasyonundan gelen bir raporda ise Türkiye'deki (Osmanlı'daki) siyasi havadan bahsetmiş buna göre eğer Bulgar Krallığı İtilaf Devletleri arasında savaşa katılırsa Trakya ovalarında “tarihte hiç yazılmamış olaylar” yaşanacağı vurgulanmıştır.⁷²⁴ İttifak Devletleri, başta Almanya olmak üzere, Makedonya konusunda ulusal talebi tatmin edici vaatlerde bulunarak ve gizli antlaşma ile bunu teyit ederek Bulgarları kendi tarafına çekmeye çalışmıştır.⁷²⁵

Nihayetinde 1 Ekim 1915 yılı, ipek kumaş üzerine basılmış resmi manifesto I. Ferdinand tarafından ilân edilip kabine tarafından da imzalanmıştır. Bu manifesto incelendiğinde Bulgar devletinin I. Dünya Savaşı'na katılma nedeni ve yine devlet eylemlerini psikolojik düzeyde haklılandıran temel psikolojik referanslar görülebilmektedir. “Bulgar milleti idealini gerçekleştirinceye kadar tarafsızlığı koruduk” diyerek başlayan manifesto, Büyük Güçlerin büyük çoğunluğunun, Makedonya'nın Bulgarlara ait olduğunu ve bu konuda Bulgar devletinin haksızlığa uğradığını teyit ettiğini söylemektedir. Devamında, 1912 yılında ulusal ülkü için Bulgar askerleri kendini feda edip “özgürlük bayrağını sallayarak [Türk] esaret zincirlerini koparmıştır” ancak o dönemde Bulgarların müttefikleri olan Sırp lar yüzünden [arkadan vurarak] Makedonya'nın kaybedildiği bildirilmektedir. Manifestonun sonuç kısmında, Kral I. Ferdinand, şimdi de “Sırp esaretinde” bulunan

⁷²⁰ TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2290, L. 19-22.

⁷²¹ TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2264, L. 2-3.

⁷²² II BAN, kol. 20, op. 24, a.e. 374, L. 714.

⁷²³ TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2064, L. 1.

⁷²⁴ TSDA, F. 176K, op. 3, a.e. 18, L. 52.

⁷²⁵ TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2328, L. 1-3.

“kardeşlerin” kurtarılması için orduya emir verdiğini söyleyerek bu davanın haklı ve kutsal olduğunu söyleyerek sözlerini tamamlamıştır.⁷²⁶

Bu manifesto dikkate alındığında, savaşın resmi amacı “haksızlığa uğratarak” gerçek sahibinden alınan Makedonya’nın geri alınması olarak tanımlanmıştır. Bu hedefin psikolojik haklılandırması ise şöyle olmuştur: kısa bir süre önce Balkan Savaşı’nda (1912) “Türk esaret zincirleri” kırılmış ancak müttefiklerden Sırp’ların ihaneti yüzünden Makedonya, haklı sahibine verilmeyip orada bulunan Bulgarlar da bu sefer Sırp esaretine düşmüştür. Böylece tüm Bulgar halkı ve ordusu “kardeşlerini” tekrar bir kez daha “esaretten” kurtarmak için savaşıma davet edilmektedir. Bu argümanlar ışığında denilebilir ki, Bulgar kimliğinin psikopatolojisi olarak tanımlanan “kölelik sendromu”, eylemi motive etmesi açısından etkilidir. İşbu manifestoda Türkler yine agresif psikoloji bağlamında “kölelik ve esaret” kodları ile özdeşleştirilerek tepkisel eylem motivasyonu için araç olurken, libidinal yatırım ise Ata Paisiy’in inşa ettiği ve milli ülkü olan Büyük Bulgar Krallığı’nı kurma yolunda “kardeşlerin” yani sınırlar dışında kalan Bulgarların kurtarılması şeklinde belirlenmiştir. Bulgar ulusal psikolojisi bağlamında paradoksal olan ise Bulgar Devleti ile Osmanlı Devleti’nin bu savaşa de jure müttefik olarak katılmış olmasıdır. Esaret hatırası çok taze olup daha yeni Türk “esaret zincirleri”nin Bulgar ordusunca kırılmış olduğu manifestoda açıkça belirtildiği halde Makedonya için sadece merkezi güçlerle beraber savaşmanın göze alındığı ifade edilirken satır aralarından “esaret edici” Osmanlı Devleti ile omuz omuza savaşmaktan kaçınılacağı da anlaşılmaktadır. Müttefiklik ilişkisinin sadece hukuksal (de jure) olduğu Bulgarlar için müttefikleri olan Osmanlıların/Türklerin de facto hâla “esir edici” olarak algılandıkları söylenebilir. Bir başka deyişle, müttefikliğin tamamen sistemsal olduğu, gerçekte ulusal psikolojinin temel argümanlarından vazgeçilmediği ancak milli ülkünün gerçekleşmesi için sadece agresif nesnenin [Türklerin] kısa süreliğine göz ardı edilip pragmatik davranıldığı ifade edilebilir. Diğer taraftan Bulgaristan Krallığı’nın savaşa İttifak Devletleri tarafından katılma sürecinde doğrudan Osmanlı ile herhangi bir anlaşma yapmaktan özellikle kaçınmış olması sadece Alman İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan ile gizli anlaşmalar yaparak İttifak Devletleri tarafında I. Dünya Savaşı’na katılmış⁷²⁷ olması da yukarıdaki iddiayı destekler vaziyettir. Zaten daha iki yıl önce savaştığı Osmanlı Devleti ile doğrudan bir anlaşma yaparak “Sırp esaretinde” olduğu söylenen Bulgarlar için, ulusal psikolojide “esir edici” olarak algılanan Türklerle beraber savaşmak psikolojik haklılandırmayı oldukça zorlaştıracaktır.

⁷²⁶ Manifestonun orijinali için bkz. Görsel 19 “Bulgar Milletinin I. Dünya Savaşı’na Katılım Manifestosu”, TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2303, L. 1.

⁷²⁷ TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2328, L. 1-3.

3.2.2. Türk Azınlık: Seçilmiş Travma ve Seçilmiş Zaferin “Bağlantı Nesnesi”

Balkan Savaşları’nda Bulgarların Türklere/Türkiye’ye yönelik agresif psikolojisini tetikleyip daha da derinleştiren bir olay daha meydana gelmiştir. II. Balkan Savaşı’nda Trakya bölgesinde yaşayan Bulgarlar, Osmanlının Edirne’yi geri alması ile oluşan güvensiz ortamda Krallığa doğru apar topar göç etmiştir. Geride bıraktıkları taşınır ve taşınmaz mal ve mülkleri konusu ise uzun yıllar ikili ilişkileri meşgul eden önemli konulardan biri olduğu gibi ikili münasebetlerin seyrini de etkileyen temel problemlerden biri olmuştur. Vamık Volkan, *Kıbrıs: Savaş ve Uyum, Çatışan İki Grubun Psikanalitik Tarihi* adlı çalışmasında Türk ve Yunan toplumları arasında yaşanan çatışmaların psiko politik arka planını incelerken bazı önemli psikolojik durumlara değinmiştir. Karşılıklı çatışmalar nedeniyle hem Türkler hem de Yunanlılar yaşadıkları bazı köyleri terk etmek durumunda kalmıştır. Birçok Türk aile köyünden zorunlu çıkışı ile Yunanlıların boşalttığı köylere yerleştirilmiştir. Yerel Yunan halkının ani göçü neticesinde geride bıraktıkları mal ve mülkleri Türklere verilmiş ancak tam da bu noktada oluşan garip olayların psikolojik durumu incelenmiştir. Volkan, Yunanlılara ait mal ve mülkleri Türklerin sahiplenmesinde ciddi isteksizlikler gözlemlendiğini ifade etmiştir. Volkan’a göre, savaştığı topluma ait mal ve mülkleri almak zorunda kalan Türklerin bu durumu bir tatminsizlik olarak değil de psikolojik açıdan yaşanan travmaya yönelik yas tutamama durumundan kaynaklanmaktadır. Yas tutma işlemi tamamlanmadığında özne değişimi inkâr ederek travmaya sebebiyet veren nesneye karşı çok ciddi bir öfke ve gayz duyar, öznel kendiliği için de mağduriyet ve kurbanlık duygusu geliştirir. Travmanın getirdiği kaybı geri almak ister buna takıntılı bir şekilde saplantı duyar. Travmayı hatırlatan her nesne “bağlantı nesnesi” olarak algılanıp eylemsel tavrı motive eder. Bu şekilde gelişen ve “bağlantı nesnesi” ile desteklenen agresif psikoloji üzerinden zaman geçse de belirli nesnelerin varlığı sayesinde sürekli hatırlanmaya devam etmektedir. Bir başka deyişle psikolojik düzeyde yas tutma eylemi tamamlanmadığından mağduriyet, yaşanmaya ve nesilden nesile “bağlantı nesneleri” sayesinde aktarılmaya devam etmektedir. Bu psikolojik arka plan daha sonraki yıllarda toplumlar arası çatışmayı teşvik edip diğer gruba karşı agresif eylemi haklılandırıcı bir kaynak olmaktadır.⁷²⁸ “Bağlantı nesneleri” sadece agresif psikoloji ile değil seçilmiş zaferler kapsamında libidinal bir psikoloji ile de ilişkilendirilebilir. Seçilmiş zaferleri hatırlatan, yaşatan nesneler de “bağlantı nesnesi” kapsamında değerlendirilebilir.⁷²⁹

Yukarıda Vamık Volkan’ın zikrettiği Türk-Yunan etkileşimlerindeki mağduriyetlere benzer bir şekilde Bulgar ulusunda da mağduriyet oluşarak “bağlantı nesneleri” oluşturma durumu belirttiği söylenebilir. Hatta “beş asırlık esaret” anısı halen çok taze olduğundan

⁷²⁸ Volkan, 2008.

⁷²⁹ Volkan, 2014: 25-27.

yaşanan kayıpların Bulgarlar için çok daha derin bir agresif psikolojik hâl durumuna sebebiyet verdiği de iddia edilebilir. Şöyle ki, Balkan Savaşı'nda Makedonya ve Trakya'daki Bulgarlar için “esaretten” kurtuluş tamamlanmayıp psikolojik düzeyde arzu edilene erişilemeyerek bir hezimet yaşanmıştır. Buna ilave olan ise Trakya Bulgarlarının sahip olduğu mal ve mülklerin göç nedeniyle kaybedilmesi zihinsel düzeyde mağduriyet duygusunun çok daha güçlü şekilde inşa edilmesine sebebiyet vermiştir.

Birinci Balkan Savaşı ile gelen kazanımların ardından müttefikler arası savaş olarak bilinen II. Balkan Savaşı ile Bulgaristan köşeye sıkışmıştır. Bu durumdan faydalanan Osmanlı Devleti'nin 30 Mayıs 1912'de I. Balkan Savaşı'nı bitiren antlaşma ile çizilen sınırı aşarak Edirne ve civarındaki yerleşimleri geri alması söz konusu olmuştur. Bu noktada agresif psikolojiyi son derece yüksek düzeyde aktive eden olay ise Edirne civarı Trakya'nın Osmanlı Devleti tarafından tekrar geri alınması ile birlikte bu bölgeye savaşlardan önce yerleşmiş yerli Bulgarların, Bulgaristan'a doğru kaçıışı ve geride bıraktıkları taşınır-taşınmaz varlıklar konusu olmuştur. Bulgar tarih anlatımında Osmanlı Devleti'nin 30 Mayıs 1912 Londra Antlaşması'nı göz ardı ederek de facto bölgeye girmesi ile birlikte bilinçli olarak çeşitli zorbalıklar yaptığı bildirilmektedir. Profesör Miletich'e göre yerleşik Bulgar halkını korkutmak için yıkım, katliam ve zorbalıkların uygulanması ile otuz bin civarı Bulgar aile canlarını kurtarmak için apar topar bölgeden kaçmış geride ise taşınır-taşınmaz mülk ve birikimini bırakmak zorunda kalmıştır. Tarih profesörü Lyubomir Miletich ilgili olayı bizzat yerinde araştırdığını ve bu bilgileri yerel halktan da teyit ettiğini ifade etmektedir. Miletich'e göre kaçmayı başaramayan Bulgarların ise bir kısmı sivil oldukları halde hapishanelere atılıp işkenceye uğramış, birçok masum kadın ve çocuk kaçırılmış, işkence, öldürme ve tecavüz olayları meydana gelmiştir. Bulgarların geride kalan mülklerine ise yetkililerce el konulduğu böylece maddi manevi çok büyük zararların meydana geldiği aktarılmaktadır.⁷³⁰ Bu olaylar kapsamında Bulgar tarih anlatımında son derece agresif bir nesne imajı çizilip agresif psikolojinin beslendiği söylenebilir.

Vamık Volkan'ın yukarıda bahse konu olan Kıbrıs çalışmasında aktardığı mülkiyetin el değiştirmesiyle maddi manevi zararın sebep olduğu travma durumuna benzer şekilde bu tarihi olay da Bulgarlar için yeni bir travma ve kurbanlık durumu inşa etmiş ve mevcut agresif psikolojinin daha da derinleşmesine sebebiyet vermiştir. İlk etapta Osmanlı Devleti ile Balkan Savaşı'nı bitiren İstanbul Antlaşması'na (29 Eylül 1913) ilave düzenleme olarak yapılan 2 Kasım 1913 tarihli “Trakyalı Göçmenler için Bulgaristan-Türkiye Arasında Aranjman

⁷³⁰ Miletich, 1918: 10-24.

Anlaşması”⁷³¹ ile karşılıklı göç ve mülklerin ayarlanması için çalışmalar yapılmıştır. Acil ve gerekli önlemlerin alınması dışında birçok konunun çözümlenmeden kalması ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının (1923) izlediği barışçıl dış politika icabı 1925 yılında Bulgaristan’la imzalanan Dostluk Antlaşması kapsamında İkamet Mukavelenamesi ile bu sorun çözülerek göç edenlerin mülk ve varlıkları karşılıklı olarak bulundukları devletlere bırakılmıştır. Ancak Bulgar ulus bilincinde bu mesele tam çözümlenememiştir. Aradan yüz yıla yakın bir zaman geçmiş ve sorun de jure olarak 1925 yılındaki antlaşma ile çözülmüş olsa da, Vamık Volkan’ın vurguladığı travma ve kurbanlık duygusunun belirli psikolojik süreçlerden geçmeden esasında kaybolmayıp nesilden nesile aktarılma özelliği⁷³² bağlamında Trakyalı Bulgarların mülkleri konusu her zaman Bulgar tarih gündeminde kalmaya devam etmiştir.

Bu kapsamda, örneğin 2018’de düzenlenen NATO zirvesinde Bulgaristan Cumhurbaşkanı’nın Trakya Bulgarlarının mülk tazminatları konusunda çözüm için ortak hükümetler arası komisyonun kurulması talebini Türkiye Devleti Cumhurbaşkanı’na iletmesi oldukça önemlidir.⁷³³ Benzer şekilde 2018 yılında Varna’da gerçekleşen Türkiye-AB zirvesine ev sahipliği yapan Bulgaristan Devleti’nin Başbakanı’nın da iç siyasi baskılar neticesinde Trakya Bulgarlarının mülkleri konusunu Türkiye Devleti Cumhurbaşkanı’na tekrar iletmesi söz konusu olmuştur.⁷³⁴ Bu gelişmeler göstermektedir ki, Vamık Volkan’ın vurguladığı mağduriyet/kurbanlık duygusu ile oluşan travmanın yasını tutma işlemi tamamlanmadığında ilgili travma nesilden nesile aktarılmaya devam etmektedir⁷³⁵ veya bir başka deyişle belirli psikolojik süreçlerden geçmediğinden dolayı Bulgar ulusal psikolojisinde mağduriyet sonrası yas tutmanın tamamlanmadığı (anlaşma imzalanmış olması yeterli değil) bundan dolayı da travmanın yaşanmaya devam ettiği söylenebilir. İlgili dönemde oluşan travma ve kurbanlık duyguları zaman aşımına uğramamaları açısından ele alındıklarında oluşmuş agresif psikolojinin zamansal derinliğe sahip olduğu da söylenebilir. Bu açıdan denilebilir ki travma ve kurbanlık duyguları milli psikolojide psikolojik kurallara uygun şekilde çözümlenmedikçe ilaveten bir yüzyıl daha devam etmesine hiçbir engel yoktur. Üstelik tarihsel düzlemde eğer oluşacak “yeni” etkileşimler olursa ve bunlar agresif psikolojiyi besliyorlarsa sadece zaman açısından değil yoğunluk açısından da bir

⁷³¹İlgili aranjman anlaşması Bulgar Krallığı Başbakanı Vasil Radoslavov tarafından Bulgar Parlamentosuna sunulurak onaylanması istenmiştir. İlgili anlaşma metni ve ekleri için bkz. Bulgar Arşiv Belgeleri TSDA, F. 173K, op. 3, a.e. 394, L. 3-6.

⁷³² Volkan, 2008.

⁷³³<https://news.bg/politics/radev-pripomni-na-erdogan-kompensatsiite-za-imotite-na-trakiyskite-bezhantsi.html>, (erişim tarihi: 04.02.2021).

⁷³⁴<https://offnews.bg/politika/borisov-postavil-pred-erdogan-vaprosa-za-trakijskite-bezhantci-turtci-677504.html>, (erişim tarihi: 04.02.2021).

⁷³⁵ Volkan, 2008.

derinleşmeden bahsedilebilir. İşte tam da bu nedenle Bulgaristan Krallığı'nın yaşadığı ilk milli felaket Balkan Savaşı'nda Makedonya'nın kaybedilmesi olayı Trakya Bulgarları kapsamında gelişen olaylarla beraber değerlendirildiğinde Bulgar ulusunu daha da derinden etkileyen, travmayı daha da pekiştiren, yoğunluğunu daha da arttıran bir faktör olmuştur. Türk/Türkiye nesnesine yönelik zihinsel düzeyde zaten mevcut agresif psikoloji “yeni” argümanlar ile beslenerek daha da keskinleşmiş ve daha kuvvetli psikolojik birimler üretmiştir. Böylece bu katmanlaşmış agresif psikoloji Bulgaristan-Osmanlı/Türkiye ilişkilerine “eski sorunlar” yanında “yeni sorunlar” da ilave edebilmiştir. Yukarıda verilen örnekler bağlamında çağdaş Bulgar dış politikasını da etkilediği görülmektedir.

Vamık Volkan'ın belirttiği yas tutamama durumunda travmaya sebep olan nesneye yönelik agresif tutumun şiddetlenmesi, kaybın geri alınma isteği ve travmayı hatırlatan her nesnenin bağlantı nesnesine dönüşmesi dikkate alındığında⁷³⁶ şunlar iddia edilebilir: Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) (93 Harbi) döneminden sonra Türk/Müslüman kitle gruplarının bir başka büyük göç dalgası Balkan Savaşları esnasında yaşanmıştır. Savaşların oluşturduğu kargaşa esnasında göçler bir tarafa bırakılırsa Balkan Savaşı'ndan sonra Bulgar Krallığı'nın uyguladığı politikalar bağlamında Türklerin Osmanlı/Türkiye devletine göç etme durumları sık sık meydana gelmiştir. Savaş dönemleri dışında meydana gelen göçler yukarıda vurgulanan yas tutamama ve travma psikolojisi bağlamında değerlendirilebilir. Bulgar Krallığı'ndaki Türk azınlığın travmayı hatırlatan “bağlantı nesnesine” dönüşmesi ile “kaybın geri alınma isteği” (en azından karşılık verme) bağlamında göçe zorlama psikolojik açıdan tutarlı olmaktadır. Krallık tarafından belli aralıklarda durdurulan Türk göçlerinin ise Bulgar ulusal kimliğinin seçilmiş travmalar üzerine kurulu olması nedeniyle “esaret” psikolojisini besleyen ve “bağlantı nesnesi” hüviyetinde olan Türk azınlığın, travmayı hatırlatmaya devam etmesi için “bağlantı nesnesi” olarak göz önünde tutulma ihtiyacından doğduğu iddia edilebilir.

Balkan Savaşları esnasında Trakya Bulgarlarının Bulgaristan Krallığı'na apar topar göçü Bulgaristan için sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar oluşturduğu gibi psikolojik problemler de yaratmıştır. Bu olay Bulgarlar açısından daha çok agresif psikolojik dürtülere yatırım yaptırarak Türk/Türkiye nesnesine yönelik psikolojik düzeyde “haksızlığa uğrama”, “mağduriyet” ve “kurban olma” gibi kodlamalar yaptırmıştır. Bu psikolojik referanslar izleyen yıllarda Bulgar topraklarında azınlık hüviyetinde bulunan Türkler üzerinde baskıyı haklılandırıcı bir unsur olabildiği gibi Türk göçlerinin psikolojik zeminini de hazırlayan sebeplerden biri olduğu iddia edilebilir. Bulgar Krallığı'nın politik tutumu ve imzalanan ikili

⁷³⁶ Volkan, 2008.

anlaşmalar neticesinde Türklerin Osmanlı'ya/Türkiye'ye önemli sayıda ve sıklıkta göçleri gerçekleşmiştir.⁷³⁷

Bulgaristan'da kalan azınlık hüviyetindeki Türkler ise her iki devlet açısından farklı şekilde algılandığından ikili ilişkileri en çok meşgul edip gerginleştiren konulardan biri olmuştur. Her iki ulus için de Türk azınlık bir nevi kendi ulusal psikolojileri için “bağlantı nesnesi”⁷³⁸ olmuştur denilebilir. Bulgarlar açısından “yaşanan mağduriyetleri”, “beş asırlık esareti”, “haksızlığa uğramayı”, “kurbanlığı” hatırlatan ve onu sonraki nesillere aktarmaya yarayan en önemli unsur Türk azınlığının bir “bağlantı nesnesi” olarak Bulgaristan'da var olmaya devam etmesidir. Diğer taraftan yine Bulgar ulusal kimliği için Türk/Türkiye nesnesi bağlamında yaşanan travmalardan kaynaklı “kaybın geri alınma isteği” gereğince “bağlantı nesnesi” olarak algılanan Türklere baskılar yapılarak göç etmeye zorlanması söz konusu olmuştur. İlaveten, Bulgar ulusal psikolojisi genelde seçilmiş travmalar ve mağduriyetler üzerine kurulu olduğundan en büyük seçilmiş travma olan “beş asırlık Türk esareti” psikolojisinin devam etmesi ve bu şekilde ulusal kimliğin “ontolojik güvenliğinin” sağlanması için Türk azınlığının göz önünde olması son derece önemlidir. Bu bağlamda Bulgarlar için Türk azınlık, travmatik kimliğin “bağlantı nesnesi” hüviyetindedir. Diğer taraftan Türk ulusal kimliğinin daha çok seçilmiş zaferler üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde⁷³⁹, Bulgaristan'da Türk bir azınlığın kalmış olması Türklerin tarihteki şanlı zaferlerini canlı tutup hatırlattığı gibi, Türklerin eski hâkimiyet alanlarına tesir edebilme potansiyelini de çağdaş zamanda muhafaza etmektedir. Bir başka deyişle Türk devleti için Bulgaristan'daki Türkler seçilmiş zaferin “bağlantı nesnesi” olmaktadır. Sonuçta, aynı nesne – Bulgaristan'daki Türk azınlık – iki farklı özne için zihinsel düzeyde birbirine zıt ve farklı çağrışımlara sahiptir. Bu da Türk azınlık meselesine yönelik farklı/zıt yaklaşımları ve farklı/zıt politik eylemleri teşvik etmektedir. Agresif psikolojinin şiddetlendiği zamanlarda Bulgar Devleti bir an önce Türk azınlıktan kurtulmaya çalışmaktadır, ulusal kimliğinde yer alan agresif psikolojik birimlere olan bağlantıyı kaybetme korkusu oluştuğunda ise “bağlantı nesnesini” göz önünde tutmak isteyerek Türklerin durumunu iyileştirmekte, göçleri durdurmaktadır. Osmanlı/Türkiye Devleti de benzer şekilde Türk azınlığının göç etmesi halinde kendi milliyetinden olanın göç etmesine izin vererek onu güvenliğe almaya çalıştığı gibi zaman zaman göçleri durdurmaya da yönelmiştir. Bunun için çeşitli sebepler sunulabilse de psikolojik düzeyde sebeplerden birinin de seçilmiş zaferlerle ilişkilendirilen “bağlantı nesnesinin” kaybedilme düşüncesi

⁷³⁷ Yıldırım, 2019.

⁷³⁸ Volkan, 2008: 150-156.

⁷³⁹ Çevik, 2010.

olduğu iddia edilebilir. Zira Türk azınlık seçilmiş zaferlerin gerçekten var olduğuna dair bir kanıt olup nesilden nesile ulusal zaferlere dayalı ulusal kimliğin anlatımı yapılabilmektedir.

Göç meselesi Türk-Bulgar ilişkilerini uzun yıllar meşgul etmiş ve Bulgaristan'ın bağımsızlığı sonrası ikili ilişkilere en çok etki eden konulardan biri olmuştur. Bağımsızlığın kazanılmasından (1909) Soğuk Savaş'ın bitimine kadar aralıklarla hep Türk göçleri meydana gelmiştir. Bunlar bazen Türklerin kendi isteği üzerine gerçekleşirken⁷⁴⁰ bazen de özellikle komünist rejim döneminde olduğu gibi doğrudan ve yapısal şiddet olayları neticesinde⁷⁴¹ Türklerin zorunluluktan göçleri söz konusu olmuştur. Her nasıl olursa olsun doğdukları topraklarda nihayetinde Bulgar ulusal kimliği bağlamında “istenmeyen kişi” gibi görülen Türkler ya bu şekilde yaşamayı tercih edip ilgili sosyal psikoloji kapsamında uyumsuzluk içinde her türlü zorluğu peşinen kabul etmiştir ya da göç edip psikolojik rahatlamaya yelken açmıştır. Her iki durumda da “bağlantı nesnesi” olduğundan her iki ulus için farklı anlamlar taşımıştır.

3.2.3. “Beş Asırlık Esaret” Algısı ve Post Travmatik Stres Bozukluğu (PTSB)

“Beş asırlık Türk esareti” (“pet veka tursko robstvo” [“пет века под турско робство”]) anlatımı Bulgar ulusal kimliğinin kurucu ögesi olduğu söylenebilir. Bulgar kimliği işbu çalışma kapsamında da aktarıldığı gibi mağduriyet, acı ve haksızlığa uğramaya dayalı inşa edilmiş güçlü seçilmiş travmalar üzerine kuruludur.⁷⁴² Ulusal kimliğin kurucu öğeleri olan bu travmaların büyük çoğunluğu ise tarihsel düzlemde Türk/Türkiye nesnesi ile etkileşimler neticesinde inşa edilmiştir. Gerek Bulgar ulusunun bir ulus olarak şekillenmesinde gerekse de Bulgaristan Devleti'nin ortaya çıkışında en etkili seçilmiş travmanın “esaret” psikolojisi olduğu söylenebilir veya özellikle belirtilirse “beş asır boyunca Türk esaretinde kalan Bulgarlar” anlatımıdır. Bu psikolojik birim sadece bir anlatım olarak kalmayıp gerek devletin oluşumuna giden süreçte gerekse de devlet oluşumu ve sonrasında dış politikada ulusun eylemlerini motive eden, haklılandıran ve aktive eden en önemli “büyük anlatım” (“metanarrative”) olmuştur. Sosyoloji ve Politik Psikoloji alanında uzmanlığı olan Prof. Lyudmil Georgiev'e göre, Bulgar ulusunu toplumsal, sosyo-kültürel, ekonomik ve

⁷⁴⁰ Yıldırım, 2019: 141-142.

⁷⁴¹ Simeonov, 2019: 496-509.

⁷⁴² Türk ulusal kimliği ise bunun tam aksine Osmanlı Devleti'nin şanlı geçmişini öne çıkaran tarih anlatımı, siyasi tarihine konu olan büyük zafer anlatımları ile doludur kısaca elde ettiği başarılar üzerine kurgulanıp genelde “seçilmiş zaferler” bağlamında ulusal bir kimlik oluşturduğu söylenebilir (Çevik, 2010). Bu durum doğal olarak eylemsel düzeyde Türk milletinin özgüven sahibi olmasına, kendi gücü ve devletine güvenmesine, tarihteki başarılarını dikkate alarak benzer büyük başarıları gerçekleştirme potansiyelini öz yapısında taşıdığına kanaat getirmesine sebebiyet vermektedir. Elbetteki Türk milletinin tarihi geçmişinde önemli kayıplar da olmuştur ancak ulusal kimliğin oluşum süreçleri dikkat alındığında bunlar özellikle ulusal kimlik yapısının dışında tutulması ile çok fazla dikkate alınmadığı böylece ulusal zaferlerin ön planda olduğu bir ulusal kimlik inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

devlet boyutunda bir başka deyişle çok geniş kapsamda etkileyen en büyük faktör “ esaret psikolojisi”dir”. Georgiev’e göre Psikoloji biliminde böyle bir patoloji tanımı yok ancak olsaydı Bulgar ulusu en doğru şekilde “kölelik/esaret sendromu” ile tanımlanırdı demiştir. Bulgarların toplum olarak bir türlü kölelik psikolojisini atamadığını ve bundan dolayı hep yakındığını, mevcut kötü durumların sorumluluğunu hep bu sebebe dayadığı ve eylemlerini hep bu bağlamda şekillendirdiğini söyleyerek bunu eleştirmiştir.⁷⁴³ Gerçekten de Psikoloji’de “kölelik sendromu” diye bir psikopatoloji tanımı yoktur ancak çok ağır travma sonrası gelişen “post travmatik stres bozukluğu” (PTSB)⁷⁴⁴ diye tanımlanan genel bir psikopatoloji mevcuttur. Vamık Volkan, “büyük grup psikolojisini” açıklarken düşman bir grup tarafından devasa bir felakete maruz bırakılan toplum ve onu oluşturan bireyler büyük bir travma yaşar ve daha sonra bu travmayı sindirmede ciddi sorunlar yaşayıp aşağıdaki psikolojik hallerin belirlediğini söylemektedir:

- 1) İnsanlıktan çıkma ve mağduriyet duygusu
- 2) Yardımsız olma sebebiyle aşağılanma hissi
- 3) Hayatta kalanlar için suçluluk duygusu (ailesi, arkadaşları ve diğerleri ölmüş iken hayatta kalanlardan olması nedeniyle)
- 4) Aşağılanma duygusunu hissetmeden kendine güvenmede zorluk yaşama
- 5) Dışsallaştırma/Yansıtma artışı
- 6) “Kötü” önyargıları abartma
- 7) Libidinal nesne arayışı ve onları özümseme isteği
- 8) Büyük grup kimliğine narsis yatırım yapmada bir artış
- 9) Zarar verene karşı kıskançlık ve baskı yapanla (savunmacı) kimlik özdeyişi
- 10) Devasa kayıplar nedeniyle bitmek bilmeyen yas/matem hissiyatı⁷⁴⁵

Volkan’a göre, bu duygular içinde olan grubu oluşturan milyonlarca birey travmatize olmuş imajları depolayarak bunları kendi çocuklarına yatırım yaparak şu görevleri verir: “onurumu benim için geri al”, “matemimi doğru anla”, “kendine güven ve intikamımı al”, hiçbir zaman unutma ve her zaman uyanık ol”.⁷⁴⁶ Volkan’a göre her ne kadar toplumdaki her birey kendi kimliğine sahip olsa da toplumun üyesi olması nedeniyle toplumsal travmaya bağlandığını ve bilinçsiz şekilde onu kopyaladığını söylemektedir. Eğer birinci kuşak verilen görevleri yerine getiremezse bir sonraki nesile aktarılma söz konusu olur. Bu ifadelerden anlaşılan şudur ki, büyük bir travma yaşayanlarda nesiller boyunca agresif tepkisellik

⁷⁴³ “V bylgarskata natsionalna psihika e dramatichno otsystvieto na chuvstvoto za obshtnost”, *Memoria de Futuro*, 23.05.2015. <http://www.memoriabg.com/2015/05/23/v-bulgarskata-nacionalna-psihika-e-dramatichno/>, (erişim tarihi: 17.02.2021).

⁷⁴⁴ Young, 2015.

⁷⁴⁵ Volkan, 2014: 23.

⁷⁴⁶ Volkan, 2014: 23.

oluşmaktadır. Bu durum genelde yas tutma işlemi gerçekleşmediğinde, bir başka deyişle mağduriyetle uyum sağlanamayıp inkâr edildiğinde olmaktadır. Benzer ifadeleri Corales de söyleyerek şunları kaydetmektedir: yoğun bir travmaya maruz kalanlar hakkında yapılan pozitif veriye dayalı araştırmalar sonucunda görülmüştür ki, travmatize olmuş özne tedavi edilmesi gereken psikolojik bozukluklar (öfke, hasımlık, sert çıkışlar, kaygı, intikam isteği vb.) oluşturarak psikopatoloji yaşamakta ve tepkisel bir psikolojik durum içine düşmektedir.⁷⁴⁷

Bireyler ve üyeleri oldukları toplum/ulus karşıt bir grubun mağduriyetine maruz kaldıklarında travma yaşar. Bu travmanın atlatılamaması (yas tutamama) durumunda ise travma sonrası psikolojik bozukluklar gelişmektedir. Bu durum klinik psikiyatride “post travmatik stres bozukluğu” (PTSB) olarak tanımlanarak semptom, tanı ve tedavi yöntemleri açısından detaylı şekilde açıklanmıştır.⁷⁴⁸ Friedman-Peleg’in “İsrail’de PTSB ve Travma Siyaseti: Divanda Bir Ulus” (“PTSD and the Politics of Trauma in Israel: A Nation on the Couch”) adlı çalışmasında yaşanan travmaların kendiliğinden bitmediğini, çok ciddi bir psikopatoloji oluşturarak bir ulusun politik eylemlerini yönlendirebildiğini söyleyerek bu psikopatolojinin mutlaka tedavi edilmesi gerektiğini aktarmaktadır.⁷⁴⁹ Dolayısıyla, PTSB’nin sadece bireyleri etkileyen bir psikopatoloji olmayıp toplumsal düzeyde ulusal bir psikopatoloji olarak da değerlendirilebileceği iddia edilebilir.

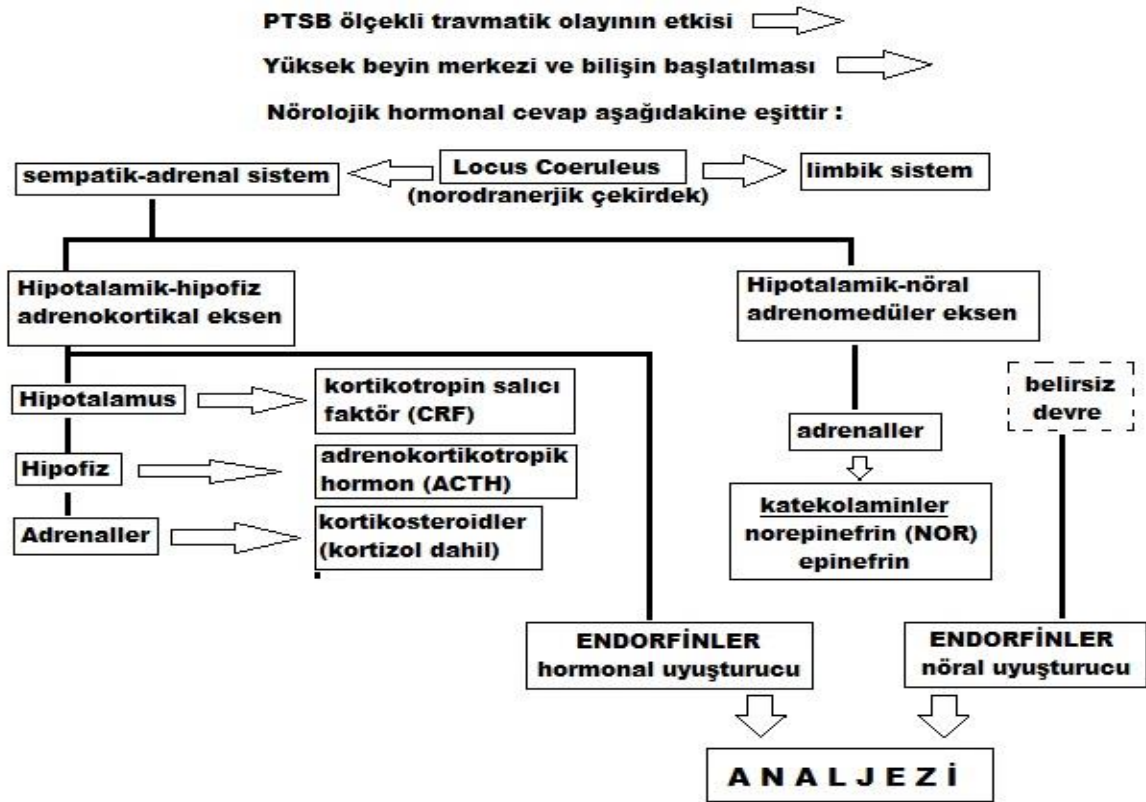
Bunun ötesinde PTSB’nu detaylı şekilde inceleyen Young, “Yanılsamaların Uyum: Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Keşfi” (“The Harmony of Illusions: Inventing Post-Traumatic Stress Disorder”) adlı çalışmasında PTSB’nin, sadece bireyleri ve toplumları psikolojik düzeyde etkileyen bir psikopatoloji olmadığını söylemektedir. İlaveten, PTSB’nin nörobiyolojik tesiri çok kuvvetli olup fiziksel (fizyolojik) olarak bir dizi hormon ve nöronu aktive ederek fiziksel eylemi doğrudan etkilediğini bildirmektedir. Genelde bir eylem psikolojik unsurlarla motive ediliyor diye düşünüldüğünde ilk etapta düşünülen bir “duygu örüntüsünün” eylemlere tesir ettiğidir. Oysaki bunun ötesinde, maddi anlamda bir dizi hormon ve nöron salgılanması söz konusu olarak eylemlerin motive edilmesinde fizyolojik anlamda ciddi tesirler de söz konusu olmaktadır.⁷⁵⁰ Yapılan klinik ve laboratuvar testlerinde, PTSB sonucunda biyolojik boyutta aşağıda Şekil 3.1 de gösterildiği gibi kimyasal madde ve hormonların aktive olduğu kayıt edilmiştir:

⁷⁴⁷ Corales, 2005.

⁷⁴⁸ <https://www.psychiatry.org/patients-families/ptsd/what-is-ptsd>, (erişim tarihi: 15.03.2021).

⁷⁴⁹ Friedman-Peleg, 2017.

⁷⁵⁰ Young, 1995: 264-286.

Şekil 3.1 PTSD Stres Tepkisine Dâhil Bazı Kimyasal Maddeler⁷⁵¹

Travmanın gerek bireyler gerekse de toplumlar tarafından sindirilememesi veya yas tutma işlemi tamamlanmadığında gelişen psikolojik bozukluklar, PTSD çerçevesinde değerlendirilebilir. İşbu çalışmada detaylı şekilde incelenen Bulgar ulusal kimliğinin en temel psikolojik öğelerinin Türk/Türkiye nesnesi bağlamında agresif dürtülere yatırım yapan psikolojik birimlerden oluştuğu gösterilmiştir. Bu birimlerin büyük çoğunluğunu kapsayan en temel agresif psikolojik birim ise “beş asır boyunca Türk esareti” (“pet veka pod tursko robstvo”) anlatımıdır. Bu kurucu psikolojik birimin sadece ulusal kimliğin şekillenmesinde değil ulusal eylemi (iç ve dış politikayı) motive etmede de son derece etkili olduğu bu çalışmada aktarılmıştır. Bulgarların, Osmanlı hükümrânlığında yaklaşık beş asır boyunca kalmaları neticesinde ulusal düzeyde geliştirilen mağduriyet, haksızlığa uğrama ve kurbanlık ulusal bir travma inşa etmiş ancak bu travmanın sindirilip kabul edilememesi sonucunda Prof. Georgiev’in belirttiği gibi ulusun tüm toplumsal boyutlarını etkileyen ve ulus tarafından saplantılı şekilde rağbet gören “kölelik sendromu”⁷⁵² oluşmasına neden olmuştur. Daha bilimsel bir tanımlama yapılması gerekirse “beş asırlık esaret” travması sindirilemediğinden

⁷⁵¹ Young, 1995: 274.

⁷⁵² “V bylgarskata natsionalna psihika e dramatichno otsystviето na chuvstvoto za obshtnost”, *Memoria de Futuro*, 23.05.2015. <http://www.memoriabg.com/2015/05/23/v-bulgarskata-nacionalna-psihika-e-dramatichno/>, (erişim tarihi: 17.03.2021).

veya yas tutma tamamlanmadığından dolayı ulusal düzeyde post travmatik stres bozukluğuna (PTSB) sebebiyet vermiştir.⁷⁵³

PTSB'nin, sadece bireyleri etkilemediği ulusu da etkilediği Friedman-Peleg tarafından ortaya konulmuştur⁷⁵⁴, Young ise PTSB'nin sadece psikolojik düzeyde kalmayıp fiziksel (fizyolojik) düzeyde biyolojik tesirleri de olduğunu göstermiştir.⁷⁵⁵ Şekil 3.1'de gösterildiği üzere PTSB, en nihayetinde fiziksel bünyede hem hormonal hem de nörolojik uyuşturucu kimyasalların üretilmesine sebep olmaktadır. Bu hormonal ve nörolojik uyuşturucular ise analjeziye veya ağrı yitimi, ağrı hissiyatının kesilmesine neden olmaktadır. Bu durum şunu

⁷⁵³ Bu noktada bir parantez açarak çalışmanın kapsamı hakkında bazı açıklamaların yapılması gerekmektedir. Bir kere işbu çalışma kapsamında ele alınan İnşacı Psikoloji perspektifi bir başka deyişle İnşacılık ve psikolojik kuramların senteziyle ortaya çıkan yaklaşım ulusal kimliğin inşasında *dinamik* bir yapıya işaret etmektedir. Daha açık ifade edilirse tarihsel etkileşimler devam ettikçe ulusal kimliğin sürekli olarak değişip dönüştüğü iddia edilmektedir. Bu doğrultuda iddia edilenin aksine güncel Bulgar ulusal kimliği işbu çalışmada aktarıldığı üzere “kölelik sendromuna” takılmış bir ulusal kimliğe sahip gibi görünebilir. Ancak bu kimliğin Osmanlı döneminde inşa edilip genelde 1944 yılında Krallığın yıkıldığı veya komünist rejimin tesis edilmesine kadarki sürede Bulgar dış politikasında başat anlamda etkili olduğu da vurgulanmalıdır. Bir başka deyişle “esaret” vurgusunun bariz olduğu bu ulusal kimlik *çağdaş* zamanda artık Bulgaristan'ın dış politikasını başat anlamda şekillendirmediği de önemle ifade edilmelidir. Bu “esaret” kimlik yapısının çalışmada da belirtildiği gibi bazı noktalarda etkisi halen vardır (Pax Ottomana girişimlerine gösterilen tepkisellik kapsamında) ancak zamanla *yeni* etkileşimler bağlamında ulusal kimliğin değişim ve dönüşümünün söz konusu olduğu da belirtilmelidir. Bu kapsamda bağımsızlık sonrası özellikle Sovyetler Birliği dönemi ve iç siyasette komünist rejimin hâkimiyet yılları, Sovyetler Birliği sonrası, Soğuk Savaş ve iki kutuplu uluslararası sistem, Avrupa Birliği üyeliği, çok kutuplu sistem gibi önemli tarihsel ve güncel etkileşimler de Bulgar ulusal kimliğinde *yeni* değişim dönüşümlere ve *yeni* kimlik ve rol tanımlamalarına ve *yeni* dış politika çıktılarına sebebiyet vermiştir. Bu *yeni* psikolojik birimlerin ulusal kimlikte ve dolayısıyla dış politikada *dönüştürücü* tesirleri olmuştur. İşbu çalışma kapsamının sınırları dışında kaldığından bu tarihsel etkileşimlerin ulusal kimlikte oluşturduğu *yeni* libidinal veya agresif psikolojik birimlerin değerlendirmeye tabi tutulmadığı gibi bunların dış politikada ne gibi etkileri olduğu da analiz edilmemiştir. Dolayısıyla, Bulgar ulusal kimliği yeni etkileşimler ile değişip dönüşmeye devam ettiği İnşacı Psikoloji'nin iddiası bağlamında doğru orantılı bir sav olduğu söylenebilir. İşbu çalışma ulusal kimliğin inşası ve dış politikaya etkilerini sadece belirli bir zaman aralığında incelemektedir. Ulusal kimliğin değişen doğası İnşacılık perspektifinden ele alındığında farklılaşan dış politikayı açıklamada sunduğu başarı Bulgar ulusal kimliği ve dış politikasında da aynen geçerlidir. “Esaret” psikolojisinden büyük tesir alan Bulgar ulusal kimliği ilgili dönemde dış politikasını bu kapsamda yönlendirmiş ancak daha sonrasında yeni etkileşimler ile inşa edilen psikolojik birimler sayesinde bu “esaret” vurgusu değişerek farklılaşmıştır. “Esaret” algısının dış politikaya *sert bir şekilde* yansımaları *yeni* etkileşimler bağlamında zayıflamış daha çok zaman zaman bu çalışma kapsamında da görüldüğü gibi pragmatik bir ilişki düzeyinin devam ettirilmesine sebebiyet vermiştir. Bu pragmatik ilişkinin devam ettirilmesine örneğin en büyük tesiri sağlayan bu çalışmada bahse konu olan “iki büyük ulusal felaketin” yaşanmış olmasıdır, bu etkileşim sonrası Bulgar ulusal kimliğinin agresif eylem çıktısına sebebiyet veren unsurları değişip dönüşmüştür denilebilir. Dış politikada öznel ve bağımsız politika yürütmek yerine ulusal idea ile uyumasa da sistemsel yapılar içinde olma veya uluslararası sistemin üyeleri olan diğer devletlerin de çıkarlarını dikkate almaya başlamıştır. Sovyetler Birliği döneminde sistemsel etki altında kalarak bağımsızlık duruşu baskılanmış, zamanla bu baskılanma psikolojisi içselleştirilerek eylemsel düzeyde veya dış politikada rızaya dayalı büyük gücün peşine takılmaya (konformiteye) dönüşmüştür. Sovyetler sonrası ise bu Sovyetler döneminde içselleştirdiği dış politikada sorumluluğu başkasına aktarma, dış politikada başkasının peşine takılma (konformite) stratejisi Bulgar devletini başka bir büyük gücün peşine takılmaya (Avrupa Birliği üyeliğine) yönlendirmiştir. Dolayısıyla işbu çalışma kapsamında incelenen “esaret sendromlu” ulusal kimlik ve agresif dış politika çıktıları ile güncel ulusal kimlik yapısı ve dış politikasının farklılaşmış durumu karşılaştırıldığında İnşacı Psikoloji bağlamında sürekli olarak değişip dönüşen ulusal kimlik özelliği ile önemli oranda açıklanmaktadır. İşbu çalışma kapsamında değerlendirmeye tabi tutulan zaman aralığı Osmanlı dönemi ulusal kimliğin inşası olmuştur. İlaveten inşa edilen bu kimliğin benzer büyüklükte ve önemde *yeni bir etkileşimin* gelmesine kadar geçen süre zarfında dış politikada çıktılar bakımından etkilerinin neler olduğu incelenmiştir. Çalışmanın sınırları dikkate alınarak Bulgar ulusal kendiliğinin 1944 sonrası etkileşim içerisine girdiği olay, olgu ve özneler (kısaca nesneler) başka çalışmaların konusu olmak üzere değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

⁷⁵⁴ Friedman-Peleg, 2017.

⁷⁵⁵ Young, 1995.

göstermektedir ki, biyolojik düzeyde PTSTB ciddi psikolojik ağrı, acı ve hezimet hissiyatlarına sebebiyet vermektedir bu duruma biyolojik tepki olarak ise salgılanan hormonal ve nörolojik uyuşturucular söz konusu olup bu ciddi psikolojik ağrılar uyuşturularak acı hissi kaybolmaktadır. Bu durum fizyolojik düzeyde bir savunma mekanizmasıdır. Ancak şu nokta da vardır ki, bir organizmaya uyuşturucu verildiğinde bunun bir dizi kontrolsüz agresif eylemlere sebebiyet verebileceği de tahmin edilebilecek bir aksiyomdur. İlâveten devreye konulan agresif eylemler sonucunda karşı tarafa verilen ciddi zararlar meydana geldiğinde herhangi bir üzüntü veya acıma hissiyatı da nörolojik ve hormonal uyuşturucular nedeniyle oluşamayacağından "vicdanen hesap verme" de ortadan kalkmaktadır. Bir başka deyişle normal şartlarda eylemi frenleyecek çeşitli psikolojik engeller mevcut iken, analjezi durumunda bu türden psikolojik engeller saydamlaşır, çünkü frene sebebiyet veren dürtüler (psikolojik engeller) uyuşmaktadır. Travmaya maruz kalan öznenin takip eden agresif eylemi psikolojik boyuttan etkilenecek frenlenmemesine ve öznenin agresif eylemi nasıl rahatlıkla uygulamaya devam ettiğine analjezi durumu tutarlı bir açıklama sunmaktadır. Young, travmaya sebebiyet veren nesnenin özne ile temas etmesi durumunda zihinsel reseptörler tarafından tehdit ve tehlike olarak algılanması ile Şekil 3.1’de gösterilen sempatik adrenal sistemin aktive olduğunu söylemektedir.⁷⁵⁶ Hal böyle ise Bulgar ulusal kimliği açısından Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlık, “beş asırlık esaret” travmasının “bağlantı nesnesi” olarak devreye girerek, özne (ulusal kendilik) tarafından psikolojik reseptörlerle teması sağlamakta böylece analjezi durumu sürekli meydana gelmektedir. Bu ise psikolojik düzeyde uyuşmaya sebebiyet vererek agresif eylemi kolaylaştırmaktadır. Bu koşullar altında denilebilir ki, PTSTB kapsamında Şekil 3.1’de gösterilen sempatik adrenal sistem sürekli aktive edilerek hormonal ve nörolojik kimyasalların üretimi ve ulusal düzeyde analjeziye sebebiyet verme durumu Bulgar ulusal kimliğinin Türk/Türkiye ulusal nesnesi bağlamında olağan bir işlemdir. Bu noktada şu da ifade edilebilir ki, Bulgar ulusal kendiliğin motive ettiği ulusal eylemler sadece tarihsel düzeyde inşa edilen psikolojik birimlerden kaynaklanmamakta, ilâveten analjezi halinde “uyuşma” söz konusu olması ile agresif eylem rasyonel düzeyde frenlenmediğinden kolaylaşmakta, agresif eylem durumunda “acıma veya empati kurma” gibi psikolojik haller de etkisiz kalabilmektedir.

⁷⁵⁶ Young, 1995: 274.

SONUÇ

Günümüz uluslararası ilişkiler düzeninde devletlerin oluşumunu ve dış politika çıktılarını inceleyen çok çeşitli Uluslararası İlişkiler Teorileri mevcuttur. İşbu çalışma, Uluslararası İlişkiler disiplininin belli bir teorik çerçeveyi ele alarak analiz yapmaktan ziyade farklı bilim dallarından aynı anda faydalanarak interdisipliner ve kendine özgü bir yaklaşım benimsemiştir. Uluslararası İlişkiler bilim dalında son yıllarda yaygın olarak çeşitli analizlerde sıkça kullanılan *İnşacılık* ile Psikoloji bilim dalında psikanaliz ve psikolojik tedavi yöntemlerinde referans teorik çerçeve olarak ele alınan *Nesne İlişkileri Kuramı* yeknesak bir perspektif şeklinde sentezlenerek bu çalışmaya özgü *İnşacı Psikoloji* adı altında *sui generis* bir teorik çerçeve oluşturulmuştur. Nevi şahsına münhasır bu yaklaşım özetle – psikolojik dinamik ve kurallara uygun olarak özne nesne etkileşimlerinde oluşturulan kendilik ve nesne imaj ve temsilleri bireysel kimliği inşa ettiği gibi, bireylerin üyesi olduğu toplumsal kimlikleri veya devletin vazgeçilmez kurucu unsuru olan ulusal kimliği de oluşturabilir. İnşa edilen ulusal kimlik dinamiktir, sabit değildir, devam eden özne-nesne etkileşimlerinin doğasına dayalı olarak sürekli yenilenebilmektedir. Öznenin nesne ile etkileşimine dayalı olarak inşa edilen kimlik münhasıran öznenin onu çevreleyen tüm nesnelerle ilişkilerine tesir edebilmektedir. Dolayısıyla, bu çerçevede inşa edilen ulusal kimliklerin de ulusal eylem üzerinde etkileri olduğu bir başka deyişle ulus devletlerin dış politikalarını etkileyebildiği söylenebilir.

İşbu çalışma kapsamında analiz edilen Bulgar ulusal kimliği ele alındığında Osmanlı Devleti ile sınırlandırılan dönemi incelendiğinde XIV. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girdiği tarihten sonra beş asır boyunca *İnşacı Psikoloji* bağlamında ciddi bir agresif ulusal kimlik inşa sürecine girmiştir. Bu süreçte Bulgarlar kendine yeni bir kimlik ve rol tanımlaması yapmıştır.

Bu çalışmada özellikle Bulgar ulusunun *İnşacı Psikoloji* bağlamında oluşturduğu ulusal kimliği incelenmiştir. *Nesne İlişkileri Kuramı*'na uygun şekilde öznenin (Bulgar ulusunun) etrafındaki nesnelerle (diğer uluslarla) tarihsel düzlemde öne çıkan etkileşimleri ortaya konularak, bu etkileşimlerde oluşan *libidinal* ve *agresif psikolojik birimlerin* gerek özne kendiliğini (ulusal kimliğini) gerekse de özne kendiliğinde yer alan diğer nesnelerin (diğer ulusların) imaj ve temsillerini (diğer ulus sosyal kimliklerini) nasıl inşa ettiği gösterilmiştir. Çalışmada, Bulgar ulus kimliğinin daha çok agresif dürtülere yatırım yapan agresif psikolojik birimlerden (seçilmiş travmalardan) oluştuğu ortaya konulmuştur. Bulgar ulusunun (özne), özellikle Türk ulusu (nesne) bağlamında inşa ettiği *agresif psikolojik birimler* ile kendi ulusal kimliğini büyük oranda çağdaş görünümüne kavuşturduğu iddia

edilebilir. Bulgarların Türklerle yaklaşık beş yüz yıla yakın etkileşimleri bağlamında ulusal kimliğin çok kuvvetli bir agresif psikolojik birimi olan “beş asırlık Türk esareti” (“pet veka tursko robstvo”) *travmasını* inşa ederek bu “esaret psikolojisinin” toplumsal düzeyde en önemli *seçilmiş travmaya* dönüştüğü ve toplumsal boyutların tamamına tesir ettiği gibi ulusal eylemleri de etkilediği gösterilmiştir. Uzun yıllara yayılan (XIV-XIX. yüzyıllar arası) mücadele sonrası gerek Bulgarların kendi devletini oluşturma çabaları (XVIII-XIX. yüzyıllar) gerekse de devlet olarak ortaya çıkışları (1908) ve de bundan sonraki dış politika çıktıları (1908-1944) incelenmiş ve tarihsel düzlemde inşa edilmiş ulusal kimliğin kurucu bir ögesi olan *esaret* psikolojisinin bütün bu dönemlerde en etkin psikolojik unsur olduğu tespit edilmiştir.

Eski çağlarda (VII. yüzyıl) Bulgar ulusunun ortaya çıkışı, bir devlet olarak bölgesinde önemli bir faktör oluşu, büyük fetih ve başarılarla imza atması, dönemin en güçlü İmparatorluklarından Bizans’a direnebilmiş olması, Bulgar ulusunda güçlü bir *libidinal* kendilik psikolojisi inşa etmiştir. Bu olumlu öğelerin, Bulgar keşiş Paisiy Hilendarski tarafından toparlanıp *Slav-Bulgar Tarihi* (1762) adlı eserle ortaya konulması Bulgarların bir ulus olarak kendini fark etmesini sağlamıştır. Bulgar bilincinde Paisiy’in eserinin “ulusun kutsal kitabı” olarak bilinmesi dolayısıyla *libidinal* kendilik yanında, *agresif nesne* imge ve temsilleri de ulusun “kutsal” kurucu öğeleri seviyesine çıkarılmıştır. Bu kapsamda, eserde, kısa süren (XI-XII. yüzyıllar) Bizans esaretinden de bahsedilmiş ancak bunun Osmanlı hükümlanlık dönemine (XIV-XIX. yüzyıllar) nazaran son derece sönük etkilere sahip olduğu gösterilmiştir. Eserde, en güçlü agresif nesne imaj ve temsili Osmanlı/Türkler bağlamında ortaya konulmuştur. Bulgar bilincinde, Osmanlı dönemi Türklerin cebri hükümlanlığı olarak algılanıp Bulgar ulusunun (doğrudan ve dolaylı) esaret altında yaşamak zorunda kaldığı *esaret yılları* olarak görüldüğü aktarılmıştır. Bu durum ulusal kimlikte öylesine köklü etkilere sahip olmuştur ki, sadece bağımsızlık sürecinde toplumun tüm boyutlarına değil daha sonra devlet kurulduğunda resmi iç ve dış politikaya da etkileri devam etmiştir. Bir taraftan Bulgar ulusunun “Atası” olarak hitap edilen Otets (Ata) Paisiy’in inşa ettiği *libidinal* kendilik kimliği bağlamında eski şanlı Krallık yılları canlandırılarak Büyük Bulgar Krallığı tekrar kurulmaya çalışılırken bu kıymeti tarihte Bulgarların elinden alan Türk/Türkiye’ye karşı ise *agresif nesne* imge ve temsilleri kapsamında şekillenen agresif nesne psikolojisi ile hareket edilmiştir. Olumlu ilişkilerin daha çok pragmatik gerekçelerle tercih edildiği, agresif psikolojinin kısa bir zaman için potansiyel ve konjonktürel nedenlerle sadece dondurulduğu gösterilmiştir. Bulgar ulus kimliğinde en temel devamlılık faktörlerinin *libidinal kendilik* (Ata Paisiy’in inşa ettiği “Büyük Bulgar Krallığı”) ve *agresif nesne temsili* (“beş asır boyunca Bulgarları esir eden

Türkler”) olduğu ulaşılan bir sonuç olmuştur. Bu iki kurucu faktörün ulusal kimliği büyük oranda şekillendirip ulusal eylemleri etkileyip yönlendirdiği tespiti yapılmıştır.

İşbu çalışmanın başında ortaya konulan denence hipotezinin (H_1 , alternative hypothesis)⁷⁵⁷ iddia ettiği ulusal kimliğin sabit olmadığı, tarihsel süreçte yaşanan etkileşimler bağlamında değişip dönüştüğü iddiası denenmiştir. Bu iddianın argümanlar ile desteklenmesi bağlamında ele alınan Bulgar ulusunun kimliği psikolojik dinamiklere tabi şekilde özne-nesne etkileşimleri bağlamında nasıl inşa edildiği (durağan olmayıp değiştiği) ve değişen kimliğin ulus eylemlerini nasıl etkilediği gösterilmiştir. Örneğin Bulgar ulusunun kimliğinin VII-XIII. yüzyıllarda farklı öğeler içerdiği fakat XIV. yüzyılda Osmanlı hükümlerinin başlaması ile değişip dönüştüğü gösterilmiştir. Bu kapsamda XIX. yüzyıla gelindiğinde eski çağlarda (XIV. yüzyıl öncesi) kimliğinde bulunmayan örneğin *esaret* unsuru yeni bir psikolojik öğe (psikolojik birim) olarak ulusal kimliğe içselleştirilmiş olması söz konusu olmuştur. Birinci Bulgar Krallığı döneminde bu psikolojik öğeyi hiçbir şekilde tanımayan Bulgarlar, XIX. yüzyıla gelindiğinde bu psikolojik birim *seçilmiş bir travmaya* dönüşmüş olarak artık toplumsal hayatın tüm boyutlarını – dini, kültürel, ekonomik, siyasi vb. – bir şekilde mutlaka etkilemiş yeni bir sosyal kimlik öğesinden bahsedilebilir. İşte bu durum göstermektedir ki, ulusal kimlik etkileşimlere bağlı olarak değişip dönüşüme uğrayabilmekte, tarihsel olaylar bağlamında yeniden kodlanabilmektedir.

Ulusal kimliğin “düşünümsel ontolojik doğası” ele alındığında *Psikoloji*’den bağımsız olmadığı iddia edilebilir. Tıpkı bireysel kimlikte olduğu gibi ulusların da onu çevreleyen şeylerle yaşadığı travma ve zaferler bağlamında ulusal kimliğini psikolojik kurallara (*Nesne İlişkileri Kuramı*’na) tabi olarak inşa ettiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda işbu çalışmaya özgü geliştirilen *İnşacı Psikoloji* perspektifinin de ulusal kimliğin oluşumunda açıklayıcı gücü olabileceği iddia edilebilir. İnşacılığın ele aldığı “kimliğin” sosyal ortamda paylaşılan anlamlarla olduğu durumu ileri taşınarak aynı zamanda “kimliğin” kuram seviyesinde psikolojik kurallar çerçevesinde inşa edildiği de gösterilmiştir. Dolayısıyla kimlik oluşumunda kati surette çalışan psikolojik bir kuramın da söz konusu olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan bu çalışmada argümanlara dayalı olarak ortaya konulmuştur ki, ulusal eylemler (iç ve dış politikada) ulusal kimlikten tesir almaktadır, ulusal kimliğin psikolojik inşa süreci ve psikolojik boyutu ele alındığında, ulusal eylemlerin aynı zamanda psikolojik unsurlardan da tesir aldığı iddia edilebilir. Dolayısıyla, Politik Psikoloji çalışmalarının devletlerarası ilişkiler veya Uluslararası İlişkiler disiplini analizlerinde yeri olduğu açıkça

⁷⁵⁷ Denence hipotezinin (H_1) iddiası hakkında detaylı bilgi için bkz. sayfa 6-7.

ortadadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde meydana gelen değişimin mevcut ana akım perspektifleri ile açıklanmasında yaşanan eksiklikler (yetersizlikler) nedeniyle disiplin yaklaşımlarını “yeniden gözden geçirme” süreci yaşanmış ve bu dönemde disiplinde farklı perspektifler içeren analizlerin nicelik ve nitelikleri artmıştır. Böyle bir arayış içinde olan Uluslararası İlişkiler disiplinine yeni yaklaşımlar kazandırıldığı gibi, ana akım perspektifleri de konjonktüre uygun olarak revizyona tabi tutulup oldukça geliştirilmiştir. Bütün bunlar disiplinin zenginliğini göstermesi açısından son derece değerlidir. Bu çalışma da bu gayretlere bir nebze katkı olarak düşünülebilir. Disiplin içerisinde devlet düzeyinde pek dikkat çekmeyen *psikolojik faktörlerin* etkinliğinin uzun yıllar göz ardı edildiği söylenebilir. Ancak devleti oluşturan ulusun, siyasi organizasyona sahip bireyler topluluğu olduğu düşünüldüğünde, bireylerin de kendine özgü bir psikolojileri olduğu ortada ise, acı ve sevinçlerden tesir aldıkları Psikoloji disiplini bağlamında biliniyorsa, ulus devletlerin de travma ve zaferlerden tesir alarak ulusal kimliklerini oluşturdıklarından bahsedilebilir. Ulusal kimlik psikolojisini devlet eylemlerinde tesirsiz saymanın, Uluslararası İlişkiler disiplinde yapılan analizlerin “kapsayıcılığı” açısından sorgulamalara neden olabileceği söylenebilir. Birey, nasıl Psikoloji bilimi dışında tutulamıyorsa, devleti oluşturan siyasi organize olmuş insan topluluğu olan ulus da Psikoloji’den bağımsız bir birim olarak düşünülmemelidir. Bu kapsamda bireyin eylemleri nasıl psikolojik faktörlerden etkileniyorsa, ulusal eylemlerin de psikolojik unsurlardan etkilendiği görmezden gelinmemelidir. Politik Psikoloji yani bir öznenin siyasi tutum ve davranışlarının psikolojik unsurlardan tesir alması, etkilenmesi, yönlendirilmesi durumunun, ulus-devlet eylemlerinde de tesiri olduğu kabul edilmelidir. Dolayısıyla, Politik Psikoloji hak ettiği yerini Uluslararası İlişkiler disiplinde almalıdır.

Uluslararası İlişkiler analizlerinde Siyasi Tarih göstermiştir ki, devletler ne tamamen kati realist dürtülerle hareket eder ne de tamamen kati idealist çağrışımlara uyar. Uluslararası ilişkilerde savaşlar ve güç unsuru bir gerçeklik olduğu gibi barışı koruyan uluslararası hukuk ve kurumların da son derece etkili olduğu görülmektedir. Yine Siyasi Tarih göstermiştir ki, bunların yanı sıra zaman zaman farklı unsurlar da uluslararası ilişkilerde etkili olabilmektedir. Bu çalışmanın ana yaklaşımsal çerçevesi olan *İnşacı Psikoloji* kendisini idea-list perspektif içinde konumlandırırken diğer idea-list görüşleri yok saymamakta ve realist faktörleri inkâr etmemektedir. Ancak gözden kaçırılan, etkinliği az gibi düşünülüp bir faktör olarak ele alınmayan Politik Psikoloji’nin de Uluslararası İlişkilerde yeri olduğunu psikolojik düzeyde inşa edilen ulusal kimlik bağlamında göstermeye çalışmaktadır. Bu çalışma, iddiası kapsamında bir “durum çalışması” (“case study”) ile Uluslararası İlişkiler literatürüne katkı

sağlayarak temel iddiası olan “kimliğin psikolojik inşasını” argümanlara dayalı şekilde ifade etmeye çalışmaktadır.

Politika ile psikolojiyi birleştiren Politik Psikoloji çalışmaları yeni değildir, realist perspektifin revaçta olduğu dönemlerde (1930’larda) bu alanda başlangıcı yapıp politika ile psikopatoloji arasında ilişki olduğunu gösteren ilk isim Laswell⁷⁵⁸ olmuştur. Bunu takip eden değişik çalışmalar yapılmış ancak bunlar mevcut konjonktürde hep ikincil/az etkili çalışmalar olarak değerlendirilmiştir. Soğuk Savaş’ın bitişi ve yaşananlar göstermiştir ki yüzeyde belirgin olarak görünenin yanı sıra “dip akım” gücünde o güne kadar pek fark edilmeyen ama son derece etkili olan başka faktörler de mevcuttur. Bunu fark eden araştırmacıların bu dönemde çeşitli denemeler yaparak literatüre zenginlik kazandırdığı görülmüştür. Yine bu dönemde Shannon ve Kowert gibi akademisyenler de, Psikoloji ve Uluslararası İlişkiler arasında bir bağın olabileceği görüşlerini *Psychology and Constructivism in International Relations: An Ideational Alliance (2012)*⁷⁵⁹ çalışmasında sunmaya çalışmışlardır. Son zamanlarda Türkiye’deki akademik çalışmalarda da hem ulusal kimliği, hem uluslararası ilişkileri, hem de dış politikayı Politik Psikoloji perspektifinden ele alan çalışmalar görülmeye başlanmıştır.⁷⁶⁰ Bu doğrultuda *Bulgar Ulusal Kimliğinin Psikolojik İnşasında Osmanlı İmgesi ve Bulgaristan Dış Politikasına Etkileri: Osmanlı Egemenliğine Girişinden Birinci Dünya Savaşı’na* adlı işbu çalışma da literatürün bu alanına yeni bir katkı yapabilir. Sadece Uluslararası İlişkiler ile Psikolojiyi bağdaştırmamakta aynı zamanda yeni bir perspektifle (*İnşacı Psikoloji*) (dış) politikaya etki eden kimliği de ele alarak *psikolojik inşayı* somut bir örnek ile yani Bulgar ulusal kimliği bağlamında ortaya koymaktadır. Bu açıdan çalışmanın önemli katkısı “kimlik politikaya etki eder” demenin ötesinde “kimlikte belirli dinamikler çerçevesinde inşa edilen psikolojik unsurların politik eylem üzerinde etkileri vardır” argümanını sunmaktadır. Yepyeni bir metodoloji ile bu kimliğin psikolojik inşa dinamiklerine odaklanmakta, hangi kural ve yasalar çerçevesinde bu kimliğin inşa edildiğini de göstermektedir. Bütün bunları somut bir örnek üzerinden göstererek pozitif bilgi birikimine (pozitivist epistemoloji) olan eğilimi ile epistemolojik açıdan da araştırmanın nesnelliği korunmaya çalışılmıştır.

En nihayetinde varılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Ulusal kimlik önceden verili (*a priori*), durağan, sabit ve değişmeyen bir unsur değildir;

⁷⁵⁸ Laswell, 1930.

⁷⁵⁹ Shannon ve Kowert, 2012.

⁷⁶⁰ Volkan ve Atabey, 2010; Volkan ve Itzkowitz, 2011; Çevik ve Ceyhun, 1995; Çevik, 2010; Çevik ve Çevik-Ersaydı, 2011; Çevik-Ersaydı, 2012; Kantarcı, 2020.

- Ulusal kimlik sonradan oluşur (*a posteriori*), dinamiktir, değişim ve dönüşüme açıktır;
- Ulusal kimlik, düşünümsel bir ontolojiye sahip olup *idea* yüklüdür ve *Psikoloji* ile ilişkilidir;
- Ulusal kimliğin psikolojik inşası *özne-nesne etkileşimleri* bağlamında olur;
- Ulusal kimlik diğer özneler tarafından *paylaşılan anlamlar* çerçevesinde önem arz ettiğinde *İnşacılık* ile de temas etmektedir;
- Uluslararası etkileşimler kapsamında oluşan *psikolojik birimler* ulusal kimliğin psikolojik inşasında en temel kurucu öğeler olmaktadır;
- Etkileşimler bağlamında psikolojik birimlerin konsantrasyonu veya yoğun birikimi *seçilmiş travma ve/veya seçilmiş zaferleri* meydana getirmektedir.
- Seçilmiş travma ve/veya zaferler genelde *anlatımlarla* ifade edilmektedir;
- Bulgarların bir ulus olarak toparlanmaları ve ulusal bağımsızlık için mücadele vermelerine etki eden en önemli unsurlar *Paisiy Hilendarski* ve eseri “*Slav Bulgar Tarihi*’dir”;
- *Slav-Bulgar Tarihi* adlı eserde belirlenen seçilmiş zaferler ve seçilmiş travmalar, Bulgar devletinin bağımsızlık mücadelesini, kuruluşunu ve devamındaki siyasi hayatını etkilemiştir/etkilemektedir;
- Bulgar siyasi bağımsızlığı için mücadele etmiş ulusal kahraman *Vasil Levski*’nin yakalanıp idam edilmesi Osmanlı/Türklere yönelik agresif psikolojiyi besleyen önemli bir unsurdur;
- *Nisan Ayaklanması, 1876* (“*Aprilsko Vıstanie*”) Bulgar tarihinde ve ulusal kimlik inşasında son derece etkili olup, ayaklanmanın bastırılması ile oluşan imge ve temsiller Osmanlı/Türklere yönelik çok güçlü bir agresif psikolojiyi beslemektedir;
- Bulgar ulusal kimliği için tarihi “*Büyük Bulgar Krallığı*” seçilmiş bir zafer olup Bulgar devletinin kuruluşundan itibaren yaklaşık yarım yüzyıl Bulgar dış politikasını etkileyen önemli unsurlardan biri olmuştur;
- Bulgar ulusal kimliği için “*beş asırlık Türk esareti*” (“*pet vekovno tursko robstvo*”) en önemli ve en derin seçilmiş travma olup çok büyük oranda Osmanlı/Türkiye ile ilişkilerini etkilemiştir/etkilemektedir;
- Bulgar kimliğine içselleşmiş “*beş asırlık Türk esareti*” travmasının yas tutma işlemi tamamlanmadığından, ulusta *Post Travmatik Stres Bozukluğu* (PTSB) oluşmuştur;

- Ulusal kimlik, psikolojik dinamiklerle inşa edilip özneler arası paylaşılan anlamlar olarak ulus-devletlerin dış politikalarını etkileyebilmektedir;
- Uluslararası İlişkiler disiplinde Politik Psikoloji'nin de yeri vardır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adler, E. ve Barnett, M. (ed.). (1998). *Security Communities*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Akşin, S. (2006). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İmge Kitabevi, İstanbul.
- Angelov, B. (1969). *V zorata na bylgarskata vyzrozhdenska literatura*. Narodna Prosveta, Sofia.
- Angelov, D. (2013). *Politicheska İstoriya na Vyzantiya*. Polis, Sofia.
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London.
- Apter, D. E. (ed.). (1997). *Legitimization of violence*. New York University Press, New York.
- Aretov, N. (1999). *Bylgariya Kato Neshtastna Familiya*. Ezik i Literatura, Sofia.
- Aretov, N. (2006). *Natsionalna mitologiya i Natsionalna literatura: syuzheti izgrazhdashti bİlgarskata natsionalna identichnost v slovestnostta ot XVIII i XIX vek*. Kralitsa Mab, Sofia.
- Argatski, V. (1997). *Vasil Levski – Apostol na Svobodata*. Vital, Veliko Tarnovo.
- Arnaudov, M. *Tvortsi na Bylgarskoto Vyzrazhdane. Tom I: Pyrvi Vyzrozhdentsi*. Nauka i İzkustvo, Sofia.
- Almendinger, K. (1927). “Makedonskiyat Vİpros”, Natsionalen Komitet na Sİyuz na Makedonskite Emigrantski Organizatsii v Bİlgariya (hzl.), *Dve Statii po Makedonskiya Vİpros: I. Sİrbiya i Makedoniya II. Makedonskiya Vİpros*, Pechatnitsa P. Glushkov, Sofia, 15-40.
- Ashmore, R. D., Jussim, L., Wilder, D. (ed.) (2001). *Social Identity, Intergroup Conflict, and Conflict Reduction*. Oxford University Press, New York.
- Atanasov, G. (2009). *Dobrudjansko Despotstvo: Kym Politicheskata, Tsyirkovnata, Stopanskata i Kulturnata İstoriya na Dobrudja prez XIV vek*. Faber, Veliko Tarnovo.
- Avcı, Y. (2005). “Bağımsız Bulgaristan ile Osmanlı Devleti Arasında ‘Modern Diplomasi’ (1908-1912)”, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Odunpazarı Belediyesi Yayınları, Eskişehir, 291-297.
- Avreyski, N. (2019). *Vİnshna politika na Republika Bİlgariya. Chast I. Regionalni izmereniya*. Akademichno İzdatelstvo Za Bukvite – Pismeneh, Sofia.
- Baeva, I ve Kalinova, E. (2003). *Sledvoenno desetiletie na bİlgarskata vİnshna politika*. Izdatelstvo Polis, Sofia.

- Baker, J. (1877). *Turkey in Europe*. Cassel Petter & Galpin, London.
- Baleva, M. ve Brunnbauer, U. (hızl.). (2007). *Batak kato myasto na pametta/Batak Ein Bulgarischer Erinnerungsort*. İztok-Zapad, Sofia.
- Barret, M. ve Davis, S. C. (2008). "Applying Social Identity and Self-Categorization Theories to Children's Racial, Ethnic, National nad State Identifications and Attitudes", Quintana, S. M. ve McKown, C. (ed.), *Handbook of Race, Racism and the Developing Child*, Wiley, Hoboken, 72-110.
- Bar-Tal, D. (2013). *Intractable Conflicts: Socio-Psychological Foundations and Dynamics*. Cambridge University Press, New York.
- Benin, N. (2017). "Kartata na stradanieto v 'Jitieto i strafaniya na greshnago sofroniya' ot sv. Episkop Sofroniy Vrachanski". *Sbornik v chest na Prof. İvan Nedev*, Silistra.
- Beshevliev, V. (1981). *Prabylgarski epigrafski pametnitsi*. Otechestven Front, Sofia.
- Beyer, A. C. (2017). *International Political Psychology: Exploarations into a New Discipline*. Palgrave Macmillan, London.
- Bıçaklı, H. A. (2016). *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Bilgarsko Knyazhestvo, *Korrespondetsiya po Vıprosa za Sıedinenieto: ot 4ti Septemvri 1885 god. do 15/27 April 1886 god.*, Dırzhavna Pechatnitsa, Sofia.
- Bilyarski, Ts.V., Nedkova, N., Peev, P., Arnaudova, N., Tochev, S., Marinov, A. P. ve Noneva, Z. (1984). *Dnevnitsi i spomeni za İlindensko-Preobrazhenskoto vıstanie*, Otechestven Front, Sofia.
- Bilyarski, Ts. ve Burilkova, I. (hızl.). (2007). *Vıtreshno Makedono-Odrinska revolyutsionna organizatsiya 1893-1919 g. Tom 1. Chast 1: Dokumenti na tsentralnite rıkovodni organi*, Dırzhavna Agentsiya Arhivi/UI 'Sv. Kliment Ohridski', Sofia.
- Blek, S. (1996). *Ustanovyavane na konstitutsionnoto upravlenie v Bılğaria*. (Çev. R. Genov), Otvoreno Obshtestvo, Sofia.
- Bogdanov, I. (1987). *Grobyt na Patriarh Evtimiy: Natsionalna Svetinya*. Otechestven Front, Sofia.
- Boneva, V. (2010). *Bylgarskoto tsyrkovnonatsionalno dvizhenie 1856-1870*. Za Bukvite - O Pismeneh, Sofia.
- Brader, T. ve Marcus G.E. (2013). "Emotion and Political Psychology", Huddy, L., Sears, D.O. ve Levy, J.S. (ed.), *The Oxford Handbook of Political Psychology*, Oxford University Press, New York, 165-204.
- Brockett, L. P. (1877). *The Cross and Crescent; Or, Russia, Turkey and the Countries Adjacent in 1876-7*. Hubbard Bross. Publishers, Philadelphia.

- Brown, R. ve Gaertner, S. L. (ed.). (2002). *Blackwell Handbook of Social Psychology: Intergroup Processes*. Blackwell Publishing (Wiley-Blackwell), Oxford.
- Bullock, A. ve Stallybrass, O. (1977). *The Harper Dictionary of Modern Thought*. Harper & Row, New York.
- Burmov, A. (ed.). (1952). *Vasil Levski i Negovite Spodvizhnitsi Pred Turškiya Syd: Dokumenti iz Turškiye Arhivi*. Dyrzhavna Biblioteka 'Vasil Kolarov', Sofia.
- Burmov, A. (ed.). (1954-1956). *Aprilsko Vystanie 1876 T. 1-3*. Nauka i İzkustvo, Sofia.
- Burmov, A. (ed.). (1957). *Bylgarskata vyzrozhdenska knizhnina I: Analitichen repertoar na bylgarskite knigi i periodichni izdaniya 1806-1878*. Nauka i İzkustvo, Sofia.
- Cecil, L. G. (1923). *The life of Robert Marquis of Salisbury, 1868-1880*. Vol. II, Hodder and Stoughton, London.
- Chadee, D. (2011). *Theories in Social Psychology*. Wiley-Blackwell, Malden.
- Clement, M. ve Sangar, E. (ed.) (2018). *Researching Emotions in the International Relations: Methodological Perspectives on the Emotional Turn*. Palgrave Macmillan, New York.
- Corales, T. A. (2005). *Trends in Posttraumatic Stress Disorder Research*. Nova, New York.
- Cottam, M., Dietz-Uhler, B., Mastors, E. ve Preston, T. (2004). *Introduction to Political Psychology*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Mahwah.
- Crampton, R.J. (2007). *Bulgaria*. Oxford University Press, New York.
- Çevik, A. (2010). *Politik Psikoloji*. Dost Kitabevi, Ankara.
- Çevik, A. ve Ceyhun, B. (1995). *Psikopolitik Yönden Kimlik Gelişimi ve Etnik Terörizm*. Politik Psikoloji Merkezi, Ankara.
- Çevik, A. ve Çevik-Ersaydı, B. S. (2011). *Psiko-Politik Bir Yaklaşım ile Türk-Ermeni İlişkileri*, AKY Yayınları, İstanbul.
- Çevik-Ersaydı, B. S. (der.). (2012). *Politik Psikoloji Yıllığı Cilt I (2011)*. Barış Kitap, Ankara.
- Daskalov, R. (2004). *The Making of a Nation in the Balkans: Historiography of the Bulgarian Revival*. Central European Universtiy Press, Budapest.
- Davcheva, D. ve Ovcharoc, S. (1994). *Lisitsata i Lîvîť. Tom I: Ferdinand I na fona na bîlgarskata psihologicheska deystvitelnost 1886-1902*. UI 'Sv. sv. Kliment Ohridski', Sofia.
- Debrix, F. (2003). *Language, Agency and Politics in a Constructed World*. Routledge, New York.
- Demertzis, N. (2014). "Political Emotions", Nesbitt-Larking, P., Kinnvall, C., Capelos, T. ve Dekker, H. (ed.) *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology*, Palgrave Macmillan, New York, 223-241.

- Descartes, R. (2006). *A Discourse on the Method of Correctly Conducting One's Reason and Seeking Truth in the Science*. (Çev. I. Maclean), Oxford University Press, New York.
- Duckitt, J. (2003). "Prejudice and Intergroup Hostility", Sears, D.O., Huddy, L., ve Jervis, R. (ed.) (2003). *The Oxford Handbook of Political Psychology*, Oxford University Press, New York, 559-600.
- Dorev, P. (hzl.). (1940). *Dokumenti za bylgarskata istoriya. Tom III. Dokumenti iz turskite dyrzhavni arhivi (1564-1908)*. Bylgarska Akademiya na Naukite, Sofia.
- Doynov, S. (2003). *Osvobojdenieto 1877-1878*. Akademichno izdatelstvo 'Marin Drinov', Sofia.
- Duychev, I. (1986). *Rilska Gramota na Tsar Ivan Shishman ot 1378 godina*. Nauka i İzkustvo, Sofia.
- Draganov, M. (1984). *Narodopsihologiya na Bylgarite*. Otechestven Front, Sofia.
- Dimitrov, B. (2006). *12 mita v bylgarskata istoriya*. Fondatsiya Kom, Sofia.
- Dimitrov, S. (1981). *Osmanski izvori za istoriyata na Dobrudzha i Severeiztochna Bylgariya*. BAN, Sofia.
- Dzhurova, A.D., Dimitrov, B., Ruiskar, J. Ve Duychev, İ. (1978). *Slavyanski rykopisi, dokumenti i karti za bylgarskata istoriya ot vatikanskata apostolicheska biblioteka i sekretniya arhiv na Vatikana (IX-XVII vek)*, Nauka i İzkustvo, Sofia.
- Eldarov, S. (2002). *Taynite ofitseriski bratsva v osvoboditelnite borbi na Makedoniya i Odrinsko 1897- 1912*, Voenno İzdatelstvo, Sofia.
- Elster, J. (1999). *Alchemies of the Mind: Rationality and the Emotions*. Cambridge University Presss, Cambridge.
- Fierke, K. M. ve Jorgensen, K. E. (ed.). (2001). *Constructing International Relations: The Next Generation*. Routledge, New York.
- Friedman-Peleg, K. (2017). *PTSD and the Politics of Trauma in Israel: A Nation on the Coach*. University of Toronto Press, Toronto.
- Gandev, H. (1943). *Faktori na bylgarskoto vyzrajane*. Bylgarska Kniga, Sofia.
- Georgieva, Ts. (1988). *Enicharite v bylgarskite zemi*. Nauka i İzkustvo, Sofia.
- Gelfand, M., Chiu, C., Hong, Y. (ed.) (2016). *Handbook of Advances in Culture and Psychology*. Oxford University Press, New York.
- Genchev, N. (1987). *The Apostle of freedom: A short biography of Vassil Levski*. Sofia Press, Sofia.

- Genchev, N. (hsl.) ve Daskalova, K. (hsl.). (1988). *Bylgarska vyzrojdenska inteligentsiya. (Uchiteli, sveshtenitsi, monasi, visshi duhovnitsi, hudojnitsi, lekari, aptekari, pisateli, izdateli, knijari, tyrgovtsi, voenni...)*. Entsiklopediya. DI "D-r Petar Beron", Sofia.
- Genchev, N. (1998). *Vynshnata Politika na Bylgariya (1938-1941)*. Vektor, Sofia.
- Gellner, E. (1987). *Culture, Identity, and Politics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Gideon, L. (ed.). (2012). *Handbook of Survey Methodology for the Social Sciences*. Springer, New York.
- Giese, F. (1929). *Die altosmanischen anonymen Chroniken*. Giese, Leipzig.
- Gilbert, D.T., Fiske, S.T., Lindzey, G. (1998). *The Handbook of Social Psychology*. McGraw-Hill, New York.
- Gladstone, W. E. (1876). *Bulgarian Horrors and the Questions*. John Murray, London.
- Gotsev, D. G. (1983). *Ideyata za avtonomiya kato taktika v programite na natsionalnoosvoboditelnite dvizheniya v Makedoniya i Odrinsko, 1893-1941*, BAN, Sofia.
- Gotsev, D. G. (hsl.). (2003). *Makedoniya i Odrinsko 1893-1903: Memoar na vatreshnata organizatsiya*, Voenno Izdatelstvo, Sofia.
- Gözen, R. (2017). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gradeva, R. (2001). "Turtsite v Bylgarskata Knijnina, XV-XVIII v.", Aretov, N., Chernokojev, N., Todorova, O., Gradeva, R., Peleva, I., Iliev, I., Patova, N., Boztemur, R., Levi, S. *Balkanski İdentichnosti: V Bylgarskata Kultura ot Modernata Epoha (XIX-XX vek)*, Fondatsiya Otvoreno Obshtestvo, Sofia, 112-134.
- Guzelev, V. (2000). *İzvori za srednovekovnata istoriya na Bylgariya (VII-XV vek): v avstriyskite rykopisni sbirki i arhivi*. Tom II, universitetsko izdanie sv. Kliment Ohridski, Sofia.
- Guzelev, V. (1985). *Uchilishta, Skriptorii, Biblioteki i Znaniya v Bylgariya XII-XIV vek*. Narodna Prosveta, Sofia.
- Hakov, Dz. (hsl.), Punev, O. (hsl.), Paskova, I. (hsl.), Tsvetkova, L. (hsl.) (2002). *Mustafa Kemal Atatyurk i Tursko-Bylgarskite Otnosheniya v Dokumenti (1913-1918) : Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1918)*. Glavno Upravlennie na Arhivite pri Ministerskiya Syvet na Republika Bylgariya, Sofia.
- Hamilton, N.G. (1999). *Self and Others: Object Relation Theory in Practice*. Jason Aronson Rowman&Littlefield Publishing, New York.

- Hertslet, E. (1891). *The Map of Europe by Treaty; Political and Territorial Changes Since the General Peace of 1814*. Vol. IV. 1875 to 1891: With Numerous Maps and Notes. Harrison and Sons, London.
- Herz, J. H. (1951). *Political Realism and Political Idealism*. University of Chicago Press, Chicago.
- Hilendarski, P. (2004). *Istoriya Slavyanobylgarska*. Kliment Ohridski, Sofia.
- Hobbes, T. (1651). *Leviathan: Or, the Matter, Forme, and Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civil*. Andrew Crooke, London.
- Hobbes, T. (2018). *Elementa Philosophica De Cive: Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*. (Çev. D. Zarakoğlu), Belge Yayınları, İstanbul.
- Holmes, P. (2015). *The Inner Worlds Outside: Object Relation Theory and Psychodrama*. Routledge, New York.
- Houghton, D. P. (2009). *Political Psychology: Situations, Individuals and Cases*. Routledge, New York.
- Hristov, H. ve Paskaleva, V. (ed.) (1963). *Dokumenti za bylgarskata istoriya iz germanskite arhivi 1829-1877*. Bylgarska Akademiya na Naukite, Sofia.
- Hristov, H. (1968). *Osvobozhdenieto na Bılgariya i politikata na zapadnite darzhavi 1876-1878*. Bılgarska Akademiya na Naukite, Sofia.
- Hristov, İ. (2017). *Publichniyat obraz na Vasil Levski – mediyni polemiki i obshtestveni debati*. Zov Komers, Sofia.
- Huddy, L., Sears, D.O. ve Levy, J.S. (ed.) (2013). *The Oxford Handbook of Political Psychology*. Oxford University Press, New York.
- Huntington, S.P. (2004). *Who we are?: The Challenges to America's National Identity*. Simon & Schuster, New York.
- Hurd, I. (2010). "Constructivism", Reus-Smith, C. ve Snidal, D. (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford University Press, Oxford, 298-316.
- Hutchison, E. (2016). *Affective Communities in World Politics: Collective Emotions After Trauma*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ihchiev, D.A. (1907). *Materiali za istoriyata ni pod tursko robstvo*. Pridvorna pechatnitsa na bratya Proshekovi, Sofia.
- İnalcık, H. (1943). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- İnalcık, H. (1993). "Türkler (Osmanlılar)". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, XII/2, 292.

- İnalcık, H. (2016). "Türkler ve Balkanlar", Kaykasyalı, M. S. (ed.), *Balkanlarda İslâm Miadı Dolmayan Umut: Türkistan'dan Balkanlara*, Cilt 2, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Yayınları, Ankara.
- Ivanov, Y. (1970). *Bylgarski Starini iz Makedoniya*. Nauka i İzkustvo, Sofia.
- Ivanova, I. (2016). *Obshtestveni naglasi spryamo rechta na omrazata v Bîlgariya prez 2016 g.* Institut Otvoreno Obshtestvo, Sofia.
- Jelavich, B. (1983). *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Cambridge University Press, New York.
- Jost, J. T. ve Sidanius, J. (2004). *Political Psychology: Key Readings*. Psychology Press, New York.
- Kalchev, K. (2011). *Bîlgaro-turski voennopoliticheski otnosheniya (1915-1918)*. UI 'Sv. Sv. Kiril i Metodiy', Veliko Tarnovo.
- Kantarıcı, Ş. (ed.). (2020). *Politik Psikoloji Boyutuyla Türk Dış Politikası (1923-2000)*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*. Bilgi Yayınları, Ankara.
- Kaymakamova, M., Mitev, P., Lalkov, M. ve Ognyanov, L. (2006). *Istoriya na Bylgariya: za kandidat-studenti i zrelostnitsi*, Standard, Sofia.
- Kernberg, O.F. (1976). *Object Relations Theory and Clinical Psycho-Analysis*. Jason Aranson, New York.
- Kratochwil, F.V. (1989). *Rules, Norms and Decisions: On the Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kinder, D.R. (2013). "Prejudice and Politics", Huddy, L., Sears, D.O. ve Levy, J.S. (ed.), *The Oxford Handbook of Political Psychology*, 2nd ed., Oxford University Press, New York, 812-851.
- Kiselkov, V.S. (1935). *Patriarh Evtimiy: Pohvalno Slovo ot Grigoriy Tsamblak*. Stara Bylgarska Knijnina, Sofia.
- Kolev, N. (1987). *Bylgarska etnografiya*. Nauka i İskustvo, Sofia.
- Kolodziej, E. (2005). *Security and International Relations*. Cambridge University Press, New York.
- Konstantinov, P. (2002). *Istoriya na Bîlgariya: s nyakoi premîlchavani do sega istoricheski fakti, 681-2001*. Karina M, Sofia.
- Kosev, K. (2000). *Aprilsko Vîstanie – Prelyudiya kam osvobozhdenieto*. Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", Sofia.

- Kosev, K. (2001). *Kratka Istoriya na Bylgarskoto Vyzrazhdane*. Akademichno İzdatelstvo 'Marin Drinov', Sofia.
- Kosev, K. (2015). *Bylgarskiyat Vyzrozhdenski Duh*. Zahari Stoyanov, Sofia.
- Kuklinski, J.E. (ed.) (2002). *Thinking about Political Psychology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kumrular, Ö. (2008). *Avrupa'da Türk Düşmanlığı'nın Kökeni Türk Korkusu*. Doğan Kitap, İstanbul.
- Lalkov, M. (1998). "Balkanskata vojna – narodnata epopeya", *Istoriya na Bılgariya ot drevnostta do nashi dni*. M. Gatsinska (drl.). Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", Sofia.
- Lambek, M. (1996). "The Past Imperfect: Remembering as Moral Practise". P. Antze ve M. Lambek (ed.), *Tense Past: Cultural Essays in Trauma and Memory*. Routledge, New York, 235-254.
- Lasswell, H.D. (1930). *Psychopathology and Politics*. University of Chicago Press, Chicago&London.
- Laswell, H.D. (1936). *Politics: Who Gets What, When, How*. Whittlesey House, New York.
- Lasswell, H.D. (1951). *The Political Writings of Harold D. Lasswell*. The Free Press, Glencoe-Illinois.
- Lee, Y. (2000). *Modern Education, Textbooks, and the Image of Nations: Politics of Modernization and Nationalism in Korean Education. 1880-1910*. Routledge, New York.
- Lemmings, D. ve Brooks, A. (2014). *Emotions and Social Change: Historical and Sociological Perspectives*. Routledge, New York.
- Locke, J. (1690). *Two Treatises of Government*. Awnsham Churchill, London.
- Locke, J. (1988). *Locke: Two Treaties of Government*. P. Laslett (drl.), Cambridge University Press, Cambridge.
- MacDermott, M. (1970). *Apostolit na svobodata*. (çev. İ. Gradinarov), Narodna Mladezh, Sofia.
- MacGahan, J.A. (1876). *Turkish Atrocities in Bulgaria: Letters of the Special Commissioner of the "Daily News", J.A. MacGahan, ESQ with an Introduction and Mr. Schuyler's Preliminary Report*. Bradbury, Agnew & Co., London.
- MacGahan, J.A. (2002). *Makgahan: Amerikanskiyat Svidetel*. Strelets, Sofia.
- Manchev, K. (2001). *Istoriya na balkanskite narodi. Tom I. (1352-1878)*. Paradigma, Sofia.

- Markov, G. (ed.). (2004). *Īstoriya na bylgarite: Tom II kysno srednovekovie i vyzrajthane*. Trud, Sofia.
- Mazower, M. (2000). *The Balkans: From the End of Byzantium to the Present Day*. Weidenfeld & Nicolson, London.
- McCrone, D. ve Bechhofer, F. (2015). *Understanding National Identity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Mihov, M. Ī. (1956). *Bylgarskoto opĭlchenie. T. I, Septemvri 1876 – yuli 1877*. Dyrzhavno Voenno Īzdatelstvo, Sofia.
- Mihov, M. Ī. (1959). *Bylgarskoto opĭlchenie. T. II, Avgust 1877 – mart 1879*. Dyrzhavno Voenno Īzdatelstvo, Sofia.
- Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics and change*. Guilford, New York.
- Miller, D. (1995). *On Nationality*. Oxford University Press, New York.
- Miletich, L. (1918). *Razorenieto na Trakiyskite Bĭlgari prez 1913 godina*. Bĭlgarska Akademiya na Naukite – Dĭrzhavna Pechatnitsa, Sofia.
- Mishlyakov, S. (der.) (2016), *Ujasite v Plovdivskiya i Pazardjishkiya kraj sled Aprilskoto Vystanie*. Oborishte, Panagyurishte.
- Mitev, P. (2013). “Politicheskata deynost na Sofroniy Vrachanski v konteksta na Novoto vreme”. P. Mitev ve V. Raycheva (Ed.), *Knizhovnik i politik ot Novoto vreme*. Universitetsko Īzdatelstvo sv. Kliment Ohridski, Sofia, 124-135.
- More, R. J. (1877). *Under the Balkans: Notes of a Visit to the District of Philippopolis in 1876*. Henry S. King & Co., London.
- Mutafchieva, V. (1993). *Kyrdzhaliysko vreme*. Īzdatelstvo na Bylgarskata Akademiya na Naukite, Sofia.
- Mutafchiev, P. (1986). *Istoriya na Bylgarskiya Narod /681-1323/*. Bylgarska Akademiya na Naukite, Sofia.
- Mutafchiev, P. ve Mutafchieva, V. (1995). *Īstoriya na bylgarskiya narod: ot nachenkite na choveshki zhivot po nashite zemi do bylgarskoto vyzrazhdane*. Akad. Īzdanie “Prof. Marin Drinov, Sofia.
- Nesbitt-Larking, P., Kinnvall, C., Capelos, T. ve Dekker, H. (ed.) (2014). *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology*. Palgrave Macmillan, New York.
- Nikitin, S. A., Konobeev, V. D., Burmov, A. K. ve Todorov, N. T. (ed.). (1961). *Osvobozhdenie Bolgarii ot Turetskogo iga. Dokumentĭ v trex tomah. Tom Perviy:*

- Osvoboditelnaya Borba Yuzhnykh Slavyan i Rossiya 1875-1877*. Akademiya na naukite SSSR, Moskva (Moskova).
- Omi, M. ve Winant, H. (1986). *Racial Formation in the United States from the 1960s to the 1980s*. Routledge and Kegan Paul, New York.
- Ottati, V.C. ve Wyer, R.S. (1995). "Affect and Political Judgment", Iyengar, S. ve McGuire, W. (ed.), *Explorations in Political Psychology*, Duke University Press, Durham, 296-315.
- Onuf, N.G. (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. University of South Carolina Press, Columbia.
- Onuf, N.G. (2013). *Making Sense, Making World: Constructivism in Social Theory and International Relations*. Routledge, London.
- Özkaya, Y. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nda âyânlık*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Özkaya, Y. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı isyanları (1791-1808)*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Özlem, K. (2019). *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlık*. Dora Yayınları, Bursa.
- Panayotov, İ. (1947). *Gyrtsi i bylgari prez vekovete*. Ministerstvo na Informatsiyata i İzkuštvo, Sofia.
- Pantev, A. (1972). *Angliya sreshtu Rusiya na Balkanite 1879-1894*. Nauka i Izkuštvo, Sofia.
- Pantev, A. (1981). *Bilgarskiyat vıpros vıv Velikobritaniya 1876-1878*. Otechestven Front, Sofia.
- Pantev, A. (1983). "Vıtresnopolitichesko razvitie i vınshnopoliticheska orientatsiya na Bilgariya v kraya na XIX i nachaloto na XX v.". I. Dimitrov (Ed.), *Kratka Istoriya na Bilgariya*. Nauka i Izkuštvo, Sofia, 258-259.
- Pavlikyanov, K. (2005). *Istoriya na Bylgarskiya Svetogorski Manastir Zograf ot 980 do 1804 g.. sv. Kliment Ohridski*, Sofia.
- Pavlov, P. (2017). *V. Levski – drugoto ime na svobodata*. A&T Publishing, Sofia.
- Penchev, V., Borisova, M., Voskresenski, V., Vukov, N., Gergova, L., Gergova, Y., Kulov, B., Matanova, T., Mihaylova, K., Yanev, Y. (2017). *Kulturno Nasledstvo v Migratsiya: Modeli na Konsolidatsiya i İnstitutsionalizatsiya na Bylgarskite Obshtnosti v Chuzhbina*. Paradigma, Sofia.
- Petrov, L. (2001). *Bylgariya i Turtsiya: 1931-1941*. Ivray, Sofia.
- Petrov, P. (2012). *Pet veka pod yatagana i korana: dokumenti i materialı za islyamizatsiya i asimilatsiya na bylgari (kraya na XIV vek – 1912 g.) Tom I Osmanska imperiya – islyamska dyrzhava*, Universitetsko İzdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", Sofia.

- Petrov, P. (2014). *Pet veka pod yatagana i korana: dokumenti i materialni za islyamizatsiya i asimilatsiya na bylgari (kraya na XIV vek – 1912 g.) Tom II Edinichni i masovi islyamizatsii v bylgarskite zemi do sredata na XIX vek*, Universitetsko İzdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”, Sofia.
- Popov, V., Ivanova, Ts., Velkova, Y., *Bylgarskata zemska voyska 1878-1879*. Dyrzhavno Voenno İzdatelstvo, Sofia.
- Reus-Smith, C. ve Snidal, D. (ed.) (2010). *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press, Oxford.
- Rakovski, G. (1857). *Gorski Pytnik*. Dr. Dan Medakovicha, Novi Sad.
- Rakovski, G. (1980). *Poziv kym bylgarite za vystanie 1 Avgust 1862*. Partizdat, Sofia.
- Roudometof, V. (2002). *Collective Memory, National Identity and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria, and the Macedonian Question*. Praeger, Westport.
- Rusev, P., Galabov, I., Davidov, A. ve Danchev, G. (1971). *Pohvalno Slovo za Evtimiy ot Grigoriy Tsamblak*. BAN, Sofia.
- Sander, O. (2013). *Türkiye'nin Dış Politikası*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Sarıkoçuncu, A. (hızl.), Aktaş, N. (hızl.), Ceylan, A. (hızl.) (2002). *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1918) : Mustafa Kemal Atatürk i Tursko-Bylgarskite Otnosheniya v Dokumenti (1913-1918)*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Sazdov, D., Popov, R. ve Spasov, L. (2003). *Istoriya na Bılgariya 681-1944. Tom 2*. Sofi-R, Sofia.
- Semov, M. (2001). *Bylgarska Narodopsihologiya: Razmisli Vyrhu Tova Kakvo Sme Bili i Kakvo Sme Dnes*, Universitetsko İzdatelstvo Sv. Kliment Ohridski, Sofia.
- Senfeliu, I. (2014). *Karl Abraham: The Birth of Object Relation Theory*. (çev. K. Walters). Karnac, London.
- Scharff, D.E. (hızl.) (1996). *Object Relation Theory and Practice: An Introduction*. Jason Aronson Rowman&Littlefield Publishing, New York.
- Sharova, K., Vazvazova-Karateodorova, K., Tomova, T., Nushev, Ts. (hızl.). (2000). *Vasil Levski. Dokumenti. Tom I: Avtografi, diktuvani tekstove, dokumenti, systaveni s uchastieto na Levski prepisi, fotokopiya, publikatsii i snimki*. Obshtobylgarski Komitet ‘Vasil Levski’; Narodna Biblioteka ‘Sv. sv. Kiril i Metodiy’, Sofia.
- Schauble, M. (2014). *Narrating Victimhood: Gender, Religion and the Making of Place in Post War Croatia*. Berghahn Books, New York.

- Schellenberg, J. A. (1996). *Conflict Resolution: Theory, Research, and Practice*. State University of New York Press, Albany.
- Schuyler, E. (1901). *Selected Essays. With a Memoir by Evelyn Schuyler Schaeffer*. Charles Scribner's Sons, New York.
- Shannon, V.P. (2012). "Introduction: Ideational Allies - Psychology, Constructivism, and International Relations", Shannon, V.P. ve Kowert, P.A. (ed.) *Psychology and Constructivism in International Relations: An Ideational Alliance*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1-29.
- Shannon, V.P. ve Kowert, P.A. (ed.) (2012). *Psychology and Constructivism in International Relations: An Ideational Alliance*. The University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Shusharova, M. (2013). "Sofroniy Vrachanski (Stoy+ko) kato predstavitel na rayata v Osmanskata dyrzhava". P. Mitev ve V. Raycheva (Ed.), *Knizhovnik i politik ot Novoto vreme*. Universitetsko Izdatelstvo sv. Kliment Ohridski, Sofia, 93-107.
- Smith, A.D. (1991). *National Identity*. Penguin Books, London.
- Snegarov, Ī. (1958). *Turskoto vladichestvo prechka za kulturnoto razvitie na bylgarskiya narod i drugite balkanski narodi*. Bylgarska Akademiya na Naukite (BAN), Sofia.
- Sofroniy, V. (2015). *Jitie i stradaniya greshnago Sofroniya*. Zahari Stoyanov, Sofia.
- Sofronii, V. (2016). *Osmanlı'da Bir Papaz: Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi 1739-1813*. (Çev. A. N. Şakir-Taş), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Sophoulis, P. (2012). *Byzantium and Bulgaria, 775-831 (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450)*. Brill, Leiden-Boston.
- Sönmezoğlu, F. (drl.). (2017). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Der Yayınları, İstanbul.
- Spasov, L. (2003). "Dîrzhavniyat natsionalizm na Stefan Stambolov". E. Aleksandrov (Ed.), *Istoriya na Bîlgarite. Tom IV: Bîlgarskata diplomatsiya ot Drevnostta do nashi dni*. Znanie, Sofia, 269-278.
- Spiridon, Y. (1900), *Istoriya vo kratse o bolgarskom narode slovenskom*. Sv. Sinod na Bylgarskata Tsyrkva, Sofia.
- Statelova, E., Popov, R. ve Tankova, V. (1994). *Istoriya na Bylgarskata Diplomatsiya 1879-1913 g.* Fondatsiya Otvoreno Obshtestvo, Sofia.
- Statelova, E. ve Pantev, A. (2013). *Sîedinenito na Knyazhestvo Bîlgariya i Iztochna Rumeliya 1885 godina*. Prosveta, Sofia.
- Steele, B. (2008). *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and IR State*. Routledge, New York.

- Stephenson, P. (2010). *The Legend of Basil the Bulgar-Slayer*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Stoyanov, Ĭ. (1999). *Ĭstoriya na bylgarskoto vyzrajane*. Abagar, Veliko Tarnovo.
- Stoyanov, V. (1998). *Turskoto naselenie v Bylgariya mejdu polyusite na etnicheskata politika*. Lik, Sofia.
- Strashimirov, A. (1918). *Bylgari, Gyrtsi i Syrbi: Narodovedska studiya*. S.M. Staykov, Sofia.
- Strashimirov, D. (1907a). *Ĭstoriya na Aprilskoto Vĭstanie. Tom I: Predistoriya*. Plovdivska Postoyanna Okrĭzhna Komisiya, Plovdiv.
- Strashimirov, D. (1907b). *Ĭstoriya na Aprilskoto Vĭstanie. Tom II: Prigotovleniya*. Plovdivska Postoyanna Okrĭzhna Komisiya, Plovdiv.
- Strashimirov, D. (1907c). *Ĭstoriya na Aprilskoto Vĭstanie. Tom III: Vĭzstanie i Peplishta*. Plovdivska Postoyanna Okrĭzhna Komisiya, Plovdiv.
- Strashimirov, D. (ed.). (1908). *Archiv na Vyzrazhnadeto: Tom I Dokumenti po Politicheskoto Vyzrazhdane*. Ministerstvo na Narodnoto Prosveshtenie ‘Dyrzhavna Pечатnitsa’, Sofia.
- Strashimirov, D. (hzl.). (2014). *Vasil Levski: zhivot, dela i izvori. Tom I izvori*. Iztok-Zapad, Sofia.
- Sveti Vmchk Georgi Zograf, (2002). *Jitiya na bylgarskite svetii: sydyrja 64 jitiya na svetii, pochitani po bylgarskite zemi*. Sv. vmchk Georgi Zograf, Mt. Athos.
- Taifel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Taifel, H. ve Turner, J.C. (1986). “The Social Identity Theory of Intergroup Behavior”, Worchel, S. ve Austin, W.G. (ed.). *Psychology of Intergroup Relation*, Hall Publishers, Chicago, 7-24.
- Tapkova-Zaimova, V. (2014). “*Bylgari rodом...*” *Komitopulite, tsar Samuil i negovite potomtsi spored istoricheskite izvori i istoriographskata traditsiya*, Akad. izdatelsvo “Prof. Marin Drinov”, Sofia.
- Todorova, M. (2009). *Bones of Contention: The Living Archive of Vasil Levski and the Making of Bulgaria’s National Hero*. Central European University Press, Budapest/New York.
- Todorova, O. (2013). “Sofroniy za drugite religii: nyakoi nablyudeniya vyrhu islyamskiya razdel na ‘Kniga za trite verii’”. P. Mitev ve V. Raycheva (Ed.), *Knizhovnik i politik ot Novoto vreme*. Universitetsko Ĭzdatelstvo sv. Kliment Ohridski, Sofia, 234-250.

- Todorov, N. (Ed.) (1953). *Polojenieto na Bylgarskiya Narod pod Tursko Robstvo: Dokumenti i Materiali*. İzdanie na Bylgarskata Akademiya na Naukite, Sofia.
- Traykov, V. (1974). *Georgi Stoykov Rakovski. Biografiya*. Bylgarska Akademiya na Naukite (BAN), Sofia.
- Traykov, V., Shopov, P. ve Petrovich, M. (hızl.). (1987). *Eugene Schuyler i Bılgarite*. Nauka i İzkustvo, Sofia.
- Trendafilov, V. (2005). *Za Ramkata na Literaturata*. İztok-Zapad, Sofia.
- Tsvetkova, B. (1979). *Pametna Bitka na Narodite: Evropeyskiyat Yugoiztok i Osmanskoto Zaeovovanie – Kraya na XIV i Pyrvata Polovina na XV v.*, Georgi Bakalov, Varna.
- Turan, Ö. (1998). *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Turner, J.C. (1999). "Some Current Issues in Research on Social Identity and Self-Categorization Theories", N. Ellemers, R. Spears, ve B. Dosje (Ed.) *Social Identity: Context, Commitment, Content*. Blackwell, Oxford, 6-34.
- Turner, J.C., Hogg, M.A., Oakes, P.J., Reicher, S.D. ve Wetherell, M. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorizing Theory*. Blackwell, Oxford.
- Tyutyundjiev, İ ve Pavlov, P. (1992). *Bylgarska Dyrjava i Osmanska Ekspanziya /1369-1422/*, Veliko Tarnovo, Veliko Tarnovo.
- Tyutyundjiev, İ ve Pavlov, P. (1995). *Bylgariya i Osmanskoto Zaeovovanie*. Slovo, Veliko Tarnovo.
- Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih (1789-2014)*. Der Yayınları, İstanbul.
- Undzhiev, İ. (1947). *Vasil Levski. Biografiya*. Ministerstvo na informatsiyata i izkustvata, Sofia.
- Undzhiev, İ. (2007). *Vasil Levski. Biografiya: tretı dopılнитelno izdanie*. Akademichno izdatelstvo 'prof. Marin Drinov', Sofia.
- Undzhiev, İ. (1961). *Apostolıt na svobodata. Biografichen ocherk*. Narodna prosveta, Sofia.
- Vasilev, K. ve Vazvyzova-Karateodorova, K. (ed.). (1963). *Obzor na arhivnite fondove, koleksii i edinichni postypleniya, syhranyavani v bylgarskiya istoricheski arhiv. Kniga I. Darzhavno izdatelsvo 'nauka i izkustvo'*, Sofia.
- Vertzberger, Y. (1990). *The World in Their Minds*. Stanford University Press, Stanford.
- Velkova-Kojuharova, S. (2014). *Bylgari i Gyrci – Cherti ot Vzaimnite im Predstavi*. Bylgarska Akademiya na Naukite, Sofia.
- Volkan, V. D. (1993). *Etnik Terörizmin Psikolojisi*. (Çev. A. Çevik ve B. Ceyhun), Politik Psikoloji Yayınları, Ankara.

- Volkan, V. D. (1988). *The Need to Have Enemies and Allies*. Jason Anderson, Northvale.
- Volkan V. D. (2006). *Killing in the Name of Identity: A Study on Bloody Conflicts*. Pitchstone Publishing, Charlottesville.
- Volkan, V. D. (2007). *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. M. B. Büyükkal). Everest Yayınları, İstanbul.
- Volkan, V.D. (2008). *Kıbrıs: Savaş ve Uyum, Çatışan İki Grubun Psikanalitik Tarihi*. (Çev. B. Kılınçer). Everest Yayınları, İstanbul.
- Volkan, V. D. (2013). *Enemies on the Couch: A Psychopolitical Journey Through War and Peace*. Pitchstone Publishing, Durham.
- Volkan, V.D. (2014). *Psychoanalysis, International Relations, and Diplomacy: A Sourcebook on Large-Group Psychology*. Karnac, London.
- Volkan, V. D. ve Atabey, N. (2010). *Osmanlı'nın Yasından Atatürk'ün Türkiye'sine: Onarıcı Liderlik ve Politik Psikoloji: "söyleşi"*. Kripto, Ankara.
- Volkan, V. D. ve Itzkowitz, N. (2011). *Atatürk Atatürk: Yaşamı, İç Dünyası, Yeni Türk Kimliğinin Yaratılışı ve Bugünkü Türkiye'deki Kimlik Sorunları*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Young, A. (1995). *The Harmony of Illusions: Inventing Post-Traumatic Stress Disorder*. Princeton University Press, Princeton.
- Yıldırım, B. (2019). *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1878-1938)*. İlgi Kültür Sanat, İstanbul.
- Zafirov, D. (ed.), Aleksandrov, E. (ed.), Cholpanov, B., Mishev, R., Kalchev, K., Petrov, L. (2007). *İstoriya na bylgarite: Tom V Voenna istoriya na bylgarite ot drevnostta do nashi dni*. Trud, Sofia.
- Zaimov, Y. ve Zaimova, V. (1970). *Bitolski nadpis na İvan Vladislav – samodyrzhets bylgarski: Starobylgarski pametnik ot 1015-1016 g.*. BAN, Sofia.
- Zarev, P. ve Sarandev, İ. (ed.). (1976). *İstoriya na novata bylgarska literatura. T I: Nachalo na bylgarskoto vyzrazhdane. Bylgarskata literatura prez XVII i XVIII vek*. Bylgarski Pisatel, Sofia.
- Zehfuss, M. (2004). *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Zlatarski, V. N. (ed.). (1909). *Sychineniya na M.S. Drinov: Tom I Trudove po Slavyanska i Bylgarska İstoriya*. Dyrzhavna Pechatnitsa, Sofia.

- Zlatarski, V.N. (1918). *İstoriya na bylgarskata dyrzhava prez srednite vekove: Tom I İstoriya na Pyrvoto bylgarsko tsarstvo. Chast I. Epoha na huno-bylgarskoto nadmoshtie (679-852)*. BAN, Sofia.
- Zlatarski, V.N. (1927). *İstoriya na bylgarskata dyrzhava prez srednite vekove: Tom I İstoriya na Pyrvoto bylgarsko tsarstvo. Chast II. Ot slavyanizatsiya na dyrzhavata do padaneto na Pyrvoto tsarstvo (852-1018)*. Dyrzhaven Pechat, Sofia.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Wight, C. (2006). *Agent, Structures and International Relations: Politics as Ontology*. Cambridge university Press, New York.
- Withuis, J. ve Mooij, A. (ed.). (2010). *Politics of Trauma: Aftermath of World War II in Eleven European Countries*. Amsterdam University Press (Aksant), Amsterdam.
- Wodak, R., Cillia, R.D., Reisigl, M. ve Liebhart, K. (2009). *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Süreli Yayınlar

- Atabay, M. (2012). “Soyadı Kanunu ve Bu Konuda Yapılan Tartışmalar”. *Tarih Dergisi*, 42: 230-247.
- Balaban, T. (2017). “Folklor ve İdeoloji ‘Folklorik Malzemenin Ulus İnşasında Kullanımı ve Kadro Örnekleme’”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(18): 617-627.
- Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N. ve Gundar, A. (2009). “A sense of self-perceived collective victimhood in intractable conflicts”, *International Review of Red Cross*, 92(874): 229-258.
- Biçici, M. (2014). “Hatıratlarla Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na Girişi”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(3): 693-722.
- Boneva, V. (2011). “Paisiy Hilendarski v bylgarskoto Vyzrazhdane”. *Makedonski Pregled*, 3: 31-50.
- Bushkov, G. O. (2017). “İvan Shishmanov i Bylgarskoto Natsionalno i Kulturno Vyzrazhdane”. *Epohi*, 2: 393-397.
- Büyükoztürk, Ş. (2005). “Anket Geliştirme”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2): 133-151.
- Chernobrov, D. (2016). “Ontological Security and Public (Mis)Recognition of International Crises: Uncertainty, Political Imagining and Self”. *Political Psychology*, 37(5): 581-596.

- Çevik, A. (2012-2013). "Mağduriyet Psikolojisi ve Toplumsal Yansımaları". *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, 2: 65-83.
- Conover, P. J. (1984). "The Influence of Group Identification on Political Perception and Evaluation". *The Journal of Politics*, 46(3): 760-785.
- Danchev, N. (2009). "Sîdbata na natsionalniya ni karakter", *Literaturen svyat*, (6).
- Dankov, E. ve Stoichev, T. (2014). "200 godini ot blazhenata konchina na sv. Sofroniy Vrachanski i problemite na novoto ni vyrazhdane". *Diogen*, 22(2): 70-85.
- Danova, N. (2015). "Obrazi na gyrci i zapadnoevropeytsi v bylgarskata knijninata prez XVIII – XIX vek", *Godishnik Liberalen Pregled – 2014*, (3): 888-925.
- Davis, T. C. (1999). "Revisiting group attachment: Ethnic and national identity". *Political Psychology*, 20(1): 25-47.
- DeLamater, J., Katz, D. ve Kelman, H. C. (1969). "On the nature of national involvement: A preliminary study". *Journal of Conflict Resolution*, 13: 320-357.
- Demiri, S.F. ve Fangen, K. (2018). "The State of the Nation: The Norwegian King's Addresses – a Window on a Shifting Nationhood", *National Identities*, 20(3): 1-20.
- Doynov, D. (2005). "Natsionalnoobeditelnata i organizatsionnokomitetskata priemstvenost v deloto na sîdinenieto 1885 g.", *Izvestiya na Dîrzhavnite Arhivi*, (89): 9-23.
- Drinov, M. (1871). "Otets Paisiy, Negovoto Vreme, Negovata İstoriya i Uchenitsite Mu". *Periodichesko Spisanie na Bylgarskoto Knizhovno Druzhestvo*, 4: 3-26.
- Eriksen, T. H. (2013). "Imigration and National Identity in Norway", *Migration Policy Institute*, 1-17.
- Fontaine, J.R., Scherer, K.R., Roesch, E.B. ve Ellsworth, P.C. (2007). "The World of Emotions is not Two-Dimensional", *Psychology Science*, 18(12): 1050-1057.
- Georgov, I. (1908). "Materiali po Nasheto Vyzrazhdane". *Sbornik Narodni Umotvoreniya, Nauki i Knizhnina*, 24: 1-47.
- Goldgeier J. M. ve Tetlock, P. E. (2001). "Psychology and International Relations Theory". *Annual Review of Political Science*, 4: 67-92.
- Gospodinov, D. (2004). "İvan D. Shishmanov i Distsiplinarnata Matritsa na İzsledvaniyata na Bylgarskoto Vyzrazhdane". *Literaturna Misyl*, 2: 7-19.
- Green, D. M. ve Bogard, C. J. (2012). "The Making of Friends and Enemies: Assessing of the Determinants of International Identity Construction". *Democracy and Security*, 8(3): 277-314.
- Guibernau, M. (2004). "Anthony D. Smith on Nations and National Identity: a Critical Assesment", *Nations and Nationalism*, 10: 125-141.

- Herek, G. M. (1986). "The instrumentality of attitudes: Toward a neofunctional theory". *Journal of Social Issues*, 43: 99-114.
- Ivanov, Yu. (1905). "Dokumenti po Nasheto Vyzrazhdane". *Sbornik Narodni Umotvoreniya, Nauka i Knizhnina*, 21: 1-111.
- İvanov, Y. (1938). "Rodnoto myasto na ottsa Paisiya se ustanovyava: Kray na edin prodylzhitelen spor". *Zora*, 5591: 1-3.
- Jameson, C. (2010). "The 'Short Step' from Love to Hypnosis: A Reconsideration of the Stockholm Syndrome". *Journal for Cultural Research*, 14(4): 337-355.
- Kinnvall, L. ve Mitzen, J. (2018). "Ontological security and conflict: the dynamics of crisis and the constitution of community", *Journal of International Relations and Development*, 21 (4): 825-835.
- Kolev, V. (2008). "Krayat na 'turskoto robstvo' v sledosvobojdenska Bylgaria". *ANAMNEZA*, 2: 85-111.
- Mack, J. E. (1983). "Nationalism and the self". *Psychohistory Review*, 11(2-3): 47-69.
- Maragos, V. (2012). "Paisiy Hilendarski – bylgarskata vyobrazena obshtnost po vreme na edin predtecha". *Balkanistichen Forum*, 3: 14-27.
- Mitzen, J. (2006). "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of International Relations*, 12(3): 341-370.
- Morse, S. J. (1977). "Being a Canadian: Aspects of national identity among a sample of university students in Saskatchewan". *Canadian Journal of Behavioral Sciences*, 9(3): 265-273.
- Niedenthal, P. M. ve Brauer, M. (2012). "Social Functionality of Human Emotions". *Annual Review of Psychology*, 63: 259-285.
- Oren N., Nets-Zehngut R. ve Bar-Tal D. (2015). "Construction of the Israeli-Jewish Conflict-Supportive Narrative and the Struggle Over Its Dominance". *Political Psychology*, 36(2): 215-230.
- Pantev, A. (2005). "Edna neosashtestvena balkanizatsiya", *Izvestiya na Dîrzhavnite Arhivi*, (89): 3-8.
- Petrova, V. (2016). "Alternativi v obuchenieto po bylgarska literature zad granitsa. Rolyata na integriranoto obuchenie v izgrajdaneto na natsionalno samosyznanie". *Bylgarski Ezik i Kultura po Sveta*, 58(2): 167-173.
- Raskin, J. D. (2002). "Constructivism in Psychology: Personal Construct Psychology, Radical Constructivism, and Social Constructivism". *American Communication Journal*, 5(3): 1-26.

- Rinsley, D.B. (1978). "Borderline Psychopathology: A Review of Aetiology, Dynamics and Treatment", *International Review of Psycho-Analysis*, 5: 45-54.
- Schlesinger, P. (1987). "On national identity: some conceptions and misconceptions criticized", *Information (International Social Science Council)*, 26(2): 219-264.
- Simeonov, A. (2019). "Bulgaristan'da Türk Azınlığa Uygulanan Şiddet (1944-1989): Galtung'un Barış Modeli Bağlamında Bir İnceleme". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2): 496-509.
- Skey, M. (2013). "Why do nations matter? The struggle for belonging and security in an uncertain world", *The British Journal of Sociology*, 64(1): 81-98.
- Stoycheva, E. (2013). "Prep. Paisiy Hilendarski v popyulyarnoto syznanie". *Godishnik na Asotsiyatsiyata za antropologiya, etnologiya i folkloristika 'Ongyl'*, 12: 148-157.
- Tarrant, M., North, A. C. ve Hargreaves, D. J. (2004). "Adolescents' intergroup attributions: A comparison of two social identities". *Journal of Youth and Adolescence*, 33(3): 177-185.
- Tashev, T. (2005). "Edin neutraliziran protivnik ili neochakvan sîuznik pri Sîedinenieto", *Izvestiya na Dîrzhavnite Arhivi*, (89): 24-30.
- Topalov, K. (2012). "250 godini 'Istoriya Slavyanobylgarska' na Paisiy Hilendarski". *Bylgaristika*, 25: 9-14.
- Trendafilov, M. (2012). "Paisiy Hilendarski – prav teoritik na modernata bylgarska politika". *Makedonski pregled*, 3: 105-110.
- Tsanov, S. (2017). "Metaforata 'tursko robstvo' – kontsept na bylgarskata kultura", *Proglas*, 26(2): 255-261.
- Velev, G. (2017). "Georgi Stoykov Rakovski – ideolog i strateg na organiziranata natsionalna revolyutsionna borba za osvobozhdenieto na Bylgariya". *Letopisi*, 3(2): 7-10.
- Yener, S. (2018). "Sosyal Bilimlerde Kuramın Rolü". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3): 102-113.
- Wendt, A. (1987). "The Agent-Structure Problem in International Relation Theory", *International Organisation*, 41(3): 335-370.
- Wendt, A. (1992b). "The Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics". *International Organisation*, 46(2): 391-425.
- Wendt, A. (1992a). "Levels of Analysis vs. Agents and Structures: Part III", *Review of International Studies*, 18(2): 181-185.
- Wendt, A. (1995). "Constructing International Politics", *International Security*, 20(1): 71-81.

Tezler

- Kanlı, E. (2008). *Fen ve Teknoloji Öğretiminde Probleme Dayalı Öğrenmenin Üstün ve Normal Zihin Düzeyindeki Öğrencilerin Erişi, Yaratıcı Düşünme ve Motivasyon Düzeylerine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuz, A. (2010). *Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman'ın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle İlişkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Gazete Haberleri

- Georgieva, Ts. (2017). “Madarski konnik – sveshteniyat simbol na Bylgariya”, *Trud*, 29.05.2017.

Ansiklopedi

- İnalçık, H. (1993). “Türkler (Osmanlılar)”. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, XII/2, 292.
- Tillman, J. G. (2010). “Megalomania”. I. B. Weiner ve W. E. Craighead (Ed.), *The Corsini Encyclopedia of Psychology*, 3: 977.

Söyleşi

- Simeonov, A. (11 Ağustos 2021). Şenol Kantarcı ile Nesne İlişkileri Kuramı hakkında söyleşi. Şenol Kantarcı'nın çalışma ofisi, Antalya.

Bulgar Arşiv Belgeleri

- DA - Gabrovo, f. 525K, op.1, a.e. 108, L.108.
- NBKM, BIA f.1, a.e. 1922, L. 6440, 1811...1868.
- NBKM-BIA, f. 85, II A 8107.
- NBKM, Op. Otd. OAK No: 1244.
- NBKM, Or. Otd., Kad. Reg. No: 85, L. 29-b-III.
- NBKM-BIA, f. 85, II A9171.
- Orientaliski Otdel NBKM (Natsionalna Biblioteka Kiril i Metodiy), signatura RS 57/6.
- Orientaliski Otdel NBKM (Natsionalna Biblioteka Kiril i Metodiy), signatura f. 38, ed. 378, f. 96, ed. 55, f.96, ed. 215.
- TSDA, f. 176K, op.2, a.e.1380, L.1.
- TSDA, f. 568, op. 1, a.e. 856, L. 2-13.
- TSDA, f.3K, op.1, a.e. 213, L.3-3a.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 181, L. 289-293.

TSDA, F. 176K, op.1, a.e. 181, L. 85.

TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 1876, L.1.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 181, L. 6.

TSDA, F. 600K, op. 1, a.e. 227, L. 1-4.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 181, L. 126.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 182, L. 73.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 182, L. 183-187.

TSDA, f. 600K, op. 1, a.e. 623, L. 1.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1863, L. 1-18.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1870, L. 1-410.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1867, L. 1-142.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1872, L. 1-307.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1873, L. 1-151.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1888, L. 1-372.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 1887, L. 1-367.

TSDA, F. 176K, op. 1, a.e. 2084, L. 1-76.

TSDA, F. 3K, op. 1, a.e. 205, L. 38-42.

TSDA, F. 173K, op. 3, a.e. 394, L. 3-6.

TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2290, L. 19-22.

TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2264, L. 2-3.

TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2328, L. 1-3.

TSDA, F. 176K, op. 3, a.e. 18, L. 52.

TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2303, L. 1.

II BAN, kol. 20, op. 24, a.e. 374, L. 714.

Diğer Arşivler

National Archives. Records of the Department of State. Dispatches received from US Ministers to Turkey 1818-1906. Vol. 30. Film 1600. Roll 31. No 106. November 21, 1876. Mainard to the Secretary of State. Enclosure No 4, Mr Schuyler's Report of the Massacres and Atrocities in Bulgaria, p. 1-193.

PRO, FO, 78/3746, №329.

44th Congress. 2nd Session. Senate. Ex. Doc. No 24. Message from the president of the United States, communicating in answer to a Senate resolution of January 16, 1877, correspondence with diplomatic officers of the United States in Turkey in relation to the revolt in Turkish provinces. Washington. 1877. p. 11-31.

İnternet Kaynakları

- “Ako ne beshe turskoto robstvo”, *Fakti*, 22.03.2013. <http://fakti.bg/mnenia/62150-ako-ne-beshe-turskoto-robstvo>, (erişim tarihi: 17.10.2019).
- “Bansko otbelyaza tyrjestveno 296-ta godishnina ot rojdenieto na Paisiy”, *Darik News*, 19.06.2018, <https://dariknews.bg/regioni/blagoevgrad/bansko-otbeliaza-tyrzhestveno-296-ta-godishnina-ot-rozhdenieto-na-paisij-snimki-2104338> (erişim tarihi: 15.10.2019).
- “Bojidar Dimitrov: Turskoto igo stopi bylgarite do 2,5 mln.”, <https://www.24chasa.bg/mnenia/article/3497131>, (erişim tarihi: 04.01.2020).
- “Bulgaristan Merkez Bankası Madeni Para Kataloğu” http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_publication/pub_np_catalogues_coins_bg.pdf (erişim tarihi: 15.04.2019).
- “Bulgaristan Cumhuriyeti Devlet Mührü ve Milli Bayrak Yasası” <https://www.lex.bg/laws/ldoc/213440102>, (erişim tarihi: 17.10.2019)
- “Bylgarinyt se opiva ot tova, che e bil rob”, *Duma*, 10.06.2015. <https://duma.bg/?go=news&p=detail&nodeId=102304#f2e62c09e444ad4>, (erişim tarihi: 07.01.2020).
- “Chiya e pesenta ‘Koy ushi bayryaka’?”, <https://btvnovinite.bg/videos/tazi-sutrin/chija-e-pesenta-koy-ushi-bajrjaka.html>, (erişim tarihi: 03.01.2020).
- “‘Davash li davash Balkandji Yovo’ shte se izuchava po istiriya” <http://news.bnt.bg/bg/a/dvash-li-davash-balkandzhi-yovo-shche-se-izuchava-po-istoriya>, (erişim tarihi: 25.12.2019).
- “Emotsii, identichnost, literatura i natsionalna mitologiya: mnogoposochnost na vryzkite”. <https://balkansbg.eu/bg/content/e-sadarzhanie/458-emozii-identichnost.html>, (erişim tarihi: 15.01.2020).
- “Enicharite”, <https://www.bnt.bg/bg/a/enicharite>, (erişim tarihi: 30.12.2019). “Glasove ot minaloto: Fakti i mitove”. <https://aretov.queenmab.eu/archives/revival/132-voices-from-the-past.html>, (erişim tarihi: 22.12.2019).
- “İzbrahme madarskiya konnik za globalen simvol”, *Dariknews*, 29.06.2008. <https://dariknews.bg/novini/obshtestvo/izbrahme-madarskiq-konnik-za-globalen-simvol-267137> (erişim tarihi: 16.04.2019).
- “İzkazvane na prezidenta Rosen Plevneliev na tseremoniyata za otkrivane na pametnik na bylgarskiya tsar (997-1014 g.) Samuil”, *Prezidentstvo*, 8.06.2015. <https://www.president.bg/news2659/izkazvane-na-prezidenta-rosen-plevneliev-na>

tseremoniyata-za-otkrivaneto-na-pametnik-na-balgarskiya-tsar-997-1014-g-samuil.html&lang=bg (erişim tarihi: 18.04.2019).

“Impozanten miting za Makedoniy”, *VARDAR*, 01.08.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796), (erişim tarihi: 12.01.2021).

“İvan Panovski – Yanichari hodyat, mamó”, https://www.tekstove.org/song.119009-Ivan_Panovski-Qnichari_hodqt_mamo, (erişim tarihi: 22.12.2019).

“Kade sa ‘tri sindjira robi’”, *DUMA*, 03.05.2019, <https://www.duma.bg/kade-sa-tri-sindzhira-robi-n191090?go=terms&p=gdp>, (erişim tarihi: 20.12.2019).

“Kitayskite hunveybini i bylgarskiyat Batak”, *E-vestnik.bg*, 2.05.2007, <https://e-vestnik.bg/topic/features/page/717/>, (erişim tarihi: 18.05.2020).

“Klaneto v Kochani”, *VARDAR*, 01.08.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796), (erişim tarihi: 12.01.2021).

“Kmetove v nosii pri premiera, ne iskat tursko syjitelstvo”, *BGNES*, 05.02.2016. <http://www.bgn.es.com/bylgariia/obshchestvo/4406298/>, (erişim tarihi: 05.01.2020).

“Kogato Rusiya ‘osvobodi’ Bîlgariya”, *DW*, 03.03.2016, <https://www.dw.com/bg/когато-русия-освободи-българия/a-19089020>, (erişim tarihi: 10.11.2020).

“Krayat na ‘Turskoto Robstvo’ v Sledosvobojdenska Bylgariya”,

http://anamnesis.info/fonts/versiq.1.3/journal/flash_journal/broi7-Kolev/Kolev.html, (erişim tarihi: 03.01.2020).

“Living Hell of Norway’s Nazi’s Children”, *BBC News*, 8.03.2007.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6432157.stm> (erişim tarihi: 25.11.2018).

“Narodniyat Vik”, *VARDAR*, 01.08.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9354&v=1796), (erişim tarihi: 12.01.2021).

“Nikolay Kaley, obshtestvenik: Ne moje taka da se otnasyame kym nashata istoriya, s takyv natsionalen nihilizm”, *Informatsionna Agentsiya Fokus*, 31.01.2016, <http://m.focus-news.net/?action=opinion&id=36710>, (erişim tarihi: 20.12.2019).

“Norway’s Lebensborn”, *BBC News*, 05.12.2001.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/crossing_continents/1691452.stm (erişim tarihi: 25.11.2018)

“Notata na balkanskite dîrzhavi”, *VESTI*, 02.10.1912.

[http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9161&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9161&v=1796), (erişim tarihi: 23.01.2021).

“Novite obeshtaniya na turtsite i nashiya dîlg”, *VARDAR*, 05.09.1912,

[http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_8018&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_8018&v=1796), (erişim tarihi: 10.01.2021).

“Osmansko vreme v bylgarskite tekstove prez XIX i XX vek”,

https://balkansbg.eu/bg/content/b-identichnosti/460-osmanskoto-vreme.html#_ftn57, (erişim tarihi: 06.05.2020).

“Osvobojdenieto v bylgarskiya folklor”, *BNR*, 26.02.2010,

<https://www.bnr.bg/radiobulgaria/post/100225510/osvobojdenieto-v-bylgarskiya-folklor>, (erişim tarihi: 25.12.2019).

“Premieryt poiska ostavkata na Todor Tanev zaradi skandalite s uchebnite programi”, *Mediapool.bg*, 28.01.2016, <https://www.mediapool.bg/premierat-poiska-ostavkata-na-todor-tanev-zaradi-skandalite-s-ucbebnite-programi-news244831.html>, (erişim tarihi: 5.11.2019).

“Premieryt: Pravilno e pametnikyt na tsar Samuil da e v syrtseto na Sofia – negoviya roden grad”, *Fakti*, 6.10.2014. <https://fakti.bg/kultura-art/115812-premierat-pravilno-e-pametnikat-na-car-samuil-da-e-v-sarceto-na-sofia-negovia-roden-grad> (erişim tarihi: 18.04.2019).

“Prof. Dimitrov: “Tursko Robstvo” e emotsionalen termin, akademichno ne e veren”, *Dariknews*, 28.01.2016, <https://dariknews.bg/novini/obshtestvo/prof.-dimitrov-tursko-robstvo-e-emocionalen-termin-akademichno-ne-e-veren-1547329>, (erişim tarihi: 04.01.2020).

“Prof. İvan Tyutyundjiev: Korektniyat nauchen termin e ‘vladichestvo’; Osmanskoto zaevovanie e beda ne prosperitet”, <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zavoevanie-e-beda-ne-prosperitet/>, (erişim tarihi: 04.01.2020).

- “Promenite v granitsite na Bîlgariya prez 40-te godini na XX vek”, *GEOPOLITIKA*, 3.11.2008.<https://web.archive.org/web/20160313132828/http://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika/338-promenite-v-granitsite-na-balgariya-prez-40-te-godini-na-xx-vek>, (erişim tarihi: 20.01.2021).
- Psikoloji: psiko+loji: ψυχή [Yun. psukhê – “benlik”] + λογία [Yun. Logia – “bilim”] <https://dictionary.apa.org/psyche>, (erişim tarihi: 10.11.2018).
- “Skandalnata pesen bila plod na ‘kulturna intimnost’ prez Vyzrajdaneto”, <https://www.vesti.bg/vicove/bulgaria/skandalnata-pesen-bila-plod-na-kulturnata-intimnost-6043097>, (erişim tarihi: 03.01.2020).
- “Snimka na Denya: Kmetove v Nosii Nastoyaha Pred Borisov za ‘Turskoto Robstvo’”, *Dnevnik*, 05.02.2016.
http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2016/02/05/2699597_snimka_na_denia_kmetove_v_nosii_nastoiaha_pred_borisov/ (erişim tarihi: 30.11.2018).
- “Stanishev goni Dyankov, bil enicharin”, *FrogNews*, 19.10.2010
<https://frognews.bg/novini/stanishev-goni-diankov-bil-enicharin.html>, (erişim tarihi: 28.11.2019).
- “Sto godini ot ‘uzakonyavaneto’ na vtorata natsionalna katastrofa”, *TRUD*, 28.11.2019.
<https://trud.bg/100-години-от-узаконяването-на-вторат/>, (erişim tarihi: 20.01.2021).
- “Syedinenieto Pravi Silata”, <https://www.parliament.bg/en>, (erişim tarihi: 17.10.2019).
- “Time of Violence (Part 2)”,
<https://archive.org/details/TimeOfViolencePart2TheTrueStoryHowEuropeanChristiansLivedUnderIslamAndTurks>, (erişim tarihi: 29.11.2019).
- “‘Turskoto Robstvo’ e metafora, istoricheskata istina e druga”, *DW*, 15.04.2019,
<https://www.dw.com/bg/турското-робство-е-метафора-историческата-истина-е-друга/a-48327918>, (erişim tarihi: 10.11.2020).
- “Turtsite v bylgarskata knijnina, XV - XVIII v.”, <https://balkansbg.eu/bg/content/b-identichnosti/140-turtzite-v-balgarskata-knizhnina-hv-hviii-v.html>, (erişim tarihi: 06.01.2020).
- “Tyrzhestveno Chestvane na 250-godishninata ot Napisvaneto na ‘Istoriya Slavyanobylgarska’”, *Plovdivski Universitet*, 30.11.2012. https://uni-plovdiv.bg/uploads/site/vestnik/2012/vestnik_br_8-9-2012-ok.pdf, (erişim tarihi: 15.01.2020).

- “Ucheni skochiha sreshtu ‘lipsvashtoto’ tursko robstvo, *STANDARD*, 05.05.2019.
<https://www.standartnews.com/balgariya-obshtestvo/uchen-skochi-sreshchu-lipsvashchoto-tursko-robstvo-391306.html>, (erişim tarihi: 05.01.2020).
- “Upotreba na emotsiite: pogled varhu bylgarskite tekstove do sredata na XIX. vek”.
<https://balkansbg.eu/bg/content/e-sadarzhanie/269-upotreba-na-emotziite.html>, (erişim tarihi: 10.02.2020).
- “V bylgarskata natsionalna psihika e dramatično otsystviето na chuvstvoto za obshtnost”,
Memoria de Futuro, 23.05.2015. <http://www.memoriabg.com/2015/05/23/v-bulgarskata-nacionalna-psihika-e-dramatično/>, (erişim tarihi: 07.01.2020).
- “Vrachvane na pasportite”, *VESTI*, 02.10.1912.
[http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/\(X\(1\)S\(xpho10ohpt5jameybg4cgwco\)\)/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9161&v=1796](http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/(X(1)S(xpho10ohpt5jameybg4cgwco))/ViewerWindow.ashx?WebpartKey=Viewer_Viewer_9161&v=1796), (erişim tarihi: 23.01.2021).
- “Vreme Razdelno”, <https://www.festival-cannes.com/en/films/vreme-razdelno>, (erişim tarihi: 28.11.2019).
- “Vreme na Nasilie”, <https://www.imdb.com/title/tt0096403/>, (erişim tarihi: 28.11.2019).
- “Zalichena pamet, ‘Davash li, davash, Balkandji Yovo?’”, BTV, 26.01.2016,
<https://btvnovinite.bg/videos/tazi-sutrin/davash-li-davash-balkandzhi-iovo.html>,
 (erişim tarihi: 25.12.2019).
- “Za turskoto robstvo i osmanskoto vladichestvo: ofitsialno pazaryt na robi syshestvuva chak do 1848, no prodylzhava i sled tova”, *Trud*, 23.03.2019 <https://trud.bg/за-турското-робство-и-османското-влад/>, (erişim tarihi: 25.11.2019).
- <http://archive.is/NZoQV>, (erişim tarihi: 17.05.2020).
- <http://archive.org/stream/mapofeuropebytre04hert#page/3152/mode/2up>, (erişim tarihi: 30.10.2020).
- <https://archive.org/details/TimeOfViolencePart1TheTrueStoryHowEuropeanChristiansLivedUnderIslamAndTurks>, (erişim tarihi: 29.11.2019).
- http://www.balkanfolk.com/bg/lyrics.php?lyrics_id=3101, (erişim tarihi: 02.01.2020).
- https://www.bnb.bg/NotesAndCoins/NACNotesCurrency/NOTE_2005_02BGN_BG (erişim tarihi: 25.01.2020).
- https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_pressrelease/pr_20200604_a2_bg.pdf, (erişim tarihi: 10.04.2020).
- <https://btvnovinite.bg/tazi-sutrin/razgovori-s-gosti/chovekat-izpjal-pesenta-za-rajna-knjaginjan-na-turski-veche-njama-da-smesva-dvata-ezika.html>, (erişim tarihi: 30.12.2019).

- <https://www.bgonair.bg/a/108-video/111424-prof-plamen-mitev-aprilskoto-vastanie-e-nay-geroichnata-proyava-na-nasheto-natsionalno-osvoboditelno-dvizhenie>, (erişim tarihi: 11.05.2020).
- <https://bulgarianhistory.org/raina-kniaginia-benkovski-sreshta/>, (erişim tarihi: 02.01.2020).
- <https://bnr.bg/post/101261768?forceFullVersion=1>, (erişim tarihi: 15.05.2020).
- <https://bnt.bg/bg/a/svett-za-aprilskoto-vstanie-01052017?page=2>, (erişim tarihi: 11.05.2020).
- <https://bnr.bg/post/101329540/prezidentat-shte-uchastva-v-otbelazvaneto-na-143-godini-ot-shipchenskata-epopea>, (01.08.2020).
- <https://chara.blog.bg/politika/2015/06/10/prof-liudmil-georgiev-bylgarinyt-se-opiva-ot-tova-che-e-bil-1367737>, (erişim tarihi: 28.12.2020).
- <https://chitalishta.com/index.php?act=community&do=list&special=1>, (erişim tarihi: 25.01.2020).
- <https://dariknews.bg/regioni/pleven/3-ti-mart-nacionalen-praznik-na-bylgariq-1402357>, (erişim tarihi: 02.08.2020).
- https://www.dnevnik.bg/analizi/2016/02/13/2700866_robsko_samosuznanie_i_grajdansko_obshchestvo/, (erişim tarihi: 15.06.2020).
- <https://www.dw.com/bg/дер-щандарт-русия-никога-не-е-изпускала-българия/a-44067264>, (erişim tarihi: 30.10.2020).
- <http://epicenter.bg/article/Prof--Plamen-Pavlov--Aprilskoto-vastanie-e-prodalzhenie-na-revolutsiyata--gotvena-ot-Levski-/125629/11/34>, (erişim tarihi: 10.05.2020).
- https://www.europeana.eu/bg/item/9200368/BibliographicResource_3000113715655, (erişim tarihi: 20.02.2020).
- <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zavoevanie-e-beda-ne-prosperitet/>, (erişim tarihi: 13.07.2019).
- <https://haskovo.live/капитан-петко-войвода-българинът-с-на>, (erişim tarihi: 25.01.2020).
- <https://identity.egov.bg/wps/portal/identity/goverment-symbols/emblem>, (erişim tarihi: 17.10.2019).
- <https://www.irishtimes.com/opinion/liberator-of-bulgaria-an-irishman-s-diary-on-the-journalist-januaris-aloysius-macgahan-1.3919647>, (erişim tarihi: 10.05.2020).
- <https://www.lex.bg/bg/news/view/16924>, (erişim tarihi: 20.05.2020).
- <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1594373121>, (erişim tarihi: 02.08.2020).
- https://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Neuilly, (erişim tarihi: 05.02.2021).
- <https://www.lexico.com/en/definition/paradox>, (erişim tarihi: 28.12.2020).

- <https://www.mediapool.bg/prezidentat-dade-posleden-zalp-po-proekta-batak-news128651.html>, (erişim tarihi: 17.05.2020).
- <http://www.memoriabg.com/2015/05/23/v-bulgarskata-nacionalna-psihika-e-dramatichno/>, (erişim tarihi: 28.12.2020).
- <http://m.focus-news.net/?action=opinion&id=42657>, (erişim tarihi: 15.03.2020).
- http://monuments.bg/monument/pametnik_na_vasil_levski, (erişim tarihi: 25.01.2020).
- <https://news.bg/interviews/prof-evgeniy-gindev-ako-ne-beshe-turskoto-robstvo-sega-shtyahme-da-sme-30-40-mln.html>, (erişim tarihi: 21.05.2020).
- <https://news.bg/politics/radev-pripomni-na-erdogan-kompensatsiite-za-imotite-na-trakiyskite-bezhantsi.html>, (erişim tarihi: 04.02.2021).
- <https://nova.bg/news/view/2020/03/02/279903/баташкото-клане-една-от-най-черните-страници-в-историята-на-българия/>, (erişim tarihi: 10.05.2020).
- <http://www.nsa.bg/bg/page,11>, (erişim tarihi: 10.04.2020).
- <https://www.nvu.bg/node/18>, (erişim tarihi: 01.04.2020).
- <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1990>, (erişim tarihi: 28.11.2019).
- <https://offnews.bg/politika/borisov-postavil-pred-erdogan-vaprosa-za-trakijskite-bezhantci-turtci-677504.html>, (erişim tarihi: 04.02.2021).
- <https://parliament.bg/bg/plenaryst/ns/52/ID/6004>, (erişim tarihi: 28.11.2019).
- https://photos.state.gov/libraries/estonia/99874/History%20stories/The-Last-U_S_-Consul.pdf (erişim tarihi: 20.11.2018).
- <https://plato.stanford.edu/entries/paradoxes-contemporary-logic/#Int>, (erişim tarihi: 28.12.2020).
- <https://www.president.bg/news2433/slovo-na-prezidenta-rozen-plevneliev-po-povod-142-godini-ot-gibelta-na-vasil-levski.html?lang=bg&skipMobile=1>, (erişim tarihi: 05.04.2020).
- <https://www.president.bg/news2659/izkazvane-na-prezidenta-rozen-plevneliev-na-tseremoniyata-za-otkrivaneto-na-pametnik-na-balgarskiya-tsar-997-1014-g-samuil.html&lang=bg> (erişim tarihi: 18.04.2019).
- <https://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/22/bipolar-bozukluk-ikiuclu-bozukluk-manik-depresif-hastalik>, (erişim tarihi: 25.10.2020).
- <https://www.psychiatry.org/patients-families/ptsd/what-is-ptsd>, (erişim tarihi: 15.03.2021).
- <https://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/28/travma-sonrasi-stres-bozuklugu> (erişim tarihi: 10.09.2020).
- <https://registarnauchilishtata.com/отец-паисий>, (erişim tarihi: 25.01.2020).

<https://registarnauchilishtata.com/паисий-хилендарски>, (erişim tarihi: 25.01.2020).

<https://registarnauchilishtata.com/васил-левски>, (erişim tarihi: 05.04.2020).

<https://rndc.bg/about-us/>, (erişim tariih: 15.02.2020).

<https://www.shipkamuseum.org/about/our-mission/>, (erişim tarihi: 01.07.2020).

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&WorkID=3164&Level=1>, (erişim tarihi: 25.03.2020).

<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=914&Level=2>, (erişim tarihi: 26.07.2019).

<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=909&Level=2>, (erişim tarihi: 25.03.2020).

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=920&Level=2>, (erişim tarihi: 01.07.2020).

<http://stara-sofia.com/pamcarosv.html>, (erişim tarihi: 06.07.2020).

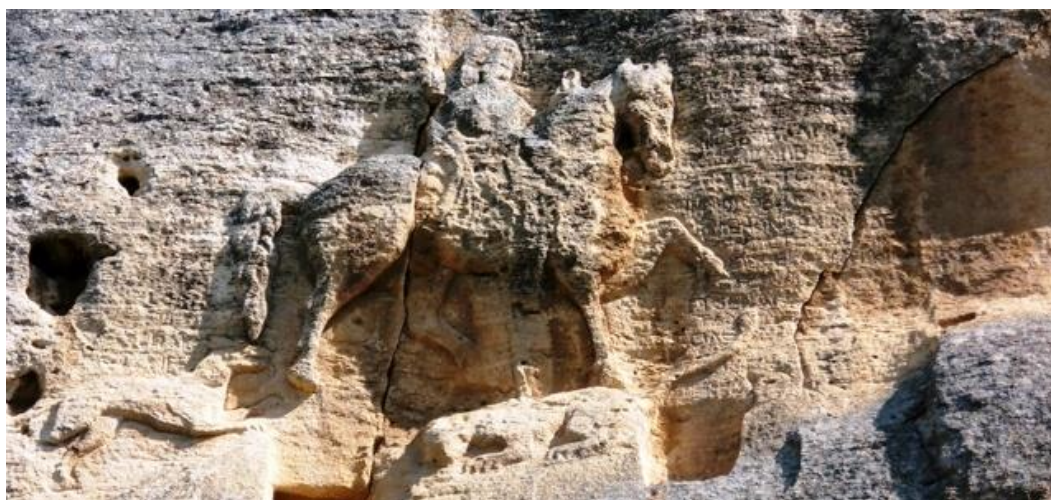
<https://uni-plovdiv.bg>, (erişim tarihi: 25.01.2020).

http://www.veramutafchieva.net/comment_bg.php?newsID=117, (erişim tarihi: 05.02.2020).

<https://www.24chasa.bg/mnenia/article/7302766>, (erişim tarihi: 25.03.2020).

<https://www.24chasa.bg/novini/article/6020012>, (erişim tarihi: 15.05.2020).

EK 1- GÖRSELLER

Görsel 1. Madarski Konnik [Madara Sövarisi].

Емисия 2002 г.
Номинална стойност – 50 стотинки
Метал – Cu-Zn-Ni сплав
Качество – мат-гланц
Тегло – 5 г
Диаметър – 22.5 мм
Гурт – назъбен
Тираж – 10 000
Отсечена в София, България
Художествен проект – Петър Стойков
и Владимир Йосифов

Year of issue 2002
Nominal value – 50 stotinkas
Metal – CuZnNi alloy
Quality – proof
Weight – 5 g
Diameter – 22.5 mm
Edge – serrated
Mintage – 10,000
Minted in Sofia, Bulgaria
Artistic design – Petar Stoikov and Vladimir Yossifov

Görsel 2. Madara Sövarili Madeni Para.

Görsel 3. Kral Samuil Anıtı – Başkent Sofya’da Anıt-Katedral Nevski, Başkentin Sembolü Ayasofya Kilisesi ve Bulgar Yüksek Dini Şurası (Sveti Sinod) üçgeninde yer almakta ve açılış töreninden bir Kare, 08.06.2015.

Görsel 4. Patrik Evtimiy Anıtı - Sofya, Patrik Evtimiy Caddesi.

Görsel 5. Bulgaristan Devlet Mührü ve “Birlikten Kuvvet Doğar” (“Sîedinenieto Pravi Silata”) Yazısı.

Görsel 6. Yeni Yıl Kıyafet Balosuna Katılmak İçin Hazırlanan Yeniçeri Kıyafetiyle Askeri Ataşe Mustafa Kemal Atatürk, Sofya, 1914 yılı.

Görsel 7. Rayna Popgeorgieva (Knyaginya) Tarafından Nisan Ayaklanması İçin Dikilen “Ya İstiklâl Ya Ölüm” Yazılı Bayrak (Rayna Knyaginya Müze Evi’nde Sergilenen Bayrak Orijinal Bayrağın Kopyasıdır).

Görsel 8. Ulusal Diriliş Dönemi Bulgar Okulları.

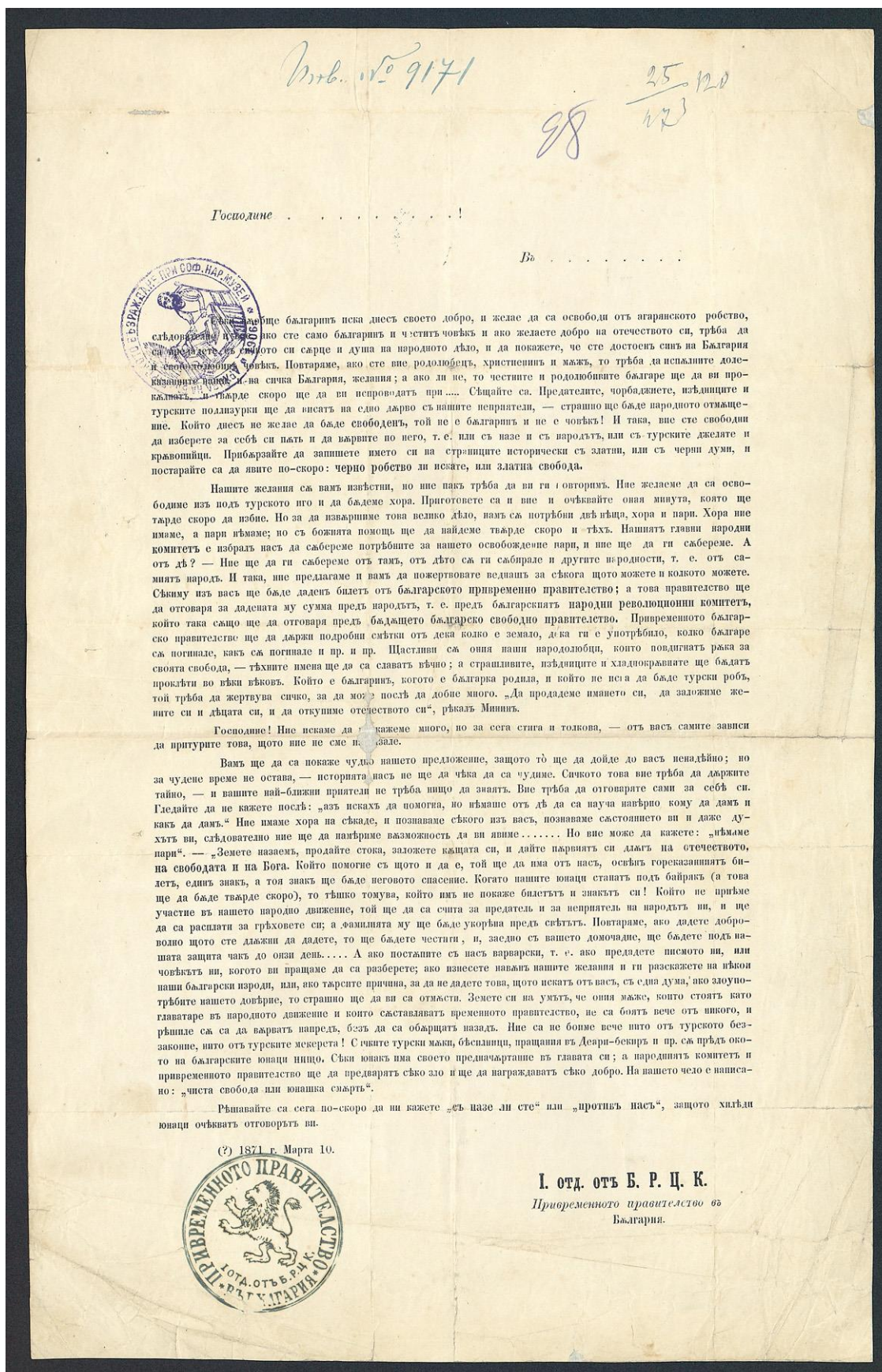
Görsel 9. Otets (Ata) Paisiy Hilendarski Anıtı, Muhtemel Doğum Yeri Bansko Şehrinin Meydanı.

Görsel 10. Birinci Bulgar Lejyon'u Üniformasıyla Vasil Levski, Bükreş 1868-1869.

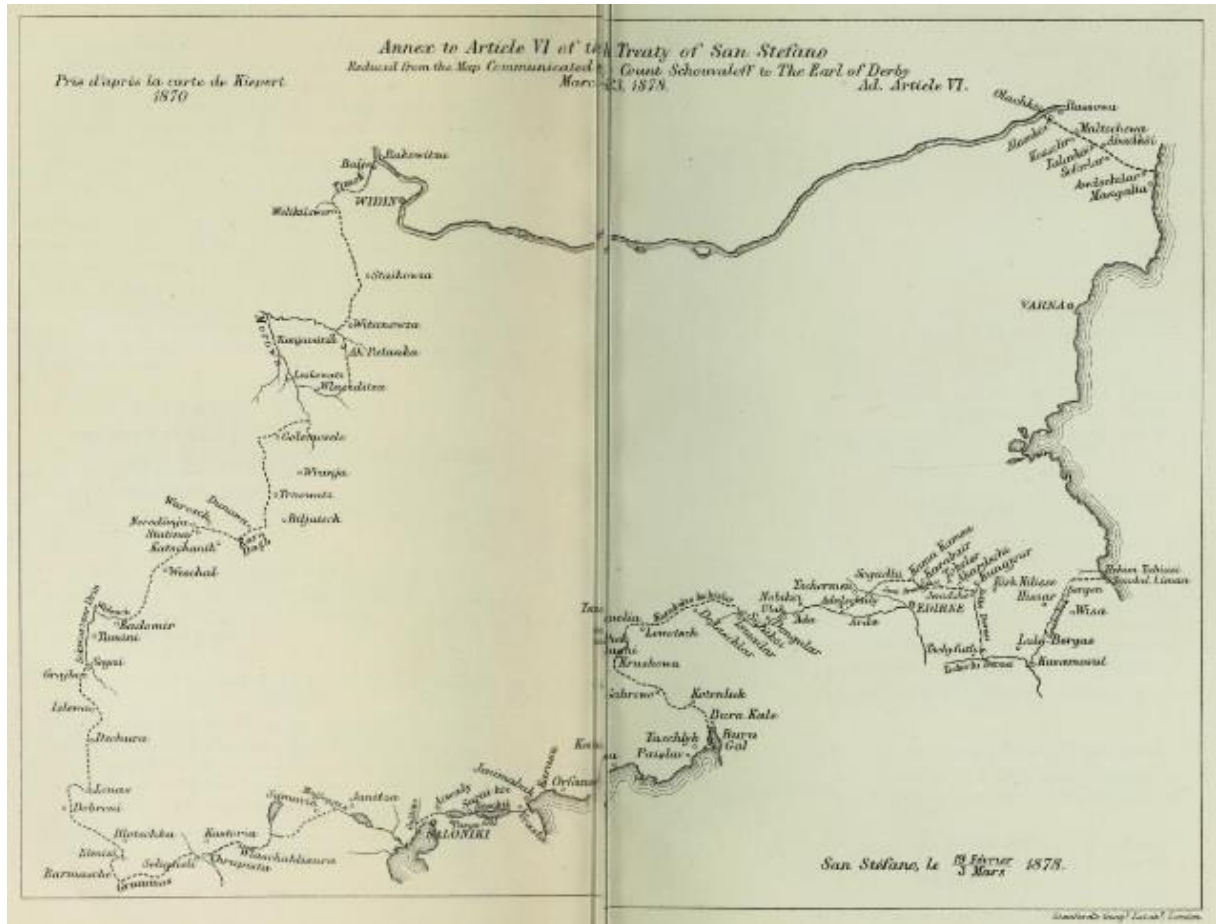
Görsel 11. Vasil Levski'nin Bulgaristan'da Kurup Yönettiği "Bulgar Merkezi Devrim Komitesi'ne" Bağlı Gizli Bulgar Dâhili Devrim Komiteleri Ağı.

Görsel 12. "Bölüm I, BMDK Bulgaristan'da Geçici Hükümet" Mührü Taşıyan Arşiv Belgesi: Zengin Bulgarların Milli Davaya Maddi Destek Vermesi İsteniyor, 10 Mart 1871.

Görsel 13. Vasil Levski Anıtı ve Arka Fonda “146 Yıl Ölümsüzlük” Başlığı Altında Sözleri: “... Halkın işiyle her şeyden daha çok ilgilen, kendinden bile daha çok ona saygı gösteresin! V. Levski”, Sofya, Haziran 2019.

Görsel 14. San Stefano Antlaşması'na Göre Bulgaristan Sınırları, 3 Mart 1878 (Hertslet, 1891).

Телегр.-Пощ. Станиция въ

отъ *Кост. Губ.*

Поданъ на 188 г. ч. м. *1/9*

Колко думи: *25*

Възрѣдъ: *25*

судж. прав. част. цифр.

ТЕЛЕГРАММА

Приетъ отъ *1/9* на *1/9* ч. м. *1/9*

Пожелани забѣлки

Пристъ: *(Свѣдѣн.)*

Срѣ. Новоб. Косово

Смоларсканъ Инд. 3

Центр. Държ. Истор. Архивъ

Държ. Печатница — Сград.

archives.bg

Görsel 15. Geçici Hükümetin “Birleşmeyi” Prens Aleksandr’a Bildirmesi.

56

Телегр.-Пощ. Станция въ _____		отъ _____
Подадена на 188 г. ч. м.	КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ ТЕЛЕГРАММА	Приета отъ станции на ч. м. Служебни забѣлки
Разрядъ Водко думи: служб. прав. част. личн.	№ _____	Приемъ: _____

Ганиска Министру Прѣсвѣтено
 Воспоиу Каравелову.
 Намучена отъ Него Височество
 Сирѣдующата телеграма.
 Свѣрхъ Министруитѣ Комис Каравелову
 Моемо Мнение, е че немога да не приема
 съединението. Предлагамъ да дамъ немедленно
 заповѣдъ да се мобилизира войската да
 тръгна съ взасъ наетно да мобилизиратъ
 и да се вземе въ рѣше управлението на
 страната. Като пристигна въ Мобилитѣ
 ще да маправа единъ телеграфически цир-
 куларъ до великитѣ салии че признаватъ
 Кюзереанитѣ на турци и съединението
 се прави по единъ народенъ дѣлъ и мислѣ
 съ братска чѣстъ противъ турци и да мислѣ
 великитѣ салии да признаватъ този извършенъ
 актъ и да гарантиратъ за широчеството живота
 и пестѣно турското население ако турците
 не признаватъ това Кланъ ураски и да
 като посѣдстватъ. —

Александръ.

Гörsel 16. Prens Aleksandr, “Birleşmeyi” Kabul Etmesi ve Tanınma İçin Büyük Güçler Nezdinde Yapılacak Girişimler.

Görsel 17. “Tsar Osvoboditel Anıtı”; Açılış Töreni 30 Ağustos 1907.

Българе!

Въ продължение на вѣкове вие чезнѣхте оковани въ веригитѣ на турското робство.

И само по великодушieto на руския народъ, съ цѣната на пролѣтата въ потоци кръвъ на неговитѣ юначни синове, щѣ обилно напоиха роднитѣ ви поля, вие бѣхте повикани къмъ свободенъ самостоятеленъ политически животъ.

Отъ тогава изминаха само 38 години; срѣди васъ има още много живи свидѣтели на памятна освободителна война—1877/78 г. Даже и вашитѣ политически вожди, които сега търгуватъ съ съвѣстѣта, кръвъта, честѣта и достоинството на българския народъ, бѣха изтрѣгнати изъ робскитѣ вериги съ силата на мощното руско оръжие. Но въ сегашната велика война на народитѣ, когато ВАШАТА ОСВОБОДИТЕЛКА РУСИЯ, съюзена съ представителитѣ на европейската култура—Англия, Франция и Италия, е влѣзла въ борба съ найзлитѣ врагове на славянитѣ—тщеславнитѣ тевтони, днесъ, когато се рѣшава съдбата на славянството, вие станяхте съюзници на нѣмцитѣ и тѣхнитѣ наемници,—вашитѣ недавнешни угнетители—турцитѣ.

Отъ самото начало на великата европейска война, вашето правителство, начело съ нѣмския прислужникъ Фердинандъ открито застана на страната на нѣмцитѣ и турцитѣ, снабдявайки тѣхъ съ припаси, прѣкарвайки по българскитѣ желѣзници снаряди, топове, амуниции и нѣмски инструктори за Турция. И сега то, заслѣпено отъ блѣсъка на нѣмското злато, прѣдаде синоветѣ на свободния български народъ и ги хвърли подъ нозѣтъ на тевтонитѣ и турцитѣ.

Въ продължение на четвъртъ вѣкъ, Фердинандъ, прикритъ подъ булото на лицемѣрието, радѣше усърдно за да потисне вашата свобода, за да станете послушни орадия на германизма. За това той бѣ обкружилъ себе си съ безмѣлвни прислужници, съ людѣ безъ честъ и съвѣстъ. Вие знаете, кой бѣ истинския виновникъ на злополучния 17 Юний 1913 г., и кой подтикна васъ, за угода на нѣмцитѣ, въ война съ сѣрбитѣ. Вие добръ знаете, че сегашнитѣ ваши управници: Радославовъ, Тончевъ и др., до вчера сетни сиромаси, днесъ тѣ иматъ милионно богатство. Вие знаете, че РУСИЯ, заедно съ своитѣ съюзници, ако бѣхте послушали нея, ви обезпечаваше не само тия териториални придобивки, които вие сега извоювате съ цѣната на прѣдателство и съ кръвъ, но вамъ се даваше още голѣмъ дѣлъ и отъ Тракия, заедно съ българската военна свѣтнина—Одринъ. Но Фердинандъ и Радославовъ, свързани по уговоръ съ нѣмцитѣ, за милиони нѣмско злато продадоха васъ, вашия имотъ, вашата економическа и политическа свобода, отхвърлиха прѣдложенията на РУСИЯ и съюзницитѣ ѝ.

Нека всѣки честенъ българинъ, любящъ своята родина, се озърне къмъ миналото и помисли, щѣ може да очаква България въ случай, че нѣмци и турци побѣдятъ, и той ще разбере, че въ бъдеще по широкя пѣтъ на нѣмцитѣ къмъ Сръдиземно море и Мала-Азия нѣма да има мѣсто за други свободни и независими държави. България ще стане покоренъ нѣмски васалъ, и българския народъ съ потъ и кръвъ ще трѣбва да се разплаща за златото, щѣ тѣй изобилно користятъ Фердинандъ и неговитѣ послушници.

Синове на свободна България!

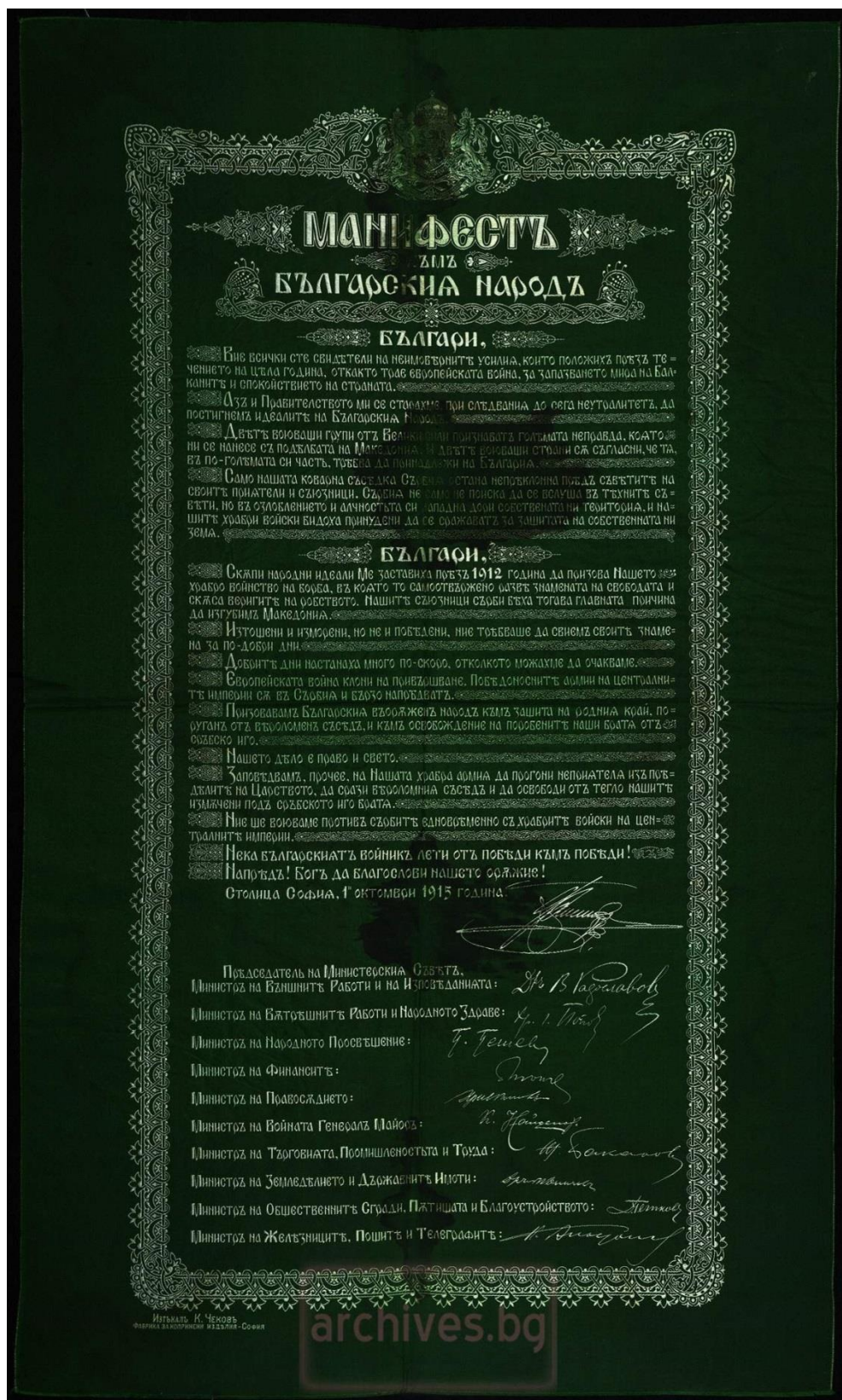
Великодушна РУСИЯ още вѣрва въ съвѣстѣта и здравия разумъ на българския народъ. Тя воюва не съ България, а съ Фердинанда и неговото продажно правителство. За рускитѣ войски, които встъпватъ въ българска земя, имота и жилищата на българитѣ ще бѣдатъ неприкосновени. РУСИЯ, въпрѣки вѣдѣтата нанесена ней отъ вашето правителство, не ще посѣгне на свободата и достоянието на България. Рускитѣ войски идатъ не за да воюватъ съ васъ,—а противъ немцитѣ и турцитѣ и тѣхнитѣ съюзници: Фердинандъ, Радославовъ и др.

Вѣрни Синове на България!

Знайте, че вѣременнитѣ успѣхи на нѣмцитѣ са достигнати съ цѣната [на сетнитѣ имъ напряжения, и че РУСИЯ сплотена съ своитѣ съюзници е рѣшила да се бори съ враговетѣ до пълна побѣда. Тия отъ васъ, които обичатъ своята родина, тия които нѣмското злато не ги е още заслѣпило, и които не са продали своята съвѣстъ, ще бѣдатъ съ насъ и нѣма да дигнатъ своята ракла върху братята си—освободители, тѣ нѣма да пролѣятъ руската братска кръвъ. Но братоубийцитѣ и прѣдателитѣ нека да не забравятъ, че РУСИЯ е великодушна, но дълготърпѣнието ѝ се свърши, и тя ще съумѣе да накаже ония, щѣ заслужаватъ нейния гнѣвъ.

ОТЪ ЩАБА НА РУСКИТѢ ВОЙСКИ.

Görsel 18. Rus Askeri Karargâhı'nın Bulgar Halkı'na Gönderdiği Açık Mektup (TSDA, F. 313K, op. 1, a.e. 2064, L. 1).

Görsel 19. "Bulgar Milletinin I. Dünya Savaşı'na Katılma Manifestosu", 1 Ekim 1915.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Anton Antonov SIMEONOV
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Teknik Lise “PGI - Aleko Konstantinov”, Kırcaali, Bulgaristan
Lisans Diploması	Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yüksek Lisans Diploması	Gazi Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler ABD
Tez Konusu	“İngiliz-Amerikan İlişkilerine Arap Baharı’nın Etkisi”
Yabancı Dil / Diller	Bulgarca, İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Kitap Bölümleri	
Simeonov, A. A. (2020). “Türkiye-Bulgaristan İlişkileri: Ulusal Kimliğin İnşası ve Dış Politikaya Etkisi”. Ş. Kantarcı (Ed.). <i>Politik Psikoloji Boyutuyla Türk Dış Politikası (1923-2000)</i> . Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 427-461.	
Simeonov, A. A. (2020). “Rus Psikolojisinde Türk-Rus İlişkileri”. Ş. Kantarcı (Ed.). <i>Politik Psikoloji Boyutuyla Türk Dış Politikası (1923-2000)</i> . Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 581-606.	
Makaleler	
Simeonov, A. (2019). “Bulgaristan’da Türk Azınlığa Uygulanan Şiddet (1944-1989): Galtung’un Barış Modeli Bağlamında Bir İnceleme”. <i>Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi</i> , 6(2): 496-509.	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Özel Sektör (Dış Ticaret), 2015-2021